

ЕКОЛОГІЯ
ПРАВО ЛЮДИНА

ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ ДЛЯ ЗАХИСТУ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ТА ДОВКІЛЛЯ

Видання друге

**ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ ДЛЯ ЗАХИСТУ
ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ТА ДОВКІЛЛЯ**

ПОСІБНИК

Видання друге

Львів ♦ 2025
Компанія «Манускрипт»

АВТОРИ:

Є. Алексєєва (вступ, р. 1.2, 2.2, 2.5, 2.6, висновки)
О. Мелень-Забрамна (р. 1.1, 2.1, 2.3, 2.4)

За загальною редакцією *О. Кравченко*
Переклад: *Г. Хомечко*
Відповідальна за випуск: *Є. Алексєєва*

Алексєєва Є., Мелень-Забрамна О.

А 46 Застосування Європейської конвенції з прав людини для захисту екологічних прав та довкілля (посібник, 2-ге видання) / Є. Алексєєва, О. Мелень-Забрамна. Львів: Видавництво «Компанія “Манускрипт”», 2025. 532 с.

ISBN 978-617-8364-22-9

Посібник становить собою друге видання аналітичного огляду практики Європейського суду з прав людини у справах, що стосуються довкілля. Автори аналізують судові рішення за окремими статтями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зміст яких ЄСПЛ креативно тлумачить задля поширення на ситуації, коли несприятливі фактори довкілля спричинили порушення конвенційних прав, чи коли такі права були обмежені в інтересах збереження довкілля. Даний посібник складається із двох розділів. Перший присвячений основним принципам діяльності та умовам звернення до ЄСПЛ у екологічних справах, а також питанням природи і цінності рішень ЄСПЛ для національного права і практики в Україні. Другий розділ аналізує безпосередньо практику ЄСПЛ, з питань, що стосуються довкілля. В якості додатків у посібнику надано офіційні тексти рішень, а також резюме чи прес-релізи, підготовлені Секретаріатом ЄСПЛ.

Призначено для широкого кола юристів-практиків, включаючи суддів, а також для активістів природоохоронного руху України.

УДК 341.232

© МБО «Екологія – Право – Людина», 2025 «Застосування Європейської конвенції з прав людини для захисту екологічних прав та довкілля» (2-ге видання). Всі права застережені. Вітається широке використання матеріалів. При будь-якому використанні матеріалів «Застосування Європейської конвенції з прав людини для захисту екологічних прав та довкілля» (2-ге видання), посилання на джерело є обов'язковим. Матеріали посібника не можуть бути використані з ціллю отримання прибутку загалом чи частково ні в якій формі, в електронному чи друкованому варіанті, в тому числі — фотокопії.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
------------	---

РОЗДІЛ 1

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОБОТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	9
1.1. Умови звернення до ЄСПЛ із екологічними справами	9
1.2. Природа практики ЄСПЛ та її застосування національними судами	32

РОЗДІЛ 2

ПРАВА ЛЮДИНИ І ДОВКІЛЛЯ В ПРАКТИЦІ ЄСПЛ	39
2.1. Загальний огляд аспектів, що стосуються довкілля, у справах ЄСПЛ	39
2.2. Стаття 2. Право на життя.....	49
2.3. Стаття 6. Право на справедливий суд і Стаття 13. Право на ефективний засіб правового захисту.....	59
2.4. Стаття 8. Право на повагу до приватного та сімейного життя.....	77
2.5. Стаття 10. Свобода вираження поглядів.....	111
2.6. Стаття 1 Протоколу 1. Захист власності.....	122
ВИСНОВКИ	134

ДОДАТКИ	137
Резюме та прес-релізи окремих рішень ЄСПЛ в екологічних справах (неофіційний переклад).....	138
1. Л. С. Б. проти Сполученого Королівства	138
2. Гуерра та інші проти Італії.....	141
3. Онеріддіз проти Туреччини.....	144
4. Будаєва та інші проти Росії.....	150
5. Озел та інші проти Туреччини.....	154
6. Балмер-Шафрот та інші проти Швейцарії.....	158

7. Диш проти Угорщини.....	160
8. Фламенбаум та інші проти Франції.....	163
9. Ташкін та інші проти Туреччини.....	170
10. Ді Сарно та інші проти Італії.....	174
11. Ровшан Гаджієв проти Азербайджану.....	180
12. Сапунджієв проти Болгарії.....	182
13. Відес Айзсардзібас Клубс проти Латвії.....	197
14. ВгТ Ферайн геген Тірфабікен проти Швейцарії.....	199
15. Стіл і Морріс проти Сполученого Королівства.....	204
16. Бумбеш проти Румунії.....	210
17. Фредін проти Швеції.....	213
18. Пайн Веллі Девелопментс Лімітед та інші проти Ірландії.....	215
19. Хамер проти Бельгії.....	223
20. Тургут та інші проти Туреччини.....	226
21. Броссе-Трібуле проти Франції.....	228
22. О'Салліван МакКарті Масл Девелопмент Лімітед проти Ірландії.....	232
23. Яшар проти Румунії.....	235
24. Національний рух Екогласност проти Болгарії.....	238
25. Генч і Демірган проти Туреччини.....	241
26. Джугелі та інші проти Грузії.....	252
27. Карін Андерссон та інші проти Швеції.....	275
28. Капа та інші проти Польщі.....	298
29. Локачія та інші проти Італії.....	329
30. Солянік проти Росії.....	366
31. Фонд нерухомості Стенберген та інші проти Нідерландів.....	382
32. Ерол Чічек та інші проти Туреччини.....	399
33. Ініта Вецбаштіка та інші проти Латвії.....	415
34. Дімітар Йорданов проти Болгарії.....	436
Рішення ЄСПЛ проти України (офіційний переклад).....	453
35. Дубецька та інші проти України.....	453
36. Дземюк проти України.....	486
37. Гримковська проти України.....	507

ВСТУП

Правова база у сфері охорони довкілля та забезпечення права людини на безпечне довкілля в Україні є доволі розвинутою і детальною. Тим менше, на практиці захист елементів довкілля та екологічних прав є складною справою до вирішення навіть для системи національного судочинства.

У таких справах юристи ЕПЛ радять покладатись на міжнародні механізми та інструменти, в тому числі звертатися до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та її унікального механізму — Європейського суду з прав людини (надалі — ЄСПЛ чи Суд)¹.

Для захисту екологічних прав українців ЄСПЛ є особливо цікавим механізмом із таких трьох основних причин. По-перше, ЄСПЛ є чи не єдиним міжнародним судом, процедура якого передбачає можливість звернення до нього приватних осіб, а не лише держав-учасниць Конвенції. Він уповноважений підтверджувати факти порушення прав, охоронюваних Конвенцією, присуджувати виплату справедливої сатисфакції, а також зобов'язувати уряди впроваджувати заходи для виправлення індивідуальних ситуацій заявників та системних порушень. По-друге, попри відсутність у тексті Конвенції права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, протягом останніх десятиліть ЄСПЛ розтлумачив зміст деяких положень Конвенції таким чином, аби поширити їх на випадки забруднення довкілля. По-третє, на відміну від деяких західноєвропейських країн, які ще досі сперечаються щодо обсягу застосування Конвенції під час вирішення справ у національних судах проти третіх осіб, тобто щодо питання, чи створює Конвенція зобов'язання для судів, а не тільки для Сторін Конвенції, парламент України у 2006 році визнав практику ЄСПЛ

¹ Парламент України ратифікував Європейську конвенцію 17 липня 1997 року (Конвенція набула чинності для України 11.09.1997 р.) і таким чином визнав компетенцію ЄСПЛ вирішувати справи, подані проти України.

джерелом права — обов'язковими прецедентами, яким українські суди повинні слідувати, вирішуючи справи між фізичними, юридичними особами та органами влади України.²

Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (надалі — Європейська конвенція чи Конвенція) була прийнята у 1950 році — в часи, коли захист довкілля ще не був на порядку денному для міжнародного регулювання. Початково Конвенція не спрямовувалася на захист довкілля, а тому її положення не гарантують право на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Не дивно, що перші екологічні справи на предмет порушення конвенційних прав, що розглядалися у 60–70-х роках, визнавалися явно необґрунтованими. Проте, починаючи із 90-х ЄСПЛ був дуже креативним, інтерпретуючи положення Конвенції. У одному із своїх рішень ЄСПЛ вказав, що Конвенція є «живим інструментом» і «повинна тлумачитися у світлі сучасних умов».³ Таким чином, наприклад, зміст права на життя, еволюціонував від негативного обов'язку держав умисно не позбавляти людей життя до позитивного обов'язку здійснювати належні заходи для захисту життя людей у випадках ризику, викликаного забрудненням довкілля⁴. Стаття 8 Конвенції, первинно спрямована на захист приватного і сімейного життя від втручання з боку держави, у наш час створює позитивний обов'язок для урядів реагувати у випадках проживання людей в умовах деградованого чи забрудненого довкілля, в тому числі, проживання у санітарно-захисних зонах промислових об'єктів⁵.

На сьогоднішній день захист екологічних прав та довкілля знайшов своє відображення у практиці ЄСПЛ, зокрема, що стосується порушення права на життя (Стаття 2), права на повагу до приватного і сімейного життя (Стаття 8), права на мирне володіння майном (Стаття 1 Протоколу 1), права на справедливий судовий розгляд (Стаття 6), права на справедливий засіб правового захисту (Стаття 13) і права на свободу вираження поглядів (Стаття 10). Найбільшого розвитку у напрямку права на безпечне довкілля зазнала сфера застосування Статті 8 Конвенції.

² Стаття 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

³ *Справа Тайрер про Сполученого Королівства (Tyrrer v. the United Kingdom)*, 25.04.1978 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57587>

⁴ *Справа Онер'їлдіз проти Туреччини (Öneryıldız v. Turkey)*, 30.11.2004 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67614>

⁵ *Справа Дубецька та інші проти України*, 10.02.2011 р., http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_689

У рішеннях по справах *Лонес Остра проти Іспанії*, *Гуерра проти Італії*, *Фадеева проти Росії* ЄСПЛ встановив порушення статті 8 Конвенції, присудив заявникам відповідне відшкодування, а також зобов'язав країни-відповідачі прийняти належні міри для відновлення порушеного внаслідок забруднення довкілля права на повагу до приватного та сімейного життя, і таким чином заклав фундамент для захисту екологічних прав у Суді. У справі про аеропорт Гітроу ЄСПЛ, встановлюючи баланс між економічним та екологічним інтересом, вирішив на користь суспільного інтересу в економічному благополуччі. Один із суддів у своїй окремій думці однак вказав, що екологічні права не були відомі у 1950 році, але ЄСПЛ все більше схильється до думки, що стаття 8 включає право на здорове довкілля, і, відповідно, для захисту від забруднення та незручностей, спричинених шкідливими речовинами, неприємними запахами, шумом, Суд повинен продовжувати розвивати екологічні права за Конвенцією⁶. Такий підхід деяких суддів, навіть якщо вони ще не складають більшості, дає надію і на подальше розширення можливостей захисту екологічних прав за Конвенцією. Окрім цього, навіть існуючі угоди, що стосуються визнання і захисту прав на безпечне довкілля, роблять значний вклад у перекриття прогалин, які існують в екологічному законодавстві та практиці його застосування в Україні.

Визнавши практику ЄСПЛ обов'язковим джерелом права в Україні, законодавець переформатував правову систему для включення до неї європейських стандартів захисту прав людини. Для посилення принципу верховенства права ВРУ закріпила, що усі рішення ЄСПЛ, винесені проти будь-якої із країн-членів Ради Європи, є обов'язковими для українських судів, тобто служать правовими прецедентами.

Даний посібник складається із двох розділів. Перший розділ присвячений основним принципам діяльності ЄСПЛ та умовам звернення до ЄСПЛ у екологічних справах, а також питанням природи та значення практики ЄСПЛ для національного права і практики в Україні. Другий розділ аналізує безпосередньо практику ЄСПЛ. Розділ становить собою аналіз рішень ЄСПЛ у конкретних справах, згрупованих за відповідними статтями Конвенції.

З часу першого видання у 2016 році, зростає кількість рішень ЄСПЛ у справах про порушення прав людини у зв'язку із певними екологічними факторами. Для надання читачу можливості краще ознайомитися

⁶ Справа Геттон та інші проти Сполученого Королівства (*Hatton and Others v. the United Kingdom*), 08.07.2003 р., joint dissenting opinion of Judges Costa, Ress, Turmen, Zupancic and Steiner, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61188>

із такими рішеннями посібник містить повні тексти найбільш значущих рішень проти України, а також офіційні юридичні резюме та прес-релізи, видані Секретаріатом ЄСПЛ, у справах, що стосуються інших країн. Повні тексти усіх рішень ЄСПЛ розміщені в базі даних HUDOC⁷, а у справах щодо України їх також можна знайти в офіційній законодавчій онлайн-базі даних України, українською мовою⁸.

Автори посібника сподіваються, що він буде корисним для широкого кола юристів-практиків, включаючи суддів, а також для активістів природоохоронного руху України та інших країн.

⁷ Див.: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/>

⁸ Див.: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/9329>

РОЗДІЛ 1

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РОБОТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

1.1. УМОВИ ЗВЕРНЕННЯ ДО ЄСПЛ ІЗ ЕКОЛОГІЧНИМИ СПРАВАМИ

Кожного року на розгляд в ЄСПЛ подаються близько 45000 заяв, у 2023 році спостерігалось незначне зменшення цього числа — було подано 33000 заяв⁹. Станом на 30 листопада 2023 року на розгляд в юридичних формуваннях ЄСПЛ очікували 70000 заяв. Невелика кількість заяв має результатом рішення (6000 рішень на 34000 заяв у 2023 році, 3800 рішень на 37000 заяв у 2022 році), в той час як більшість відхиляється як неприйнятні, або провадження за ними припиняється (28000 заяв у 2023 році та 32000 заяв у 2022 році). Станом на 31.12.23 р. половина заяв, які перебувала на розгляді, стосувалася порушень, вчинених такими двома країнами: Росія та Туреччина. На сьогодні на справи проти України припадає біля 12,5 %¹⁰, тобто Україна вже більше не є «лідером» в числі країн-відповідачів з найвищим показником серед всіх країн-сторін Конвенції.

Період від моменту подачі заяви до кінцевого рішення юридичного формування ЄСПЛ може тривати кілька років, тому у 2009 році Суд прийняв Політику пріоритетності з метою прискорення обробки та винесення рішення у найбільш важливих, серйозних і невідкладних справах. Судом було встановлено сім категорій (див. таблицю нижче), від невідкладних справ, що стосуються вразливих заявників (Категорія I) до явно неприйнятних справ, які веде один суддя (Категорія VII). Суд

⁹ https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/stats_month_2023_eng

¹⁰ https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/stats_pending_2023_bil

провів огляд цієї політики у 2017 році, було внесено певні зміни до категорій пріоритетності для більш цільового та ефективного процесу обробки справ з метою прискорення ведення як пріоритетних, так і справ «про вплив» (тобто непраіоритетних справ Палат щодо базових питань, важливих для Країни-відповідача та/або системи Конвенції загалом).¹¹

I.	Невідкладні заяви (особливо, у випадку ризику для життя та здоров'я заявника, позбавлення заявника свободи як прямий наслідок передбачуваного порушення його прав за Конвенцією, інших обставин, пов'язаних з особистою ситуацією чи ситуацією в родині заявника, особливо, якщо йдеться про благополуччя дитини, застосування Правила 39 Правил Суду)
II.	Заяви, які порушують питання, що можуть мати вплив на ефективність системи Конвенції (особливо, у випадку структурної чи ендемічної ситуації, яка ще не вивчалась Судом, процедури пілотного рішення), або заяви, які порушують важливе питання загального інтересу (особливо, серйозне питання, що може мати значні наслідки для національних правових систем або для Європейської системи)
III.	Заяви, що по тексту порушують в якості основних скарг питання за Статтями 2, 3, 4 або 5 § 1 Конвенції («основоположні права»), незалежно від того, чи вони повторювані, що призвели до прямих загроз фізичній цілісності та гідності осіб
IV.	Потенційно добре обґрунтовані заяви, що спираються на інші Статті
V.	Заяви, які порушують питання, що вже розглядались у пілотних/провідних рішеннях («справи добре усталеної судової практики»)
VI.	Заяви, визначені як такі, що порушують проблему прийнятності
VII.	Заяви, які є явно неприйнятними

Категорії пріоритетності. Джерело: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Priority_policy_ENG

Справи, які підпадають під категорії I-III, розглядаються Судом, при цьому рішення приймається Великою палатою або Палатами з семи суддів. Повторювані справи або явно неприйнятні справи, що підпадають під категорії V-VII, обробляються Судом у швидкому режимі за допомогою різних механізмів фільтрації та нових методів роботи. У категорії IV невеликий відсоток справ може порушувати дуже важливі питання, що мають значення як для Держави-відповідача, так і для системи норм Кон-

¹¹ https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Priority_policy_ENG

венції загалом, що обґрунтовує пришвидшену обробку справи. Такі справи ідентифікуються та маркуються як справи «про вплив» за новою категорією IV-High. Отже, як наслідок, ці справи за новою категорією IV-High підлягають обробці та розгляду Судом у пришвидшеному порядку. Справи з категорії IV, не про вплив, розглядаються Судом наскільки можливо ефективно комітетами у складі трьох суддів.¹²

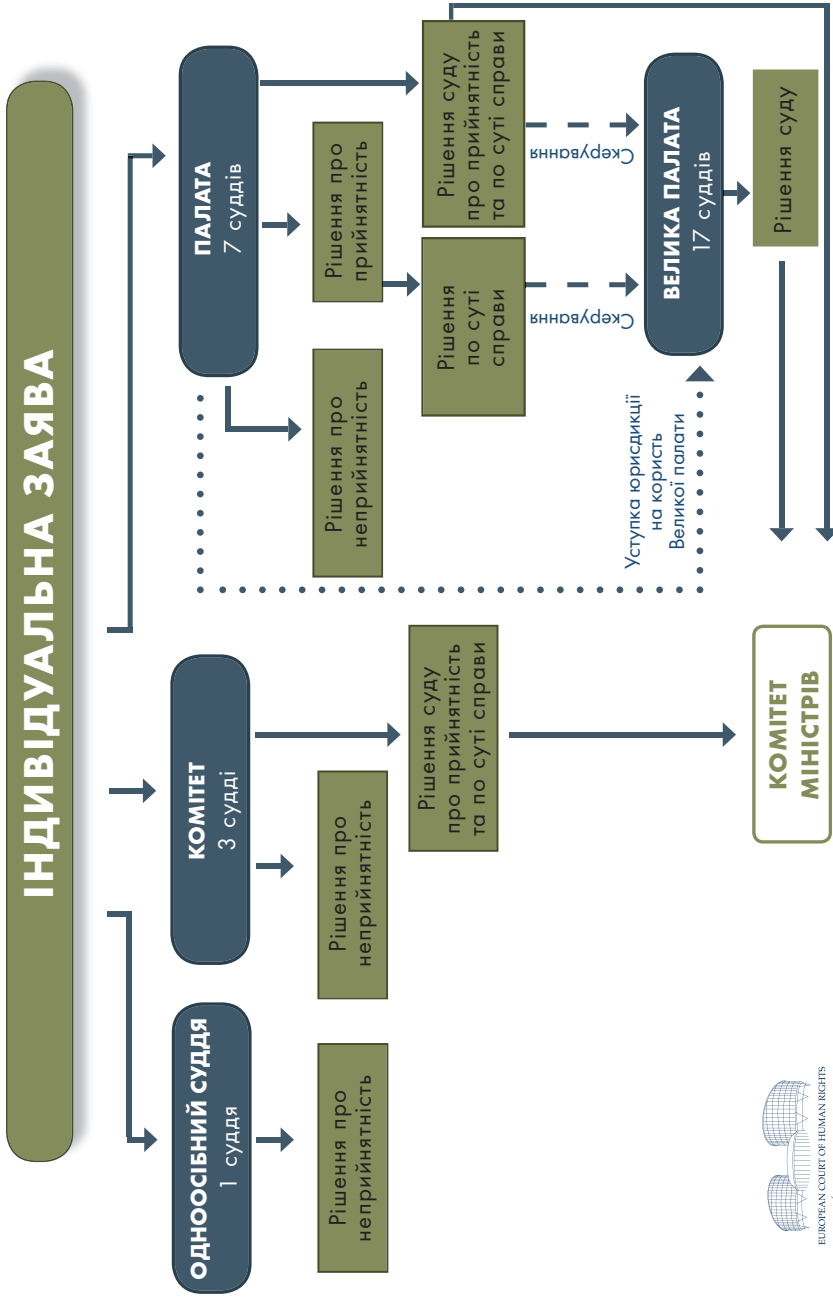
Схема обробки справ у ЄСПЛ показана на сторінці 12.

«Популярність» Європейського суду з прав людини серед звичайних громадян принесла проблеми із завантаженістю ЄСПЛ та відповідно із тривалим процесом вирішенням справ ЄСПЛ. Тому останнє десятиліття реалізуються спроби ускладнити процес подання справ до ЄСПЛ, звузити критерії прийнятності. Наприклад, Протокол № 14¹³, що набрав чинності 1 червня 2010 року, встановив новий критерій прийнятності, пов'язаний із суттєвістю шкоди, завданої заявникові, і спрямований на зменшення кількості заяв, що подаються особами, яким не було завдано суттєвої шкоди. Протоколом № 14 встановлено формування одноосібного судді, що означає, що суддя, який засідає самостійно, при допомозі позасудового доповідача, може визнати заяву непринятною, в той час як раніше для цього були потрібні троє суддів. З початку 2011 року працювала Секція фільтрації. Її основна функція — здійснювати ретельне, точне і негайне просіювання справ для забезпечення, що усі заяви потрапляють на належний процедурний маршрут, чи подаються одноосібному судді для швидкого прийняття рішення, чи скеровуються очікувати вивчення комітетом з трьох суддів або палатою відповідно до політики пріоритетності Суду.

Протокол № 15 від 24.VI.2013 р. передбачає скорочення строків звернення до ЄСПЛ з шести до чотирьох місяців після остаточного рішення національного суду. Варто зазначити, що надсилання заяви за короткий час до завершення терміну для подачі заяв до ЄСПЛ може призвести до негативного результату у випадках, якщо ваша заява є неповною. Наприклад, 9 серпня 2014 року у справі *Малиш та Іванів проти України* (№ 40139/14 та 41418/14) Палата відхилила дві справи як протерміновані, оскільки заявники не подали повторно повну заяву за формою протягом шестимісячного строку подачі. Отже, тепер це усталена практика Суду, що датою початку справи є дата відправлення повної форми заяви, а попередньо подані неповні пакети не беруться до уваги.

¹² https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Court_that_matters_ENG

¹³ ЗАКОН Про ратифікацію Протоколів N 12 та N 14 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 9 лютого 2006 р. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3435-15>

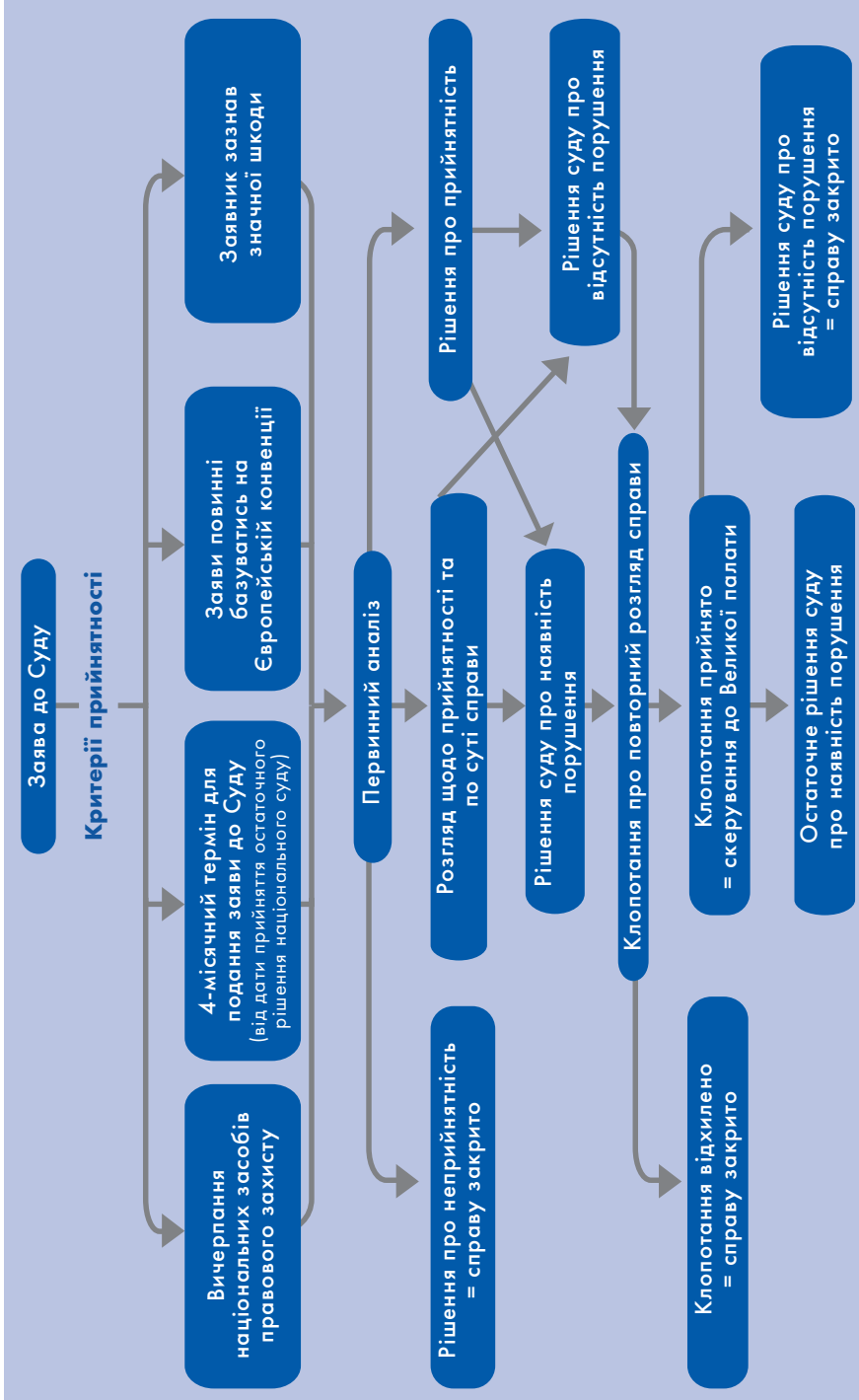
Протокол № 15 також дещо змінив Преамбулу до Європейської конвенції з прав людини після включення до неї посилання на принцип субсидіарності й доктрини меж свободи розсуду. Протокол № 16 від 2.X.2013 р. надає сторонам право звертатися до ЄСПЛ з клопотанням про надання їм консультативних висновків стосовно питань, пов'язаних із тлумаченням та застосуванням прав і свобод, встановлених Конвенцією та її протоколами. Національні суди чи трибунали можуть звертатися до ЄСПЛ з проханням про надання їм консультативних висновків виключно щодо справ, які перебувають у їхньому провадженні. Протоколи № 15 та № 16 ще не ратифіковані Україною та достатньою кількістю сторін Конвенції, щоб набути чинності.

1 січня 2014 року набрала чинності змінена редакція Правила 47 Правил Суду¹⁴. Відповідно до Правила зі змінами заявники повинні дотримуватись строгих вимог, щоб їх заява була чинною для Суду. Якщо коротко, вони повинні використовувати нову форму заяви до Суду, уважно заповнити усі поля та додати усі необхідні супроводжуючі документи. Також вони повинні надати підписану довіреність на представника, якщо такий буде, і належно підписати форму заяви. Якщо заявник не дотримався Правила 47, заява не буде розподілена до одного з формувань Суду для прийняття рішення.¹⁵ ЄСПЛ намагається подавати максимальну допомогу та сприяння потенційним заявникам у зверненні до суду, через те інформація про процес звернення та про всі процедури суду детально описана на сайті ЄСПЛ українською мовою: https://www.echr.coe.int/apply-to-the-court-other-languages?filter_category_2348815=2035040&filter_category_3290069=1675246. Дані доступні ресурси дуже детально описують всі вимоги до заяви до ЄСПЛ, які стосуються очевидних випадків порушення основних прав та свобод людини, втім практика ЄСПЛ свідчить про можливість подачі до суду та використання положень Конвенції для «нестандартних» справ, які пов'язані із захистом довкілля чи впливом довкілля, еколого-небезпечних об'єктів на громадян, в результаті чого ті права, які закріплені Конвенцією, порушуються чи створюються загрози їхнього порушення.

Вважаємо за доцільне описати основні вимоги, яких слід дотримуватися при подачі до ЄСПЛ «екологічної» справи, яка пов'язана із таким забрудненням довкілля чи екологічним подразником, яке загрожує чи безпосередньо шкодить життю, здоров'ю, приватному життю громадян, їхньому житлу чи власності, а також справ, які пов'язані із порушенням процедурних прав, передбачених ст. 6, 13 Конвенції. Процес оцінки та розгляду заяви з боку ЄСПЛ описано на схемі (див. с. 14):

¹⁴ https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Rules_Court_ENG

¹⁵ https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Report_Rule_47_ENG

1. Хто може бути заявником

Стаття 34 Конвенції

Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї.

Отже, до ЄСПЛ може звернутися особа, яка вважає, що вона особисто і безпосередньо стала потерпілою від порушень прав і свобод, гарантій, зазначених у Конвенції або в Протоколах до неї. Терміном «потерпілий» у статті 34 Конвенції позначається особа або особи, що є прямо чи непрямо потерпілими від оскаржуваного порушення. Таким чином, стаття 34 стосується не лише особи або осіб, що прямо потерпіли від оскаржуваного правопорушення, а й також будь-якого непрямо потерпілого, якому це порушення могло завдати збитків або який має серйозний особистий інтерес щодо його припинення. Поняття «потерпілий» тлумачиться автономно і незалежно тих національних норм, що стосуються зацікавленості або здатності до подання позову, навіть якщо ЄСПЛ доводиться взяти до уваги той факт, що заявник був стороною у національному провадженні. Це поняття не передбачає наявності шкоди.

Тлумачення поняття «потерпілий» може змінюватися залежно від умов у сучасному суспільстві і має застосовуватися без надмірного формалізму (там само, §§ 30–33; *Gorraiz Lizarraga та інші проти Іспанії (Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain)*, 2004, § 38; *Стукус та інші проти Польщі (Stukus and Others v. Poland)*, 2008, § 35; *Жентал проти Польщі (Ziętal v. Poland)*, 2009, §§ 54–59). Суд постановив, що питання про статус потерпілого може бути пов'язане з обставинами справи *Сільяден проти Франції (Siliadin v. France)*, 2005, § 63; *Хірсі Джамаа та інші проти Італії (Hirsi Jamaa and Others v. Italy)*, [GC], 2012, § 111).¹⁶

Потерпілий повинен довести, що він або вона «прямо потерпіли» у результаті оскаржуваного порушення. Наприклад, особа не може скаржитися на порушення своїх прав у провадженні, в якому вона не виступала стороною конфлікту (*Centro Europa 7 S.r.l. та Ді Стефано проти Італії (Centro Europa 7 S.r.l. and Di Stefano v. Italy)* [GC], 2012, § 92). Однак у справі *Маргульов проти Росії (Margulev v. Russia)*, 2019, Суд визнав заявника прямо потерпілим в ході провадження за наклеп, хоча він був допущений до провадження лише як третя сторона. Оскільки національне законодавство надає статус третьої сторони у провадженнях,

¹⁶ Практичний посібник щодо прийнятності заяв, ст. 11. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/admissibility_guide_eng

де «рішення може вплинути на права та обов'язки третьої сторони щодо позивача або відповідача», Суд вирішив, що національні суди мовчазно визнали, що права заявника могли постраждати від результату провадження у справі про наклеп (§ 36; див. також *Хурал і Зейналов проти Азербайджану* (*Khural and Zeynalov v. Azerbaijan*) (№ 2), 2023, §§ 31–32). У справі *Мухін проти Росії* (*Mukhin v. Russia*, 2021) Суд визнав, що головний редактор газети може стверджувати, що він є потерпілим у результаті рішень національних судів про позбавлення газети статусу засобу масової інформації та анулювання документа, що засвідчує її реєстрацію (§§ 158–160).¹⁷ Таким чином, процесуальна правоздатність у національному провадженні не є вирішальною, оскільки поняття «потерпілий» тлумачиться Судом автономно.

У справах, пов'язаних із забрудненням довкілля, заявник повинен знати безпосереднього і серйозного впливу від шуму або іншого забруднення, і в таких справах часто виникають питання за статтею 8 Конвенції¹⁸.

У справі *Трібо проти Франції* (*Tribaut v. France*) Суд прийняв рішення про прийнятність заяви від 14 червня 2022 року. Справа стосувалася оскарження плану заміни наявної лінії електропередачі новою дволанцюговою лінією на 400 кВ, більша частина якої мала бути прокладена повітряним шляхом на висоті 70 м на дистанцію у 30 км. Заявники стверджували, що будівництво проєктованої надвисоковольтної лінії електропередач, через утворювані у результаті її роботи магнітні поля, створить загрозу для осіб, які проживають поблизу неї, що, як наслідок, матиме вплив на їхнє мирне користування власним житлом. Вони критикували той факт, що компанія, яка відповідальна за цей проєкт, відхилила варіант прокладання лінії під землю. Заявники стверджували, що вони не можуть позбутися постійної тривоги, спричиненої цим ризиком, методом, наприклад, переїзду, оскільки близькість цієї інфраструктури вплине на вартість їхнього будинку або ускладнить його продаж.

Суд визнав заяву непринятною, встановивши, що скарга була явно необґрунтованою за статтею 8. Суд встановив, що заявники, які проживали на відстані 115 м від запланованих ліній

¹⁷ Практичний посібник щодо прийнятності заяв, ст. 12. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/admissibility_guide_eng

¹⁸ Гаттон проти Сполученого Королівства (*Hatton v. the United Kingdom*), § 96, Козул та інші проти Боснії та Герцоговини (*Kozul and others v. Bosnia and Herzegovina*), § 31.

електропередач, не надали доказів того, що проєкт піддасть їх впливу електромагнітних полів, які перевищують національні або міжнародні стандарти. Таким чином, заявники не довели, що будівництво лінії електропередач наразить їх на екологічну небезпеку, яка прямо і серйозно вплине на їхню здатність вести приватне та сімейне життя або користуватись своїм житлом.
<https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=002-12760>

Заяви можуть бути подані тільки живою особою, безпосередньо або від її імені. Однак, деякі міркування можуть виникнути у випадках потерпілих від передбачуваних порушень статей 2, 3 і 8 з боку національних органів влади. Таким чином, заяви, подані приватними особами або асоціаціями від імені потерпілого(-их), були визнані прийнятними, навіть якщо не було представлено жодного достовірного документа, що підтверджує передачу повноважень на представництво.¹⁹

Заявником може бути і юридична особа, об'єднання громадян, у випадку порушення прав таких суб'єктів. Є винятки, коли ЄСПЛ приймає до розгляду заяви громадських організацій, які не були потерпілими від порушень.

Суд не надає статус «потерпілого» асоціаціям, якщо немає загрози їх інтересам, навіть якщо порушуються інтереси усіх або окремих її членів. Крім того, статус «потерпілого» не надається НУО, навіть якщо асоціації були створені виключно з метою захисту прав передбачуваних жертв (*Nencheva та інші проти Болгарії (Nencheva and Others v. Bulgaria)*, 2013, § 90 і § 93 та посилання, вказані там; див. також *Калфаянніс та Посперт проти Греції (Kalfagiannis and Pospert v. Greece)* (dec.), 2020, §§ 49–51, щодо федерації профспілок, які представляють працівників ЗМІ; *Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşatma Kültür Varlıklarını Koruma Derneği проти Туреччини (Yusufeli İlçesini Güzelleştirme Yaşatma Kültür Varlıklarını Koruma Derneği v. Turkey)* (dec.), 2021, §§ 42–44, щодо неурядової організації, створеної з метою захисту мешканців району, де велися роботи з будівництва греблі).²⁰

Крім того, громадяни, які не брали участі у національних провадженнях з метою скасування адміністративних рішень, або асоціації, які не отримали процесуальної правоздатності (*locus standi*) від національних судів, не можуть претендувати на роль потерпілих від передбачуваного порушення права щодо виконання судових рішень відповідно до

¹⁹ https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/admissibility_guide_eng

²⁰ Там само, ст. 15.

статті 6 § 1 (*Бурса Баросу Башканлиги та інші проти Туреччини (Bursa Barosu Başkanlığı and Others v. Turkey)*, 2018, §§ 114–116)²¹.

Заявник, якого несприятливі екологічні умови змусили покинути свій дім і згодом купити інший будинок за власні кошти, не перестає бути потерпілим від передбачуваного порушення його права на повагу до приватного життя і житла відповідно до статті 8 Конвенції (*Євгеній Дмитрієв проти Росії (Yevgeniy Dmitriyev v. Russia)*, 2020, §§ 37–38)²².

У справі *Центр правових ресурсів від імені Валентина Кампеану проти Румунії* заява була подана неурядовою організацією (НУО), від імені Валентина Кампеану, який помер у 2004 році у віці 18 років у психіатричній лікарні. Суд постановив, що за виняткових обставин справи та беручи до уваги серйозний характер заяв, НУО мала право бути представником Валентина Кампеану, хоча сама організація не була жертвою передбачуваного порушення ст. 2 та 13 Конвенції.

Центр правових ресурсів від імені Валентина Кампеану проти Румунії (*Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania*), 17.07.2014, <http://hudoc.echr.coe.int/?i=001-145577>

У рішенні в справі *Співдружність матерів Південної Чехії проти Чеської Республіки (Sdružení Jihočeské Matky v. Czech Republic)* ЄСПЛ в першу чергу відзначив, що організація-заявник є юридичною особою, яка не може претендувати на визнання її потерпілою від порушень таких особистих прав, як право на життя і здоров'я, оскільки суб'єктами порушення такого права можуть бути лише фізичні особи. Вона також не може посилається на право на повагу до свого «житла» в значенні статті 8 Конвенції лише на підставі того, що її офіс знаходиться неподалік від станції, яку вона критикує, оскільки результатом посягань на це право є незручності і занепокоєння, які можуть відчувати лише фізичні особи. Також зважаючи на те, що організація-заявник не вказала того, чи вона має у своїй власності або ж орендує майно, яке розташоване поруч

²¹ Практичний посібник щодо прийнятності заяв, ст. 16. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/admissibility_guide_eng

²² Там само, ст. 19.

з Темелінською АЕС, вона не може висувати претензії, щоб мати право відповідно до чеського законодавства захищати своє майно від впливу станції. Відповідно, організація-заявник не довела ані існування достатнього втручання в її особисте «цивільне» право, ані існування справжнього і серйозного оскарження права на повагу до її власності. Втім ЄСПЛ визнає, що своїми діями організація-заявник намагалась захистити окремі права своїх членів, які є визнані національним законодавством, а тому така організація-позивач може отримати статус потерпілої в значенні статті 34 Конвенції. Втім ЄСПЛ у даній справі це детально не розглядав.

Sdružení Jihočeské Matky c. la République tchèque, 10.07.2006, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76707>

ЄСПЛ також підкреслив, що Конвенція не передбачає можливості розпочати *actio popularis* з метою тлумачення визнаних у ній прав, і що Конвенція також не дозволяє приватним особам оскаржувати положення національного права лише тому, що, на їхню думку, вони суперечать Конвенції, тоді як вони особисто не є прямо потерпілими від цих положень.

Приклади справ, які були розглянуті ЄСПЛ за участі заявників фізичних та юридичних осіб в «екологічних» справах, подано в розділі 2.

Щоб заява до ЄСПЛ була прийнята, вона має відповідати критеріям прийнятності, викладеним у ст. 35 Конвенції.

Стаття 35 Умови прийнятності

1. Суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби правового захисту, згідно із загальновизнаними принципами міжнародного права, і впродовж чотирьох місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні.

Першою вимогою до заяви є вичерпання всіх національних засобів правового захисту. До національних засобів правового захисту можна віднести визначені законодавством, доступні та результативні процедури, які можуть забезпечити припинення порушень або відшкодування шкоди. В Україні для оскарження рішень, дій, бездіяльності органів влади можна спочатку звернутися до адміністративного органу вищого рівня (оскарження в адміністративному порядку, який не є обов'язковим) або відразу до ЄСПЛ. Згідно з практикою Європейського

суду з прав людини, не вважаються засобами правового захисту, які необхідно обов'язково використати перед зверненням до ЄСПЛ, несудові процедури, звернення до парламенту, президента, уряду, міністрів, прокуратури або уповноваженого з прав людини. Важливо також знати, що, коли національні засоби правового захисту відсутні або є неефективними, тобто не спроможні забезпечити остаточного захисту порушених прав, особи можуть звертатися до Європейського суду з прав людини, не застосовуючи їх. Це правило не застосовується також у випадку, коли доведено, що в адміністративній практиці повторюються дії, несумісні з Конвенцією, а офіційні органи держави ставляться до цього толерантно, таким чином роблячи будь-яке провадження даремним чи неефективним. Наприклад, немає сенсу звертатися до національного суду, якщо право заявника, гарантоване Конвенцією, порушується внаслідок дії закону, який ним не може бути оскаржений до суду. Також можна звернутися до Європейського суду з прав людини у разі тривалого зволікання з вирішенням судової справи у національних судах, не чекаючи їхнього рішення.

Пункт 1 статті 35 стосується лише *національного* провадження; він не зобов'язує вичерпати усі засоби захисту, доступні на міжнародному рівні. Обов'язок щодо подачі заяви впродовж чотирьох місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні вимагає з'ясування змісту терміну остаточне рішення та початку перебігу та закінчення цього терміну. Як правило, остаточне рішення означає рішення національного суду, яке набрало законної сили і є остаточним. Зазвичай це рішення вищого спеціалізованого суду, який розглядав справу за касаційною скаргою сторони (сторін).

До набрання чинності Протоколу № 15 Конвенції (1 серпня 2021 року), у статті 35 § 1 Конвенції йшлося про строк у шість місяців. Стаття 4 Протоколу № 15 внесла зміни до статті 35 § 1, скоротивши строк із шести до чотирьох місяців. Відповідно до перехідних положень Протоколу (стаття 8 § 3), ця поправка застосовується тільки після закінчення шести місяців з моменту набуття Протоколом чинності (з 1 лютого 2022 року), щоб дати можливість потенційним заявникам повністю ознайомитися з новим терміном. Крім того, новий термін не має зворотної сили, оскільки він не застосовується до заяв, щодо яких остаточне рішення у розумінні статті 35 § 1 Конвенції було ухвалене до дати набрання чинності новою нормою. Якщо остаточне рішення у розумінні статті 35 § 1 було ухвалено до набрання чинності Протоколу № 15, але заявника було повідомлено після 1 серпня 2021 року, застосовний строк, як і раніше, становить шість місяців, однак він починає діяти з наступного дня після по-

відомлення про остаточне рішення (*Орхан проти Туреччини (Orhan v. Türkiye)* (dec.), 2022, §§ 23–47).²³

Що стосується правила про вичерпання засобів правового захисту, Суд неодноразово наголошував на необхідності застосування цього правила з певним ступенем гнучкості та без надмірного формалізму з огляду на контекст захисту прав людини (*Рінгайсен проти Австрії (Ringelsen v. Austria)*, 1971, § 89; *Лехтінен проти Фінляндії (Lehtinen v. Finland)* (dec.), 1999; *Гергіна проти Румунії (Gherghina v. Romania)* (dec.) [GC], 2015, § 87). Наприклад, Суд визнає, що останній етап використання внутрішніх засобів правового захисту може бути досягнутим після подання заяви, але до визначення її прийнятності (*Молла Салі проти Греції (Molla Sali v. Greece)* [GC], § 90). Правило вичерпання не є абсолютним і не може застосовуватися автоматично (*Козачіоглу проти Туреччини (Kozacıoğlu v. Turkey)* [GC], 2009, § 40). Незважаючи на те, що в принципі можна було б прийняти судові провадження на захист суспільних інтересів, ініційоване з боку НУО, як форму вичерпання національних засобів правового захисту, якщо такий спосіб прямо передбачений національним законодавством як засіб захисту інтересів ширшої групи людей, судовий процес на захист суспільних інтересів все ж не може звільнити окремого заявника від порушення власного провадження у національних судах, якщо той судовий процес не відповідає його/її індивідуальній ситуації та конкретним скаргам (*Коша проти Угорщини (Kósa v. Hungary)* (dec.), 2017, §§ 55–63, стосовно імовірної дискримінації дітей ромської національності). У справі *Бейзарас і Левіцкас проти Литви (Beizaras and Levickas v. Lithuania)*, 2020, §§ 78–81, Суд постановив, що неурядова організація, хоча й не була заявником у Страсбурзькому суді, могла виступати представником інтересів заявників у національному кримінальному процесі, оскільки НУО було створено для того, щоб особи, які зазнали дискримінації, могли отримати захист, зокрема, й у суді. Суд також взяв до уваги, що представлення НУО інтересів заявників перед прокурорами та національними судами (дві інстанції) ніколи не ставилося під сумнів або не оскаржувалося будь-яким чином (див. також *Горраїз Лізаррага та інші проти Іспанії (Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain)*, 2004, §§ 37–39).²⁴

Не обов'язково, щоб право, яке закріплене в Конвенції, було прямо вказано в національному судовому процесі, якщо скарга подана «принаймні по суті» (*Кастеллс проти Іспанії (Castells v. Spain)*, 1992, § 32; *Ахмет Садік*

²³ Практичний посібник щодо прийнятності заяв, ст. 41. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/admissibility_guide_eng

²⁴ Там само, ст. 28–29.

проти Греції (*Ahmet Sadik v. Greece*), 1996, § 33; *Фресоз і Руар проти Франції* (*Fressoz and Roire v. France*) [GC], 1999, § 38). Це означає, що якщо заявник не посилався на положення Конвенції, він повинен був навести аргументи того самого або аналогічного характеру на підставі національного законодавства, щоб, в першу чергу, дати національним судам змогу виправити передбачуване порушення (*Гейфген проти Німеччини* (*Gäfgen v. Germany*) [GC], 2010, §§ 142, 144 і 146; *Радомілья та інші проти Хорватії* (*Radomilja and Others v. Croatia*) [GC], 2018, § 117; *Карананайоту та інші проти Греції* (*Karapanagiotou and Others v. Greece*), 2010, § 29. Недостатньо того, що заявник міг скористатися засобом правового захисту, який міг би скасувати оскаржуваний захід з інших підстав, не пов'язаних зі скаргою на порушення конвенційного права. Саме скарга на порушення конвенційного права має бути розглянута на національному рівні, щоб відбулося вичерпання «ефективних засобів правового захисту» (*Вучкович та інші проти Сербії* (*Vučković and Others v. Serbia*) (попереднє заперечення) [GC], 2014, § 75; *Ніклінсон та Ламб проти Сполученого Королівства* (*Nicklinson and Lamb v. the United Kingdom*) (dec.), 2015, § 90).

Таким чином, сам факт того, що заявник подав свою справу до відповідного суду не означає, що заявник виконав вимоги пункту 1 статті 35. Навіть у тих юрисдикціях, де національні суди можуть або навіть зобов'язані розглядати справу за власною ініціативою (тобто застосовувати принцип *jura novit curia*), заявники не звільняються від обов'язку подання до них скарги, яку вони можуть мати намір згодом подати до Суду (див., серед інших повноважень, *Кандаракіс проти Греції* (*Kandarakis v. Greece*), 2020, § 77), у тому розумінні, що для цілей вичерпання національних засобів правового захисту Суд має брати до уваги не лише факти, а й правові аргументи, представлені на національному рівні (див. *Радомілья та інші проти Хорватії* (*Radomilja and Others v. Croatia*) [GC], 2018, § 117.²⁵

Дискреційні або надзвичайні засоби правового захисту не повинні використовуватися, наприклад, для звернення до суду з проханням переглянути його рішення (*Чинар проти Туреччини* (*Çinar v. Turkey*) (dec.), 2003; *Приставська проти України* (*Prystavska v. Ukraine*) (dec.), 2002). Скарга до Міністерства є ієрархічною скаргою і не вважається ефективним засобом правового захисту (*Полях та інші проти України* (*Polyakh and Others v. Ukraine*), 2019, § 135). Якщо заявник спробував застосувати засіб правового захисту, який Суд вважає неприйнятним, тоді час, витрачений на це, не зупинить перебіг чотиримісячного строку, що в свою чергу може

²⁵ Практичний посібник щодо прийнятності заяв, ст. 30. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/admissibility_guide_eng

призвести до відхилення заяви як протермінованої (*Rezgui проти Франції* (*Rezgui v. France*) (dec.), 2000; *Приставська проти України* (*Prystavska v. Ukraine*) (dec.), 2002).²⁶

Перебіг чотиримісячного строку починається з дати, коли заявник та/або його представник достатньою мірою ознайомилися з остаточним рішенням національного суду²⁷. Якщо заявник не був присутнім під час проголошення остаточного судового рішення чи не знав про його ухвалення, або не мав можливості з ним ознайомитися одразу після його проголошення, то перебіг чотиримісячного строку починається з моменту, коли йому фактично стало відомо про це рішення. Чотиримісячний строк триває від дати, коли адвокат заявника дізнався про рішення, яким завершується вичерпання національних засобів правового захисту, незалежно від того факту, що сам заявник міг дізнатися про це рішення пізніше (*Челік проти Туреччини* (*Çelik v. Turkey*) (dec.), 2004).²⁸

Якщо з самого початку зрозуміло, що заявник не має ефективного засобу захисту, перебіг чотиримісячного строку починається з дати стверджуваних дій або з дати, коли заявник дізнався про них або відчув їхні негативні наслідки або шкоду. Термін «стан, що продовжується» позначає такий стан речей, який впливає з тривалих дій з боку держави чи від імені цієї держави, від яких потерпають заявники. Той факт, що подія викликає серйозні наслідки, подовжені у часі, не означає, що вона створює «стан, що продовжується».

²⁶ Практичний посібник щодо прийнятності заяв, ст. 31–32. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/admissibility_guide_eng

²⁷ Т. Ігнатенко у статті: *Рішення ЄСПЛ як підстава для перегляду конкретної справи ВСУ: відновлення порушеного права чи формальність?* вказує: У згаданих вище ухвалах Європейський суд зазначав, що «касаційне оскарження до Верховного Суду України можна вважати ефективним засобом правового захисту порушеного права, а тому рішення цієї інстанції є початком відліку строку звернення до Європейського суду». Виняток склали адміністративні справи, стосовно яких Європейський суд зазначив, що Вищий адміністративний суд України є остаточною інстанцією і немає потреби звертатися до Верховного Суду України з метою вичерпання національних засобів захисту.

Враховуючи, що на сьогодні Верховний Суд України вже не є касаційною (остаточною) інстанцією, а здійснює лише перегляд судових рішень у випадках, встановлених процесуальним законодавством України, можна говорити про те, що вже після отримання рішення Вищого спеціалізованого суду Україна є всі підстави для звернення до Європейського суду з прав людини паралельно зі зверненням до Верховного Суду України, якщо існують на це правові підстави. Джерело: <http://radako.com.ua/news/rishennya-iespl-yak-pidstava-dlya-pereglyadu-konkretnoyi-spravi-vsuv-vidnovlennya-porushenogo>

²⁸ Там само, ст. 43.

Основна мета правила чотирьох місяців — дотримання принципу юридичної визначеності шляхом забезпечення, що справи, які торкаюся питань в межах сфери дії Конвенції, розглядаються протягом розумного періоду часу, а також уникнення ситуації, коли органи влади та інші особи перебувають у стані невизначеності протягом тривалого часу (*Мокану та інші проти Румунії (Mocanu and Others v. Romania)* [GC], 2014, § 258; *(Лопеш де Соуза Фернандеш проти Португалії) Lopes de Sousa Fernandes v. Portugal* [GC], 2017, § 129). Це правило також дає потенційному заявникові час обміркувати, чи подавати заяву, і — якщо так — визначитися щодо конкретних скарг і аргументів, а також сприяє встановленню фактів у справі, оскільки з плином часу будь-яке справедливе вивчення питань скарги стає проблематичним (*Рамош Нунеш де Карвальо е Ша поти Португалії (Ramos Nunes de Carvalho e Sá v. Portugal)* [GC], 2018, §§ 99–101; *Сабрі Гюнеш проти Туреччини (Sabri Güneş v. Turkey)* [GC], 2012, § 39).²⁹

Правило 47 Регламенту ЄСПЛ, що набрав чинності 1 січня 2014 р., визначає, що за пунктом 1 статті 35 Конвенції заява вважається поданою з дати, коли формуляр заяви, заповнений згідно з вимогами, викладеними у цьому Правилі, відправлено до ЄСПЛ. Заява повинна містити усі відомості, зазначені у відповідних її частинах, і супроводжуватися копіями необхідних супровідних документів. За винятком випадків, передбачених Правилем 47 Регламенту, лише повністю заповнений формуляр заяви призупиняє спливу чотиримісячного строку.

Крім того, заявник повинен дотримуватися правил і процедур, передбачених національним законодавством. Якщо національні суди не мали можливості розглянути вашу справу через те, що ви не звернулися до них у строк, передбачений національним законодавством, ЄСПЛ може оголосити таку заяву неприйнятною. Коли заявник звертається до національних судових інстанцій, він має викласти хоча б суть порушень Конвенції, про які він заявляє перед ЄСПЛ.

До уваги можуть братися лише ті засоби правового захисту, які є прийнятними та ефективними, оскільки заявник не може подовжувати жорсткі часові рамки, встановлені Конвенцією, намагаючись подати недоречні або помилкові заяви до органів або установ, що не мають повноважень чи компетенції забезпечити ефективну компенсацію за скаргою, яка розглядається відповідно до Конвенції (*Лопеш де Соуза Фернандеш проти Португалії*) (*Lopes de Sousa Fernandes v. Portugal*) [GC], 2017, § 132; *Ферні проти Сполученого Королівства (Fernie v. the United Kingdom)* (dec.), 2006). Однак у справі *Червенка проти Чеської Республіки (Červenka v. the Czech Republic)*

²⁹ Практичний посібник щодо прийнятності заяв, ст. 40. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/admissibility_guide_eng

2016, де заявник чекав на рішення Конституційного суду, хоча й мав сумніви щодо ефективності цього засобу захисту, Суд зазначив, що заявника не можна звинувачувати за те, що він намагався вичерпати цей засіб захисту (§§ 90 та 113–121). Подібно, у справі *Полях та інші проти України* (*Polyakh and Others v. Ukraine*) 2019, Суд постановив, що, незважаючи на те, що тривалість розгляду у справах заявників не була «обґрунтованою» у контексті порушення статті 6 § 1, Суд не встановив, що заявники мали б знати про неефективність цього засобу правового захисту (через надмірну затримку), щоб запустити перебіг чотиримісячного строку в будь-який момент до винесення остаточного рішення (§§ 213–216).

У випадках відновлення провадження або перегляду остаточного рішення, перебіг чотиримісячного строку щодо першого туру проваджень або остаточного рішення буде перервано тільки стосовно тих питань Конвенції, які послужили підставою для такого перегляду або відновлення і були предметом розгляду в надзвичайному апеляційному органі³⁰.

Якщо від самого початку зрозуміло, що в заявника немає ефективного засобу правового захисту, чотиримісячний строк починається з дати вчинення оскаржуваної дії або від дати, коли заявник безпосередньо потерпів від такої дії або дізнався про її негативні наслідки (*Денніс та інші проти Сполученого Королівства* (*Dennis and Others v. the United Kingdom*) (dec.), 2002; *Варнава та інші проти Туреччини* (*Varnava and Others v. Turkey*) [GC], 2009, § 157; *Айдаров та інші проти Болгарії* (*Aydarov and Others v. Bulgaria*) (dec.), 2018, § 90). Якщо передбачуване порушення є ситуацією, що триває, проти якої немає внутрішніх засобів правового захисту, то чотиримісячний строк починає спливати тільки тоді, коли ця ситуація припиняється (*Сабрі Гюнеш проти Туреччини* (*Sabri Güneş v. Turkey*) [GC], 2012, § 54; *Варнава та інші проти Туреччини* (*Varnava and Others v. Turkey*) [GC], 2009, § 159; *Ульке проти Туреччини* (*Ülke v. Turkey*) (dec.), 2004). Поки ситуація триває, правило чотирьох місяців не застосовується (*Йордаке проти Румунії* (*Iordache v. Romania*), 2008, § 50; *Оліари та інші проти Італії* (*Oliari and Others v. Italy*), 2015, §§ 96–97).³¹

Строк починає спливати з наступного дня після дати оголошення остаточного рішення або інформування про нього заявника чи його представника та спливає через чотири календарні місяці, незалежно від фактичної тривалості цих календарних місяців (*Отто проти Німеччини* (*Otto v. Germany*) (dec.), 2009; *Атайкая проти Туреччини* (*Ataykaya v. Turkey*), 2014, § 40).

³⁰ Практичний посібник щодо прийнятності заяв, ст. 42. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/admissibility_guide_eng

³¹ Там само, ст. 44.

Стаття 35 Умови прийнятності

2. Суд не розглядає жодної індивідуальної заяви, поданої згідно зі статтею 34, якщо вона: а) є анонімною; або б) за своєю суттю є ідентичною до заяви, що вже була розглянута Судом чи була подана на розгляд до іншого міжнародного органу розслідування чи врегулювання, і якщо вона не містить нових фактів у справі.

3. Суд оголошує неприйнятною будь-яку індивідуальну заяву, подану згідно зі статтею 34, якщо він вважає: а) що ця заява несутісна з положеннями Конвенції або протоколів до неї, явно необґрунтована або є зловживанням правом на подання заяви; або б) що заявник не зазнав суттєвої шкоди, якщо тільки повага до прав людини, гарантованих Конвенцією і протоколами до неї, не вимагає розгляду заяви по суті, а також за умови, що на цій підставі не може бути відхилена жодна справа, яку національний суд не розглянув належним чином.

Найпоширенішою причиною відмови ЄСПЛ є те, що заява є явно необґрунтованою. Насправді використання терміну «явно» у статті 35 пункт 3 а) може призводити до плутанини: у його буквальному розумінні можна подумати, що заяву може бути визнано неприйнятною на цій підставі лише у тому випадку, якщо читачеві відразу видно, що вона є надуманою, і що їй бракує обґрунтування. Це може бути у випадку, якщо заява не містить ознак порушення прав і свобод, або існує усталена і поширена практика ЄСПЛ в аналогічних чи схожих справах, де ЄСПЛ дійшов висновку про відсутність порушення Конвенції.

Явно необґрунтовані скарги можна розділити на чотири категорії³²:

- скарги «четвертої інстанції» (впливають із неправильного розуміння заявниками ролі Суду і характеру судового механізму, створеного Конвенцією; до завдань ЄСПЛ не входить розгляд фактичних або юридичних помилок, імовірно скоєних національним судом, якщо тільки й тією мірою, якою ці помилки могли порушити права і свободи, що захищаються Конвенцією. Він не може сам оцінювати факти, які привели національний суд до ухвалення того чи іншого рішення. В іншому випадку Суд діяв би як суд третьої або четвертої інстанції, що означало б ігнорування обмежень, накладених на його діяльність (*Гарсія Руїз проти Іспанії (García Ruiz v. Spain)* [GC], 1999, § 28; *Де Томмазо проти Італії (De Tommaso v. Italy)* [GC], 2017,

³² Практичний посібник щодо прийнятності заяв, ст. 79–80. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/admissibility_guide_eng

§ 170). Більшість скарг до четвертої інстанції подаються на підставі статті 6 § 1 Конвенції, що стосується права на «справедливий розгляд» у цивільному та кримінальному процесі. Слід пам'ятати один момент, який дуже часто стає джерелом нерозуміння з боку заявників, а саме те, що «справедливість», яка вимагається статтею 6 § 1, — це не «матеріальна» справедливість (поняття, що є частково юридичним, частково етичним і може застосовуватися лише суддею першої інстанції), а «процесуальна» справедливість;

- скарги, в яких явно або очевидно не було порушення (Суд може і повинен переконатися в тому, що процес ухвалення рішення, який призвів до акту, на який скаржиться заявник, був справедливим і не був довільним (цей процес може бути адміністративним або судовим, або й тим і іншим, залежно від справи). Відповідно, Суд може визнати явно необґрунтованою скаргу, яка була розглянута по суті компетентними національними судами у ході провадження, що апріорі відповідало необхідним умовам — наприклад, у результаті достатнього обґрунтування рішень, прийнятих уповноваженими органами, згідно з процесуальними вимогами, а також було представлено відповідні аргументи й докази тощо);
- необґрунтовані скарги (заява може бути явно необґрунтованою, якщо заявник не надав достатньо доказів на підтвердження фактів та правових аргументів, які він наводить);
- заплутані або надумані скарги (Заява може бути визнана неприйнятною, якщо вона настільки заплутана, що Суд об'єктивно не в змозі зрозуміти факти, на які заявник скаржиться. Це ж саме стосується надуманих, вочевидь вигаданих скарг або скарг, що явно суперечать здоровому глузду).³³

У справі *Каланча та інші проти Республіки Молдова (Calancea and others v. the Republic of Moldova)*, що стосується наявності високовольтної лінії електропередач, яка перетинає земельну ділянку заявників, подружньої пари та їхнього сусіда, 6 лютого 2018 року суд ухвалив рішення щодо прийнятності заяви. Суд визнав заяву неприйнятною як явно необґрунтовану. Спираючись на статтю 6 § 1 (право на справедливий розгляд), заявники скаржилися на відмову районного суду затребувати експертний висновок на підставі того, що їхня справа була розглянута

³³ http://www.echr.coe.int/Documents/COURtalks_Inad_Talk_ENG.PDF

апеляційним судом за відсутності їхнього адвоката, а також на підставі відсутності мотивів для рішень національних судів. Відповідно до статті 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя та житла), вони стверджували, що державні органи не виконали свої позитивні обов'язки. Наостанок, посилаючись на статтю 1 Протоколу № 1 (захист власності), вони стверджували, що наявність високовольтної лінії над їхньою земельною ділянкою порушує їхнє право на мирне володіння власним майном. Зокрема, Суд дійшов висновку, що не було доведено факту того, що сила електромагнітного поля, створюваного високовольтною лінією, досягала такого рівня, що здатна мати шкідливий вплив на особисту та сімейну сферу заявників. Він постановив, що в даному випадку мінімальний поріг, необхідний для визнання порушення статті 8 Конвенції, не був досягнутий. По-друге, він не виявив ознак порушення права на справедливий розгляд. Зрештою, було зазначено, що заявники повинні були знати про наявність високовольтної лінії, коли придбали землю і згодом побудували на ній свої будинки.

Наприклад, у справі *Козул та інші проти Боснії та Герцеговини (Kozul and others v. Bosnia and Herzegovina)* суд зазначив: «Не було встановлено, що рівень забруднення, на який подано скаргу, був настільки серйозним, щоб досягти високого порогового рівня, встановленого в усталеній практиці Суду. З цього випливає, що дана скарга є явно необґрунтованою за змістом статті 35 § 3 Конвенції і має бути відхилена відповідно до статті 35 § 4»³⁴.

Пункт 3 б) статті 35 містить три різні елементи. Це, в першу чергу, сам критерій прийнятності: ЄСПЛ може оголосити неприйнятною будь-яку заяву, якщо заявник не зазнав значної шкоди. Далі йдуть два підпункти застережень. По-перше, ЄСПЛ не може оголосити неприйнятною заяву, якщо повага до прав людини вимагає розгляду заяви по суті. По-друге, жодна заява не може бути відхилена на підставі нового критерію, якщо її не було належним чином розглянуто національним судовим органом.

Новий критерій прийнятності було додано до критеріїв, закріплених у статті 35, з набранням чинності Протоколом № 14 з 1-го червня 2010 р. Запровадження цього нового критерію вважалося необхідним з огляду на постійно зростаюче навантаження на ЄСПЛ. Цей критерій надає ЄСПЛ

³⁴ Справа Козул та інші проти Боснії та Герцеговини (*Kozul and others v. Bosnia and Herzegovina*), заява № 38695/13, § 38.

додатковий засіб, що допоможе йому зосередити увагу на справах, які вимагають розгляду по суті. Іншими словами, він надає ЄСПЛ можливість відхилити справи, що вважаються «малозначними», у відповідності з принципом, на підставі якого судді не повинні розглядати такі справи.

Основним елементом нового критерію є визначення, чи зазнав заявник «суттєвої шкоди». Це поняття ґрунтується на ідеї, що порушення права, яким би реальним воно не було з чисто юридичної точки зору, повинно досягти мінімального рівня тяжкості, аби виправдати його розгляд міжнародним судом. Порушення суто технічного характеру або незначні, незважаючи на їхній формальний характер, не заслуговують на контроль з боку Європейського суду з прав людини. Визначення мінімального рівня є відносним і залежить від обставин справи в цілому. Серйозність порушення визначається, виходячи одночасно із суб'єктивної думки заявника і з об'єктивної значущості даної справи. Порушення Конвенції може стосуватися важливих принципових питань і, таким чином, спричинити значну шкоду, незалежно від матеріальних інтересів.

З метою визначення мінімальної шкоди, яка виправдовує розгляд справи ЄСПЛ, суд бере до уваги природу права, на порушення якого посилається заявник, серйозність стверджуваного порушення і/або потенційні наслідки цього порушення для особистого життя заявника. Щоб оцінити ці обставини, ЄСПЛ повинен, зокрема, визначити важливість або результати національного провадження. У багатьох випадках суттєвість шкоди визначається, виходячи з фінансових вимірів питання, що розглядається, та з важливості справи для заявника. Фінансовий вимір оцінюється не лише з точки зору моральної шкоди, на яку посилається заявник.

Якщо ЄСПЛ, керуючись викладеними вище принципами, постановив про відсутність суттєвої шкоди, він має ще перевірити, чи не зобов'язує його один із двох пунктів застереження, викладених у пункті 3 b) статті 35, все ж таки розглянути скаргу по суті. Другим елементом є пункт-застереження, в силу якого заява не буде оголошена неприйнятною, якщо повага до прав людини, гарантованих Конвенцією та Протоколами до неї, вимагає розгляду справи по суті. Як вказано у пункті 39 пояснювальної доповіді до Протоколу № 14, метою застосування нової умови прийнятності є прагнення уникнути відхилення справ, які, незважаючи на свою буденність, порушують серйозні питання застосування або тлумачення Конвенції або важливі питання, що стосуються національного права.

Нарешті, пункт 3 b) статті 35 не дозволяє відхилити заяву через неприйнятність, якщо справу не розглянув належним чином національний суд. Метою цього правила, яке автори Конвенції назвали «другим застережним пунктом», є гарантія необхідності, щоб кожна справа була

розглянута судовою інстанцією, або на національному, або на міжнародному рівні. Як уже зазначалося вище, цей другий пункт застереження буде скасовано з моменту набрання чинності Протоколом № 15, який міститиме поправку до Конвенції. Другий застережний пункт спрямований також на те, щоб не допустити відмови заявнику у правосудді. Цей пункт узгоджується також з принципом субсидіарності за статтею 13 Конвенції, яка вимагає існування права на ефективний засіб правового захисту від порушень в національному органі.³⁵

Зазвичай ЄСПЛ використовує ієрархічний підхід до перевірки критеріїв прийнятності по черзі, проте бувають і винятки. Наприклад, у справі *Фінгер проти Болгарії (Finger v. Bulgaria)*³⁶, суд відмовився розглядати, чи заявник зазнав суттєвої шкоди у випадку заявленого надмірно тривалого судового процесу, оскільки суд вважав, що застереження два та три в даному випадку наявні.

У зв'язку зі змінами у процедурі розгляду, на даний час у більшості справ, які проходять за критерієм прийнятності, прийнятність і суть розглядаються одночасно, що спрощує та пришвидшує процедуру³⁷.

Таким чином, звернення до ЄСПЛ не є зовсім легкою справою, і навіть дуже важливу екологічну справу ЄСПЛ може відмовитися розглядати через недотримання вимог щодо заяви та критеріїв прийнятності.

У справі *Ахунбай та інші проти Туреччини (Ahunbay and Others v. Turkey)*, поданий громадянином із заявою про порушення статті 8 (Повага до приватного життя) у зв'язку з будівництвом греблі, яка загрожує важливому археологічному об'єкту, Суд визнав заяву непринятною. У 2006 році почалися роботи з будівництва греблі Ілісу на річці Тигр. Проєкт передбачав затоплення десятків об'єктів, що становлять великий культурний та історичний інтерес (деякі з них містили рештки стародавньої мезопотамської культури), не всі з яких були розкопані. Заявники — приватні особи, які беруть участь у місцевих археологічних проєктах, — розцінили це як порушення права на знання культурної спадщини та права на передачу культурних цінностей майбутнім поколінням.

³⁵ Практичний посібник щодо прийнятності заяв, Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2014.

³⁶ Справа *Фінгер проти Болгарії (Finger v. Bulgaria)*, рішення від 10.05.2011 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-104698>

³⁷ https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/admissibility_guide_eng

Суд однозначно заявив, що, поступова поява цінностей збереження культурної спадщини супроводжувалася зростанням міжнародного законодавства щодо захисту доступу до культурної спадщини. Таким чином, цю справу можна розглядати як таку, що належить до галузі, яка швидко розвивається. У зв'язку з цим, а також у світлі міжнародних актів і загальних рис міжнародно-правових стандартів, як обов'язкових, так і ні, Суд не став апріорі виключати існування спільної європейської та міжнародної позиції щодо необхідності захисту доступу до культурної спадщини.

У кожному випадку Суд ухвалює рішення про початок терміну припинення на індивідуальній основі, оскільки бувають випадки, коли вичерпання внутрішніх засобів правового захисту є неможливим. У випадках порушення статті 6 Конвенції внаслідок невиконання судового рішення Суд розглядає всі правові можливості оскарження невиконання судових рішень, які є у заявника. Наприклад, у Туреччині уряд створив Компенсаційну комісію для розгляду заяв, що стосуються, зокрема, невиконання судових рішень. Таким чином, питання про вичерпання внутрішніх засобів правового захисту в Туреччині залежатиме від того, чи звертався заявник до Компенсаційної комісії за компенсацією в разі невиконання рішень національних судів. З іншого боку, Комісія пропонує компенсацію за невиконання рішень, але при цьому зберігається порушення статті 6. Однак, у справі *Ерол Чічек та інші проти Туреччини (Erol Cicek and others v. Turkey)*, в рішенні про прийнятність від 27.02.2020 р. суд натомість вказав: «З огляду на обставини справи Суд зазначає, що виконання рішення Адміністративного суду міста Бурси є об'єктивно неможливим з огляду на той факт, що завод припинив свою діяльність у 2010 році та переїхав в інше місце. З цієї причини Суд вважає, що Компенсаційна комісія може надати компенсацію у відповідь на скарги заявників, і тому заперечення Уряду щодо невикористання внутрішніх засобів правового захисту має бути підтримано. Таким чином, скарга має бути відхилена відповідно до статті 35 §§ 1 і 4 Конвенції у зв'язку з невичерпанням внутрішніх засобів правового захисту».³⁸

В іншій справі проти Туреччини, що стосується невиконання судових рішень, Суд постановив: «Суд зазначає, що Національні Збори Туреччини ухвалили Закон № 6384 щодо вирішення шляхом виплати

³⁸ *Ерол Чічек проти Туреччини (Erol Cicek and others v. Turkey)*, заява № 4483/07, рішення про прийнятність від 27.02.2020 р. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-188957>

компенсації заяв, поданих до Суду у зв'язку з тривалістю судового розгляду та невиконанням або несвоєчасним виконанням судових рішень. Закон № 6384 передбачав створення Компенсаційної комісії, уповноваженої присуджувати компенсації приватним особам, для розгляду скарг за Конвенцією, що підпадають під його дію. Суд вважає, що заявники могли вимагати компенсації від Компенсаційної комісії, створеної відповідно до Закону № 6384. Однак за обставин цієї справи присудження компенсації не буде достатнім відшкодуванням претензій заявників в рамках Конвенції, оскільки їхні скарги стосуються невиконання обов'язкових остаточних судових рішень щодо припинення експлуатації золотодобувної копальні Оваджик. Крім того, уряд Туреччини не представив жодного рішення, яке б свідчило про те, що звернення до Компенсаційної комісії призвело до припинення роботи золотої копальні або аналогічної гірничої чи промислової діяльності, щодо якої національні суди анулювали дозволи на експлуатацію. В цьому контексті Суд вважає, що заявники були не зобов'язані звертатися до Компенсаційної комісії відповідно до Закону № 6384»³⁹. Таким чином, Суд не підтримав позицію уряду Туреччини про те, що заявники не вичерпали внутрішні засоби правового захисту в разі передбачуваного порушення Туреччиною ст. 6 і ст. 8 Конвенції.

1.2. ПРИРОДА ПРАКТИКИ ЄСПЛ ТА ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИМИ СУДАМИ

Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (надалі — Конвенція) із часу її підписання у 1950 році зазнавала значних змін. Шістнадцять протоколів були прийняті з часу вступу в силу первинного тексту Конвенції. Ці протоколи не лише розширили права, гарантовані Конвенцією, але й значно змінили та покращили ефективність механізму примусового виконання Конвенції. Внаслідок таких змін ЄСПЛ став постійно діючим органом, відкритим для безпосереднього доступу для європейців, громадян 47 країн-підписантів Конвенції (в тому числі України), а також неурядових організацій.

Відповідно до статті 19 Конвенції, зміненої Протоколом 11, для забезпечення дотримання високими договірними сторонами їхніх зобов'язань за

³⁹ *Генч та Демігран проти Туреччини (Genç and Demirgan v. Turkey)*, заява № 34327/06 та № 45165/06, рішення від 10.10.2017, § 41.

Конвенцією та протоколами до неї створюється ЄСПЛ, який функціонує на постійній основі. Процесуальні ж положення щодо природи та юридичної сили рішень ЄСПЛ залишилися незмінними. Відповідно до статті 44 Конвенції рішення ЄСПЛ є остаточними. Відповідно до статті 46 високі договірні сторони зобов'язані виконувати остаточні рішення ЄСПЛ в будь-яких справах, у яких вони є сторонами. Варто відзначити, що ні у первинному тексті Конвенції, ні у сучасному немає жодного положення, яке б зобов'язувало сторони слідувати судовій практиці ЄСПЛ, вирішуючи справи у національних судах. Разом з тим, зміст лаконічних положень Конвенції розкривається якраз у конкретних рішеннях суду. Тлумачення положень Конвенції, викладене у практиці ЄСПЛ, розкриває зміст зобов'язань за Конвенцією, який важко побачити, дивлячись лише на текст Конвенції.⁴⁰

Суди окремих європейських країн застосовують судову практику ЄСПЛ (у справах проти цих країн) під час розгляду справ національними судами як судовий прецедент — обов'язкове для застосування джерело права. До прикладу, Верховний суд Швеції вважає судові рішення ЄСПЛ судовими прецедентами, що мають вищу юридичну силу, ніж його власні попередні рішення, і тому визнає судову практику і, відповідно, Європейську конвенцію нормами прямої дії у системі національного законодавства Швеції.⁴¹ Федеральний конституційний суд Німеччини поширює дію статті 46 Конвенції не лише на уряд держави, але і на національні суди. В одному із його рішень Федеральний конституційний суд Німеччини постановив, що судова практика ЄСПЛ відображає актуальний стан конвенційного права: «оскільки правові наслідки Страсбурзьких рішень є обов'язковими для держави в цілому і відповідно до принципу верховенства права, закріпленого Конституцією, такі рішення є обов'язковими для усіх органів державної влади Німеччини, включаючи суди. Федеральний конституційний суд Німеччини постановив, що [...] Апеляційний суд порушив принцип верховенства права, оскільки судді не взяли до належної уваги рішення ЄСПЛ, хоча конституційно були зобов'язані так вчинити»⁴².

⁴⁰ Polakiewicz, *The Execution of Judgments of the European Court of Human Rights, in: Fundamental Rights in Europe: The European Convention on Human Rights and its Member States (1950–2000)*, Blackburn/Polakiewicz (Eds.), 2001, ст. 72–73.

⁴¹ The application of the European Convention on Human rights in domestic Scandinavian law by Søren Stendererup Jensen, ст. 94–95, www.cenneth.com/sisl/pdf/35-3.pdf.

⁴² Frank Hoffmeister, *Germany: Status of European Convention on Human Rights in domestic law — Germany-Oxford Journals, Journal of Constitutional Law, Volume 4, Number 4*, ст. 722–731, <http://icon.oxfordjournals.org/cgi/reprint/4/4/722>.

Хоча верховні суди Швеції та Німеччини визнали судову практику ЄСПЛ щодо цих країн джерелом права, вони не сказали нічого про величезну кількість рішень ЄСПЛ, винесених у справах, поданих проти інших європейських країн. Тим не менше, хоча судова практика ЄСПЛ як така не є обов'язковою для країн, що не були сторонами справи, фактично рішення, що стосуються інших країн, рано чи пізно стимулюють держави змінювати своє законодавство чи практику.⁴³

Що цікаво, на відміну від країн Західної Європи, деякі східноєвропейські країни, такі як Україна та Грузія, визнали і формально закріпили універсальне застосування судової практики ЄСПЛ. У Грузії, до прикладу, суди повинні застосовувати не лише Конвенцію, але й судову практику ЄСПЛ, тобто усі рішення, що тлумачать положення Конвенції і сприяють її правильному застосуванню.⁴⁴

2. Застосування практики ЄСПЛ в Україні

Верховна Рада України ратифікувала Європейську конвенцію у 1997 році. Відповідно до Закону України «Про міжнародні договори України» від 2004 року, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору.⁴⁵ Таким чином, відповідно до законодавства України, Європейська конвенція на шкалі ієрархії знаходиться між Конституцією та законами України, тобто лише Конституція має вищу, ніж Конвенція юридичну силу. В Україні Європейська конвенція створює обов'язки не лише для уряду, але й для усіх суб'єктів відповідних правовідносин. Інше питання, що застосування Конвенції у відриві від рішень ЄСПЛ, що надають змісту її положенням, з практичної точки зору є беззмістовним.

Питання щодо застосування судової практики ЄСПЛ і його місця у ієрархії джерел права є дещо складнішим, хоча не є невіршеним. Яке

⁴³ Iain Cameron, *An introduction to the European Convention on Human Rights*, 4th Ed. 2002, ст. 47.

⁴⁴ Georgia State's Positive Obligation in Securing Protection of Human Rights/*Georgian Law Review* 5'2002-2'3 за посиланням: http://www.geplac.org/publicat/law/glr02n2-3e./p_405e.pdf.

⁴⁵ Стаття 19 Закону України «Про міжнародні договори».

джерело права повинно мати перевагу — рішення ЄСПЛ чи певний закон України, якщо між ними існує колізія — складне питання для українського правника. Україна належить до країн континентальної системи права, і національна система не звикла визнавати судовий прецедент джерелом права, а тому правники-дослідники і досі дискутують щодо юридичної сили судового прецеденту у порівнянні із іншими джерелами права.

Ми є прихильниками позицій національних спеціалістів, які висловлюють думки про те, що Конвенція гарантує найвищі цінності людства; що фундаментальні права і свободи, розтлумачені ЄСПЛ, становлять суть як міжнародного, так і національного права, що Конвенція закріплює найвищі цінності людства: фундаментальні права та основоположні свободи людини, інтерпретовані ЄСПЛ, безперечно становлять ядро водночас як наднаціонального, так і національного права, а тому спільні цінності, про які йдеться, не є витворами певної культури, що змінюються від епохи до епохи, чи суб'єктивними поглядами окремих індивідів, а є загальноцивілізаційною, загальнокультурною цінністю, незалежно від націй, ідеологій, релігій. Саме ця обставина вважається підставою для визнання пріоритетності норм Конвенції та практики Європейського суду з прав людини відносно норм національного законодавства. А імплементація Конвенції та практики Європейського суду з прав людини, вбачається довгоочікуваним способом вирішення конфліктів у праві у спорах, що зачіпають права, гарантовані Конвенцією, та превенцією порушень Конвенції Україною у майбутньому⁴⁶.

Такі погляди жодним чином не суперечать положенням національного законодавства. Зокрема, Законом від 1997 р. «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» передбачено, що «Україна повністю визнає на своїй території [...] без укладення спеціальної угоди юрисдикцію ЄСПЛ в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції».

У 2006 році був прийнятий спеціальний Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». У преамбулі до нього законодавець підтверджує необхідність впровадити в українське судочинство та адміністративну практику

⁴⁶ Деякі питання застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини в Україні. — Головний спеціаліст експертно-методичного відділу Секретаріату Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини — І. Ільченко, за посиланням: <http://www.minjust.gov.ua/0/14103>.

європейські стандарти прав людини, а також створити передумови для зменшення числа заяв до ЄСПЛ проти України. Цим законом Україна не лише зобов'язалася виконувати рішення, постановлені із її участю, але й взяла на себе додаткові зобов'язання щодо усієї практики ЄСПЛ. Відповідно до статті 17, вирішуючи справи, суди України повинні застосовувати Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерела права. Іншими словами, згідно із положеннями зазначеного закону, рішення, винесені проти інших країн, є обов'язковими і повинні застосовуватися національними судами України. Усі рішення, винесені ЄСПЛ проти Великої Британії, Франції, Польщі чи будь-якої іншої країни Ради Європи, становлять обов'язкове джерело права для українських судів.

Закон також встановлює порядок перекладу, поширення та порядку посилання на рішення ЄСПЛ. Так, з метою виконання заходів загального характеру держава забезпечує переклад та опублікування повних текстів рішень, винесених щодо України, українською мовою спеціалізованим у питаннях практики суду юридичним виданням. Дане видання повинно бути поширеним у професійному середовищі правників (ст. 6.1).

Забезпечення суддів опублікованим перекладом повних текстів рішень покладається на державний орган, відповідальний за організаційно-матеріальне забезпечення судів (ст. 6.4). Згідно зі статтею 18, у разі відсутності перекладу рішення суду — тобто в разі необхідності посилання на рішення у справі проти іншої держави-сторони Конвенції — суд користується оригінальним текстом рішення (англійською чи французькою мовою).

Як зазначалось вище, в Україні діє континентальна система права. Судові рішення в Україні не створюють правових норм, і є обов'язковими лише для сторін конкретного провадження. Після прийняття Закону України «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ» Вищий господарський суд України видав інформаційний лист, вказуючи що господарські суди повинні застосовувати усі постанови та рішення ЄСПЛ, вирішуючи господарські справи.⁴⁷ Формально положення закону самі по собі мають пряму дію і повинні виконуватися. Проте, така методологічна вказівка вищого суду покликана звернути увагу суддів господарських судів, які досить рідко стикаються із питаннями прав людини у своїх справах, на таку норму закону.

⁴⁷ Інформаційний Лист Вищого господарського суду України «Про внесення змін до інформаційного листа ВГСУ від 18.11.2003 N 01-8/1427 “Про Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та юрисдикцію Європейського суду з прав людини”».

Станом на сьогодні, усі процесуальні кодекси України — Господарський процесуальний кодекс, Кодекс адміністративного судочинства, Цивільний процесуальний кодекс і Кримінальний процесуальний кодекс України — передбачають застосування практики ЄСПЛ під час здійснення правосуддя. Усі процесуальні кодекси України⁴⁸ вимагають застосування практики ЄСПЛ і прив'язують це до принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Верховний Суд України у своїх постановках також послідовно звертає увагу на необхідність застосування практики ЄСПЛ. Так, у постанові Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 р. № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» зазначено, що, враховуючи положення статті 9 Конституції та беручи до уваги ратифікацію Конвенції та прийняття Закону № 3477-IV, суди повинні застосовувати Конвенцію і рішення Європейського суду з прав людини як джерело права. Так само у постанові Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. № 14 «Про судові рішення у цивільній справі» зазначено, що в мотивувальній частині кожного рішення у разі необхідності мають бути посилення на Конвенцію та рішення Європейського суду з прав людини, які згідно із Законом № 3477-IV є джерелом права і підлягають застосуванню.

Автори науково-методичного посібника для суддів⁴⁹ також зазначають, що Закон № 3477-IV передбачає застосування судами Конвенції та практики ЄСПЛ як джерела права, втім немає положень, які б забороняли застосовувати рішення чи ухвали ЄСПЛ, постановлені щодо інших країн, і тому використання у посібнику рішень щодо України зумовлене винятково міркуваннями доступності та зручності для читачів, які, у випадку необхідності звернення до повного тексту, можуть відчувати певні труднощі, не в достатньому обсязі володіючи офіційними мовами Ради Європи.

У 2015 році Українською Гельсінською спілкою з прав людини було опубліковано результати дослідження «Precedent UA – 2015» щодо

⁴⁸ Кодекс адміністративного судочинства України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України.

⁴⁹ Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві: Науково-методичний посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. — К., 2015. — 128 с.

застосування українськими судами рішень ЄСПЛ⁵⁰. Це дослідження показало, що станом на 2015 рік судді усіх інстанцій не лише знають, але й активно використовують практику ЄСПЛ у своїй діяльності. Дослідження, проведене у 2019 році, свідчить, що 10% постанов Верховного суду (за 2018 рік та 1-й квартал 2019 року) містять посилання на практику ЄСПЛ. Більше того, з 2019 року Верховний суд на постійній основі готує та розміщує на своєму вебсайті щомісячні тематичні огляди практики ЄСПЛ українською мовою⁵¹.

Таким чином, на сьогодні можна сміливо говорити про те, що прецеденти ЄСПЛ доцільно використовувати під час підготовки позовних заяв та інших процесуальних документів, адресованих національним судам, оскільки застосування їх як джерела права в Україні уже увійшло в сучасну практику здійснення правосуддя.

⁵⁰ «Precedent UA – 2015» / Аркадій Бущенко, Олена Сапожнікова, Олег Шинкаренко. — К. : КВІЦ, 2015. — 412 с.: іл.

⁵¹ https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/mign_standart/

РОЗДІЛ 2

ПРАВА ЛЮДИНИ І ДОВКІЛЛЯ В ПРАКТИЦІ ЄСПЛ

2.1. ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД АСПЕКТІВ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ДОВКІЛЛЯ, У СПРАВАХ ЄСПЛ

Навіть при тому, що Європейська конвенція з прав людини безпосередньо не закріплює право на безпечне довкілля, практика Європейського суду з прав людини не могла оминати питань, що стосуються довкілля, адже реалізація прав, передбачених Конвенцією, може бути унеможливлена внаслідок екологічної шкоди та наявності екологічних ризиків.

Питання довкілля і впливу екологічних факторів на людину все частіше стають предметом розгляду ЄСПЛ, тому на даний час рішення ЄСПЛ охоплюють багато екологічних питань. Слід згадати, що за останні роки з'явилося три справи проти України, які безпосередньо стосуються забруднення довкілля та екологічної безпеки. Зокрема, це справи *Дубецька та інші проти України (2011)*⁵², *Гримковська проти України (2011)*⁵³ та *Дземюк проти України (2014)*⁵⁴.

Серед інших ЄСПЛ розглядав справи⁵⁵, які стосувались таких екологічних аспектів:

⁵² Справа Дубецька та інші проти України, рішення від 10.02.2011 р. http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_689

⁵³ Справа Гримковська проти України, рішення від 21.07.2011 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_729#Text

⁵⁴ Справа Дземюк проти України, рішення від 4.09.2014 р., http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_a51

⁵⁵ Більш докладно див.: Інформаційний бюлетень — Навколишнє середовище та ЄКПЛ (англ.): http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Environment_ENG.pdf

Право на життя (стаття 2 Конвенції)

- Небезпечні види промислової діяльності
 - *Онер'їлдіз проти Туреччини (Case of Önerıldız v. Turkey)*⁵⁶ — вибух метану на сміттєзвалищі.
- Промислові викиди і здоров'я
 - *Смалтіні проти Італії (Case of Smaltini v. Italy)*⁵⁷ — вплив викидів сталеливарного заводу та лейкемія;
 - *Локачіа та інші проти Італії (Case of Locascia and Others v. Italy)*⁵⁸ — вплив полігону з захоронення відходів.
- Природні катастрофи
 - *Будаєва та інші проти Росії (Case of Budayeva and Others v. Russia)*⁵⁹ — зсув ґрунту;
 - *Озел та інші проти Туреччини (Case of Özel and Others v. Turkey)*⁶⁰ — землетрус.

Право на справедливий суд (стаття 6 Конвенції)

- Доступ до суду в контексті оскарження дозволів щодо екологічно небезпечної діяльності
 - *Л'Ераблієр А. С. Б. Л. проти Бельгії (Case of L'Erablière A. S. B. L. v. Belgium)*⁶¹ — оскарження неприбутковою організацією дозволу на розширення майданчика для збору відходів;

⁵⁶ Справа Онер'їлдіз проти Туреччини (Önerıldız v. Turkey), 30.11.2004 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67614>

⁵⁷ Справа Смалтіні проти Італії (Smaltini v. Italy), рішення від 24.03.2015 <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-127699>

⁵⁸ Справа Локачіа та інші проти Італії (Locascia and Others v. Italy), рішення від 19.10.2023 р., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-228155>

⁵⁹ Справа Будаєва та інші проти Росії (Budayeva and Others v. Russia), рішення від 20.03.2008 р., <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-85436>

⁶⁰ Справа Озел та інші проти Туреччини (Özel and Others v. Turkey), рішення від 17.11.2015 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-5224921-6478918>

⁶¹ Справа Л'Ераблієр А. С. Б. Л. проти Бельгії (L'Erablière A. S. B. L. v. Belgium), рішення від 24.02.2009, <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-2643683-2889423>

- *Атанасоглу та інші проти Швейцарії (Case of Athanassoglou and Others v. Switzerland)*⁶² — оскарження рішення про продовження терміну дії ліцензії атомної електростанції;
 - *Л'Ераблієр А. С. Б. Л. проти Бельгії (Case of L'Erablière A. S. B. L. v. Belgium)*⁶³ — неможливість доступу до суду для екологічної НУО з процедурних підстав;
 - *Говальд Мур та інші проти Швейцарії (Case of Howald Moor and Others v. Switzerland)*⁶⁴ — закороткий строк позовної давності для справ, які стосуються шкоди для здоров'я, завданої впливом азбесту на працівників;
 - *Карін Андерсон та інші проти Швеції (Case of Karin Anderson and others v. Sweden)*⁶⁵ — неможливість доступу до суду для перегляду рішення уряду щодо будівництва залізниці;
 - *Фонд нерухомості Стенберген та інші проти Нідерландів (Case of Stichting Landgoed Steenbergen and Others v. the Netherlands)*⁶⁶ — електронні засоби повідомлення про рішення державних органів не є порушенням права доступу до суду.
- Невиконання остаточних судових рішень про припинення екологічно небезпечної діяльності
- *Апанасевич проти Польщі (Case of Apanasewicz v. Poland)*⁶⁷ — невиконання рішень про закриття незаконно збудованого заводу;
 - *Бурса Баросу Башканлиґи та інші проти Туреччини (Case of Bursa Barosu Başkanlığı and Others v. Turkey)*⁶⁸ — невиконання рішень суду, що дають дозвіл на будівництво фабрики.

⁶² Справа Атанасоглу та інші проти Швейцарії (Athanassoglou and Others v. Switzerland), рішення від 06.02.2000 р. (Велика палата), <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx?i=003-68467-68935>

⁶³ Справа Л'Ераблієр А. С. Б. Л. проти Бельгії (L'Erablière A. S. B. L. v. Belgium), рішення від 24.02.2009 р., <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=002-1657>

⁶⁴ Справа Говальд Мур та інші проти Швейцарії (Howald Moor and Others v. Switzerland), рішення від 11.03.2014 р., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-141952>

⁶⁵ Справа Карін Андерсон та інші проти Швеції (Karin Anderson and others v. Sweden), рішення від 25.09.2014 р., <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-146399>

⁶⁶ Справа Фонд нерухомості Стенберген та інші проти Нідерландів (Stichting Landgoed Steenbergen and Others v. the Netherlands), рішення від 16.02.21 р., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-13137>

⁶⁷ Справа Апанасевич проти Польщі (Apanasewicz v. Poland), рішення від 03.05.2011 р., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124654>

⁶⁸ Справа Бурса Баросу Башканлиґи та інші проти Туреччини (Bursa Barosu Başkanlığı and Others v. Turkey), рішення від 19.06.2018 р., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-184293>

Право на повагу до приватного і сімейного життя та житла (стаття 8 Конвенції)

- Екологічні ризики та доступ до інформації
 - *Гуерра та інші проти Італії (Case of Guerra and Others v. Italy)*⁶⁹ — шкода від хімічного підприємства з виробництва мінеральних добрив та ненадання важливої інформації для оцінки ризику;
 - *Брінкат та інші проти Мальти (Case of Brincat and Others v. Malta)*⁷⁰ — вплив азбесту під час ремонту суден на судноремонтному заводі.
- Промислове забруднення
 - *Лопес Остра проти Іспанії (Case of Lopez Ostra v. Spain)*⁷¹ — викиди станції для очищення води і відходів від дубильних майстерень;
 - *Бачіла проти Румунії (Case of Bacila v. Romania)*⁷² — викиди заводу з виробництва цинку та свинцю;
 - *Ташкін та інші проти Туреччини (Case of Taşkın and Others v. Turkey)*⁷³ — дозвіл на роботу копальні із застосуванням процесу цианідування;
 - *Окан та інші проти Туреччини (Case of Oçkan and others v. Turkey)*⁷⁴ — дозволи на розробку родовищ золота;
 - *Фадеева проти Росії (Case of Fadeyeva v. Russia)*⁷⁵, *Ледяєва та інші проти Росії (Case of Ledyayeva and others v. Russia)*⁷⁶ — проживання в санітарно-захисній зоні металургійного комбінату;

⁶⁹ Справа Гуерра та інші проти Італії (Guerra and others v. Italy), рішення від 19.02.1998 р., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58135>

⁷⁰ Справа Брінкат та інші проти Мальти (Brincat and Others v. Malta), рішення від 24.07.2014 р., <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-9688>

⁷¹ Справа Лопес Остра проти Іспанії (Lopez Ostra v. Spain), рішення від 09.12.1994 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57905>, українська версія рішення: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/980_348

⁷² Справа Бачіла проти Румунії (Bacila v. Romania), 30.03.2010 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-3084920-3417430>

⁷³ Справа Ташкін та інші проти Туреччини (Taşkın and Others v. Turkey), рішення від 10.11.2004 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67401>

⁷⁴ Справа Окан та інші проти Туреччини (Oçkan and others v. Turkey), рішення від 28.03.2006 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-125726>

⁷⁵ Справа Фадеева проти Росії (Fadeyeva v. Russia), рішення від 09.06.2005. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69315>

⁷⁶ Справа Ледяєва проти Росії (Ledyayeva and others v. Russia), рішення від 26.10.2006 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-77688>

- *Джакомеллі проти Італії (Case of Giacomelli v. Italy)*⁷⁷ — проживання поруч заводу з переробки «спеціальних відходів», частина з яких кваліфікувалася як небезпечні;
- *Татар проти Румунії (Case of Tătar v. Romania)*⁷⁸ — використання ціаніду при видобуванні золота;
- *Дубецька та інші проти України*⁷⁹ — забруднення води та повітря внаслідок діяльності вугледобувних підприємств.
- Високовольтні лінії електропередач
 - *Каланча та інші проти Республіки Молдова (Case of Calancea and others v. the Republic of Moldova)*⁸⁰ — вплив високовольтної лінії електропередач.
- Антени мобільного зв'язку
 - *Лугінбул проти Швейцарії (Case of Luginbühl v. Switzerland)*⁸¹ — потенційний вплив від встановлення антени мобільного зв'язку.
- Шумове забруднення
 - *Пауелл і Райнер проти Сполученого Королівства (Case of Powell and Rayner v. the United Kingdom)*⁸², *Геттон та інші проти Сполученого Королівства (Case of Hatton and others v. the United Kingdom)*⁸³, *Фламенбаум та інші проти Франції (Case of Flamenbaum et Autres c. France)*⁸⁴ — повітряний рух та шум від літаків;

⁷⁷ Справа Джакомеллі проти Італії (Giacomelli v. Italy), рішення від 02.11.2006 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126090>

⁷⁸ Справа Татар проти Румунії (Tătar v. Romania), рішення від 27.01.2009 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117147>

⁷⁹ Справа Дубецька та інші проти України, рішення від 10.02.2011 р., http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_689

⁸⁰ Справа Каланча та інші проти Республіки Молдова (Calancea and others v. the Republic of Moldova), рішення від 06.02.2018 р., <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=003-6020311-7722913>

⁸¹ Справа Лугінбул проти Швейцарії (Luginbühl v. Switzerland), рішення від 17.01.2006 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72459>

⁸² Справа Пауелл і Райнер проти Сполученого Королівства (Powell and Rayner v. the United Kingdom), рішення від 21.02.1990 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57622>

⁸³ Справа Геттон та інші проти Сполученого Королівства (Hatton and others v. the United Kingdom), рішення від 08.07.2003 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61188>

⁸⁴ Справа Фламенбаум та інші проти Франції (Flamenbaum et Autres c. France), рішення від 13.12.2013 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115143>

- *Морено Гомез проти Іспанії (Case of Moreno Gomez v. Spain)*⁸⁵, *Мілева та інші проти Болгарії (Case of Mileva and Others v. Bulgaria)*⁸⁶ — шум від нічного та комп'ютерного клубів розташованих поблизу;
 - *Диш проти Угорщини (Case of Deés v. Hungary)*⁸⁷, *Гримковська проти України*⁸⁸ — шум та інший негативний вплив доріг та транспорту;
 - *Фегерскьольд проти Швеції (Case of Fägerskiöld v. Sweden)*⁸⁹, *Вецбаштїка та інші проти Латвії (Case of Vecbaštika and Others v. Latvia)*⁹⁰ — шум та вібрація від вітрових турбін та вітрових парків;
 - *Мартінес Мартінес та Піно Мансано проти Іспанії (Case of Martinez Martinez and Pino Manzano v. Spain)*⁹¹ — шум та інші впливи від кам'яного кар'єру;
 - *Бор проти Угорщини (Case of Bor v. Hungary)*⁹² — шум від залізниці.
- Вплив містобудування
 - *Кіртатос проти Греції (Case of Kyrtatos v. Greece)*⁹³ — будівництво будинків та вплив на охоронювані види тварин та їх оселища.
 - Поводження з відходами
 - *Брендуше проти Румунії (Case of Brândușe v. Romania)*⁹⁴ — сморід від сміттєзвалища;

⁸⁵ Справа Морено Гомез проти Іспанії (Moreno Gomez v. Spain), рішення від 16.11.2004 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67478>, українська версія рішення http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_232

⁸⁶ Справа Мілева та інші проти Болгарії (Mileva and Others v. Bulgaria), рішення від 25.11.2010 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-3348485-3747598>

⁸⁷ Справа Диш проти Угорщини (Deés v. Hungary), рішення від 09.11.2010, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101647>

⁸⁸ Справа Гримковська проти України, рішення від 21.07.2011 р., <http://www.epl.org.ua/law/mizhnarodni-dohovory/yevropeiskyi-sud-z-prav-liudyny/412-sprava-hrimkovska-proty-ukrainy-povnyi-tekst-rishennia-ukrainskoiu-movoiu>

⁸⁹ Справа Фегерскьольд проти Швеції (Fägerskiöld v. Sweden), рішення від 26.02.2008 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-85411>

⁹⁰ Справа Вецбаштїка та інші проти Латвії (Vecbaštika and Others v. Latvia), рішення від 19.11.2019 р., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-116293>

⁹¹ Справа Мартінес Мартінес та Піно Мансано проти Іспанії (Martinez Martinez and Pino Manzano v. Spain), рішення від 03.07.2012 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112455>

⁹² Справа Бор проти Угорщини (Bor v. Hungary), рішення від 18.06.2013 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-120959>

⁹³ Справа Кіртатос проти Греції (Kyrtatos v. Greece), рішення від 22.05.2003 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61099>

⁹⁴ Справа Брендуше проти Румунії (Brândușe v. Romania), від 07.04.2009 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-2698080-2947397>

- *Ді Сарно та інші проти Італії (Case of Di Sarno and Others v. Italy)*⁹⁵ — неналежна система збору, обробки та видалення побутових відходів;
- *Локація та інші проти Італії (Case of Locascia and Others v. Italy)*⁹⁶ — вплив приватного заводу з видалення відходів.
- Забруднення питної води
- *Дземюк проти України*⁹⁷ — забруднення води в колодязі в результаті функціонування цвинтаря, а також на шум від церемоній поховання.

Свобода вираження поглядів (стаття 10 Конвенції)

- Переслідування громадських екологічних організацій
- *Стіл і Моріс проти Сполученого Королівства (Case of Steel and Morris v. the United Kingdom)*⁹⁸ — відшкодування шкоди за поширення памфлетів з інформацією про МакДональдз;
- *Відес Айзсардзібас Клубс проти Латвії (Affaire Vides Aizsardzibas Klubs c. Lettonie)*⁹⁹ — звинувачення у наклепі за виступи проти незаконного будівництва в прибережній зоні.

Право на ефективний засіб правового захисту (стаття 13 Конвенції)

- Попередження про надзвичайні ситуації
- *Коляденко та інші проти Росії (Case of Kolyadenko and others v. Russia)*¹⁰⁰ — спуск води з дамби водосховища без попередження, через неналежне утримання русла річки.

⁹⁵ Справа Ді Сарно та інші проти Італії (Di Sarno and Others v. Italy), рішення від 10.01.2012 р., <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-2698080-2947397>

⁹⁶ Справа Локація та інші проти Італії (Locascia and Others v. Italy), рішення від 19.10.23 р., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-228155>

⁹⁷ Справа Дземюк проти України, рішення від 04.09.2014 р., http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_a51

⁹⁸ Справа Стіл і Моріс проти Сполученого Королівства (Steel and Morris v. the United Kingdom), рішення від 15.02.2005 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68224>

⁹⁹ Справа Відес Айзсардзібас Клубс проти Латвії (Vides Aizsardzibas Klubs c. Lettonie), рішення від 27.05.2004 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-66349>

¹⁰⁰ Справа Коляденко та інші проти Росії (Kolyadenko and others v. Russia), рішення від 28.02.2012 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109283>

Захист власності (стаття 1 Протоколу № 1 до Конвенції)

- Скасування ліцензій та дозволів на будівництво, незаконне будівництво
 - *Фредін проти Швеції (Case of Fredin v. Sweden)*¹⁰¹ — анулювання ліцензії на експлуатацію гравійного кар'єру, розташованого на землі заявників на підставі закону про охорону природи;
 - *Пайн Велі Девелопмент Лтд та інші проти Ірландії (Case of Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland)*¹⁰² — заборона проводити будівництво на земельній ділянці, придбаній під будівництво;
 - *Валіко С. Р. Л. проти Італії (Case of Valico S. R. L. v. Italy)*¹⁰³ — штраф за будівництво з порушенням норм щодо охорони ландшафту та довкілля;
 - *Амер проти Бельгії (Case of Hamer v. Belgium)*¹⁰⁴ — повернення ділянки лісу, використаної для забудови, до попереднього стану, в тому числі знесення будинку за власний кошт;
 - *Депаль проти Франції (Case of Depalle v. France)*¹⁰⁵ — знесення будинків, збудованих на узбережжі та землях громади.
- Право власності на земельну ділянку
 - *Папаставроу та інші проти Греції (Case of Papastavrou and Others v. Greece)*¹⁰⁶ — заліснення приватних земельних ділянок без компенсації;
 - *Тургут та інші проти Туреччини (Case of Turgut and Others v. Turkey)*¹⁰⁷ — вилучення із власності законно набутої земельної ділянки, вкритої лісом, без належної компенсації.

¹⁰¹ Справа Фредін проти Швеції (Fredin v. Sweden), рішення від 18.02.1991 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57651>

¹⁰² Справа Пайн Велі Девелопмент Лтд та інші проти Ірландії (Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland), рішення від 29.11.1991 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57711>

¹⁰³ Справа Валіко С. Р. Л. проти Італії (Valico S. R. L. v. Italy), рішення від 21.03.2006 р., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110210>

¹⁰⁴ Справа Амер проти Бельгії (Hamer v. Belgium), рішення від 27.11.2007 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83537>

¹⁰⁵ Справа Депаль проти Франції (Depalle v. France), рішення від 29.03.2010 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-97978>

¹⁰⁶ Справа Папаставроу та інші проти Греції (Papastavrou and Others v. Greece), рішення від 10.04.2003 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61019>

¹⁰⁷ Справа Тургут та інші проти Туреччини (Turgut and Others v. Turkey), рішення від 08.07.2008 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-87441>

Далі в цьому розділі ці та інші справи будуть розглянуті детально в розрізі застосування конкретних статей Європейської конвенції з прав людини.

Окрім справ, зазначених вище, мотиви захисту довкілля та спричинена екологічна шкода враховувались та застосовувались ЄСПЛ і в інших справах, які безпосередньо не стосувались «екологічних» спорів. Цікавою та показовою в цьому контексті може бути справа *Мангурас проти Іспанії* (*Case of Mangouras v. Spain*)¹⁰⁸, яка стосувалась права на захист свободи та особистої недоторканності (стаття 5 Конвенції). Мангурас був капітаном корабля «Престиж», з якого у листопаді 2002 року стався витік в Атлантичний океан 70 тис. тонн мазуту. Цей витік призвів до екологічної катастрофи, негативний вплив якої на морську флору та фауну тривав кілька місяців і досяг берегів Франції. За результатами цього інциденту було порушено кримінальну справу, а заявника взято під варту з можливістю звільнення під заставу в сумі 3 мільйони євро. Пан Мангурас перебував під вартою 83 дні та був умовно звільнений лише тоді, коли страховики судновласника внесли заставу. Посилаючись на ч. 3 ст. 5 Конвенції, заявник стверджував, що сума застави у його справі була необґрунтовано високою та не враховувала конкретні обставини й умови його особистого життя. У рішенні, ухваленому 28 вересня 2010 року, у справі *Мангурас проти Іспанії*, Європейський суд з прав людини постановив, що не було порушено ч. 3 ст. 5 Конвенції.

Суд підтвердив, що відповідно до ч. 3 ст. 5 Конвенції внесення застави може вимагатися лише за наявності законних підстав для затримання особи, а також те, що уповноважені органи влади повинні приділити визначенню суми застави стільки ж уваги, скільки і вирішенню питання про необхідність подальшого тримання обвинуваченого під вартою. Більше того, якщо навіть сума застави визначається виходячи із характеристики особи обвинуваченого та його матеріального становища, за певних обставин є обґрунтованим врахування також і суми збитків, у заподіянні яких ця особа обвинувачується.

Пан Мангурас був позбавлений свободи на 83 дні та звільнений після надання банківської гарантії на суму 3 мільйони євро. Визначаючи суму застави, іспанські суди брали до уваги ризик того, що заявник може ухилитися від покарання. Окрім обставин особистого життя п. Мангураса, було також враховано тяжкість злочину, у вчиненні якого він обвинувачувався, вплив катастрофи на громадськість та «професійне оточення» заявника, зокрема на сферу перевезення нафтопродуктів водним транспортом.

¹⁰⁸ Справа Мангурас проти Іспанії (*Mangouras v. Spain*), рішення від 28.09.2010 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100686>

При тлумаченні положень ч. 3 ст. 5 Конвенції до уваги повинні братися нові реалії, зокрема зростаюча та виправдана і у Європі, і на міжнародному рівні стурбованість екологічними злочинами та тенденція до використання кримінального права як засобу забезпечення виконання екологічних зобов'язань, що встановлені і європейським, і міжнародним правом. Суд вважає, що забезпечення більш високого стандарту охорони прав людини вимагає більшої суворості в оцінці порушень фундаментальних цінностей демократичного суспільства. Відтак, професійне середовище, котре формує умови діяльності у сфері перевезення нафтопродуктів водним транспортом, теж має братися до уваги при визначенні суми застави з метою забезпечення її ефективності як засобу попередження ухилення від юридичної відповідальності.

Беручи до уваги особливий характер справи п. Мангураса і величезну шкоду, завдану довіклію забрудненням морських вод у масштабі, котрий до цього часу рідко мав місце, не дивним є те, що національні суди при визначенні суми застави, яка би забезпечила впевненість у тому, що винна особа не уникне правосуддя, в основному посилялися на рівень відповідальності обвинуваченого, тяжкість злочину і розмір заподіяної шкоди. Крім того, не було впевненості у тому, що застава, сума котрої визначатиметься виключно пропорційно до майнового стану п. Мангураса, зможе забезпечити присутність заявника на судовому розгляді порушеної проти нього справи. Більше того, внесення платежу страховиком судновласника слугує підтвердженням того, що іспанські суди мали рацію, коли при визначенні суми застави брали до уваги «професійне середовище» заявника. Такий платіж дає змогу оцінити зв'язки між п. Мангурасом та особами, котрі були зобов'язані забезпечити безпеку транспортування.

Іспанські суди, приймаючи рішення в аналізованій справі, також врахували особисту ситуацію заявника, зокрема те, що він був працівником власника судна, його суто професійні відносини з тими, хто був зобов'язаний забезпечити безпеку транспортування, громадянство та місце постійного проживання, а також відсутність зв'язків з Іспанією та його вік. Беручи до уваги конкретні обставини справи та катастрофічні екологічні й економічні наслідки, спричинені цим діянням, уповноважені органи влади — на думку Суду — виправдано призначили заставу в розмірі 3 мільйони євро. При цьому вони правильно вчинили, коли під час прийняття судового рішення врахували тяжкість злочину та розмір збитків, у спричиненні яких обвинувачувався п. Мангурас.

2.2. СТАТТЯ 2. ПРАВО НА ЖИТТЯ

Право на життя є першим матеріальним правом, закріпленим Конвенцією. Її текст на перший погляд не має жодного відношення до довкілля чи екологічних прав.

Стаття 2. Право на життя

1. Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання.

2. Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили:

- а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства;*
- б) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою;*
- с) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання.*

На перший погляд, мета статті 2 Конвенції полягає у наданні кожному права не бути свавільно позбавленим життя. І справді, у своїй практиці ЄСПЛ в контексті статті 2 закріпив обов'язок держави в особі своїх агентів утримуватися від позбавлення життя, тобто обов'язок врегулювати національним законодавством допустиме застосування смертельної сили агентами держави.¹⁰⁹ Це включає зокрема 1) обов'язок утримуватися від незаконного позбавлення життя, іншими словами «обов'язок підпорядкування, контролю та підготовки кадрів», який забезпечує, що ті, хто позбавляє життя (до прикладу, поліція), завжди є добре підготовленими і контрольованими; 2) проведення повного відкритого і прозорого розслідування факту позбавлення життя державними органами.

Разом з тим, існує також ще один фундаментальний елемент в першому реченні статті 2 — загальне зобов'язання держави захищати право на життя «законом», що означає, що держава повинна мати закони, які, в різних контекстах, захищали би це право тією мірою і таким чином,

¹⁰⁹ МакКанн та інші проти Сполученого Королівства (McCann and Others v. the United Kingdom), 05.09.1995 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57943>, справа за заявою родичів трьох осіб, розстріляних членами SAS (спеціальним підрозділом Британської Армії) в Гібралтарі.

що відображає стандарти статті 2 Конвенції¹¹⁰. У своїх рішеннях Суд встановив, що стаття 2 стосується не лише випадків смерті в результаті безпосередніх дій агентів держави, а й закладає позитивний обов'язок держав вживати належні заходи для захисту життя осіб, які перебувають під їхньою юрисдикцією¹¹¹.

Так виникла «доктрина позитивного обов'язку», яка говорить, що в деяких ситуаціях стаття 2 може покладати на органи державної влади обов'язок вжити заходи для гарантування права на життя, якщо воно знаходиться під загрозою з боку інших осіб (приватних), безпосередньо не пов'язаних з державою¹¹². Таким чином, право на життя відповідно до Конвенції еволюціонувало від негативного обов'язку не позбавляти умисно людини її життя до позитивного обов'язку держави вживати належних заходів для захисту життя осіб, які перебувають під їхньою юрисдикцією, в умовах ризику, викликаного забрудненням навколишнього природного середовища¹¹³.

У рішенні по справі *Онер'їлдіз проти Туреччини (Case of Öneriyıldız v. Turkey)* — першому рішенні, де суд встановив порушення статті 2 у контексті екологічних факторів — Велика палата ЄСПЛ інтерпретувала статтю 2, як «право на захист життя». Таке тлумачення представляє собою сміливе і недвозначне роз'яснення обсягу захисту, що надається статтею 2, звідки випливає, що кореспондуюча сфера відповідальності держави включає, принаймні, в деяких контекстах, неумисну бездіяльність, що потягла за собою втрату людського життя¹¹⁴. Майже в усіх заявах, де заявники стверджували про порушення статті 2 в контексті екологічних чинників, вони посилалися на порушення позитивного зобов'язання держави захистити їхнє життя.

У своїй практиці Суд закріпив, що позитивний обов'язок держави може застосовуватися у контексті небезпечних видів діяльності, таких як ядерні випробування (*Л. С. Б. проти Сполученого Королівства (L. C. B. v.*

¹¹⁰ МакКанн та інші проти Сполученого Королівства (*McCann and Others v. the United Kingdom*), 05.09.1995 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57943>, пп. 151–155.

¹¹¹ Л. С. Б. проти Сполученого Королівства (*L. C. B. v. the United Kingdom*), 09.06.1998 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58176>, п. 36.

¹¹² *Manual on human rights and the environment. Principles emerging from the case-law of the European Court of Human Rights.* Council of Europe, 2006.

¹¹³ Справа Онер'їлдіз проти Туреччини (*Öneriyıldız v. Turkey*), 30.11.2004 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67614>, п. 65.

¹¹⁴ Dimitris Xenos, *Asserting the Right to Life (Article 2, ECHR) in the Context of Industry*, *German Law Journal*, Vol. 08, No. 03, http://www.germanlawjournal.com/pdf/Vol08No03/PDF_Vol_08_No_03_231-254_Articles_Xenos.pdf at 235.

United Kingdom)), сміттєзвалища (*Онер'їлдіз проти Туреччини (Öneryıldız v. Turkey)*) чи діяльність хімічних фабрик з токсичними викидами (*Гуерра та інші проти Італії (Guerra and Others v. Italy)*), робота із азбестом (*Брінкат та інші проти Мальти (Brincat and others v. Malta)*), які здійснюються безпосередньо органами державної влади чи приватними компаніями. В загальному обсяг зобов'язання держави залежить від таких факторів, як ступінь небезпеки діяльності та передбачуваність ризиків для життя.

Питання про порушення права на життя у зв'язку із негативними факторами навколишнього природного середовища було вперше порушено у справі *Гуерра та інші проти Італії (Case of Guerra and Others v. Italy)*¹¹⁵ (заява № 14967/89, рішення від 19.02.1998 р.). Заявники у цій справі жили на відстані одного кілометра від фабрики з виробництва мінеральних добрив. За час роботи фабрики на ній неодноразово ставалися аварії, найбільша із яких призвела до значного викиду забруднюючих речовин в атмосферне повітря, через що півтори сотні осіб були госпіталізовані із важким отруєнням миш'яком. Заявники стверджували, що відсутність практичних заходів зі зменшення рівнів забруднення та високий ризик аварій, пов'язаний із діяльністю фабрики, порушували їхнє право на життя та фізичну недоторканність (статті 2 та 8). Вони також скаржилися на те, що відповідні органи влади не поінформували громадськість про ризики та про порядок дій в разі виникнення серйозної аварії, що порушило їхнє право на свободу інформації (стаття 10). Розглянувши факти у цій справі, суд не знайшов порушень статей 2 та 10, натомість постановив про порушення статті 8 (див детальніше відповідний розділ Посібника).

Цікаво відмітити, що декілька суддів висловили свої окремі думки у цій справі, висловлюючи позиції про те, що порушення статті 2 таки мало місце. У своїй окремій думці¹¹⁶ Суддя Ямбрек цитує таку частину статті 2: «*Право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж...*». Захист здоров'я та фізичної недоторканності є, на його думку, настільки ж близько пов'язано із «правом на життя» як і з «повагою до приватного і сімейного життя». Аналогія може бути проведена із практикою ЄСПЛ по статті 3 стосовно існування «передбачуваних наслідків»; тобто якщо є суттєві підстави вважати, що існує реальний ризик того, що особа буде піддана обставинам, що загрожують її життю та фізичній недоторканності,

¹¹⁵ *Гуерра та інші проти Італії (Guerra and Others v. Italy)*, 19.02.1998 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58135>

¹¹⁶ Окрема думка судді Ямбрека (Concurring opinion of Judge Jambrek), <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58135>

можна говорити про серйозну загрозу її праву на життя, що охороняється законом. Якщо інформація про обставини, що представляють реальний ризик небезпеки для здоров'я і фізичної недоторканності, приховується урядом, така ситуація може бути захищена статтею 2 Конвенції: «Нікого не може бути умисно позбавлено життя».

У 1998 році ЄСПЛ вирішив ще одну справу, у якій заявниця піднімала питання застосування статті 2 в контексті несприятливих факторів довкілля. У справі *Л. С. Б. проти Сполученого Королівства (L. C. B. v. United Kingdom)*¹¹⁷ (заява № 23413/94, рішення від 09.06.1998 р.) заявниця стверджувала, що радіоактивне опромінення її батька в ході випробувань ядерної зброї в 1957 і 1958 роках на острові Різдва у Тихому океані, стало ймовірною причиною її захворювання на лейкемію у дитинстві. Вона заявляла, що неінформування державою її батьків про можливі ризики для її здоров'я у зв'язку із участю її батька в ядерних випробуваннях у сукупності із попередньою бездіяльністю держави щодо відслідковування рівня доз радіації, отриманих її батьком, становлять собою порушення статті 2 Конвенції.

Вирішуючи дану справу ЄСПЛ не дійшов висновку про порушення статті 2, оскільки не встановив причинно-наслідковий зв'язок між тим, що її батько був підданий радіоактивному опроміненню, і захворюванням на лейкемію у дитини, яка була зачата після цього опромінення. ЄСПЛ відмітив, що заміри радіаційного фону, здійснені на острові Різдва безпосередньо після випробувань, свідчили про те, що радіація не досягла небезпечного рівня у місцях розміщення звичайних військовослужбовців, до яких відносився і її батько. Ця обставина дала ЄСПЛ підставу вважати, що станом до 1970 року, коли у заявниці було діагностовано лейкемію, державні органи могли бути впевнені у тому, що батько заявниці не був підданий небезпечним дозам радіації. Крім того, ЄСПЛ дослідив доповіді експертів, в тому числі рішення британського Верховного Суду від 1993 року у справі про зв'язок підвищеного рівня дитячого захворювання лейкемією із опроміненням їхніх батьків до зачаття, які не встановили причинно-наслідковий зв'язок між цими факторами. Окрім цього, ЄСПЛ зазначив, що можна було би розумно очікувати від влади консультування батьків та відслідковування здоров'я заявниці на випадок, якщо у них в майбутньому з'являться дані про опромінення її батька, тільки в разі, якби в той час видавалося вірогідним, що таке опромінення її батька здатне становити реальний ризик для здоров'я заявниці. ЄСПЛ

¹¹⁷ *Л. С. Б. проти Сполученого Королівства (L. C. B. v. the United Kingdom)*, 09.06.1998 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58176>

ззначив, що не може дійти висновку, що в кінці 60-х британська влада могла і була зобов'язана вжити заходи стосовно заявниці на підставі такого не встановленого зв'язку.

Перша «екологічна» справа, у якій суд встановив порушення права на життя є справа *Онер'їлдіз проти Туреччини (Öneriyıldız v. Turkey)*¹¹⁸ (заява № 48939/99, ухвала Великої палати від 30.11.2004 р.). У рішенні по цій справі суд вперше дійшов висновку, що позитивні зобов'язання держави відповідно до статті 2 поширюються на публічну і не публічну діяльність і, зокрема, на промислову діяльність небезпечну за своєю природою. У цьому рішенні викладені загальні принципи, які стосуються обов'язку держави докладати зусиль для запобігання настанню смерті в результаті небезпечної діяльності.

У справі *Онер'їлдіз проти Туреччини* житло заявника було збудовано без відповідного дозволу поблизу великого сміттєзвалища. Через вибух метану, що стався у квітні 1993 року гори сміття поглинули понад десять будинків, розташовані під ними, в тому числі будинок заявника. В результаті вибуху заявник втратив дев'ять близьких родичів. Заявник скаржився на те, що жодні заходи не були вжиті для запобігання вибуху, не дивлячись на те, що владі було відомо про їх необхідність. У цій справі ЄСПЛ постановив, що мало місце порушення статті 2 Конвенції через відсутність відповідних заходів щодо запобігання випадкової загибелі дев'яти близьких родичів заявника. Він також постановив, що мало місце порушення статті 2 Конвенції через відсутність адекватного захисту з боку закону для гарантування права на життя. ЄСПЛ зазначив, що турецький уряд не надавав жителям бідних районів інформацію про ризики, пов'язані із проживанням у такому місці. Та навіть якби це мало місце, уряд все одно ніс би відповідальність, оскільки не вжив необхідних практичних заходів, щоб уникнути небезпеки для життя людей. ЄСПЛ дійшов висновку, що нормативно-правова база Туреччини у контексті цієї справи є недосконалою, оскільки дозвіл на відкриття сміттєзвалища було видано, і останнє функціонувало без повноцінної системи контролю. На думку ЄСПЛ, в послідовності подій, що призвели до аварії, відіграла свою роль помилкова містобудівна політика.

У справі *Брінкат та інші проти Мальти (Brincat and Others v. Malta)*¹¹⁹ (заяви № 60908/11, 62110/11, 62129/11 та ін., рішення від 24.07.2014 р.)

¹¹⁸ *Онер'їлдіз проти Туреччини (Öneriyıldız v. Turkey)*, 30.11.2004 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67614>

¹¹⁹ *Брінкат та інші проти Мальти (Brincat and Others v. Malta)*, 24.07.2014 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145790>

ЄСПЛ розглянув скаргу осіб (та їх родичів), що із 1968 року по 2003 рік працювали на державному судноремонтному заводі. Заявники стверджували, що вони (або їхні родичі) постійно та інтенсивно піддавалися впливу азбесту під час ремонту суднових механізмів, ізольованих азбестом, що призвело до шкоди їхньому здоров'ю, а у випадку одного із заявників — смерті від раку, пов'язаного із впливом азбесту.

У цій справі ЄСПЛ підтвердив, що на державу покладається позитивний обов'язок вживати розумні і необхідні заходи для забезпечення прав заявників відповідно до статей 2 і 8 Конвенції. У контексті небезпечних видів діяльності, сфери позитивних зобов'язань відповідно до цих статей 2 і 8 значною мірою перекриваються. Справді, позитивне зобов'язання відповідно до статті 8 вимагає від національних органів приймати ті ж практичні заходи, як ті, що від них очікується в контексті їхнього позитивного зобов'язання відповідно до статті 2. ЄСПЛ прийшов до висновку, що уряду Мальти було відомо про небезпеку, пов'язану із впливом азбесту, принаймні з початку 1970-х років, тим не менше заявники були залишені без будь-яких адекватних засобів захисту чи інформації про ризики аж до початку 2000-х. Законодавство, прийняте у 1987 році, неналежно врегулювало діяльність, пов'язану з азбестом, не передбачивши жодних практичних заходів щодо захисту працівників. Адекватна інформація також не була фактично надана або зроблена доступною для заявників протягом відповідного періоду їхньої роботи на верфі. Розглянувши факти у цій справі, ЄСПЛ дійшов висновку про порушення державою права на життя щодо загиблого заявника та права на повагу до приватного і сімейного життя щодо інших заявників.

Стаття 2 Конвенції покладає на держави зобов'язання вжити необхідні заходів для захисту життя осіб, які перебувають під їхньою юрисдикцією, навіть в разі стихійних лих, вимагаючи від держави мати наготові відповідні механізми оповіщення та захисту.

До категорії «екологічних» справ також можна віднести справи, пов'язані із загибеллю людей у зв'язку із стихійними лихами. Попри те, що явища природи не є під контролем держави, ЄСПЛ неодноразово у подібних ситуаціях визнав держави винними у порушення права на життя їх громадян.

У справі *Будаєва та інші проти Росії (Budayeva and Others v. Russia)*¹²⁰ (заява № 15339/02, рішення від 20.03.2008 р.) чоловік однієї із заявниць загинув у результаті сходу селевого потоку, що стався у гірському містечку Тірніауз неподалік від гори Ельбрус в Республіці Кабардино-Балкарія (Росія).

¹²⁰ Будаєва та інші проти Росії (*Budayeva and Others v. Russia*), рішення від 20.03.2008 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117225>

В результаті стихійного лиха заявники отримали тілесні ушкодження, психологічну травму, а також втратили свої будинки. Заявники стверджували, що російська влада не змогла пом'якшити наслідки лиха та провести належне розслідування катастрофи.

Вирішуючи справу ЄСПЛ зазначив, що обсяг позитивних зобов'язань держави у сфері надання допомоги в надзвичайних ситуаціях залежить від джерела загрози і ступеня, до якого ризик може бути знижений. При цьому має значення те, чи вказують обставини справи на неминучість конкретних стихійних лих, таких як повторні лиха, що зачіпають окрему область, облаштовану для проживання або використання.

ЄСПЛ встановив, що влада отримала кілька попереджень, які повинні були привернути її увагу до зростаючих ризиків широкомасштабного сходження селевих потоків. Вони знали про те, що будь-який схід селевих потоків, незалежно від його масштабу, обов'язково мав би руйнівні наслідки через пошкодження захисної інфраструктури. Незважаючи на те, що необхідність проведення термінового ремонту була чітко позначена, на це не було виділено жодних коштів. Не були зроблені важливі практичні заходи для забезпечення безпеки місцевого населення: ніхто не видав жодного попередження, і не було видано, опубліковано чи виконано жодного розпорядження про евакуацію. Наполегливі вимоги гірничого інституту про встановлення тимчасових спостережних пунктів були проігноровані. Не було запровадження політики земельного планування або спеціальних заходів безпеки. Обладнання для захисту від селів не перебувало в належному стані. Загалом, влада не вжила жодних заходів перед стихійним лихом.

ЄСПЛ постановив, що не існувало ніякого виправдання тому, що влада не здійснювали політику земельного планування та надання допомоги в надзвичайних ситуаціях з огляду на наявність прогнозованого ризику людських жертв. Серйозні управлінські помилки, які перешкоджали проведенню такої політики, призвели до людських жертв. Отже, влада не виконала свій обов'язок впровадити законодавчу та адміністративну базу для забезпечення ефективного захисту права на життя. ЄСПЛ також встановив порушення статті 2 у зв'язку із тим, що питання про відповідальність держави за катастрофу ніколи не досліджувалося і не розглядалося жодними судовими чи адміністративними органами, ні за власною ініціативою, ні за зверненнями заявників.

У справі *Коляденко та інші проти Росії*¹²¹ (*Kolyadenko and others v. Russia*) (заява № 17423/05, рішення від 28 лютого 2012 р.) заявники

¹²¹ Коляденко та інші проти Росії (*Kolyadenko and others v. Russia*), <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%22001-109283%22%5D%7D>

звернулися до суду зі скаргою на те, що уряд їхньої країни не захистив їхнє життя і майно від небезпечної повені.

7 серпня 2001 року внаслідок сильної зливи та раптового витоку води з водосховища прилегла територія, включаючи будинки заявників, була негайно затоплена. Місцеве екстрене попередження було відсутнє, і вода швидко піднялася до рівня 1,50 м. Зазнали шкоди власність та майно заявників. Було широко відомо, що заплава ріки Піонерська періодично піддається затопленню під час сильних дощів. У роки, що передували повені, різні органи влади знали, що річище річки заблоковане і потребує очищення, аби уникнути небезпечної повені, проте жодних суттєвих заходів, схоже, вжито не було.

У своїй справі заявники стверджували, що влада наразила їхні життя на небезпеку, не попередивши їх про спуск води і не забезпечивши утримання річища ріки. Щодо заявників, які перебували у своїх будинках під час повені, Суд акцентував, що стаття 2 накладає на держави позитивне зобов'язання вживати відповідних заходів для збереження життя. Суд погодився з тим, що через ризик прориву греблі спустити воду з водосховища було доцільним, але, з огляду на характер і місце розташування такої діяльності, влада була зобов'язана оцінити всі ризики під час експлуатації водосховища, вживши за необхідності заходів для захисту життя людей. Суд заявив, що не було дотримано містобудівних обмежень, щоб запобігти заселенню району і захистити життя людей, які живуть нижче за течією від водосховища.

Суд також зазначив, що, хоча владі було відомо про засмічений стан русла річки протягом кількох років до повені, жодних рекомендованих заходів вжито не було, а мешканці району навіть не були попереджені про те, що проживають у зоні ризику сильної повені. Крім того, суд встановив відсутність зв'язку та співпраці між відповідними адміністративними органами щодо нівелювання ризику для життя людей. Навіть після повені не було вжито жодних превентивних заходів, унаслідок чого, на момент винесення рішення жителі району все ще перебували в зоні ризику. Таким чином, суд встановив, що мали місце як матеріальні, так і процесуальні порушення статті 2 Конвенції.

Інша подібна справа *Озел та інші проти Туреччини (Özel and Others v. Turkey)*¹²² (заяви № 14350/05, 15245/05 та 16051/05, рішення від 17.11.2015 р.) стосувалася смерті членів сім'ї заявників, які були поховані заживо під будівлями, зруйнованими в місті Чубук в результаті землетрусу 17 серпня

¹²² *Озел та інші проти Туреччини (Özel and Others v. Turkey)*, рішення від 17.11.2015 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-5224921-6478918>

1999 року, одного з найбільш смертоносних землетрусів, зареєстрованих в Туреччині. У цій справі ЄСПЛ дійшов висновку, що національні органи влади не діяли оперативно у питанні визначення відповідальних і обставин обвалення будівель, які призвели до смерті.

Стосовно зобов'язання держав щодо запобігання стихійним лихам і захисту своїх громадян ЄСПЛ зазначив, що це зобов'язання полягає головним чином у вживанні заходів зі зміцнення потенціалу влади реагувати на летальні і несподівані природні явища, такі як землетруси. Така профілактика включає планування землекористування та контроль над містобудуванням. У даній справі ЄСПЛ відмітив, що національні органи влади були повністю інформовані про ризики, яким піддавалася ця зона. Таким чином, місцева влада, беручи до уваги їхні повноваження видавати дозволи на будівництво, першочергово відіграє роль і несе відповідальність у питаннях запобігання ризикам, пов'язаним з наслідками землетрусу. Втім ця частина заяви не відповідала вимогам ч. 1 ст. 35 Конвенції (критерії прийнятності), і тому суд її відхилив. Тим не менше, у цій справі ЄСПЛ відмітив, що кримінальна справа проти відповідальних посадових осіб тривала більше 12 років. Навіть при тому, що справа була складною, тільки п'ять осіб було притягнуто до відповідальності, а доповіді експертів були готові на ранній стадії. Двоє обвинувачених були засуджені, в той час як розгляд щодо трьох інших було закрито у зв'язку із закінченням строку давності. Враховуючи ці обставини, ЄСПЛ дійшов висновку, що тривалість розгляду справи не відповідає вимозі про терміновість. Він висловив думку, що важливість розслідування з метою визначення відповідальних та обставин, за яких зруйнувалися будівлі, повинна була спонукати органи влади впоратися із ним швидко і, таким чином, уникнути будь-якої видимості терпимості щодо протиправних дій або сукупності таких дій.

Як показує практика ЄСПЛ, порушення права на життя в «екологічних» справах встановлюються у справах про діяльність, небезпечну за своєю природою, і у справах про стихійні лиха. Проте такі порушення встановлюються переважно у тих справах, коли мала місце загибель людей. В обставинах негативних факторів навколишнього природного середовища, що ще не призвели до летальних наслідків, ЄСПЛ схильється до застосування статті 8 (право на повагу до сімейного і приватного життя). Разом з тим, є рішення ЄСПЛ за статтею 2, які визнали порушення без факту втрати життя, наприклад, у ситуаціях, коли явно існувала реальна і неминуча загроза життю людей¹²³.

¹²³ Коляденко та інші проти Росії (Kolyadenko and others v. Russia), <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%22001-109283%22%5D%7D>

Аналіз рішень ЄСПЛ у цій категорії справ свідчить, що для гарантування права на життя державні органи зобов'язані вживати заходів щодо запобігання порушення права на життя в результаті небезпечної діяльності або передбачуваного стихійного лиха. Це зобов'язання, в першу чергу, означає обов'язок держави впровадити законодавчі та адміністративні рамки, що включатимуть:

- 1) впровадження законодавчих та адміністративних рамок, розроблених для забезпечення ефективного стримування загроз праву на життя;
- 2) у конкретному контексті небезпечної діяльності особлива увага повинна надаватись нормативно-правовим актам, які враховують особливості такої діяльності, особливо, що стосується рівня потенційного ризику для життя людей;
- 3) такі превентивні нормативно-правові акти повинні регулювати ліцензування, проектування, експлуатацію, забезпечення безпеки і контроль за такою діяльністю та повинні зобов'язувати усі залучені сторони вживати практичних заходів для забезпечення ефективного захисту громадян, чиє життя може піддаватись загрозі через невід'ємні ризики;
- 4) превентивне регулювання повинно, зокрема, гарантувати право доступу громадськості до інформації;
- 5) нормативно-правові акти, спрямовані на захист життя людей, не просто повинні бути наявними і бути належними, а й органи влади повинні фактично їх дотримуватись;
- 6) тим не менше, Суд дає державам широкі рамки для розуміння у важких соціальних і технічних сферах як зазначені, і навіть якщо державі не вдалося застосувати один певний захід, передбачений національним законодавством, вона все ж може виконувати свій позитивний обов'язок іншими засобами;
- 7) у випадку загибелі людей, держави повинні забезпечити, усіма доступними засобами, адекватну відповідь — судову чи іншу — так, щоб законодавчі та адміністративні рамки, встановлені для захисту права на життя, належно впроваджуються, а будь-яке порушення цього права переслідується і карається.

2.3. СТАТТЯ 6. ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД І СТАТТЯ 13. ПРАВО НА ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

Ч. 1. ст. 6

Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру.

Застосовність ч. 1 ст. 6 до екологічних спорів

При вирішенні питання про застосовність ч. 1. ст. 6 в частині цивільних спорів, повинен бути спір щодо цивільних прав, які повинні хоча б бути визнаними національним законодавством. Спір повинен бути правдивим та важливим. Він повинен стосуватися не тільки існування права, але його обсягу та способу реалізації. Рішення по справі повинно бути прямо вирішальним для спірного права: слабкий зв'язок чи віддалені наслідки є недостатніми для застосування ст. 6.¹²⁴

У справі *Атанасоглу та інші проти Швейцарії (Athanassoglou and Others v. Switzerland)*¹²⁵ до суду звернулися 12 заявників, які проживали в зоні I атомної електростанції Безнау II. Вони скаржилися на відсутність доступу до суду в розумінні ч. 1. ст. 6 для оскарження рішення Федеральної Ради 1994 р. про надання дозволу на продовження терміну дії ліцензії на експлуатацію атомної станції Безнау II та несправедливість процедури, якої дотримувалася Федеральна Рада. В посилання на ст. 13 конвенції заявники також скаржилися на відсутність ефективних засобів правового захисту для оскарження порушення їхніх прав на життя, на повагу до фізичної цілісності, як гарантовано ст. 2 та 8 Конвенції. Ч. 1. статті 6 вимагає, що особи отримують доступ до суду у випадку, коли у них є небезпідставний спір про те, що мало місце незаконне втручання у здійснення одного із їхніх цивільних прав, визнаних національним законодавством. ЄСПЛ в рішенні вказав, що стаття 6 у даній справі не підлягає застосуванню, оскільки зв'язок між рішенням Федеральної

¹²⁴ Справа Ташкін та інші проти Туреччини (Taşkin and Others v. Turkey), рішення від 10.11.2004 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67401>. п. 130–134.

¹²⁵ Справа Атанасоглу та інші проти Швейцарії (Athanassoglou and Others v. Switzerland), рішення від 06.06.2000 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58560>

ради та правами, передбаченими національним законодавством, на які посилялися скарги (право на життя, фізичну недоторканість, власність), є занадто віддаленим та непереконаливим. Крім того, результат процедури перегляду Федеральною радою був вирішальним для загального питання щодо продовження терміну дії ліцензії на експлуатацію атомної станції, але не для визначення будь-яких цивільних прав, таких як право на життя, фізичну недоторканість та власність, які надані індивідуально заявникам швейцарськими законами, а тому ч. 1. ст. 6 не підлягає застосуванню. Насправді, заявники у своїх зверненнях до суду визнали, що вони заявляли не про конкретну та неминучу небезпеку щодо них самих, а про загальну небезпеку всіх атомних станцій. Та більшість аргументів, на які вони спиралися, стосувалися безпеки, екологічних та технічних характеристик, притаманних використанню атомної енергетики. Щодо того факту, що заявники намагалися отримати із положень ст. 6 засіб правового захисту для оскарження самого принципу використання ядерної енергії, або отримати спосіб перенесення від уряду до суду відповідальності за прийняття на основі технічних даних кінцевого рішення щодо функціонування конкретної атомної станції, ЄСПЛ визнав, що спосіб регулювання використання ядерної енергії є політичним рішенням для кожної країни, яке вона приймає згідно із своїми демократичними процедурами. ЄСПЛ також визнав, що ст. 13 не підлягає застосуванню в даному випадку, оскільки на думку суду, зв'язок між рішенням Федеральної ради та правами, передбаченими національним законодавством, такими як право на життя, фізичну недоторканість та власність, про які заявляли скарги, є занадто віддаленим та несуттєвим для застосування ч. 1. статті 6. Тому по відношенню до рішення Федеральної ради заява про порушення ст. 2 та ст. 8 Конвенції не буде обґрунтованою, і не слід заявникам надавати право на користування засобами правового захисту згідно ст. 13 Конвенції.

Аналогічні висновки зробив ЄСПЛ у справі *Бальмер-Шафрот та інші проти Швейцарії (Balmer-Schafroth and Others v. Switzerland)*¹²⁶, визнавши провадження щодо оскарження законності продовження терміну дії ліцензії атомної електростанції як таке, що не входить у сферу застосування ч. 1. ст. 6 тому, що зв'язок між продовженням ліцензії і правом на життя, особистою недоторканністю та недоторканністю права власності був «занадто незначним і непов'язаним», заявникам не вдалось довести наявність неминучої загрози їхнім життям.

¹²⁶ Справа Бальмер-Шафрот та інші проти Швейцарії (Balmer-Schafroth and Others v. Switzerland), рішення від 13.09.2001 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58084>

У справі *Співдружність матерів Південної Чехії проти Чеської Республіки (Sdruzeni Jihoceske Matky v. the Czech Republic)*¹²⁷ ЄСПЛ зазначив, що результат адміністративних проваджень щодо будівельного управління, у яких організація-заявник не змогла взяти участь, не мали безпосередньо вирішального значення для «цивільних прав» — якими є право на життя, на здоров'я, на здорове довкілля і на повагу до власності — якими організація-заявник та її члени були наділені згідно з нормами чеської правової системи. Відповідно, ч. 1. статті 6 не може бути застосована в цьому випадку.¹²⁸

Можливість застосування ст. 6 до спорів щодо екологічних прав було визнано судом у таких екологічних справах: у справі стосовно будівництва дамби, що могла затопити поселення заявників (справа *Gorraiz Lizarraga та інші проти Іспанії*¹²⁹), у справі щодо діючого дозволу золотої копальні, де використовувалося ціанування, поблизу поселень заявників (справа *Ташкін та інші проти Туреччини*¹³⁰); у справі про продовження дії ліцензії на експлуатацію об'єкта поводження із відходами (справа *Зандер проти Швеції*¹³¹).

У справі *Gorraiz Lizarraga та інші проти Іспанії (Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain)*¹³² до суду звернулися 5 фізичних осіб та неурядова організація (НУО), які посилалися на порушення ч. 1 ст. 6, оскільки вони не мали справедливого розгляду справи під час судового процесу, ініційованого ними для зупинення спорудження дамби, а також у відмові надання їм дозволу брати участь у процедурі попереднього рішення з питання конституційності закону автономної одиниці Конституційним судом, в той час як Офіс державного радника мав можливість подати свої пояснення до Конституційного суду. А також спірний закон автономної одиниці був прийнятий для недопущення виконання рішення Верховного суду, яке було остаточним, що складає втручання в їхнє право на

¹²⁷ Справа *Співдружність матерів Південної Чехії проти Чеської Республіки (Sdruzeni Jihoceske Matky v. the Czech Republic)*, рішення від 10.07.2006 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76707>

¹²⁸ http://medialaw.org.ua/userimages/book_files/Book_WEB_European_Court_Coe_MLI.pdf

¹²⁹ Справа *Gorraiz Lizarraga та інші проти Іспанії (Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain)*, рішення від 27.04.2004 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61731>

¹³⁰ Справа *Ташкін та інші проти Туреччини (Taşkın and Others v. Turkey)*, рішення від 10.11.2004 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67401>

¹³¹ Справа *Зандер проти Швеції (Zander v. Sweden)*, рішення від 25.11.93 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57862>

¹³² Справа *Gorraiz Lizarraga та інші проти Іспанії (Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain)*, рішення від 27.04.2004 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61731>

справедливий суд, що гарантовано ч. 1. ст. 6 Конвенції, і для фізичних заявників — втручанням в їхнє право на повагу до приватного та сімейного життя, житла, як гарантовано ст. 8, а також права на мирне володіння своїм майном, що передбачено ст. 1 Протоколу № 1. Щодо застосування ст. 6 до цього спору, то ЄСПЛ вказав, що, крім захисту публічних інтересів, судовий процес перед Верховним судом мав на меті захист певних інтересів членів НУО: їхнього життєвого устрою, власності у долині, яка мала бути затоплена. Стосовно процесу в Конституційному суді на предмет конституційності закону, то заявник наголошував, що лише рішення Конституційного суду щодо неконституційності може мати результат у вигляді захисту довкілля та житла заявників чи їхнього нерухомого майна. Насправді спір для захисту публічного інтересу не стосується захисту цивільних прав п'яťох заявників, втім це є невірним щодо другого аспекту — наслідків спорудження дамби для життєвого устрою та власності. Без сумніву, такий аспект заяви має економічний та цивільний характер. Незважаючи на те, що процес розгляду справи в Конституційному суді має риси процесу щодо публічного права, остаточне вирішення такого процесу є вирішальним для судового процесу, ініційованого заявниками для відхилення проєкту дамби. В даному випадку адміністративний та конституційний процеси виявилися такими взаємопов'язаними, що їхнє оцінювання окремо було б неприродним та значно послабило б позицію захисту прав заявників. Тому ЄСПЛ вважав, що всі процеси за участі фізичних осіб заявників стосуються їхніх цивільних прав, як членів НУО, а тому ст. 6 підлягає застосуванню. Втім, беручи до уваги особливості процесу попереднього рішення щодо конституційності, ЄСПЛ не встановив порушення принципу рівності сторін, який гарантований ч. 1 ст. 6 Конвенції, оскільки такий процес не передбачає обміну позиціями чи проведення публічних слухань між учасниками. ЄСПЛ також не встановив порушення ст. 6 через втручання законодавчої гілки влади у процес, оскільки це не зробило процес несправедливим. У даній справі винесення спірного закону не мало на меті забрати юрисдикцію від іспанських судів, які повинні були встановити законність проєкту дамби. Крім того, спірний закон стосувався всіх заповідних територій Наварри, а не тільки території, яка мала бути пошкоджена спорудженням дамби, і він не мав ретроспективної сили, а тому не міг вплинути на рішення судів у справі заявників. Отже, ст. 6 не була порушена.

У справі *Ташкін та інші проти Туреччини (Taşkın and Others v. Turkey)*¹³³ (більше інформації про справу подано в розділі 2.3.), заявники проживали

¹³³ Справа Ташкін та інші проти Туреччини (Taşkın and Others v. Turkey), рішення від 10.11.2004 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67401>

поблизу золотокопальні в районі Бергама і скаржилися на дозвіл органів влади на роботу копальні із застосуванням процесу цианідування. Заявники перед адміністративними судами посилалися на порушення права на отримання адекватного захисту їхньої фізичної недоторканості від ризиків, які будуть мати місце в процесі виробництва на золотокопальні. Таке право є визнаним в турецькому законодавстві і є відмінним від права жити в здоровому та збалансованому довкіллі. Щодо «цивільного» характеру такого права, то, на думку ЄСПЛ, ризики від процесу цианідування на золотокопальні є достатньо серйозними, тому дане право заявників прямо знаходиться під загрозою. І рішення адміністративних судів можна вважати такими, що стосуються «цивільних» прав заявників, тому стаття 6 може бути застосована. У справі було винесено рішення Верховним адміністративним судом про скасування дозволу Міністерства екології на роботу копальні, яке не було виконано вчасно, а відновлення роботи золотокопальні рішенням міністерства без будь-якої правової основи мало на меті обхід рішення суду. Це призвело до порушення принципу правової держави, заснованої на верховенстві права та принципі правової визначеності, та порушення ч. 1. ст. 6 Конвенції.

У справі *Зандер проти Швеції (Zander v. Sweden)*¹³⁴ пара заявників мала земельну ділянку, яка мала спільну межу із землею, на якій підприємство займалося переробкою побутових та промислових відходів. У 1986 році заявники звернулися до Ліцензійної ради із захисту довкілля, яка розглядала клопотання компанії про поновлення дії ліцензії, із проханням про надання ліцензії лише за умови постачання питною водою сусідніх мешканців безкоштовно, оскільки вказана діяльність підприємства несе ризик забруднення води для мешканців. Ліцензійна рада задовольнила клопотання підприємства та відмовила у вимогах заявникам та іншим мешканцям на тій підставі, що водний зв'язок між звалищем підприємства та колодязями заявників не є ймовірним. Заявники оскаржили умови такого рішення до уряду, проте уряд, як остання інстанція, не скасував його і відхилив скаргу. При оцінці того, чи права заявників є «цивільними», суд вказав, що можливість заявників використовувати воду у колодязях, розміщених на їхніх земельних ділянках для питних цілей, є одним із аспектів права власників землі, а право власності є безумовно тим «цивільним» правом, яке вимагає застосування ст. 6. Оскільки рішення уряду, винесене за результатами перегляду рішення Ліцензійної ради про надання ліцензії, неможливо оскаржити в суді, слід констатувати порушення ч. 1. статті 6 Конвенції.

¹³⁴ Справа Зандер проти Швеції (*Zander v. Sweden*), рішення від 25.11.1993 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57862>

Новий крок був зроблений судом у справі *Національна група інформації та протидії заводу «Мелокс» — Група «Ні заводу “Мелокс” та змішаному оксидному паливу» проти Франції (Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox — Collectif Stop Melox et Mox v. France)*¹³⁵, у якій суд підтримав, що п. 1 ст. 6 повинен застосовуватися до процедур, які ініційовані асоціаціями із захисту довкілля, які не ідентифікують себе як асоціації місцевого населення, що мають на меті захист прав та інтересів своїх членів. ЄСПЛ визнав, що ціллю цих спірних процедур є захист загального інтересу, а процес, ініційований заявником-асоціацією, має достатній зв'язок із правом, яким вона наділена як юридична особа (наприклад, право на інформацію, право на участь в процесі прийняття рішень) для того, щоб ст. 6 була застосована.

У справі *Л'Ераблієр А. С. Б. Л. проти Бельгії (L'Erablière A. S. B. L. v. Belgium)*¹³⁶ організація-заявник оскаржувала рішення суду про неприйнятність апеляційної скарги, оскільки замість викладу фактів у справі вона посилалася на оспорюване рішення. Заявником виступала неприбуткова асоціація, що виступала на захист довкілля в регіоні Марш-Насонь. Асоціація-заявник намагалася переглянути рішення-дозвіл на землеустрій для розширення сміттєзвалища в судовому порядку та звернулася з клопотанням про зупинення рішення до *Державної ради (найвищого органу адміністративної юстиції)*. Остання відхилила клопотання про зупинення дії рішення на тій підставі, що клопотання не містило належний виклад фактів, які пояснювали б обставини спору, а потім визнала звернення асоціації щодо судового перегляду неприйнятним, оскільки воно не містило виклад фактів, що надавали б будь-яку додаткову інформацію, але просто відсилало до оспорюваного рішення. ЄСПЛ не побачив у позові цієї організації процес *actio popularis* з огляду на обставини цієї справи та, зокрема, природу оспорюваного заходу, статус асоціації-заявника і її засновників, той факт, що мета її діяльності була обмежена в просторі та за змістом. Таким чином, стаття 6 могла бути застосована. ЄСПЛ визнав, що право на доступ до суду заявника було порушено, оскільки обмеження права доступу до суду для заявника було непропорційним до вимог правової визначеності та належного здійснення правосуддя, тому мало місце порушення п. 1 ст. 6.

¹³⁵ Справа Національна група інформації та протидії заводу «Мелокс» — Група «Ні заводу “Мелокс” та змішаному оксидному паливу» проти Франції (Collectif national d'information et d'opposition à l'usine Melox — Collectif Stop Melox et Mox v. France), рішення від 12.06.2007 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-81006>

¹³⁶ Справа Л'Ераблієр А. С. Б. Л. проти Бельгії (L'Erablière A. S. B. L. v. Belgium), рішення від 24.02.2009 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91492>

Таким чином, гарантії ч. 1. ст. 6 розповсюджуються на громадські об'єднання у разі, коли вони вимагають визнати права чи інтереси їхніх членів, або навіть права, що гарантовані їм, як юридичним особам (такі як право *громадян* на інформацію та участь у громадських процесах, що стосуються довкілля), або коли позов об'єднання не розглядається як *actio popularis*. Як видно із попередніх рішень суду, позиція ЄСПЛ вказує на незастосовність ст. 6 Конвенції до справ *actio popularis*. Причина, з якої Конвенція не дозволяє будь-якого *actio popularis*, полягає в уникненні подання до ЄСПЛ справ особами, які скаржаться на просте існування закону, що застосовується до будь-якого громадянина країни, або на судові рішення, стороною якого вони не були.¹³⁷

У справі *Карін Андерссон та інші проти Швеції (Karin Andersson and others v. Sweden)*¹³⁸ Суд встановив порушення статті 6 Конвенції. Заявники володіли нерухомістю недалеко від міста Умео на півночі Швеції. У 2003 році уряд ухвалив рішення, яке дозволило будівництво 10-кілометрової залізниці в їхніх володіннях або в безпосередній близькості від них. Уряд, зокрема, заявив, що ця діяльність може бути дозволена, попри її шкідливий вплив на навколишнє середовище на території Natura 2000, якщо не існує альтернативних рішень, а залізниця має бути збудована з міркувань суспільного інтересу. Судовий перегляд у Верховному адміністративному суді цього рішення уряду був безрезультативним: Верховний суд виніс рішення від 1 грудня 2004 року про відмову в задоволенні клопотання про судовий перегляд. Таким чином, заявники скаржилися відповідно до статті 6 Конвенції на те, що їм було відмовлено у справедливому судовому розгляді щодо їхніх цивільних прав, оскільки їм було відмовлено у повному юридичному перегляді рішення Уряду щодо дозволу на будівництво залізниці, що проходила їхньою територією або в безпосередній близькості від неї. Останнє рішення суттєво вплинуло на власність заявників, а також на навколишнє середовище у відповідному районі. Суд дійшов висновку, що заявники володіють цивільними правами, принаймні щодо користування своєю власністю, на які вони хотіли посилатися під час внутрішньодержавних спорів. Як уже було сказано вище, рішення Уряду від 12 червня 2003 року щодо дозволу будівництва залізниці в зазначеному «коридорі», шойно воно стало остаточним, набуло обов'язкової сили для подальших експертиз, пов'язаних із залізницею. Таким чином,

¹³⁷ Справа Л'Ераблієр А. С. Б. Л. проти Бельгії (L'Erablière A. S. B. L. v. Belgium), рішення від 24.02.2009 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91492>

¹³⁸ Справа Карін Андерссон та інші проти Швеції (Karin Andersson and others v. Sweden), рішення від 25.09.2014 р., <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-146399>

судовий перегляд Верховним адміністративним судом рішення уряду був би відповідним моментом для визначення прав місцевих власників нерухомості. Однак 1 грудня 2004 року суд відмовив заявникам у правоздатності та заявив, що сторони, яких достатньою мірою зачепило будівництво майбутньої залізниці, можуть у судовому порядку переглянути подальше рішення уряду про план залізниці. Підтверджено, що деякі деталі проекту залізниці могли бути визначені під час подальших розглядів, і що кілька заявників отримали певну компенсацію за наслідки будівництва залізниці. Однак факт залишається фактом: у жоден із періодів внутрішньодержавного розгляду заявники не змогли домогтися повного судового перегляду рішень влади, включно з питанням про те, чи порушує розміщення залізниці їхні права як власників майна. Таким чином, незважаючи на те, що заявники були прийняті як сторона у Верховному адміністративному суді в 2008 році, вони не мали доступу до суду для визначення своїх цивільних прав у цій справі. Таким чином, мало місце порушення статті 6 § 1 Конвенції.

Суд не в змозі піддавати сумніву експертні висновки і заявляти про порушення ст. 6 Конвенції у випадках, коли національні суди не беруть до уваги або ігнорують вірогідні експертні рішення щодо впливу на довкілля, здоров'я або майно заявників. У справі *Дімітар Йорданов проти Болгарії* (*Dimitar Yordanov v. Bulgaria*)¹³⁹ заявник жив дуже близько (160–180 м) від вугільного розрізу, і його майну було завдано шкоди. Заявник подав позов проти гірничодобувної компанії, вимагаючи компенсації за шкоду, заподіяну його майну в результаті видобутку вугілля вибуховим способом. Суди розглянули справу і замовили експертні висновки, встановивши, що його майну була заподіяна серйозна шкода, а детонації поблизу були проведені всередині 500-метрової буферної зони, що порушувало національне законодавство. Однак суди дійшли висновку, що не було доведено зв'язку між гірничими роботами і нанесеною шкодою. Суд постановив, що мало місце порушення ст. 1 Протоколу 1, і що не було порушення ст. 6 Конвенції, визначивши, що рішення національних судів, зокрема оскаржуваний заявником висновок щодо наявності випадкового зв'язку між детонаційними роботами на шахті та збитками його майну, не сягнули порогу свавілля та явної необґрунтованості і не призвели до відмови у правосудді.

¹³⁹ Справа Дімітар Йорданов проти Болгарії (*Dimitar Yordanov v. Bulgaria*), рішення від 06.09.2018 р., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-12038>

Доступ до суду: позовна давність

У справі *Говальд Мур та інші проти Швейцарії (Howald Moor and Others v. Switzerland)*¹⁴⁰ вдова та дві її дочки продовжували справу свого батька-механіка, який помер у 2005 році від хвороби, спричиненої впливом азбесту. Родичі померлого продовжували позиватися із роботодавцем та вимагати компенсацію моральної шкоди через суд. Предметом спору в ЄСПЛ був початок періоду позовної давності для жертв впливу азбесту, що встановлений швейцарським законодавством. Беручи до уваги той факт, що латентність для хвороб, спричинених азбестом, може тривати десятиліття, встановлення терміну позовної давності в 10 років з початком його перебігу тоді, коли особа піддавалася впливу азбестового пилу, тягне швидке закінчення терміну його дії. Тому позовні вимоги щодо відшкодування шкоди можуть із самого початку бути неуспішними, оскільки позовна давність завершиться ще до моменту, коли потенційні позивачі будуть знати про наявність в них права на відшкодування. ЄСПЛ вказав, що застосування терміну позовної давності обмежило право заявників на доступ до суду та навіть послабило сам зміст їхнього права.

Суд також висловив свою думку щодо використання електронних інструментів та електронних засобів для повідомлення та участі в процесі ухвалення рішень органами влади. У справі *Фонд нерухомості Стенберген та інші проти Нідерландів (Stichting Landgoed Steenberg and Others v. the Netherlands)*¹⁴¹ Суд розглянув випадок щодо закінчення встановленого строку для оскарження заявниками рішення місцевого виконавчого органу та застосовності ст. 6 до цієї справи. Приміщення заявників знаходилися в безпосередній близькості від траси для мотокросу. Виконавча влада провінції вирішила подовжити години роботи цієї траси та опублікувала повідомлення про проект рішення і саме рішення на своєму сайті. Заявники не помітили цього повідомлення на сайті і, щойно дізнавшись про рішення щодо продовження годин роботи, оскаржили рішення виконавчого органу влади. Суд відхилив їхню скаргу у зв'язку із закінченням строку на оскарження. Ними була висунута скарга на те, що у результаті розміщення повідомлення про проект рішення і самого рішення виключно в Інтернеті, було порушено їхнє право на доступ до суду. Суд постановив, що порушення ст. 6 Конвенції не було. У цьому випадку використання

¹⁴⁰ Справа Говальд Мур та інші проти Швейцарії (Howald Moor and Others v. Switzerland), рішення від 11.03.2014 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-9395>

¹⁴¹ Фонд нерухомості Стенберген та інші проти Нідерландів (Stichting Landgoed Steenberg and Others v. the Netherlands), рішення від 16.02.2021 р., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-13137>

провінційною адміністрацією електронних засобів для публікації повідомлень було достатньо послідовним і зрозумілим для того, щоб треті сторони могли легко дізнатися про рішення, які потенційно можуть мати безпосередній вплив на них. Таким чином, система електронної публікації, яку використовувала провінційна адміністрація, являла собою послідовну систему, яка забезпечувала справедливий баланс між інтересами всієї спільноти в тому, щоб мати більш сучасну та ефективну адміністрацію. Не було жодних ознак того, що заявникам не було надано чітку, практичну та ефективну можливість висловити власну позицію про проект рішення та оскаржити рішення, прийняте провінційною адміністрацією. У світлі всіх обставин і визначених засобів правового захисту, національна влада не перевищила межі розсуду, надані державі, і заявники не постраждали від невідповідного обмеження їхнього права на доступ до суду.

Гарантії надання правової допомоги та рівність сторін

Ч. 1. ст. 6 не стверджує, що держава має забезпечувати безкоштовну правову допомогу у кожному спорі, що стосується цивільних прав. Чи передбачає стаття 6 надання правової допомоги, залежить від різних факторів, серед яких відзначимо такі: важливість того, що предметом спору для заявника є складність відповідного закону чи процесу; можливість заявника ефективно представляти себе у суді; існування обов'язкової вимоги мати представника у суді. Державі дозволяється висувати вимоги щодо умов гарантії правової допомоги, засновуючись на, окрім уже перерахованих у попередньому пункті, таких умовах як фінансовий стан сторони у справі, очікування сторони щодо виграшу справи.¹⁴²

Показовою щодо застосування ч. 1. ст. 6 у зв'язку із відсутністю правової допомоги є справа *Стіл і Морріс проти Сполученого Королівства (Steel and Morris v. the United Kingdom)*¹⁴³, у якій заявники — два представники громадської організації Грінпіс-Лондон — були позбавлені права на безкоштовну правову допомогу. Вони виступали в якості відповідачів у справі за позовом компанії МакДональдз про захист честі, гідності та ділової репутації, якій завдано шкоди листівкою, яку поширювала організація Грінпіс-Лондон за участі Стіл і Морріса. Судовий процес щодо спростування всіх відомостей, що були у листівці, тривав 313 днів у судах.

¹⁴² Посібник зі ст. 6. Право на справедливий суд. Цивільна частина. Рада Європи/Європейський Суд з прав людини, 2013. с. 19. http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_UKR.pdf

¹⁴³ Справа Стіл і Морріс проти Сполученого Королівства (*Steel and Morris v. the United Kingdom*), рішення від 15.02.2005 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68224>

Заявники були позбавлені можливості оплатити адвоката та можливості отримати безкоштовного представника за кошти держави, тому вимушені були захищатися себе самі в дуже складному, довгому процесі, на кону якого була шкода у розмірі 100 000 фунтів стерлінгів. Після отримання рішення національних судів не на свою користь заявники звернулися до ЄСПЛ із заявою про порушення ст. 6 та ст. 10 Конвенції Сполученим Королівством (детальніше про справу читайте в розділі 2.4.). Заявники оскаржували відмову в справедливому суді через відсутність правової допомоги, а також порушеннями з боку судді під час судового процесу. Оцінивши всі факти справи, ЄСПЛ визнав, що відмова в наданні правової допомоги заявникам позбавила їх можливості ефективно вести свою справу в суді та вплинула на нерівність сторін із МакДональдз. Тому мало місце порушення п. 1 ст. 6.

Розгляд справи протягом розумного строку

У справі *Диш проти Угорщини (Deés v. Hungary)*¹⁴⁴ заявник скаржився на інтенсивний рух на його вулиці, яка слугувала під'їздом до автобану, на якому було встановлено платний в'їзд. Згідно претензій заявника, в результаті шуму, викидів та поганого запаху, спричинених інтенсивним рухом транспорту на його вулиці, його житло стало непридатним до життя. Він також скаржився на надмірну тривалість судових процедур, які були ним ініційовані у даній проблемі. Так, розпочався судовий процес 23 лютого 1999 року та закінчився 15 листопада 2005 р. і тривав 6 років, 9 місяців на двох рівнях судів тієї самої юрисдикції. ЄСПЛ визнав, що тривалість судових процедур перевищала розумні межі, тому мало місце порушення ч. 1. ст. 6.

У справі *Бор проти Угорщини (Bor v. Hungary)*¹⁴⁵ заявник жив навпроти залізничного вокзалу, скаржився на високе шумове забруднення потягами та на бездіяльність влади щодо вчасного та ефективного притягнення до відповідальності залізниці за перевищення рівнів шуму. Заявник скаржився на порушення ст. 6 Конвенції (розгляд справи протягом розумного строку) та ст. 8 Конвенції (детальніше про ст. 8 буде описано в розділі 2.3). Заявник звернувся до суду вперше у 1992, а закінчився судовий розгляд справи у 2008 році. Таким чином, його справа

¹⁴⁴ Справа Диш проти Угорщини (*Deés v. Hungary*), рішення від 09.11.2010 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101647>

¹⁴⁵ Справа Бор проти Угорщини (*Bor v. Hungary*), рішення від 18.06.2013 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-120959>

перебувала 15 років та 7 місяців в судах одної юрисдикції на двох рівнях. ЄСПЛ брав до уваги поведінку самого заявника, який на певних стадіях сам був ініціатором зупинення судового розгляду, але все ж ЄСПЛ визнав тривалість судового процесу таким, що перевищує розумний строк, що склало порушення ч. 1. ст. 6.

Невиконання рішення суду

Судова практика свідчить, що право на справедливий суд, яке включає право на доступ до суду, тобто право ініціювати судовий процес перед судом у цивільних справах, буде ілюзорним, якщо національне право буде дозволяти, що остаточне, обов'язкове рішення суду може залишатися невиконаним. Виконання рішення будь-якого суду повинно вважатися невід'ємною частиною поняття «судовий процес» для цілей статті 6 Конвенції. Якщо адміністративні органи влади відмовляються виконати чи не виконують, або відтермінують виконання рішення суду, то гарантії статті 6, які надаються сторонам в суді, втрачають будь-яку мету.¹⁴⁶

Ефективний захист сторони у справі, а, отже, і відновлення справедливості, передбачає зобов'язання адміністративних органів виконувати рішення. Так у справі *Кіртагос проти Греції* (*Kyrtatos v. Greece*)¹⁴⁷ заявники звинувачували владу у невиконанні рішень Верховного адміністративного суду про скасування дозволів на будівництво. Уряд не тільки дозволив не зносити будинки, що були побудовані на підставі скасованих дозволів, а й продовжував видавати дозволи на будівництво на території, яка була включена до населеного пункту в результаті незаконного встановлення його меж. Заявники, які отримали правову допомогу, скаржилися на тривалість судового процесу. Органи влади Греції, утримуючись від виконання двох рішень судів, позбавили положення ч. 1. ст. 6 корисного ефекту, що призвело до порушення цієї статті.

У справі *Апанасевич проти Польщі* (*Apanasewicz v. Poland*)¹⁴⁸ заявниця, по сусідству із земельною ділянкою якої було побудовано без дозволу на будівництво завод, звернулася до суду для закриття заводу у 1989 році та скаржилася на шкоду, якої вона зазнала такими незаконними діями (забруднення, проблеми із здоров'ям, неїстівний урожай). У 2001 році ци-

¹⁴⁶ Справа Кіртагос проти Греції (*Kyrtatos v. Greece*), рішення від 22.05.2003 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61099>

¹⁴⁷ Там само.

¹⁴⁸ Справа Апанасевич проти Польщі (*Apanasewicz v. Poland*), рішення від 03.05.2011 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124654>

вільний суд прийняв рішення про закриття заводу, проте жодні заходи примусового виконання рішення не мали наслідком закриття заводу, який навіть працював на момент винесення рішення ЄСПЛ. Заявниця скаржилася на невиконання рішення суду про закриття заводу, на тривалість судових процесів. ЄСПЛ визнав порушення ст. 6 Конвенції, беручи до уваги загальну тривалість судових процедур, відсутність належної уваги зі сторони органів влади та недостатнє використання останніми заходів примусу для забезпечення ефективного судового захисту прав заявниці. Суд також встановив порушення ст. 8 Конвенції через вжиття органами влади заходів, які виявилися неефективними для захисту прав заявниці на повагу до приватного та сімейного життя.

У справі *Дземюк проти України*¹⁴⁹ заявник оскаржував до суду рішення та дії Татарівської сільської ради щодо розташування кладовища на відстані 38 м від його земельної ділянки і будинку. Рішення судів щодо закриття кладовища не виконувалися Татарівською сільською радою протягом тривалого періоду. 2 роки виконавче провадження було безуспішним. Втім ЄСПЛ вирішив не розглядати питання відповідності дій уряду положенням ст. 6 Конвенції, оскільки порушення ст. 8 вже було судом встановлено.

У справі *Бурса Баросу Башканлиги та інші проти Туреччини (Bursa Barosu Başkanlığı and Others v. Turkey)*¹⁵⁰ Суд одноголосно постановив, що мало місце порушення статті 6 § 1 Конвенції. Справа стосувалася невиконання численних судових ухвал, що скасовують адміністративні рішення, які дозволяють будівництво та експлуатацію крохмального заводу на сільськогосподарських землях в Орхангазі (район Бурси) американською компанією (Cargill).

Суд, зокрема, встановив, що, утримуючись протягом кількох років від вжиття необхідних заходів щодо виконання низки остаточних судових рішень, які набрали законної сили, національна влада позбавила заявників ефективного судового захисту. Заявниками є Bursa Barosu Başkanlığı (Асоціація адвокатів м. Бурса) та Асоціація із захисту природи та довкілля (що базуються в Бурсі, Туреччина), а також 21 особа, громадяни Туреччини, які мешкають у Бурсі.

¹⁴⁹ Справа Дземюк проти України, рішення від 04.09.2014 р., http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_a51

¹⁵⁰ Справа Бурса Баросу Башканлиги та інші проти Туреччини (Bursa Barosu Başkanlığı and Others v. Turkey), рішення від 19.06.2018 р., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=003-6120029-7901755>

У 1997 році компанія Cargill отримала дозвіл на інвестування, а в червні 1998 року — дозвіл на будівництво крохмального заводу на сільсько-господарських землях. Паралельно влада неодноразово вносила зміни до плану землекористування, щоб дозволити будівництво заводу. Було видано й інші дозволи на будівництво, а також дозвіл на виробництво та утилізацію відходів, який було анульовано у 2004 році.

Крохмальний завод був побудований у період з 1998 по 2000 рік, незважаючи на скасування Адміністративним судом Бурси і Верховним адміністративним судом численних поправок до плану землекористування, а також припинення та/або анулювання різних дозволів на будівництво, виданих Радою міністрів. Ці рішення, що послідували за апеляціями деяких заявників, не були виконані владою. Наразі завод, який розпочав виробництво у 2000 році, продовжує працювати.

Суд постановив, що скарга є прийнятною щодо шести заявників, які брали активну участь у внутрішніх розглядах з метою скасування оскаржуваних адміністративних рішень і могли претендувати на роль потерпілих, за змістом статті 34 (право на індивідуальне звернення) Конвенції, передбачуваних порушень Конвенції. Суд визнав непринятною заяву інших заявників. Суд зазначив, що стаття 6 може бути застосована у цій справі, оскільки справа, порушена заявниками, має достатній зв'язок із «цивільним правом», яке вони мають право відстоювати. Вони спиралися, зокрема, на аргументи, що стосуються шкідливого впливу заводу, що розглядається, на навколишнє середовище, Касаційний суд у своїй постанові від 26 травня 2008 року визнав, що в них є цивільне право.

У світлі вказаних рішень ЄСПЛ щодо тлумачення статті 6 Конвенції можна зробити такі висновки про права, які охоплюються і гарантуються цією статтею. Цією статтею гарантується:

1. Право особи на отримання остаточного рішення, яке буде виконано і яке буде поважатися всіма державними органами.
2. Право екологічних організацій, які мають відповідно до національного законодавства подавати позови про захист прав своїх членів, володіють правом доступу до суду для захисту економічних інтересів своїх членів, а у випадку звернення до суду про захист громадського інтересу — доступ до суду відповідно до статті 6, не завжди може бути забезпечено.
3. Громадяни, які вважають, що їхні інтереси не були враховані в процесі прийняття рішень, що стосуються довкілля, і можуть обмежувати права на життя чи права на повагу до приватного та сімейного життя, мають право доступу до суду.

Стаття 13. Право на ефективний засіб правового захисту

Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб правового захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.

Стаття 13 Конвенції гарантує «ефективний засіб правового захисту у відповідному національному органі» кожному, чиї права і свободи, що викладені в Конвенції, було порушено. Стаття 13 має поширюватись на всі випадки обґрунтованих заяв про порушення прав і свобод, які гарантуються Конвенцією. Коли особа, наводячи аргументи, звертається із заявою про порушення гарантованих Конвенцією прав і свобод, вона повинна мати засоби правового захисту у відповідному національному органі водночас і для того, щоб її питання було вирішене, і з метою одержання, в разі необхідності, компенсації. Згідно статті 13, національною владою, відповідальною за надання обов'язкових ефективних правових засобів захисту, необов'язково повинен бути суд. Звернення до адміністративного органу може бути достатнім. Поняття «ефективний засіб правового захисту» включає в себе, крім виплати компенсації у тих випадках, коли це є необхідним, детальне та ефективне розслідування, яке повинне відтворити справжній стан речей, а також покарати осіб, які несуть за це відповідальність. Засіб включає в себе також ефективну можливість оскарження процедури провадження розслідування.¹⁵¹

У справі *Геттон та інші проти Сполученого Королівства (Hatton and others v. the United Kingdom)*¹⁵² заявники, жителі Лондона, скаржилися на політику уряду стосовно регулювання нічних польотів в межах аеропорту Гітроу, яка призводила до порушення їхніх прав, передбачених у ст. 8 Конвенції (більш детально в наступному підрозділі), а також що їм було відмовлено в ефективному засобі вирішення їхньої скарги, що порушило ст. 13 Конвенції. Зазвичай Суд тлумачить ст. 13 як таку, що вимагає існування засобів правового захисту щодо порушень, які можна вважати такими, що підлягають доказуванню в контексті Конвенції. У даній справі ЄСПЛ не встановив порушення ст. 8 Конвенції, втім ЄСПЛ встановив прийнятність справи за статтею 8 Конвенції. Тому скарга за

¹⁵¹ Методичні рекомендації для центральних органів виконавчої влади щодо застосування в законотворчій діяльності Конвенції про захист прав і основних свобод людини, схвалені постановою колегії Міністерства юстиції України від 21 листопада 2000 р. N 40.

¹⁵² Справа Геттон та інші проти Сполученого Королівства (*Hatton and others v. the United Kingdom*), рішення від 08.07.2003 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61188>

статтю 8 Конвенції є такою, що підлягає доказуванню. І, відповідно, слід розглянути і питання порушення ст. 13 Конвенції. Дана стаття Конвенції не гарантує можливості оскарження законів країн-сторін Конвенції перед національними органами на предмет того, що вони суперечать вимогам Конвенції. Також не гарантується можливість оскарження політики як такої. У випадку, коли заявник має доказуваний спір щодо порушення прав, передбачених Конвенцією, національна правова система повинна надавати доступ до ефективних засобів правового захисту. У даній справі суд вказав, що судове оскарження могло встановити, що схема нічних польотів 1993 р., затверджена урядом, була незаконною через надто широку прогалину між урядовою політикою та практикою. Втім є очевидним, що межі перегляду справи в національному суді були обмеженими класичною концепцією англійського публічного права, такою як ірраціональність, незаконність та явна недоцільність, яка не дозволяла на той час розгляд питання, наскільки заявлене збільшення нічних польотів, передбачене схемою 1993 року становило обґрунтоване обмеження права на повагу до приватного та сімейного життя чи житла тих, які проживають поблизу аеропорту Гітроу. За цих умов ЄСПЛ вважав, що межі перегляду національними судами не були достатніми, щоб не суперечити статті 13 Конвенції, а тому дана стаття все-таки була порушена в даній справі.

У справі *Ді Сарно та інші проти Італії (Di Sarno and Others v. Italy)*¹⁵³ заявники скаржилися на порушення своїх прав протягом періоду надзвичайного стану, коли впродовж 5-ти місяців побутові відходи не вивозилися та накопичувалися на вулицях Кампанії, забруднюючи довкілля та створюючи серйозну загрозу життю та здоров'ю заявників. Заявники посилалися на порушення ст. 8 Конвенції (детальніше у розділі 2.3.) та ст. 13 Конвенції у зв'язку із відсутністю в національному законодавстві ефективних засобів правового захисту для отримання відшкодування шкоди, яку потерпіли заявники в результаті проблем із сміттям.

У справі *Коляденко та інші проти Росії (Kolyadenko and others v. Russia)*¹⁵⁴ заявники, що проживали поблизу річки та водосховища Піонерська, зазнали шкоди від несподіваного паводку у 2001 році у Владивостоку. Всі заявники скаржилися, що органи влади поставили їхнє життя під загрозу шляхом спуску води без попередження, через неналежне утримання русла річки, та на відсутність належної судової процедури у відповідь.

¹⁵³ Справа Ді Сарно та інші проти Італії (Di Sarno and Others v. Italy), рішення від 10.01.2012 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108480>

¹⁵⁴ Справа Коляденко та інші проти Росії (Kolyadenko and others v. Russia), 28.02.2012 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109283>

Вони також скаржилися на завдання значної шкоди їхній власності та житлу, та на відсутність ефективних засобів судового захисту для адресування їхніх скарг. Заявники заявляли про порушення ст. 2, 8, 13 Конвенції та статті 1 протоколу 1. Суд визнав порушення ст. 8 Конвенції та статті 1 протоколу I. Втім щодо порушення ст. 13 Конвенції, то у зв'язку із статтями 8 Конвенції та ст. 1 протоколу 1 порушення не було, оскільки законодавство Росії надає заявникам можливість ініціювати цивільний процес для отримання відшкодування, а суди наділені всіма інструментами для розгляду питання щодо відповідальності держави за завдання шкоди в цивільному процесі. Питання відповідальності за ті події може бути предметом кримінального процесу. Сам факт неуспішного судового процесу для заявників, оскільки їхні вимоги були врешті-решт відхилені, не можна вважати демонстрацією відсутності ефективних засобів правового захисту, які вимагаються ст. 13 Конвенції.

У справі *Онер'їлдіз проти Туреччини (Case of Öneriyıldız v. Turkey)*¹⁵⁵ заявник, який втратив 9 родичів та житло під час вибуху метану на сміттєзвалищі, по сусідству з яким були розташовані його барак та бараки його родичів, заявляв про порушення ст. 2 Конвенції (більше про цю справу читайте в розділі 2.1.), статті 1 протоколу 1 та ст. 13. Конвенції. ЄСПЛ визнав порушення ст. 2 (порушення процедурних та матеріальних обов'язків Туреччиною). Щодо порушення ст. 13, то суд вказав, що у випадку порушення прав, передбачених ст. 2, компенсація моральної та матеріальної шкоди повинна бути доступною на національному рівні. З іншого боку ні стаття 13 Конвенції, ні інші положення не гарантують заявнику право на кримінальне переслідування та засудження третьою стороною або право на «приватну дію у відповідь». ЄСПЛ встановив, що у відношенні до смертельних випадків, що виникають в результаті небезпечної діяльності, регулювання якої є обов'язком держави, стаття 2 вимагає від державних органів за їхньою власною ініціативою проводити розслідування причин загибелі, яке повинно відповідати мінімальним умовам. Без такого розслідування, потерпіла особа не зможе скористатися всіма доступними для нього засобами правового захисту для отримання відшкодування, оскільки знання необхідних для справи фактів зазвичай доступне лише державним службовцям чи органам влади. У зв'язку із даними висновками, завдання ЄСПЛ у межах статті 13 Конвенції в даній справі полягає у визначенні того, чи можливість заявника реалізувати своє право на ефективні засоби правового захисту була зруйнованою через ту форму,

¹⁵⁵ Справа Онер'їлдіз проти Туреччини (Öneriyıldız v. Turkey), 30.11.2004 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67614>

в якій державні органи виконували свої процедурні обов'язки згідно вимог ст. 2 Конвенції. У даній справі суд встановив, що заявник мав можливість скористатися засобами правового захисту, наявними у законодавстві для отримання сатисфакції. Заявник цим скористався і звернувся до адміністративного суду для відшкодування матеріальної та моральної шкоди через смерть близьких родичів та втрату житла і майна. Ефективність цього процесу не була залежною від результатів триваючого кримінального розслідування. Адміністративні суди, які розглядали цю справу, мали повноваження щодо оцінки фактів та притягнення до відповідальності за події, що сталися із заявником та винесення обов'язкового рішення. Залишається з'ясувати, наскільки цей засіб правового захисту був ефективним на практиці. Моральна шкода, присуджена заявнику через втрату його близьких родичів, так ніколи не була виплачена заявнику. Вчасна оплата компенсації за пережиті негативні емоції повинна бути обов'язковим елементом правового захисту, передбаченого ст. 13 Конвенції. Судові процедури тривали 4 роки та 11 місяців, що є неналежним здійсненням правосуддя національними судами. Тому ЄСПЛ прийшов до висновку, що адміністративні процедури не забезпечили заявника ефективними засобами правового захисту для оскарження бездіяльності держави щодо захисту життя близьких родичів заявника. Тому суд встановив порушення статті 13 Конвенції щодо скарги в частині порушення статті 2 Конвенції. Також в результаті судових процедур заявник отримав рішення про компенсацію за знищення предметів побуту, проте компенсація так і не була виплачена. Тому ЄСПЛ констатував, що заявник був позбавлений ефективних засобів правового захисту порушення свого права, передбаченого ст. 1 Протоколу 1.

Як впливає із судової практики ЄСПЛ, стаття 13 Конвенції передбачає обов'язок держави створити для громадян механізми для ефективного та результативного оскарження дій чи бездіяльності, які мали наслідком порушення прав, передбачених Конвенцією, завдання шкоди майну чи здоров'ю громадян. Такими органами можуть бути судові або виконавчі органи влади, які наділені відповідними повноваженнями зі встановлення винних, притягнення до відповідальності та присудження компенсації за шкоду, завдану громадянам дією чи бездіяльністю державних органів щодо регулювання, обмеження чи попередження небезпечних факторів довкілля. Відсутність позитивного результату від національних судів чи адміністративних органів не завжди є свідченням порушення ст. 13 Конвенції. Стаття 13 вимагає від держав забезпечити можливість оскарження результатів розслідування, рішень судових чи інших органів щодо відшкодування шкоди тощо.

2.4. СТАТТЯ 8. ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО ТА СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

У сучасному світі, на думку ЄСПЛ, захист довкілля є все більш важливим фактором. Втім стаття 8 Конвенції не застосовується до кожного випадку погіршення стану довкілля. Конвенція та протоколи до неї не вміщують права на збереження довкілля або права на безпечне та здорове довкілля. Тому ще у 1999 році постійний комітет від імені Парламентської Асамблеї Ради Європи прийняв Рекомендацію № 1431 (1999) під назвою «Майбутні плани до виконання Радою Європи в сфері захисту довкілля». П. 8 цієї рекомендації звучить так: «У світлі змін умов життя та зростаючого визнання важливості екологічних питань... Конвенція може включати право на здорове та придатне для життя довкілля як основне право людини». 27 червня 2003 року Парламентська Асамблея прийняла Рекомендації № 1614 (2003) під назвою «Довкілля та права людини», п. 3 яких зазначає: «У світлі розвитку міжнародного права в сферах довкілля та прав людини, а також європейського прецедентного права, особливо ЄСПЛ, прийшов час розглянути правові шляхи для сприяння захисту довкілля за допомогою систем захисту прав людини».

У Резолюції¹⁵⁶ Парламентської Асамблеї 2545 (2024) Асамблея з жалем зазначає, що Рада Європи зараз є єдиною системою захисту прав людини на регіональному рівні, яка формально ще не визнала права на здорове довкілля. Тому, Асамблея закликає Раду Європи та держави-учасниці до активізації їх зусиль з просування легітимності та значущості Ради Європи, яка відіграє провідну роль у виробленні юридично зобов'язуючого документа, що визнавав би автономне право на здорове довкілля.

¹⁵⁶ <https://pace.coe.int/pdf/af69ba1b5bfe8ec6644e3da010b6d7f862beafeb883aafc178809a580dba6d9d/res.%202545.pdf>

Отже, розробка на рівні Ради Європи правового інструменту, що визнавав би право на безпечне та здорове довкілля, — вирішене питання, але на рівні Ради Європи також мають бути визначені певні часові рамки та організаційні механізми.

Стаття 8 ч. 1

Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

ЄСПЛ під цим правом «в світлі екологічних справ» розуміє, зокрема:

1. При порушенні цієї статті екологічні чинники повинні прямо та серйозно впливати на приватне та сімейне життя, житло заявників. Серйозність впливу визначається рівнем та тривалістю впливу, фізичними та психологічними наслідками для людей та загальним екологічним станом.

У світлі статті 8 Конвенції житлом визнається місце, фізично означена територія, де відбувається сімейне та приватне життя. Особа має право на повагу до свого житла, що означає не лише право на фактичний фізичний простір, але також на тихе використання цього простору в розумних межах. Порушення права на повагу житла не тільки обмежується конкретними порушеннями, такими як незаконне проникнення в дім особи, але і може включати ті дії, які є розсіяними, наприклад шум, викиди, неприємні запахи та інші подібні форми втручання. Право особи на повагу до її житла може бути серйозно порушено, якщо її перешкоджають у використанні частин її житла.¹⁵⁷ І хоча в Конвенції не передбачено права на чисте і тихе довкілля, у випадку негативного впливу на особу шуму та забруднення, стаття 8 може бути застосована¹⁵⁸.

Скарги за статтею 8 Конвенції подавалися у різних випадках, коли висловлювалося занепокоєння щодо забруднення довкілля або втручання у середовище. Втім для того, щоб порушити питання за статтею 8 Конвенції, втручання, щодо якого скаржиться заявник, має безпосередньо впливати на його житло, приватне або сімейне життя та має досягти певного мінімального рівня, щоб скарги підпадали під дію статті 8 Конвенції. Тому

¹⁵⁷ Справа Морено Гомез проти Іспанії (Moreno Gomez v. Spain), 16.11.2004, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67478>, Справа Диш проти Угорщини (Deés v. Hungary), 09.11.2010 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101647>, Справа Іван Атанасов проти Болгарії (Ivan Atanasov v. Bulgaria), 02.12.2010 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101958>.

¹⁵⁸ Справа Геттон та інші проти Сполученого Королівства (Hatton and others v. the United Kingdom), рішення від 08.07.2003 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61188>

для рішення першочерговим є те, чи може забруднення довкілля, на яке скаржиться заявник, вважається таким, що достатньо негативно впливає на користування зручностями його житла та якість його приватного і родинного життя, навіть без створення серйозних небезпек для здоров'я.¹⁵⁹

Оцінка такого мінімального рівня є відносною та залежить від усіх обставин справи, таких як інтенсивність і тривалість шкідливого впливу та його фізичні чи психологічні наслідки. Також має братися до уваги загальний контекст довкілля. ЄСПЛ нещодавно нагадував, що не може бути обґрунтованої скарги за статтею 8 Конвенції, якщо шкода, стосовно якої подається скарга, є незначною у порівнянні з екологічними ризиками, притаманними життю в кожному сучасному місті.¹⁶⁰

Що стосується погіршення стану здоров'я, то важко відрізнити вплив екологічних ризиків від впливу інших відповідних факторів, таких як вік, професія або особистий спосіб життя. Стосовно загального контексту довкілля, то немає сумнівів в тому, що сильне забруднення води та ґрунту може негативно вплинути на громадське здоров'я загалом та погіршити якість життя особи, але його фактичний вплив у кожному окремому випадку неможливо визначити у кількісному вираженні. «Якість життя», власне, є суб'єктивною характеристикою, яка не піддається точному визначенню.¹⁶¹

Беручи до уваги труднощі доведення, ЄСПЛ розглядає висновки національних судів та інших компетентних органів щодо встановлення фактичних обставин справи, але іноді вони не беруться до уваги або ігноруються. В якості бази для аналізу ЄСПЛ може використовувати, наприклад, положення національного законодавства, що визначають небезпечні рівні забруднення, та екологічні дослідження, здійснені компетентними органами. Особливу увагу ЄСПЛ приділяє індивідуальним рішенням органів влади щодо конкретної ситуації заявника, таким як зобов'язання позбавити підприємство-забруднювача дозволу на виробничу діяльність або відселити мешканця із забрудненої території. Однак ЄСПЛ не може сліпо покладатися на рішення національних органів влади, особливо коли вони явно непослідовні або суперечать одне одному. У такій ситуації Суд повинен оцінювати докази в їхній сукупності.

¹⁵⁹ *Справа Ташкін та інші проти Туреччини (Taşkın and Others v. Turkey)*, рішення від 10.11.2004 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67401>.

¹⁶⁰ *Справа Харді та Мейл проти Сполученого Королівства (Hardy and Maile v. the United Kingdom)*, рішення від 14.02.2012 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109072>.

¹⁶¹ *Справа Ледяєва та інші проти Росії (Ledyayeva and Others v. Russia)*, рішення від 26.10.2006 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-77688>

Іншими джерелами доказів, окрім викладеного заявником перебігу подій, є, наприклад, його медичні довідки, а також відповідні звіти, заяви або дослідження, здійснені приватними установами.¹⁶²

Наприклад, у справі *Дземюк проти України*¹⁶³ заявник скаржився на порушення його права на повагу до його житла та приватного життя у зв'язку з облаштуванням біля його житла кладовища та невиконання органами влади судового рішення, яким облаштування кладовища поблизу його будинку було заборонено. ЄСПЛ погодився з тим, що заявник та його родина могли зазнати негативного впливу від забруднення води. Втім за відсутності прямих доказів фактичної шкоди здоров'ю заявника ЄСПЛ повинен встановити, чи потенційні загрози довкіллю, спричинені місцем розташування кладовища, були пов'язані з приватним життям та житлом заявника такою мірою, щоб негативно вплинути на якість його життя та привести у дію застосування вимог статті 8 Конвенції. Подібне рішення про порушення статті 8 Конвенції через розміщення кладовища поблизу житла заявника було прийнято Судом у справі *Солянік проти Росії (Solyanik v. Russia)*¹⁶⁴.

У рішенні щодо прийнятності заяви *Збігнев Коченяк проти Польщі (Case of Zbigniew Koceniak v. Poland)*¹⁶⁵, яка стосувалася розміщення довкола земельної ділянки заявника сусідами гноївки, скотобійні та м'ясокомбінату, ЄСПЛ вказав, що заявлена невідповідність вказаних будівель будівельним нормам не є достатньою для ствердження, що відбулося втручання в право заявника, передбачене ст. 8. ЄСПЛ повинен оцінити матеріали справи та з'ясувати, чи заявлене втручання було достатньо серйозним, щоб мати негативний вплив на користування зручностями житла заявником та на якість його приватного та сімейного життя. ЄСПЛ визнав, що заявник міг би постраждати від неприємного запаху та викидів від м'ясопереробного підприємства, втім слід визначити, чи таке втручання досягло мінімального рівня, необхідного для встановлення факту порушення ст. 8 Конвенції. ЄСПЛ зазначив, що заявник не подавав державним органам таких доказів як медичні чи екологічні висновки, інші

¹⁶² Справа Дубецька та інші проти України, рішення від 10.02.2011 р., http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_689

¹⁶³ Справа Дземюк проти України, рішення від 04.09.2014 р., http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_a51?nreg=974_a51&find=1&text=%EC%B3%F1%F2%B3&x=0&y=0#w11

¹⁶⁴ Справа Солянік проти Росії (Solyanik v. Russia), рішення від 10.05.2022 р., <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-7330448-10004367>

¹⁶⁵ Справа Збігнев Коченяк проти Польщі (Zbigniew Koceniak v. Poland), рішення від 17.06.2014 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145668>

докази шкоди чи втручання від діяльності підприємства у близькості від його власності, а тому не було достовірно встановлено, що функціонування підприємства спричинило екологічну небезпеку, або що рівень причиненого ним забруднення перевищив допустимі безпечні рівні, визначені законодавством. Також заявник не надав ЄСПЛ докази шкоди здоров'ю, яка була завдана чи могла бути завдана шумом та забрудненням. Не було доведено, що забруднення, на яке скаржився заявник, досягло такого рівня чи характеристик, які спричинили будь-який шкідливий вплив на здоров'я заявника чи членів його сім'ї. Тому ЄСПЛ визнав заяву необґрунтованою.

В іншій нещодавній справі *Тібо проти Франції (Thibaut v. France)*¹⁶⁶ про стверджуване порушення Францією статті 8, заявники (члени асоціації) скаржилися на план будівництва надвисоковольтної лінії електропередачі через ризик для здоров'я людей, які мешкають поблизу такої лінії, через утворювані у результаті її роботи магнітні поля. У своєму рішенні про прийнятність від 7 липня 2022 року Суд визнав заяву заявників, які проживають поблизу місця запланованого будівництва лінії електропередачі надвисокої напруги (400 000 вольт), неприйнятною, оскільки вона є явно необґрунтованою. Заявники не надали жодних доказів того, що проєкт піддасть їх впливу електромагнітних полів, які перевищують національні або міжнародні стандарти.

Заявники не довели, що будівництво лінії електропередач наразить їх на екологічну небезпеку, яка безпосередньо і серйозно вплине на їхню здатність вести приватне та сімейне життя або користуватись своїм житлом, право яке гарантується статтею 8 Конвенції.

Аналогічне рішення було ухвалене Судом у справі *Каланча та інші проти Республіки Молдова (Calancea and others v. the Republic of Moldova)*¹⁶⁷, де заявники (подружня пара та їхній сусід) проживали поблизу високовольтної лінії електропередач. Суд визнав заяву неприйнятною як явно необґрунтовану. Не було продемонстровано, що сила електромагнітного поля, створюваного високовольтною лінією електропередач, досягала рівня, здатного завдати шкідливого впливу на особисту і сімейну сферу заявників. Мінімальний поріг, необхідний для визнання порушення статті 8, у цій справі не був досягнутий.

¹⁶⁶ Справа Тібо проти Франції (Thibaut v. France), рішення від 07.07.2022 р., <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=002-12760>

¹⁶⁷ Справа Каланча та інші проти Республіки Молдова (Calancea and others v. the Republic of Moldova), рішення від 06.02.2018 р., <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=003-6020311-7722913>

Така ж позиція була висловлена судом у рішенні щодо прийнятності заяви *Фегерскьольд проти Швеції (Fägerskiöld v. Sweden)*¹⁶⁸, де заявник скаржився на шум від вітряків, споруджених на відстані 400 метрів від будинку заявника. ЄСПЛ визнав заяву непринятною через відсутність доказів від медиків щодо підтвердження факту негативного впливу на здоров'я від шуму вітряків. Заявники критикували безпідставно шумові тести, проведені урядом, оскільки їхні результати показали невеликий рівень перевищення. Тому рівень шуму в даній справі не був таким серйозним, щоб досягнути порогу, який встановлено для екологічних справ ЄСПЛ.

У рішенні по справі *Мартінес та Піно Мансано проти Іспанії (Martinez and Pino Manzano v. Spain)*¹⁶⁹, ЄСПЛ не визнав порушення статті 8 Конвенції у зв'язку із проживанням заявників у промисловій зоні неподалік від кам'яного кар'єру, незважаючи на аргументи заявників про психологічні розлади через шум об'єкту. ЄСПЛ дійшов такого висновку через наявність доказів вимірювання шуму та знаходження його в межах норми або невеликого перевищення норми, а також через факт проживання заявників в зоні, яка не призначена для проживання.

У справі *Кіртатос проти Греції (Case of Kyrtatos v. Greece)*¹⁷⁰ ЄСПЛ не встановив порушення ст. 8 Конвенції щодо заявників в тому, що містобудівні плани знищили їхнє фізичне середовище та негативно вплинули на їхнє приватне життя. ЄСПЛ пояснив, що, з одного боку, втручання в умови життя тварин в болоті, яке належало заявникам, склало посягання на приватне чи сімейне життя заявників. Навіть презюмуючи, що довікілью завдано шкоди містобудівними планами, заявники не довели, що заявлена шкода птахам та іншим охоронюваним видам, що живуть в болоті, була такої природи, що прямо вплинула на їхні власні права, передбачені ст. 8 Конвенції. З іншого боку, ЄСПЛ вказав, що впливи від містобудівних об'єктів по сусідству із власністю заявника (шум, світло) не досягло достатньої межі серйозності, щоб стати вирішальними для цілей ст. 8 Конвенції.

Такого ж висновку дійшов суд у справі *Іван Атанасов проти Болгарії (Ivan Atanasov v. Bulgaria)*¹⁷¹. Скаржник заявляв, що схема рекультиваци-

¹⁶⁸ Справа (Fägerskiöld v. Sweden), рішення від 26.02.2008 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-85411>

¹⁶⁹ Справа Мартінес Мартінес та Піно Мансано проти Іспанії (Martinez Martinez and Pino Manzano v. Spain), 3.07.2012. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112455>

¹⁷⁰ Справа Кіртатос проти Греції (Kyrtatos v. Greece), 22.05.2003 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61099>

¹⁷¹ Справа Іван Атанасов проти Болгарії (Ivan Atanasov v. Bulgaria), 02.12.2010 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101958>

ції ставка для відходів збагачення колишньої мідної копальні мала негативний вплив на його приватне та сімейне життя та житло, а також порушувала мирне володіння його майном. У даній справі ЄСПЛ хоча і не мав сумнівів, що розміщення шламів у ставку для відходів створило неприємну ситуацію в окрузі, але він не був переконаний, що забруднення, яке виникло, негативно вплинуло на приватну сферу заявника в тому обсязі, який є необхідним для застосування статті 8 Конвенції через такі причини. По-перше, дім заявника та земля знаходяться на значній відстані від джерела забруднення (1 км від будинку та 4 км від земельної ділянки для обробітку). По-друге, забруднення, яке породжує ставок, не є результатом активного процесу виробництва, який може мати наслідком несподіване вивільнення великих об'ємів токсичних газів чи речовин (на відміну від справи *Лонес Остра проти Іспанії, Гуерра та інші проти Італії, Фадеєва проти Росії*). Це означає, що в даній ситуації існує менше ризику для несподіваного погіршення ситуації (на відміну від справи *Татар і Татар проти Румунії*). По-третє, не було фактів, що вже мали місце аварійні ситуації, які мали наслідком негативні наслідки для здоров'я осіб, які живуть у селі Єлшиця. У матеріалах справи відсутні дані, що доводять, що забруднення довкола ставка спричинило підвищення рівня смертності жителів села Єлшиця чи мало негативний вплив на володіння заявником зручностями свого житла, на якість приватного чи сімейного життя. Насправді заявник визнав, що він не може довести будь-яку фактичну шкоду своєму здоров'ю чи наявність короткотермінового ризику для здоров'я, але він боїться негативних наслідків в довготерміновій перспективі. Заявник також не надав доказів того, що ступінь втручання довкола його житла є таким, що значно негативно вплинув на його приватне та сімейне життя. Очевидної шкоди заявник не зазнав, а тому ЄСПЛ мав сумніви, що стаття 8 Конвенції підлягає застосуванню.

У справі *Павлов та інші проти Росії (Pavlov and Others v. Russia)*¹⁷² Суд оцінив застосовність статті 8 щодо справи заявників, які мешкають за кілька кілометрів від об'єктів великих промислових підприємств у Липецьку, і заявив, що у цій справі, з наданих матеріалів не впливає, що заявники раніше проживали або проживають на даний час у безпосередній близькості до будь-якої фабрики чи заводу. Однак, на думку Суду, цей факт сам по собі не є достатнім для того, щоб виключити їхню скаргу зі сфери застосування статті 8. Суд, однак, розглянув докази надмірного забруднення довкілля в Липецьку та зазначив, що причинно-наслідковий

¹⁷² Справа Павлов та інші проти Росії (Pavlov and Others v. Russia) § 64, 68, 69, 92, 93, рішення від 11.10.2022 р., <https://hudoc.echr.coe.int/rus/?i=001-219640>

зв'язок між надмірним рівнем забруднення та шкідливими наслідками для здоров'я заявників не може автоматично передбачатися в кожному випадку. Можна припустити, що, незважаючи на надмірне забруднення та його доведений негативний вплив на населення Липецька загалом, заявники не зазнали будь-якої особливої та надзвичайної шкоди. У зв'язку з цим Суд наголосив, що заявники не надали жодних медичних доказів, які могли б указати на будь-які захворювання, що нібито розвинулися в них унаслідок забруднення повітря в Липецьку. Суд також повторив, що сильне забруднення довкілля може вплинути на добробут людей у такий спосіб, що це негативно позначиться на їхньому особистому та сімейному житті, не створюючи, однак, серйозної загрози для їхнього здоров'я. Суд дійшов висновку, що органи влади в цій справі були спроможні оцінити небезпеку забруднення і вжити адекватних заходів для її запобігання або зниження. Сукупність цих чинників показує достатній зв'язок між викидами забруднюючих речовин і державою, щоб поставити питання про позитивне зобов'язання держави відповідно до статті 8 Конвенції. Суд вивчив усі документи, представлені національним судам, докази забруднення та дії місцевої влади щодо обмеження цього забруднення і дійшов висновку, що, незважаючи на певне поліпшення якості повітря, промислове забруднення повітря в Липецьку не було достатньо обмежене, щоб жителі міста не наражалися на відповідний ризик для здоров'я. Таким чином, національні органи влади не змогли знайти справедливий баланс при виконанні своїх позитивних зобов'язань щодо забезпечення права заявників на повагу до їхнього приватного життя. Відповідно, Суд дійшов висновку про порушення статті 8 Конвенції щодо всіх заявників.

У справах, де національні суди також встановили порушення права, передбаченого ст. 8 Конвенції, Суд спирався на висновки національних судів щодо факту порушення права, передбаченого ст. 8, але переглядав питання про справедливе задоволення інтересів потерпілого від порушення. У справі *Отгон проти Республіки Молдова (Otgon v. the Republic of Moldova)*¹⁷³ Суд зазначив, що сторони не оскаржували висновки національних судів про порушення права заявника державною компанією. Оцінюючи, чи виконала влада Молдови своє позитивне зобов'язання за цим положенням, Суд зазначив, що національні суди надали засіб правового захисту у вигляді встановлення відповідальності компанії та присудження компенсації (648 євро за нематеріальну шкоду). Єдине питання, яке ще належить вирішити, — це розмір компенсації. Оскільки компен-

¹⁷³ Справа Отгон проти Республіки Молдова (Case of Otgon v. the Republic of Moldova), рішення від 25.10.2016 р., <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-167797>

сація була занадто низькою як для завданої потерпілій шкоди (заявниця провела близько 2 тижнів у лікарні після того, як випила забруднену воду з крана) і мінімальною порівняно з тією, яку зазвичай присуджують молдовські суди, Суд вирішив, що заявниця, як і раніше, може стверджувати, що є жертвою порушення ст. 8. Суд присудив заявниці 4000 євро за нематеріальну шкоду. Суддя Лемменс у своїй окремій думці щодо факту порушення Республікою Молдова статті 8 зазначив, що Суд дав дуже широке тлумачення поняттю приватного життя (у цій справі був лише один випадок вживання забрудненої води та не було доведено, що хвороба вплинула на якість приватного життя заявників, за винятком періоду, проведеного у лікарні), отже, ця справа була переведена з розряду звичайних цивільних справ до справи, що порушує питання за статтею 8.

Справа *Капа та інші проти Польщі (Капа and Others v. Poland)*¹⁷⁴ також являє собою дискусію Суду щодо застосування принципу справедливого балансу між державними або суспільними інтересами та правами, передбаченими Конвенцією. У цій справі заявники — мешканці міста Стрикув у Польщі — скаржилися на порушення їхнього права щодо поваги до їхнього житла з боку державної влади, яка дозволила надзвичайно інтенсивний рух автотранспорту вдень і вночі необладною для цієї мети дорогою, що пролягала через центр міста Стрикув у безпосередній близькості від будинку заявників. Таким чином, заявники зазнавали серйозних незручностей: шум (що перевищував державні та міжнародні норми), вібрації та викиди вихлопних газів. Суд зазначив, що перед владою стояло складне завдання щодо пом'якшення проблеми дуже інтенсивного руху внаслідок зміни маршруту автомагістралі А2 вулицею Варшавською. Крім того, у влади міста був обмежений вибір можливих заходів з адаптації. Тому суд визнав, що влада доклала значних зусиль для розв'язання проблеми. Це, однак, не змінює того факту, що дані зусилля залишилися практично безрезультатними, оскільки поєднання автомагістралі А2 і дороги N14 з багатьох причин було кращим маршрутом для водіїв. У результаті держава поставила користувачів транспортних засобів у привілейоване становище порівняно з жителями, яких зачіпав рух автотранспорту. Суд дійшов висновку, що у цій справі не було дотримано справедливого балансу (§ 172, 173). Перенаправлення інтенсивного руху через дорогу N14, яка не була обладнана для цієї мети і знаходилась дуже близько до будинків заявників, а також відсутність своєчасної та адекватної реакції національної влади на проблему, яка зачіпала мешканців вулиці Варшавської, дозволили Суду дійти висновку, що право заявників на

¹⁷⁴ Справа Капа та інші проти Польщі (Case of Капа and Others v. Poland), рішення від 14.10.2021 р. <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-212138>

мирне користування своїм будинком було порушене в такий спосіб, що зачіпає їхні права, що захищаються статтею 8, і, таким чином, мало місце порушення статті 8 Конвенції. (§ 174, 175)

Суд поширив поняття «житло» на тюремну камеру, в якій утримувався заявник, і яка стала його єдиним житловим приміщенням на довгі роки. У справі *Брендуше проти Румунії (Brândușe v. Romania)*¹⁷⁵ заявник страждав від неприємних запахів, які виходили зі звалища відходів поблизу камери ув'язненого і впливали на якість проживання та самопочуття. Зазначивши, що здоров'я пана Брендуше не погіршилося через близькість до колишнього сміттевого полігону, Суд вирішив, що у світлі висновків екологічних досліджень і тривалості часу, протягом якого заявнику доводилося терпіти відповідні незручності, якість проживання та благополуччя заявника були порушено з відповідною шкодою його особистому життю, що не було передбаченим наслідком позбавлення волі. Справді, скарга заявника стосувалася аспектів, які виходили за рамки умов його тримання під вартою як таких і, разом з тим, стосувалися єдиного «життєвого простору», який заявник мав у своєму розпорядженні протягом декількох років. Відповідно, Суд визнав, що у цьому випадку можливе застосування статті 8. За результатами досліджень було зроблено висновки про те, що діяльність несумісна з екологічними вимогами, що рівень забруднення перевищує норми, встановлені у 1987 році, і що люди, які живуть поблизу, змушені миритися зі значним рівнем незручностей, спричинених неприємними запахами. Таким чином, мало місце порушення статті 8 у зв'язку з відсутністю адекватних дій румунської влади щодо боротьби з неприємними запахами.

Суд виніс нове рішення щодо своєї позиції про те, чи включає право на повагу до приватного і сімейного життя право на чисту питну воду та санітарію, адже відсутність доступу до таких зручностей може негативно позначитися на здоров'ї та людській гідності. У справі, поданій кількома членами ромської громади зі Словенії, Суд обговорив позитивне зобов'язання держави забезпечити доступ до чистої питної води та санітарії та можливості держави відступати від своїх зобов'язань у справах з ромськими меншинами, а також оцінив поведінку заявників та використання ними можливостей, наданих місцевою владою для поліпшення добробуту і сімейного життя. У справі *Гудоровіч та інші проти Словенії (Hudorovic and others v. Slovenia)*¹⁷⁶ Суд встановив, що заходи, вжиті

¹⁷⁵ Справа *Брендуше проти Румунії (Brândușe v. Romania)*, рішення від 07.04.09 р., <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=002-1567>

¹⁷⁶ Справа *Гудоровіч та інші проти Словенії (Case of Hudorovic and others v. Slovenia)*, рішення від 10.03.2020 р., <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-201646>

державою для забезпечення доступу заявників до чистої питної води та санітарії, були здійснені з врахуванням вразливого становища заявників і задовольняли вимоги статті 8, тому порушення статті 8 не було. З іншого боку, заявники отримували соціальну допомогу і не використовували її для поліпшення своїх умов життя, а також заявники не довели, що ненадання державою чистої питної води призвело до серйозних наслідків для їхнього здоров'я і людської гідності. Не досягнувши однотайності, Суд проголосував за відсутність порушення Словенією ст. 8 щодо двох груп заявників. Частково окрема думка судді Павлі та судді Куріса порушила питання про те, що Суду вперше було доручено вирішити, чи гарантується право на доступ до чистої води ст. 8 Конвенції. Справа ромів також порушила складні питання, пов'язані із поводженням з історично маргіналізованими спільнотами та наявністю будь-яких особливих зобов'язань для держав щодо цього аспекту. Таким чином, судді Суду дійшли взаємної згоди, що тривала відсутність доступу до безпечного водопостачання, яка за своєю природою зачіпає здоров'я і людську гідність, підпадає під дію ст. 8.

2. Держава має позитивний обов'язок вжити заходів до гарантування поваги стосовно права на повагу до приватного та сімейного життя та запобігання втручанням з боку як державних, так і приватних суб'єктів.

З метою визначення того, чи несе держава відповідальність за порушення прав заявника за статтею 8 Конвенції, ЄСПЛ повинен визначити, чи була ситуація результатом раптового та несподіваного повороту подій або, навпаки, існувала давно і була добре відома державним органам влади; чи була держава або чи мала вона бути обізнаною, що небезпека або шкідливий вплив зачіпали приватне життя заявника, і до якої міри заявник сприяв створенню цієї ситуації для себе і був в стані виправити її без надмірних витрат¹⁷⁷. Також суд повинен оцінити, чи провели органи влади достатні попередні дослідження для оцінки ризику запланованої потенційно небезпечної діяльності та чи розробили вони адекватну політику щодо підприємств-забруднювачів на підставі доступної інформації, а також чи було цю політику вчасно реалізовано. ЄСПЛ також вивчає, чи була держава обізнана або чи мала вона бути обізнаною, що небезпека або шкідливий вплив здійснювалися на приватне життя заявників¹⁷⁸.

¹⁷⁷ Справа Дубецька та інші проти України, рішення від 10.02.2011 р., п. 108. http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_689/page2

¹⁷⁸ Презентація: Стаття 8 Конвенції: екологічні права. Igor Караман. unba.org.ua/assets/uploads/news/post.../2015.03.23-04.03.18-mat5.pdf

Принципи, які застосовуються до оцінки відповідальності держави за статтею 8 Конвенції в екологічних справах загалом схожі незалежно від того, чи розглядається справа з точки зору прямого втручання чи позитивного обов'язку регулювати приватну діяльність¹⁷⁹.

Позитивний обов'язок держави може проявлятися в розробці законодавства, яким покладається відповідальність за переселення осіб, що проживають в санітарно-захисних зонах великих промислових підприємств. Але це один із можливих засобів, які може вжити держава. Встановлення загального права на безоплатне нове житло від держави (чи заводу) було б перебільшенням. Держава сама вправі вибрати заходи, які знайдуть ефективне рішення ситуації заявника. Наприклад, допомога заявнику в переїзді із зони забруднення чи вжиття заходів до зниження рівня забруднення в цій зоні до прийнятних рівнів.¹⁸⁰

У справі *Морено Гомез проти Іспанії (Moreno Gomez v. Spain)*¹⁸¹ заявниця скаржилася на надмірний шум вночі від роботи нічного клубу поблизу її дому та бездіяльність державних органів щодо обмеження такого негативного впливу на її приватне та сімейне життя. ЄСПЛ, беручи до уваги тривалість впливу, рівень шуму вказав, що мало місце порушення прав заявниці. Бездіяльність міської ради щодо порушення норм шуму та вібрації нічним клубом спричинила серйозне порушення права заявниці, а тому Іспанія не виконала своє позитивне зобов'язання щодо гарантування права заявниці на повагу до її житла та приватного життя.

У рішенні по справі *Бор проти Угорщини (Bor v. Hungary)*¹⁸² заявник, який жив навпроти залізничного вокзалу, скаржився на високе шумове забруднення потягами та на бездіяльність влади щодо притягнення до відповідальності залізниці, вчасно і ефективно, за перевищення рівнів шуму. ЄСПЛ встановив порушення статті 8 Конвенції через невиконання Угорщиною свого позитивного обов'язку з гарантування права заявника на повагу до його житла. Існування системи санкцій не достатньо, якщо санкції не застосовуються ефективно та вчасно.

¹⁷⁹ Справа Геттон та інші проти Сполученого Королівства (*Hatton and others v. the United Kingdom*), рішення від 08.07.2003 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61188>, п. 98.

¹⁸⁰ Справа Фадеєва проти Росії (*Fadeyeva v. Russia*), справа Дубецька та інші проти України.

¹⁸¹ Справа Морено Гомез проти Іспанії (*Moreno Gomez v. Spain*), рішення від 16.11.2004 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67478>, українська версія рішення http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_232

¹⁸² Справа Бор проти Угорщини (*Bor v. Hungary*), рішення від 18.06.2013 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-120959>

У справі *Ді Сарно та інші проти Італії (Di Sarno and Others v. Italy)*¹⁸³ Суд встановив порушення державою свого позитивного обов'язку щодо запровадження системи збору твердих побутових відходів, щодо впровадження належних законодавчих та адміністративних політик в сфері відходів. Заявники скаржилися на порушення своїх прав протягом періоду надзвичайного стану, коли впродовж 5-ти місяців побутові відходи не вивозилися та накопичувалися на вулицях Кампанії, забруднюючи довкілля та створюючи серйозну загрозу життю та здоров'ю заявників. Останні також скаржилися, що держава не поінформувала всіх громадян, яких це стосувалось, про ризики для життя на забрудненій відходами території. ЄСПЛ вказав, що збір, поводження та видалення відходів є небезпечною діяльністю, і держава має обов'язок щодо прийняття виправданих та належних заходів, які б були достатніми, щоб захистити право осіб, яких це стосується, на здорове та захищене довкілля. Такі дії держави можна кваліфікувати як порушення права заявників на повагу до їхнього приватного життя та житла. Щодо порушення статті 8 Конвенції в світлі процедурних зобов'язань держави, ЄСПЛ не встановив такого факту, оскільки держава поінформувала громадськість про дослідження потенційного ризику проживання в Кампанії.

Суд розглянув лише кілька справ, що стосуються експлуатації або потенційних ризиків експлуатації вітряних електростанцій. У нещодавній справі *Ініта Вецбаштіка та інші проти Латвії (Inita VECBAŠTIKA and Others v. Latvia)*¹⁸⁴ заявники скаржилися на порушення їхніх прав за статтею 8 Конвенції у зв'язку з тим, що держава дозволила будівництво вітряних електростанцій поблизу їхніх будинків у волості Дуніка. Заявники стверджували, що вітряні турбіни створюють високий рівень шуму і завдають інших незручностей (вібрації, низькочастотні звуки, затінення і тіньове мерехтіння), які впливають на їхнє здоров'я і благополуччя. Вони також стверджували, що Договірні держави мають позитивні зобов'язання, властиві практиці «ефективної поваги» до приватного життя відповідно до Конвенції. У своїй скарзі заявники спиралися на Оргуську конвенцію, а також на право жити в середовищі, сприятливому для здоров'я і благополуччя. Суд дійшов висновку, що заявники не змогли представити жодних доказів того, що робота вітряних турбін поблизу їхньої власності або будинків у волості Дуніка матиме на них прямий і серйозний вплив із

¹⁸³ Справа Ді Сарно та інші проти Італії (*Di Sarno and Others v. Italy*), рішення від 10.01.2012 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108480>

¹⁸⁴ Справа Ініта Вецбаштіка та інші проти Латвії (*Inita VECBAŠTIKA and Others v. Latvia*), рішення від 19.11.2019 р., <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-199496>

необхідним ступенем імовірності. Суд визнав, що простої згадки про деякі несприятливі наслідки експлуатації вітряних турбін загалом недостатньо у цьому стосунку. За таких обставин Суд не мав у своєму розпорядженні змістовних та переконливих доказів того, що існує ризик загрози приватному та сімейному життю заявників унаслідок ухвалення генерального та детального планів територіального розвитку, які допускають будівництво вітряних електростанцій у волості Дуніка. Суд вказав, що скарга заявників за статтею 8 Конвенції несумісна *ratione materiae* з положеннями Конвенції та має бути відхилена відповідно до статті 35 § 4. Таким чином, скаргу було визнано неприйнятною. (Аналогічне рішення про неприйнятність Суд ухвалив у справі про вітряні турбіни *Ларс і Астрід Фегерскьольд проти Швеції (Lars and Astrid FÄGERSKIÖLD v. Sweden)*¹⁸⁵, прийняте 26.02.2008 р.)

Визначення ступеня серйозності впливу забруднення на права заявників за ст. 8 Конвенції було розглянуте Судом у справі *Джугелі та інші проти Грузії (Jugheli and others v. Georgia)*¹⁸⁶. Заявники проживали в центрі міста, у безпосередній близькості (близько 4 метрів) від ТЕЦ Твоеlectrocentrali. Станція була побудована 1911 року, пізніше реконструйована. Протягом кількох десятиліть вона спалювала вугілля для вироблення електроенергії, пізніше замінивши його на природний газ. Заявники скаржилися на те, що в результаті роботи станції виникали різні незручності, такі як забруднення повітря, шум, електромагнітне забруднення і витік води. Експертиза від 28 жовтня 2002 року, проведена Центром експертиз і спеціальних досліджень при Міністерстві юстиції, дійшла такого висновку: «Оскільки станція Твоеlectrocentrali не має [буферної] зони і безпосередньо примикає до житлових будинків, димові труби заводу повинні бути обладнані відповідними фільтрами та іншим обладнанням для захисту населення від шкідливих газів». Що стосується скарги за статтею 8 Конвенції, яка стосується стверджуваної нездатності держави захистити заявників від забруднення повітря, що походило від теплоелектростанції, розташованої в безпосередній близькості до їхніх будинків, Суд зазначив, що ця скарга має бути визнана прийнятною. Суд дійшов висновку, що навіть якщо припустити, що забруднення повітря не завдало будь-якої значної шкоди здоров'ю заявників, воно могло зробити їх більш уразливими до різних захворювань. Більше того, немає

¹⁸⁵ Справа Ларс і Астрід Фегерскьольд проти Швеції (Lars and Astrid FÄGERSKIÖLD v. Sweden), рішення від 26.02.2008 р., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-85411>

¹⁸⁶ Справа Джугелі та інші проти Грузії (Jugheli and others v. Georgia), рішення від 13.07.2017 р., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-175153>

сумнівів у тому, що забруднення негативно вплинуло на якість їхнього приватного життя, тож Суд дійшов висновку, що мало місце втручання у права заявників, яке досягло достатнього рівня серйозності, щоб підпасти під дію статті 8 Конвенції. Суд зазначив, що уряд не надав Суду жодних відповідних екологічних досліджень або документів, які б містили інформацію про їхню політику щодо електростанції та забруднення повітря, яке утворювалося нею, та яке впливало на заявників у відповідний період. Суд визнав, що державі-відповідачу не вдалося знайти справедливий баланс між інтересами суспільства в наявності діючої теплоелектростанції та ефективним здійсненням заявниками їхнього права на повагу до їхнього житла та приватного життя. Мало місце порушення статті 8 Конвенції.

Останніми роками Суд ухвалив кілька важливих рішень, що стосуються впливу місць утилізації відходів на реалізацію права на повагу до приватного і сімейного життя. Наприклад, у справі *Котов та інші проти Росії (Kotov and others v. Russia)*¹⁸⁷ заявники скаржилися на те, що, порушуючи статтю 8 Конвенції, влада не вжила захисних заходів для мінімізації або усунення наслідків забруднення, спричиненого, як стверджувало, тривалою експлуатацією звалища поблизу їхніх будинків. Компанію з утилізації відходів, яка експлуатувала сміттєзвалище в кар'єрі, визнали винною в порушенні санітарно-епідеміологічних та екологічних норм під час 16 окремих адміністративних проваджень у період із 2015 по 2018 рік, після чого в кар'єрі було створено великий багаторівневий завод з утилізації та переробки відходів. При винесенні оцінки Суд розмежував два окремі періоди у справі. Він постановив, що мало місце порушення ст. 8 щодо періодів між 2015 і 2018 роками, виявивши, що влада не виконала своє позитивне зобов'язання щодо захисту права заявника на повагу до його приватного життя в цей період. З іншого боку, щодо періоду з 2019 року до теперішнього часу не було допущено порушення статті 8, і було встановлено, що з 2019 року Уряду РФ вдалося знайти справедливий баланс між загальними соціально-економічними інтересами, пов'язаними з наявністю продуманої політики та ефективною практикою поводження з відходами, і, з іншого боку, особистими інтересами заявника в проживанні в сприятливих екологічних умовах.

У справі *Локація та інші проти Італії (Locascia and others v. Italy)*¹⁸⁸ Суд розглянув наслідки кризи у сфері збирання, обробки та утилізації

¹⁸⁷ Справа Котов та інші проти Росії (Kotov and others v. Russia), рішення від 11.10.2022 р., <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-219648>

¹⁸⁸ Справа Локація та інші проти Італії (Locascia and others v. Italy), рішення від 19.10.2023 р., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-228155>

сміття в регіоні Кампанія та забруднення довкілля зі сміттєзвалища, що розташовувалося в районі, неподалік від будинків 19 заявників. Суд визнав, що, хоча через відсутність медичних доказів не можна стверджувати, що забруднення, викликане кризою у сфері поводження з відходами, обов'язково призвело до ушкодження здоров'я заявників, можна встановити, з огляду на офіційні звіти і наявні докази, що проживання в районі, який характеризується значним впливом відходів, які порушували чинні норми безпеки, зробило заявників більш уразливими до різних захворювань. Крім того, Суд також повторив, що сильне забруднення довкілля може вплинути на добробут людей таким чином, що це негативно позначиться на їхньому особистому житті, не створюючи, однак, серйозної загрози для їхнього здоров'я. У цій справі заявники були змушені жити протягом кількох місяців у середовищі, забрудненому відходами, залишеними на вулицях, і відходами, розміщеними на тимчасових складах, терміново створених у зв'язку з тривалою відсутністю достатніх потужностей з перероблення та видалення відходів. Послуги зі збору відходів у муніципалітетах Казерта і Сан-Нікола-ла-Страда неодноразово переривалися з кінця 2007 року по травень 2008 року. Скупчення великої кількості відходів уздовж доріг загального користування змусило місцеву владу вжити надзвичайних заходів, включно з тимчасовим закриттям дитячих садочків, шкіл, університетів і місцевих ринків, а також створенням тимчасових складів у муніципалітетах. Навіть якщо припустити, що гостра фаза кризи тривала лише п'ять місяців, Суд визнав, що екологічні незручності, яких заявники зазнавали під час свого повсякденного життя, в достатню міру негативно впливали на їхнє особисте життя протягом усього періоду, який розглядався. Суд також встановив, що, з огляду на тривалу нездатність італійської влади забезпечити належне функціонування служб збирання, оброблення та прибирання відходів, влада не виконала своє позитивне зобов'язання вжити всіх необхідних заходів для забезпечення ефективного захисту права заявників на повагу до їхнього житла та приватного життя. Таким чином, у цьому стосунку мало місце порушення статті 8 Конвенції.

Щодо забруднення, спричиненого звалищем поблизу будинків заявників, Суд постановив, що італійська влада не вжила необхідних заходів для захисту права заявників на приватне життя від забруднення довкілля, спричиненого звалищем, у порушення матеріально-правового аспекту ст. 8.

Кілька справ, що стосуються шуму в будинку заявників, створюваного барами, поліцейськими дільницями та іншими об'єктами, були розглянуті Судом, і Суд дійшов висновку, що рівень шуму здатний підтвер-

дити статус потерпілого заявника та ініціювати застосування ст. 8 до цих справ. У справі *Удовічіч проти Хорватії (Udovičić v. Croatia)*¹⁸⁹ заявник скаржився на шум та інші незручності, пов'язані з роботою бару під його квартирою протягом більш ніж 10 років. Суд дійшов висновку, що порушення недоторканності житла заявниці та її приватного життя сягнуло мінімального рівня серйозності, який вимагає від влади вжиття заходів щодо захисту заявниці від цього порушення. Суд вказав, що за цих обставин, допустивши збереження оспорюваної ситуації протягом більш ніж десяти років без остаточного врегулювання питання в компетентних національних органах, Суд дійшов висновку, що держава-відповідач не підійшла до справи з належною ретельністю та не взяла до уваги всі конкуруючі інтереси, а отже, не виконала свого позитивного зобов'язання із забезпечення права заявниці на повагу до її дому та її приватного життя. Відповідно, Суд встановив, що мало місце порушення статті 8 Конвенції.

3. Обов'язок державних органів інформувати громадськість про екологічні ризики та надавати доступ до інформації та можливості для участі.

Коли скарги стосуються політики держави щодо промислових підприємств-забруднювачів, роль ЄСПЛ головним чином є субсидіарною. В першу чергу він повинен визначити, чи був процес прийняття рішення справедливим. Лише за виняткових обставин він може перейти цю межу та переглянути матеріально-правові висновки національних органів. ЄСПЛ також досліджує, якою мірою особи, яких торкнулася ця політика, могли впливати на процес винесення рішення, включно з доступом до відповідної інформації та можливості дієво оскаржувати рішення органів влади.¹⁹⁰

У випадку, коли державні органи мають визначити комплексні питання економічної та соціальної політики, процес прийняття рішень повинен включати відповідне розслідування та дослідження для передбачення та оцінки наслідків на майбутнє, що дозволить досягнути справедливого балансу між різними конфліктуючими інтересами. ЄСПЛ наголосив на важливості доступу громадськості до висновків таких досліджень та

¹⁸⁹ Справа *Удовічіч проти Хорватії (Udovičić v. Croatia)*, рішення від 24.04.2014 р., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-142520>

¹⁹⁰ Справи *Гуерра та інші проти Італії (Guerra and Others v. Italy)*, *Геттон та інші проти Сполученого Королівства (Hatton and Others v. the United Kingdom)*, *Ташкін та інші проти Туреччини (Taşkın and Others v. Turkey)*.

до інформації, яка надасть можливість особам оцінити ризики, яким вони піддаються.¹⁹¹ Втім це не означає, що рішення можуть прийматися тільки тоді, якщо вичерпні та вимірjuвальні дані є доступними щодо кожного аспекту рішення¹⁹².

У справі *Гуерра проти Італії (Case of Guerra and Others v. Italy)*¹⁹³ ЄСПЛ аналізував порушення Італією вимог статті 8 Конвенції у зв'язку із шкодою для заявників, які проживали на відстані 1 км від хімічного підприємства з виробництва мінеральних добрив та піддавалися впливу шкідливих викидів в результаті декількох аварійних ситуацій на заводі. Найбільш серйозною була аварія у 1976 році, в результаті якої в повітря було викинуто декілька тонн карбонату калію, розлито розчин бікарбонату, який містив триоксид миш'яку. 150 жителів були госпіталізовані через гостре отруєння миш'яком. Заявники скаржилися на відсутність практичних кроків щодо зменшення викидів та ризиків аварійних ситуацій при функціонуванні підприємства, що порушило їхнє право на повагу до їхнього життя та фізичну недоторканість. Також відповідні органи влади не поінформували громадськість про небезпеку та про кроки, які слід вжити у випадку серйозних аварій на підприємстві, що порушило їхнє право на свободу інформації, гарантоване ст. 10 Конвенції (детальніше про справу в підрозділі 2.1., 2.4.) ЄСПЛ, визнаючи порушення ст. 8 Конвенції встановив, що Італія не виконала свого обов'язку щодо забезпечення прав заявників на повагу до приватного та сімейного життя. Серйозне забруднення довкілля, на думку ЄСПЛ, може негативно впливати на благополуччя громадян і перешкоджати користуванню своїм житлом, тим самим справляючи негативним вплив на їхнє приватне і сімейне життя. У цій справі аж до припинення виробництва добрив в 1994 році заявники чекали на важливу інформацію, яка б дозволила їм оцінити ризики, яких могли зазнати вони самі та їхні родини, якщо б продовжували жити в Манфредонії, в місті, яке опинилося б в особливій небезпеці у разі аварії на заводі. Таким чином, ЄСПЛ констатував порушення статті 8

¹⁹¹ Справа Ташкін та інші проти Туреччини (*Taşkın and Others v. Turkey*), рішення від 10.11.2004 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67401>, п. 119.

¹⁹² Справа Геттон та інші проти Сполученого Королівства (*Hatton and others v. the United Kingdom*), рішення від 08.07.2003 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61188>. п. 104, 128.

¹⁹³ Справа Гуерра та інші проти Італії (*Guerra and others v. Italy*), рішення від 19.02.1998 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58135>, неофіційний український переклад рішення: http://medialaw.org.ua/userimages/book_files/Book_WEB_Euro-pean_Court_Coe_MLI.pdf

Конвенції, і прийшов до висновку про відсутність необхідності розгляда-ти справу в світлі статті 2.¹⁹⁴

У справі *МакГінлі та Еган проти Сполученого Королівства (Case of McGinley and Egan v. the United Kingdom)*¹⁹⁵ заявники, які були солдатами та брали безпосередню участь у випробуванні ядерної зброї в Тихому океані на острові Пасхи, скаржилися на утримання урядом інформації, яка б дозволила їм оцінити можливість причинового зв'язку між їхніми проблемами зі здоров'ям та радіаційним опроміненням, якого вони зазнали під час служби. ЄСПЛ вказав на обов'язок урядів держав, які залучають громадян до небезпечної діяльності, що може мати прихований негативний вплив на їхнє здоров'я, поважати їхнє приватне та сімейне життя, і для дотримання вказаного права встановити ефективні та доступні процедури для таких громадян, щоб надати їм можливість звернутися за всією необхідною та належною інформацією. У даній справі уряд Великої Британії надав докази існування процедури, яка б дозволила заявникам запитати документи, на підставі яких міністр оборони зробив висновок, що вони не піддавалися небезпечному радіаційному опроміненню, і надав докази ефективності такої процедури. Втім жоден із заявників не скористався такою процедурою, а тому ЄСПЛ дійшов до висновку про відсутність порушення відповідачем свого позитивного обов'язку за статтею 8 Конвенції щодо заявників.

У подібній справі *Рош проти Сполученого Королівства (Roche v. the United Kingdom)*¹⁹⁶ ЄСПЛ встановив порушення статті 8 Конвенції через недотримання відповідачем свого позитивного обов'язку з впровадження ефективної та доступної процедури, яка б дозволила заявнику мати доступ до відповідної інформації, яка б дозволила йому оцінити ризики, яким він піддавався під час участі в випробуваннях гірчичного та

¹⁹⁴ Проте наявні окремі думки суддів ЄСПЛ щодо порушення також і статті 2 в даній справі. Наприклад суддя Волш зазначив: *Хоча в своєму рішенні Суд коротко торкнувся статті 2, але не ухвалив відносно неї рішення, я вважаю, що її положення також було порушено. На мою думку, стаття 2 гарантує також і захист фізичної недоторканності заявників. У формулюванні статті 3 також чітко вказано, що Конвенція поширюється на захист фізичної недоторканності. На мою думку, в цій справі мало місце порушення статті 2 Конвенції, і з огляду на обставини не видається необхідним виходити за рамки цього положення для того, щоб визнати порушення.* http://medialaw.org.ua/userimages/book_files/Book_WEB_European_Court_Coe_MLI.pdf, с. 90.

¹⁹⁵ Справа МакГінлі та Еган проти Сполученого Королівства (*McGinley and Egan v. the United Kingdom*), рішення від 09.06.1998 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58175>

¹⁹⁶ Справа Рош проти Сполученого Королівства (*Roche v. the United Kingdom*), рішення від 19.10.2005 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70662>

нервово-паралітичного газу у 1960-х роках. ЄСПЛ вказав, що особа, яка робить спроби отримання інформації позасудовими шляхами, не повинна звертатися до судів для отримання необхідної інформації. Інформаційні служби та дослідження впливу на здоров'я в даній сфері розпочалися 10 років після того, як заявник почав пошуки відповідної інформації та звернувся до ЄСПЛ. Порушень ст. 10 Конвенції не було встановлено.

У новій справі *Корделла та інші проти Італії (Cordella and Others v. Italy)*¹⁹⁷ йшлося про тривале забруднення повітря сталеливарним заводом, що працював з 1965 року в Таранто (місто з населенням близько 200 000 осіб) і належав колишній державній компанії, яку було приватизовано 1995 року. У 1990 році постановою Ради міністрів, місто Таранто і ще чотири сусідні муніципалітети були віднесені до групи «високого екологічного ризику» через викиди сталеливарного заводу. У 1998 році президент Республіки затвердив план знезараження. У 2000 році міністерським указом муніципалітети Таранто і Статте були занесені до списку «об'єктів, що становлять національний інтерес, які підлягають дезактивації» (SIN). Влада уклала угоди з компанією. У 2011 році в рамках адміністративної ліцензії на експлуатацію було висунуто істотні та інформаційні умови. Кілька законодавчих постанов, спрямованих на збереження сталеливарної діяльності Таранто, ухвалених з 2012 року, подовжили встановлені терміни. У 2015 році внаслідок неплатоспроможності компанії було запроваджено примусове управління, а керівник був звільнений від адміністративної та кримінальної відповідальності за впровадження запланованих екологічних заходів. Тим часом інститути Європейського союзу (Суд і Комісія) дійшли висновку, що Італія не виконала своїх зобов'язань щодо забезпечення дотримання застосованих директив. Було порушено різні цивільні та кримінальні справи. Втім токсичні викиди тривали. Заявниками є кілька десятків фізичних осіб, які живуть або жили в безпосередній близькості від сталеливарного заводу. Вони скаржилися на відсутність дій з боку держави щодо запобігання впливу токсичних викидів заводу на їхнє здоров'я. Хоча в завдання Суду не входило визначення того, які саме заходи мали бути вжиті в такому випадку для ефективнішого зниження рівня забруднення, до його компетенції, безумовно, входила оцінка того, чи підійшла національна влада до вирішення проблеми з належною ретельністю і чи врахувала вона всі конкуруючі інтереси. У цьому випадку на державі лежав обов'язок, викорис-

¹⁹⁷ Справа Корделла та інші проти Італії (Cordella and Others v. Italy), рішення від 24.06.19 р., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-189421>

товуючи докладні та надійні дані, обґрунтувати ситуацію, за якої певні особи несуть важкий тягар від імені решти суспільства. Таким чином, Суд одногосно постановив, що мало місце порушення статті 13 у сукупності зі статтею 8 Конвенції.

Ще кілька справ із заявниками, які також є з міста Таранто, були розглянуті Судом, і Суд рішеннями від 5 травня 2022 року визнав порушення ст. 8 Конвенції та в деяких випадках присудив заявникам компенсацію (наприклад, *A. A. та інші проти Італії* (*A. A. and others v. Italy*), *Переллі та інші проти Італії* (*Perelli and others v. Italy*), *Ардіменто та інші проти Італії* (*Ardimento and others v. Italy*), *Бріганті та інші проти Італії* (*Briganti and others v. Italy*))¹⁹⁸.

До Суду поступило кілька справ, пов'язаних із впливом зміни клімату на права людини, і Суд ухвалив, що стаття 8 містить у собі право на ефективний захист з боку державних органів від серйозних негативних наслідків зміни клімату на життя, здоров'я, благополуччя та якість життя. У рішенні Великої палати у справі *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz та інші проти Швейцарії* (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*)¹⁹⁹ Суд визнав порушення ст. 6 і ст. 8 Конвенції. Справа стосувалася скарги чотирьох жінок і швейцарської асоціації *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz*, членами якої є всі жінки похилого віку, які занепокоєні наслідками глобального потепління для їхніх умов життя та здоров'я. Вони вважали, що швейцарська влада, незважаючи на свої обов'язки за Конвенцією, не вживає достатніх заходів для пом'якшення наслідків зміни клімату. Асоціація-заявник мала право подати скаргу на загрози, пов'язані зі зміною клімату в державі-відповідачеві, від імені тих осіб, які могли б стверджувати, що наражаються на конкретні загрози або несприятливі наслідки зміни клімату для їхнього життя, здоров'я, благополуччя та якості життя, які захищаються Конвенцією. Суд встановив, що Швейцарська Конфедерація не виконала свої обов'язки за Конвенцією щодо зміни клімату. У процесі створення відповідної внутрішньої нормативно-правової бази були допущені серйозні прогалини, зокрема швейцарська влада не змогла кількісно визначити, за допомогою вуглецевого бюджету або іншим способом, національні обмеження на викиди парникових газів. Крім того, Швейцарія не виконала поставлені раніше завдання зі скорочення викидів

¹⁹⁸ <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-217123>, <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-217125>

¹⁹⁹ Справа *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz та інші проти Швейцарії* (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*), <https://hudoc.echr.coe.int/#%22fulltext%22:%22KlimaSeniorinnen%22,%22documentcollectionid%22:%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22,%22itemid%22:%22001-233206%22>], 09.04.24 p.

парникових газів. Визнаючи, що національна влада має широку свободу дій щодо застосування законодавства і заходів, Суд ухвалив, що швейцарська влада не вжила своєчасних і належних дій для розроблення та застосування відповідного законодавства і заходів у цій справі. Суд також дійшов висновку, що 4 заявники — швейцарки похилого віку — не відповідають критеріям статусу потерпілого за статтею 34, тому їхні скарги були визнані неприйнятними як несумісні із *ratione personae* з положеннями Конвенції за змістом статті 35 § 3 (п. 535 рішення).

Ч. 2 статті 8

Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

У справі *Дземюк проти України*²⁰⁰ втручання держави, на думку суду, мало місце не у відповідності із законом, оскільки таке втручання було навпаки всупереч закону, позиції екологічних органів влади, рішенню суду, в результаті чого заявник продовжував проживати на малій відстані від діючого цвинтаря. Заявник скаржився на забруднення води в колодязі в результаті функціонування цвинтаря, а також на шум від церемоній поховання. Оскільки заявник не подав прямих доказів фактичної шкоди своєму здоров'ю, ЄСПЛ мав встановити, чи потенційні загрози довікллю були пов'язані з приватним життям та житлом заявника такою мірою, щоб негативно вплинути на якість його життя. Згідно з законодавством, кладовища повинні бути розміщені на віддалі не менше 300 метрів до житлових будинків та джерел води. Заявник проживав на відстані 38 м від межі цвинтаря. Органи санітарно-епідеміологічної служби, рішення судів підтверджували порушення законодавства. Заявник надав дані забруднення води, які свідчать про серйозне бактеріологічне забруднення, яке могло бути спричинене існуванням кладовища. За таких умов ЄСПЛ дійшов до висновку, що облаштування кладовища так близько від будинку заявника досягло того мінімального рівня, що вимагається ст. 8 Конвенції, та становило втручання у право заявника на повагу до його житла та приватного і сімейного життя.

²⁰⁰ Справа Дземюк проти України, рішення від 04.09.2014 р. http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_a51

«У випадку підтвердження втручання держави в приватне та сімейне життя, житло заявників, суд оцінює дотримання балансу при прийнятті рішень між державними інтересами та індивідуальними правами та інтересами заявників.»

У справах, що стосуються екологічних питань, державі мають надаватися широкі межі розсуду та можливість вибору між різними способами та засобами дотримання своїх зобов'язань. Основне питання ЄСПЛ полягає в тому, чи вдалось державі дотриматися справедливого балансу між конкуруючими інтересами осіб, що зазнали впливу конкретні особи та суспільство в цілому.²⁰¹ При здійсненні такої оцінки у контексті конкретної справи повинні аналізуватися всі фактори, включно з національними правовими питаннями²⁰².

У справах, які пов'язані із рішеннями держави, що можуть впливати на довкілля, ЄСПЛ може провести дослідження у двох напрямках. По перше, ЄСПЛ може оцінити матеріальні аспекти рішення національного органу влади, чи воно співрозмірне із ст. 8 Конвенції. По-друге, ЄСПЛ може оцінити процес прийняття рішення, щоб впевнитися, чи належна вага була надана інтересам особи. Згідно усталеної практики, ЄСПЛ, незважаючи на те, що стаття 8 Конвенції не містить чітких процедурних вимог, процес прийняття рішень, який призводить до заходів втручання, повинен бути справедливим та таким, що надає належну увагу інтересам осіб, як гарантовано ст. 8 Конвенції. ЄСПЛ повинен врахувати всі процедурні аспекти, включаючи тип рішення чи політики, та рівень врахування інтересів осіб у процесі прийняття рішення, а також наявність процедурних гарантій. Там, де держава повинна прийняти рішення щодо складних питань економічної та екологічної політики, процес прийняття рішень повинен включати відповідне дослідження та розслідування з метою передбачити та оцінити на майбутнє наслідки цих дій, які можуть мати вплив на довкілля та порушувати права громадян для того, щоб держава могла дотриматися справедливого балансу між різними конфліктуєчими інтересами. Важливість публічного доступу до результатів таких досліджень та до інформації, яка надасть можливість членам суспільства оцінити небезпеку, якій вони можуть піддаватися, є безспірними. І на останок, зацікавлені представники громадськості повинні мати право оскаржити

²⁰¹ Справа Геттон та інші проти Сполученого Королівства (Hatton and others v. the United Kingdom), 08.07.2003 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61188>, пп. 100, 119 та 123.

²⁰² Там само, п. 120, Справа Фадєєва проти Росії (Fadeyeva v. Russia), рішення від 09.06.2005 р. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69315>, пп. 96–97.

в суді будь-яке рішення, дію чи бездіяльність, якщо вважають, що в процесі прийняття рішення їхнім інтересам чи коментарям не було надано належної уваги.²⁰³

Оскільки призначення Конвенції захищати реальні, а не ілюзорні права людини, справедливий баланс між різними інтересами, що розглядаються, може бути не дотримано не тільки тоді, коли відсутні положення для захисту гарантованих прав, а й коли їх не дотримуються належним чином²⁰⁴. Процедурні гарантії, доступні заявнику, можуть бути визнані неідеальними, а держава — відповідальною за Конвенцією, якщо процедура прийняття рішень є необґрунтовано тривалою або якщо прийняте рішення в результаті протягом значного періоду залишається невиконаним²⁰⁵.

У справі *Лопес Остра проти Іспанії (Lopez Ostra v. Spain)*²⁰⁶ заявниця проживала у місті Лорка, де розташована велика кількість шкіряних підприємств. Кілька існуючих там дубильних майстерень побудували станцію для очищення води і відходів, розташовану за 12 метрів від помешкання заявниці. Введення в дію цієї станції спричинило виділення газу, неприємний запах і зараження (зумовлені їй поганим функціонуванням), що одразу ж викликало погіршення стану здоров'я і незручності для багатьох жителів Лорки, і, зокрема, у мешканців кварталу, в якому живе заявниця. Муніципальна рада виселила жителів цього кварталу і надала їм безкоштовне помешкання в центрі міста на період липень–вересень 1988 року. У жовтні заявниця із сім'єю повернулася до своєї квартири. 9 вересня 1988 року в результаті численних скарг муніципальна рада розпорядилася припинити один з видів діяльності станції: відстоювання хімічних і органічних відходів у водних басейнах, залишивши, однак, діяльність з очищення вод, забруднених хромом. Заявниця скаржилася на бездіяльність влади міста Лорки стосовно незручностей, яких завдає очисна станція, розташована за кілька метрів від місця її проживання, посилаючись на статтю 8 і на статтю 3 Конвенції, вона висловлювала думку про порушення її права на повагу до її житла, від чого постраждало її особисте і сімейне життя, що також являло собою нелюдське поводження. ЄСПЛ

²⁰³ Справа Ташкін та інші проти Туреччини (*Taşkın and Others v. Turkey*), рішення від 10.11.2004 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67401>, пп. 115–117, 119.

²⁰⁴ Справа Морено Гомез проти Іспанії (*Moreno Gómez v. Spain*), рішення від 16.11.2004 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67478>, пп. 56 та 61.

²⁰⁵ Справа Ташкін та інші проти Туреччини (*Taşkın and Others v. Turkey*), рішення від 10.11.2004 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67401>, пп. 124–125.

²⁰⁶ Справа Лопес Остра проти Іспанії (*Lopez Ostra v. Spain*), рішення від 09.12.1994 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57905>, українська версія рішення: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/980_348

зауважив, що хоча заявникам довелося протягом трьох років терпіти неприємності, пов'язані з діяльністю станції, перед тим, як вони переїхали, вони переїхали лише тоді, коли стало зрозуміло, що ситуація може тривати невизначений час, і після відповідної рекомендації педіатра, який лікував доньку пані Лопес Остри. Виходячи з цього і незважаючи на свободу самостійної оцінки, яка визнається за державою-відповідачем, ЄСПЛ вважав, що остання не змогла підтримати необхідну рівновагу між економічними інтересами міста Лорки — мати очисну станцію — та ефективною реалізацією заявницею її права на повагу до житла і до особистого та сімейного життя. Отже, було допущено порушення статті 8 Конвенції. ЄСПЛ вказав, що умови, в яких заявниця та її родина жили протягом кількох років, звичайно, були дуже важкими, але вони не становлять нелюдського поводження за статтею 3 Конвенції.

У справі *Бачіла проти Румунії (Bacila v. Romania)*²⁰⁷ заявниця проживала поблизу заводу, що був найбільшим виробником цинку та свинцю в Європі, та найбільшого роботодавця у місті. Незважаючи на численні скарги заявниці, завод продовжував викидати в повітря значні обсяги діоксиду сірки та пилюки, яка містила важкі метали (свинець та кадмій). Результати вимірювань показали наявність важких металів у водних об'єктах, повітрі, ґрунті та рослинності, із перевищенням максимально допустимих концентрацій у 20 разів. Рівень захворюваності, особливо респіраторних хвороб, був у 7 разів вищий у місті заявниці, ніж по інших містах Румунії. В крові заявниці концентрація свинцю перевищувала допустимі норми, її часто госпіталізували. ЄСПЛ у своєму рішенні вказав, що серйозне забруднення довкілля може впливати на самопочуття громадян та перешкоджати користуванню своїм житлом в такий спосіб, що негативно впливає на їхнє приватне та сімейне життя. Держави мають зобов'язання щодо регулювання надання дозволу, функціонування, безпеки та моніторингу небезпечної діяльності та гарантування того, що така діяльність не буде нести ризики для життя. ЄСПЛ, взявши до уваги, що інтерес в підтриманні економічної діяльності найбільшого роботодавця міста, яке і так постраждало від закриття інших заводів, з'ясував, що такий аргумент не повинен був переважати над правом жителів на здорове довкілля. Тому влада не змогла дотримати справедливого балансу між інтересом економічної стабільності міста та ефективною реалізацією заявницею свого права на повагу до її житла, приватного та сімейного життя. Це склало порушення статті 8 Конвенції.

²⁰⁷ Справа Бачіла проти Румунії (*Bacila v. Romania*), рішення від 30.03.2010 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-3084920-3417430>

У відомій справі *Ташкін та інші проти Туреччини (Taşkın and Others v. Turkey)*²⁰⁸ ЄСПЛ також став на сторону заявників, які заявляли про порушення їхнього права на повагу до приватного та сімейного життя та права на слухання своєї справи в суді протягом розумного строку. Заявники проживали поблизу золотокопальні в районі Бергама і скаржилися на дозвіл органів влади на роботу копальні із застосуванням процесу цианідування, відповідно, процес прийняття рішень порушив їхні права, передбачені ст. 8 Конвенції. ЄСПЛ визнав порушення статті 8 Конвенції, оскільки Туреччина не вжила заходів до гарантування прав заявників на повагу до приватного та сімейного життя. В першу чергу рішення органів влади щодо надання дозволу на експлуатацію копальні було визнано недійсним Вищим адміністративним судом у травні 1997 р. Втім свою діяльність копальня не припинила до лютого 1998 р. Рішенням Ради міністрів від березня 2002 р., яке не було оприлюднено, продовжено роботу копальні, яка фактично відновила роботу ще раніше у квітні 2001 р. Такими діями держава порушила права заявників, передбачені ст. 8 Конвенції, позбавляючи їх будь-яких процедурних гарантій дотримання їхніх прав. ЄСПЛ визнав порушення права заявників на справедливий суд протягом розумного строку за ст. 6 Конвенції.

В аналогічній справі *Окан та інші проти Туреччини (Oskan and others v. Turkey)*²⁰⁹ до ЄСПЛ вже звернулося 315 громадян Туреччини, що мешкають у місцевості Бергама, де виник конфлікт у зв'язку з наданням дозволів на розробку родовищ золота в околиці м. Ізміра. ЄСПЛ дійшов висновку, що адміністративні органи позбавили заявників можливості реально скористатися тими процедурними гарантіями, на які вони мали право відповідно до закону. Таким чином, ЄСПЛ постановив, що Туреччина виявилася неспроможною виконати своє зобов'язання щодо забезпечення заявникам права на повагу до приватного і сімейного життя. Тому було порушено ст. 8 Конвенції.

У справі *Ферхан Чічек та інші проти Туреччини (Ferhan ÇİÇEK and others against Turkey)*²¹⁰ Суд розглянув питання про застосування статті 8 щодо випадку роботи заводу з виробництва вапна з кар'єром у безпосередній близькості від будинків заявників (500 м). Суд зазначив, що однієї

²⁰⁸ Справа Ташкін та інші проти Туреччини (Taşkın and Others v. Turkey), рішення від 10.11.2004 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67401>

²⁰⁹ Справа Окан та інші проти Туреччини (Oskan and others v. Turkey), рішення від 28.03.2006 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-125726>

²¹⁰ Справа ЧІЧЕК та інші проти Туреччини (ÇİÇEK and others against Turkey), рішення від 27.02.2020 р., <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-188957>

лише заяви про те, що промислова діяльність не здійснювалася на законних підставах через відсутність одного або декількох необхідних дозволів або ліцензій, недостатньо для того, щоб стверджувати, що права заявників, передбачені статтею 8, були порушені. У цій справі Суд не може встановити ступінь стверджуваного забруднення повітря, спричиненого заводом, оскільки заявники не надали жодної конкретної інформації про роботу заводу, а послалися на загальні наукові дослідження. Заявники також не надали медичних або екологічних експертних висновків, що стосуються їхньої ситуації, або будь-яких інших доказів забруднення повітря або незручностей, стверджувано спричинених заводом. За відсутності доказів будь-якого прямого впливу на заявників або якість їхнього життя, Суд не був переконаний у тому, що незручності, на які подається скарга, є втручанням у приватне життя заявників, тому стаття 8 не може бути застосована до цієї справи.

Справа *Фадеева проти Росії (Fadeyeva v. Russia)*²¹¹ стосується заявниці, яка проживає в м. Череповець Вологодської області, у санітарно-захисній зоні Череповецького металургійного комбінату ВАТ «Северсталь». Рівень забруднення атмосфери в місці її проживання на багато разів перевищує встановлені російським законодавством гранично допустимі концентрації шкідливих речовин. В 1996 й 1999 роках вона двічі зверталася в Череповецький міський суд з позовами до ВАТ «Северсталь» про негайне переселення з санітарно-захисної зони. У результаті процесів у російських судах вона була поставлена в загальну чергу на одержання житла. За кілька років вона не просунулася й до номера 5000 у цій черзі. ЄСПЛ визнав порушення ст. 8 Конвенції, оскільки Росія не дотрималася справедливого балансу між інтересами громади та ефективною реалізацією заявницею свого права на повагу до приватного життя та житла. Державні органи дозволили функціонування заводу в середині густонаселеного міста. Сильні непрямі докази вказують на те, що причиною погіршення здоров'я заявниці стали шкідливі викиди в атмосферу. ЄСПЛ також визнав, що за 95% шкідливих викидів відповідальне саме ВАТ «Северсталь». ЄСПЛ вказав на недостатність прийнятих державою мір: поставлені цілі зі скорочення викидів так і не були досягнуті, дослідження й санкції не набули ніякого ефекту, а яка-небудь осмислена екологічна політика була відсутня. ЄСПЛ вказав, що держава чи забруднююче підприємство повинні були надати заявниці безкоштовне житло. Втім держава не запропонувала заявниці ніякого ефективного вирішення проблеми, щоб допомогти їй

²¹¹ Справа *Фадеева проти Росії (Fadeyeva v. Russia)*, рішення від 09.06.2005 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69315>

переселитися із небезпечної території. Європейський Суд з прав людини, визнавши порушення ст. 8 Конвенції, присудив заявниці 6 000 євро за понесену моральну шкоду. У рішенні в аналогічній справі *Ледяєва та інші проти Росії (Ledyayeva and others v. Russia)*²¹² заявники також проживали там, де і Фадеєва, і, базуючись на тих самих аргументах, ЄСПЛ встановив порушення їхніх прав, передбачених ст. 8 Конвенції.

У справі *Джакомеллі проти Італії (Giacomelli v. Italy)*²¹³ заявниця з 1950 року мешкала у приватному будинку на околиці міста на відстані 30 метрів від заводу з переробки «спеціальних відходів», частина з яких кваліфікувалася як небезпечні. Завод почав діяти у 1982 році. Заявниця тричі зверталася до суду, вимагаючи скасування рішення регіональної ради про надання компанії ліцензії на сміттєпереробну діяльність. У першому позові заявниці було відмовлено. Друге провадження завершилося постановленням рішення про зупинення діяльності заводу. Однак воно не було виконано. Міністерство з охорони довкілля видавало три постанови щодо екологічної безпеки діяльності заводу і зобов'язало виконати вимоги щодо удосконалення процесу переробки відходів та здійснення моніторингу діяльності заводу. Спираючись на ст. 8 Конвенції, заявниця стверджувала, що невпинний шум заводу та викиди шкідливих речовин заподіюють істотну шкоду довкіллю і є джерелом постійного ризику для її здоров'я та житла.

Суд відзначив, що ані надання компанії ліцензії на відкриття заводу, ані надання їй згодом дозволу на переробку промислових відходів у спосіб їхньої детоксикації не супроводжувались проведенням жодного практичного чи наукового дослідження щодо наслідків впливу відповідної діяльності на довкілля. ЄСПЛ зауважив, що у ході експертизи, яка проводилася під наглядом міністерства, було двічі встановлено невідповідність діяльності компанії законодавчим вимогам. Зокрема, вказувалося на непридатне для такої діяльності географічне розташування заводу, а також на конкретні ризики для здоров'я населення внаслідок його функціонування. ЄСПЛ також проаналізував хід розгляду скарг заявниці відповідними національними інстанціями. ЄСПЛ відзначив, що рішення суду про негайне зупинення діяльності заводу на тій підставі, що його діяльність не відповідає законодавчим вимогам, не було виконане, і завод не припинив роботу. Упродовж багатьох років заявниця по-

²¹² Справа Ледяєва та інші проти Росії (*Ledyayeva and others v. Russia*), рішення від 26.10.2006 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-77688>

²¹³ Справа Джакомеллі проти Італії (*Giacomelli v. Italy*), рішення від 02.11.2006 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126090>

терпала від порушення права на повагу до житла внаслідок небезпечно-го виробничого процесу, який здійснювався на заводі поруч з її домом. ЄСПЛ зрештою дійшов висновку, що держава виявилася неспроможною досягти справедливого балансу між громадським інтересом у тому, аби зберегти функціонування заводу із переробки токсичних відходів, та інтересом заявниці в ефективному здійсненні її прав на повагу до житла, до приватного та сімейного життя. ЄСПЛ постановив, що мало місце порушення ст. 8 Конвенції.

Цікавим з точки зору позиції суду та застосування міжнародного принципу перестороги є рішення у справі *Татар проти Румунії (Tătar v. Romania)*²¹⁴. Заявники — батько і син — заявили, що використання цианіду при видобуванні золота ставить їхні життя під ризик. Заявники проживали поблизу території, де видобувалося золото із застосуванням цианіду. Як наслідок, в сина почали проявлятися астматичні приступи, а численні скарги батька на забруднення довкілля не давали результатів. У 2000 році в результаті аварії-прориву дамби в довкілля було випущено 100 000 м³ стоків, забруднених цианідом. Суд встановив порушення ст. 8 Конвенції, оскільки уряд Румунії не виконав свого обов'язку з оцінки ризиків від такої діяльності та із вжиття відповідних заходів стосовно захисту прав зацікавлених осіб на повагу до їхнього приватного життя і житла, і більш загально — дотримання права на здорове і захищене довкілля. ЄСПЛ вказав, що забруднення може втручатися в приватне та сімейне життя шляхом завдання шкоди благополуччю людини, і держава має своїм обов'язком захист своїх громадян шляхом регулювання у формі надання дозволу на будівництво і функціонування, дотримання безпеки та моніторингу промислової діяльності, яка є небезпечною для довкілля та здоров'я людини. Втім заявники не довели причинний зв'язок між впливом цианістого натрію та астми. ЄСПЛ вказав на порушення принципу перестороги державою, яка дозволила компанії відновити свою роботу після аварії у 2000 році. Даний принцип полягає в тому, що відсутність визначеності в сучасних наукових та технічних дослідженнях не може виправдати будь-які затримки з боку держави в запровадженні ефективних і пропорційних попереджувальних заходів. ЄСПЛ вказав, що влада повинна забезпечити доступ громадськості до висновків розслідувань і досліджень, а також має обов'язок гарантувати членам суспільства участь у прийнятті рішень, що стосуються довкілля.

²¹⁴ Справа Татар проти Румунії (Tătar v. Romania), рішення від 27.01.2009 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117147>

У справі *Дубецька та інші проти України*²¹⁵ заявники із присілку Вільшина скаржилися на 60-метровий породний відвал, утворений в результаті діяльності Центральної збагачувальної фабрики «Червоноградська», який знаходиться на відстані 430 м від будинку родини Дубецьких-Найда та на відстані 420 м від будинку родини Гаврилюк-Ваків. У 1960 році було введено в експлуатацію шахту № 8 «Великомостівська», породний відвал якої знаходиться за 100 м від будинку родини Дубецьких-Найда. Будинки заявників знаходились в межах 500 метрів санітарно-захисної зони породного відвалу фабрики. Проби води у колодязях присілка Вільшина виявили, що вода не відповідає безпечним нормативам. Зокрема, гранично допустима концентрація нітратів була перевищена у 3–5 разів, концентрація заліза — у 5–10 разів, а концентрація марганцю — у 9–11 разів. Концентрація сажі у зразках повітря, відібраних у присілку Вільшина, була у 1,5 рази вищою за максимальну концентрацію, що допускається за національними стандартами. Вода в колодязі була забруднена ртуттю та кадмієм, концентрація яких перевищувала національні безпечні норми у 25 і 4 рази відповідно. Згідно зі звітом, жителі присілка наражались на високий ризик захворювання на рак та хвороби дихальних шляхів і нирок. Заявники стверджували, що їхні будинки було пошкоджено внаслідок просідання ґрунтів, спричиненого вуглевидобувною діяльністю, і вони постійно страждали від нестачі питної води. Використання води з місцевого колодязя та струмка для прання і приготування їжі спричиняло появу зуду та кишкових інфекцій. Деякі із заявників набули хронічних захворювань у зв'язку з діяльністю фабрики, особливо із забрудненням повітря. Заявники стверджували, що їхні страждання через екологічні фактори впливали на спілкування між членами родини. В даній справі, на думку ЄСПЛ, є достатньо сильний зв'язок між забруднюючими викидами та державою, щоб постало питання відповідальності держави за статтею 8 Конвенції. ЄСПЛ вважає, що, коли йдеться про широкі межі розсуду, надані державам в контексті їхніх екологічних зобов'язань за статтею 8 Конвенції, встановлення загального права заявника на безоплатне нове житло за рахунок держави було б перебільшенням. Скарги заявників за статтею 8 також могли бути вирішені належним розв'язанням екологічних проблем. У той же час, підхід уряду до вирішення проблеми забруднення у цій справі також вирізнявся затримками та неналежним виконанням, заявників не було належним чином захищено від екологічних ризиків, що виникли через виробничу діяльність фабрики.

²¹⁵ Справа Дубецька та інші проти України, 10.02.2011 р. http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_689

Загалом вбачається, що протягом всього періоду, що розглядається, і шахта, і фабрика здійснювали діяльність не у відповідності з застосованими положеннями національного екологічного законодавства, а уряд не зміг ані сприяти переселенню заявників, ані забезпечити функціонуючу політику, щоб захистити їх від екологічних ризиків, пов'язаних з постійним проживанням у безпосередній близькості до вказаних промислових підприємств. Такі дії складають порушення ст. 8 Конвенції.

У справі *Hatton та інші проти Сполученого Королівства (Hatton and others v. the United Kingdom)*²¹⁶ заявники, жителі Лондона скаржилися на політику уряду стосовно регулювання нічних польотів в межах аеропорту Гітроу, яка призводила до порушення їхніх прав, передбачених у ст. 8 Конвенції, а також що їм було відмовлено в ефективному засобі вирішення їхньої скарги на порушення ст. 13 Конвенції. Всі заявники є членами Гітроуської асоціації контролю за шумом літаків, яка є членом Консультативного комітету Аеропорту Гітроу. Заявники жили на віддалі від 4 до 12 км від аеропорту і вказували на постійне порушення їхнього сну та сну їхніх родичів через нічні польоти. ЄСПЛ зазначив, що основне питання, котре слід було вирішити, полягало в з'ясуванні того, чи запровадження урядом у 1993 році схеми регулювання нічних польотів у аеропорту Гітроу забезпечило досягнення справедливої рівноваги між інтересами окремих осіб та інтересами суспільства в цілому. За даних обставин справи ЄСПЛ не вважає, що державні органи перевищили межу свого розсуду та не дотрималися справедливого балансу між правами заявників та конфліктуючими інтересами інших, а також і суспільства в цілому, ні не бачить суд серйозних процедурних порушень під час підготовки схеми нічних польотів у 1993 році. Відповідно до ч. 2 ст. 8 Конвенції обмеження права на повагу до приватного життя допускаються, крім інших випадків, в інтересах економічного добробуту країни та для захисту прав і свобод інших осіб. Отже, уряд діяв цілком легітимно, беручи у цій справі до уваги інтереси авіаоператорів, зацікавлених підприємств та економічні інтереси країни в цілому. Тому ЄСПЛ не вбачає в діях уряду порушення статті 8 Конвенції.

Щодо порушення статті 13 Конвенції, то суд визнав її порушення через те, що заявники не могли оскаржити до суду рішення уряду 1993 року про нічні схеми польотів з точки зору порушення їхніх прав, передбачених ст. 8 Конвенції. Суди могли таку справу розглянути та визнати схему незаконною через призму класичної британської концепції публічного права:

²¹⁶ Справа Геттон та інші проти Сполученого Королівства (*Hatton and others v. the United Kingdom*), рішення від 08.07.2003 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61188>

нераціонально, незаконно і явно необґрунтовано, але не могли дати висновків, чи нічна схема польотів представляла обґрунтоване обмеження права на повагу до приватного та сімейного життя тих осіб, які проживали поблизу аеропорту Гітроу. Тому межі розгляду судами рішення уряду 1993 року не є достатніми, щоб відповідати вимогам ст. 13 Конвенції.

У подібній справі *Фламенбаум та інші проти Франції (Flamenbaum et Autres c. France)*²¹⁷, заявники проживали на віддалі 500–2500 м від злітної смуги аеропорту Довіля в Нормандії та скаржилися на шум від продовженої злітної смуги та недоліки процесу прийняття рішень. Вони також скаржилися на втрату в ринковій вартості їхньої нерухомості, як результат продовження злітної смуги, а також на додаткові витрати на інсоляцію свого житла. ЄСПЛ вказав, що місцеві суди звернули увагу на суспільний інтерес будівництва і на законну мету уряду — покращення регіонального економічного добробуту. ЄСПЛ не встановив порушення ст. 8 Конвенції, оскільки місцеві органи влади вжили достатніх заходів до обмеження впливу шуму на місцевих жителів, і таким чином досягнули справедливого балансу між конфліктуєчими інтересами. А у процесі прийняття рішень ЄСПЛ не виявив порушень. Щодо порушення ст. 1 Протоколу 1 до Конвенції, заявники не довели існування порушення їхнього права на мирне володіння майном.

До суду надходили і справи, пов'язані із негативним впливом на приватне та сімейне життя, житло осіб доріг та транспорту, що користувалися цими дорогами. Найбільш важливими є справи *Диш проти Угорщини (Deés v. Hungary)*²¹⁸ та *Гримковська проти України*²¹⁹.

У справі проти Угорщини заявник скаржився на інтенсивний рух на його вулиці, яка слугувала під'їздом до автобану, на якому було встановлено платний в'їзд. Згідно з претензіями заявника в результаті шуму, викидів та поганого запаху, спричинених інтенсивним рухом транспорту на його вулиці, його житло стало непридатним до життя. Також він скаржився на надмірну тривалість судових процедур, які були ним ініційовані по даній проблемі. Влада повинна була дотримати справедливого балансу між інтересами мешканців цієї вулиці та користувачами дороги. Дії

²¹⁷ Справа *Фламенбаум та інші проти Франції (Flamenbaum et Autres c. France)*, рішення від 13.12.2013 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115143>

²¹⁸ Справа *Диш проти Угорщини (Deés v. Hungary)*, 09.11.2010 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101647>

²¹⁹ Справа *Гримковська проти України*, 21.07.2011 р., <http://www.epl.org.ua/law/mi-zhnarodni-dohovory/yevropeyskiy-sud-z-prav-liudyny/412-sprava-hrimkovska-proty-ukrainy-povnyi-tekst-rishennia-ukrainskoiu-movoiu>

влади, на думку ЄСПЛ, були недостатніми, оскільки рівень шуму в помешканні заявника перевищував на 12–15% допустимі рівні протягом тривалого часу. ЄСПЛ вирішив, що мало місце порушення статі 8 Конвенції через невиконання урядом свого позитивного зобов'язання щодо гарантування права заявника на повагу до свого приватного життя та житла.

Пані Гримковська з України оскаржувала до ЄСПЛ перенаправлення у 1998 році шосе з інтенсивним рухом через її вулицю, яка є лише 6 м шириною, розміщеною в житловій зоні та повністю непридатна для руху важкого транспорту. Крім того, місцева влада не проводила систематичного моніторингу забруднення та інших видів впливу від функціонування дороги. ЄСПЛ відзначив, що при прийнятті такого рішення уряд України не провів оцінку впливу на довкілля, не вжив достатніх заходів для зменшення негативного впливу від функціонування шосе. ЄСПЛ вирішив, що мало місце порушення статті 8 Конвенції.

У рішенні суду щодо прийнятності справи *Грінпіс Е. В. та інші проти Німеччини (Greenpeace E. V. and Others against Germany)*²²⁰ ЄСПЛ вказав, що заявники, які мали і офіс та житло поблизу завантажених перехресть та доріг в м. Гамбург не довели бездіяльність держави щодо обмеження викидів від дизельного автотранспорту, що вдихаються, тому їхня заява визнається неприйнятною. Уряд Німеччини довів, що він вжив певних заходів щодо зменшення викидів дизельного транспорту, і вибір способів вирішення екологічних проблем знаходиться в межах розсуду кожної держави. Заявники не довели, що, відмовляючи у вжитті таких заходів, про які просили заявники, держава перевищила свої дискреційні повноваження та не досягла справедливого балансу між індивідуальними інтересами та інтересами суспільства в цілому.

Суд бере до уваги не тільки тяжкість екологічної незручності та серйозність впливу стану довкілля на здоров'я і благополуччя громадян, а й усі умови розташування будинків заявників та законність їхнього проживання. У справі *Мартінес і Марія Піно Мансано проти Іспанії (Martinez and Maria Pino Manzano v. Spain)*²²¹ Суд не знайшов порушення ст. 8 Конвенції у зв'язку з тим, що заявники проживали в промисловій зоні, не призначеній для житлового використання, і тому розташування кам'яного кар'єру в безпосередній близькості до їхнього будинку, що створював шум

²²⁰ Справа Грінпіс Е. В. та інші проти Німеччини (*Greenpeace E. V. and Others against Germany*), 12.05.2009 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-92809>

²²¹ Справа Мартінес Мартінес і Марія Піно Мансано проти Іспанії (*Martinez Martinez and Maria Pino Manzano v. Spain*), рішення від 03.07.2012 р., <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=003-4008133-4669143>

та забруднення на рівні, який дорівнював чи дещо перевищував норму, не розглядалося як неповага до їхнього житла та сімейного життя.

Заявники, чії права на повагу до приватного і сімейного життя були порушені національною владою або приватними організаціями, мають право на справедливу компенсацію відповідно до статті 41 Конвенції. Якщо компенсація, присуджена національними судами або іншими організаціями, визнається несправедливою, Суд може присудити справедливу компенсацію потерпілій стороні, права якої були порушені відповідно до Конвенції. У справі *Отогон проти Республіки Молдова (Otogon v. the Republic of Moldova)*²²² (заява № 22743/07) заявниця пила забруднену воду з крана, що призвело до госпіталізації та погіршення здоров'я заявниці. Національні суди винесли рішення на її користь, але присудили їй дуже маленьку суму компенсації за фізичні та моральні страждання через вживання небезпечної води (близько 310 євро). ЄСПЛ вказав, що національні суди надали заявниці засіб правового захисту у вигляді встановлення відповідальності компанії та присудження компенсації нематеріальної шкоди. Нарешті, суд вказав, що заявник все ще може стверджувати, що вона є потерпілим у результаті порушення статті 8 Конвенції, і що мало місце порушення статті 8. Він присудив заявнику 4000 євро справедливої сатисфакції як компенсацію нематеріальної шкоди.

В іншій справі Суд також керувався і підтвердив рішення національних судів, які констатували порушення прав заявників, встановлених статтею 8 Конвенції. Крім того, суд у справі *Генч і Демірган проти Туреччини (Genç and Demirgan v. Turkey)*²²³ вказав, що, незважаючи на процесуальні гарантії, що надаються турецьким законодавством, та реалізацію гарантій судовими рішеннями, адміністративна влада позбавила їх корисного ефекту щодо заявників. Таким чином, держава-відповідач не виконала свого зобов'язання щодо забезпечення права заявників на повагу до їхнього приватного і сімейного життя в порушення ст. 8 Конвенції. У цій справі адміністративні органи відмовилися виконати рішення адміністративного суду і видали дозвіл на експлуатацію золотої копальні у місті Овачік з використанням ціанистого процесу. Таким чином, золота копальня працювала, незважаючи на численні рішення національних судів, і національна влада неодноразово відновлювала її роботу. Таким чином, Суд також констатував порушення ст. 6 Конвенції.

²²² Справа Отогон проти Республіки Молдова (*Otogon v. the Republic of Moldova*), рішення від 25.10.2016 р., <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-167797>

²²³ Справа Генч і Демірган проти Туреччини (*Genç and Demirgan v. Turkey*), рішення від 10.10.2017 р., <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-177387>

Суд також нагадав у Рішенні у справі *Карін Андерссон та інші проти Швеції (Karin Andersson and Others v. Sweden)*²²⁴, що стаття 8 Конвенції має на увазі право оскаржити в суді будь-яке рішення, дію або бездіяльність, якщо їхні інтереси або їхні зауваження не були достатньо враховані в процесі ухвалення рішення.

З практики ЄСПЛ щодо застосування статті 8 Конвенції в екологічних справах випливає, що дана стаття може бути застосована у таких випадках, коли екологічні фактори прямо та серйозно впливають на приватне та сімейне життя, житло громадян. Серйозність впливу визначається рівнем та тривалістю впливу, фізичними та психологічними наслідками для людей загалом. Дана стаття покладає на державу обов'язки щодо вжиття заходів до гарантування поваги до даного права та попередження втручання з боку водночас і державних, і приватних суб'єктів; інформування державними органами про екологічні ризики, особливо інформувати тих осіб, право на повагу до приватного та сімейного життя знаходиться під загрозою; рішення державних органів, які можуть впливати на довкілля таким чином, що буде втручання в приватне життя чи житло громадян, повинні відповідати таким умовам: бути у формі закону, переслідувати законну мету та бути пропорційними до переслідуваної мети. ЄСПЛ вказав на обов'язок залучення та врахування думки громадян, які потенційно зазнали впливу, в остаточному рішенні органу влади.

2.5. СТАТТЯ 10. СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ

Стаття 10. Свобода вираження поглядів

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є

²²⁴ Справа Карін Андерссон та інші проти Швеції (*Karin Andersson and Others v. Sweden*), рішення від 25.09.2014 р., <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-146399>

необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.

Метою цієї статті є забезпечення свободи думки і слова як однієї із головних підвалин демократії. У своїй практиці за цією статтею ЄСПЛ неодноразово зазначав, що свобода слова є ключовою для ефективної публічної дискусії та вільного обміну ідеями, і тому є необхідною у демократичному суспільстві. ЄСПЛ неодноразово констатував порушення свободи вираження поглядів у випадках цензури, заборони публікацій, покарання за реалізацію цього права (кримінальне покарання за висловлювання або відшкодування шкоди у цивільному процесі), вимоги від журналістів розкривати їхні джерела, накладення дисциплінарних заходів чи конфіскації матеріалів.

Із аналізу екологічних справ ЄСПЛ видно, що заявники дуже часто посилаються на порушення статті 10 Конвенції у зв'язку із бездіяльністю держави надати інформацію про екологічні чинники, що можуть мати негативні наслідки для здоров'я чи якості життя. Разом з тим, ЄСПЛ зазначає, що свобода отримувати інформацію згідно Статті 10 не може тлумачитися як накладення на публічні органи загального обов'язку збирати і поширювати інформацію стосовно довкілля за власною ініціативою.

З іншого боку, свобода отримувати інформацію згідно статті 10 Конвенції у тлумаченні ЄСПЛ забороняє публічним органам обмежувати особу в отримуванні інформації від іншої особи, яка бажає її розкрити.

У справі *Гуерра та інші проти Італії (Guerra and Others v. Italy)*²²⁵ (детальніше по справі читайте розділ 2.1. та 2.4.) заявники скаржилися на те, що відповідні органи влади не поінформували громадськість про ризики та про порядок дій в разі виникнення серйозної аварії, що порушило їхнє право на свободу інформації (стаття 10 Конвенції). Однак ЄСПЛ не встановив у цій справі порушення статті 10 Конвенції, оскільки, на його думку, із цієї статті не випливає обов'язок держави збирати, обробляти та поширювати інформацію за власною ініціативою. Натомість, статті 2 та 8 Конвенції можуть накладати конкретний позитивний обов'язок на

²²⁵ *Гуерра та інші проти Італії (Guerra and Others v. Italy)*, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58135>

державні органи забезпечити доступ до інформації стосовно екологічних питань за певних обставин.²²⁶

Обов'язок забезпечити доступ до інформації, як правило, поєднується із позитивними обов'язками державних органів щодо надання інформації особам, чие право на життя відповідно до статті 2 Конвенції або чие право на повагу до приватного і сімейного життя та житла згідно статті 8 Конвенції знаходяться під загрозою. ЄСПЛ встановив, що зокрема, в контексті небезпечних видів діяльності, відповідальність за які несе держава, особливий акцент повинен бути зроблений на праві громадськості на інформацію²²⁷. Крім того, ЄСПЛ вирішив, що статтею 2 Конвенції держави зобов'язані «адекватно інформувати громадськість про будь-які небезпечні для життя надзвичайні ситуації, в тому числі про стихійні лиха»²²⁸.

До прикладу, у справі *Гуерра та інші проти Італії (Guerra and Others v. Italy)* ЄСПЛ встановив порушення статті 8 Конвенції, оскільки держава не спромоглася зробити доступною інформацію, яка би дала змогу заявникам оцінити ризики, які несуть вони та їхні сім'ї у зв'язку із проживанням біля фабрики. Порушення статей 2 та 8 Конвенції у зв'язку із порушенням державою обов'язку щодо забезпечення доступу заявників до подібної інформації були встановлені у справах *Онер'їлдіз проти Туреччини (Öneriyildiz v. Turkey)* (порушення статті 2 — ненадання інформації бідним верствам населення про ризик виникнення вибуху на сміттєзвалищі), *Будаєва та інші проти Росії (Budayeva and others v. Russia)* (порушення статті 2 — ненадання інформації про ризик сходження потужних селевих потоків), *Брінкат та інші проти Мальти (Brinket and others v. Malta)* (порушення статті 2 та 8 — не надання працівникам судноремонтного заводу інформації про безпеку роботи із азбестом), *Рош проти Сполученого Королівства (Roche v United Kingdom)* (порушення статті 8 — відсутність ефективної процедури доступу до інформації про ризики участі у випробуваннях гірчичного та нервово-паралітичного газу) та багато інших.

На нашу думку, прив'язка обов'язку держави забезпечити доступ до подібної екологічної інформації до права на життя та права на повагу до приватного і сімейного життя надає цьому обов'язку іще більшої ваги.

²²⁶ Онер'їлдіз проти Туреччини (Öneriyildiz v. Turkey), <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67614>, п. 90; Гуерра та інші проти Італії (Guerra and others v. Italy), <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58135>, п. 60.

²²⁷ Справа Онер'їлдіз проти Туреччини (Öneriyildiz v. Turkey), <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67614>, п. 90.

²²⁸ Справа Будаєва та інші проти Росії (Budayeva and Others v. Russia), <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117225>, п. 131.

Попри відсутність у Конвенції права на безпечне для життя і здоров'я довкілля процесуальна складова цього права — право на доступ до екологічної інформації — за деяких обставин вважається Судом як позитивний обов'язок держави охороняти життя, фізичну недоторканність та приватність.

Проте щонайменше одна нещодавня справа за Статтю 10 стосувалася незаконної відмови державних органів у наданні екологічної інформації. У справі *Ровшан Гаджієв проти Азербайджану* (*Rovshan Hajiyev v. Azerbaijan*)²²⁹ (заяви 19925/12 і 47532/13, рішення від 9 грудня 2021 р.) журналіст запросив інформацію щодо впливу військової радіолокаційної станції на навколишнє середовище та здоров'я населення і попросив надати копії будь-яких звітів. Міністерство охорони здоров'я відповіло, що звіт було підготовлено та передано до Кабінету міністрів. Останній взагалі не відповів на запит заявника. Заявник порушив судовий розгляд проти органів влади, але безрезультативно.

Суд повторив, що хоча Стаття 10 не наділяє особу правом доступу до інформації, яка перебуває в розпорядженні державного органу, і не зобов'язує уряд надавати таку інформацію, таке право або зобов'язання може виникнути, якщо доступ до інформації був важливим для здійснення людиною свого права на свободу вираження поглядів, зокрема «свободи одержувати та поширювати інформацію», і якщо відмова в доступі до інформації являє собою втручання в це право. Суд переконався, що запитувана інформація, яка була підготовленою і доступною, була питанням суспільного інтересу, і що доступ до цієї інформації був важливий для заявника як журналіста, щоб здійснити своє право на отримання та поширення інформації.

Крім того, Суд взяв до уваги, що органи влади, і згодом національні суди не змогли належним чином розглянути запити/правомірність відмови відповідно до національного законодавства про обробку індивідуальних запитів на інформацію. Згідно з чинним законодавством, власники інформації справді повинні були надати доступ до неї, за винятком випадків, коли інформація була обмежена на законних підставах, або були наявні інші конкретно визначені підстави для відмови в наданні доступу. Однак, як зазначив Суд, існування таких підстав для відмови не було представлено ні національними судами, ні органами влади. Таким чином, було підтверджено порушення Статті 10.

²²⁹ Справа *Ровшан Гаджієв проти Азербайджану* (*Rovshan Hajiyev v. Azerbaijan*), <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%22001-213788%22%5D%7D>

Однак, більшість екологічних справ, в яких ЄСПЛ встановив порушення статті 10 Конвенції, стосуються захисту осіб від цензури з боку держави і від судових процесів приватних осіб, покликаних припинити поширення інформації.

Право отримувати і поширювати інформацію та ідеї гарантовано статтею 10 Конвенції. У конкретному контексті охорони навколишнього середовища, Суд встановив, що існує значний суспільний інтерес у тому, аби забезпечити можливість окремим особам і групам робити внесок у суспільні дебати шляхом поширення інформації та ідей з питань, що становлять загально-суспільний інтерес²³⁰.

У справі *Сапунджієв проти Болгарії (Sapundzhiev v. Bulgaria)*²³¹ (заява № 30460/08, рішення від 6 вересня 2018 р.) сусід заявника відкрив друкарську компанію поблизу будинку, у якому заявник проживав зі своєю сім'єю, спричинивши незручності (запах фарб і розчинників, вібрації). Заявник подав низку скарг відповідним державним органам, стверджуючи, що ця компанія здійснювала свою діяльність з порушенням нормативних вимог, і висловлюючи запит на примусове припинення її діяльності. Заявник також виготовив кілька плакатів, закликаючи громаду підтримати питання припинення діяльності компанії і стверджуючи, що друкарська компанія була отримала ліцензію з порушенням відповідних нормативних вимог, і що забруднення, яке спричиняла ця компанія, шкодило людям, які проживають в окрузі.

Власник друкарської компанії подав дифамаційний позов проти заявника відповідно до Кримінального Кодексу, стверджуючи, що дії заявника заподіяли шкоду його друкарському бізнесу та його особистій репутації. Національні суди визнали заявника винним у наклепі та присудили штраф і відшкодування збитків.

Розглядаючи цю справу, Суд підкреслив, що заявник скористався своїм правом на подання скарг до компетентних органів щодо ймовірного порушення в діях іншої особи. Що стосується заяв заявника до відповідних органів, Суд зазначає, що ці скарги, викладені у письмовій формі, не були оприлюднені, відповідно, їх потенційний негативний вплив на репутацію власника компанії був вельми обмежений, якщо взагалі мав місце. Заяви були зроблені з наміром привернути увагу органів влади

²³⁰ Справа *Стіл і Морріс проти Сполученого Королівства (Steel and Morris v. the United Kingdom)*, 15.02.2005 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68224>, п. 89; Справа *(Vides Aizsardzibas Klubs c. Lettonie)*, 27.05.2004 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-66349>, п. 40.

²³¹ Справа *Сапунджієв проти Болгарії (Sapundzhiev v. Bulgaria)*, рішення від 06.09.2018 р., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-186036%22%5D%7D>

до комерційної діяльності, яка, на переконання заявника, забруднювала навколишнє середовище і завдавала шкоди здоров'ю людей. З цих причин Суд дійшов висновку, що у цьому аспекті не було переконливо продемонстровано нагальної соціальної необхідності втручання у свободу вираження поглядів заявника.

Що стосується плакатів, Суд вказав, що оскільки що на той час, коли заявник виставив плакати у своєму магазині, його уже поінформували відповідні органи про те, що рівень вмісту хімічних речовин у повітрі навколо його будинку перебував у межах норми, то певна форма відповідного покарання за такі дії не були б несумісними зі статтею 10. Проте, Суд не погодився з суворістю покарання (770 євро), що, з огляду на особисту ситуацію заявника, було для нього значним. Суд вважає, що це тягне за собою ризик виникнення перешкод для подачі скарг у відповідні органи влади, а також зневіру в усіх публічних висловлюваннях з питань про захист довкілля, здоров'я та благополуччя людей. Суд встановив, що в даному випадку втручання не було «необхідним у демократичному суспільстві», і підтвердив порушення статті 10.

У контексті статті 10 Конвенції ЄСПЛ також розглянув низку справ про поширення інформації екологічними громадськими організаціями. У справі *Відес Айзсардзібас Клубс проти Латвії (Vides Aizsardzibas Klubs c. Lettonie)*²³² (заява 57829/00, рішення від 27.05.2004 р.) заявником була екологічна неурядова організація. У листопаді 1997 року вона прийняла резолюцію, адресовану компетентним органам, у якій висловила свою занепокоєність з приводу збереження прибережних дюн на узбережжі Ризької затоки. Резолюція, яка була опублікована в районній газеті, містила твердження про те, що місцевий мер сприяв незаконному будівництву в прибережній зоні. Мер подав позов до заявника про відшкодування збитків, стверджуючи, що відомості у резолюції щодо нього були неправдивими. Латвійські суди дійшли висновку, що заявник не довів істинність своїх заяв і зобов'язав його опублікувати офіційне вибачення і відшкодувати меру шкоду за публікацію наклепницьких тверджень.

У цій справі Суд повторив, що накладені державою обмеження права отримання і поширення інформації та ідеї, в тому числі з питань охорони навколишнього природного середовища, повинні бути передбачені законом і переслідувати законну мету. Це означає, що засоби, що обмежують це право, повинні бути пропорційними законній меті, і справедливий баланс повинен бути досягнутий між інтересами особи та суспіль-

²³² Справа Відес Айзсардзібас Клубс проти Латвії (Vides Aizsardzibas Klubs c. Lettonie), рішення від 27.05.2004 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-66349>

ства. ЄСПЛ зазначив, що оспорювана резолюція мала на меті привернути увагу влади до чутливого питання загального інтересу, а саме порушень у важливому секторі, що стосувався компетенції місцевої влади. На думку ЄСПЛ, як неурядова організація, що спеціалізується у відповідній галузі, організація-заявник, здійснювала свою роль «сторожового пса». Така діяльність організації має важливе значення в демократичному суспільстві. Таким чином, для того, щоб виконати своє завдання ефективно, організація повинна була мати можливість висвітлювати факти, що представляють громадський інтерес, давати їм свою оцінку і тим самим сприяти прозорості діяльності державних органів. Водночас ЄСПЛ нагадав, що межі критики публічних осіб є значно вужчими ніж щодо пересічних громадян. За цими фактами ЄСПЛ постановив, що мало місце порушення статті 10 Конвенції, оскільки обмеження права на свободу вираження поглядів організації-заявника не було пропорційним законній меті (захист репутації та прав інших осіб).

У справі *Об'єднання Ферайн геген Тьєрфабрікен проти Швейцарії (Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland)*²³³ (заява 24699/94, рішення від 28 червня 2001 р.) заявником була громадська організація Об'єднання Ферайн геген Тьєрфабрікен (VgT Verein gegen Tierfabriken), метою діяльності якої є захист тварин. Для трансляції на державному телебаченні заявник підготував рекламний ролик, який пропагував добробут тварин і був своєрідною відповіддю на рекламу продукції м'ясної промисловості. Зміст ролика полягав у демонстрації шумного приміщення, повного свиней у тисних клітках, що викликав асоціацію із концентраційними таборами. Реклама закінчувалася словами: «Їжте менше м'яса і збережете здоров'я, тварин та навколишнє природне середовище!». Телевізійна компанія відмовилася випускати в ефір рекламу заявника з огляду на те, що остання мала не рекламний, а виключно політичний характер. Закон Швейцарії «Про федеральне радіо і телебачення» забороняє політичну рекламу з метою запобігання отриманню потужними фінансовими групами переваг у політичному становищі шляхом демонстрування ними політичної реклами.

Вирішуючи дану справу ЄСПЛ дослідив, чи обмеження права заявника було передбачено законом, продиктовано законною метою та було необхідним у демократичному суспільстві. ЄСПЛ підкреслив, що фраза «необхідне у демократичному суспільстві» вимагає «існування нагальної соціальної потреби». І хоча держава наділена розсудом при вирішенні

²³³ Справа Об'єднання Ферайн геген Тьєрфабрікен проти Швейцарії (Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland), рішення від 28.06.2001 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59535>

питання про існування нагальної соціальної потреби, межі такого розсуду є значно вужчими, коли мова йде про рекламу, викликану не стільки комерційними інтересами, скільки інтересами суспільства.

Враховуючи, що закон встановлював заборону на трансляцію політичної реклами лише для електронних засобів масової інформації і дозволяв робити це в пресі, ЄСПЛ дійшов висновку про відсутність нагальної соціальної потреби у забороні політичної реклами взагалі. Більше того, не було доведено і те, що заявник є потужною фінансовою групою, яка хоче досягти певних переваг, натомість організація лише прагнула взяти участь у загальносуспільних дебатах щодо проблем захисту тварин. ЄСПЛ встановив порушення статті 10 Конвенції, оскільки уряд Швейцарії недостатньо мірою обґрунтував втручання у здійснення заявником належної йому свободи вираження поглядів.

Питання права екологічних активістів поширювати інформацію було порушено у справі *Стіл і Моріс проти Сполученого Королівства (Steel and Morris v. the United Kingdom)*²³⁴. Заявники у цій справі були членами невеликої організації під назвою Лондон Грінпіс (не пов'язана з Грінпіс Інтернешнл). В середині 1980-х років організація проводила кампанію проти МакДональдз, частиною якої було поширення памфлету під назвою «Що не так з МакДональдз» («What's wrong with McDonald's»). Памфлет містив звинувачення проти МакДональдз, зокрема про те, що компанія несе відповідальність за голод в країнах «третього світу», за виселення дрібних фермерів з їх землі, а племінних народів зі тропічних лісів. Ряд тверджень стосувалися відсутності поживних якостей страв у МакДональдз, а також ризиків для здоров'я, пов'язаних з їх споживання. Памфлет звинувачував корпорацію у надмірному націлюванні їхньої реклами на дітей, жорсткій практиці тваринництва та незадовільних умов праці. МакДональдз порушив судову справу щодо заявників та вимагав відшкодування збитків за наклеп. Заявники були притягнуті до відповідальності за публікацію памфлету, який за висновками суду містив необґрунтовані та такі, що не відповідали дійсності, твердження. Суддя виніс рішення про відшкодування шкоди на користь МакДональдз. Після апеляції загальна сума, яку мали сплатити заявники становила 76 тисяч фунтів стерлінгів.

Перше питання, яке з'ясував ЄСПЛ у контексті статті 10 Конвенції, полягало у тому, чи втручання у право заявників на свободу висловлювання було «необхідним у демократичному суспільстві». Уряд стверджував, що, оскільки заявники не були журналістами, до них не повинен

²³⁴ Справа Стіл і Моріс проти Сполученого Королівства (*Steel and Morris v. the United Kingdom*), рішення від 15.02.2005 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68224>

застосовуватися високий рівень захисту, що надається статтею 10 Конвенції пресі. Натомість ЄСПЛ зазначив, що в демократичному суспільстві навіть невеликі і неформальні групи, такі як Лондон-Грінпіс, повинні бути в змозі ефективно здійснювати свою діяльність. Існує значний суспільний інтерес у тому, аби забезпечити можливість окремим особам і групам поза панівною тенденцією робити внесок у суспільні дебати шляхом поширення інформації та ідей з питань, що становлять загально-суспільний інтерес, таких як здоров'я та навколишнє природне середовище.

Тим не менше, ЄСПЛ зазначив, що, попри допустимість використання у памфлеті гіпербол, у даній справі мали місце дуже серйозні звинувачення, постановлені у формі фактів, а не оціночних суджень. У відповідь на твердження заявників ЄСПЛ постановив, що покладення обов'язку доказування у дифамаційному позові²³⁵ на відповідача не є порушенням статті 10 Конвенції, а сам факт того, що позивач є великою міжнародною корпорацією не повинно позбавляти його права захищати свою репутацію, хоч це і вірно, що великі компанії неминуче і свідомо роблять себе об'єктом загальної критики, і межі допустимої критики щодо таких компаній ширші.

ЄСПЛ зазначив, що у випадку конкуруючих інтересів публічного обговорення ділових практик та захисту комерційного успіху і життєздатності компаній, держава користується свободою розсуду щодо засобів, передбачених внутрішнім законодавством, які дозволяють компаніям оскаржувати недостовірні відомості та обмежувати шкоду їхній репутації. ЄСПЛ підкреслив, що в разі надання державою такого засобу правового захисту, як дифамаційний позов, вона повинна гарантувати процедурну справедливість і рівність сторін, інакше буде мати місце «охолоджуючий ефект» стосовно вільного обміну ідеями та інформацією. Факт ненадання таких гарантій у цій справі був встановлений ЄСПЛ у контексті порушення статті 6 Конвенції, що дає підстави говорити і про порушення статті 10 Конвенції. Крім того, згідно практики ЄСПЛ по статті 10 Конвенції, компенсація за наклеп повинна бути пропорційною шкоді, що завдана репутації. У даній справі ЄСПЛ дійшов висновку, що значні суми, присуджені компанії, були непропорційними законній меті, якій служили.

В одній з нещодавніх справ Суд розглянув порушення статті 10 у поєднанні зі статтею 11 (свобода зібрань та об'єднань) щодо штрафу, накладеного на учасника екологічного протесту. У справі *Бумбеш проти*

²³⁵ Дифамаційний позов — як правило, цивільний позов про відшкодування шкоди, заподіяної честі, гідності, діловій репутації в наслідок поширення недостовірної чи негативної інформації.

Румунії (*Bumbeș v. Romania*) (заява, рішення від 3 травня 2022 р.) відомого активіста оштрафували за те, що він без попереднього повідомлення вдягнув на себе кайданки біля головної будівлі уряду та вивісив знаки на знак протесту проти проекту з видобутку корисних копалин.

Суд підкреслив, що у цій ситуації покарання, накладене на заявника, не може бути відокремлене від поглядів, виражених ним своїми діями. Суд зазначив, що заявник хотів привернути увагу співгромадян і державних посадових осіб до свого несхвалення політики уряду щодо гірничодобувного проекту. Ця тема становила суспільний інтерес і сприяла триваючим у суспільстві дебатам щодо наслідків цього проекту та його схвалення урядовими і політичними силами. Відповідно суд нагадав, що спектр ситуацій, в контексті яких можна аргументувати обмеження на політичну промову або дебати з питань, що становлять суспільний інтерес, є невеликим, і для обґрунтування таких обмежень потрібні дуже вагомі причини.

Суд дійшов висновку, що втручання в право заявника на свободу вираження думки не було «необхідним у демократичному суспільстві». Він зазначив, що національні суди не зосередилися на питанні публічного виступу щодо питання, яке становить суспільний інтерес, і не розглянули належним чином ступінь «порушення повсякденного життя», спричиненого протестом, натомість звернувши увагу насамперед на відсутність попереднього повідомлення про протест. Нарешті, хоча накладений штраф був мінімальним згідно із законом, накладення стягнення, яким би м'яким воно не було, на автора висловлювання, яке кваліфікується як політичне, на думку судів, може мати небажаний «охолоджуючий ефект» на публічні висловлювання. Тому суд визнав порушення статті 10.

Оглянувши практику ЄСПЛ з питань доступу до екологічної інформації, можна зробити такі висновки:

1. У питаннях бездіяльності держави у наданні заявникам інформації, яка могла би допомогти їм оцінити ризики для життя і здоров'я, ЄСПЛ схиляється до встановлення порушення статей 2 чи 8 Конвенції, оскільки вважає обов'язок держави поширювати подібну інформацію в разі реальної та невідвортної небезпеки — складовою позитивного обов'язку держави захищати фізичну недоторканність чи сферу приватного життя осіб в межах її юрисдикції.
2. Незаконна відмова державних органів у наданні екологічної інформації може, однак, являти собою втручання у право, гарантоване статтею 10, за якою доступ до інформації є визначальним для реалізації особою її права на свободу вираження поглядів, зокрема, «свободу отримання та поширення інформації».

3. Питання, що стосуються захисту природи та довкілля, здоров'я та поваги до тварин, — це *питання загальної важливості*, які, в принципі, мають високий рівень захисту за правом на свободу вираження поглядів.
4. Накладені державою обмеження права на отримання і поширення інформації та ідей, в тому числі з питань охорони довкілля, повинні бути передбачені законом, переслідувати законну мету та бути необхідними у демократичному суспільстві.
5. Діяльність громадських організацій, що виконують роль «сторожового пса», є дуже важливою у демократичному суспільстві.
6. У демократичному суспільстві навіть невеликі і неформальні групи, повинні бути в змозі ефективно здійснювати свою діяльність. Існує значний суспільний інтерес у тому, аби дати можливість окремим особам і групам робити внесок у суспільні дебати шляхом поширення інформації та ідей про здоров'я та стан навколишнього природного середовища.
7. Щоб виконати своє завдання ефективно, організація повинна мати можливість висвітлювати факти, що представляють громадський інтерес, давати їм свою оцінку і тим самим сприяти прозорості діяльності державних органів.
8. Держава повинна переконливо демонструвати нагальну соціальну потребу втручання у свободу вираження поглядів, що стосується скарг, що надходять державним органам.
9. Сфера розсуду держави у визначенні «існування нагальної соціальної потреби» в обмеженні права на свободу вираження є значно вужчою, коли мова йде про інформацію, поширення якої служить інтересам суспільства.
10. Якщо держава обирає передбачити у своєму законодавстві такий засіб захисту репутації, як дифамаційний позов, вона повинна передбачити гарантії процесуальної справедливості та рівності сторін процесу.
11. Засоби, що обмежують право на вираження, повинні бути пропорційними законній меті, тобто компенсація за поширення недостовірної інформації повинна бути пропорційною шкоді, що завдана репутації, і не бути надто значною.
12. Накладення стягнення, яким би м'яким воно не було, на автора політичних висловлювань може мати небажаний «охладжуючий ефект» на публічні висловлювання, а тому не є необхідним у демократичному суспільстві.

2.6. СТАТТЯ 1 ПРОТОКОЛУ 1. ЗАХИСТ ВЛАСНОСТІ

Стаття 1. Захист власності

Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів.

Практику ЄСПЛ по статті 1 Протоколу 1 з питань, що стосується довкілля, можна умовно розділити на три групи:

1. Справи, де у зв'язку із негативними факторами довкілля порушувалися права заявників за статтею 2 чи 8 Конвенції, і ті ж фактори призводили до повної чи часткової втрати власності, якою заявники мирно володіли.
2. Справи, де ЄСПЛ вирішував питання про законність втручання держави у право на мирне володіння власністю в загально-суспільних інтересах, зокрема в інтересах охорони довкілля.
3. Справа, де ЄСПЛ вирішував, чи відшкодування, присуджене до сплати екологічною асоціацією в результаті неуспішного судового процесу проти атомної електростанції, призвело до необґрунтованого втручання у права асоціації.

У справі *Онер'їлдіз проти Туреччини (Öneriyildiz v. Turkey)*²³⁶ (заява 48939/99, рішення від 30 листопада 2004 р.) (детальніше по справі див. розділи по статтям 2 та 6 Конвенції) житло заявника було зведено незаконно на землі, що їм не належала, і не відповідало технічним стандартам. У результаті вибуху на сміттєзвалищі будинок був завалений сміттям і зруйнований. Заявник звернувся до суду із цивільним позовом про відшкодування шкоди, заподіяної в результаті смерті його родичів та знищення його власності. У 1995 році влада присудила заявнику приблизно 2077 євро відшкодування моральної і 208 євро майнової шкоди. Станом на день розгляду справи у ЄСПЛ ці суми не були виплачені заявнику.

²³⁶ Справа Онер'їлдіз проти Туреччини (Öneriyildiz v. Turkey), рішення від 30.11.2004 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67614>

У контексті статті 1 Протоколу 1 ЄСПЛ вирішив, що, попри те, що житло було збудовано незаконно, влада свідомо не вживала заходів до його знесення, хоча і мала на це право. Така терпимість вказувала про де-факто визнання з боку влади, що заявник і його родичі мали майновий інтерес щодо їхнього житла і рухомого майна. Крім того, невизначеність, обумовлена ставленням влади до застосування законів про припинення незаконних поселень не давала заявнику уявлення про те, що його положення може різко змінитися. Отже, майнове право заявника щодо його житла було достатньої природи і достатньою мірою визнавалося державою, щоб становити істотний інтерес і, таким чином, «володіння».

ЄСПЛ також встановив причинно-наслідковий зв'язок між грубою недбалістю держави і руйнуванням будинку заявника мірою, достатньою для встановлення порушення позитивного зобов'язання держави відповідно до статті 1 Протоколу 1 зробити все, що в її силах для захисту майнового інтересу заявника. Це позитивне зобов'язання вимагало від національної влади вжити ті ж практичні заходи, що і у відношенні статті 2 Конвенції, для уникнення руйнування будинку заявника. Тим не менш, жодні подібні заходи не були вжиті.

ЄСПЛ також вказав, що надання державою заявнику права на купівлю житла на пільгових умовах не позбавляло заявника статусу жертви. Оцінивши факти справи, ЄСПЛ прийшов до висновку про порушення права заявника на мирне володіння власністю.

В іншій справі проти Туреччини, *Ташкін та інші проти Туреччини (Taşkın et autres c. la Turquie)*²³⁷ (детальніше див. розділи по статтям 6 та 8 Конвенції) в контексті застосування статті 1 Протоколу 1 ЄСПЛ нагадав попередню практику Комісії та повторив, що деякі види діяльності, які можуть негативно впливати на довкілля, можуть також серйозно знизити вартість майна аж до такої міри, що унеможлиблює його продаж, і, таким чином, становить часткову експропріацію або обмежує його використання, створюючи ситуацію де-факто експропріації.

У справі *Дубецька та інші проти України*²³⁸ (заява № 30499/03, рішення від 10 лютого 2011 р.) (детальніше про факти по справі див. розділ по статті 8 Конвенції) заявники вимагали 28 000 євро відшкодування матеріальної шкоди. Вони стверджували, що ця сума відповідала купівельній вартості двох схожих будинків (кожній родині заявників по одному

²³⁷ Справа Ташкін та інші проти Туреччини (*Taşkın et autres c. la Turquie*), рішення про прийнятність, рішення від 29.01.2004 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-44756>

²³⁸ Справа Дубецька та інші проти України, рішення від 10.02.2011 р., http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_689/page

будинку) у незабрудненій місцевості поблизу. Вони стверджували, що мають право на ці суми відшкодування, оскільки їхні будинки втратили ринкову вартість у зв'язку із розміщенням поблизу кількох гірничодобувних підприємств, що були джерелом значного забруднення довкілля, і не могли бути продані через своє непривабливе місцезнаходження. Щодо цих вимог ЄСПЛ роз'яснив, що дана заява була подана та розглянута ЄСПЛ за статтею 8 Конвенції, а не за статтею 1 Протоколу 1 до Конвенції, яка захищає майнові права. Оскільки ЄСПЛ не розглядав порушення за статтею 1 Протоколу 1, суд визнав такі вимоги необґрунтованими через відсутність причинно-наслідкового зв'язку між встановленим порушенням за статтею 8 Конвенції та стверджуваною втратою ринкової вартості житла. Тим не менше, у зв'язку із порушення статті 8 Конвенції ЄСПЛ присудив заявникам спільно справедливую компенсацію у розмірі 65 000 євро.

ЄСПЛ також розглянув питання порушення права на мирне володіння майном у зв'язку із його втратою через стихійне лихо. У справі *Будаєва проти Росії* (*Budayeva v. Russia*)²³⁹ (заява № 15339/02, рішення від 20 березня 2008 р.) (детальніше про справу дивись розділ по статті 2 Конвенції) заявники втратили своє майно у зв'язку із сходженням селевих потоків виняткової потужності. ЄСПЛ зазначив, що було неясно, якою мірою утримання захисної інфраструктури в належному стані могло пом'якшити виняткову силу селевих потоків. Не було встановлено, що шкода будинкам або майну заявників могла би бути попереджена існуванням захисної системи, тобто вона не могла бути беззастережно віднесена на рахунок недбалості держави. Більше того, зобов'язання держави із захисту приватної власності не могло розглядатися як тотожне зобов'язанню відшкодувати повну ринкову вартість зруйнованого майна. Запропонована державою компенсація повинна оцінюватися з урахуванням всіх інших заходів, здійснених владою, складності ситуації, кількості власників, і економічних, соціальних і гуманітарних питань, що виникають при наданні допомоги при стихійних лихах. На думку Суду, надана заявникам компенсація не була явно невідповідною. З огляду на велику кількість постраждалих і масштаб операцій з надання допомоги в надзвичайних ситуаціях, верхня межа (13 200 рублів, приблизно 530 євро) компенсації за домашнє майно розглядається Судом як обґрунтована. Доступ до компенсаційних виплат був прямим і автоматичним та не передбачав участі в змагальному процесі або необхідності доводити фактично понесений

²³⁹ Справа Будаєва та інші проти Росії (*Budayeva and Others v. Russia*), рішення від 20.03.2008 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-117225>

збиток. Таким чином, умови надання компенсації не покладали невідповідного тягаря на заявників. Таким чином, у цій справі ЄСПЛ не знайшов порушення статті 1 Протоколу 1.

Відповідно до статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції особи мають право на мирне володіння своїм майном, у тому числі, захист від незаконного позбавлення майна. Це право, однак, не є абсолютним і деякі обмеження є допустимими. За деяких обставин органи влади можуть позбавити майна. Однак, будь-яке позбавлення особи її майна повинно бути обґрунтованим, здійснюватися на підставі закону та в інтересах суспільства, і справедливий баланс повинен бути встановлений між інтересами особи і суспільства²⁴⁰. Стаття 1 Протоколу 1 не гарантує право продовжувати володіти цими майном в сприятливому навколишньому природному середовищі²⁴¹. Вона визнає, що органи влади мають право контролювати використання власності відповідно до загального інтересу²⁴². У цьому контексті Суд приділяє навколишньому середовищу усе значнішу увагу.

Наприклад, у справі *Фредін проти Швеції (Fredin v. Sweden)*²⁴³ (заява № 12033/86, рішення від 18 лютого 1991 р.) йшлося про анулювання ліцензії на експлуатацію гравійного кар'єру, розташованого на землі заявників на підставі закону про охорону природи. У цій справі ЄСПЛ постановив, що в сучасному суспільстві захисту довкілля приділяється все більше уваги. ЄСПЛ прийшов до висновку, що скасування ліцензії було втручанням у мирне користування власністю. Тим не менше, воно мало законну мету і служило загальному інтересу охорони довкілля. ЄСПЛ підкреслив, що заявники були обізнані про можливість влади анулювати їхні ліцензії. Хоча влада і була зобов'язана враховувати їхні інтереси при розгляді питання про поновлення ліцензії кожні десять років, таке зобов'язання не створювало для заявників законних підстав очікувати, що вони зможуть продовжувати експлуатацію протягом тривалого часу. Крім того, заявники отримали трирічний строк для закриття кар'єру, який згодом був продовжений іще на одинадцять місяців на їхнє прохання. Суд прийшов до висновку, що скасування ліцензії у цій

²⁴⁰ Справа Бросе-Трібуле та інші проти Франції (*Brosset-Triboulet and Others v. France*), <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98036>, п. 80.

²⁴¹ Справа Ташкін та інші проти Туреччини (*Taşkın et autres c. la Turquie*), рішення про прийнятність, 29.01.2004 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-44756>

²⁴² Справа Фредін проти Швеції (*Fredin v. Sweden*), рішення від 18.02.1991 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57651>, п. 41.

²⁴³ Справа Фредін проти Швеції (*Fredin v. Sweden*), рішення від 18.02.1991 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57651>

справі не було непропорційним законній меті захисту довкілля, і, отже, що стаття 1 Першого протоколу № 1 не була порушена.

У справі *Пайн Велі Девелопмент Лтд та інші проти Ірландії (Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland)*²⁴⁴ (заява № 12742/87, рішення від 29 листопада 1991 р.) заявниками були декілька компаній, основною діяльністю яких було придбання та забудова землі. Вони скаржилися на рішення Верховного суду Ірландії, який визнав недійсним виданий їм дозвіл на будівництво промислового складу та офісного центру. Заявники скаржилися на втручання в їхнє право на мирне володіння власністю, яке полягало у забороні проводити будівництво на належній їм земельній ділянці без надання будь-якої компенсації.

ЄСПЛ не знайшов у цій справі порушення статті 1 Протоколу 1 Конвенції, оскільки скасування дозволу на будівництво було пропорційним законній меті збереження довкілля. ЄСПЛ зазначив, що таке втручання у право власності служило меті забезпечення правильного застосування законодавства про планування та охорону довкілля не лише у випадку заявників, але для усіх інших. На думку ЄСПЛ, запобігання будівництву у зоні, запланованій під розвиток сільського господарства, було належним, якщо не єдиним, засобом, що служив законній меті, яка полягала у збереженні зеленого поясу. Крім того, заявники займалися підприємницькою діяльністю, яка за своєю природою несе в собі елемент ризику, і вони були обізнані не лише із планом зонування, але і з опозицією місцевої влади до будь-якого відхилення від нього.

У подібній справі *Капсаліс та Німа-Капсалі проти Греції (Kapsalis and Nima-Kapsali c. la Grèce)*²⁴⁵ (заява № 20937/03, рішення про прийнятність від 23 вересня 2004 р.) ЄСПЛ вирішив, що у таких сферах, як просторове планування або навколишнє середовище, оцінка національних органів влади повинна переважати, якщо вона не є явно необґрунтованою. У цій справі відкликання дозволу на будівництво було підтверджене Вищим адміністративним судом після ретельного вивчення всіх аспектів питання, і немає жодних ознак того, що його рішення було свавільним або непередбачуваним. Два інші дозволи на будівництво на ділянках, розташованих в тому ж районі, як і ділянки заявників, були анульовані судами ще до анулювання дозволів заявників. Крім того, процедура

²⁴⁴ Справа Пайн Велі Девелопмент Лтд та інші проти Ірландії (Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland), рішення від 29.11.1991 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57711>

²⁴⁵ Справа Капсаліс та Німа-Капсалі проти Греції (Kapsalis and Nima-Kapsali c. la Grèce), рішення про прийнятність, рішення від 23.09.2004 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-66878>

прийняття рішення про дозвіл на будівництво в зоні, де знаходилася ділянка заявників, не була завершена, коли вони придбали її; влада не може нести відповідальність за недбалість заявників щодо перевірки статусу ділянки, яку вони купували. Оцінивши факти у справі, ЄСПЛ постановив, що анулювання дозволу на будівництво було пропорційним меті захисту довкілля, а тому скарга повинна бути відхилена, як явно необґрунтована.

У справі *Амер проти Бельгії (Hamer v. Belgium)*²⁴⁶ (заява № 21861/03, рішення від 27 листопада 2007 р.) заявницею була особа, батьки якої у 1967 році незаконно збудували і користувалися відпочинковим будинком на землі лісового фонду. У 1994 році поліція склала два акти: перший про порушення лісового законодавства у зв'язку із зрізуванням дерев біля будинку, а другий про будівництво будинку без відповідного дозволу у частині лісу, де дозвіл не міг бути виданий. Національні органи зобов'язали заявника повернути ділянку до попереднього стану, в тому числі знести будинок за власний кошт без жодної компенсації.

ЄСПЛ у цій справі підтвердив, що органи влади здійснили втручання у право заявників на повагу до їхньої власності, але зазначив, що таке втручання було виправдане. Щодо пропорційності вжитих заходів ЄСПЛ зазначив, що довкілля є активом, захист якого є предметом значного і постійного занепокоєння з боку і громадськості, і влади. Економічні імперативи і навіть деякі основоположні права, такі як право на повагу до власності не повинні бути пріоритетом над охороною довкілля, особливо, якщо держава впровадила законодавство з даного питання. На владу покладаються обов'язки, які повинні вчасно втілюватися у конкретні дії, щоб не позбавити заходи з охорони довкілля, які держава вирішила втілювати, будь-якого корисного ефекту. Таким чином, обмеження права власності може бути дозволено за умови, що досягнуто справедливого балансу між колективними та індивідуальними інтересами. У цій справі ЄСПЛ встановив, що оскаржувані заходи переслідували законну мету захисту лісу, в якому будівництво було заборонено, і зосередив свою увагу на питання, чи користь від використання лісу за призначенням є пропорційною незручностям спричиненим заявникам. У зв'язку з цим, ЄСПЛ зазначив, що власники відпочинкового будинку непорушно і безперервно володіли ним тридцять сім років, а влада, якій було відомо або мало бути відомо про існування будинку протягом тривалого часу, не вдалася до жодних заходів і, отже, сприяла ситуації, яка лише підривала зусилля щодо захисту лісу. ЄСПЛ також зазначив, що жодна міра, крім повного відновлення попереднього стану не буде достатньою,

²⁴⁶ Справа *Амер проти Бельгії (Hamer v. Belgium)*, рішення від 27.11.2007 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-83537>

враховуючи незаперечну шкоду, яка буда завдана ділянці лісу, в якому будівництво було заборонено. Крім того, на відміну від інших справ, в яких було встановлено, що влада давала свою згоду, цей будинок був побудований без дозволу. ЄСПЛ дійшов висновку, що заявниця не знала невідповідного втручання в її право власності і, отже, порушення статті 1 Протоколу № 1 Конвенції не мало місця.

У двох інших справах *Тургут та інші проти Туреччини* (*Turgut and Others v. Turkey*)²⁴⁷ (заява № 1411/03, рішення від 8 липня 2008 р.) та *Сатір проти Туреччини* (*Satir v. Turkey*)²⁴⁸ (заява № 36192/03, рішення від 20 травня 2010 р.) ЄСПЛ встановив порушення статті 1 Протоколу № 1 у зв'язку із вилученням із власності законно набутої земельної ділянки без належної компенсації. У справі *Тургут та інші проти Туреччини* сім'я заявника у трьох поколіннях володіла ділянкою лісу у понад сто тисяч квадратних метрів. Заявник оскаржував рішення національних судів, якими їхні документи про право власності були скасовані, а ділянка зареєстрована на ім'я казначейства на підставі приналежності її до лісового фонду громадського значення. ЄСПЛ зазначив, що вилучення майна без виплати суми, розумно співвідносною із його вартістю, є невідповідним втручанням, і повна відсутність компенсації може вважатися виправданою лише у виняткових випадках. ЄСПЛ зазначив, що заявники не отримали ніякої компенсації за передачу їхнього майна казначейству, а турецький уряд не покладався на будь-які виняткові обставини виправдання цьому. ЄСПЛ дійшов висновку, що відмовою виплатити заявнику будь-яку компенсацію уряд порушив справедливий баланс між загальними інтересами суспільства та захистом індивідуальних інтересів.

Про порушення справедливого балансу між конкуруючими суспільними та індивідуальними інтересами ЄСПЛ дійшов висновку також у справі *Папаставроу та інші проти Греції* (*Papastavrou and Others v. Greece*)²⁴⁹ (заява № 46372/99, рішення від 10 квітня 2003 р.), де розглядалося рішення префекта Афін про заліснення земельних ділянок 25 заявників, прийняте на виконання наказу Міністерства сільського господарства від 1934 року. У цій справі ЄСПЛ, враховуючи той факт, що рішення префекта було прийнято виключно на підставі даних шестидесятилітньої

²⁴⁷ Справа Тургут та інші проти Туреччини (*Turgut and Others v. Turkey*), рішення від 08.07.2008 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-87441>

²⁴⁸ Справа Сатір проти Туреччини (*Satir v. Turkey*), рішення від 20.05.2010 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98764>

²⁴⁹ Справа Папаставроу та інші проти Греції (*Papastavrou and Others v. Greece*), рішення від 10.04.2003 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61019>

давності, які не були жодним чином оновлені, геологічні дослідження, що встановили непридатність цих ділянок для заліснення, та відсутність у законодавстві Греції можливості надання компенсації, встановив порушення Статті 1 Протоколу № 1.

У справах *Депаль проти Франції (Depalle v. France)*²⁵⁰ (заява № 34044/02, рішення від 29 березня 2010 р.) та *Бросе-Трібуле та інші проти Франції (Brosset-Triboulet and Others v. France)*²⁵¹ (заява № 34078/02, рішення від 29 березня 2010 р.) ЄСПЛ підкреслив, що навіть масове втручання у право власності може бути виправдано інтересом охорони довкілля. В обох цих справах ЄСПЛ не знайшов порушення статті 1 Протоколу № 1 у ситуаціях, коли органи держави зобов'язали заявників привести узбережжя у попередній стан за власний рахунок і без компенсації. Будинки, що підлягали зносу, були збудовані на території, що належала до громадської власності, на підставі дозволу півстолітньої давнини, який жодним чином формального не визнавав право власності або право тимчасового перебування заявників на землях громадської власності.

У справі *О'Салліван МакКарті Масл Девелопмент Лімітед проти Ірландії (O'Sullivan McCarthy mussel development Ltd v. Ireland)*²⁵² (заява № 44460/16, рішення від 07 червня 2018 р.) ЄСПЛ підтримав тимчасову заборону на вилов молоді мідії на ділянці Natura 2000, накладену державою в результаті провадження, порушеного з боку ЄС проти Ірландії за невиконання двох директив про захист довкілля. У цій справі компанія-заявник займалася вирощуванням мідій в гавані Каслмейн — на яку поширюються Директива про захист птахів і Директива про оселища — щорічно отримуючи необхідні ліцензії та дозволи, починаючи з 1970-их років. У 2007 році Суд Європейського Союзу виніс рішення, в якому заявив, що Ірландія не виконала своїх зобов'язань відповідно до вищезазначених директив. Беручи до уваги це рішення, державні органи наклали тимчасову заборону на вилов молоді мідії з червня 2008 року. Згодом, того ж року, компанія-заявник змогла відновити свою діяльність, проте, за твердженням компанії-заявника, вони зазнали фінансових втрат. Процес про виплату компенсації від держави був безуспішним.

²⁵⁰ Справа Депаль проти Франції (Depalle v. France), рішення від 29.03.2010 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-97978>

²⁵¹ Справа Бросе-Трібуле та інші проти Франції (Brosset-Triboulet and Others v. France), рішення від 29.03.2010 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98036>

²⁵² Справа О'Салліван МакКарті Масл Девелопмент Лімітед проти Ірландії (O'Sullivan McCarthy mussel development Ltd v. Ireland), рішення від 07.07.2018 р., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-183395%22%5D%7D>

У цій справі ЄСПЛ дійшов висновку, що втручання держави мало чітку мету захистити навколишнє середовище та забезпечити виконання державою зобов'язань за законодавством ЄС, і перше, і друге є законними цілями значної ваги, що представляє загальний інтерес для суспільства. ЄСПЛ зауважив, що компанія-заявник не мала законних підстав розраховувати на те, що їй буде дозволено вести звичайну діяльність у 2008 році, після рішення Європейського суду у грудні 2007 року. Окрім цього, за цих обставин, від компанії-заявника, як суб'єкта комерційної діяльності, очікувалось, що вона буде проявляти високий ступінь обережності і приділяти особливу увагу при оцінці ризиків для своєї діяльності. Натомість, компанія-заявник придбала нове судно у травні 2008 року.

Окрім цього, ЄСПЛ підкреслив, що забезпечення дотримання в загальнонаціональному масштабі і в прийнятні строки зобов'язань держави-відповідача відповідно до законодавства ЄС надало національним органам влади широкі межі свободи розсуду, і тому саме вони приймали рішення про характер і масштаб необхідних заходів. Часткове обмеження, застосоване до комерційної діяльності в гавані, на відміну від повного, було скоріше на користь, ніж на шкоду компанії-заявнику. Таким чином, Суд дійшов висновку, що держава-відповідач змогла знайти справедливий баланс між загальними інтересами суспільства та захистом індивідуальних прав.

У справі *Яшар проти Румунії (Yaşar v. Romania)*²⁵³ (заява № 64863/13, рішення від 26 листопада 2019 р.) ЄСПЛ розглядав конфіскацію судна, що використовувалося для незаконного промислу в Чорному морі, у світлі права на мирне володіння майном. Заявник здав своє судно в оренду особі, яку потім було заарештовано і засуджено за незаконний рибний промисел у Чорному морі. В результаті кримінального провадження, розпочато-го проти капітана, судно було конфісковане, а пізніше продане державою.

ЄСПЛ дійшов до висновку, що втручання було відповідно до законодавства, а саме відповідно до національного законодавства про рибальство та аквакультуру, і переслідувало законну мету запобігання діяльності, що становить серйозну загрозу для біологічних ресурсів Чорного моря, такий як незаконний рибний промисел. Тому конфіскація відповідала загальним інтересам. Суди у цій справі уважно розглянули баланс дотичних прав і встановили, що вимоги загальних інтересів щодо запобігання діяльності, що становить серйозну загрозу для біологічних ресурсів Чорного моря, переважили майнові права заявника, зважаючи на те,

²⁵³ Справа Яшар проти Румунії (*Yaşar v. Romania*), рішення від 26.11.2019 р., <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-198637%22%7D>

що він був цілковито обізнаний про цілі використання судна та кінцеву вартість самого судна.

При оцінці досягнення справедливого балансу між конкуруючими інтересами захисту довкілля та індивідуальними майновими правами Суд звертає особливу увагу на факт виплати компенсації особі, яка зазнала впливу. Хорошим прикладом такого є справа *Берзіньш та інші проти Латвії* (*Bērziņš and Others v. Latvia*)²⁵⁴ (заява № 73105/12, рішення від 21 вересня 2021 р.) про неспіврозмірну відмову у доступі та використанні заявниками їх земельної ділянки протягом більше десяти років задля забезпечення доступу до чистої питної води для інших. У 2004 році заявники придбали земельну ділянку з таким дозволом призначенням: «призначена для використання для потреб фермерського господарства», а на початку 2005 року зареєстрували своє право власності у Земельному реєстрі. Відповідний запис не містив жодної згадки про які-небудь водоохоронні зони. Восени 2005 року заявники виявили, що навколо їх ділянки було споруджено огорожу, на якій було розміщено табличку «вхід заборонено». Заявникам повідомили, що навколо джерела води передбачена «сувора» водоохоронна зона (що захоплювала їх ділянку). Проект зі встановлення цієї водоохоронної зони був підготовлений у 2003 році, проте ця зона не була розмічена у жодному просторовому плані. Згодом міська рада встановила «сувору» водоохоронну зону на земельній ділянці заявників, з визначенням подальшого дозволеного використання як: «спеціальна природоохоронна територія з заборонаю будь-якої господарської діяльності», і погодила відповідна просторовий план. Заявникам не було запропоновано жодної компенсації або виділення іншої земельної ділянки.

Суд прийняв факт, що охорона цієї зони була у загальних інтересах, оскільки вона гарантувала доступ до чистої питної води для інших, з метою забезпечення збереження та відновлення водних ресурсів, а також, загалом, збереження довкілля, що в сучасному суспільстві є питанням зростаючої ваги. Проте, зважаючи на відсутність положень національного законодавства про компенсацію в регулятивних рамках щодо охоронних зон, а також, загалом, спосіб, в який державні органи провадили цю справу, ЄСПЛ встановив, що національні органи влади не забезпечили справедливого балансу між вимогами загальних інтересів громади та вимогами щодо захисту майнових прав заявників, оскільки заявники були змушені зазнавати значного втручання протягом більше

²⁵⁴ Справа Берзіньш та інші проти Латвії (*Bērziņš and Others v. Latvia*), рішення від 21.09.2021 р., <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-212012%22%5D%7D>

десяти років, і їм не було запропоновано жодної компенсації або відшкодування; і, відповідно, дійшов висновку, що оскаржуване втручання було неспіврозмірним з переслідуваною метою.

У світлі статті 1 Протоколу 1 ЄСПЛ розглядав ще одне цікаве питання — чи потенційно надмірні витрати, присуджені проти заявника, екологічної асоціації, за представництво у суді успішної сторони-позивача, атомної електростанції, у процесі про повторне відкриття призвели до необґрунтованого втручання у права заявника на об'єднання. У справі *Національний рух Екогласност проти Болгарії (National Movement Ekoglasnost v. Bulgaria)*²⁵⁵ (заява № 31678/17, рішення від 15 грудня 2020 р.) екологічна некомерційна організація безуспішно намагалася доєднатися до судового розгляду щодо перегляду рішення міністерства, що стосується єдиної в державі атомної електростанції. На фінальному етапі асоціація-заявник подала клопотання до Верховного адміністративного суду про відновлення провадження у справі, але суд підтримав рішення судів нижчої інстанції і зобов'язав заявника сплатити судові витрати атомної електростанції в розмірі 6 000 євро. В заяві до ЄСПЛ асоціація-заявник стверджувала, що рішення про відшкодування витрат, винесене проти неї, було загалом надмірним і не забезпечило балансу інтересів суспільства та основоположних прав людини, особливо з урахуванням ролі «сторожового пса», яку виконують неурядові організації.

ЄСПЛ розглянув «втручання» у власність асоціації з огляду на його законність, суспільні інтереси та баланс між загальними інтересами і правами асоціації. Суд ще раз підкреслив, що витрати є усталеним і необхідним елементом правової системи. Таким чином, постанова у цій справі переслідувала законну мету. Суд зазначив, що в Болгарії діє загальне правило, згідно з яким «платить той, хто програв». Розмір суми оцінюється судами, які беруть до уваги складність справи та інтерес у справі, і може бути зменшений (але не нижче встановленого законом мінімуму). У своєму рішенні ЄСПЛ підкреслив, що Верховний адміністративний суд недостатньо чітко вказав, як він порахував витрати, а також факт, що призначена сума у 24 рази перевищила встановлений законом мінімум, хоча питання були здебільшого процедурними і не особливо складними. Тому ЄСПЛ дійшов висновку, що Вищий адміністративний суд не приділив достатньої уваги специфіці справи та не зміг дотриматися балансу між загальними інтересами та правами асоціації-заявника, унаслідок чого асоціація виявилася змушеною нести надмірний індивідуальний тягар.

²⁵⁵ Справа Національний рух Екогласност проти Болгарії (National Movement Ekoglasnost v. Bulgaria), <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-206506%22%5D%7D>

Проаналізувавши практику ЄСПЛ по Статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції можна зробити такі висновки:

1. Як і права на життя та повагу до приватного і сімейного життя, Конвенція захищає право власності в контексті небезпечної за своєю природою діяльності та стихійних лих в разі невиконання державою позитивного обов'язку із захисту цього права.
2. Тим не менше, в контексті стихійних лих, зобов'язання держави із захисту приватної власності не може розглядатися як тотожне зобов'язанню відшкодувати повну ринкову вартість зруйнованого майна. Запропонована державою компенсація оцінюється ЄСПЛ з урахуванням всіх інших заходів, здійснених владою, складності ситуації, кількості власників, економічних, соціальних і гуманітарних питань, що виникають при наданні допомоги при стихійних лихах.
3. Право на мирне володіння своїм майном не є абсолютним, і деякі обмеження є допустимими. Будь-яке позбавлення особи її майна повинно бути обґрунтованим, здійснюватися на підставі закону та в інтересах суспільства. Справедливий баланс повинен бути встановлений між інтересами індивіда та суспільства²⁵⁶.
4. Органи влади мають право контролювати використання власності відповідно до загального інтересу²⁵⁷. У цьому контексті ЄСПЛ приділяє доквіллю усе більш значну увагу. Держава користується широким розсудом під час прийняття рішень щодо регіонального планування та політики з охорони довкілля, де загальні інтереси громади є переважаючими²⁵⁸.
5. ЄСПЛ надає безпосереднє значення факту виплати компенсації за-інтересованій особі при оцінці досягнення справедливого балансу між конкуруючими суспільними та індивідуальними інтересами.
6. Що стосується витрат на судовий розгляд, сплачених екологічною організацією, ЄСПЛ зважає на роль «сторожового пса», яку виконує організація-заявник, при дотриманні балансу між загальними інтересами та правами асоціації.

²⁵⁶ Справа Бросе-Трібуле та інші проти Франції (Brosset-Triboulet and Others v. France), <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98036>, п. 80.

²⁵⁷ Справа Фредін проти Швеції (Fredin v. Sweden), рішення від 18.02.1991 р., <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57651>, п. 41.

²⁵⁸ Справа Депаль проти Франції (Depalle v. France), <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-97978>, пп. 83–84; Справа Бросе-Трібуле та інші проти Франції (Brosset-Triboulet and Others v. France), <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98036>, пп. 84 та п. 86–87.

ВИСНОВКИ

На момент прийняття Конвенції у 1950 році екологічні права не привертали так багато уваги, як основоположні права людини. Як результат, Конвенція у своєму тексті не надає прямого захисту екологічним правам людини. Втім, з часом такий захист був запропонований через застосування інших прав, передбачених у Конвенції, таких як право на життя, на повагу до приватного та сімейного життя та інші права. Проте, обмежена практика ЄСПЛ у справах, які можна вважати екологічними чи які пов'язані із захистом екологічних прав громадян, впродовж останніх тридцяти років дає підстави вважати, що ЄСПЛ не проявляв особливого бажання надавати екологічним правам такий же рівень захисту, як і тим правам, які прямо закріплені в Конвенції, без внесення відповідних змін у Конвенцію чи прийняття окремого додаткового протоколу про право на безпечне та здорове довкілля. А тому для подання до ЄСПЛ справи, яка стосується порушення екологічних прав людини, таку заяву слід ретельно підготувати і обґрунтувати доказами про порушення з боку держави основоположних прав людини, передбачених Конвенцією.

ЄСПЛ надає екологічний захист, як правило, опосередковано і переважно у справах про завдану шкоду чи забруднення. Через свій характер, рішення ЄСПЛ не має впливу на запобігання, обмеження, контроль чи очищення забруднення. Єдина категорія справ, де ЄСПЛ безпосередньо ставав на захист довкілля, — це були справи, які стосувались обмеження державою певних прав людини (право на мирне володіння майном) на підставі потреби у захисті спільних інтересів (у цьому випадку, інтересів довкілля). Проте, такі справи трапляються рідко, а роль ЄСПЛ у них зводиться до визнання відсутності порушення Конвенції державою, що віддала перевагу захисту довкілля.

Аналіз практики ЄСПЛ в екологічних справах свідчить про такі тенденції та можливості, доступні для потенційних заявників — фізичних осіб та НУО: Конвенцію можна використати для захисту екологічних прав громадян та захисту прав громадян від негативного впливу факторів довкілля, втім такий негативний вплив повинен досягти певного рівня серйозності та завдати значну шкоду заявнику. Через субсидіарну роль ЄСПЛ, останній буде покладатися на рішення національних судів та державних орга-

нів при оцінці рівня серйозності шкоди та впливу на громадян, а також причинно-наслідкового зв'язку між забрудненням довкілля та погіршенням стану здоров'я заявників. Очікувати на активну роль ЄСПЛ у знаходженні та витребуванні доказів не слід, натомість потенційним заявникам варто спочатку підготувати максимально прийнятні і належні докази вже при подачі справи до національного суду. Крім того, для отримання захисту екологічних прав у ЄСПЛ адвокат повинен проявити креативність та обізнаність у практиці ЄСПЛ для обґрунтування всіх аспектів порушення прав, передбачених Конвенцією.

Такої ж, якщо не більшої, важливості є роль, яку усталена практика ЄСПЛ, може відігравати у створенні національного законодавства. Оскільки вона є зобов'язальною для національних судів, уважно підібрані посилення на практику ЄСПЛ у позовних заявах, які подаються на національному рівні, можуть посилити позицію позивачів при захисті довкілля чи їхніх екологічних прав. Особливу увагу у цьому стосунку слід приділити позиції ЄСПЛ в екологічних справах, яка вказує на наявність позитивного обов'язку в держави, зокрема обов'язку оцінювати ризики для прав людини та пом'якшувати ці ризики, викликані станом довкілля або діяльністю людини, забезпечувати надання та поширення інформації про екологічні ризики, а також залучення зацікавленої громадськості до процесу прийняття рішення з можливістю оскарження такого рішення, а також взяття до уваги ролі «сторожового пса», яку виконують екологічні НУО, включаючи усі аспекти доступу до суду. ЄСПЛ визнає право неурядових екологічних організацій з представлення інтересів своїх членів та захисту прав своїх членів, а також своїх прав на національному рівні та на рівні Ради Європи. Окрім цього, ЄСПЛ давно вже визнає важливу роль організацій громадського суспільства у їх вимогах до держав відповідати за свої дії та бездіяльність у сфері основоположних прав людини та суспільних інтересів, що передбачає обов'язок зі сторони держави зі сприяння та підтримки їх діяльності. Самодостатні за своєю суттю, ці висновки відповідають положенням Конвенції ЄЕК ООН про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Оргуської конвенції), стороною якої є Україна.

Практика ЄСПЛ стає все більше відомою серед юристів і суддівського корпусу. Зважаючи на процес руху України до набуття членства в Європейському Союзі, ця тенденція буде розвиватись, і посилення на рішення ЄСПЛ як з боку заявників, так і національних судів буде усе більше. Незважаючи на загальну обережність, тлумачення ЄСПЛ норм Конвенції в світлі сучасних умов відкриває нові потенційні можливості

із захисту екологічних прав громадян (2024 рішення про зміну клімату — це найновіші і найяскравіші приклади). Це видання із аналізом і перекладом (в українській редакції книги) найважливіших рішень ЄСПЛ в екологічних справах покликане сприяти використанню практики ЄСПЛ юристами та адвокатами, які представляють екологічних активістів і організації при поданні позовів до національних судів, а також заохочувати юристів з питань публічних інтересів і доквілля до креативного тлумачення положень Конвенції задля подолання сучасних екологічних викликів, в такий спосіб сприяючи подальшому розвитку екологічного питання у діяльності ЄСПЛ.

ДОДАТКИ

**РЕЗЮМЕ ТА ПРЕС-РЕЛІЗИ ОКРЕМИХ РІШЕНЬ
ЄСПЛ В ЕКОЛОГІЧНИХ СПРАВАХ
(НЕОФІЦІЙНИЙ ПЕРЕКЛАД)**

ДОДАТОК 1

*Інформаційний бюлетень з практики №
Червень 1998*

**Справа Л. С. Б. проти Сполученого Королівства
(L. C. B. v. the United Kingdom) — 23413/94**

Рішення від 9.06.1998

Стаття 2. Позитивні зобов'язання

Стаття 2-1. Життя

Відсутність заходів по відношенню до дитини військовослужбовця, який був присутній під час проведення ядерних випробувань на острові Різдва: *відсутність порушення*

Факти

Батько заявниці зазнав впливу радіації, коли перебував на військовій службі в якості комплектувальника бортхарчування у Королівських повітряних силах на острові Різдва (Тихий океан) під час ядерних випробувань у 1950-х роках.

Заявниця народилася у 1966 році. У приблизно 1970 році їй поставили діагноз лейкемія. Заявниця стверджує, що неспроможність британської влади попередити її батьків про можливі ризики для її здоров'я, які могли з'явитися внаслідок участі її батька у ядерних випробуваннях, є порушенням Статті 2 (право на життя) Конвенції.

I. СТАТТЯ 2 КОНВЕНЦІЇ

A. Межі справи за Статтею 2

Заява щодо відсутності моніторингу рівня доз опромінення, які отримав батько заявниці, не розглядалася у Комісії і базувалася на подіях, що відбулися до декларацій Сполученим Королівством щодо Статей 25 і 46.

Суд ухвалив, що **немає порушення Статті 2 Конвенції** щодо скарги заявниці на відсутність дій з боку Сполученого Королівства щодо попередження її батьків або відстеження стану її здоров'я до моменту, коли в неї діагностували лейкемію. Суд не прийшов до висновку, що беручи до уваги інформацію, якою володіла британська влада у відповідний час про можливість отримання високих доз радіаційного опромінення батьком заявниці і потенційний вплив цього на її здоров'я, можна було очікувати від британської влади вжиття заходів з їхньої власної ініціативи щодо попередження батьків заявниці про ці питання або вжиття будь-яких інших заходів по відношенню до неї.

Висновки: немає юрисдикції для розгляду цієї заяви (одноголосно).

В. Відсутність заходів по відношенню до заявниці

Параграф 1 Статті 2 зобов'язує кожну Державу вживати відповідних заходів для охорони життя кожного, хто перебуває під її юрисдикцією.

Неможливо дізнатися, чи дійсно батько заявниці отримав небезпечне радіаційне опромінення — у документах того часу зазначено, що рівень радіації не досягав небезпечного рівня у тих зонах, де були розміщені звичайні військовослужбовці — державні органи влади у період між 1966 і 1970 роком могли бути впевненими у цьому.

Можна було очікувати від держави попередження її батьків та моніторингу стану її здоров'я лише у тому випадку, якщо існувала би ймовірність, що опромінення батька ставило під загрозу здоров'я заявниці — не було встановлено причинно-наслідкового зв'язку між опроміненням батька і лейкемією дитини — немає зобов'язань вживати заходів по відношенню до заявниці.

Висновки: немає порушення (одноголосно).

II. СТАТТЯ 3 КОНВЕНЦІЇ

Немає порушень з причин, згаданих у зв'язку зі Статтею 2.

Висновки: немає порушення (одноголосно).

III. СТАТТІ 8 І 13 КОНВЕНЦІЇ

Заява стосовно відсутності моніторингу рівня радіаційного опромінення батька і неповідомлення про зміст існуючих записів не піднімалися перед Комісією.

По суті справи, відкритий Суду для розгляду заяви про відсутність заходів по відношенню до заявниці в рамках Статті 8 — немає необхідності, оскільки не виникає окремих питань.

ВИСНОВКИ: немає юрисдикції для розгляду заяв, що стосуються відсутності дій з боку держави щодо вимірювання радіаційного опромінення батька і неповідомлення про зміст існуючих записів щодо рівня радіації (одноголосно); немає необхідності розглядати заяву про відсутність заходів по відношенню до заявниці в рамках Статті 8 (одноголосно).

ДОДАТОК 2

Інформаційний бюлетень з практики Суду №
Лютий 1998 року

Справа Гуерра та інші проти Італії
[Guerra and Others v. Italy] — 14967/89

Рішення від 19.2.1998 [ВП]

Стаття 8. Позитивні зобов'язання

Стаття 8-1. Повага до сімейного життя. Повага до приватного життя

Відсутність дій з оповіщення місцевого населення про фактори ризику і дії у випадку аварії на хімічному підприємстві, розташованому неподалік: *Стаття 8 застосовна; порушення*

[Цей короткий виклад є витягом з офіційних збірників Суду (Серія А або Збірники судових рішень та ухвал). Таким чином, його форматування та структура можуть відрізнятися від резюме інформаційного бюлетеню]

I. СТАТТЯ 10 КОНВЕНЦІЇ

A. Попереднє заперечення Уряду (не вичерпання національних засобів правового захисту)

Перше положення — невідкладне застосування (Стаття 700 Цивільно-процесуального кодексу): могла би бути практичним засобом захисту, якщо би скарга заявників стосувалася відсутності заходів, спрямованих на зменшення або усунення забруднення; однак, у даній справі, таке застосування могло би призвести до призупинення роботи фабрики.

Друге положення — подання заяви про відкриття кримінальної справи: могло би, як максимум, призвести до відкриття справи проти менеджерів підприємства і їхнього засудження, але точно не до розповсюдження будь-якої інформації.

Висновки: заперечення відхилено (дев'ятнадцять голосів проти одного).

B. Суть заяви

Право громадськості на отримання інформації визнавалося Судом вже декілька раз у випадках, що стосувалися обмеження свободи преси, як природний наслідок конкретної функції журналістів, які мали передавати інформацію та ідеї про питання громадського інтересу — однак,

факти даної справи чітко відрізняються від вищезгаданих випадків, оскільки заявники скаржилися на недоліки існуючої системи, що передбачена відповідним законодавством — хоча префект підготував план дій у надзвичайних ситуаціях на основі звітів, наданих підприємством, і цей план було направлено до Управління цивільного захисту 3 серпня 1993 року, заявники ще не отримали потрібної інформації.

Свобода отримання інформації фактично забороняє уряду обмежувати особу в отриманні інформації, яку інші особи хотіли або могли хотіти передати цій особі — цю свободу не можна тлумачити, як таку, що накладає на Державу, у випадках подібних до випадку даної справи, позитивні зобов'язання збирати і розповсюджувати інформацію за власною ініціативою.

Висновки: Стаття 10 не застосовна (вісімнадцять голосів проти двох).

II. СТАТТЯ 8 КОНВЕНЦІЇ

Прямий вплив токсичних викидів на право заявників на повагу до їхнього приватного та сімейного життя означав, що Стаття 8 є застосовною.

Заявники скаржилися не на дії Держави, а на відсутність дій з боку Держави — мета Статті 8 головним чином полягає у забезпеченні захисту особи проти свавільного втручання державних органів влади — вона не лише просто змушує Державу утримуватись від такого втручання: окрім таких в першу чергу негативних дій передбачаються позитивні зобов'язання, що є частиною ефективної поваги до приватного та сімейного життя.

У даній справі необхідно було визначити чи національні органи влади вжили необхідних заходів для забезпечення ефективного захисту права заявників на повагу до їхнього приватного та сімейного життя.

Міністерство з питань навколишнього середовища та Міністерство охорони здоров'я підготували спільні висновки щодо звіту про безпеку підприємства, який надало хімічне підприємство, — міністерства надали префекту інструкції стосовно плану дій у надзвичайних ситуаціях, який від підготував у 1992 році, і стосовно заходів оповіщення місцевого населення. Однак, районний муніципалітет, якого це стосувалося, до 7 грудня 1995 року не отримав жодних документів щодо висновків.

Значне забруднення навколишнього середовища могло вплинути на добробут осіб та запобігти здійсненню їхнього права на житло у такий спосіб, що це негативно вплинуло на їхнє приватне та сімейне життя — фактично заявники чекали на відповідну інформацію, яка дала би їм можливість оцінити ризики, на які наражалися вони та їхні сім'ї, якщо би вони продовжували жити в Манфредонії — місті, яке особливо нара-

жається на небезпеку у випадку аварії на підприємстві, до припинення виробництва добрив у 1994 році.

Держава-відповідач не виконала своїх зобов'язань щодо забезпечення права заявників на повагу до їхнього приватного та сімейного життя.

Висновки: Стаття 8 застосовна і є порушення (одноголосно).

III. СТАТТЯ 2 КОНВЕНЦІЇ

Висновки: немає необхідності розглядати справу згідно зі Статтею 2 також (одноголосно).

IV. СТАТТЯ 50 КОНВЕНЦІЇ

A. Шкода

Матеріальна шкода: не вказана.

Моральна шкода: кожному заявнику присуджено визначену суму.

B. Судові витрати

Беручи до уваги пізні подання вимог та суми, які вже були надані для отримання юридичної допомоги, Суд відхилив таку вимогу.

ВИСНОВКИ: Держава-відповідач має сплатити кожному заявнику визначену суму (прийнято одноголосно).

© Рада Європи/Європейський суд з прав людини

Цей короткий виклад з Реєстру не накладає зобов'язання на Суд.

*Інформаційний бюлетень з практики Суду №69
Листопад 2004 року*

**Онерілдіз проти Туреччини [ВП]
[Önerüldiz v. Turkey] [GC] — 48939/99**

Рішення від 30.11.2004 [GC]

Стаття 2

Стаття 2-1. Життя

Відповідальність влади за загибель людей в результаті випадкового вибуху на сміттєзвалищі недалеко від міських трущоб: *порушення*

Стаття 2. Позитивні зобов'язання

Порушення права на життя в результаті небезпечних видів діяльності; Ефективність превентивних заходів і кримінального покарання: *порушення*

Стаття 13. Ефективний засіб правового захисту

Ефективний засіб правового захисту щодо небезпечних видів промислової діяльності, що призводять до загибелі людей і знищення майна: *порушення*

Стаття 1 Протоколу № 1

Стаття 1 параграф 1 Протоколу № 1. Майно

Питання зведення будинку без дозволу на землю і незаконне заселення становлять значний матеріальний інтерес

Мирне володіння майном

Вибух на громадському сміттєзвалищі призвів до втрати майна: *порушення*

Факти: На момент аварії заявник жив з дванадцятьма близькими родичами в трущобах району Умраніє (Стамбул). Територія була частиною району недобудованих помешкань, побудованих без дозволу на землю навколо сміттєзвалища, яке використовували для зберігання відходів з чотирьох районів під керівництвом і відповідальністю Стамбульської міської ради. В експертному звіті, який підготували на прохання районної ради Умраніє, було звернуто увагу влади на те, що сміттєзвалище, яке не відповідало технічним вимогам і Закону про навколишнє середовище,

становило небезпеку для жителів трущоб, також не було вжито жодних заходів для того, щоб запобігти вибуху газів, які виділяються при розкладанні сміття. Відповідний урядовий орган рекомендував владі усунути проблеми при їх виявленні. Районна рада Умраніе зверталася за судовою постановою, яка би заборонила використання сміттєзвалища іншими місцевими радами. До закінчення розгляду справи 28 квітня 1993 р. на сміттєзвалищі стався вибух метану і сміття, яке знесло з відвалу відходів, накрило кілька будинків, розташованих під ним, в тому числі той, який належить заявнику, який втратив дев'ять близьких родичів. Поліція і адміністративні органи негайно розпочали розслідування, замовивши експертизу. Офіційне розслідування завершилося менше, ніж за три місяці, в результаті чого було порушено кримінальну справу проти мерів Умраніе і Стамбула. Згодом їх визнали винними у «халатності при виконанні обов'язків», їх покарали умовними штрафами, що є мінімальним покаранням згідно з чинним законодавством. Заявник згодом подав позов до адміністративного суду про відшкодування збитків у зв'язку із загибеллю родичів і втратою майна. Суд встановив прямий причинно-наслідковий зв'язок між аварією і халатністю з боку влади. Після судового розгляду справи, що тривав протягом майже п'яти років, заявник і його уцілілі діти отримали компенсацію в розмірі 100,000,000 TRY як відшкодування за моральну шкоду (≈ 2077 євро) і 10000000 TRY за матеріальні збитки (≈ 208 євро), хоча ці суми не було виплачено. Суд відмовився прийняти до уваги факт руйнування будинку на тій підставі, що після аварії заявник мав змогу придбати житло частково за рахунок державних субсидій на дуже вигідних умовах, а також відмовився присудити компенсацію за пошкодження електроприладів, якими заявник незаконно користувався, оскільки у будинку не було водопостачання і електроенергії.

Законодавство: Стаття 2 (позитивні зобов'язання держави щодо небезпечних видів діяльності). І робота сміттєзвалищ, і відбудова районів трущоб підпорядковувались правилам безпеки в Туреччині. В даному випадку, задовго до вибуху доступною була інформація про те, що життя жителів в небезпеці через технічні недоліки сміттєзвалища. Згідно з висновками експертизи було встановлено, що сміттєзвалище було відкрите і продовжувало функціонувати, порушуючи чинні постанови суду про те, що сміттєзвалище становить небезпеку, і що наявна матеріально-технічна база не в змозі запобігти вибуху в результаті розкладання відходів. Коротше кажучи, задовго до нещасного випадку наголошувалося і про ймовірність, і неминучість ризику, при продовженні роботи сміттєзвалища за тих самих умов ризик значно збільшувався. Відповідно, оскільки влада було проінформовано про ризик і небезпеку від сміттєзвалища, вона

знала або повинна була знати перед аварією, на що наражаються місцеві жителі. Згідно із статтею 2, влада була зобов'язана вжити необхідних превентивних оперативних заходів, щоб захистити людей. Проте відповідальна рада не зуміла вжити необхідних термінових заходів, так само як і не дотрималась офіційних постанов у цьому питанні. Крім того, жертви аварії не причетні до жодної халатності або необачності, оскільки хоча чинне законодавство і забороняло їм жити в районі сміттєзвалища, довгі роки держава послідовно дотримувалася політики терпимості по відношенню до району трущоб, з чого скористався заявник. Адміністративна влада ставилася до нього як до законного власника будинку, хоча відповідно до законодавства мала право знести його; проте, влада залишалася пасивною перед протиправною поведінкою заявника і створила невизначену ситуацію щодо застосування ними відповідних норм. Слід було, з державного погляду, належно розглянути питання інвестицій потрібних для вирішення цих проблем. Хоча своєчасне встановлення газовідвідної системи на сміттєзвалищі могло б бути ефективним засобом зменшення небезпеки вибуху газу, що виділяється при розкладанні відходів, без надмірного обтяження держави. Нарешті, навіть дотримання державою свого зобов'язання поважати право громадськості на доступ до інформації не було б достатнім без застосування більш практичних заходів, щоб уникнути ризику для життя мешканців трущоб. Коротше кажучи, згідно з висновками внутрішніх слідчих органів, у цій справі бралася до уваги відповідальність держави. Нездатність влади зробити все, що в її силі, щоб захистити жителів трущоб від безпосередніх і відомих ризиків, призвела до порушення Статті 2 в матеріально-правовому аспекті.

Висновки: порушення (одноголосно).

Держава була зобов'язана забезпечити «адекватну» судову відповідь на основі кримінального законодавства на загибель людей в результаті небезпечної діяльності. Кримінально-правове судочинство, що існує в Туреччині, є частиною системи, яка, теоретично, здавалася ефективною, щоб захистити право на життя в умовах небезпечної діяльності. На практиці влада провела оперативні адміністративні та кримінальні розслідування, швидко встановила причини аварії та кількість загиблих і знайшла винних. Таким чином, питання було в тому чи судові органи готові були прийняти рішення про покарання винним. Проте єдиною метою кримінальної справи було визначити те, чи владу може бути притягнуто до відповідальності за халатність при виконанні обов'язків, а будь-яке питання щодо її відповідальності за загибель людей лишилося невизначеним. Суд визнав реальний факт загибелі людей, проте ніхто не визнав відповідальності за нездатність захистити право на життя. У справі не йдеться

про те, чи суд першої інстанції приділив належну увагу надзвичайно серйозним наслідкам аварії; відповідальні особи були засуджені до мінімального покарання, яке було умовним. Іншими словами, судова відповідь на трагедію не змогла забезпечити повної відповідальності державних посадових осіб або органів влади за аварію і ефективно застосування положень національного законодавства, які гарантують дотримання права на життя, зокрема, стримуючу функцію кримінального права. Неналежний правовий захист у даній справі, який повинен гарантувати право на життя і запобігати будь-якій поведінці, яка загрожує життю, призвів до порушення Статті 2 в її процедурному аспекті.

Висновки: порушення (шістнадцять голосів проти одного).

Стаття 1 Протоколу № 1: (а) Застосовність: житло заявника було побудовано незаконно на землі, яка належить Казначейству і не відповідає технічним стандартам. Неможливо було встановити чи мав заявник право на отримання допомоги згідно з законом, що могло б виправити ситуацію, в результаті чого можна було отримати право власності на землю, але в будь-якому випадку, він не вжив жодних заходів для досягнення цієї мети. Відповідно, бажання, яке заявник висловив перед судом щодо передачі йому права власності, не є свого роду «позовом, який має достатньо підстав», який міг би бути розглянутий і задоволений судом. Що стосується несанкціонованого житла заявника, влада навмисно не зруйнувала його, хоча мала на це право; така терпимість вказує на *de facto* визнання того, що заявник і його родичі мали майновий інтерес у цьому житлі, а також рухомому майні. Крім того, через невизначеність, яка виникла в результаті зволікання влади щодо знесення незаконних поселень, заявник не міг навіть подумати, що його становище може змінитися за ніч. Інакшими словами, майнове право заявника на його житло давало достатньо підстав, щоб скласти матеріально-правовий інтерес, а таким чином і вважатися «власністю».

(б) мирне володіння майном. Було встановлено причинно-наслідковий зв'язок між грубою халатністю з боку державних структур і завалом будинку заявника сміттям, що призвело до порушення позитивного зобов'язання держави відповідно до положення гарантувати захист майнових інтересів заявника. Згідно з цим позитивним зобов'язанням національні органи влади повинні були вжити практичних заходів, як зазначено в Статті 2, щоб уникнути руйнування будинку заявника. Проте, жодних заходів не було вжито. Переваги надані заявникові у вигляді субсидованого житла, не могли розглядатися як належна компенсація за матеріальні збитки. Влада також не визнала порушення його права на мирне користування своїм майном. Таким чином, заявник не втратив статусу «жертви».

Компенсацію, присуджену за матеріальні збитки в остаточному судовому рішенні, досі не було виплачено. В результаті цього відбулося втручання у право на приведення у виконання позову, який було задоволено.

Висновки: порушення (п'ятнадцять голосів проти двох).

Стаття 13 — Ефективність засобу правового захисту щодо порушення Статті 2: Кримінальні провадження, порушені після аварії зі смертельними наслідками в даному випадку, були визнані недостатніми для захисту права на життя (див. статтю 2 в її процедурному аспекті), хоча в рамках офіційних розслідувань було встановлено факти і визначено відповідальних осіб. Відповідно, заявник був в змозі використати засоби правового захисту доступні йому згідно з турецьким законодавством, для того щоб отримати відшкодування. Адміністративно-правові засоби, якими скористався заявник, були, на перший погляд, достатніми для нього, щоб забезпечити задоволення основних положень його скарги з приводу загибелі його родичів, і присудити йому належне відшкодування за порушення Статті 2 (див. вище). Проте ці засоби виявилися неефективними на практиці. Зокрема, відшкодування за моральні збитки заявнику за втрату близьких родичів не було виплачено, провадження у справі не проводилося належним чином. Хоча необхідно прийняти до уваги передбачену турецьким законодавством можливість згідно з Статтею 13 подання заяви на участь у кримінальному провадженні як сторони, що втручається, у даному випадку заявника не можна звинувачувати за те, що він не скористався цим варіантом, оскільки, як було зазначено вище, адміністративно-правові засоби, які він обрав, виявилися ефективними і здатними безпосередньо вирішити проблеми, а кримінальні засоби правового захисту не можна було використовувати одночасно.

Висновки: порушення (п'ятнадцять голосів проти двох).

Заявник був позбавлений ефективного засобу правового захисту щодо заявленого порушення його права згідно із Статтею 1 Протоколу № 1 через неналежну перевірку фактів при винесенні рішення про компенсацію та несплату суми, присудженої за втрату майна. Хоча заявник домігся переваг у вигляді альтернативного житла, Суд визнав це предметом розгляду відповідно до Статті 41. Крім того, оскільки такі переваги не позбавили його статусу «жертви» згідно із заявленим порушенням Статті 1 Протоколу № 1 (див. вище), він не міг бути позбавлений права на ефективні засоби правового захисту згідно з цією статтею.

Висновки: порушення (п'ятнадцять голосів проти двох).

Жодне питання не розглядалося відповідно до Статті 6 § 1 і Статті 8.

Стаття 41 — Порушення права на мирне користування майном: Що стосується знищення майна, то заявник здається не зазнав більше втрат, аніж сума прибутку, який він отримав від фінансових операцій при заміні житла, придбаного по зниженій ціні, так що встановлення факту порушення складає вже саме по собі достатню справедливу компенсацію у цьому аспекті. Що стосується втрати рухомого майна в результаті аварії, компенсація, присуджена на національному рівні (208 євро), не враховуючи електроприладів, не була виплачена заявникові. Питання виплати компенсації не слід брати до уваги в контексті Статті 41. Суд виніс рішення про присудження компенсації у розмірі 1500 євро.

Порушення права на життя: компенсація, присуджена на національному рівні (2077 євро), не була виплачена, і за конкретних обставин даної справи, рішення заявника не подавати виконавче провадження, щоб отримати цю суму, не можна вважати відмовою від його права на компенсацію; Суд виніс рішення про сукупну виплату 135 000 євро.

Суд виніс рішення про компенсацію судових витрат в органах Конвенції, хоча заявник не обґрунтував своєї претензії.

*Інформаційний бюлетень з практики Європейського Суду № 106
Березень 2008 року*

**Будаєва та інші проти Росії [Budayeva and Others v. Russia]
(заява № 15339/02)**

Рішення від 20 березня 2008 р. [Секція I]

Стаття 2. Позитивні зобов'язання

Неспроможність влади вести політику землепланування и надання допомоги в надзвичайних ситуаціях за наявності прогнозованого ризику зсуву селевих потоків, що може призвести до загибелі людей. *Порушення.*

Стаття 1 Протоколу № 1

Стаття 1 параграф 1 Протоколу № 1. Право на безперешкодне володіння майном

Співрозмірність вжитих владою заходів з надання іншого житла і допомоги у надзвичайних ситуаціях постраждалим, майну яких було завдано шкоди через зсув селевих потоків. *Положення Конвенції не порушено.*

Факти: Місто Тирніауз (Росія) розташоване в регіоні, де щорічно з 1937 року реєструвалися зсуви селевих потоків. Влітку 2000 року за сім днів місто накрила низка селевих потоків, і за цей період було зареєстровано не менше ніж 8 смертей, включаючи смерть чоловіка першої заявниці. Її молодший син також був серйозно травмований, а друга заявниця і її донька отримали сильні фрикційні опіки. Будинки і речі заявників також було зруйновано. І хоча заявники отримали безкоштовне житло взамін втраченого і одноразову допомогу у зв'язку з надзвичайною ситуацією, після стихійного лиха стан їхнього здоров'я погіршився. Прокуратура прийняла рішення не порушувати кримінальну справу як з приводу виникнення стихійного лиха, так і з приводу смерті чоловіка першої заявниці, яка була визнана такою, що наступила внаслідок нещасного випадку. Цивільний позов, який пізніше був поданий заявниками до влади, було відхилено на тій підставі, що місцеве населення було проінформовано про ризик у засобах масової інформації і було вжито усіх розумних заходів для зменшення ризику.

Протягом розгляду справи у Європейському Суді Уряд стверджував, що селеві потоки мали надзвичайну силу, і це означало, що їх неможливо було спрогнозувати або зупинити, натомість усі жителі, які поверну-

лися до своїх домівок після першої хвилі лиха, зробили це всупереч наказу про евакуацію.

Зі свого боку, заявники звинувачували владу у тому, що органи влади не провели необхідний ремонт несправного обладнання, не надали попереднього попередження і не провели розслідування. Заявники надали офіційні документи, що доводили, що у районному бюджеті не було передбачено кошти на ремонт, і що задовго до стихійного лиха влада отримала низку попереджень від гірського інституту (державна установа, що несе відповідальність за спостереженням небезпечних природних явищ у гірських районах), які закликали владу провести ремонт і встановити пости спостереження для забезпечення евакуації населення у випадку необхідності. В одному з останніх попереджень згадувалася небезпека виникнення великих втрат і жертв, якщо не буде вжито негайних заходів.

Законодавство: Стаття 2. (а) *Незадовільне технічне обслуговування і відсутність системи оповіщення.* Обсяг позитивних зобов'язань Держави у сфері надання допомоги у надзвичайних ситуаціях залежить від джерела загрози і ступеня зменшення ризику. При цьому важливим є те, чи вказують обставини справи на неминучість чітко визначених природних лих, таких як лиха, що повторюються, і що зачіпають окремих регіон, облаштований для проживання або використання. Органи влади отримали декілька попереджень у 1999 році, які мали привернути їхню увагу до зростання ризиків широкомасштабного сходження селевих потоків. Вони дійсно знали про те, що будь-яке сходження селевих потоків, незалежно від його масштабу, обов'язково мало руйнівні наслідки через пошкодження захисної інфраструктури. Хоча потреба у терміновому ремонті була визначена досить чітко, коштів на це виділено не було. Не було вжито важливих практичних заходів для забезпечення безпеки місцевого населення: не було жодного попередження і не було видано, опубліковано або виконано жодного наказу про евакуацію; наполегливі вимоги гірського інституту щодо встановлення тимчасових постів спостереження було проігноровано; не було доказів встановлення будь-яких нормативних регулюючих рамок, введення політики землепланування або спеціальних заходів; обладнання, що мало захищати від селевих потоків, не підтримувалося у належному стані. Загалом, влада не вжила жодних заходів перед стихійним лихом. Не існувало жодних виправдань тому, що органи влади не здійснювали політику землепланування і надання допомоги в надзвичайних ситуаціях, беручи до уваги прогнозований ризик втрати людських життів. Серйозні адміністративні помилки, які запобігали веденню такої політики, призвели до загибелі чоловіка першої заявниці і завдання травм їй та іншим членам її сім'ї. Таким чином,

влада не змогла виконати свій обов'язок встановити законодавчу та адміністративну базу для забезпечення ефективного захисту їхнього права на життя.

Висновок: порушення (одноголосно).

(b) *Реакція суду на стихійне лихо.* Через тиждень після стихійного лиха прокуратура вже прийняла рішення не проводити розслідування кримінальної справи за фактом смерті чоловіка першої заявниці. Розслідування звелось до встановлення безпосередньої причини смерті і не стосувалося питань дотримання правил безпеки або відповідальності влади. Не були розглянуті ці питання і в ході будь-якого іншого кримінального, адміністративного або технічного розслідування. Зокрема, не було вжито жодних заходів для перевірки численних тверджень про невідповідне технічне обслуговування і відсутність системи попередження. Вимоги заявників про відшкодування збитків були відхилені національними судами на тій підставі, що вони не змогли показати до якої міри збиток, завданий в результаті недбалості Держави, перевищив збиток, який неминуче був би завданий внаслідок стихійного лиха. Однак, відповідь на це питання можна було отримати тільки шляхом проведення складного експертного дослідження і встановлення фактів, доступ до яких мала лише влада. Таким чином, від заявників вимагалось надання доказів, які були поза межами їх досяжності. У будь-якому випадку, національні суди повністю не використали свої повноваження для встановлення фактів за допомогою виклику свідків або запиту експертних висновків, в той час як представлені заявниками докази, включали звіти, що показують, що деякі посадові особи поділяли їхні побоювання. Таким чином, питання про відповідальність Держави за катастрофу ніколи не досліджувалося або не вивчалось жодними судовими або адміністративними органами.

Висновок: Порушення (одноголосно).

Стаття 1 Протоколу № 1. — Було незрозуміло, якою мірою підтримання захисної інфраструктури в належному стані могло пом'якшити виняткову силу селевих потоків. Також не було показано, що збиток будинкам або майну заявників можна було би попередити завдяки існуванню системи попередження, тобто що він не міг бути беззастережно віднесений на рахунок недбалості Держави. Більш того, зобов'язання Держави щодо захисту приватної власності не могло розглядатися як тотожне зобов'язанням відшкодувати повну ринкову вартість зруйнованого майна. Запропонована Державою компенсація повинна оцінюватися з урахуванням всіх інших заходів, здійснених владою, складності ситуації, кількості власників, і економічних, соціальних і гуманітарних питань,

що виникають при наданні допомоги під час стихійних лих. Запропонована заявникам компенсація за житло не була явно невідповідною. Також з огляду на велику кількість постраждалих і масштаб операцій з надання допомоги в надзвичайних ситуаціях, верхня межа (13 200 рублів, приблизно 530 євро) компенсації за домашнє майно видається виправданою. Доступ до компенсаційних виплат був прямим і автоматичним і не передбачав участі в змагальному процесі або необхідності доводити фактично отриманий збиток. Таким чином, умови надання компенсації не покладали невідповідного тягаря на заявників.

ВИСНОВОК: немає порушення (одноголосно).

Стаття 41. Присуджується 30 000 євро в якості компенсації моральної шкоди першому заявнику, 15 000 євро — другому заявнику і 10 000 євро — всім іншим заявникам.

Видано Секретарем Суду

ЄСПЛ 364 (2015)

17.11.2015

У процесі судового розгляду не було визначено сфер відповідальності за смерть жертв землетрусу

У рішенні Палати¹ від сьогоднішнього числа у справі **Озел та інші проти Туреччини** [Özel and Others v. Turkey] (заяви № 14350/05, 15245/05 і 16051/05) Європейський суд з прав людини одногосло постановив, що: **було порушення Статті 2 (право на життя)** Європейської Конвенції з прав людини у її процедурному аспекті.

Справа стосувалася смерті членів сім'ї заявників, які були заживо поховані під уламками будинків, що були зруйновані у місті Чинарчик (Çınarcık) під час землетрусу 17 серпня 1999 року, який був одним із найсильніших у Туреччині і забрав життя великої кількості людей.

Зокрема, Суд виніс рішення, що дії національних органів влади не були належним чином швидкими щодо визначення сфер відповідальності та причин руйнування будинків, що призвело до смерті людей.

Основні факти

Заявники, Мезмет Озел (Mehmet Özel), Алі Кіліч (Ali Kılıç, Ісмаїл Ердоган (Ismail Erdogan), Салим Чакір (Salim Çakır), Бетюль Акан (Betül Akan), Менексе Кіліч (Menekse Kılıç), Гюхер Ердоган (Güher Erdogan) і Сехрібан Юсе (Ергюден) (Shriban Yüce (Ergüden)), є громадянами Туреччини, які народилися у відповідно 1974, 1955, 1938, 1954, 1960, 1956, 1927 і 1966 роках.

Місто Чинарчик розташоване у регіоні, який на карті сейсмічної активності класифікується як «зона основного ризику». Компанія V.G. Arsa Ofisi була звинувачена у руйнуванні будинків, що призвело до смерті по-

¹ Згідно із Статтями 43 і 44 Конвенції, це рішення Палати не є остаточним. Упродовж трьох місяців від дати ухвалення рішення Палатою будь-яка сторона у справі може звернутися з клопотанням про передання справи на розгляд Великої Палати. За наявності такого клопотання колегія у складі п'яти суддів приймає рішення, чи ця справа заслуговує подальшого розгляду. Якщо так, то у такому випадку справу слухає Велика Палата і виносить остаточне рішення. Якщо клопотання не приймається, у цей день рішення Палати стає остаточним. Коли рішення стає остаточним, воно передається до Комітету міністрів Ради Європи для моніторингу його виконання. Подальшу інформацію про процес виконання рішення можна знайти за посиланням: www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution.

страждалих в основному через браковані будівельні матеріали, які використовувались під час будівництва будинків. Судові провадження були порушені проти трьох партнерів компанії і її двох наукових директорів. Родичі жертв були учасниками процесу як треті сторони. По завершенню судового процесу двох обвинувачених було засуджено, а судовий процес проти інших було припинено у зв'язку із закінченням терміну давності.

За відсутності будь-яких адміністративних повноважень було неможливо порушити судову справу проти державних службовців, які також, ймовірно за все, розділяють відповідальність за руйнування будинків.

У 1999 і 2000 роках, п. Акан, п. Озел, п. Чакір і його дружина, і п. Юсе (Ергюден) подали позов про стягнення компенсації у районний суд Ялова (Yalova District Court). Судовий процес завершився приблизно у 2009 та 2011 роках.

Скарги, процесуальний розгляд та склад суду

Ґрунтуючись на положеннях Статті 2 (право на життя), заявники подали заяву про порушення права їхніх родичів на життя. Згідно із Статтями 6 (право на справедливий суд) і 13 (право на ефективний засіб правового захисту) вони також подали заяву про відсутність справедливого судового розгляду і надмірно довгу тривалість судового процесу, а також про відсутність ефективного засобу правового захисту.

На основі Статті 1 Протоколу № 1 (захист майна) заявники стверджували, що було втручання у їхні майнові права.

Заяви було подано до Європейського суду з прав людини 16, 22 і 25 квітня 2005 року.

Рішення було прийняте Палатою з семи суддів у наступному складі:

Пол **Леменс** (Paul Lemmens) (Бельгія), *Голова*,

Ізіл **Каракас** (Isil Karakas) (Туреччина),

Небойса **Віцініц** (Nebojsa Vucini) (Чорногорія),

Хелен **Келлер** (Helen Keller) (Швейцарія),

Егідіджус **Куріс** (Egidijus Kuris) (Литва),

Роберт **Спано** (Robert Spano) (Ісландія),

Джон Фрідрік **Кіслбро** (Jon Fridrik Kjølbro) (Данія),

і також Стенлі Найсміт (Stanley Naismith), *Секретар Секції*.

РІШЕННЯ СУДУ

Стаття 2 (право на життя)

Суд почав слухання із зазначення того, що Стаття 2 Конвенції покладає на Держави зобов'язання вживати усіх необхідних заходів для захисту життя осіб в рамках її юрисдикції, навіть у випадках стихійного лиха (див. справу Будаєва та інші проти Росії [Budayeva and Others v. Russia]).

Що стосується зобов'язання Держав запобігати стихійним лихам і захищати своїх громадян, Суд пояснив, що це зобов'язання полягає головним чином у прийнятті заходів, спрямованих на зміцнення спроможності органів влади реагувати на смертельні та непередбачувані природні явища, такі як землетруси.

Такі запобіжні заходи передбачають землепланування та контроль розвитку міст. У даній справі суд відзначив, що національні органи влади повністю усвідомлювали ризики потенційної зони стихійного лиха. Таким чином, місцеві органи влади, у повноваження яких входить видача дозволів на будівництво, відіграють основну роль і несуть первинну відповідальність у запобіганні ризиків, пов'язаних з наслідками землетрусів. Однак, суд постановив, що в цій частині заяви вплив термін давності, і відхилив її на підставі параграфів 1 і 4 Статті 35 (умови прийнятності) Конвенції.

У світлі матеріалів справи Суд зазначає, що кримінальні провадження тривали більше 12 років. Хоча справа і була складною, було лише п'ять обвинувачуваних, а експертні висновки були готові на ранньому етапі процесу. Двох обвинувачуваних було засуджено, в той час коли справа щодо трьох інших була закрита у зв'язку із спливом строку давності. Суд дійшов висновку про те, що тривалість судового процесу не відповідала вимозі щодо терміновості. Він прийняв позицію про те, що важливість розслідування мала спонукати органи влади провести його швидко з метою визначення сфер відповідальності та обставин за яких зруйнувалися будівлі і таким чином уникнути видимості терпимості незаконних дій або сукупності таких дій.

Інші статті

Беручи до уваги порушення Статті 2 Конвенції, Суд вважає, що він вже розглянув основне правове питання і що немає потреби окремо виносити рішення по іншим частинам заяви.

Стаття 41 (справедлива компенсація)

Суд постановив, що Туреччина має сплатити відшкодування моральної шкоди у сумі 30 000 євро (EUR) спільно п. Акан і п. Озелу, 30 000 євро спільно пану і пані Кіліч, 30 000 євро спільно пану і пані Ердоган, по 30 000 євро п. Чакіру і п. Юсе (Ергюден), а також відшкодування судових витрат п. Чакіру і п. Юсе (Ергюден) у сумі 4 000 євро кожному.

Цей прес-реліз є документом з Реєстру. Він не є зобов'язуючим для Суду. Рішення, постанови та іншу інформацію про Суд розміщено на веб-сайті www.echr.coe.int.

Контактні особи

echrpress@echr.coe.int | tel.: +33 3 90 21 42 08

Трейсі Тернер-Третц (Tracey Turner-Tretz) (тел: + 33 3 88 41 35 30)

Ніна Саломон (Nina Salomon) (тел: + 33 3 90 21 49 79)

Деніс Ламберт (Denis Lambert) (тел: + 33 3 90 21 41 09)

Інсі Ертекін (Inci Ertekin) (тел: + 33 3 90 21 55 30)

Європейський суд з прав людини був створений у Стразбурзі у 1959 році з метою розгляду потенційних порушень Європейської конвенції з прав людини від 1950 року.

Інформаційний бюлетень з практики Суду
Серпень 1997 року

Балмер-Шафрот та інші проти Швейцарії
[Balmer-Schafroth and Others v. Switzerland] — 22110/93

Рішення від 26.8.1997 [ВП]

Стаття 6

Стаття 6-1. Цивільні права та обов'язки

Продовження Швейцарською федеральною радою ліцензії на експлуатацію атомної станції: *Стаття 6 не застосовна*

[Цей короткий виклад є витягом з офіційних збірників Суду (Серія А або Збірники судових рішень та ухвал). Таким чином, його форматування та структура можуть відрізнятися від резюме інформаційного бюлетеню]

I. ПОПЕРЕДНЄ ЗАПЕРЕЧЕННЯ (ЗАЯВНИКИ НЕ ЖЕРТВИ)

Факт, що Федеральна Рада Швейцарії оголосила прийнятним заперечення, яке заявники хотіли розглянути у суді, свідчить, що вони можуть вважатися жертвами.

Висновки: заперечення відхилено (одноголосно).

II. СТАТТЯ 6 КОНВЕНЦІЇ

A. Попереднє заперечення Уряду (не вичерпано національні засоби правового захисту)

Беручи до уваги висновки щодо застосованості, немає необхідності вирішувати питання вичерпності засобів захисту.

Висновки: немає необхідності виносити рішення (одноголосно).

B. Застосовність

Право, на яке заявники поклалися по суті — забезпечення адекватного захисту їхньої фізичної недоторканості від ризиків, що є наслідками використання атомної енергії — визнається у законодавстві Швейцарії.

У тій частині, де йшлося про перегляд дотримання статутних вимог, рішення Федеральної Ради було більше схожим на судовий акт, аніж на рішення, що стосувалося загальної політики.

Немає сумнівів, що спір був дійсно серйозним і по суті.

Заявники не встановили прямий зв'язок між умовами експлуатації атомної станції і їх правом на захист їхньої фізичної недоторканості, оскільки вони не змогли довести, що вони особисто наражалися на серйозну, специфічну і неминучу небезпеку — результати заходів, які Федеральна Рада могла би гіпотетично призначити у даній справі — ні небезпека, ні засоби правового захисту не було визначено зі ступенем ймовірності, який би зробив результати судового процесу прямо вирішальними для права, на яке покладаються заявники — зв'язок між цим правом і рішенням Федеральної ради надто незначний і далекий.

Висновки: стаття 6 не застосовна (дванадцять голосів проти восьми).

III. СТАТТЯ 13 КОНВЕНЦІЇ

Ті ж висновки.

ВИСНОВКИ: стаття 13 не застосовна (дванадцять голосів проти восьми).

Прес-реліз
виконаний Секретарем Суду № 843

Європейський суд з прав людини

09.11.2010

**Заходи, вжиті державою щодо компенсації незручностей,
заподіяних громадянину інтенсивним дорожнім рухом,
були недостатніми**

Рішенням Палати у справі «**Диш проти Угорщини**» (Deés v. Hungary) (заява № 2345/06), що не є остаточним¹, Європейський суд з прав людини одногосно постановив про:

порушення Статті 8, (що гарантує право на повагу до приватного і сімейного життя та житла), та параграфу 1 Статті 6, (що гарантує право на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку), Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Справу порушено на підставі скарг громадянина на шум, вібрації, забруднення і неприємний запах, джерелом яких є інтенсивний рух транспорту по вулиці, на якій проживає заявник, що знаходиться поблизу платної магістралі.

Основні факти

Заявник, Ёод Диш (György Deés), угорець за національністю 1950 року народження, проживає в селі Альсунимеді (Alsónémedi) (Угорщина).

Заявник стверджував, що багато вантажівок аби уникнути плати за проїзд магістраллю, яку було впроваджено 1997 року, обирають альтернативні маршрути, серед яких і вулиця, на якій він проживає.

¹ Відповідно до статей 43 та 44 Конвенції, рішення Палати не є остаточним. Упродовж трьох місяців від дати ухвалення рішення, будь-яка сторона у справі може, у виняткових випадках, звернутися із клопотанням про передання справи на розгляд Великої Палати Суду. У цьому випадку колегія у складі п'яти суддів вирішує, чи справа піднімає достатньо серйозне питання для його подальшого розгляду. Якщо колегія приймає клопотання, Велика Палата слухає справу і проголошує остаточне рішення. Якщо колегія Великої Палати відхиляє клопотання про передання справи на розгляд Великої палати, рішення Палати стає остаточним в той же день. Згідно з статтею 28 Конвенції, рішення комітету є остаточними. Коли рішення стає остаточним, його передають до Комітету міністрів Ради Європи з питань нагляду за виконанням рішень Суду. Детальніше про виконання рішень можна дізнатися на сайті www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution

23 лютого 1999 року він подав до суду клопотання про призначення йому компенсації від Державної служби автомобільних доріг загального користування у медьє Пешт. Він стверджував, що через збільшення потоку вантажних автомобілів на його вулиці, на стінах його будинку з'явилися тріщини. Врешті, 15 листопада 2005 року його клопотання було відхилено при розгляді апеляційної скарги. Національні суди зокрема постановили, що хоча рівень шуму, який вимірювався експертом двічі (в травні 2003 року рівень перевищив встановлену законом межу 60 дБ (А) на 15% і 12%), вібрація або шум від руху транспортних засобів не були настільки інтенсивним, щоб завдати руйнівних наслідків будинку пана Диш.

У той же час, починаючи з 1998 р., влада все ж вживала певних заходів, щоб уповільнити і налагодити рух транспорту в цьому районі. Зокрема було збудовано три об'їзні дороги, встановлено обмеження швидкості до 40 км/год в нічний час, а також встановлено світлофори на двох перехрестях. У 2001 році з'явилися дорожні знаки, що забороняли в'їзд транспортних засобів вагою більше 6 тонн, як і ті, що спрямовували транспорт в іншому напрямку.

Порядок розгляду скарг та склад Суду

Посилаючись зокрема на Статтю 8 Конвенції, (що гарантує право на повагу до житла), заявник стверджував, що через шум, забруднення і неприємний запах, джерелом яких є інтенсивний рух транспорту на його вулиці, його будинок став майже непридатним для проживання. Він також скаржився на порушення Статті 6, (яка гарантує право на справедливий судовий розгляд упродовж розумного строку), заявляючи, що розгляд його скарги в судовому порядку тривав занадто довго.

Заяву було подано до Європейського суду з прав людини 6 січня 2006 року. Рішення було прийнято Палатою з семи суддів у наступному складі: Франсуаза **Тюлкєнс** (Francoise **Tulkens**) (Бельгія), *Голова*, Дануте **Джошієн** (Danutė **Jočienė**) (Литва), Драголюб **Попович** (Dragoljub **Popović**) (Сербія), Андраш **Шайо** (Andras **Sajo**) (Угорщина), Нона **Цоцорія** (Nona **Tsotsoria**) (Грузія), Крістіна **Пардалос** (Kristina **Pardalos**) (Сан-Марино), Гвідо **Раймонді** (Guido **Raimondi**) (Італія), *судді*, а також Стенлі **Найсмїт** (Stanley **Naismith**), *секретар Секції*.

РІШЕННЯ СУДУ

Стаття 8

Суд постановив, що Конвенція гарантує право громадян не тільки на повагу до їхнього будинку як фізичного об'єкта (наприклад, запобігає

несанкціонованому проникненню), але і на спокійне проживання у даній місцевості, позбавленій шуму, шкідливих викидів або запахів.

Суд визнав складність даної справи, що потребувала вирішення питань, пов'язаних з інфраструктурою, і наголосив на необхідності вжити заходів, які б, з однієї сторони, вимагали значних затрат часу і ресурсів, але з іншої дозволили б збалансувати інтереси учасників дорожнього руху і жителів. Проте, незважаючи на зусилля обмежити та переспрямувати рух транспорту, такі заходи виявилися недостатніми, в результаті чого пан Диш піддавався надмірному шуму упродовж значного періоду часу (принаймні до травня 2003 року, коли було проведено експертну оцінку рівня шуму і підтверджено, що він перевищує максимально дозвалені державою показники).

Стаття 6, параграф 1

Суд постановив, що тривалість розгляду справи упродовж шести років і дев'яти місяців на двох рівнях юрисдикції була надмірною, а отже відбулося порушення параграфу 1 Статті 6.

Стаття 41 (справедлива компенсація)

Суд постановив, що Угорщина мала виплатити заявникові 6000 євро (EUR) в якості компенсації моральної шкоди.

Рішення доступне лише англійською мовою.

Цей прес-реліз підготовлено канцелярією Суду, він не є зобов'язуючим для Суду. Ухвали та рішення Суду, а також подальша інформація доступна на його веб-сайті.

Контактна інформація для ЗМІ:

echrpress@echr.coe.int | тел.: +33 3 90 21 42 08

Трейсі Тернер-Третц (тел.: + 33 3 88 41 35 30)

Емма Геліє (тел.: + 33 3 90 21 42 15)

Крістіна Пенкева-Маліновські (тел.: + 33 3 88 41 35 70)

Селін Мену Ланже (тел.: + 33 3 90 21 58 77)

Фредерік Дольт (тел.: + 33 3 90 21 53 39)

Ніна Саломон (тел.: + 33 3 90 21 49 79)

Європейський суд з прав людини було створено в Страсбурзі державами-членами Ради Європи 1959 року для контролю за дотриманням прав і свобод людини та громадянина, закріплених в Європейській конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 1950 року.

ДОДАТОК 8

**Прес-реліз видано секретарем Суду
ЕCHR 452 (2012)**

13.12.2012

**Продовження головної злітно-посадкової смуги в аеропорту
Довіль не вважається порушенням права заявників на приватне
та сімейне життя чи права на вільне володіння майном**

У сьогоднішньому рішенні Палати Суду у справі «**Фламенбаум та інші проти Франції**» (Flamenbaum and Others v. France) (заяви № 3675/04 та 23264/04), яке не є остаточним¹, Європейський суд з прав людини одноголосно постановив, що:

не було порушення статті 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) Європейської Конвенції про права людини, і

не було порушення статті 1 Протоколу 1 (захист майна) до Конвенції.

Справа стосується продовження злітно-посадкової смуги в аеропорту міста Довіль та пов'язаних з цим незручностей, що вплинули на майно місцевих мешканців. Беручи до уваги, що місцеві суди визнали суспільний інтерес проекту, і, що Уряд встановив законну мету — економічний добробут регіону, Суд постановив, враховуючи заходи вжиті місцевою владою, щоб попередити негативні наслідки від шумового впливу на місцевих мешканців, що між сторонами у справі знайдено справедливий компроміс. Суд також постановив, що заявники не підтвердили, що ринкова вартість їхнього майна знизилась через продовження злітно-посадкової смуги.

Основні факти

19 заявників є власниками або співвласниками будинків, розташованих в або поблизу лісу Сан-Гат'ян. Ці будинки знаходяться на відстані

¹ Відповідно до статей 43 та 44 Конвенції, рішення цієї Палати не є остаточним. Протягом 3 місяців після винесення рішення, будь-яка зі сторін може вимагати, щоб справу передали до Великої Палати Суду. Якщо такий запит подано, колегія у складі п'яти суддів вирішує, чи справа потребує додаткового розгляду. В такому випадку, Велика Палата розглядає справу і виносить остаточне рішення. Якщо запит про передачу справи не задоволено, рішення Палати стає остаточним у той же день. Як тільки рішення стає остаточним, його передають до Комітету міністрів Ради Європи для здійснення контролю над його виконанням. Для детальної інформації про процес виконання рішення перейдіть за посиланням: www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution, <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution>

від 500 до 2500 м від головної злітно-посадкової смуги аеропорту Довіль-Сан-Гатьян, яку збудували у 1931 році у місті Довіль і з часом розбудували.

Згідно плану шумового впливу, складеного у 1978 році і схваленого у 1982 році, розрізняють три зони відповідно до рівня шумового впливу. Указом від 24 лютого 1986 року, аеропорту присвоєно категорію В (перевезення на середні дистанції).

У 1987 році склали проект плану усунення авіаційних обмежень. Префекти Кальвадосу та Еру розпорядились щодо громадського опитування. Петицію з більш ніж 500 підписами, яку додали до реєстрів, надали у відкритий доступ. Місцеві мешканці скаржились, зокрема, на те, що план не включає оцінки впливу на довкілля і не бере до уваги незручностей, які може спричинити зростання інтенсивності авіаперевезень. 1 червня 1988 року призначено інспектора для проведення опитування необхідного для схвалення плану.

Указом від 4 квітня 1991 року прем'єр-міністр схвалив план усунення авіаційних обмежень.

У червні 1991 асоціація захисту інтересів місцевого населення, що проживає біля аеропорту Довіль-Сан-Гатьян («АРДАД»), членами якої є всі заявники, подала заяву до Державної ради для судового перегляду указу.

Державна рада відхилила заяву, мотивуючи своє рішення серед іншого тим, що указ, яким аеропорту присвоєно категорію В, більше не підлягає оскарженню, і, що, оскільки указ був предметом окремого судового розгляду поруч з іншими питаннями пов'язаними з продовженням злітно-посадкової смуги, а також планом пов'язаним з авіаційними обмеженнями, ці операції можна було виконувати окремо відповідно до розкладу встановленого місцевою владою. Державна рада встановила, що недоліки у плані обмежень були незначними у порівнянні з перевагами, які він пропонував для функціонування аеропорту.

У липні 1990 року префект Кальвадосу наказав провести громадське опитування, щодо плану продовження злітно-посадкової смуги. У липні 1990 року експертна фірма провела оцінку впливу плану на фізичний та біологічний стан довкілля, діяльність людей, містобудування, культурну спадщину та ландшафт, а також шумовий вплив. Оцінка впливу показала, що продовження злітно-посадкової смуги не лише позитивно вплине на діяльність аеропорту, а й матиме позитивний вплив на місцеву, і навіть регіональну економіку. Щодо шумового впливу встановлено, що його рівень перебуває в межах встановлених у плані шумового впливу схваленого у 1982 році, а тому рекомендації щодо компенсаторних заходів відсутні.

Громадське опитування провели впродовж одного місяця в 6 місцевих радах. Комісія з питань проведення опитування подала свій звіт

12 жовтня 1990 року, в якому вона схвалила план. У звіті йшлося, зокрема, про те, що продовження злітно-посадкової смуги значно збільшить кількість перевезень, що не буде значного збільшення шумового впливу, і що продовження злітно-посадкової смуги позитивно вплине на економічний розвиток регіону. Щодо шумового впливу, то комісія рекомендувала повністю припинити навчальні військові польоти та виліт літаків у ночі.

Указом від 5 березня 1991 року префект дав дозвіл на продовження основної злітно-посадкової смуги на 2 550 метрів, замість планованих 2 720 метрів, що вважається достатнім. Заяву АДРАД про судовий перегляд указу відхилив Канський адміністративний суд та Апеляційний адміністративний суд міста Нант.

Роботи над продовженням та украпленням смуги завершили 5 жовтня 1993 року. Смугу відкрили для авіатранспорту 10 листопада 1993 року.

1 липня 1994 року голова адміністративного суду призначив експертизу, щоб встановити, серед іншого, чи продовження злітно-посадкової смуги сприяло збільшенню кількості авіаперезень та зростанню рівня шумового впливу, а також, щоб виміряти рівень шуму. Експерт подав свій остаточний висновок у жовтні 1997 року, в якому він зазначив результати вимірювань рівня шуму, проведені у серпні 1996 року та у травні і червні 1997 року у будинку, що належить Голові АДРАД. Експерт зафіксував зменшення кількості авіаперевезень, однак зростання вантажопідйомності суден, і відповідно склав план шумового впливу та рекомендував аеропорту вжити оперативні заходи.

У серпні та вересні 1998 року, на підставі висновку, заявники подали заяву до адміністративного суду про компенсацію збитків спричинених продовженням злітно-посадкової смуги. У своєму рішенні від 4 травня 1999 року адміністративний суд відхилив їх заяви. Він постановив, зокрема, що висновок експерта підготовлений неналежним чином через те, що експерт проводив вимірювання рівня шуму без врахування впливу негативних чинників, і вийшов за рамки своїх повноважень, однак висновок можна використовувати для ознайомчих цілей. По суті справи суд встановив, що багатотонний авіатранспорт використовувався в аеропорту до того, як запустили нову смугу, і, що у найгіршому випадку місцеві мешканці можуть часом зазнавати впливу інтенсивного шуму під час взльоту літака, а збільшення шумового впливу через продовження смуги не принесе заявникам більших незручностей ніж ті, яких зазвичай зазнають мешканці місцевостей, що проживають поблизу аеропорту.

Заяву подану заявниками 20 грудня 2000 року відхилив Апеляційний адміністративний суд міста Нант за схожими підставами. Апеляційну скаргу з питань роз'яснення права подану паном Фламенбаумом 30 липня

2003 року відхилила Державна Рада, і рішенням від 30 грудня 2003 вона оголосила інші сімнадцять апеляційних скарг неприйнятними.

У травні та червні 2006 року місто Довіль та регіони Верхня Нормандія та Нижня Нормандія вирішили утворити спілку (*syndicat mixte*) аеропорту Довіль-Нормандія, дозвіл на що 21 липня 2006 року дав префект Кальвадосу. Апеляційну скаргу АДРАД щодо оскарження цього указу 18 грудня 2007 року відхилив своїм рішенням адміністративний суд, яке згодом 16 грудня 2008 року підтримав апеляційний адміністративний суд мотивуючи це тим, що, зокрема, розвиток, планування, управління та функціонування аеропорту Довіль, з огляду на його стратегічну позицію, значний потенціал щодо економічного та туристичного розвитку Нормандії та попереднього існування розвиненої інфраструктури аеропортів, принесе користь всім сторонам.

29 вересня 2008 року, після громадського опитування, указом регіону Нижня Нормандія прийнято новий план шумового впливу.

Тим часом, починаючи з квітня 2009 року, органи влади запустили процедури «зниження рівня шуму», за яких висота та під'їзні шляхи для зльоту та посадки зазнали змін, щоб обмежити одиночні польоти місцевих мешканців та зменшити шумовий вплив.

Скарги, процедура та склад Суду

Керуючись статтею 8 (право на повагу до особистого та сімейного життя), заявники поскаржились на шумовий вплив, спричинений продовженням основної злітно-посадкової смуги аеропорту та недоліки процесу прийняття рішень.

Керуючись статтею 1 Протоколу 1 (захист власності), вони також поскаржились на зниження ринкової вартості їхньої власності через продовження злітно-посадкової смуги, та вартість шумоізоляційних заходів, яких їм довелось вжити.

Заяву подали до Європейського суду з прав людини 27 січня 2004 року (пан Фламенбаум) та 21 червня 2004 року (інші заявники). Рішення прийняла Палата у складі семи суддів, а саме:

Марк **Віллігер** (Ліхтенштейн), *Головуючий*

Боштян М. **Жупанчич** (Словенія),

Енн **Пауер-Форде** (Ірландія),

Андре **Потоцкі** (Франція),

Пол **Лемменс** (Бельгія),

Гелена **Ядерблом** (Швеція),

Алес **Пейчал** (Чеська Республіка),

а також **Клаудія Вестердік**, *секретар судового засідання*.

РІШЕННЯ СУДУ

Стаття 8

Суд зауважив, що будинки заявників розташовані на різній відстані від основної злітно-посадкової смуги аеропорту, найближчий з яких розташований за кілька сотень метрів від аеропорту, а найдавший за 2,5 км. Шумовий вплив, якого зазнавали заявники, достатньо високий для того, щоб застосувати статтю 8, проти чого Уряд не заперечує. Для того, щоб відповідати вимогам статті 8, втручання має бути передбачене законом, переслідувати законну мету і бути необхідним у демократичному суспільстві. Органам влади потрібно було досягти справедливого балансу між інтересами особи та спільноти в цілому, з урахуванням широкої свободи розсуду, яка надається їм у цій сфері.

Спочатку Суд зауважив, що адміністративні суди, які розглядали справу заявників, встановили, що рішення, прийняті органами влади, відповідають внутрішньому законодавству. Відповідно, втручання про яке йде мова, передбачене законом.

Суд також встановив, що адміністративні суди підтвердили економічний інтерес у продовженні смуги, яка розрахована на те, щоб приймати авіатранспорт більшої вантажопідйомності. Таким чином, Суд прийшов до висновку про існування законної мети: економічний добробут регіону.

Всупереч письмовим поясненням заявників, Суд не вважає встановленим те, що продовження смуги значно збільшило кількість авіап перевезень. Це підтверджує новий план шумового впливу прийнятий у 2008 році. Префект дав дозвіл на продовження смуги на 2 550 метрів, замість початкових 2 720 метрів, мотивуючи це тим, що такої довжини достатньо для того, щоб досягти поставленої мети. Крім того, літаки з найбільшим рівнем шуму більше не мають дозволу на польоти у Франції. В аеропорту більше не відбуваються показові чи військові тренувальні польоти; цивільні тренувальні польоти контролюються або заборонені протягом певних періодів або діапазонів часу. Більш того, Суд встановив, що у 2009 році органи влади запровадили «процедури зменшення рівня шуму» за яких висота та під'їзні шляхи для зльоту та посадки зазнали змін, щоб обмежити одиночні польоти місцевих мешканців та зменшити шумовий вплив.

Отже, із врахуванням зазначених обставин, Суд встановив, що органи влади досягли розумного компромісу між сторонами.

Щодо процесу прийняття рішень, Суд встановив, що запланованому продовженню смуги передувала детальна оцінка впливу на фізичний та біологічний стан довкілля, діяльність людей, містобудування, культурну спадщину та ландшафт, а також шумовий вплив. Було проведено громадське опитування щодо проекту, під час якого громадськість

отримала доступ до матеріалів проекту, мала можливість вивчати списки опитуваних та зустрічатись із членами комісії, яка займалась опитуванням. Оцінка впливу на довкілля та дані громадського опитування були надіслані дорадчій комісії з питань охорони довкілля, на якій присутньою була АДРАД. План усунення авіаційних обмежень також був пунктом у громадському обговоренні в зацікавлених районних радах, під час яких місцеві мешканці могли висловлювати свої спостереження. І наостанок, подальше громадське опитування передувало прийняттю плану щодо радіо обмежень. У результаті, було проведено необхідні опитування та дослідження, і громадськість мала належний доступ до їх результатів.

Більш того, заявники використовували два способи захисту свого права в адміністративних судах: заяву про перегляд в суді та заяву про компенсацію збитків, і вони використали обидва способи захисту.

Стосовно так званої «фрагментації» процесу прийняття рішень, а також того, що весь план не вдалось переглянути одному судді, Суд вказав на те, що хоча Країни зобов'язані зважати на інтереси окремих людей — повагу до яких вони зобов'язані забезпечити шляхом дотримання статті 8 — у них на практиці повинен бути вибір між різними способами та засобами виконання цього обов'язку. У будь-якому разі, заявники могли брати участь у кожному етапі прийняття рішень та подавати свої зауваження. Відповідно, Суд не побачив недоліків у процесі прийняття рішень, а, отже, не було порушення статті 8.

Стаття 1 Протоколу 1

Суд повторив, що стаття 1 Протоколу 1 на практиці не гарантує права утримувати свою власність у сприятливому середовищі.

Заявники подали письмові пояснення про те, що шум, спричинений продовженням злітно-посадкової смуги, призвів до зменшення вартості їх власності. Вони посилалися на два висновки експерта, лише один з яких зроблений за вказівкою адміністративного суду, який згодом адміністративний суд, апеляційний адміністративний суд та Державна Рада визнали неналежно підготовленим. Заявники також посилались на інше рішення експерта, підготовлене на їх вимогу та пов'язане із сімома об'єктами власності. Експерт, який не вказав, який саме спосіб використовувався для визначення теперішньої ринкової вартості, прийшов до висновку, що вартість впала на 25%–60% через близькість до аеропорту, однак при цьому, він не вказав методів, які дозволили йому прийти до такого висновку, з використанням яких він вирахував зниження вартості об'єктів власності. Суд зауважив, що скарга заявників не стосувалась незручностей спричинених близькістю до аеропорту, а стосувалась продовження його головної злітно-посадкової смуги.

Суд повторив, що Палата просила сторони уточнити нову вартість їхньої власності, їхню теперішню ринкову ціну, і вказати, чи ця ринкова ціна відповідає ринковій ціні для схожих об'єктів власності, на які не вплинув шум, на який скаржаться заявники. Документи, які надали заявники, не дають відповідей на поставлені запитання, і один з них містить суперечливу інформацію щодо ринкової вартості одного й того ж об'єкта нерухомості та зменшення вартості через присутність аеропорту.

За таких умов заявники не довели, чи і до якої міри основна злітно-посадкова смуга аеропорту Довіль вплинула на вартість їхньої нерухомості. Суд також не міг взяти до уваги вартість шумоізоляційних робіт через те, що заявники не встановили причинового зв'язку між продовженням злітно-посадкової смуги та зростанням кількості авіаперевезень з врахуванням заходів, яких вжили органи влади, щоб обмежити шумовий вплив.

Оскільки заявники не змогли встановити наявності порушення їхнього права на мирне володіння власністю, Суд постановив, що не було порушення Статті 1 Протоколу № 1.

Рішення суду доступне лише французькою.

Цей прес-реліз є документом, виготовленим канцелярією суду. Він не є юридично-зобов'язуючим для Суду. Постанови, рішення та детальнішу інформацію про Суд можна знайти за адресою: www.echr.coe.int.

Прес контакти

echrpress@echr.coe.int | тел.: +33 3 90 21 42 08

Деніс Ламбер (тел.: + 33 3 90 21 41 09)

Трейсі Тернер-Третц (тел.: + 33 3 88 41 35 30)

Селін Мену-Ланж (тел.: + 33 3 90 21 58 77)

Ніна Саломон (тел.: + 33 3 90 21 49 79)

Європейський суд з прав людини засновано країнами-членами Ради Європи у Страсбурзі у 1959 році, щоб розглядати питання ймовірних порушень Європейської конвенції про права людини.

Прес-реліз підготований Секретарем судового засідання
РІШЕННЯ ПАЛАТИ У СПРАВІ ТАШКІН ТА ІНШІ ПРОТИ ТУРЕЧЧИНИ
[TAŞKIN AND OTHERS v. TURKEY]

**Європейський суд з прав людини сьогодні
оприлюднив у письмовій формі рішення
у справі Ташкін та інші проти Туреччини (заява № 46117/99)**

Суд одногосно прийняв рішення, що

- мало місце **порушення Статті 8** Європейської Конвенції з прав людини (право на повагу до приватного та сімейного життя);
- мало місце **порушення Статті 6 § 1** Конвенції (право на справедливий суд); і
- не було необхідності окремо розглядати скарги згідно зі Статтею 2 (право на життя) і Статтею 13 (право на ефективний засіб правового захисту) Конвенції.

Згідно зі Статтею 41 Конвенції (справедлива компенсація), Суд присудив кожному із заявників по 3 000 євро за моральну шкоду. (Рішення навне лише французькою мовою.)

1. Основні факти

Заявниками є 10 громадян Туреччини, що проживають у Бергами або навколишніх селах. Справа стосується надання дозволу на експлуатацію шахти з видобування золота в місті Овачік (Ovacik), неподалік Бергами (провінція Ізмір).

У 1992 році компанія з обмеженою відповідальністю *E. M. Eurogold Madencilik* (яка пізніше отримала назву *Normandy Madencilik A. Ş.*) отримала право на видобуток золота. Дозвіл був дійсним 10 років і також давав право на використання технології вилуговування ціаніду для видобутку золота. У 1994 році на основі звіту про вплив на навколишнє середовище, Міністерство навколишнього середовища надало компанії дозвіл на експлуатацію золотовидобувної шахти в м. Овачік.

Заявники та інші жителі Бергами звернулися із проханням про скасування цього дозволу з причин шкідливості процесу ціанідування, який використовується видобувною компанією, ризиками для здоров'я та ризиками забруднення водоносних горизонтів та руйнування місцевої екосистеми. У першій інстанції їх заяву було відхилено, але у рішенні від

13 травня 1997 року Верховний адміністративний суд задовольнив заяву. Посилаючись на висновки дослідження з оцінки впливу та інші звіти, Верховний адміністративний суд ухвалив рішення, що беручи до уваги географічне розташування золотовидобувної шахти і геологію регіону, дозвіл на експлуатацію не відповідав громадським інтересам через ризики для навколишнього середовища та здоров'я людей.

На виконання цього рішення Адміністративний суд Ізміру 15 жовтня 1997 року скасував рішення надати дозвіл на експлуатацію шахти. 1 квітня 1998 року Верховний адміністративний суд залишив це рішення в силі.

27 лютого 1998 року органи влади провінції Ізмір видали наказ про закриття шахти.

У жовтні 1999 року, на запит Прем'єр-міністра Інститут наукових та технічних досліджень Туреччини (TÜBİTAK) представив звіт про вплив використання ціаніду для видобутку золота на шахті, стверджуючи, що ризики, на які звертав увагу Верховний адміністративний суд, було усунуто або зменшено до рівня, що є нижчим, ніж прийнятні пороги. На основі цього звіту було прийнято низку міністерських рішень про видачу або поновлення дозволів на експлуатацію, і 13 квітня 2001 року компанія почала видобувну діяльність. Заявники оскаржували ці рішення в судах Туреччини, отримавши наказ про призупинення дії оскаржуваних рішень. Деякі із таких заяв на даний час перебувають на розгляді у судах Туреччини.

29 березня 2002 року Кабінет «принципово» вирішив, що видобувна компанія може продовжувати свою діяльність, але 23 червня 2004 року Верховний адміністративний суд видав наказ про призупинення дії цього рішення, на час розгляду рішення по заяві про його скасування. Відповідно до цього рішення, місцева влада провінції Ізмір у серпні 2004 року видала наказ про припинення видобутку золота на шахті.

Компанія *Normandy Madencilik* надала остаточне дослідження про оцінку впливу, на основі якого Міністерство навколишнього середовища та лісового господарства висловило позитивну думку наприкінці серпня 2004 року.

2. Судовий розгляд і склад суду

Заяву було подано до Європейської комісії з прав людини 25 вересня 1998 року і передано до Суду 1 листопада 1998 року. Її було визнано частково прийнятною 29 січня 2004 року. Застосувавши Статтю 36 Конвенції і Правило 44 Регламенту Суду, Голова Палати надав компанії *Normandy Madencilik* дозвіл взяти участь у процесі в якості третьої сторони. Слухання пройшли у Стразбурзі 3 червня 2004 року.

Рішення було прийнято Палатою з 7 суддів у наступному складі:

Георг Ресс (Georg Röss) (Німеччина), Голова,

Іренеу **Кабраль Барreto** (Ireneu Cabral Barreto) (Португалія),
Люциус **Кетфліш** (Lucius Cafilisch) (Швейцарія),
Різа **Тюрмен** (Riza Türmen) (Туреччина),
Бостьян **Зупанчіч** (Boštjan Zupančič) (Словенія),
Хане **Софі Грів** (Hanne Sophie Greve) (Норвегія),
Крістак **Трайя** (Kristaq Traja) (Албанія),
і також Вінсент **Бергер** (Vincent Berger), *Секретар Секції*.

3. Короткий виклад рішення [3]

Скарги

Заявники стверджували, що надання національними органами влади дозволу на експлуатацію золотовидобувної шахти з використанням технології цианидування і пов'язаний з цим процес прийняття рішень порушив їхні права за Статтями 2 і 8 Конвенції. Далі вони стверджували, що відмова адміністративних органів влади виконати рішення адміністративних судів є порушенням їхніх прав на ефективний засіб правового захисту згідно Статей 6 § 1 і 13 Конвенції.

РІШЕННЯ СУДУ

Стаття 8 Конвенції

Суд відзначив, що після зважування конкуруючих інтересів у справі, Верховний адміністративний суд поклав в основу свого рішення той факт, що дозвіл на експлуатацію шахти не відповідав громадському інтересу щодо ефективного здійснення права заявників на життя та безпечне навколишнє середовище. У світлі цього рішення не було потреби у подальшому вивченні суті справи щодо свободи розсуду, яка надається національним органам влади у таких питаннях.

Стосовно процесу прийняття рішення, Суд відзначив, що перед рішенням про надання дозволу на експлуатацію впродовж тривалого періоду часу було проведено ряд досліджень і перевірок. Були проведені збори з метою інформування населення регіону. Заявники та жителі цієї місцевості мали доступ до усіх відповідних документів, включаючи дослідження з цього питання. В основі рішення Верховного адміністративного суду було покладено його ж постанову від 13 травня 1997 року про відміну дозволу на експлуатацію на основі цих досліджень і звітів. Однак, хоча це рішення вступило в силу щонайпізніше після його направлення до адміністративних органів влади 20 жовтня 1997 року, наказ про закриття шахти з'явився аж 27 лютого 1998 року, через більше ніж 10 місяців після винесення рішення і через чотири місяці після того, як його отримали органи влади.

Щодо періоду після 1 квітня 1998 року, Суд відзначив відмову адміністративних органів влади дотримуватись рішень суду і національного законодавства і відсутність рішення, на основі нового звіту про оцінку впливу на навколишнє середовище, яке мало би замінити рішення, що було скасовано судами.

Більше того, незважаючи на процесуальні гарантії, передбачені законодавством Туреччини та практичні наслідки для цих гарантій від рішень суду, 29 березня 2002 року, у рішенні, яке не було оприлюднене, Кабінет надав дозвіл на продовження експлуатації золотовидобувної шахти, яка вже почала працювати у квітні 2001 року.

За цих обставин Суд вважає, що органи влади позбавили процесуальні гарантії, що захищають заявників, будь-якого корисного ефекту. Таким чином. Туреччина не змогла виконати свої зобов'язання, щоби гарантувати право заявників на повагу до приватного та сімейного життя. Отже суд одноголосно прийшов до висновку, що мало місце порушення Статті 8 Конвенції.

Стаття 6 § 1 Конвенції

Суд відзначив, що рішення прийняте Верховним адміністративним судом від 13 травня 1997 року мало призупиняючий ефект навіть до того, як воно стало остаточним 1 квітня 1998 року, але воно не було виконано у вказані терміни.

Більше того, на основі міністерських дозволів, виданих за прямим наказом Прем'єр-міністра, 13 квітня 2001 року компанія відновила експлуатацію шахти на експериментальній основі. Таке відновлення роботи шахти не мало правової основи і відбулося в обхід судового рішення. Така ситуація була несумісною з верховенством права і забезпеченням правових відносин.

Таким чином, Суд вважає, що турецькі органи влади не змогли ефективно і в розумні часові строки виконати рішення Ізмірського Адміністративного Суду від 15 жовтня 1997 року, яке було залишено в силі Верховним Адміністративним судом 1 квітня 1998 року, таким чином, позбавивши Статтю 6 § 1 будь-якого корисного ефекту. Отже, Суд одноголосно прийняв рішення що мало місце порушення Конвенції в цьому аспекті.

Статті 2 і 13 Конвенції

Оскільки ці скарги були подібними до тих, що стосувалися Статей 8 і 6 § 1 Конвенції, Суд вважає, що немає потреби розглядати їх окремо згідно із Статтями 2 і 13 Конвенції.

**Прес-реліз виданий Секретарем Суду
ЄСПЛ 005 (2011)**

10.01.2012

Внаслідок тривалої неспроможності Італії впоратися із «сміттевою кризою» в Кампанії було порушено права 18 людей, які живуть і працюють у цій області.

У сьогоднішньому рішенні Судової палати у справі «**Ді Сарно та інші проти Італії**» (*Di Sarno and Others v. Italy*) (додаток № 30765/08), яке не є остаточним, Європейський суд з прав людини більшістю голосів постановив:

Порушення Статті 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) Європейської конвенції з прав людини;

Відсутність порушення Статті 8 Конвенції щодо зобов'язання італійської влади надавати інформацію про потенційні ризики, з якими стикаються заявники.

Порушення Статті 13 (право на ефективний засіб правового захисту). Справа стосувалася надзвичайного стану (від 11 лютого 1994 р. до 31 грудня 2009 р.), оголошеного у зв'язку зі збором, утилізацією і ліквідацією відходів в області Кампанія в Італії, де проживали і/або працювали заявники, включаючи період п'яти місяців накопичення сміття на вулицях.

Основні факти

Заявниками є 18 італійських громадян, 13 з яких проживають, а решта п'ять працюють в місті Сомма Везувіана (Кампанія).

З 11 лютого 1994 р. до 31 грудня 2009 р. тодішній Прем'єр-міністр оголосив надзвичайний стан в області Кампанія у зв'язку з серйозними проблемами з утилізацією побутових відходів. Управління надзвичайним станом було спочатку доручено «заступникам спеціальних уповноважених».

9 червня 1997 р. голова області, виступаючи в ролі заступника спеціально уповноваженого, розробив регіональний план з утилізації відходів, який передбачав будівництво п'яти сміттєспалювальних заводів, п'яти основних місць поховання відходів і шість допоміжних сміттєзвалищ. Він оголосив тендер на концесію на десять років на функціонування служби з питань утилізації та ліквідації відходів в провінції Неаполь. Згідно з основними вимогами, переможець повинен забезпечити належ-

ний прийом зібраних відходів, їх сортування, переробку на альтернативне паливо (АП) і спалювання. З цією метою слід було побудувати і керувати підприємствами сортування і виробництва паливних відходів і побудувати електростанцію, яка використовує АП, до 31 грудня 2000 р.

Концесію виграв консорціум з п'яти компаній, які взяли на себе зобов'язання побудувати три підприємства з виробництва АП і одну установку для спалювання відходів¹.

22 квітня 1999 р. той же заступник спеціального уповноваженого оголосив тендер на концесію, щоб управляти службою з утилізації відходів в Кампанії. Переможцем був консорціум, який заснував компанію Fibe Кампанія С.п.А. Компанія почала будувати і керувати сімома підприємствами з виробництва АП і двома сміттеспалювальними заводами. Це було необхідно, щоб забезпечити прийом, сортування і обробку відходів в області Кампанія.

У січні 2001 р. закриття сміттєзвалища у Туфіно призвело до тимчасового призупинення роботи служб утилізації відходів в провінції Неаполя. Мери інших муніципалітетів в провінції санкціонували зберігання відходів на їхніх звалищах на тимчасовій основі.

22 травня 2001 р. збір і транспортування відходів у муніципалітеті Сомма Везувіана було доручено консорціуму із кількох компаній. Згодом, 26 жовтня 2004 р. управління службою було передано державній компанії.

У 2003 р. прокуратура Неаполя порушила кримінальну справу щодо обставин управління службою утилізації відходів в Кампанії. 31 липня 2007 р. окружний прокурор подав запит про передачу на розгляд суду справи директорів і деяких працівників компанії, які управляли концесією і заступника уповноваженої особи, який обіймав посаду в період між 2000 і 2004 рр. і кількох чиновників з його кабінету, за звинуваченням у шахрайстві, порушенні умов державних контрактів, обмані, зловживанні державною службою, недостовірності фактів при виконанні

¹ Згідно зі Статтями 43 і 44 Європейської конвенції з прав людини це рішення палати не є остаточним. Упродовж трьох місяців від дати ухвалення рішення Палатою будь-яка сторона у справі може звернутися з клопотанням про передання справи на розгляд Великої Палати Суду. У такому випадку колегія у складі п'яти суддів Великої Палати вирішує чи за, то Велика Палата пслуговує ця справа подальшого розгляду. У цьому випадку, Велика палата розглядає справу і виносить остаточне рішення, якщо прохання відхилено, то рішення Палати стає остаточним в цей день. Після того, як судове рішення стає остаточним, воно передається до Комітету міністрів Ради Європи для нагляду за його виконанням. Більш детальну інформацію про процес виконання можна знайти на сайті: www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution

громадських обов'язків і проведенні несанкціонованої діяльності при управлінні відходами.

Ще одна криза вибухнула в кінці 2007 р., в ході якої на вулицях Неаполя і кількох інших міст і містечок в провінції накопичилися тонни відходів. 11 січня 2008 р. Прем'єр-міністр призначив високопоставленого чиновника поліції заступником комісара, який відповідав за відкриття сміттєзвалищ та виявлення нових місць для зберігання та захоронення відходів.

У той же час, в 2006 р. було порушено ще одну кримінальну справу щодо діяльності з ліквідації відходів, що проводилася під час перехідного етапу після припинення дії перших угод про концесію. 22 травня 2008 р. суддя видав обов'язкове розпорядження суду про визначення місця проживання обвинувачених, а саме директорів, менеджерів і працівників підприємств з утилізації та переробки відходів, осіб відповідальних за центри вторинної переробки відходів, керівників сміттєзвалищ, представників компаній з транспортування відходів і посадових осіб з відділу заступника спеціальної уповноваженої особи. Цих осіб було звинувачено в змові з метою незаконного перевезення відходів, підробки офіційних документів, обману, недостовірності фактів при виконанні громадських обов'язків і організованою незаконною торгівлею відходами.

Заяви, судовий розгляд і склад Суду

Посилаючись на Статті 2 (право на життя) і 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя), заявники подали заяву про те, що держава завдала серйозної шкоди навколишньому середовищу у їхній області, через що могла загрожувати життю і здоров'ю, не вживаючи необхідних заходів щодо забезпечення належного функціонування служби збору побутового сміття і впроваджуючи недоречну законодавчу та адміністративну політики. Вони звинувачували владу в тому, що зацікавлені особи не були проінформовані про ризик для тих, хто живе в забрудненій зоні.

Посилаючись на Статтю 6 (право на справедливий суд) і 13 (право на ефективний засіб правового захисту), заявники подали позов про те, що італійська влада не вжила жодних заходів, щоб захистити права представників громадськості, а також розкритикували італійські суди за зволікання у несприятливих винних до відповідальності.

Заяву подали в Європейський суд з прав людини 9 січня 2008 р.

Рішення було винесено Палатою з семи суддів, в наступному складі:

Франсуаза **Тюлькенс** (Françoise **Tulkens**) (Бельгія), *президент*,

Дануте **Джосьєн** (Danutė **Jočienė**) (Литва),

Драголюб **Попович** (Dragoljub **Popović**) (Сербія),

Ізабель **Берро-Левевр** (Isabelle **Berro-Lefèvre**) (Монако),

Андраш **Шайо** (András Sajó) (Угорщина),
Ізіль **Каракас** (Isil Karakas) (Туреччина),
Гвідо **Раймонді** (Guido Raimondi) (Італія), судді,
а також Стенлі **Нейсмїт** (Stanley Neismith), Секретар Секції.

РІШЕННЯ СУДУ

Попередні заперечення італійського уряду

Уряд Італії стверджував, що заявники не можуть претендувати на статус «жертви». Відповідно до прецедентного права Суду вирішальним у визначенні того чи забруднення навколишнього середовища призвело до порушення одного з прав, гарантованих Статтею 8, була наявність шкідливого впливу на приватне чи сімейне життя, а не лише загальне погіршення стану навколишнього середовища.

Проте в сьогоднішній справі Суд визнав, що забруднення навколишнього середовища, про що подали заяву заявники, безпосередньо впливало на їхній добробут. Відповідно, він відхилив попереднє заперечення Уряду щодо статусу жертви заявників.

Крім того, Уряд стверджував, що заявники не повністю скористалися національними засобами правового захисту, оскільки вони могли б подати позов проти установ, які керують збором, утилізацією та ліквідацією відходів з метою відшкодування за шкоду, завдану їм внаслідок неправильної роботи служби, як і вчинили інші жителі області Кампанія.

Що стосується можливості заявників подати позов з вимогою відшкодування збитків, Суд зазначив, що теоретично вони можуть отримати компенсацію як потерпілі, але сміття на вулицях та інших громадських місцях не буде ліквідовано. Крім того, Суд зазначив, що уряд не пред'явив жодного рішення цивільного суду про відшкодування збитків жителям відповідних районів, або рішення адміністративного суду про присудження компенсації за збитки. Уряд також не послався на будь-які судові рішення, які засвідчують, що жителі районів, які постраждали від «смітцевої кризи», могли об'єднатися як цивільні сторони кримінального провадження у справі про злочини проти державної служби та охорони довкілля. Нарешті, можливість подати прохання у Міністерство довкілля про позов на компенсацію за завдану екологічну шкоду, Суд зазначив, що тільки Міністерство навколишнього середовища, а не самі заявники, могло б вимагати компенсації. Заявники могли б лише подати прохання у Міністерство про звернення до судових органів. Це не можна розглядати ефективним засобом правового захисту в контексті Статті 35 та 1 Конвенції. Відповідно, Суд відхилив попереднє заперечення Уряду про невичерпне використання національних засобів правового захисту.

Стаття 8

Суд наголосив, що держави в першу чергу мають позитивне зобов'язання, особливо щодо небезпечних видів діяльності, забезпечити законодавче регулювання ведення згаданої діяльності, зокрема щодо рівня потенційного ризику. Згідно із Статтею 8 представники громадськості повинні мати доступ до інформації, яка дозволяє їм оцінити небезпеку, яка їм загрожує.

Суд зазначив, що муніципалітет Сомма Везувіана, де заявники жили або працювали, постраждав в результаті «смітцевої кризи». В Кампанії було введено надзвичайний стан з 11 лютого 1994 р. до 31 грудня 2009 р., тому заявники були змушені з кінця 2007 р. до травня 2008 р., жити в навколишньому середовищі забрудненому накопиченим на вулицях сміттям.

Суд зазначив, що заявники не скаржилися на проблеми зі здоров'ям через накопичення сміття, а також в результаті наукових досліджень, які пред'явили сторони, було зроблено суперечливі висновки щодо зв'язку між наслідками «смітцевої кризи» і підвищеним ризиком розвитку раку або вроджених вад. Хоча Судова палата Європейського союзу, яка займалася справою з питання утилізації відходів в Кампанії, брала до уваги те, що значне накопичення відходів на дорогах загального користування або в місцях тимчасового зберігання може нанести шкоду здоров'ю людей, життю і здоров'ю заявників нічого не загрозувало.

Збір, утилізація та ліквідація відходів були небезпечними видами діяльності, тому держава була зобов'язана вжити відповідних заходів, які б захищали права зацікавлених осіб на здорове і захищене довкілля.

Уряд Італії, щоправда, з травня 2008 р. вжив низку заходів і розпочав ряд ініціатив, які дозволили відмінити надзвичайний стан в Кампанії 31 грудня 2009 р. Однак Європейський Суд не міг прийняти аргумент італійського уряду про те, що кризовий стан виник в результаті форс мажору. Навіть якщо взяти до уваги думку, якої дотримувався уряд, що пік кризи тривав всього п'ять місяців — з кінця 2007 р. до травня 2008 р. — то факт залишається фактом, що італійська влада була не в змозі забезпечити належне функціонування служби збору, утилізації і ліквідації відходів протягом тривалого періоду, в результаті чого було порушено право заявників на повагу до їх приватного життя і житла. Таким чином, Суд постановив, що відбулося порушення Статті 8.

З іншого боку, дослідження під керівництвом департаменту з питань планування у випадку надзвичайних ситуацій були опубліковані італійською владою в 2005 і 2008 рр. Це свідчить про дотримання їх зобов'язання щодо надання інформації постраждалому населенню. Не було порушення пункту Статті 8 щодо надання інформації громадськості.

Статті 6 і 13

Що стосується заяв заявників щодо порушення кримінальної справи, Суд підтвердив, що ні Статті 6 і 13, ні будь-які інші положення Конвенції не гарантують, що заявник має право на переслідування в судовому порядку і засудження третьої сторони або на «особисту помсту».

Проте, щодо позову про відсутність ефективних засобів правового захисту в Італійській правовій системі для отримання відшкодування за заподіяну шкоду, суд вирішив, що заява в цій частині підлягає розгляду згідно із Статтею 13.

На основі його висновків стосовно існування відповідних та ефективних засобів правового захисту, що дає можливість заявникам подати позови на владу, Суд постановив, що відбулося порушення Статті 13.

Стаття 41

Згідно з Статтею 41 (справедлива компенсація) Конвенції, Суд постановив, що його висновки про порушення Конвенції є достатньою підставою для відшкодування моральної шкоди. Суд постановив, що Італія повинна була виплатити 2500 євро (EUR), панові Ерріко ді Лоренцо як відшкодування витрат.

Власна думка

Суддя **Шайо** (Sajó) висловив власну думку, що додається до постанови. Рішення доступне тільки французькою мовою.

Цей прес-реліз є документом, який був підготовлений канцелярією Суду. Він не є зобов'язуючим для Суду.

Європейський суд з прав людини був заснований в Страсбурзі Радою держав-членів Європи в 1959 р. для боротьби з потенційними порушеннями Європейської Конвенції з прав людини (1950).

Інформаційний бюлетень з практики Суду № 257

Грудень 2021 року

Ровшан Гаджієв проти Азербайджану
[Rovshan Hajiyev v. Azerbaijan] — 19925/12 та 47532/13

Рішення від 09.12.2021 р. [Розділ V]

Стаття 10

Стаття 10-1. Свобода отримання інформації

Незаконна відмова в наданні журналістові доступу до інформації, що становить суспільний інтерес, про вплив на навколишнє середовище і здоров'я населення від колишньої радянської військової радіолокаційної станції: *порушення*

Факти — Заявник був журналістом і редактором газети *Azadliq* (*Азад-лиг*). Він надіслав запити до Міністерства охорони здоров'я та Кабінету міністрів із проханням надати інформацію про вплив на навколишнє середовище та здоров'я населення від Габалинської радіолокаційної станції, радянського військового радара раннього попередження, розташованого на території Азербайджану. Після розпаду Радянського Союзу ця станція стала власністю Азербайджану, але експлуатувалася Росією за договором оренди до її закриття у 2012 році. Заявник в основному цікавився, чи продовжує працювати Комісія, призначена для проведення оцінки впливу, і просив надати копії будь-яких звітів. Міністерство охорони здоров'я відповіло, що Комісія підготувала звіт і передала його до Кабінету міністрів. Останній, взагалі, не відповів на запит заявника. Оскільки йому не було надано запитувану інформацію, заявник порушив дві окремі справи проти зазначених органів влади, але безуспішно.

Законодавство — Стаття 10:

(а) *Застосовність* — Обидва запити стосувалися доступу до однієї й тієї самої державної інформації і, як такі, являли собою, по суті, один і той самий інформаційний запит. Хоча Стаття 10 не наділяє особу правом доступу до інформації, що зберігається державним органом, і не зобов'язує Уряд надавати таку інформацію, таке право або зобов'язання може виникнути, якщо доступ до інформації був важливим для здійснення людиною свого права на свободу вираження поглядів, зокрема «свободи

одержувати та поширювати інформацію», і якщо відмова в доступі являла собою втручання в це право. Суд, застосувавши критерії права на доступ до інформації, що перебуває в розпорядженні Держави, викладені у справі *Угорський Гельсінський комітет проти Угорщини [Magyar Helsinki Bizottság v. Hungary]* [GC], переконався, що інформація, запитана заявником, яка була підготовленою і доступною, являла собою питання суспільного інтересу. Доступ до цієї інформації був необхідний заявнику як журналісту для реалізації його права на отримання та поширення інформації. Таким чином, стаття 10 була застосовна.

(b) *Суть* — Оскільки заявник не отримав звіт Комісії, мало місце втручання в його права, закріплені в Статті 10 § 1. Згодом Суд встановив, що це втручання не було «передбачене законом» з таких причин:

По-перше, суть претензій заявника полягала не у відмові державних органів самостійно розкривати зміст звіту, а в стверджуваному порушенні правових вимог, які можна застосувати до обробки індивідуальних запитів на інформацію. Однак національні суди не змогли належним чином розглянути законність відмови в доступі до запитуваної інформації з боку двох органів влади, навіть незважаючи на те, що ця відмова, ймовірно, не відповідала процедурним вимогам застосовного національного законодавства.

По-друге, національні суди відхилили позов заявника до Кабінету Міністрів виключно на підставі статті 29.1 Закону від 2005 року Про доступ до інформації, встановивши, що дане положення «не передбачає обов'язку власника інформації розкривати звіти комісій, створених для конкретної мети». Однак це міркування було засноване на явно необґрунтованій інтерпретації та застосуванні національного законодавства. Крім того, суди не розглянули сферу застосування та точне значення вищезгаданого положення, яке фактично не обмежує доступ громадськості до інформації у розпорядженні Держави, але полегшує такий доступ, вимагаючи від власників інформації розкривати певні види інформації, що часто запитується. До того ж, виявилось, що доступ до інформації, яка, як і в цьому випадку, не належить до типів, які власники інформації зобов'язані «розкривати» відповідно до Статті 29.1, може бути отриманий за індивідуальним запитом. Власники інформації повинні були надати такий доступ, якщо тільки інформація не була обмежена законом, або не було інших конкретно визначених підстав для відмови в наданні доступу. Однак існування таких підстав для відмови не було надано ані національними судами, ані органами влади чи Урядом.

ВИСНОВОК: порушення (одноголосно)

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА САПУНДЖІЄВ ПРОТИ БОЛГАРІЇ
[SAPUNDZHIEV v. BULGARIA]**

(Заява № 30460/08)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

6 вересня 2018 року

Це рішення є остаточним, але воно може підлягати редакційному перегляду.

У справі «Сапунджієв проти Болгарії» [Sapundzhiev v. Bulgaria],
Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи Комітетом,
до складу якого увійшли:

Габріель Куцко-Штадльмаєр, *Голова,*

Йонко Грозєв,

Ладо Чантурія, *судді,*

а також Мілан Блашко, Заступник Секретаря секції,

З урахуванням зауважень, поданих Державою-відповідачем, і відповідних зауважень, поданих заявником, після обговорення в закритому режимі 10 липня 2018 року, прийняв таке рішення в цю дату:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 30460/08) проти Республіки Болгарія, поданої до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод («Конвенція») громадянином Болгарії, паном Леонардом Дімітровим Сапунджієвим («заявник»), 30 квітня 2008 року.

2. Інтереси заявника представляв пан Г. Д. Георгієв, адвокат, який практикує в м. Русе. Уряд Болгарії («Уряд») був представлений своїм агентом, пані В. Хрїстова, співробітником Міністерства юстиції.

3. 11 жовтня 2016 року скарга, що стосується санкцій, накладених на заявника за подання скарги до органів влади і за публічне розміщення плакатів з критикою бізнесу іншої особи, була передана Уряду, а інша

частина скарги була визнана неприйнятною згідно з Правилем 54 § 3 Регламенту Суду.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

4. Заявник народився у 1963 році та проживає у м. Сілістрі.

A. Події, що передували справі

5. У 2003 році особа відкрила друкарську компанію в безпосередній близькості від будинку, у якому заявник проживав зі своєю сім'єю. Невдовзі після цього, заявник та його родина почали скаржитися на незручності, спричинені друкарською компанією, зокрема, на нестерпний запах фарб і розчинників. Крім цього, заявника та його сім'ю постійно турбували вібрації, що видаються друкарськими машинами, які відчувалися через стіни житла заявника. До того ж згодом у доньки заявника розвинулася алергія, яка, на думку заявника, була спричинена хімікатами, що використовуються в процесі друку. У результаті вона була змушена щодня приймати медикаменти.

B. Скарги до органів влади та подальші дії влади

6. У період між липнем 2006 р. і серпнем 2007 р. заявник звертався до кількох державних установ, включно з регіональними відділеннями гігієнічної та протиепідемічної інспекції, мера м. Сілістра і до прокуратури. Він стверджував, що друкарська компанія здійснювала свою діяльність, порушуючи кілька нормативних вимог. Він також просив примусити компанію припинити свою діяльність.

7. Більш детально хронологія листування заявника з органами влади наведена нижче.

1. Скарги та офіційні відповіді, 2006 р.

8. 15 серпня 2006 року директор регіональної інспекції охорони громадського здоров'я (*Регионална инспекция за опазване и контрол на общественото здраве* — далі «інспекція охорони здоров'я») інформував заявника про те, що 10 серпня 2006 р. двоє інспекторів відвідали компанію, що розглядалася. Він зробив це в короткому листі, який складався з одного абзацу, у відповідь на скаргу, подану заявником 31 липня 2006 року. Вони встановили, що під час їхнього візиту до друкарської компанії працювали лише дві машини (не вказавши їх тип, енергоспоживання чи потужність), що відповідає вимогам, викладеним у Правилі №7 від 1992 р. Міністерства охорони здоров'я. У листі заявнику було запропоновано призначити день і час для вимірювання рівня шуму, виробленого друкарською компанією.

9. Через два дні, 17 серпня 2006 р. заявник разом із трьома сусідами надіслали письмову скаргу до Дирекції з охорони громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я, вказуючи на те, що друкарня здійснювала свою діяльність, порушуючи вимоги законодавства. 22 серпня 2006 р. заявник і ті ж троє сусідів знову звернулися до тієї ж дирекції, висловлюючи заклопотаність і незадоволення тим, у якій манері було проведено оцінку рівня шуму та забруднення повітря, яка була проведена 18 серпня 2006 р. Зокрема, двоє осіб, не надавши жодних документів, здійснили вимірювання рівня шуму за допомогою пристрою, який не реагував на раптові пронизливі звуки, а був налаштований лише на вимірювання загального фоновому шуму. До того ж, коли заявник запропонував виміряти чистоту повітря, один з інспекторів відчинив вікно і, понюхавши повітря, заявив, що повітря не таке вже й погане, і що, найімовірніше, жодних порушень відповідних норм не мало б бути. У листі заявник додатково наголосив на тому, що друкарська компанія здійснювала свою діяльність у безпосередній близькості до житлових будівель, тоді як згідно з відповідними правилами, розміщення друкарень ближче, ніж за 50 метрів від житлових будівель, було заборонено.

10. Заявник разом із трьома сусідами також письмово зверталися до будівельної інспекції зі скаргю на те, що приміщення друкарської компанії були збудовані з порушенням відповідних будівельних норм.

11. 25 серпня 2006 р. Міністерство охорони здоров'я направило запит до Інспекції охорони здоров'я з вимогою провести перевірку з подальшим повідомленням заявника про результати перевірки. 29 серпня 2006 р. Міністерство охорони здоров'я видало інструкцію власникові друкарської компанії з пропозицією привести рівень шуму, вироблений його підприємством, у відповідність до лімітів, зазначених у відповідних правилах.

12. 30 серпня 2006 р., ймовірно, у відповідь на скаргу заявника від 31 липня 2006 р., голова Інспекції охорони здоров'я інформував заявника про те, що: хімічні речовини, виявлені на робочих місцях у друкарській компанії, були у встановлених межах, зазначених у Правилі № 13 від 2003 року «Про захист осіб, які піддаються впливу хімічних речовин на робочих місцях»; рівень шуму, який долинав до житла заявника, а також житла одного з його сусідів при відчинених вікнах, не відповідав вимогам Правилу № 6 від 2006 р.; а власникові друкарської компанії був виданий припис, щоб забезпечити, що рівень вироблюваного шуму було приведено до меж, встановлених законом.

13. 5 жовтня 2006 р. представник Міністерства охорони здоров'я в письмовій формі інформував заявника про те, що співробітники Інспекції охорони здоров'я здійснили дві перевірки в друкарській компанії. Ні дата цих перевірок, ні будь-які подальші деталі про них вказані не були.

У листі також ішлося про те, що 18 серпня 2006 р. посадові особи виміряли рівень відчутних шумів і хімічних речовин, вироблених друкарською компанією. Оскільки було встановлено, що рівень шуму перевищує встановлені законом межі, власнику було видано припис знизити рівень шуму до 29 жовтня 2009 р.

14. 27 жовтня 2006 р. заявник разом із трьома сусідами письмово звернулися до Міністерства охорони здоров'я, висловлюючи своє невдоволення відповіддю, отриманою 5 жовтня 2006 року. Вони знову заявили про те, що друкарська компанія з трьох боків прилягала до житлових будівель, у яких проживали кілька малолітніх дітей. Вони посилалися на пункт 393 Правила № 7 від 1992 року, яким заборонялося спорудження друкарень на відстані ближче, ніж за 50 метрів від житлових будівель, а також на той факт, що власник друкарні не отримував згоди сусідів на розміщення свого бізнесу в цьому місці. Вони також вказали на те, що рівень шумів не було знижено, всупереч припису влади, і зазначили, що протокол, який вони підписали в день вимірювання шуму, вказував на 58 децибел (дБ), а не 38, як зазначено в протоколі, доданому до справи. Вони повторно вимагали від влади примусити друкарську компанію припинити свою діяльність на підставі порушення нею пункту 393 Правила №7 від 1992 року.

2. Скарги та офіційні відповіді, 2007 р.

15. 20 серпня 2007 р. заявник разом із чотирма сусідами звернулися до Регіональної інспекції з контролю за навколишнім середовищем і водою (*Регионална инспекция за околната среда и водите*). Вони заявили, що незважаючи на те, що друкарська компанія здійснювала свою діяльність з 2003 року на підставі законного дозволу, з огляду на її безпосередню близькість до густонаселеного району, на їхню думку, функціонування друкарської компанії було неприйнятним. У листі були вказані точні найменування використовуваних у виробництві машин і тип використовуваних фарб. Далі, заявник із сусідами зазначили, що згідно з Постановою Міністерства охорони здоров'я № 7 від 1992 року друкарні мають розміщуватися щонайменше за 50 метрів від житлових будівель, і що компанія, яка розглядалася, безпосередньо прилягала до житлових приміщень скаржників із трьох боків. Компанія, що розглядається, формально була зареєстрована як «майстерня з надання послуг друку з не більше, ніж двома робочими місцями», але не як «друкарня». Таким чином, компанія успішно обходила юридичні вимоги, висунуті до друкарень, навіть незважаючи на той факт, що на її вході було розміщено ввіску з написом «друкарня» (*печатница*).

16. Далі у листі йшлося про те, що протягом декількох років у друкарні насправді працювали більше, ніж дві людини в будь-який конкретний період часу. Заявник і його сусіди дізналися від співробітників, що

робітникам не видавали антидот, який був обов'язковим для захисту від канцерогенів, що містилися в друкарських фарбах і розчинниках, які використовувалися під час очищення машин (аж до десяти разів на день у напружені дні). Автори листа цікавилися, чи повинні були такі антидоти видаватися і їм, як людям, що живуть у безпосередній близькості від друкарської компанії. У доньки заявника розвинулася алергія на деякі з хімікатів, які застосовувалися в друкарні, і вона щодня приймала ліки Zertec. Щоразу, коли двері друкарні відчинялися, їдкий запах проникав прямо в спальню дітей заявника, оскільки вікна спальні були розташовані прямо навпроти друкарні на відстані близько 7 метрів.

17. Так само, як і співробітники друкарської компанії, заявник і його сусіди страждали від частого головного болю, їхня білизна ставала сірою щоразу, коли її вивішували сушитися, а шум, який виробляли машини під час роботи, був нестерпним. Зокрема, у будинку сусіда заявника шум був настільки гучним, що щоразу, коли працювали гільйотинні ножиці, здавалося ніби починався землетрус. Заявник із сусідами запросили копію оригіналу протоколу, підписаного під час заміру рівня шуму, але не отримали жодної. Насамкінець у листі зазначалося, що в доступному для огляду майбутньому мешканці, чиє житло примикає до друкарні, були приречені доглядати за своїми дітьми в середовищі, наповненому нестерпним шумом та хімічними речовинами, без будь-якої надії на їхній здоровий і нормальний розвиток. В одного зі співробітників друкарської компанії, який працював там кілька років, розвинулася пухлина головного мозку, що стало причиною для серйозних хвилювань в окрузі. Заявник і його сусіди також переживали, що власник друкарської компанії навіть не хотів чути про переміщення свого підприємства, а наполягав на тому, що бізнес безпечний, тому що йому хотілося продовжувати отримувати вигоду від комерційних переваг, які пропонувало йому розташування в центрі. Автори листа запропонували владі провести позапланову спектрометрію ядерно-магнітного резонансу, щоб громадськість могла дізнатися про отрути, від яких вони потерпалили, а також щоб ініціювати закриття друкарської компанії. Вони доклали копію 810 підписів, зібраних на підтримку цієї справи.

18. 10 вересня 2007 р. голова регіональної інспекції з охорони довкілля та водних ресурсів м. Русе направив заявнику письмову відповідь на його лист від 20 серпня 2007 р. У відповіді було зазначено, що два експерти, направлені інспекцією, 30 серпня 2007 р. провели перевірку в друкарській компанії в присутності власника компанії. За результатами цієї перевірки було встановлено, що друкарська компанія діяла на підставі законного дозволу, що був виданий будівельними органами 25 липня 2003 року. Тип робіт, що виконуються, — офсетний друк на аркушах

паперу, — не входив до переліків робіт, перелічених у Додатку I до Положення №7 2003 р. «Про обмеження викидів летких органічних сполук, що потрапляють у навколишнє середовище в результаті застосування розчинників на певному обладнанні». У висновку було зазначено, що рівень виробленого шуму було виміряно, і він становив 49,7 дБ, що не перевищує встановленого законом ліміту в 60 дБ, який міститься в Додатку II — Таблиці 2, пункті 2 Положення №6 від 26 червня 2006 року.

С. Плакати, виставлені у власному магазині заявника

19. На додаток до звернень, адресованих вищевказаним установам, заявник вирішив привернути увагу громадськості до свого спору з друкарською компанією. З цією метою він виготовив кілька плакатів, закликаючи населення міста Сілістри висловити підтримку щодо закриття друкарської компанії. У текстах плакатів стверджувалося, що друкарська компанія була зареєстрована з порушенням відповідних законних норм, і що забруднення, яке виробляла ця компанія, шкодило людям, які проживають в окрузі. На плакатах також були наведені частини трьох Положень, виданих Міністерством охорони здоров'я та Міністерством регіонального розвитку, що стосуються санітарних вимог і охорони здоров'я населення у містах.

20. Заявник виставив зазначені плакати у вітринах власного магазину, що був розташований поруч із його будинком і друкарською компанією. Ці плакати були виставлені в період між 12 грудня 2006 р. і 22 лютого 2007 року. Протягом трохи більше одного місяця заявник зібрав понад 800 підписів від приватних осіб на підтримку своєї справи.

Д. Провадження у справі про наклеп, ініційовані проти заявника

21. У невстановлену дату власник друкарської компанії, В. В., подав позов проти заявника про поширення компроментуючих відомостей, на підставі Статті 147 Кримінального Кодексу від 1968 року. В. В. звернувся зі скаргою на те, що дії заявника заподіяли шкоду його друкарській діяльності та його особистій репутації.

22. Троє сусідів заявника, які разом із ним безперервно надсилали скарги органам влади, представили підписану декларацію на підтримку заявника. Вони заявили, що незалежно від різних дозволів, які друкарська компанія могла отримати у органів влади, незмінним залишався факт того, що друкарська компанія була джерелом щоденних незручностей, пов'язаних з рівнем шуму і викидом хімічних речовин.

1. Провадження у районному суді міста Сілістри

23. 5 червня 2007 р. районний суд міста Сілістри визнав заявника винним у наклепі. Суд дійшов висновку про те, що заявник оббрехав В. В.,

звертаючись у різні інстанції з письмовими скаргами на діяльність друкарської компанії, а також виготовляючи та публічно розповсюджуючи матеріали, які стверджують, що діяльність здійснювалася незаконно. Всупереч статті 147 Кримінального Кодексу від 1968 року, заявник не надав доказів, що підтверджували б правдивість інформації, яка міститься у скаргах, надісланих органам влади, та на виготовлених ним плакатах. І хоча посадові особи Міністерства охорони здоров'я встановили факт того, що рівень шуму, який спричиняло друкарське підприємство, справді перевищував дозволені законом межі, власник друкарського підприємства виконав у встановлений термін вимоги органів влади привести рівень шуму у відповідність із передбаченими нормами. Суд далі встановив, що зі звіту про проведення перевірки хімічних агентів від серпня 2006 р. і з подальших пояснень особи, яка проводила перевірку, було зрозуміло, що виміри робили в приміщеннях друкарні впродовж усього робочого процесу, і що рівень хімічних агентів не перевищував норму.

24. Що стосується твердження про те, що друкарська компанія була створена з порушенням Положення № 7 від 2003 року, таке порушення було неможливим, оскільки зазначене Положення набрало чинності 13 січня 2004 р., тоді як друкарська компанія діяла законно, починаючи з 25 липня 2003 року. Щодо претензії про те, що також мало місце порушення Положення №7 від 1992 року, суд постановив, що, незважаючи на те, що пункт 393 цього Положення справді передбачає правила про те, що друкарні повинні розміщуватися не ближче ніж за п'ятдесят метрів від житлових будинків, ці правила стосуються лише «друкарень», тоді як підприємство, про яке йде мова, було зареєстроване як «майстерня з надання послуг друку та магазин з офісом». У свою чергу, правила про друкарні не поширюються на майстерні.

25. Твердження про те, що у доньки заявника розвинулася алергія, також залишилося повністю недоведеним, оскільки заявник як доказ надав медичний документ, який підтверджував лише те, що його донька страждала від «бронхіту». Суд заявив, що «кожен біологічний батько середнього рівня інтелекту, чия дитина часто хворіла, мав би знати, що респіраторні захворювання є найбільш частими в ранньому дитинстві».

26. Суд дійшов висновку, що, з огляду на той факт, що твердження заявника були фактично невірними, вони безумовно завдали шкоди репутації власника друкарської компанії. Суд визнав, що це було рівносильно наклепу, який є порушенням закону і підлягає покаранню. Потім суд звільнив заявника від кримінальної відповідальності та наклав на нього адміністративний штраф у розмірі, еквівалентному 250 євро. Далі суд частково задовольнив аудит відповідності заявника, пред'явлений у рамках кримінального провадження та зобов'язав заявника виплатити В. В. 500 євро за нематеріальну шкоду та 20 євро за судові витрати.

2. Проведення у обласному суді міст Сілістри

27. Після апеляції заявника районний суд міста Сілістри підтримав висновки суду першої інстанції в його остаточному рішенні від 30 жовтня 2007 року. Суд зазначив, що відповідні органи провели низку перевірок у вказаній друкарні у відповідь на скарги заявника. Всупереч твердженням заявника, жодна з цих перевірок не встановила порушень відповідного законодавства або існування забруднень, спричинених друкарською компанією. Незважаючи на це, заявник продовжував розповсюджувати неправдиву інформацію, що дискредитувала В. В., шляхом виставлення плакатів у вітринах власного магазину.

28. Суд погодився з висновками суду першої інстанції про те, що заявник не може бути звільнений від відповідальності, оскільки він не зміг довести правдивість своїх тверджень. Крім того, було встановлено, що покарання не було ні надмірним, ні несправедливим, і, в будь-якому разі, воно було занадто поблажливим.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

29. Стаття 45 Конституції 1991 року передбачає, що громадяни мають право подавати скарги, робити пропозиції і заявляти клопотання до органів влади.

30. Стаття 147 Кримінального кодексу 1968 року встановлює:

«1. Будь-яка особа, яка поширює завідомо неправдиву заяву про факти щодо іншої особи або приписує їй злочин, карається за наклеп штрафом у розмірі від трьох до семи тисяч левів, а також громадським осудом.

2. Особа не підлягає покаранню, якщо доведе правдивість зробленої заяви або звинувачення».

ПРАВО

I. ПЕРЕДБАЧУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 10 КОНВЕНЦІЇ

31. Заявник подав скаргу на те, що його оштрафували та зобов'язали відшкодувати збитки у зв'язку зі скаргами, які він подав до різних компетентних органів державної влади, а також у зв'язку з тим, що він висловлював свою власну думку та занепокоєння на плакатах, виставлених у його магазині. Він стверджував, що це є порушенням його права на свободу вираження поглядів, передбаченого Статтею 10 Конвенції, яка у відповідній частині передбачає:

«1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів...

2. Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.»

32. Уряд оскаржував цей аргумент.

А. Прийнятність

33. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою за змістом Статті 35 § 3 (а) Конвенції. Він далі зазначає що скарга не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Таким чином, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть справи

1. Позиції сторін

34. Заявник стверджував, що він не мав намір очорнити репутацію В. В., а лише публічно вказати на законодавчі положення, які В. В. порушив, з тією лише метою, щоб захистити своє здоров'я та здоров'я своїх дітей. Порушена проти нього справа про наклеп продемонструвала, що йому було відмовлено в його праві на свободу вираження поглядів, незважаючи на широку громадську підтримку, яку здобули його дії в місті. І накладений на нього штраф, і компенсація, які йому було наказано виплатити В. В., спричинили у нього та його сім'ї серйозний психологічний стрес і призвели до серйозного погіршення його здоров'я. Протягом останніх семи років він регулярно приймав ліки від високого тиску. Він потребував медикаментів, оскільки кожного разу, коли він виглядав із власного вікна, він бачив друкарню, функціонування якої він сприймав як несправедливість.

35. Уряд стверджував, що в січні 2017 р. він звернувся до Генерального прокурора з метою проінформувати його про можливість повторного порушення кримінальної справи проти заявника на національному рівні. У своєму клопотанні він посилався на рішення суду у справі *Марінової та інші проти Болгарії* [*Marinova and Others v. Bulgaria*] (№№ 33502/07, 30599/10, 8241/11 та 61863/11, 12 липня 2016 р.). У лютому 2017 р. Генеральний прокурор відповів, що підстав для повторного розгляду справи щодо заявника не було, зокрема, з тієї причини, що поведінка заявника полягала не лише у зверненні до компетентних органів влади, від яких він міг вимагати захисту за Статтею 10 Конвенції, але також у публічному розповсюдженні наклепницьких заяв, на які не поширюється захист Конвенції.

36. У свою чергу, Уряд повторив вищевикладену позицію у своїх зауваженнях у суді, визнаючи, що частина дій заявника, а саме його скарги до різних органів, були захищені Статтею 10 Конвенції. Однак вони підкреслили, що дії заявника включали публічне поширення наклепницьких заяв щодо третьої сторони. Такі дії не охоплюються захистом Статті 10 і покарання, накладене на заявника, є виправданими, оскільки воно потрапляє під допустимі обмеження права на свободу вираження поглядів та має на меті переслідувати законну мету, а саме захист прав інших осіб. Далі Уряд стверджував, що призначене покарання, з урахуванням обставин справи, було пропорційним діям заявника.

37. Уряд наголосив, що право на свободу вираження поглядів не може бути здійснено за допомогою очорнення доброго імені та репутації іншої особи, в даному випадку В. В. Заявнику не вдалося довести правдивість його тверджень, і національні суди справедливо покарали його за поширення компрометуючої інформації.

2. Оцінка суду

(а) Загальні принципи

38. Загальні принципи, що стосуються свободи вираження поглядів та їх обмеження, були неодноразово підтверджені Судом від моменту винесення ним рішення у справі *Гендсайд проти Сполученого Королівства* [*Handyside v. the United Kingdom*] (7 грудня 1976, Серія А № 24), і були нещодавно підсумовані у справі *Моріс проти Франції* [*Morice v. France*] [GC], № 29369/10, §§ 124-27, ЄСПЛ 2015 та *Меджліс Ісламське Заєдніче Брчко та інші проти Боснії і Герцеговини* [*Medžlis Islamske Zajednice Brčko and Others v. Bosnia and Herzegovina*] [GC], № 17224/11, §§ 75-77, 27 червня 2017 р.

39. У випадках, коли особи були визнані винними в наклепі через скарги, які вони надіслали органам влади у зв'язку з поведінкою посадовців, Суд аналізував співмірність втручання шляхом розгляду наступних основних елементів: характер заяв і точний порядок, у якому вони були зроблені; контекст, у якому вони були зроблені; ступінь, у якому вони зачіпають відповідних посадовців; серйозність накладених покарань (див. справу *Марінова та інші* [*Marinova and Others*], згадану вище, § 86 з подальшими посиланнями). У контексті справ, що стосуються принизливих заяв щодо третіх сторін, які є приватними особами, на відміну від державних посадовців, Суд підтримав право сумлінно передавати інформацію з питань, пов'язаних із суспільними інтересами, навіть якщо йдеться про заяви про приватних осіб, що завдають шкоди (див. *Бодрожіч проти Сербії* [*Bodrožić v. Serbia*], № 32550/05, § 46, 23 червня 2009 р., і *Тешич проти Сербії* [*Tešić v. Serbia*], №№ 4678/07 і 50591/12, § 62, 11 лютого 2014 р.).

40. Суд також постановив, що був істотний суспільний інтерес у наданні можливості навіть невеликим і неформальним групам осіб і приватним особам, які перебувають поза основними тенденціями, зробити свій внесок у суспільні дебати шляхом поширення інформації та ідей із питань, які становлять особливий суспільний інтерес, як-от охорона здоров'я і навколишнє середовище (див. *Стіл та Морріс проти Сполученого Королівства* [*Steel and Morris v. the United Kingdom*], № 68416/01, § 89, ЄСПЛ 2005-II). Окрім того, Суд неодноразово визнавав, що реалізація певних конвенційних прав може бути підірвана внаслідок існування шкоди, що завдається навколишньому середовищу, і схильності до екологічних ризиків, і що приватні особи мають право насолоджуватись власним будинком і приватним життям (див., серед іншого, *Ді Сарно та інші проти Італії* [*Di Sarno and Others v. Italy*], № 30765/08, § 104 з додатковими посиланнями, 10 січня 2012 р.). Загалом, люди мають право на здорове та захищене довкілля (див. *Татар проти Румунії* [*Tătar v. Romania*], № 67021/01, § 112, 27 січня 2009 р.).

(b) Застосування цих принципів до поточної справи

41. Суд зазначає, що остаточне рішення, за яким заявника було визнано винним у наклепі та зобов'язано виплатити штраф і шкоду, заподіяну потерпілому, являє собою зазіхання на право заявника на свободу вираження поглядів відповідно до Статті 10 Конвенції. І хоча застосовний закон поширювався на заявника, Суд вважає, що йому немає необхідності висловлюватися щодо питання про те, чи є цей закон достатньо ясным, і чи були наслідки його застосування передбачуваними (порівняйте зі справою *Марінова та інші* [*Marinova and Others*], згаданю вище, § 82), оскільки в будь-якому разі він вважає, що втручання не було необхідним у демократичному суспільстві.

42. Слід почати з того, що заявник висловив свої претензії в рамках здійснення ним свого конституційного права на подання скарг до органів влади (див. пункт 29, згаданий вище). Він також здійснював можливість приватної особи в демократичному і правовому суспільстві повідомляти компетентну владу про ймовірні порушення, що містяться в діях іншої особи, для того, щоб компетентні органи зайнялися цим питанням. (див. *mutatis mutandis*, *Марінова та інші* [*Marinova and Others*], згадані вище, § 89).

43. Відносно того, яким чином заяви заявника були доведені до відома відповідних органів, Суд зазначає, що вони були надіслані у формі письмових скарг, які заявник не оприлюднював (див. пункт 8–18 вище). Відповідно, захист, яким користується В. В. відповідно до Статті 8 Конвенції має бути розглянутий не стосовно інтересів свободи преси або відкритого

обговорення питань суспільного інтересу відповідно до Статті 10, а скоріше в контексті права заявника повідомляти про порушення до компетентного органу для подальшого розгляду такої скарги (див. *Софранські проти Молдови* [*Sofranschi v. Moldova*], № 34690/05, § 29, 21 грудня 2010 р.). Суд вважає, що з огляду на те, що листи не були публічно оприлюднені, їхній потенційно негативний вплив на репутацію В. В. був вельми обмеженим (див. також *Безимянний проти Росії* [*Bezimyannyy v. Russia*], № 10941/03, § 42, 8 квітня 2010 р.).

44. Що стосується характеру заяв, зроблених заявником, вони посиляються на конкретні положення відповідних підзаконних актів, які, на думку заявника, були порушені друкарською компанією. Тон і вид скарг, поданих владі заявником, змінювалися відповідно до часткових відповідей, які він отримував від влади: у 2006 році він заявляв про незаконну друкарську діяльність, тоді як у другій половині 2007 року його заяви насамперед висловлювали його занепокоєність благополуччям і здоров'ям людей (див. пункти 15–17 вище). Листи заявника містили вираження його невдоволення ситуацією і не містили агресивних, наклепницьких або образливих коментарів щодо особи власника друкарської компанії. Заявник порушував питання щодо забруднення (повітря та рівнів шуму) та небезпеки для здоров'я людей; він звів свої заяви до професійної діяльності власника підприємства та наслідків такої діяльності для умов проживання в районі та благополуччя громади.

45. Що стосується конкретної ситуації, Суд зауважив, що заяви були зроблені з наміром привернути увагу органів влади — і викликати реакцію у чиновників — до комерційної діяльності, яка, на переконання заявника, забруднювала навколишнє середовище і завдавала шкоди здоров'ю людей. Це, безумовно, являло собою предмет суспільного інтересу (див. пункт 40 вище), про що свідчить і той факт, що більшість листів заявника також підписано трьома або чотирма його сусідами (див. пункти 9, 10, 14–17 вище).

46. Питання про шкоду, заподіяну даними заявами, національними судами детально розглянуто не було. Натомість вони дійшли висновку, що оскільки твердження були фактично неправдивими, вони неминуче завдали шкоди репутації власника друкованої компанії, що прирівнюється до клевети, за який передбачається покарання.

47. З причин, розглянутих вище, Суд дійшов висновку, що не було переконливо продемонстровано соціальну необхідність втручання у свободу вираження поглядів заявника в контексті його скарг до органів влади.

48. Водночас Суд, зважаючи на факт того, що на той час, коли заявник виставив плакати у своєму магазині, а саме в середині грудня 2006 року, його уже поінформували відповідні органи про те, що рівень

вмісту хімічних речовин у повітрі навколо його будинку перебував у межах норми (див. пункт 12 вище). Незважаючи на це, він продовжував демонструвати плакати протягом приблизно двох місяців (див. пункт 23 вище), стверджуючи, що люди, які живуть у безпосередній близькості від друкарської компанії, систематично потерпали від отруєння хімікатами, які розповсюджувала друкарська компанія. Щодо цього питання Суд вирішив, що оскільки заявник проводив свою кампанію, публічно наполягаючи на вищезазначених твердженнях, усвідомлюючи, що докази щодо них відсутні, то певна форма відповідного покарання за такі дії не були б несумісними зі стандартами Суду за змістом Статті 10 § 2 Конвенції.

49. Що стосується тяжкості покарання, накладеного на заявника, Суд вважає, що незважаючи на те, що національні суди, зрештою, скасували кримінальну відповідальність заявника, він все одно постав перед судом у повноцінному кримінальному провадженні, був визнаний винним у скоєнні злочину та зобов'язаний судом сплатити грошову суму (загалом 770 євро), яка, з огляду на особисту ситуацію заявника, була для нього значним тягарем. Суд вважає, що це тягне за собою ризик виникнення перешкод для подачі скарг у відповідні органи влади, а також зневіру в усіх публічних висловлюваннях з питань про захист довкілля, здоров'я та благополуччя людей.

50. Беручи до уваги вищевикладені міркування, і, зокрема, беручи до уваги нездатність органів влади переконливо продемонструвати соціальну необхідність втручання у право заявника на свободу вираження поглядів стосовно його скарг до влади, а також серйозність покарання, накладеного на нього, Суд вважає, що в даному випадку втручання не було «необхідним у демократичному суспільстві».

51. Відповідно, мало місце порушення Статті 10 Конвенції.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

52. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

А. Збитки

53. Заявник вимагає суму у 845 євро в рахунок грошової компенсації шкоди, що відповідає основній сумі (770 євро, див. пункт 26 вище), яку суди зобов'язали його виплатити обмовленому В.В., плюс відсотки, накопичені на цю суму, яку він був не в змозі виплатити у встановлений

час (75 євро). Заявник також просив про відшкодування моральної шкоди без зазначення суми.

54. Уряд заявив, що позов щодо матеріальної шкоди був необґрунтованим і невинуватим високою. Що стосується претензії щодо моральної шкоди, Уряд заявив, що будь-яке рішення, яке може бути ухвалене, повинно бути винесено лише щодо встановленого порушення.

55. Суд зазначає, що в цій справі ним було встановлено порушення Статті 10 Конвенції, як результат накладеного на заявника покарання. Таким чином, заявник у принципі має право на відшкодування тих сум, які він сплатив на рахунок штрафів, збитків і витрат у контексті судового рішення, винесеного проти нього (див. *Бладет Тромсо і Стенсаас проти Норвегії* [*Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway*] [GC], № 21980/93, §§ 75 і 77, ЄСПЛ 1999-III, та *Марінова та інші* [*Marinova and Others*], згадані вище, § 118). Суд присуджує заявнику 845 євро як компенсацію завданої йому матеріальної шкоди.

56. Що стосується нематеріальної шкоди, Суд вважає, що, з огляду на обставини справи, встановлення факту порушення є достатньою справедливою компенсацією за будь-яку нематеріальну шкоду, завдану заявником.

В. Судові витрати

57. Заявник також просив 500 євро на покриття фінансових витрат понесених перед судом через гонорар, виплачений його адвокату.

58. Уряд зазначив, що претензія заявника стосувалася лише судових витрат. Відповідно, будь-яке рішення Суду повинно передбачати суму, яку можна порівняти з тим, що зазвичай присуджується.

59. З урахуванням документів, що є в розпорядженні Суду і в його практиці, Суд вважає доцільним присудити суму в розмірі 500 євро, що покриває судові витрати, пов'язані із провадженням у Суді.

С. Пеня

60. Суд вважає за доцільне призначити, щоб пеня за протермінування ґрунтувалася на граничній кредитній ставці Центрального Європейського Банку, до якої слід додати три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО,

1. *Оголошує* скаргу прийнятною;
2. *Постановляє*, що мало місце порушення статті 10 Конвенції;
3. *Постановляє*, що встановлення факту порушення є достатнім для відшкодування моральної шкоди, понесеної заявником;

4. *Постановляє*

- (a) що Держава-відповідач повинна виплатити заявникові протягом трьох місяців такі суми, які підлягають конвертації в болгарські леви за курсом обміну на дату розрахунків:
- (i) 845 EUR (вісімсот сорок п'ять євро) плюс будь-який податок, який може стягуватися щодо матеріальної шкоди;
 - (ii) 500 EUR (п'ятсот євро) плюс будь-який податок, який може стягуватися із заявника щодо витрат;
- (b) що після закінчення вищезазначеного терміну у три місяці до моменту розрахунку на зазначені вище суми повинні бути виплачені відсотки, що дорівнюють граничній кредитній ставці Центрального Європейського Банку протягом періоду протермінування, плюс три відсоткові пункти;

5. *Відхиляє* решту вимог заявника про справедливу компенсацію.

Вчинено англійською мовою і повідомлено в письмовій формі 6 вересня 2018 року відповідно до Правила 77 §§ 2 і 3 Регламенту Суду.

Мілан Блашко
(Milan Blaško)

Заступник Секретаря секції

Габріель Куцко-Штадльмаер
(Gabriele Kucsko-Stadlmayer)

Голова

ДОДАТОК 13

Інформаційний бюлетень з практики суду № 64

Травень 2004

Справа Відес Айзсардзібас Клубс проти Латвії
[Vides Aizsardzibas Klubs v. Latvia] — 57829/00

Рішення від 27.5.2004 [Секція I]

Стаття 10

Стаття 10-1. Свобода вираження поглядів

Присудження виплати компенсації організацією з питань захисту довкілля після її критики мера і звинуваченні його у адміністративних незаконних діях: *порушення*

Основні факти. Організація заявника — це латвійська організація із захисту довкілля. Організація прийняла резолюцію до відповідних органів влади, у якій висловила занепокоєння з приводу збереження прибережних дюн на береговій смузі. Резолюція, яка була опублікована у регіональній газеті, містила, *inter alia*, твердження, що голова районної ради, І. В., підписав «незаконні документи, рішення та свідоцтва», і таким чином, сприяв проведенню незаконних будівельних робіт у прибережних дюнах, й умисно не виконав рекомендацій відповідних органів щодо припинення таких робіт. Резолюція містила звернення до відповідних органів влади провести перевірку. Закон про захист навколишнього середовища дає право неурядовим організаціям надавати свої погляди з таких питань і надсилати запити до відповідних органів влади. Було проведено перевірку і у даному муніципалітеті дійсно було викрито декілька випадків незаконної діяльності. І. В. виступив із заявою про «помилкові деталі» щодо відстані до моря, що дало можливість будувати будинок у природоохоронній зоні. І. В. заявляв, що твердження у резолюції були неправдивими, і подав позов проти організації-заявника про виплату компенсації, вимагаючи опублікування офіційного вибачення. Суд виніс рішення на користь І. В. Апеляційний суд, до якого звернулася організація-заявник, прийняв рішення, що не було доказів, що І. В. підписав незаконні документи, які давали дозвіл на проведення будівельних робіт у дюнах. Навіть якщо І. В. надав документи, що містили неправильну інформацію про відстань, муніципалітет все-таки взяв на себе відповідальність покласти край порушення; оскільки оскаржуваний документ вважався колегіальним рішенням

районної ради, він не міг передбачати особистої відповідальності І. В. Відповідно, апеляційний суд виніс рішення проти організації-заявника. Сенат Верховного Суду відхилив касаційну скаргу, яку подала організація-заявник.

Законодавство: Стаття 10 — Судовий наказ сплатити компенсацію, виданий щодо організації-заявника у цивільній справі, становив втручання у здійснення нею свого права на свободу вираження поглядів. Це втручання було передбачене законом і в основі мало «захист репутації та прав інших осіб». Таким чином, Суд мав визначити чи це було необхідним у демократичному суспільстві. Основною метою резолюції було привернути увагу відповідних органів влади до надзвичайно важливого питання, що становило громадський інтерес, а саме: недоліки в роботі важливого сектора, яким управляють органи місцевої влади. Організація-заявник, як неурядова організація, що спеціалізується у відповідній галузі, виконала свою роль «сторожового пса» згідно із Законом про охорону довкілля. Подібно до ролі, яку відіграє преса, така участь організації була важливою в демократичному суспільстві. Отже, для того, щоб виконувати своє завдання, асоціація повинна була повідомляти інформацію та факти, що становили громадський інтерес, оцінювати їх і в такий спосіб сприяти прозорості діяльності державної влади. Організація-заявник далі виконала свій обов'язок довести правдивість фактичних звинувачень, за які її критикували. З огляду на досить широкі повноваження мера стосовно прийняття рішень, передбачені латвійським законодавством, та з урахуванням меж дозволеної критики державного діяча, Суд постановляє, що факт критики мера за політику всього органу місцевої влади не може вважатися зловживанням правом на свободу вираження поглядів. Окрім того, опис поведінки І. В. як «незаконної» був оціночним судженням і його правдивість не могла бути доведена. Отже, Уряд не міг серйозним чином стверджувати, що організація-заявник по суті звинуватила І. В. у скоєнні кримінального злочину, і це би абсолютно суперечило меті й духу Статті 10 Конвенції надавати національним органам влади право неналежним чином інтерпретувати усні або письмові твердження організації-заявника, вкладаючи в них значення, яке вони не містили. Підсумовуючи, причини зазначені Урядом, є недостатніми для доказу того, що втручання, яке є предметом скарги, було «необхідним у демократичному суспільстві».

ВИСНОВКИ: порушення (одноголосно).

Стаття 41 — Суд виніс рішення щодо сплати компенсації за моральну шкоду. Також було прийнято рішення про відшкодування судових витрат.

ДОДАТОК 14

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

484

28.6.2001

Прес-реліз виданий Секретарем секції

РІШЕННЯ У СПРАВІ

**ВГТ ФЕРАЙН ГЕГЕН ТІРФАБРИКЕН ПРОТИ ШВЕЙЦАРІЇ
(VGT VEREIN GEGEN TIERFABRIKEN v. SWITZERLAND)**

Сьогодні Європейський суд з прав людини виніс письмове рішення у справі «*VgT Ферайн gegen Тірфабрикен проти Швейцарії*» (*VgT Verein gegen Tierfabriken v. Switzerland*) (24699/94)¹.

Суд одноголосно постановив, що:

- мало місце порушення Статті 10 (свобода вираження) Європейської Конвенції з прав людини,
- не було порушення Статті 13 (право на ефективний засіб правового захисту) Конвенції,
- не було порушення Статті 14 (заборона дискримінації).

Відповідно до Статті 41 (справедлива компенсація) Конвенції, Суд призначив сплатити заявнику відшкодування судових витрат у розмірі 20 000 швейцарських франків.

1. Основні факти

«VgT Verein gegen Tierfabriken» є громадським об'єднанням, зареєстрованим у Швейцарії, метою діяльності якого є захист тварин. Це об'єднання підготувало рекламний ролик, який пропагував добробут тварин і був

¹ Згідно Статті 43 Європейської конвенції з прав людини, упродовж трьох місяців від дати ухвалення рішення Палатою будь-яка сторона у справі може, у виняткових випадках, звернутися з клопотанням про передання справи на розгляд Великої Палати Суду. У такому випадку колегія у складі п'яти суддів Великої Палати вирішує чи справа порушує серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи Протоколів до неї або важливе питання загального значення, і якщо так, то Велика Палата приймає остаточне рішення по справі. Якщо таке питання не порушується, колегія відхиляє клопотання, а рішення стає остаточним. В іншому випадку рішення Палати стає остаточним через три місяці або раніше, якщо сторони оголошують, що вони не мають наміру подавати клопотання.

створений як своєрідна відповідь на рекламу продукції м'ясної промисловості. Заявник мав на меті транслювати цей ролик через засоби Державної швейцарської телерадіокомпанії. Зміст роликів полягав у демонстрації шумного приміщення, в якому було багато свиней у малих клітках. Ідея реклами полягала у порівнянні умов утримання тварин з тими умовами, які існували у концентраційних таборах. Рекламний ролик закінчувався словами: «їжте менше м'яса і збережете своє здоров'я, тварин та навколишнє середовище».

10 січня 1994 року Комерційна телевізійна компанія, відповідальна за трансляцію реклами на телебаченні, повідомила громадське об'єднання про відмову випустити в ефір рекламний ролик заявника з огляду на те, що цей ролик має «виключно політичний характер».

Заявник звернувся зі скаргою до Державного департаменту телерадіокомунікацій. 25 квітня 1994 року цей орган повідомив заявника, що Комерційна телевізійна компанія на власний розсуд визначає своїх контрактних партнерів та рекламні ролики, які вона купує для трансляції. Наступна скарга заявника до Державного департаменту транспорту та енергетики також була відхилена. Заявник звернувся із позовом до адміністративного суду, в задоволенні якого теж було відмовлено 20 серпня 1997 року.

2. Судовий розгляд та склад суду

Заяву було передано до Європейського суду з прав людини 1 листопада 1998 року.

Рішення винесла Палата у складі семи **суддів**:

Крістос **Розакіс** (Christos **Rozakis**) (Греція), **Голова**,

Андрас **Бака** (András **Baka**) (Угорщина),

Люциус **Вілдхабер** (Luzius **Wildhaber**) (Швейцарія),

Джованні **Бонелло** (Giovanni **Bonello**) (Мальта),

Пієр **Лоренцен** (Peer **Lorenzen**) (Данія),

Маргарита **Цаца-Ніколовська** (Margarita **Tsatsa-Nikolovska**) (Колишня Югославська Республіка Македонія),

Егілс **Левітс** (Egils **Levits**) (Латвія),

і також Ерік **Фрібергх** (Erik **Fribergh**), **Секретар секції**.

3. Короткий зміст рішення Суду²

Скарги

Заявник подав скаргу, що відмова у трансляції його рекламного ролика є порушенням Статті 10, що заявник не мав ефективного засобу правового захисту, відповідно до Статті 13, і що мала місце дискримінація, від-

² Цей короткий виклад Секретаря не є зобов'язуючим для Суду.

повідно до Статті 14, оскільки м'ясна промисловість отримала згоду на трансляцію своєї реклами.

РІШЕННЯ СУДУ

Стаття 10

Суд зауважив, що відповідно до параграфу 5 Статті 18 Закону Швейцарії «Про федеральне радіо і телебачення» реклама вважається «політичною», якщо вона більшою мірою має на меті висвітлити суперечливі позиції, які хвилюють сучасне суспільство і стосуються різноманітних політичних питань, ніж спонукати споживачів придбати той чи інший товар. Таким чином, відмова у трансляції реклами заявника була «прогнозованою», а отже, мало місце втручання в його право на свободу вираження поглядів, передбачене законом відповідно до параграфу 2 Статті 10 Конвенції.

Суд також відзначив точку зору Державної Ради Швейцарії щодо призначення параграфу 5 Статті 18 цитованого закону, який має на меті запобігти отриманню потужними фінансовими групами переваг у політичному становищі шляхом демонстрування ними політичної реклами. Також суд звернув увагу і на позицію з цього приводу Федерального суду Швейцарії, висловлену ним у рішенні від 20 серпня 1997 року, яка полягала у тому, що заборона транслявання політичної реклами мала на меті гарантувати незалежність трансляційних мас-медіа, захистити політичні процеси від недобросовісного впливу ділових кіл, забезпечити різноманітним політичним силам однакові можливості для пропагування своїх ідей та підтримати друковані засоби мас-медіа, яким дозволялося публікувати політичну рекламу. Таким чином, Суд дійшов висновку про те, що застосовані до заявника засоби мали на меті «захист прав... інших осіб» відповідно до змісту параграфу 2 Статті 10 Конвенції.

Суд наголосив на тому, що органи влади Швейцарії наділені певними межами розсуду при вирішенні питання про існування «нагальної соціальної потреби», яка обумовлює необхідність заборони транслявання реклами. Однак межі такого розсуду набувають особливої важливості у комерційних питаннях, особливо коли йдеться про таку складну і нестабільну сферу як реклама. Оскільки у ситуації, що розглядається, предметом реклами були не стільки комерційні інтереси, скільки інтереси суспільства, межі розсуду держави у даному випадку мають бути значно вужчими. Таким чином, перед Судом постало питання про те, чи було дотримано баланс між правом громадського об'єднання заявника на свободу вираження поглядів та причинами заборони Швейцарським урядом політичної реклами.

Суд зауважив, що впливові фінансові групи могли отримати певні переваги через використання комерційної реклами і, таким чином, чинити тиск на, а надалі й обмежити свободу теле- і радіокомпаній, які транслюють таку рекламу. Такий розвиток подій підірвав би фундаментальну роль свободи вираження поглядів у демократичному суспільстві, яка закріплена у Статті 10 Конвенції. Особливо це стосувалося би поширення інформації та ідей, які складають загальносуспільний інтерес, і щодо яких громадськість має право на безперешкодне ознайомлення. Це було особливо важливим по відношенню до аудіо-візуальних ЗМІ, чії програми часто транслювалися на дуже широку аудиторію.

Однак, враховуючи те, що параграф 5 Статті 18 згаданого закону застосовувався лише до теле- та радіотрансляції, і не поширювався на інші ЗМІ, такі як пресу, Суд дійшов висновку, що заборона політичної реклами, що стосувалася лише певних засобів масової інформації, не є нагальною соціальною потребою. Більше того, не було доведено і те, що заявник є потужною фінансовою групою, яка через трансляцію запропонованого рекламного ролика загрожуватиме незалежності відповідних теле- і радіокомпаній, спричинить негативний вплив на громадську думку чи завдасть шкоди рівності можливостей різноманітних соціальних сил. І справді, заявник не стільки хотів досягти певних переваг, скільки взяти участь у загальносуспільних дебатах щодо проблеми захисту тварин і розведення тварин. Таким чином, на думку Суду, національні органи влади не обґрунтували втручання у здійснення заявником належної йому свободи вираження поглядів «у відповідній і достатній» мірі.

Національні органи влади не назвали жодного можливого негативного наслідку або жодних особливих слів рекламного ролика заявника, які би об'єктивно обумовили заборону такої трансляції. Таким чином, практично не мало значення, що окремі епізоди та слова даного рекламного ролика могли б здатися провокаційними або навіть неприйнятними.

Далі Суд відзначив також те, що єдиним засобом доступу заявника до громадськості усієї Швейцарії було транслювання його реклами у національних телепрограмах саме Державною швейцарською телерадіокомпанією, ефір якої поширюється на усю територію країни. Регіональні приватні телеканали та іноземні телерадіокомпанії не могли забезпечити трансляцію реклами на усій території країни.

Визначивши, що міру, яка розглядається у справі, не можна вважати «необхідною у демократичному суспільстві», Суд ухвалив, що мало місце порушення Статті 10.

Стаття 13

Суд зауважив, що рішення Федерального суду від 20 серпня 1997 року по суті вирішувало скаргу заявника, а отже, порушення норми Статті 13 Конвенції не було.

Стаття 14

Відзначивши рішення Федерального суду, що рекламні ролики представників м'ясної індустрії та заявника не можна було порівнювати у зв'язку з різними цілями — перша була спрямована на збільшення обсягів продажу, у той час як друга мала на меті привернути увагу до проблеми промислового використання тварин — Суд дійшов висновку про відсутність порушення Статті 14 Конвенції.

* * *

Рішення Суду є наявним на Інтернет вебсайті (<http://www.echr.coe.int>).

Секретар Європейського суду з прав людини
F — 67075 Страсбург Седекс (Strasbourg Cedex)

Контактні особи:

Родерік Лідделл (Roderick Liddell) (телефон: (0)3 88 41 24 92)
Емма Хеллієр (Emma Hellyer) (телефон: (0)3 90 21 42 15)
Факс: (0)3 88 41 27 91

Європейський суд з прав людини був створений у Страсбурзі у 1959 році з метою розгляду потенційних порушень Європейської конвенції з прав людини від 1950 року. 1 листопада 1998 року було створено постійно діючий Суд, який замінив первинну дворівневу систему Комісії, яка працювала на непостійній основі, і Суду.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

069

15.2.2005

Прес-реліз виданий Секретарем судового засідання

РІШЕННЯ ПАЛАТИ

**Справа СТИЛ І МОРРІС ПРОТИ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА
(STEEL AND MORRIS v. THE UNITED KINGDOM)**

Європейський суд з прав людини сьогодні оприлюднив у письмовій формі рішення¹ у справі *Стіл і Морріс проти Сполученого Королівства* (заява № 68416/01).

Суд одногосно прийняв рішення, що:

- мало місце **порушення Статті 6 § 1** (право на справедливий розгляд) Європейської конвенції з прав людини;
- мало місце **порушення Статті 10** (свобода вираження поглядів) Конвенції.

Згідно зі Статтею 41 (справедлива компенсація) Конвенції, Суд присудив 20 000 євро (EUR) першому заявнику і 15 000 євро другому заявнику за моральну шкоду, і

47 311.17 євро відшкодування судових витрат.

(Текст рішення наявний англійською і французькою мовами.)

1. Основні факти

Справа стосується заяви, яку подали два громадянина Сполученого Королівства Хелен Стіл (Helen Steel) і Девід Морріс (David Morris) відпо-

¹ Згідно Статті 43 Європейської конвенції з прав людини, упродовж трьох місяців від дати ухвалення рішення Палатою будь-яка сторона у справі може, у виняткових випадках, звернутися з клопотанням про передання справи на розгляд Великої Палати Суду, що складається з 17 членів. У такому випадку колегія у складі п'яти суддів Великої Палати вирішує чи справа порушує серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи Протоколів до неї або важливе питання загального значення, і якщо так, то Велика Палата приймає остаточне рішення у справі. Якщо таке питання не порушується, колегія відхиляє клопотання, а рішення стає остаточним. В інакшому випадку рішення Палати стає остаточним через три місяці або раніше, якщо сторони оголошують, що вони не мають наміру подавати клопотання.

відно 1965 і 1954 року народження, які проживають в Лондоні. Впродовж періоду, що розглядається, п. Морріс був безробітним, а п. Стіл була або безробітною, або мала дуже мальнський дохід. Обидва заявники брали участь в невеликій організації «Лондон Грінпіс» («London Greenpeace»), яка не пов'язана з міжнародною організацією «Грінпіс Інтернешнл» («Greenpeace International»), що головним чином проводить кампанії з екологічних та соціальних проблем.

У середині 1980-х років London Greenpeace почала кампанію проти корпорації «Макдоналдс». У 1986 році в рамках кампанії було випущено і розповсюджено брошуру на шість сторінок під назвою «Що не так з Макдоналдз?».

20 вересня 1990 року корпорація Макдоналдз (McDonald's Corporation) («US McDonald's») і «Макдоналдз Ресторант Лімітед» (McDonald's Restaurants Limited («UK McDonald's»)) подали позов проти заявників з вимогою відшкодування збитків за наклеп, який нібито був спричинений публікацією вищезгаданої брошури відповідачами.

Заявники заперечували публікацію, заперечували, що слова, які є предметом позову, дійсно мали значення, які їм приписує «Макдоналдз», і заперечували те, що всі або деякі з значень потенційно могли мати наклепницький характер. У подальшому, вони наполягали, в якості альтернативи, що слова були в основному правдивими або були справедливими коментарями по суті.

Їм відмовили у наданні юридичної допомоги, таким чином вони самі представляли себе під час судового розгляду і апеляційного процесу, отримуючи лише деяку допомогу від правників-волонтерів. Вони подали клопотання, що їм сильно не вистачало ресурсів, і не лише у вигляді юридичних консультацій та представництва, але також і на адміністративні витрати, ксерокопії, стенограми, і пошук, підготовку і оплату судових витрат, пов'язаних із залученням експертів і фактичних свідків. Протягом судового процесу корпорацію «Макдоналдз» представляли провідні і молодші адвокати, що добре знали закон про наклеп і мали досвід у веденні таких справ, а також один, іноді два юрисконсультанти та інші асистенти.

Розгляд справи відбувався суддею одноосібно у період між 28 червня 1994 року і 13 грудня 1996 року. Розгляд тривав 313 днів судових засідань і був найдовшим судовим процесом у правовій історії Англії. Після подання апеляції Апеляційний суд відхилив більшість клопотань заявників, що стосувалися загальних питань права і несправедливості, але прийняв деякі оскаржувані пункти щодо фактів, встановлених суддею першої інстанції, що стосувалися змісту брошури. Суму компенсації, яку присудив суддя першої інстанції, було зменшено від загальної суми в 60 000 фунтів стерлінгів до суми в 40 000 фунтів стерлінгів. В оскарженні до палати

Лордів було відмовлено. Корпорація «Макдоналдз», яка не вимагала відшкодування витрат, не намагалися отримати присуджену компенсацію.

2. Судовий процес і склад Суду

Заяву було подано 20 вересня 2000 року і було визнано частково прийнятною 6 квітня 2004 року. Слухання відбулися у відкритому засіданні у Палаці прав людини у Стразбурзі 7 вересня 2004 року.

Рішення було прийнято Палатою з семи суддів у наступному складі:

Матті Пеллонпаа (Matti Pellonpää) (Фінляндія), *Голова*,

Ніколас Братца (Nicolas Bratza) (Великобританія),

Вєра Стразніка (Viera Strážnická) (Словакія),

Джозеп Касадеваль (Josep Casadevall) (Андорра),

Райт Марусте (Rait Maruste) (Естонія),

Станіслав Павловчі (Stanislav Pavlovschi) (Молдова),

Лех Гарліцкі (Lech Garlicki) (Польща)

а також Майкл О'Бойль (Michael O'Boyle), *Секретар Секції*.

3. Короткий виклад рішення²

Питання, що оскаржуються

Заявники подали заяву про те що, відповідно до Статті 6 § 1 Конвенції, судовий процес був несправедливим головним чином через те, що їм було відмовлено у наданні юридичної допомоги, і, відповідно до Статті 10, що судовий процес і його результати становили непропорційне втручання у їхнє право на свободу вираження поглядів.

РІШЕННЯ СУДУ

Стаття 6 § 1 Конвенції

Основна скарга заявників за цим положенням полягала в тому, що їм було відмовлено у справедливому судовому розгляді через відсутність юридичної допомоги.

Питання про те, чи було надання безкоштовної юридичної допомоги необхідним для дотримання принципу справедливого судового розгляду, мало вирішуватися на основі конкретних фактів і обставин кожної справи і залежало, *inter alia*, від важливості для заявників предмету судового розгляду, складності відповідних норм матеріального і процесуального права і можливостей заявників самостійно ефективно представляти свої інтереси у суді

Суд розглядав обставини справи відповідно до цих критеріїв.

² Цей короткий виклад підготований Секретарем і не є зобов'язуючим для Суду.

Що стосується питання важливості для заявників предмету судового розгляду, то хоча справу про наклеп у цьому контексті не можна порівнювати, наприклад, зі справою, де піднімаються важливі питання сімейних відносин, фінансові наслідки для заявників могли бути потенційно важкими.

Що стосується складності судочинства, розгляд справи у суді першої інстанції тривав 313 днів, а до того було розглянуто 28 заяв досудового розгляду. Апеляційні слухання тривали 23 дні. Фактичні обставини справи, які заявники мали довести, були надзвичайно складними, необхідно було надати 40 000 сторінок документальних свідчень і заслухати усні покази 130 свідків.

Справа була також важка з погляду правових аспектів. До вирішення головного питання справи необхідно було вирішити багато питань матеріального та процесуального права.

На цьому фоні необхідно було оцінити, до якої міри заявники могли ефективно самостійно здійснювати свій захист у суді незважаючи на відсутність юридичної допомоги. Заявники виявилися красномовними і винахідливими, і вони успішно довели правдивість низки тверджень, які оскаржувалися протилежною стороною. Більше того, вони отримали деяку допомогу з правових та процесуальних аспектів від адвокатів та юрисконсультів, що працювали *pro bono*: їхні перші заяви були підготовані професійними адвокатами. Однак, впродовж більшої частини процесу, включаючи усі слухання щодо визначення правдивості тверджень у брошурі, вони діяли самостійно.

У справі такої складності ні спорадична допомога, яка надавалася правниками-волонтерами, ні широка допомога суду і певна поблажливість по відношенню до заявників як до сторони, що самостійно представляє себе у суді, не могла замінити професійне і кваліфіковане представництво досвідченими адвокатами, знайомими зі справою і правовими нормами, що стосуються наклепу. Сама тривалість судового процесу, до певної міри, свідчить про відсутність у заявників досвіду та навичок.

У підсумку, відмова надати заявникам безкоштовну юридичну допомогу позбавила їх можливості ефективно представляти свою справу у суді і сприяла неприйнятній нерівності їх можливостей у порівнянні з можливостями корпорації «Макдоналдз». Отже, таким чином, мало місце порушення Статті 6 § 1.

Беручи до уваги рішення про порушення Статті 6 § 1 через ненадання юридичної допомоги, Суд не вважав необхідним розглядати окремо додаткові пункти заяви, що стосуються низки ухвал, винесених суддями інших інстанцій під час судового розгляду у справі.

Стаття 10 Конвенції

Центральним питанням, яке необхідно було вирішити, було питання про те, чи було втручання у здійснення заявниками свого права на свободу вираження поглядів «необхідним у демократичному суспільстві».

Держава стверджувала, що оскільки заявники не були журналістами, вони не повинні мати високий рівень захисту свободи вираження своїх поглядів, який надається згідно із Статтею 10. Однак, у демократичному суспільстві навіть невеликі і неформальні групи громадян, що об'єднуються для проведення тих чи інших кампаній, такі як Лондон Грінпіс, мають мати можливість ефективно здійснювати свою діяльність. Існував потужний громадський інтерес у наданні таким групам та особам, що стоять поза основним політичним процесом, можливості робити свій внесок у громадські дебати шляхом розповсюдження інформації та ідей з питань, що викликають громадський інтерес, зокрема таких як здоров'я та навколишнє середовище.

Гарантія, що надається Статтею 10 журналістам щодо висвітлення питань громадського інтересу, діє за тієї умови, що журналісти мають діяти добросовісно з метою надання точної і достовірної інформації відповідно до журналістської етики. Той самий принцип застосовується і до інших осіб, які беруть участь у громадських дебатах. У брошурі, що видається для проведення кампанії, можна допустити, та навіть передбачити, певний ступінь гіперболізації та перебільшення, але у даній справі звинувачення у брошурі мали серйозний характер і були представлені як факти, а не оціночні судження.

Заявники, які заперечували свою участь у виготовленні брошури, незважаючи на те, що Вищий суд прийшов до протилежного висновку, стверджували, що необхідність доведення правдивості кожного твердження в брошурі, яка вимагається від тих, хто просто розповсюджував брошуру, є нестерпним тягарем для таких учасників кампаній як вони, і тим перешкоджає громадським дебатам. Вони також вимагали, щоби великим транснаціональним компаніям не надавали прав звертатися до суду з позовами про наклеп, принаймні без доказів реальних фінансових збитків. Далі заявники скаржаться на те, що корпорація «Макдоналдз» змогла подати до суду та виграти справу про наклеп за умови, коли більшість матеріалів, які були включені в брошуру, вже і так були відомі громадськості.

Як і Апеляційний Суд, Європейський Суд з прав людини не був переконаний аргументом, що матеріали вже були в публічному доступі, оскільки або матеріали, на які посилалися заявники, не підтримували звинувачення, що містилися у брошурі, або інші матеріали такого роду самі по собі потребували підтвердження.

Що стосується частини про тягар доведення, покладення на відповідача у справі про наклеп тягарю доведення правдивості тверджень, що містилися у наклепі, відповідно до вимог цивільного судочинства, не було в принципі несумісним з Статтею 10.

Не можна також на основі того факту, що позивачем у даній справі була велика транснаціональна компанія, позбавляти позивача права захищати себе від наклепницьких тверджень або з цієї ж причини не вимагати від заявників доведення правдивості зроблених тверджень. Правдою є той факт, що діяльність великих компаній неминуче і свідомо стає об'єктом ретельного вивчення, і межі прийнятної критики у таких випадках є ширшими. Однак, окрім громадського інтересу у відкритих дебатах про підприємницьку практику, існує і конкуруючий інтерес у захисті комерційного успіху і життєздатності компаній на користь їхніх акціонерів і працівників, але також і на користь ширшого економічного блага. Таким чином, Держава має свободу розсуду щодо засобів, передбачених законодавством, для надання можливості компанії оскаржувати правдивість обвинувачень проти неї, що могли зашкодити її репутації, і зменшувати обсяги шкоди, що може виникнути через такі обвинувачення.

Однак, якщо Держава приймає рішення надати такі засоби захисту корпоративній організації, дуже важливо, щоби в процесах щодо таких справ були би забезпечені необхідна міра процесуальної справедливості і рівність можливостей сторін у справі. Це необхідно для охорони конкуруючих інтересів під час реалізації права на свободу вираження поглядів та проведенні відкритих дебатів. Також важливими факторами, які необхідно було врахувати у цьому контексті, є загальний інтерес до стимулювання вільного розповсюдження інформації і ідей щодо діяльності потужних комерційних організацій і можливий «заморожуючий» ефект щодо свободи вираження поглядів інших. Таким чином, відсутність процесуальної справедливості і процесуальної рівності, встановленої Судом, призвела до порушення Статті 10.

Більше того, відповідно до вимог Конвенції, присудження відшкодування за наклеп має в розумній мірі пропорційно співвідноситись зі шкодою, яка була нанесена репутації компанії. Хоча дійсним є те, що поки не було здійснено жодних кроків щодо стягнення із заявників суми відшкодування, факт лишається фактом, що з моменту прийняття рішення Апеляційним судом по справі заявників, рішення про стягнення з них значних сум залишається в силі. За таких обставин, судові рішення про присудження компенсації за наклеп у даній справі є непропорційним до переслідуваної законної мети.

У підсумку, беручи до уваги відсутність процесуальної справедливості і непропорційне присудження компенсації, Суд прийняв рішення, що мало місце порушення Статті 10.

Інформаційний бюлетень з практики Суду № 262
Травень 2022 року

Бумбеш проти Румунії [Bumbeș v. Romania] — 18079/15

Рішення від 03.05.2022 р. [Розділ IV]

Стаття 10

Стаття 10-1. Свобода вираження поглядів

Активіста було оштрафовано за проведення недовготривалого мирного зібрання, без попереднього повідомлення, разом із трьома іншими особами, які прикували себе наручниками до шлагбаума урядової автостоянки на знак протесту проти гірничого проєкту: *порушення*

Факти — Заявник, відомий активіст, який бере участь у різноманітних громадських акціях, та три інші особи були оштрафовані за те, що вони прикували себе наручниками до шлагбаума автостоянки, тим самим блокуючи доступ до будівлі уряду, та тримали транспаранти, без необхідного попереднього повідомлення на знак протесту проти контроверсійного гірничого проєкту. Заявник безуспішно оскаржив штраф у національних судах.

Законодавство — Стаття 10, викладена у світлі Статті 11:

(а) *Застосовність* — Стаття 10 і стаття 11 застосовні. Зокрема, зважаючи на обставини даної справи, Суд не міг прийняти, що штраф, накладений на заявника, міг бути відмежованим від поглядів, висловлених ним через його дії, або підтвердити аргумент Уряду про те, що заявник був покараний лише за вчинення дій, які порушують громадський порядок. У зв'язку з цим Суд зазначив, він послідовно дійшов до висновку, що Стаття 10 повинна бути застосованою, коли йдеться про погляди або думки, висловлені через поведінку. Що стосується Статті 11, то з доказів випливає, що поведінка заявника не мала насильницького характеру чи підбурювала до насильства. Під час події, яка розглядається, ніхто не постраждав, і заявник не ніс відповідальності за будь-які збитки.

(б) *Обсяг оцінки Суду* — Враховуючи те, що суть скарги заявника полягала в тому, що він, разом з іншими учасниками ненасильницьких прямих дій, був покараний за протест проти політики уряду, Суд був переконаний, що захід головним чином являв собою вираження поглядів. Тим паче, у ньому брали участь лише чотири особи, і він тривав протя-

гом дуже короткого часу. Більше того, зважаючи на той факт, що цей захід був результатом досить спонтанного рішення, та напередодні не проводились жодні рекламні заходи, було важко уявити, що до цього заходу могли бути залучені й інші учасники або спостерігалось значне скупчення натовпу, що вимагало б конкретних заходів з боку органів влади. Таким чином, Суд дійшов до висновку, що доцільним рішенням буде розглянути справу за Статтею 10, яка тлумачиться у світлі Статті 11.

(с) *Суть* — Застосування до заявника санкцій становило порушення його прав на свободу вираження поглядів, правова основа яких викладена у національному законодавстві. Суд також визнав, що накладена санкція могла бути спрямована на запобігання проведення заворушень і на захист прав і свобод інших громадян; отже, було висунуто пропущення, що у даній справі переслідувались вище зазначені законні цілі.

Стосовно того чи було втручання доцільним у демократичному суспільстві, Суд зауважив, що заявник та інші учасники заходу мали на меті привернути увагу своїх співгромадян і державних службовців до політики уряду щодо гірничого проекту, яку вони не схвалювали. Це викликало суспільний інтерес, що посприяв тривалим дискусіям у суспільстві про вплив цього проекту та використання урядових і політичних повноважень, які дали зелене світло на його реалізацію. У зв'язку з цим Суд ще раз наголосив, що згідно зі Статтею 10 § 2 накладання обмежень на політичні виступи чи дебати з питань, що становлять суспільний інтерес, має досить вузькі рамки і для виправдання таких обмежень потрібні дуже вагомі аргументи.

У даному випадку акція протесту відбулася на вільній для відвідування площі. Акцію було швидко припинено працівниками правоохоронних органів, а заявника разом з іншими учасниками протесту було доставлено до відділку поліції, де вони були оштрафовані, не маючи достатньо часу для висловлення своєї думки. Національні суди, ймовірно, розглядали ситуацію, що виникла внаслідок протесту заявника, як питання, що в основному підпадає під дію положень, що стосуються публічних заходів, які вимагають попереднього повідомлення, а також здійснення права на свободу мирних зібрань. Таким чином, Суд посилався на принципи, встановлені його прецедентною практикою в контексті Статті 11, що зокрема стосуються правил, які регулюють публічні зібрання, такі як система попереднього повідомлення та ступінь толерантності, яку державні органи повинні проявляти по відношенню до мирних зібрань.

Відхиляючи оскарження складеного поліцейськими протоколу та накладеного на заявника штрафу, національні суди не оцінювали рівень спричинених його діями заворушень, якщо такі були. Також у намірах не було знайти баланс між вимогами цілей, перелічених у Статті 11 § 2,

з одного боку, та вимогами вільного вираження поглядів словесно, жес-тами чи навіть мовчанням особами, які зібралися на вулицях чи в інших громадських місцях, з іншого боку, надаючи перевагу формальному протиправному характеру заходу, що розглядається. Постанова національних судів щодо необхідності попереднього повідомлення про захід, організований заявником, не супроводжувалася жодним очевидним розглядом того факту, чи таке повідомлення дозволило б органам влади вжити необхідних заходів для забезпечення безперешкодного проведення даного заходу, враховуючи кількість учасників. Крім того, застосування цього правила не лише до організації зібрань, а й до вираження думок, створило б попереднє обмеження, яке було б несумісним із вільним висловленням ідей і могло б підірвати свободу вираження поглядів.

Своїми діями, які були оскаржені, органи влади ігнорували неодноразовий наголос Суду на тому факті, що дотримання правил, які регулюють проведення публічних зібрань, не повинно стати остаточною метою. Відсутність попереднього повідомлення та подальша «незаконність» заходу, який влада розцінила як зібрання, не дали владі *карт-бланш*; реакція національних органів влади на публічну подію обмежувалась вимогами пропорційності та необхідності, висвітленими у Статті 11.

Зрештою, хоча накладений штраф становив мінімальну встановлену законом суму, передбачену за оскаржуване правопорушення, і заявник не стверджував і не надав доказів того, що сплата штрафу виходила за межі його фінансових можливостей, застосування адміністративних чи інших санкцій, якими б м'якими вони не були, до автора вираження поглядів, яке кваліфікується як політичне, може мати небажаний негативний вплив на публічне висловлення думок.

З огляду на вищенаведене, рішення обмежити свободу вираження поглядів заявника не було підтверджено обґрунтуванням, яке було б відповідним та достатнім для перевірки «необхідності» згідно зі Статтею 10 § 2. Таким чином, втручання не було необхідним у демократичному суспільстві відповідно до Статті 10.

ВИСНОВОК: порушення (одноголосно).

Стаття 41: 117 євро в якості відшкодування матеріальної шкоди, що відповідає сумі штрафу, накладеного на заявника; 5000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

ДОДАТОК 17

Інформаційний бюлетень з практики суду №
Лютий 1991 року

Справа Фредін проти Швеції
[Fredin v. Sweden] (no. 1) — 12033/86

Рішення від 18.2.1991

Стаття 1 Протоколу № 1

Стаття 1 параграф 1 Протоколу № 1. Позбавлення майна

Відкликання дозволу наданого у 1963 році на видобуток гравію: *відсутність порушення*

Стаття 6

Стаття 6-1. Доступ до суду

Відсутність можливості судового оскарження цього рішення: *порушення*

[Цей короткий виклад є витягом з офіційних збірників Суду (Серія А або Збірники судових рішень та ухвал). Таким чином, його форматування та структура можуть відрізнятися від резюме інформаційного бюлетеню]

I. СТАТТЯ 1 ПРОТОКОЛУ № 1

A. Положення Статті 1, застосовні до справи

Немає формального позбавлення заявника права власності на майно. Більше того, наслідки відкликання дозволу не є достатньо серйозними, щоби становити позбавлення власності *de facto*: земля не лишилася без ефективного використання; заявники все ще є власниками гравію; їхні можливості продовжувати використовувати цей ресурс вже були поставлені під сумнів через зміни у законодавстві у 1973 році. Таким чином, даний захід підпадає, як міра контролю за використанням, під дію другого параграфу даної Статті.

B. Законність і мета

Законодавство переслідувало законну мету — захист природних ресурсів, що є надзвичайно важливим аспектом у сучасному суспільстві. Не встановлено, що втручання суперечило законодавству Швеції або переслідувало будь-яку іншу мету. Закон від 1964 року достатньо чітко визначив обсяг і міру здійснення розсуду органами влади з достатньою чіткістю. Відсутність можливості судового оскарження само по собі не становить порушення Статті 1.

С. Пропорційність

Наслідки відкликання необхідно оцінити не тільки у світлі істотних збитків, яких зазнали заявники, з огляду на потенціал кар'єру для видобутку гравію, якщо би його використовували відповідно до оригінального дозволу, але і також у світлі законного обмеження його використання. Ініціювавши інвестиції та експлуатацію у 1980 році, заявники не могли, *inter alia*, мати законні очікування того, що вони зможуть продовжувати працювати у кар'єрі з видобутку гравію протягом тривалого періоду часу, оскільки поправка до законодавства 1973 року передбачала відкликання таких дозволів, які мали заявники, через десять років.

З огляду також на наданий період для припинення робіт (майже чотири роки), відкликання не є непропорційним до законної мети.

Висновки: немає порушення (одноголосно).

ІІ. СТАТТЯ 14 КОНВЕНЦІЇ РАЗОМ ЗІ СТАТТЕЮ 1 ПРОТОКОЛУ № 1

«Дискримінація» означає, *inter alia*, різне ставлення до людей в подібних ситуаціях — заявники не намагалися спростувати думку Європейської комісії з прав людини, що їхня ситуація не виглядає подібною на ситуацію компаній, чий дозволу не були відкликані, і що Уряд не мав обов'язку демонструвати, що випадки були різними — Суд не знайшов причин оцінити докази іншим чином, ніж це зробила Комісія — отже питання дискримінації не виникло.

Висновки: немає порушення (одноголосно).

ІІІ. СТАТТЯ 6 ПАРАГРАФ 1 КОНВЕНЦІЇ

Право заявників освоювати своє майно відповідно до законів та положень, що застосовуються: це «цивільне» право. Також існування «реального і серйозного» спору щодо законності спростованого рішення: могло бути визначене лише Урядом як останньою інстанцією.

Висновки: порушення (одноголосно).

ІV. СТАТТЯ 50 КОНВЕНЦІЇ

А. Матеріальна шкода: немає причинно-наслідкового зв'язку з порушенням Статті 6 параграфу 1 — відшкодування не присуджується.

В. Моральна шкода: відшкодування присуджено на пропорційній основі

С. Судові витрати: позов стосовно національного судочинства та судочинства у Страсбурзі — часткове відшкодування.

ВИСНОВКИ: Державі відповідачу сплатити визначені суми заявнику (одноголосно).

© Рада Європи/Європейський суд з прав людини

Цей короткий виклад з Реєстру не накладає зобов'язання на Суд.

ДОДАТОК 18

Прес-реліз**СУД (ПАЛАТА)****Справа Пайн Веллі Девелопментс Лімітед
та інші проти Ірландії (стаття 50)***(Заява № 12742/87)*

РІШЕННЯ

МІСТО СТРАСБУРГ

9 лютого 1993 року

У справі Пайн Веллі Девелопментс Лімітед та інші проти Ірландії¹
(Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland),

Європейський суд з прав людини, що засідає відповідно до статті 43 (ст. 43) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод («Конвенція»)² та відповідних положень Регламенту Суду у такому складі Палати:

Д. Біндшледер-Роберт, *Головуюча,*

Л.-Е. Петтіті,

С. Руссо,

Дж. Де Меер,

С. К. Мартенс,

Е. Палм,

І. Фойгель,

Р. Пекканен,

Дж. Блейні, *тимчасовий суддя,*

а також М.-А. Айссен, *секретар судового засідання,*

після обговорення за закритими дверима, які пройшли 23 вересня 1992 року та 1 лютого 1993 року, прийняв таке рішення в останній із вказаних днів:

¹ Справа номер 43/1990/234/300. Перша цифра це номер справи у переліку справ, направлених до Суду у відповідний рік (друга цифра). Дві останні цифри вказують на номер справи у переліку справ направлених до Суду від моменту його створення, а також номер у переліку відповідних заяв поданих Комісії.

² Зі змінами внесеними відповідно до статті 11 Протоколу № 8 (P8-11), який набрав чинності 1 січня 1990 року.

ПРОЦЕДУРА І ФАКТИ

1. Справу передали до Суду Європейська Комісія з прав людини («Комісія») та Уряд Ірландії («Уряд») 11 липня та 11 вересня 1990 року відповідно. Справу ініціювала заява (№ 12742/87) проти Ірландії подана до Комісії у 1987 році двома компаніями зареєстрованими у цій країні — Пайн Веллі Девелопментс Лімітед («Пайн Веллі») та Гілі Голдінгз Лімітед («Гілі Голдінгз»), а також громадянином Ірландії Денієлом Гілі.

2. Рішенням від 29 листопада 1991 року («основне рішення»), суд постановив, серед іншого, що Гілі Голдінгз та пан Гілі (далі разом — «заявники») стали жертвою дискримінації, що є порушенням статті 14 Конвенції, а також статті 1 Протоколу 1 (ст. 14+P1-1), у тому, що розділ 6 Закону про місцеве врядування (планування і розвиток) від 1982 року («Закон від 1982 року») підтвердив всі попередньо надані дозволи на забудову у відповідній категорії, окрім їхнього (Серія А № 222, параграфи 61–64 мотивувальної частини та пункт 6 основної частини, стор. 26–27 і 29).

Єдиним невіршеним питанням залишається питання про застосування статті 50 (ст. 50). Стосовно фактів, варто звернутись до пунктів 8–34 основного рішення (там же, стор. 8–17).

3. Під час слухання, яке відбулось 21 травня 1991 року, представник від Уряду та делегат від Комісії обоє відстоювали свою позицію щодо справедливого задоволення вимог висунутих заявниками.

Таким чином в основному рішенні, Суд відклав це питання і запропонував Уряду та заявникам подати свої письмові коментарі в межах 3 місяців від його дати, а також обов'язково повідомити Суд про будь-які досягнуті між ними домовленості (параграфи 67–68 мотивувальної частини і пункт 8 основної частини, стор. 28–29).

4. Після того як домовленості досягти не вдалось, а також відповідно до вищезгаданої пропозиції Головуючої, заявники подали свої вказівки, пояснення та спостереження щодо претензій відповідно до статті 50 (ст. 50) 28 лютого, 19 березня, 20 та 22 квітня та 30 червня відповідно, Уряд — 27 березня, 10 квітня та 15 червня 1992 року, а делегат Комісії — 10 квітня 1992 року. Матеріали подані до Суду містили оцінки підготовлені дипломованими оцінювачами землі щодо земель, які перебувають у власності Гілі Голдінгз, до яких додали попередній дозвіл на забудову («ділянка в Клондалкіні»).

5. 23 вересня 1992 року Суд вирішив, що потреби у проведенні слухання немає.

6. Під час обговорення 1 лютого 1993 року Р. Риссдала та Дж. Пінейро Фарінью, які раніше були присутніми під час обговорення обставин справи, але не змогли прибути цього разу, замінила Д. Біндшледер-Роберт, яка зайняла місце Головуючого, та С. К. Мартенс, який зайняв місце запасного

судді відповідно; Д. Біндшледер-Роберт у свою чергу замінив Р. Пекканен, також запасний суддя (Правило 21 параграф 5, 22 параграф 1, 24 параграф 1 і 54 параграф 2).

ЩОДО ЗАКОНУ

7. Відповідно до статті 50 (ст. 50) Конвенції

«Якщо Суд вирішить, що рішення прийняте чи захід вжитий повноважним або іншим органом учасника Міжнародного договору частково чи повністю суперечить обов'язкам, що виникають з... Конвенції, і якщо внутрішнє законодавство вказаної Сторони дозволяє лише частково ліквідувати наслідки прийняття такого рішення чи вжитого заходу, то рішенням Суду, у разі необхідності, потерпілій стороні буде надаватись справедлива компенсація.»

Відповідно до цього положення заявники просять про компенсацію матеріальної шкоди та судових витрат разом із відсотками. Пан Гілі також просить про компенсацію моральної шкоди.

A. Матеріальна шкода

8. Заявники просять про компенсацію матеріальної шкоди, якої вони зазнали через те, що Закон від 1982 року не підтвердив їх попереднього дозволу на забудову об'єкта, який їм надали у 1977 для ділянки у Клондалкіні, і який Верховний Суд у 1982 році визнав недійсним.

9. Заявники, Уряд та делегат Комісії погодились, що у цій справі належить виплатити компенсацію за матеріальну шкоду. Заявники стверджують, що вони не прагнуть повернути прибуток, який вони могли б отримати у разі забудови; їх позов сформульований на основі того, що сума, яку вони вимагають їм виплатити є різницею між вартістю, станом на відповідний день, ділянки для забудови з та без попереднього дозволу на забудову. Заявники, Уряд та делегат Комісії також погодились, що актуальною датою у цьому контексті є 28 липня 1982 року, тобто день, коли Закон від 1982 року набрав сили. Хоча делегат Комісії висловив побоювання щодо використання цієї дати, Суд вважає її підходящою для розгляду цієї справи.

10. Основним пунктом розбіжностей між сторонами у цій частині справи є вартість, яку могла б мати ділянка у Клонданкіні у липні 1982 року, якби попередній дозвіл на забудову, наданий у 1977 році, все ще був в силі. З огляду на експертну оцінку надану дипломованими оцінювачами, заявники та Уряд у зв'язку з цим запропонували суми у 2 200 000 ірландських фунтів та 550 000 ірландських фунтів відповідно.

11. Оскільки різниця між сумами виявилась настільки значною, Суд вирішив спочатку отримати інформацію з попередніх матеріалів, щодо

моментів, які не викликають розбіжностей або де розбіжності не такі значні. Таким чином встановлено наступне.

(а) Пайн Веллі купили 22 акри або, відповідно до заяв Уряду 21.5 акр, ділянки у Клондалкіні у листопаді 1978 року на підставі комерційного правочину за 550 000 ірландських фунтів, тобто приблизно 25 000 ірландських фунтів за акр.

(б) Ділянку площею 4.5 акри, яку Уряд вважає співмірною із ділянкою заявників, продали на публічному аукціоні у червні 1981 року за 200 000 ірландських фунтів, тобто приблизно 44 000 ірландських фунтів за акр. Оскільки розрахунки не можливо провести лише на основі вартості одного акру, цей приклад демонструє, що в період з 1978 по 1981 ділянки для забудови зросли в ціні. Оскільки питання про те, що ділянка заявників належить до елітних, не розглядалося, немає причин вважати, що до липня 1982 року її ринкова вартість, без попереднього дозволу на забудову, перевищила б суму у 550 000 ірландських фунтів, за яку її купили у 1978 році. І справді, Уряд самостійно підрахував, що якби заявник міг негайно розпочати забудову і не було додаткових витрат (яких саме, дивіться у наступних двох підпунктах), вартість ділянки склала б 1 600 000 ірландських фунтів у липні 1982 року, а це приблизно 73 000 ірландських фунтів за акр.

(в) Уряд наголосив на так званих «вроджених недоліках» ділянки в Клондалкіні, а саме її незручній формі, під'їзді вузькою дорогою, щодо якої у заявників є лише право проїзду, відсутності водопостачання та каналізації. Заявники заперечили достовірність цих фактів, і не оскаржували запроповану Урядом частку, на яку слід зменшити суму, для того, щоб отримати ринкову ціну з врахуванням цих недоліків (535 000 ірландських фунтів). Однак вони зазначили стосовного другого та третього недоліку, що попередній дозвіл на забудову на ділянці надавався без умови покращення доступу до ділянки чи підключення комунальних послуг. Однак Суд вважає, що ці питання є важливими для оцінки ринкової вартості ділянки: потенційний покупець взяв би до уваги всі додаткові витрати, які потрібно було б понести, щоб забезпечити ділянку необхідними комунікаціями, такими як доступ та комунальні послуги, навіть якщо попередній дозвіл на забудову не надавався з умовою, що це буде зроблено.

(г) Оскільки заявники оскаржують це питання, Уряд також посилається на те, що це б значно вповільнило процес отримання необхідного основного дозволу та дозволу від місцевої влади на забудову ділянки. Суд не вважає, що ці дозволи вдалося б одержати настільки швидко, як стверджують заявники, оскільки покупець мав би обрати тип забудови, підготувати детальні плани на виконання такого рішення та отримати

дозволи від відповідних архітектурно-планувальних установ. Більш того, ні Уряд, ні заявники не посилаються на той факт, що якби на попередній дозвіл на забудову наданий заявникові і поширювалась зворотна дія Закону від 1982 року, термін дії цього дозволу закінчився б 10 березня 1984 року, і його неможливо було б продовжити, якби до цього дня вже не було проведено значних робіт (див. основне рішення, стор. 10, параграф 16). На думку Суду, необхідність швидко приймати рішення зі сторони забудовника скоріш за все обмежувалась би колом потенційних покупців, і як наслідок, ринковою вартістю землі.

(д) Заявники на початку заявили, що в липні 1982 року вартість їхньої ділянки без попереднього дозволу на забудову складала 50 000 ірландських фунтів, оскільки це сума за яку її продали на ринку у 1988 році. Однак, вони згодом прийняли пропозицію Уряду про те, що у липні 1982 її вартість для сільськогосподарського використання та як об'єкта інфраструктури складала 65 000 ірландських фунтів

(е) Самі заявники визнали, що оцінюючи суму компенсації, яку вони запропонували, слід вирахувати 13 500 ірландських фунтів на можливий дохід від оренди власності отриманий за період з 1982 року по 1988.

12. Суд не вважає можливим прийняти аргументи висунуті Урядом з цього приводу.

(а) Він не вважає, що під час визначення розміру збитків, яких зазнали заявники, слід враховувати податок на приріст капіталу, який вони повинні були б заплатити у разі продажу ділянки або розмір акцизного збору, який належало б сплатити за такий правочин. Це пояснюється тим, що оцінювати треба те, що заява заявників стосується вартості належної їм землі, а не чистої виручки, яку вони б одержали від її продажу.

(б) Суд не задоволений тим, що Уряд визначив підстави для зменшення суми, про що йдеться у їх остаточних письмових поясненнях «Відкласати на 4 роки по 15 % на рік: 590 000 ірландських фунтів.»

(в) Суд погоджується із делегатом Комісії про те, що суму не слід зменшувати, з огляду на те, що в основному рішенні встановлено, що порушення статті 1 протоколу 1 (P1-1) Конвенції не було, тобто, що це не вплинуло на суму збитків від дискримінації, жертвами якої на думку Суду стали заявники.

13. Заявники стверджують, що сума компенсації призначена Судом повинна включати відсотки починаючи з дня порушення Конвенції, а саме 28 липня 1982 року, мотивуючи це тим, що, якби вони одержали компенсацію у той день, то вони б відтоді отримували від неї відсотки.

14. Суд погоджується з делегатом Комісії, що потрібно виплатити відсотки. Оскільки заява заявників не стосується втрати прибутків від

забудови, Суд не переконали аргументи Уряду про те, що рішення про виплату відсотків рівноцінне наданню компенсацію спекулянтам з нерухомістю. Суд також не поділяє думки Уряду про те, що заявники позбавлені права вимагати виплати відсотків через те, що вони не заявляли таких претензій в місцевому суді, оскільки суд на власний розсуд міг прийняти рішення про виплату відсотків.

У зв'язку з вимогою виплатити відсотки, Суд вирішив, що слід врахувати відсоткові ставки, які застосовуються у рішеннях ірландських судів, оскільки комерційні ставки, на які посилаються заявники більше підходять для задоволення позовів пов'язаних із втратою прибутку від забудови.

15. З огляду на зазначене вище, приймаючи своє рішення на справедливій основі, Суд постановив, що заявникам належить виплатити загальну суму, разом з відсотками, у розмірі 1 200 000 ірландських фунтів, згідно цього пункту.

Б. Моральна шкода

16. Пан Гілі заявив «значну», але неконкретну суму моральної шкоди, щоб компенсувати йому негативні наслідки, які порушення встановлені Судом, мали на його особисті обставини, а саме втрату статусу, перспектив та задоволення від життя, неможливість знайти роботу та банкрутство. Він дозволив Суду на власний розсуд прийняти рішення про розмір компенсації.

Представник Комісії вважає, що пан Гілі повинен одержати певну суму компенсації відповідно до цього підпункту. Уряд не погоджується з такою позицією, мотивуючи це тим, що заявник не встановив чіткого причинового зв'язку між порушеннями та погіршенням його особистих обставин. Натомість Уряд вважає, що призначення компенсації за матеріальну шкоду, разом із заявленою компенсацією призначеною в основному рішенні, достатньо для того, щоб справедливо вирішити справу.

17. Суд не може прийняти аргументів Уряду. Навіть якщо, як вони кажуть, особисті труднощі пана Гілі не виникли через проблеми пов'язані з проектом забудови, до якого він був залучений, немає жодних причин вважати, що неможливість продовжувати забудову ділянки в Клондалкіні не мала впливу і не погіршила цих особистих труднощів. Таким чином порушення Конвенції завдало йому моральної шкоди, і, на думку Суду, висновків основного рішення самих по собі недостатньо для задоволення завданої шкоди.

Приймаючи рішення на справедливій основі, Суд призначає пану Гілі компенсацію у розмірі 50 000 ірландських фунтів відповідно до цього пункту.

В. Судові витрати

18. Заявники вимагають компенсації судових витрат на загальну суму 449 415,11 ірландських фунтів, що включає:

(а) витрати, яких вони зазнали в Ірландії після 28 липня 1982 року під час судового розгляду у Вищому та Верховному суді, разом з відсотками: 42 655,11 ірландських фунтів;

(б) витрати пов'язані із перенаправленням справи до Страсбурга, в тому числі пов'язані із застосуванням статті 50 (ст. 50): 406 760 ірландських фунтів.

Уряд оскаржив цю вимогу, оскільки вважає її «значно завищеною»: на їх думку, адекватна сума (включно з ПДВ) за судові витрати у себе вдома та у Страсбурзі складає 80 455,97 ірландських фунтів.

Делегат Комісії також вважає, що заявлена сума завелика, однак залишив питання визначення адекватної суми на розгляд суду.

19. Суд розглянув питання в рамках принципів, що застосовуються у його практиці.

Він зауважує, що оскарженню не підлягає питання про те, що заявники зазнали і змушені були зазнати заявлених витрат. Суму, яку просять компенсувати щодо судових витрат у країні заявників, на думку Суду, слід компенсувати повністю: розмір витрат не можна вважати неадекватним, і крім того призначається виплата відсотків (щодо останнього пункту див. рішення у справі Обзервер і Гардіен проти Великої Британії від 26 листопада 1991 року, Серія А № 216, стор. 38, параграф 81).

З іншого боку, Суд погоджується, що сума судових витрат, яку вимагає компенсувати заявник, за розгляд справи у Страсбурзькому суді є надмірною. З огляду на суму, яку пан Гілі одержав від Ради Європи в якості допомоги на оплату судових витрат та справедливого розгляду справи, Суд призначає суму у розмірі 70 000 ірландських фунтів, включно з ПДВ, який підлягає оплаті.

Г. Відсотки від суми призначеної Судом

20. Заявники також просять про виплату відсотків з призначених сум (хоча б відсотків за матеріальну шкоду та судові витрати) за період між датою цього рішення та датою оплати.

21. Ні Уряд, ні Комісія не згадували про цю вимогу. Суд не вважає доцільним задоволення цієї вимоги в даному випадку.

ЧЕРЕЗ ЦЕ СУД ОДНОСТАЙНО

1. Вважає, що Ірландія повинна протягом трьох місяців заплатити:

(а) Гілі Голдінгз та пану Гілі спільно суму у розмірі IR£ 1 200 000 (один мільйон двісті тисяч ірландських фунтів) за матеріальну шкоду,

IR£ 42 655,11 (сорок дві тисячі шістсот п'ятдесят п'ять ірландських фунтів одинадцять пенсів) за внутрішні судові витрати і IR£ 70 000 (сімдесят тисяч ірландських фунтів), разом з будь-яким належним до оплати ПДВ, за судові витрати у Страсбурзі.

(б) пану Гілі суму у розмірі IR£ 50 000 (п'ятдесят тисяч ірландських фунтів) за моральну шкоду.

2. Відхиляє решту позовних вимог для справедливого задоволення позову.

Складено англійською та французькою мовами, з письмовим повідомленням відповідно до Правила 55 параграф 2, другий пункт, Регламент Суду, 9 лютого 1993 року.

Марк-Андре ААЙССЕН
Секретар суду

Деніза БІНДШЕДЛЕР-РОБЕРТ
Головуюча

ДОДАТОК 19

Інформаційний бюлетень з практики Суду № 102
Листопад 2007

Хамер проти Бельгії [Hamer v. Belgium] — 21861/03

Рішення від 27.11.2007 [Секція II]

Стаття 6. Кримінальне провадження**Стаття 6-1. Кримінальне звинувачення**

Провадження, результатом якого стало знесення будинку, побудованого без дозволу на будівництво: *стаття 6 застосовна*

Стаття 1 Протоколу № 1**Стаття 1 параграф 1 Протоколу № 1. Майно**

Заміський будинок, рішення про знесення якого було прийняте лише через декілька десятиріч після того, як було встановлено, що він був збудований без дозволу на будівництво: *стаття 1 Протоколу № 1 застосовна*

Стаття 1 параграф 2 Протоколу № 1. Контроль за використанням майна

Наказ про знесення заміського будинку, побудованого у лісовій зоні, щодо якої застосовувалась заборона на будівництво: *відсутність порушення*

Основні факти. У 1967 році батьки заявниці побудували на земельній ділянці заміський будинок (дачу) без дозволу на будівництво. Коли мати заявниці померла, в акті про розподіл нерухомості з її батьком було прямо згадано про існування будинку, і його зареєстрували органи влади, які нарахували реєстраційний збір. Коли батько заявниці помер, у нотаріальному акті про розподіл нерухомості чітко було згадано будинок в якості дачі, а заявниця сплатила відповідний податок на спадщину. Щороку вона сплачувала аванс податку на нерухоме майно та податок, що сплачувався з другого будинку. Водопостачальна компанія, яка частково контролювалась урядом, підвела до будинку воду без будь-якої реакції з боку органів влади. Лише в 1994 році поліція склала два протоколи, один стосовно вирубки дерев на території будинку з порушенням норм лісового законодавства, а інший — щодо будівництва будинку без дозволу на будівництво в лісовій зоні, в якій дозвіл на будівництво не міг бути наданий. У 1999 році заявницю викликали до прокуратури з питання володіння будинком, побудованим без дозволу, та вирубки близько

п'ятдесяти сосен, що є порушенням указу про лісове господарство. Кримінальний суд виправдав заявницю. Слідчі органи звернулися до апеляційного суду, який залишив у силі рішення щодо виправдання заявниці в частині питання вирубки дерев. Проте згідно з указом про організацію регіонального розвитку, суд визнав її винною у володінні будинком, збудованим без дозволу. Відзначаючи, що судовий розгляд тривав довше, ніж розумний строк, апеляційний суд просто визнав заявницю винною і зобов'язав її повернути місце забудови до початкового стану, що означало знесення будинку. Заявниця подала касаційну скаргу, проте безрезультатно. Касаційний суд розглянув вимогу про повернення місця забудови до початкового стану не як покарання, а як захід цивільного характеру. Будинок був знесений згідно з постановою про виконання рішення.

Законодавство: стаття 6 § 1 (розумні строки) — той факт, що апеляційний суд визнав вину заявниці, проте це зайняло досить тривалий час, не зробив її меншою «жертвою», ніж рішення цього ж суду про повернення місця забудови у початковий стан.

Стаття 6 є застосованою у своїй кримінальній частині, оскільки захід щодо знесення будинку можна було розглядати в якості «покарання» у відповідності з цілями Конвенції.

Хоча тривалість судового розгляду справи по суті не вбачалась нерозумною (він зайняв трохи більше трьох з половиною років у трьох судових інстанціях), поліцейський протокол, який встановив незаконний характер будівництва, запустив перебіг часу, починаючи з якого заявниця вважалась «звинуваченою» у розумінні практики Суду, і починаючи з якого починав свій перебіг розумний строк. Тому судове провадження зайняло від 8 до 9 років у трьох інстанціях, включаючи 5 років досудового слідства, хоча справа й не була особливо складною.

Висновок: порушення (одноголосно).

Стаття 1 Протоколу № 1 — спірна будівля проіснувала протягом двадцяти семи років, перш ніж місцеві органи влади повідомили про правопорушення. Повідомлення про порушення законодавства про просторове планування було беззаперечною відповідальністю органів влади, як і забезпечення відповідних ресурсів для цього. Більше того, Суд дійшов висновку, що органи влади знали про існування відповідного будинку, оскільки сплачувались відповідні податки. Іншими словами, органи влади закривали очі на ситуацію протягом двадцяти семи років, а протягом ще десяти років не відбулося жодних змін вже після того, як було встановлено правопорушення. Після такого тривалого періоду часу майновий інтерес заявниці у використанні свого замиського будинку був досить великим та встановленим, аби вважатись суттєвим інтересом, а відтак і «майном», і вона мала «законне очікування», що вона зможе продовжу-

вати користуватись своїм майном. Втручання в право заявниці на мирне володіння своїм майном, яке стало результатом знесення її будинку за рішенням органів влади, було передбачене законом та переслідувало мету контролю за використанням майна відповідно до громадських інтересів, шляхом приведення відповідного майна у відповідність з планом землекористування, який передбачав встановлення лісової зони, у якій жодний дозвіл на будівництво не міг бути виданий.

Що стосується пропорційності втручання, то Суд зазначив, що навколишнє середовище мало цінність, і що економічні імперативи та навіть деякі основні права, включаючи право власності, не повинні превалювати над екологічними міркуваннями, особливо якщо держава прийняла законодавство з цього питання. Далі органи державної влади повинні були вжити необхідних заходів у відповідний час для того, щоб природоохоронні заходи, які вони вирішили здійснити, не стали неефективними. Відтак обмеження права власності були допустимими за умови, звичайно, що між індивідуальними та громадськими інтересами був встановлений розумний баланс.

Оскаржувана міра переслідувала законну мету захисту лісової зони, на якій не можна було нічого будувати. Власники замиського будинку могли мирно та безперервно користуватися ним протягом тридцяти семи років. Офіційні документи, сплачені податки та здійснена робота свідчили, що органи влади знали або повинні були знати про існування будинку протягом тривалого часу, а після того, як порушення було встановлено, вони не реагували ще протягом п'яти років, перш ніж пред'явити звинувачення, тим самим сприяючи закріпленню ситуації, яка могла лише завдати шкоди охороні лісової території, на сторожі якої стояв закон.

Однак у бельгійському законодавстві не було жодного положення про узаконення будівлі, побудованої в такий лісовій зоні. За бельгійським законодавством правопорушення не було обмежено строком давності, отже органи влади могли в будь-який час прийняти рішення про застосування закону. Окрім повернення місця забудови до його початкового стану, жодна інша міра не вбачалася належною з огляду на беззаперечне втручання в цілісність лісової зони, на якій не дозволялась жодна забудова. Крім того, на відміну від ситуації в тих справах, в яких існувала мовчазна згода з боку органів влади, цей будинок був збудований без будь-якого офіційного дозволу. З урахуванням цих підстав, втручання не було непропорційним.

ВИСНОВОК: немає порушення (одноголосно).

Стаття 41 — 5000 євро як відшкодування моральної шкоди.

© Рада Європи / Європейський суд з прав людини

Цей короткий виклад в Реєстрі не накладає зобов'язання на Суд.

*Інформаційний бюлетень з практики суду № 110
Липень 2008 року*

**Справа Тургут та інші проти Туреччини
[Turgut and Others v. Turkey] — 1411/03**

Рішення від 08.07.2008 р. [Секція II]

Стаття 1 Протоколу № 1

Стаття 1 параграф 1 Протоколу № 1. Позбавлення власності

Реєстрація земельної ділянки, що належала заявникам, на ім'я Казначейства з природоохоронною метою без надання відшкодування: *порушення*

Основні факти. Заявники стверджували, що ділянка землі площею понад 100 000 квадратних метрів належала їхнім родинам протягом не менше ніж трьох поколінь. У 1962 році Міністерство лісового господарства і Казначейство ініціювали судове провадження про анулювання права власності заявників на зазначену ділянку. У рішенні суд ухвалив, що земельна ділянка була частиною державного лісового фонду і тому не може перебувати у приватній власності. У 1974 році, після внесення поправок у законодавство Туреччини щодо розмежування державних лісів, справу було повернуто до суду для винесення нового експертного висновку щодо спірної ділянки. На основі висновку експертизи, проведеної на замовлення суду, суд зобов'язав зареєструвати дану ділянку в земельному реєстрі на ім'я заявників. У 1978 році Касаційний суд визнав висновки експертизи недостатніми і повернув справу до суду на новий розгляд. У нових висновках експертизи було зроблено висновок про те, що ділянка була розташована в межах державного лісового фонду. Рішенням, винесеним в 2001 році, суд постановив, що ділянка належить до державного лісового фонду, і зобов'язав зареєструвати її в земельному реєстрі як майно, що належить Казначейству. При винесенні рішення суд керувався висновками експертизи, принципом, що впливає з прецедентної практики Касаційного суду, і полягає у відсутності юридичної сили права власності на об'єкти, що складають частину національного лісового фонду, і конституційним принципом невідчужуваності права власності на державні ліси. Касаційний суд залишив це рішення без зміни, згодом залишивши без зміни і клопотання заявників про перегляд рішення. З тих пір

на спірній ділянці все ж були побудовані більше 50 приватних будинків і табір відпочинку для офіцерів збройних сил.

Законодавство: Оскільки заявники були позбавлені власності, було втручання в їхнє право безперешкодного користування своїм майном. Добросовісність заявників не оскаржувалася. До визнання їхнього права власності недійсним і його перереєстрації на ім'я Казначейства заявники були повноправними власниками майна з усіма наслідками, що випливають з їхнього права власності, і в подальшому мали користь з «правової визначеності», пов'язаної з дійсністю права власності, внесеного в земельний реєстр, що було беззаперечним доказом їхнього права власності. Заявники були позбавлені свого майна рішенням суду. Незважаючи на їхні протести щодо характеру земельної ділянки, національні суди в кінцевому підсумку анулювали їхнє право власності, застосувавши положення Конституції і ґрунтуючись на висновках експертиз, в яких було встановлено, що земля належить до державного лісового фонду. Що стосується обґрунтування рішень національних судів, мета позбавлення заявників власності, тобто захист природи і лісів, відповідала громадським інтересам. Суд часто розглядав питання захисту навколишнього середовища і підкреслював важливість цих питань. Захист природи і лісів, а також навколишнього середовища в цілому, є предметом, що викликає серйозне і постійне занепокоєння суспільства і, відповідно, державних органів влади. Економічні потреби і навіть певні основні права, включаючи право власності, не повинні переважати над інтересами захисту навколишнього середовища, особливо за наявності відповідного законодавства. Однак у випадках позбавлення майна повинні розглядатися компенсаційні засоби, передбачені національним законодавством. Заявники не отримали жодної компенсації за передачу їхнього майна на баланс Казначейства відповідно до Конституції. Немає виняткових обставин, які виправдовують відсутність компенсації. Отже, той факт, що заявники не отримали жодної компенсації, порушив, завдавши їм збитків, справедливу рівновагу між вимогами захисту громадського інтересу та вимогами захисту індивідуальних прав.

ВИСНОВКИ: порушення (одногосно).

© Рада Європи / Європейський суд з прав людини

Цей короткий виклад в Реєстрі не накладає зобов'язання на Суд.

*Інформаційний бюлетень з практики ЄСПЛ № 128
Березень 2010 року*

**Броссе-Трібуле проти Франції
[Brosset-Triboulet and Others v. France (GC)] — 34078/02**

Рішення від 29.3.2010 [GC]

Стаття 1 Протоколу № 1

Стаття 1 параграф 2 Протоколу № 1. Контроль за використанням майна

Обов'язок зруйнувати, за рахунок власників і без відшкодування, законно придбаний будинок, що знаходиться на морських землях державної власності: *відсутність порушення*

[Цей короткий виклад стосується також рішення у справі *Depalle v. France*, № 34044/02, 29 березня 2011 року]

Основні факти. У справі *Depalle* у 1960 році заявник і його дружина придбали житловий будинок, який був частково збудований на ділянці, розташованій на морському узбережжі, що відноситься до морських земель державної власності. З метою отримання законного доступу до свого майна, вони користувались тимчасовими дозволами на займання морських земель державної власності, які регулярно видавались їм на певних умовах до грудня 1992 року. Справа Броссе-Трібуле містить ті самі факти. У 1945 році мати заявників придбала житловий будинок на морських землях державної власності. Кілька мешканців ділянки, що займали її протягом багатьох років поспіль, користувались префекторальним дозволом на займання, який систематично поновлювався з вересня 1909 по грудень 1990 року. У вересні 1993 року префект повідомив сторонам в обидвох справах, що, внаслідок введення в дію Акту про (розвиток, захист і розширення) прибережні зони («Акт про прибережні зони»), він надалі не матиме можливості продовжувати дозвіл на попередніх умовах, оскільки згаданий акт виключає будь-яке приватне використання морських земель державної власності, зокрема з метою експлуатації житлових будинків. Разом з тим, він запропонував їм укласти угоду про обмежений дозвіл, який передбачав виключно особисте використання будинків із заборонаю передачі чи продажу ділянок та будинків, та проведення будь-яких робіт, за винятком робіт по догляду за будинками, а також

забезпечував державі право, по закінченні дії дозволу, повернути собі ділянку в її первинному стані або знову використовувати існуючі на ній будівлі. Сторони відхилили цю пропозицію та, в травні 1994 року, звернулись до адміністративного суду з проханням скасувати рішення префекта. В грудні 1995 року останній звернувся із заявою до адміністративного суду, вказуючи цих осіб як відповідачів, і звинувативши сторони у правопорушенні, що полягало у незаконному втручанні в роботу автомагістралі, оскільки вони продовжували займати землі державної власності без відповідного дозволу. Він вимагав також повернення ділянки узбережжя до її первинного стану, який передував зведенню будинків, за рахунок сторін та без будь-яких відшкодувань. Державна Рада, як остання інстанція, в березні 2002 року дійшла висновку, що спірне майно належало до морських земель державної власності; що сторони не володіли реальним правом на це майно або будинки; і що, таким чином, обов'язок приведення до відповідного стану без попереднього відшкодування не являло собою рішення, яке б суперечило статті 1 Протоколу №1 до Європейської Конвенції про захист прав людини.

Законодавство — Стаття 1 Протоколу №1: а) застосованість — Чітко застосовавши принципи, які регулюють використання земель державної власності, згідно яких займати такі землі можливо лише на тимчасовій основі з можливістю відкликання, національні судові органи виключили визнання за заявниками майнового права на їхні будинки. Таким чином, той факт, що заявники займали ці будинки протягом дуже тривалого часу, не мав жодних наслідків для віднесення їхньої власності до категорії морської державної власності, якій властивий невідчужуваний та невід'ємний характер. За таких умов, незважаючи на добросовісне придбання будинків, а дозволи на тимчасове займання не утворювали майнового права на державну власність, Суд має сумніви, що заявники могли реально сподіватися на те, що вони будуть і надалі користуватися майном, виходячи лише з факту виданих їм дозволів на тимчасове займання. Насправді, всі префекторальні дозволи містили згадку про обов'язок, у випадку відкликання дозволу на тимчасове займання вищезазначених земель, повернути ділянку до її первинного стану, якщо адміністрація висуне подібну вимогу. Натомість, той факт, що внутрішнє законодавство держави не визнає конкретний інтерес в якості права власності, не суперечить тому, аби такий інтерес, за певних обставин, міг розглядатися як володіння в сенсі статті 1 Протоколу №1. В цій конкретній справі, час, який минув, призвів до виникнення майнового інтересу заявників щодо мирного користування своїми будинками, визнаного і важливого в достатній мірі, аби він розглядався в якості володіння.

Висновок: стаття 1 Протоколу №1 застосовна.

б) *По суті* — Беручи до уваги принципи, які регулюють використання земель державної власності, та відсутність факту виконання знесення будинків на даний час, позбавлення власності в цій конкретній справі не мало місця. Відмова у поновленні дозволів на приватне тимчасове займання ділянками землі державної власності, з приводу яких заявникам було відомо, що вони можуть одного дня зазнати цієї міри, та відповідний припис про знесення будинків можуть розглядатись як контроль за використанням майна у відповідності до громадського інтересу. До того ж, причина, наведена префектом у відмові поновити дозволи, базується на нормах Акту про прибережні зони. Втручання, яке мало місце, переслідувало законну мету в інтересах суспільства, а саме сприяння вільному доступу до узбережжя. Таким чином необхідно встановити, чи, враховуючи інтерес заявників до збереження своїх будинків, вимога про приведення ділянки до первинного стану є пропорційним заходом відносно заявленої мети. Політика регіонального планування та збереження довкілля, в рамках якої громадський інтерес займає переважне місце, наділяє державу широкою свободою розсуду. З моменту придбання будинків заявниками, або навіть з моменту, коли будинки було збудовано, органам влади було відомо про існування будинків, оскільки тимчасове володіння будинками передбачало видачу дозволу, в якому зазначалася необхідність забезпечення можливості повсякчас вільного доступу до морського насипу. В кожному рішенні префекта про займання зазначався термін дії такого дозволу, а також право органів влади змінити чи скасувати дозвіл на свій розсуд, з будь-якої причини та без будь-яких прав на відшкодування для користувача. Крім того, дозвіл містив уточнення про те, що власник дозволу мусив, у випадку відповідної вимоги, повернути ділянку до її первісного стану шляхом знесення будівель, зведених на ділянці державної власності, в тому числі існуючих на момент винесення рішення. Таким чином, заявникам було повсякчас відомо, що дозволи на займання мають тимчасовий і потенційно відкличний характер, а отже, не можна вважати, що органи влади сприяли збереженню ситуації невизначеності щодо правового статусу майна. Звичайно, вони мали, протягом тривалого часу, можливість користуватись майном. Суд не вбачає в цьому ніякої недбалості з боку органів влади, а скоріш факт толерантності відносно тривалого займання, яке, до того ж, піддавалося певним правилам. Внаслідок цього, немає доказів на підтримку припущення заявників, що відповідальність органів влади за невизначеність щодо статусу будинків зростає із плином часу. Насправді, лише в 1986 році ситуація заявників змінилася внаслідок ухвалення Акту про прибережні зони. Цим актом було припинено політику, в рамках якої захист узбережжя відбувався лише шляхом регулювання земель державної власності, коли, на той

час, проблематика розвитку територій та захисту довкілля ще не набула свого сучасного рівня. У будь-якому випадку, вищезгадана толерантність не могла призвести до легалізації *ex post* наявного стану речей. Стосовно адекватності вжитого заходу поставленій меті щодо забезпечення громадського інтересу у захисті узбережжя, саме національні органи влади мають першочергову та основну компетенцію приймати рішення щодо форм забезпечення цього захисту. Відмова продовжити дію дозволів та припис на адресу заявників про приведення ділянок до стану, в якому вони перебували до зведення будинків, є проявом бажання забезпечити послідовне і більш суворе виконання закону. З огляду на привабливість узбережної зони та значний інтерес, який вона викликає, прагнення до контрольованого розвитку та забезпечення загального вільного доступу до берегової зони зумовлює більш жорстку політику в сфері управління цією частиною території. Цей підхід є властивим для прибережних зон по всій Європі. Зробити виключення із закону на користь заявників, які не в праві посилались на набуті права, не відповідало би меті, яку переслідує Акт про прибережні зони, ані прагненню до кращої організації стосунків між приватними і державними користувачами. Крім того, заявники відмовились від компромісного рішення та відхилили пропозицію префекта про продовження використання будинків на певних умовах, хоч вона і могла би являти собою рішення, яке б дозволило в розумний спосіб примирити наявні інтереси, і яке не було необґрунтованим. Зрештою, враховуючи правила, які стосуються земель державної власності, та зважаючи на те, що заявники не могли не усвідомлювати принцип відсутності відшкодування, який був чітко виписаний в усіх дозволах на тимчасове зайняття земель державної власності, що видавались їм відповідно з 1961 та 1951 року, відсутність відшкодування, на думку Суду, не може розглядатись як непропорційна міра з точки зору контролю за використанням майна заявника, яка вжита з метою забезпечення громадського інтересу. Заявники не зазнають особливих і надмірних витрат у зв'язку із знесенням їхніх будинків без сплати відшкодування. Таким чином, не буде порушено баланс між громадськими інтересами та інтересами заявників.

ВИСНОВКИ: відсутність порушення (тринадцять голосів проти чотирьох).

© Рада Європи/Європейський суд з прав людини

Цей короткий виклад з Реєстру не накладає зобов'язання на Суд.

Інформаційний бюлетень з практики Суду № 219

Червень 2018 року

**О'Салліван МакКарті Масл Девелопмент Лімітед проти Ірландії
[O'Sullivan McCarthy Mussel Development Ltd v. Ireland] — 44460/16**

Рішення від 07.06.2018 р. [Розділ V]

Стаття 1 Протоколу № 1

Стаття 1 параграф 2 Протоколу № 1. Контроль за використанням майна

Тимчасова заборона на комерційний вилов молоді мідії відповідно до Директив Європейського Союзу: *порушень немає*

Факти — Компанія-заявник займається вирощуванням мідій в гавані Каслмейн, щорічно отримуючи необхідні ліцензії та дозволи. На гавань поширюються дві Директиви ЄС, спрямовані на захист навколишнього середовища.

У грудні 2007 року Суд Європейського Союзу (CJEU) виніс рішення у справі *Комісія проти Ірландії [Commission v. Ireland]* (C-418/04), в якому заявив, що Ірландія не виконала своїх зобов'язань відповідно до вищезазначених директив. Беручи до уваги це рішення, влада визнала неможливим на законних підставах дозволити комерційну діяльність в гавані Каслмейн до тих пір, поки не будуть проведені необхідні експертизи, і, відповідно, заборонила вилов молоді мідії з червня 2008 року. У жовтні 2008 року, після успішних переговорів між Урядом і Європейською комісією, компанія-заявник змогла відновити вилов молоді мідії, проте природні хижаки вже винищили молодь мідії. Оскільки необхідно було два роки, щоб мідії доросли до зрілого віку, компанія-заявник зазнала фінансових збитків у 2010 році через відсутність мідій на продаж.

Компанія порушила безуспішну справу про виплату компенсації проти Держави.

Законодавство — Стаття 1 Протоколу № 1: Скарга підпадала під дію Статті 1 Протоколу № 1, оскільки справа стосувалася «володіння», а саме основного аквакультурного бізнесу компанії-заявника. Тимчасова заборона на частину діяльності компанії-заявника, яка повинна була розглядатися як обмеження, накладене на дозвіл і пов'язане зі звичайним веденням господарської діяльності, рівносильне втручанням за ви-

користанням її права на мирне користування своїм майном, включаючи економічні інтереси, пов'язані з основним видом діяльності, і була оголошений допустимою. На відміну від справ, раніше розглянутих Судом, дозвіл, який було видано на певних умовах, не було відкликано або скасовано. Характер втручання був розцінений як «контроль за використанням майна».

Що стосується законності втручання, то не було сумнівів щодо характеру та обсягу обмежень, які були застосовані до гавані в 2008 році, а також щодо їх правової основи. Компанія-заявник підтримувала постійні контакти з Урядом і була проінформована про всі відповідні зміни. Як суб'єкт господарської діяльності, який багато років працює в галузі аквакультури, компанія-заявник не стверджувала, що вона не була обізнана про тривалу стадію досудового розгляду за участю Європейської Комісії та Держави-відповідача або про рішення Європейського суду щодо порушення.

Втручання мало чітку мету захистити навколишнє середовище, і оскаржувані заходи були вжиті для забезпечення дотримання Державою-відповідачем своїх зобов'язань за законодавством ЄС, що було законною метою значної ваги, що представляє загальний інтерес для суспільства.

Оскільки Держави-відповідач не була повністю позбавлена можливості маневру щодо того, як домогтися дотримання відповідної Директиви ЄС і рішення Європейського суду, *Босфорська* презумпція еквівалентного захисту не застосовувалася.

Беручи до уваги обґрунтованість втручання, компанія-заявник займалася комерційною діяльністю, яка підлягала суворому і детальному регулюванню національною владою, і діяла відповідно до умов, передбачених у дозволах, що видаються їй з року в рік. Це включало умову про те, що не дозволяється ловити молодь мідії в місцевості, де така діяльність була заборонена Міністром. Крім того, для оцінки Суду було важливо, що Верховний суд був одностайним у висновку, що компанія-заявник не мала законних підстав розраховувати на те, що їй буде дозволено вести звичайну діяльність у 2008 році, після того, як Європейський суд дійшов висновку, що Ірландія не виконала своїх відповідних зобов'язань відповідно до законодавства ЄС.

По-друге, компанія-заявник була суб'єктом комерційної діяльності і, отже, не могла заперечувати, що повністю обізнана про відповідні правові положення та зміни. Швидше, можна очікувати, що вона буде проявляти високий ступінь обережності при здійсненні своєї діяльності і проявляти особливу увагу при оцінці можливих пов'язаних ризиків. Проте, компанія-заявник придбала нове судно у травні 2008 року, хоча вона повинна була знати про можливий ризик припинення своєї звичайної

комерційної діяльності, принаймні, з грудня 2007 року, коли було винесено рішення Європейського суду про порушення.

Більше того, Суд не зміг визнати встановленим фактом, що втрачена вигода компанії-заявника у 2010 році була неминучим і непом'якшуваним наслідком тимчасового закриття гавані у 2008 році. Діяльність компанії-заявника не була повністю перервана в 2008 році, і Державі вдалося отримати згоду Комісії щодо дозволу на відновлення промислового вирощування молоді мідії на більш ранньому етапі, а саме з жовтня 2008 року. Хоча це не дозволило уникнути відкладених збитків у порівнянні з 2008 роком, на наступний рік компанія-заявник змогла відновити свою звичайну діяльність.

Той факт, що було встановлено, що Держава-відповідач не виконала своїх зобов'язань згідно із законодавством ЄС, не слід розглядати для цілей Статті 1 Протоколу № 1 як зменшення важливості цілей оскаржуваного втручання або як зменшення значення, яке їм слід надавати. До тих пір, поки Європейський суд не виніс свого рішення, було важко зрозуміти, яким чином Держава-відповідач могла знати про масштаби і наслідки встановленого таким чином порушення. Суд не побачив підстав ставити під сумнів технічну оцінку компетентних органів, які раніше виключили можливість відкриття гавані. Незважаючи на те, що екологічні експертизи в кінцевому підсумку показали, що в повній забороні немає необхідності, згідно із законодавством ЄС, Держава повинна була дбати не про недоведений ризик, а про доведену відсутність ризику. Забезпечення дотримання в загальнонаціональному масштабі і в прийнятні терміни зобов'язань Держави-відповідача відповідно до законодавства ЄС надало національним органам влади широкі межі свободи розсуду. Хоча компанія-заявник угледіла аномалію і навіть самоуправність у тому факті, що один вид діяльності (вилов молоді мідії) був заборонений, в той час як інший подібний вид діяльності (вилов зрілих мідій) — ні, рішення про характер і масштаб необхідних заходів, в першу чергу, повинна була прийняти національна влада в межах її свободи розсуду. Часткове обмеження, застосоване до комерційної діяльності в гавані, на відміну від повного, було скоріше на користь, ніж на шкоду компанії-заявнику.

Таким чином, Суд не переконало, що оскаржуване втручання стало індивідуальним і надмірним тягарем для компанії-заявника, або що Держава-відповідач не змогла знайти справедливий баланс між загальними інтересами суспільства та захистом індивідуальних прав.

ВИСНОВОК: порушень немає (одногосно).

Суд також одногосно визнав відсутність порушення Статті 6 § 1 щодо тривалості національного провадження.

ДОДАТОК 23

Прес-реліз

виданий Секретарем Суду

ЄСПЛ 406 (2019)

26.11.2019 р.

Конфіскація судна, що використовувалося для незаконного промислу в Чорному морі, була виправдана

У сьогоднішньому рішенні Палати у справі *Яшар проти Румунії* [*Yaşar v. Romania*] (заява №64863/13) Європейський суд з прав людини одногослоно постановив, що:

не було порушення статті 1 Протоколу № 1 (захист власності) Європейської конвенції з прав людини.

Справа стосується конфіскації судна пана Яшара, оскільки воно використовувалося для незаконного рибальства в Чорному морі.

Суд, зокрема, встановив, що конфіскація була рівноцінна позбавленню власності, оскільки судно зрештою було продане приватній стороні, а кошти від продажу були отримані Державою. Однак суди забезпечили баланс права, і дійшли висновку, що вимоги загального інтересу щодо запобігання діяльності, яка становить серйозну загрозу біологічним ресурсам Чорного моря, переважили права власності пана Яшара.

Основні факти

Заявник, Ерол Яшар, громадянин Туреччини, 1971 р.н., народився і проживає в місті Чайирли (Туреччина). Судно пана Яшара було конфісковане у 2010 році, коли було порушено кримінальну справу проти його капітана, Кадіра Дікмена, який використовував його на підставі укладеної усної домовленості.

Пан Дікмен був засуджений у 2012 році за спрощеною процедурою на підставі його визнання про здійснення рибного промислу без дозволу на використання судна і несанкціонованого використання риболовного обладнання. Під час розгляду пан Яшар представив копію свідоцтва про право власності на судно, яке, за його словами, було «спіймано без його відома в територіальних водах Румунії».

Рішення суду щодо пана Дікмена стало остаточним, але справу було направлено на повторний розгляд у зв'язку з конфіскацією. Суди

визнали, що конфіскацію не було здійснено відповідно до принципу змагальності, оскільки власник судна не був викликаний до суду під час провадження щодо пана Дікмена.

Під час другого провадження пан Яшар був викликаний до суду і представлений адвокатом за своїм вибором, який стверджував, що конфіскація була непропорційною з огляду на значну вартість судна і відсутність завданої шкоди. Однак в остаточному рішенні, ухваленому в 2013 році, суди дійшли висновку, що пан Яшар повинен був знати, що судно використовували для скоєння злочинів, з огляду на наявність на борту обладнання, використовованого спеціально для незаконного рибальства, яке він видавав за своє власне. Вони також послалися на тяжкість злочинів, скоєних з використанням конфіскованого судна: потенційна шкода рибним запасам в Чорному морі, які перебувають під охороною і часті трагедії, що завдаються дельфінам.

У підсумку, у 2016 році судно було продано приватній особі приблизно за 1900 євро, а його вартість за цей час сильно знецінилася. Кошти надійшли до Державного казначейства.

Рішення суду

Жодна зі сторін не оспорювала той факт, що конфіскація судна пана Яшара була втручанням у його право на мирне користування своїм майном. До того ж, Суд визнав, що конфіскація дорівнювала позбавленню власності, оскільки вона була постійним заходом, що призвів до остаточного переходу права власності у 2016 році.

Це втручання було відповідно до законодавства, а саме відповідно до національного законодавства про рибальство та аквакультуру, і переслідувало законну мету запобігання діяльності, що становить серйозну загрозу для біологічних ресурсів Чорного моря, такої як незаконний рибний промисел. Тому конфіскація відповідала загальним інтересам.

Далі Суд розглянув питання про те, чи було втручання справедливим балансом між вимогами загальних інтересів і захистом майнових прав заявника.

По-перше, Суд зазначив, що пану Яшару було надано достатньо можливостей викласти свою позицію органам влади. Зокрема, справу було направлено на повторний розгляд, щоб питання про конфіскацію могло бути вирішене під час змагального процесу. Під час нового розгляду він був викликаний до суду, представлений адвокатом за своїм вибором і отримав можливість представити докази та аргументи, які він вважав необхідними для захисту своїх інтересів. Ніщо в матеріалах справи не вказує на те, що румунські суди діяли свавільно при оцінці доказів.

Крім того, суди ретельно зважили права, про які йдеться, пославшись на тяжкість злочину, вчиненого з використанням судна, та постановивши, що конфіскація у вигляді грошового еквівалента була б недоречною. Конфіскація також не покладала надмірного тягаря для пана Яшара: він не зміг довести суду вартість судна або своє твердження про те, що оренда судна була його єдиним джерелом доходу.

За підсумком, судно було продано приблизно за 1 900 євро.

Відповідно, порушення статті 1 Протоколу № 1 не було.

Прес-реліз

виданий Секретарем Суду

ЄСПЛ 372 (2020)

15.12.2020 р.

Надмірні витрати, присуджені проти екологічної НУО

У сьогоднішньому рішенні Палати у справі **Національний рух Екогласност проти Болгарії** [National Movement Ekoglasnost v. Bulgaria] (заява № 31678/17) Європейський суд з прав людини одногосно постановив, що мало місце: порушення статті 1 Протоколу № 1 (захист власності) відповідно до Європейської конвенції з прав людини.

Справа стосується покладання обов'язку на асоціацію-заявника зі сплати стверджувано надмірної суми витрат атомній електростанції в рамках провадження про поновлення цивільного процесу. Суд, зокрема, встановив, що Вищий адміністративний суд не надав достатніх аргументів щодо вимоги відшкодування у зазначеному розмірі і не забезпечив баланс між загальним інтересом і правами асоціації-заявника.

Основні факти

Асоціація-заявник, Національний рух Екогласност, є болгарською асоціацією, що була заснована в 1992 році та зареєстрована в Софії.

Асоціація-заявник є некомерційною юридичною особою, яка займається вирішенням екологічних проблем у Болгарії. У лютому 2015 року асоціація-заявник звернулася з проханням дозволити їй приєднатися в якості третьої сторони до судового розгляду щодо перегляду рішення міністерства, що стосується єдиної в державі атомної електростанції. Це клопотання було визнано неприйнятним.

Після того як колегія Верховного адміністративного суду визнала це рішення законним, апеляція асоціації-заявника щодо норм права була визнана неприйнятною. Перше рішення суду було залишено по суті без змін.

У 2016 році асоціація-заявник подала клопотання про відновлення провадження у справі. Зазначене клопотання було відхилено, і колегія Верховного адміністративного суду дійшла висновку, що справу було остаточно розглянуто. Він зобов'язав заявника сплатити судові витрати атомної електростанції в розмірі 6 000 євро (EUR).

У грудні 2016 року, після видачі виконавчого листа, судовими приставами було стягнуто 17 євро. Після чергової спроби судових приставів виконати судові рішення було зазначено, що асоціація-заявник більше не знаходиться за своєю адресою. Виконавче провадження триває.

Рішення Суду

Спочатку Суд зауважив, що, всупереч заяві Уряду, правосуб'єктність асоціації-заявника не оскаржувалася на жодному етапі внутрішньодержавного розгляду, і що вона продовжує існувати як юридична особа. Таким чином, заяву було визнано прийнятною.

Асоціація-заявник, зокрема, стверджувала, що рішення про відшкодування витрат, винесене проти неї, було загалом надмірним і не забезпечило баланс інтересів суспільства та основоположних прав людини, особливо з урахуванням «наглядової» ролі неурядових організацій. Вона стверджувала, що оцінка суду була суб'єктивною, оскільки відповідний закон не містить критеріїв «надмірності» судових витрат і водночас є надто негнучким з точки зору мінімальних сум. Вона також вказала, що незрозуміло, як були розраховані ці судові витрати.

Суд зазначив, що відповідно до його прецедентного права судові витрати є «внесками», які контролюються Державою. Однак у цьому випадку витрати, які повинна була сплатити асоціація-заявник, не були «внесками», оскільки вони були присуджені на користь сторони, яка виграла справу. Таким чином, рішення мало бути розглянуте як «втручання» у власність асоціації з огляду на його законність, суспільні інтереси та баланс між загальними інтересами і правами асоціації.

Суд відзначив правову основу для втручання, але також звернув увагу на аргумент заявника щодо гнучкості, що передбачає питання про співмірність.

Суд ще раз підкреслив, що витрати є усталеним і необхідним елементом правової системи. Таким чином, постанова у цій справі переслідувала законну мету.

Суд зазначив, що в Болгарії діє загальне правило, згідно з яким «той, хто програв, платить». Розмір суми оцінюється судами, які беруть до уваги складність справи та інтерес у справі. Вони можуть зменшити суму, але не нижче встановленого законом мінімуму.

Суд визнав, що Верховний адміністративний суд недостатньо чітко вказав, як він порохував витрати. Суд, зокрема, зазначив, що призначена сума у 24 рази перевищила встановлений законом мінімум. І це незважаючи на той факт, що питання були здебільшого процесуальними, не особливо складними і вже частково вирішеними. На думку Суду, Вищий адміністративний суд не приділив достатньої уваги специфіці

справи та не зміг дотриматися балансу між загальними інтересами та правами асоціації-заявника, унаслідок чого асоціація виявилася змушеною нести надмірний індивідуальний тягар.

На підставі вищевикладеного, мало місце порушення майнових прав асоціації-заявника.

Справедлива компенсація (Стаття 41)

Суд постановив, що Болгарія повинна виплатити асоціації-заявнику 3000 євро (EUR) за моральну шкоду і 1500 євро за витрати.

ДОДАТОК 25

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

ДРУГА СЕКЦІЯ

**СПРАВА ГЕНЧ І ДЕМІРГАН ПРОТИ ТУРЕЧЧИНИ
(CASE OF GENÇ AND DEMİRGAN v. TURKEY)***(Заява №№ 34327/06 і 45165/06)*

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

10 жовтня 2017 р.

Це рішення є остаточним, але може підлягати редакційним виправленням.

У справі Генч і Демірган проти Туреччини (Genç and Demirgan v. Turkey),

Європейський суд з прав людини (Друга секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Юлія Лаффранк (Julia Laffranque), Голова,
Йон Фрідрік Кйольбро (Jon Fridrik Kjølbro),
Стефані Моро-Вікстром (Stéphanie Mourou-Vikström), судді,
і Хасан Бакірчі (Hasan Bakırcı), заступник Секретаря секції,
після обговорення в закритому засіданні 5 вересня 2017 року
вносить таке рішення, що було прийняте цього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа була порушена за двома заявами (№№ 34327/06 і 45165/06) проти Республіки Туреччина, поданих до суду на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод («Конвенція») трьома громадянами Туреччини, пані Феріде Генч, паном Мустафою Демірганом (Демірганом) і паном Їлмазом Аджаром («заявники») 28 липня та 19 жовтня 2006 року відповідно.

2. Заявників представляв пан С. Озай, юрист, який практикує в Ізмірі. Уряд Туреччини («Уряд») представляв його Агент.

3. 11 вересня 2014 року скарги від трьох заявників щодо невиконання національних судових рішень і порушення права на повагу до

приватного і сімейного життя були направлені Уряду, а решта вимог заявників була визнана неприйнятною.

4. Листом від 7 липня 2017 року Уряд висловив заперечення щодо розгляду заяв палатою. Після розгляду заперечення Уряду, Суд відхилив його.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявники, 1971, 1953 та 1976 років народження відповідно, проживають у Бергамі, провінція Ізмір.

A. Рішення Верховного адміністративного суду від 13 травня 1997 року

6. 16 серпня 1989 року Публічне товариство з обмеженою відповідальністю E. M. Eurogold Madencilik («компанія»), в подальшому перейменована на Normandy Madencilik A. Ş., отримала дозвіл розпочати розвідку золота. Згодом компанія отримала дозвіл від Міністерства енергетики та природних ресурсів на використання процесу вилуговування ціанідом в процесі видобування золота.

7. 19 жовтня 1994 року Міністерство навколишнього середовища вирішило видати компанії дозвіл на експлуатацію золотої копальні Оваджік.

8. 2 липня 1996 року Адміністративний суд Ізміру відхилив позов щодо анулювання дозволу від 19 жовтня 1994 року. 13 травня 1997 року Верховний адміністративний суд скасував рішення суду першої інстанції і постановив, що дозвіл повинен бути анульований. У рішенні суд посилався на обов'язок Держави захищати право на життя та здорове навколишнє середовище і оцінив фізичні, екологічні, естетичні, соціальні та культурні наслідки зазначених гірничих робіт відповідно до опису у звіті про вплив на довкілля та різних експертних звітах, які були подані до суду. Суд постановив, що ці звіти засвідчили ризик для місцевої екосистеми, як і для здоров'я та безпеки людей через використання ціаніду натрію. Суд прийшов до висновку, що виданий дозвіл не був на користь громадським інтересам, і що заходи з безпеки, які компанія зобов'язалася впровадити, не були достатніми для подолання ризиків, що супроводжують такі роботи. 15 жовтня 1997 року відповідно до рішення Верховного адміністративного суду, Адміністративний суд анулював рішення Міністерства навколишнього середовища щодо видачі дозволу на експлуатацію копальні. 27 лютого 1998 року адміністрація губернатора провінції Ізмір прийняла рішення про закриття копальні. 1 квітня 1998 року Верховний адміністративний суд залишив без змін рішення від 15 жовтня 1997 року.

В. Позиція прем'єр-міністра та заява про її судовий перегляд

9. 5 квітня 2000 року офіс прем'єр-міністра представив звіт про копальню. Висновком звіту було те, що роботи в копальні можуть бути дозволені, зважаючи на додаткові заходи, вжиті компанією, висновки звіту Ради з науково-технічних досліджень Туреччини («TÜBİTAK»), позитивну думку Міністерства навколишнього середовища та думку Адміністрації Президента, де наголошувалось на економічній важливості інвестицій такого типу.

10. 1 червня 2001 року Адміністративний суд Ізміру прийняв рішення щодо заяви про судове оскарження звіту офісу прем'єр-міністра, поданої двадцять п'ятьма жителями м. Бергама, в тому числі другим і третім заявниками, паном Мустафою Демірганом (Демірганом) і паном Їлмазом Аджаром. Адміністративний суд вирішив відхилити звіт, який, на думку суду, являв собою обов'язкове до виконання адміністративне рішення, що давало підстави для видачі дозволів. Незважаючи на заходи, вжиті компанією, суд постановив, що рішеннями суду, які набули законної сили, встановлено, що «ризик і небезпека», про які йшлося, походили від використання ціаніду натрію в золотій копальні, та що неможливо дійти до висновку, що цих ризиків можна уникнути шляхом впровадження нових заходів. Також, судом було встановлено, що ризик накопичення важких елементів або ціаніду може зберігатися протягом періоду від двадцяти до п'ятдесяти років, що становить ймовірність порушення прав жителів цієї місцевості на здорове довкілля. Відповідно, було доцільно дійти до висновку, що зазначене рішення може призвести до ухилення від виконання остаточного судового рішення, що порушує принцип верховенства права.

11. 29 березня 2006 року Верховний адміністративний суд залишив без змін рішення суду від 1 червня 2001 року за позовом дев'ятнадцяти позивачів, в тому числі другого та третього заявників, і відхилив заяву про виправлення недоліків від офісу прем'єр-міністра без дати.

С. Тимчасовий дозвіл на експлуатацію, виданий Міністерством охорони здоров'я, та його перегляд в судовому порядку

12. Тим часом, 22 грудня 2000 року Міністерство охорони здоров'я вирішило надати дозвіл на продовження використання процесу ціанідування на копальні протягом експериментального періоду в один рік. Компанія відновила гірничі роботи 13 квітня 2001 року.

13. Рішенням від 27 травня 2004 року Адміністративний суд Ізміру відхилив тимчасовий дозвіл, виданий Міністерством охорони здоров'я 22 грудня 2000 року, у справі за позовом чотирнадцяти осіб, в тому числі першої заявниці, пані Феріде Генч. Зокрема, суд розглянув ризики,

окреслені у рішенні суду від 13 травня 1997 року, крім іншого, пов'язані з використанням ціаніду натрію на золотій копальні та пов'язані з кліматичними умовами регіону, розташованого у сейсмічній зоні. Суд постановив, що ці ризики та загрози неможливо усунути додатковими заходами, які й надалі базувались на тому самому процесі вилуговування. Суд також дійшов до висновку, що видача цього дозволу не відповідала принципу верховенства права, оскільки таке адміністративне рішення фактично мало на меті змінити рішення суду, що набрало законної сили.

14. 2 лютого 2005 року Верховний адміністративний суд залишив без змін рішення суду від 27 травня 2004 року і відхилив заяву про виправлення недоліків від Міністерства охорони здоров'я від 3 квітня 2006 року.

D. Рішення Кабінету Міністрів від 29 березня 2002 року та заява на його перегляд в судовому порядку

15. 29 березня 2002 року Кабінет Міністрів прийняв «принципове рішення», зазначивши, що золота копальня, розташована в місцевості Оваджік і Чамкой, в районі Бергама (провінція Ізмір), що належала компанії Normandy Madencilik A.Ş., може продовжувати свою діяльність. Рішення не було оприлюднене.

16. 23 червня 2004 року Верховний адміністративний суд прийняв рішення про призупинення виконання рішення Кабінету у справі за позовом двадцяти чотирьох позивачів, в томі числі другого та третього заявників. Верховний адміністративний суд встановив, що рішення прем'єр-міністра було незаконним, оскільки звіт про оцінку впливу на довкілля, на підставі якого було видано дозвіл на експлуатацію золотої копальні, було попередньо анульовано. Офіс прем'єр-міністра подав заперечення.

17. 18 серпня 2004 року, посилаючись на рішення суду від 23 червня 2004 року, адміністрація губернатора провінції Ізмір вирішила закрити копальню.

18. 7 жовтня 2004 року Верховний адміністративний суд залишив в силі відстрочку виконання рішення від 23 червня 2004 року.

19. 20 травня 2005 року золота копальня знову почала працювати відповідно до дозволу від цієї ж дати, виданого адміністрацією губернатора провінції Ізмір.

20. 22 березня 2006 року Верховний адміністративний суд анулював рішення Кабінету Міністрів, і це судове рішення було залишено в силі 21 лютого 2008 року Верховним адміністративним судом.

21. Відповідно до документів у справі, у період з 2006 по 2012 роки різні провадження порушувались за позовами інших жителів Бергами проти різних адміністративних органів і компанії Normandy Madencilik A.Ş. у адміністративних судах, деякі з них ще тривають. Золота копальня працювала принаймні ще до 2014 року.

ПРАВО

I. ОБ'ЄДНАННЯ ЗАЯВ

22. Відповідно до пункту 1 правила 42 Регламенту Суду, Суд вирішив об'єднати заяви, зважаючи на їх фактичні та юридичні подібності.

II. ЗАПЕРЕЧЕННЯ УРЯДУ

23. Уряд стверджував, що представник заявників не надав форм доручення, які б свідчили що він представляє першу і третього заявників. Також Уряд стверджував, що факти та скарги заявників, викладені у формах заяви, не відповідають правилу 47 Регламенту Суду. Тому Уряд просив Суд відхилити заяву як таку, що не відповідає вимогам Правила 47.

24. Суд повторив, що він вже розглянув і відхилив таке заперечення, внесене Урядом Держави-відповідача у справах *Онер Акташ проти Туреччини* (*Öner Aktaş v. Turkey*) (№ 59860/10, § 29, 29 жовтня 2013 р.); *Юксел проти Туреччини* (*Yüksel v. Turkey*) ((ріш.), № 49756/09, § 42, 1 жовтня 2013 р.); а також *Т. і А. проти Туреччини* (*T. and A. v. Turkey*) (№ 47146/11, § 41, 21 жовтня 2014 р.). Суд не вбачає причин у цій справі для відмови від попередніх висновків. Окрім цього, представник заявників представив форми доручень, які свідчать, що він представляє усіх трьох заявників. Тому аргумент Уряду з цих питань повинен бути відхилений.

III. СТОСОВНО ТРЕТЬОГО ЗАЯВНИКА

25. Суд зауважує, що пан Їлмаз Аджар, третій заявник, був серед заявників у справі *Окан та інші проти Туреччини* (*Öçkan and Others v. Turkey*) (№ 46771/99, 28 березня 2006 р.). Справа, що розглядається, справді стосується іншої низки проваджень у національному судочинстві, ніж справа *Окан та інші проти Туреччини* (*Öçkan and Others v. Turkey*). Проте, зважаючи на те, що суть обох заяв стосується прав заявників, гарантованих за статтями 2, 6, 8 і 13 Конвенції, у зв'язку з роботою золотої копальні Оваджік незважаючи на рішення судових органів, Суд встановив, що скарги у цій заяві є за суттю такими ж, як ті, що були подані у справі *Окан та інші проти Туреччини* (*Öçkan and Others v. Turkey*). Відповідно, Суд визнає цю заяву неприйнятною у тій частині, що подана паном Їлмазом Аджаром відповідно до пункту 2 (b) статті 35 Конвенції.

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

26. Перша і другий заявники заявили, що рішення національних органів влади щодо видачі дозволів на експлуатацію золотої копальні Оваджік, що дозволяли використання процесу ціанідування, і пов'язані з цим процеси прийняття рішень, призвели до порушення їхніх прав, гарантованих статтею 8 Конвенції.

27. Уряд висловив заперечення проти цього аргументу.

А. Прийнятність

28. Суд зауважує, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 (а) статті 35 Конвенції. Суд також зауважує, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона повинна бути визнана прийнятною.

В. Суть справи

29. Перша і другий заявники скаржились, по перше, на рішення національних органів влади щодо видачі дозволу на експлуатацію золотої копальні з використанням процесу ціанідування. Окрім цього, існування ризику щодо їхнього права на повагу до приватного та сімейного життя було встановлено судовими рішеннями. У цьому аспекті вони послали на судові рішення, прийняті за національним законодавством. Заявники також наголошували, що в ході роботи золотої копальні було використано кілька тонн вибухівки, і що це призвело до значного шумового забруднення. Окрім цього, заявники стверджували, що довготривалий юридичний спір між органами влади та місцевим жителями, спричинений навмисним нехтуванням остаточними судовими рішеннями з боку державних органів влади, зробив нестерпними їхнє приватне життя.

30. Уряд заявив, по перше, що йому відомо про рішення ЄСПЛ у справах *Ташкін на інші проти Туреччини (Taşkın and Others v. Turkey)* (№ 46117/99, ЄСПЛ 2004-X); *Окан та інші (Öçkan and Others)* (згаданий вище); а також *Лемке проти Туреччини (Lemke v. Turkey)* (№ 17381/02, 5 червня 2007 р.). Проте, Уряд зауважив, що золота копальня Оваджік почала роботу двадцять років тому, і що заявникам не вдалося довести, що вона мала негативний вплив на їхні права, гарантовані статтею 8 Конвенції. Уряд стверджував, що немає даних, які б свідчили, що золота копальня представляла небезпеку для здоров'я місцевого населення, сільськогосподарських земель або підземних вод.

31. У справах *Ташкін на інші (Taşkın and Others)* (згаданий вище, § 119); *Окан та інші (Öçkan and Others)* (згаданий вище, § 43); *Лемке (Lemke)* (згаданий вище, § 41) ЄСПЛ встановив, що органи адміністративної влади формують один елемент Держави, що підлягає верховенству права, і що їхні інтереси збігаються з потребою у належному управлінні правосуддям. У випадках, коли органи адміністративної влади відмовляються виконувати або не виконують судові рішення, чи навіть виконують з затримкою, гарантії, які має позивач на етапі судового розгляду, стають беззмістовними (див. *Ташкін на інші (Taşkın and Others)*, згадану вище, § 124; *Окан та інші (Öçkan and Others)*, згадану вище, § 48); *Лемке (Lemke)*, згадану вище, § 42).

32. У цій справі Суд зауважує, що 13 травня 1997 року Верховний адміністративний суд анулював рішення від 19 жовтня 1994 року, вказавши на позитивне зобов'язання Держави щодо права на життя та права на здорове довкілля. Він постановив, що, зважаючи на географічне розташування золотої копальні та географічні характеристики регіону, дозвіл на експлуатацію не відповідає інтересам суспільства, і що звіти, подані на розгляд суду, вказували на небезпеку використання ціаніду натрію для місцевої екосистеми та здоров'я і безпеки людей (див. пункт 8 вище). Наказ на закриття золотої копальні Оваджік був виданий 27 лютого 1998 року, тобто через десять місяців після прийняття рішення Верховним адміністративним судом і через чотири місяці після вручення рішення органам влади.

33. ЄСПЛ також зауважує, що, незважаючи на вищевказане рішення Верховного адміністративного суду, 22 грудня 2000 року Міністерство охорони здоров'я дало дозвіл на продовження використання процесу ціанідування на копальні, і 13 квітня 2001 року компанія відновила гірничі роботи (див. пункт 12 вище). Більше того, Кабінет Міністрів своїм рішенням від 29 березня 2002 року, яке не було оприлюднене, дозволив продовження робіт на золотій копальні (див. пункт 15 вище та справу *Ташкін на інших (Taşkın and Others)*, згадану вище, § 75).

34. ЄСПЛ звертає увагу, що в результаті адміністративних проваджень проти рішень офісу прем'єр-міністра, Міністерства охорони здоров'я та Кабінету Міністрів за позовом жителів Бергами, з тому числі першої та другого заявників, суди прийняли рішення на користь позивачів. Суди посилались на рішення Верховного адміністративного суду від 13 травня 1997 року, на ризики, пов'язані з використанням ціаніду натрію на золотій копальні, і на той факт, що звіт про оцінку впливу на довкілля, який дозволив експлуатацію золотої копальні, було визнано неналежним (див. пункти 10, 11, 13, 14 і 16 вище). Органи адміністративної влади, з іншої сторони, надали дозвіл на експлуатацію золотої копальні 20 травня 2005 року, незважаючи на той факт, що Верховний адміністративний суд прийняв рішення про призупинення виконання рішення Кабінету щодо продовження роботи золотої копальні. Більше того, золота копальня продовжувала працювати навіть після набрання законної сили судовими рішеннями від 1 червня 2001 року, 27 травня 2004 року та 22 березня 2006 року.

35. Отже, незважаючи на процедурні гарантії, надані законодавством Туреччини, та реалізацію цих гарантій через судові рішення, органи адміністративної влади позбавили їх будь-якого корисного ефекту для заявників (див. *Ташкін на інших (Taşkın and Others)*, згадану вище, § 125; *Окан та інші (Öçkan and Others)*, згадану вище, § 49); *Лемке (Lemke)*,

згадану вище, § 45). Тому ЄСПЛ вважає, що Держава-відповідач не виконала свого зобов'язання щодо забезпечення права заявників на повагу до їх приватного та сімейного життя, в порушення статті 8 Конвенції.

Відповідно, мало місце порушення цього положення.

V. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

36. Другий і третій заявники заявили, що відмова органів влади виконувати рішення адміністративних судів порушила їхнє право на ефективний судовий захист при визначенні їхніх цивільних прав.

37. Уряд висловив заперечення проти цього аргументу.

A. Прийнятність

38. Уряд стверджував, що пункт 1 статті 6 не застосовується у цьому випадку, зважаючи на те, що заявники у своїх твердженнях опирались лише на можливий і гіпотетичний ризик, який, зокрема, взагалі не був неминучим. Відповідно, скарга заявників не стосувалась «цивільних прав і обов'язків» у значенні цього положення. Уряд також стверджував, що відповідно до Закону № 6384 була створена Компенсаційна комісія для розгляду заяв, що стосуються, зокрема, невиконання судових рішень. Він стверджував, що заявники не вичерпали внутрішні засоби правового захисту, оскільки вони не подавали до цієї Комісії жодних заяв з проханням про компенсацію.

39. Заявники не надали жодного доводу з питання застосовності статті 6. Що стосується доводів Уряду щодо правила вичерпання внутрішніх засобів правового захисту, заявники стверджували, що вони вичерпали усі доступні їм засоби.

40. Що стосується заперечення Уряду з приводу незастосовності статті 6 у цій справі, Суд зауважує, що він вже вивчив і відхилив аналогічний аргумент Уряду у вищезгаданій справі *Ташкін на інших (Taşkın and Others)* (згаданій вище, §§ 128–134) і повторив цей висновок у справі *Окан та інші (Öçkan and Others)* (згаданій вище, § 52). Суд не вбачає причин відхилитись від своїх висновків у вищезгаданих справах і відхиляє заперечення Уряду. Відповідно, стаття 6 Конвенції є застосовною у цій справі.

41. Що стосується заперечення Уряду, що заявники не вичерпали внутрішні засоби правового захисту, Суд зауважує, що Національні Збори Туреччини прийняли Закон № 6384 щодо вирішення, шляхом компенсації, заяв, поданих до ЄСПЛ щодо тривалості судових проваджень і невиконання або затримки у виконанні судових рішень. Законом № 6384 передбачено створення Компенсаційної комісії, уповноваженої надавати компенсацію особам у випадку скарг на порушення Конвенції, які підпадають під її дію (див. *Саян проти Туреччини (Sayan v. Turkey)* (ріш.), № 49460/11, § 22,

14 червня 2016 р.). ЄСПЛ приймає до уваги, що заявники могли звертатись за отриманням компенсації до Компенсаційної комісії, сформованої за Законом № 6384. Проте, за обставин цієї справи, призначення компенсації не було б достатнім для задоволення вимог заявників за Конвенцією, оскільки їх скарга стосується невиконання зобов'язальних остаточних судових рішень щодо закриття золотої копальні Оваджік (див. справу *Окяй та інші проти Туреччини (Okuy and Others v. Turkey)* (ріш.), № 36220/97, 17 січня 2002 р.). Окрім цього, Уряд Туреччини не надав жодного рішення, яке б свідчило, що звернення до Компенсаційної комісії привело до припинення роботи золотої копальні чи подібних гірничих чи промислових підприємств, яким національні суди анулювали дозволи на роботу. На цьому фоні Суд дійшов до висновку, що заявники не були зобов'язані звертатись до Компенсаційної комісії, сформованої за Законом № 6384. Відповідно, Суд відхиляє заперечення Уряду з цього приводу.

42. Суд зауважує, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 (а) статті 35 Конвенції. Суд також зауважує, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона повинна бути визнана прийнятною.

В. Суть

43. Уряд заявляв, що органи адміністративної влади вживали заходів відповідно до рішень адміністративних судів задля виконання цих судових рішень. На думку Уряду, не можна вважати, що органи адміністративної влади не виконали ці судові рішення.

44. Заявники не погодились з доводами Уряду і стверджували, що золота копальня продовжувала роботу, незважаючи на рішення адміністративних судів, і що невиконання рішень адміністративних судів не відповідало принципу верховенства права та суперечило вимогам пункту 1 статті 6 Конвенції.

45. Суд зауважує, що рішення органів адміністративної влади, що дозволили роботи на золотій копальні Оваджік, і відновлення робіт на копальні у період від 13 квітня 2001 року по 18 квітня 2004 року, а також від 20 травня 2005 року, були рівнозначними обходу судового рішення, на чому настійливо наголошували адміністративні суди. Така ситуація негативно впливає на принцип правової Держави, що опирається на верховенство права і принцип правової визначеності (див. *Таїшкін та інші (Taşkın and Others)*, згадану вище, § 136, і *Окяй та інші проти Туреччини (Okuy and Others v. Turkey)*, № 36220/97, § 73, ЄСПЛ 2005-VII).

45. У світлі вищевикладених тверджень, Суд вважає, що національні органи влади не виконали на практиці і протягом раціонального строку рішення Адміністративного суду Ізміру та Верховного

адміністративного суду від 1 червня 2001 року, 27 травня 2004 року, 23 червня 2004 року та 22 березня 2006 року, таким чином позбавивши пункт 1 статті 6 будь-якого корисного ефекту.

Отже, мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

VI. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТЕЙ 2 ТА 13 КОНВЕНЦІЇ

47. Другий і третій заявники стверджували, що рішення органів адміністративної влади щодо видачі дозволу золотій копальні на використання процесу ціанідування та відмова цих органів виконати рішення адміністративних судів становили порушення, відповідно, їхнього права на життя та права на ефективний засіб правового захисту. Заявники посилались на статті 2 і 13 Конвенції.

48. Суд зауважив, що скарги заявників за статтями 2 і 13 Конвенції, по суті, є такими ж, як ті, що подані за пунктом 1 статті 6 і статтею 8, розглянуті вище. Відповідно, суд вважає, що немає необхідності вивчати їх окремо за іншими положеннями (див. *Ташкін на інші (Taşkın and Others)*, згадану вище, §§ 139 і 140).

VII. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

49. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або Протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

50. Перша та другий заявники вимагали по 25 000 євро та 50 000 євро кожен в якості відшкодування матеріальної та моральної шкоди. Вони також вимагали загальну суму у 178 750 євро на судові та інші витрати. Проте, вони не надали підтвердження судових та інших витрат.

51. Уряд заперечив проти цих вимог.

52. Суд зауважує, що заявники не надали жодних документів на підтримку їхньої скарги, що вони зазнали матеріальних збитків, тому Суд її відхиляє. З іншої сторони, на справедливій основі, Суд присуджує заявникам по 3 000 євро кожному як відшкодування моральної шкоди.

53. Що стосується вимог покриття судових та інших витрат, Суд повторює, що відповідно до усталеної практики Суду, заявник має право на відшкодування судових та інших витрат лише тією мірою, якою було доведено, що вони були фактично і за необхідності понесені та є кількісно обґрунтованими. У цій справі, зважаючи на вищезгадані критерії та той факт, що заявники не подали жодних документів на підтримку їхніх вимог щодо судових та інших витрат, Суд не призначає жодного відшкодування за цим пунктом.

54. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО,

1. *Приймає* рішення об'єднати заяви;
2. *Оголошує* скарги першої і другого заявників за пунктом 1 і 8 статті 6 Конвенції прийнятними, а скарги третього заявника неприйнятними;
3. *Постановляє*, що було допущено порушення пункту 1 статті 6 Конвенції по відношенню до першої і другого заявників;
4. *Постановляє*, що було допущено порушення статті 8 Конвенції по відношенню до першої і другого заявників;
5. *Постановляє*, що немає необхідності розглядати прийнятність чи суть решти скарг першої та другого заявників за статтями 2 та 13 Конвенції;
6. *Постановляє*,
 - (а) що упродовж трьох місяців держава-відповідач повинна сплатити по 3000 євро (три тисячі євро) кожному, плюс будь-які податки, які можуть нараховуватися, першій та другому заявникам в якості відшкодування моральної шкоди, суми підлягають конвертації у валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
 - (б) що із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначену вище суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
7. *Відхиляє* решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 10 жовтня 2017 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Хасан Бакірчі (Hasan Bakırcı)
Заступник секретаря

Юлія Лаффранк (Julia Laffranque)
Голова

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА ДЖУГЕЛІ ТА ІНШІ ПРОТИ ГРУЗІЇ
(CASE OF JUGHELI AND OTHERS v. GEORGIA)***(Заява № 38342/05)*

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

13 липня 2017 р.

ОСТАТОЧНЕ

13.10.2017 р.

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі Джугелі та інші проти Грузії (Jugheli and others v. Georgia), Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи Палатою, до складу якої увійшли:

Анжеліка Нусберггер (Angelica Nußberger), Голова,

Ерік Мьосе (Erik Møse),

Нона Цоцорія (Nona Tsotsoria),

Йонко Грозев (Yonko Grozev),

Шіфра О'Лірі (Síofra O'Leary),

Мартіньш Мітс (Mārtiņš Mīts),

Лятіф Гусейнов (Lətif Hüseynov), судді,

- i Мілан Блашко (Milan Blaško), *заступник Секретаря секції*, після обговорення в закритому засіданні 20 червня 2017 року постановляє таке рішення, ухвалене того самого дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа була порушена за заявою (№ 38342/05) проти Грузії, поданою до суду на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод («Конвенція») громадянами Грузії, паном Іване

Джугелі («перший заявник»), паном Отаром Гурешидзе («другий заявник») і пані Ліаною Алавідзе («третья заявниця»), 3 березня 2005 року.

2. Заявників представляли пані С. Джапарідзе з Асоціації молодих юристів Грузії (GYLA) і пан П. Ліч з Європейського центру захисту прав людини (ENHRAC), а також пані Н. Джомарджідзе, пані Т. Абазадзе і пані Т. Деканосідзе, юристи з Асоціації молодих юристів Грузії, і пані Дж. Еванс, юрист Європейського центру захисту прав людини. Уряд Грузії («Уряд») представляли послідовні представники, останнім з яких був пан Б. Дзамашвілі з Міністерства юстиції.

3. Заявники стверджували, що теплова електростанція (ТЕЦ), розташована в безпосередній близькості від їхніх будинків, загрожувала їхньому здоров'ю та добробуту.

4. 12 лютого 2007 року скарга відповідно до статті 8 Конвенції була направлена Урядом.

5. 29 липня 2016 року, після того як сторони подали до суду всі свої аргументи щодо прийнятності та суті справи, а також застосування статті 41 Конвенції, представник заявників пані Джапарідзе поінформувала Суд про те, що вона більше не може представляти своїх клієнтів у зв'язку зі своїм призначенням на посаду в Уряді.

6. 1 лютого 2017 року Уряд поінформував Суд про те, що перший заявник помер 12 березня 2016 року, і попросив відкликати скаргу щодо нього. 8 травня 2017 року представник заявників повідомив Суд про те, що спадкоємець першого заявника не бажає продовжувати провадження у суді та погодився з клопотанням Уряду.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

A. Передісторія справи

7. Заявники, усі громадяни Грузії, 1946, 1947 та 1957 років народження відповідно. У розглянутий час вони проживали в різних квартирах житлового будинку («Будинок»), побудованого в 1952 році і розташованого на вулиці Узнадзе, 4 в Тбілісі.

8. Будинок розташований в центрі міста, в безпосередній близькості (приблизно в 4 метрах) від теплоелектроцентралі (далі — «Станція»). Станція була побудована в 1911 році і реконструйована пізніше. Вона розпочала свою роботу в 1939 році. Протягом декількох десятиліть для вироблення електроенергії на ній використовувалося вугілля, перш ніж його замінили природним газом. Станція забезпечувала електроенергією та теплом прилеглі житлові райони.

9. За всю історію існування станції було зафіксовано кілька аварій. Аварія, що сталася 10 квітня 1996 року, вивела її з робочого стану на більш

ніж на тридцять днів. У експертному висновку щодо цього інциденту говорилося, що основною причиною аварії став той факт, що з 1986 року там не проводився капітальний ремонт.

10. 2 листопада 1999 року був виданий президентський указ № 613, в якому йшла мова про те, що станція підлягає приватизації і продажу безпосередньо приватній компанії. Угода про приватизацію між Урядом і компанією була укладена 6 квітня 2000 року.

11. 2 лютого 2001 року станція частково припинила виробляти електроенергію через фінансові проблеми. Однак вона продовжувала використовувати деякі генератори.

12. За словами заявників, під час експлуатації небезпечна діяльність станції не підпадала під дію відповідних нормативних актів, в результаті чого, на додаток до деяких інших передбачуваних неприємностей, вона викидала в атмосферу різні токсичні речовини, що негативно впливають на їхнє самопочуття.

В. Національне провадження

1. Перший етап провадження

(а) Листування з національними органами влади

13. У невизначені дати заявники та інші мешканці будинку подали скарги до муніципальних органів влади, стверджуючи, що станція створює незручності, такі як забруднення повітря, шум та електромагнітне випромінювання, а також витік води. В офіційних листах від 22 березня 2000 року, 19 жовтня 2000 року і 16 січня 2001 року мерія Тбілісі (далі — «мерія») визнала, що мешканці будинку постраждали від неприємностей, на які вони скаржилися. Мерія повідомила центральному уряду, що перенесення станції не відповідає суспільним інтересам через гостру енергетичну кризу в країні, і запропонувала, щоб жителям постраждалого району безкоштовно надавали електроенергію і тепло в якості компенсації.

14. У листі від 22 березня 2000 року мерія звернулася до станції з проханням вжити певних заходів з охорони навколишнього середовища, включаючи встановлення димових фільтрів для зменшення атмосферного забруднення, що спричиняє станція. Прохання було залишено без уваги.

15. 1 жовтня 2001 року в офіційній відповіді на запит заявників мерія підтвердила, що діяльність станції підпадає під «першу категорію» у значенні Закону про екологічні дозволи (див. пункти 43–44 нижче) і що Міністерство навколишнього середовища та природних ресурсів («Міністерство навколишнього середовища») відповідало за видачу відповідного дозволу.

(b) Позов про відшкодування збитків та мирова угода

16. У невизначений день влітку 2000 року заявники та інші мешканці будинку подали позов про відшкодування шкоди проти станції у зв'язку зі шкодою, що завдається станцією навколишньому середовищу. 12 грудня 2000 року між сторонами було досягнуто мирової угоди, згідно з якою заявники відмовлялися від своїх претензій в обмін на зобов'язання керівництва станції безкоштовно забезпечувати їх гарячою водою, електрикою і теплом. Через технічні труднощі та відсутність співпраці між відповідними органами влади мирова угода не була виконана.

2. Другий етап провадження

(a) В Тбіліському міському суді

(i) Заяви позивачів

17. 25 жовтня 2001 року заявники та троє інших мешканців будинку («позивачі») подали новий позов проти станції та інших відповідачів, включаючи Тбіліську компанію з розподілу електроенергії, АТ «АЕС ТЕЛАСІ» («АЕС»), мерію та Міністерство навколишнього середовища.

Вони вимагали відшкодування матеріального і морального збитку за шкоду, заподіяну їх здоров'ю і благополуччю атмосферним, шумовим і електромагнітним забрудненням, а також стоками від станції. В обґрунтування своїх скарг вони посилалися на висновки незалежних експертів, замовлені ними приватно.

(ii) Експертизи, призначені судом

18. 7 березня і 23 вересня 2002 року Тбіліський міський суд задовольнив клопотання позивачів і зобов'язав Міністерство юстиції, Міністерство праці, охорони здоров'я і соціальних справ і Міністерство навколишнього середовища провести ряд експертиз. Останні мали на меті оцінити забруднення навколишнього середовища, спричинене роботою станції, з'ясувати, як пов'язані з цим шкідливі наслідки вплинули на здоров'я заявників та могли поставити під загрозу життя людей, а також визначити відповідні засоби правового захисту.

(α) Забруднення повітря

19. Експертиза, датована 28 жовтня 2002 року і проведена Центром експертиз і спеціальних досліджень при Міністерстві юстиції, дійшла такого висновку:

«Оскільки станція «Тбоелектроцентралі» не має [буферної] зони і знаходиться в безпосередній близькості від житлового будинку, димоходи станції повинні бути обладнані відповідними фільтрами та іншим обладнанням для захисту населення від небезпечних викидів».

20. 17 січня 2003 року Інститут охорони навколишнього середовища («ІОНС») при Міністерстві навколишнього середовища опублікував експертний висновок про забруднення повітря і рівні шуму у відповідному житловому районі. У ньому зазначалося, що, оскільки обладнання станції, відповідальне за викид токсичних речовин, простоювало, було неможливо визначити реальну ситуацію із забрудненням, від якої потерпали жителі протягом багатьох років, і зазначалося, що «результати були значно занижені в порівнянні з можливою реальною картиною».

21. У експертному висновку було зазначено, що документ про технічну відповідність станції був неналежним, оскільки в ньому не були вказані всі хімічні речовини, які, як відомо, викидаються в атмосферу при спалюванні природного газу. У цьому документі також невірно вказана висота димоходів — 30,8 метра замість фактичних 27 метрів, що може привести до помилкового заниження даних про забруднення.

22. Що стосується забруднення повітря і можливого впливу на жителів будинку, то у висновку експерта сформульовано такі висновки:

«З огляду на той факт, що станція не має [буферної] зони і знаходиться в безпосередній близькості від житлового будинку..., беручи до уваги напрямок вітру, цілий букет шкідливих викидів проникає в будинки ... негативно впливає на населення, яке проживає на прилеглий території».

23. У висновку вказувалося, що навіть в тих випадках, коли окремі небезпечні речовини вважаються такими, що знаходяться в межах допустимого, необхідно враховувати сукупний вплив різних речовин на здоров'я населення, оскільки сукупна токсичність може виходити за допустимі межі. У зв'язку з цим він продовжував відзначати, що концентрація токсичних газів, що виділяються станцією, удвічі перевищувала норму, і жителям відповідного будинку доводилося жити в умовах, коли концентрація токсичних речовин перевищувала допустимі межі двадцять чотири години на добу. ІОНС запропонував компетентним муніципальним органам або заборонити цю промислову діяльність, або забезпечити перенесення станції за межі міста, де можна було б створити, принаймні, буферну зону.

24. 4 березня 2003 року Інститут наукових досліджень у галузі охорони здоров'я та гігієни при Міністерстві праці, охорони здоров'я та соціальних справ відповів на запит заявників та перерахував захворювання, які потенційно можуть бути спричинені надмірною концентрацією в повітрі таких речовин, як SO_2 , CO , NO_2 , дим і вугільний пил. Це були захворювання шкіри та слизових оболонок, кон'юнктивіт, бронхіт, бронхолегеневі та інші легеневі захворювання, алергія, різні види серцево-судинних захворювань та аноксемія (низький рівень кисню в крові), які могли призвести до інших серйозних порушень.

(β) Рівень шуму

25. 17 січня 2003 року ІОНС видав експертний висновок щодо рівня шуму в будинку. Не уточнюючи рівні шуму в окремих квартирах заявників, у висновку в загальних рисах говорилося, що «житловий будинок... розташований на вулиці Узнадзе, 4, [був] підданий впливу шуму, що перевищує допустимі норми».

26. 6 лютого 2004 року експерт ІОНС провів додаткове розслідування, спрямоване на визначення рівня шуму в квартирах заявників. Він дійшов висновку, що допустимі рівні шуму були перевищені тільки щодо двох заявників.

(γ) Електромагнітне забруднення

27. У експертному висновку, виданому ІОНС 7 листопада 2002 року, зазначалося, що інтенсивність електромагнітних хвиль не перевищувала допустимих рівнів.

28. У експертному висновку, підготовленому Міністерством праці, охорони здоров'я та соціальних справ від 17 січня 2003 року, говорилося, що в деяких випадках інтенсивність електромагнітних полів поблизу будинку перевищувала допустимі рівні. Однак суд дійшов висновку, що встановити точне джерело електромагнітного забруднення було неможливо.

(δ) Стан здоров'я заявників

29. 13 травня 2003 р. суд зобов'язав Центр судово-медичної експертизи Міністерства праці, охорони здоров'я та соціальних справ провести обстеження стану здоров'я чотирьох заявників. Третій заявник і ще один позивач не були включені в список заявників без пояснення причин їх виключення. Їхнім експертам було запропоновано дати висновок про те, чи страждали заявники будь-якими захворюваннями, які могли бути викликані забрудненням навколишнього середовища, що походить від станції.

30. Центр судово-медичної експертизи провів призначену судом експертизу в період з 7 серпня по 17 вересня 2003 року. Група експертів дійшла висновку, що четверо заявників «постраждали від сукупного тривалого впливу таких шкідливих факторів, таких як SO₂, NO, CO₂, а також вугільного пилу, шуму та електромагнітного забруднення, які негативно позначилися на їхньому здоров'ї». Було встановлено, що перший і другий заявники страждали багато в чому схожими станами здоров'я, такими як неврастенія і астеничний синдром. Комісія визнала «можливим, що астеничний синдром і неврастенія... [були] викликані тривалим і сукупним впливом шкідливих факторів». Вона додала, що «беручи до уваги обставини справи, погіршення стану здоров'я обстежених осіб [не було] виключено».

(iii) Висновки окружного суду

31. 12 березня 2004 року Тбіліський окружний суд відхилив позови заявників і ще одного позивача, але частково задовольнив позови двох інших позивачів («які виграли справу») щодо шумового забруднення, виробленого генераторами електростанції. Грунтуючись на експертизі ІОНС щодо рівня шуму, суд встановив, що тільки в квартирах двох позивачів рівень шуму перевищував допустимі норми. Він присудив їм по 5000 грузинських ларі (еквівалент 1981 Євро в ларі)¹ кожному, поклавши спільну відповідальність на станцію, мерію і Міністерство навколишнього середовища:

«...Як мерія, так і міністерство не виконали зобов'язання, покладені на них законом. Іншими словами, незважаючи на численні прохання та скарги заявників, [відповідні органи влади] не вжили конкретних заходів для забезпечення стану навколишнього середовища, достатньо безпечного для здоров'я заявників».

32. Крім того, визнавши, що станція була відповідальною за просочування води в фундамент будинку, суд зобов'язав її зупинити витік і провести необхідний ремонт пошкоджених стін.

33. Що стосується скарг на забруднення повітря, суд дійшов висновку, що подані йому матеріали не доводять причинно-наслідковий зв'язок між викидами та проблемами зі здоров'ям заявників, описаними в експертному висновку центру судово-медичної експертизи. Далі було висловлено припущення, що третій заявник і ще один позивач відмовилися проходити медичний огляд.

34. Хоча суд погодився з висновками експертів про те, що станція порушила певні екологічні стандарти, не маючи фільтрів та іншого очисного обладнання для зменшення викидів токсичних речовин, він відмовився зобов'язати станцію встановити таке обладнання на тій підставі, що єдиним засобом правового захисту, який вимагали позивачі, була компенсація за шкоду, заподіяну забрудненням навколишнього середовища.

(b) У Верховному суді

35. 4 травня 2004 року позивачі подали апеляцію до Верховного суду. Посилаючись на рішення Суду у справі *Лопес Остра проти Іспанії* (*López Ostra v. Spain*) (9 грудня 1994 року, Серія А, № 303-С) та висновки призначених судом експертиз на національному рівні, вони повторили свої скарги на відсутність буферної зони та неминучий ризик забруднення, відсутність очисного обладнання на димоходах підприємства та його вплив на їхнє здоров'я та добробут, а також невідповідність документації про технічну відповідність підприємства. Вони також не погодилися

¹ Курс обміну станом на 12 березня 2004 р.

з висновками суду нижчої інстанції щодо передбачуваного шумового забруднення, що надходить від станції.

36. 21 квітня 2005 року Верховний суд виніс остаточне рішення у цій справі. Суд задовольнив апеляції двох позивачів, які вже виграли справу, і зобов'язав операторів станції, мерію і Міністерство навколишнього середовища спільно виплатити їм по 7000 ларі (2938 євро)² за погіршення стану їхнього здоров'я, викликане шумовим забрудненням, яке зберігалось після часткового припинення роботи станції 2 лютого 2001 року і вплинули на них окремо (див. пункти 11 і 26 вище). Крім того, суд зобов'язав станцію щомісяця виплачувати 50 ларі (21 євро) одному заявнику і 100 ларі (42 євро) іншому. Він також підтримав рішення суду нижчої інстанції щодо відповідальності станції за просочування води у фундамент будинку.

37. Верховний суд відхилив скаргу щодо електромагнітного забруднення як необґрунтовану.

38. Що стосується аргументів щодо забруднення повітря, Верховний суд відхилив їх як необґрунтовані. Суд аргументував це тим, що посилення заявників на порушення екологічних стандартів, незалежно від їх обґрунтованості, не могли служити підставою для присудження компенсації за забруднення повітря, враховуючи, що вони не вимагали анулювання дозволу станції, установки фільтрів на димоходах і прийняття інших заходів з охорони навколишнього середовища, або щоб небезпечні види діяльності були заборонені або перенесені в інше місце.

39. Суд далі зазначив, що висновки Суду у справі *Лопес Остра проти Іспанії* (*López Ostra v. Spain*) не можуть служити підставою для вимоги про відшкодування шкоди. Це підкреслювало той факт, що станція в даному випадку функціонувала з 1939 року, в той час як житлові будинки були побудовані пізніше, в 1952 році. Отже, суд дійшов висновку, що заявники враховували пов'язані з цим небезпеки, вирішивши оселитися поблизу станції, і їм було фактично заборонено вимагати відшкодування будь-якої шкоди в цьому відношенні за змістом закону про відшкодування шкоди, заподіяної небезпечними речовинами (див. пункт 47 нижче). Таким чином, суд дійшов висновку, що заявники зобов'язані терпіти такі незручності, як шум, запахи, пара та гази, що створюються звичайною виробничою діяльністю сусідньої станції, основною метою якої було забезпечення прилеглих будівель опаленням та гарячою водою.

Європейський суд тлумачив невиконану мирову угоду заявників під час попереднього судового розгляду (див. пункт 16 вище) як їх згоду з екологічним дискомфортом.

² Курс обміну станом на 21 квітня 2005 р.

40. Верховний суд також вказав, що на момент розгляду справи, станція призупинила більшу частину своєї діяльності і більше не викидала в атмосферу ніяких речовин. Отже, заявники більше не піддавалися впливу забруднення. Більше того, на думку суду, вони не змогли показати, які конкретні матеріальні збитки, якщо такі були, були спричинені забрудненням повітря в попередні роки. Далі було зазначено, що заявники не вказали витрати, які вони понесли або неминуче понесуть в майбутньому на медичне лікування у зв'язку зі своїми проблемами зі здоров'ям.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

А. Конституція 1995 року

41. Стаття 37 Конституції викладена так:

Стаття 37

«3. Кожна людина має право жити в здоровому навколишньому середовищі і користуватися природним і культурним середовищем. Кожен зобов'язаний захищати природне і культурне середовище.

4. Беручи до уваги інтереси нинішнього і майбутніх поколінь, держава гарантує охорону навколишнього середовища і раціональне використання природних ресурсів, а також сталий розвиток країни відповідно до економічних і екологічних інтересів суспільства з метою створення безпечного середовища для здоров'я людини».

В. Екологічні норми

42. Розділ 40 Закону Про охорону навколишнього середовища від 10 грудня 1996 року («Закон про навколишнє середовище») вимагає, щоб усі промислові підприємства, що починають свою діяльність, були оснащені надійним обладнанням, призначеним для переробки, очищення та екологічного контролю небезпечних відходів.

43. Розділ 4(1) Закону про екологічні дозволи від 15 грудня 1996 р. («Закон про екологічні дозволи») передбачає, що для цілей екологічних дозволів промислова діяльність класифікується на чотири категорії відповідно до її масштабів, важливості та ступеня впливу на навколишнє середовище. У розділі 4(2) діяльність, віднесена до «першої категорії», визначена так:

«діяльність, яка в силу свого масштабу, місця розташування і змісту може мати серйозний негативний і необоротний вплив на навколишнє середовище, природні ресурси і здоров'я людини».

44. Відповідно до розділу 4(2)(b), промислова діяльність з виробництва енергії, включаючи діяльність теплових електростанцій, підпадає під «першу категорію» і вимагає видачі екологічного дозволу Міністерством охорони навколишнього середовища на підставі дослідження з оцінки

впливу на навколишнє середовище та висновку екологічної експертизи. Далі в ньому говорилося, що населення повинно брати участь у процесі прийняття рішень.

45. У преамбулі уточнюється, що Закон про екологічні дозволи застосовується тільки до промислової діяльності, яка повинна бути розпочата після його вступу в силу. Що стосується підприємств, які розпочали свою промислову діяльність до набрання ним чинності, то Розділ 15(2) постанови Уряду № 154 від 1 вересня 2005 року встановлює 1 січня 2009 року як крайній термін для подання результатів оцінки впливу на навколишнє середовище з метою отримання відповідних дозволів.

46. Що стосується положень щодо буферних зон, то пункт 3 статті 30 Кодексу про охорону здоров'я від 8 травня 2003 року передбачає, що буферна зона повинна бути створена для запобігання забрудненню повітря в житлових районах в результаті промислової діяльності. Відповідно до розділу 64(4)(a) і (b) наказу № 234/n, виданого Міністерством праці, охорони здоров'я та соціальних справ 6 жовтня 2003 року, мінімальний розмір буферної зони між промисловим підприємством і житловим районом в умовах, коли концентрація різних небезпечних речовин, що не перевищують допустимих меж, повинні становити не менше 50 кв.м. і може бути зменшена до 25 кв.м для промислових підприємств, що використовують у своїй роботі тільки природний газ.

47. Відповідно до розділу 6(6) Закону про відшкодування шкоди, заподіяної небезпечними речовинами, від 23 липня 1999 року відповідальність та зобов'язання щодо виплати відшкодування за шкоду, заподіяну небезпечними речовинами іншій особі або її майну, виключаються, якщо така особа усвідомлювала ризик забруднення та свідомо наражала на ризики себе або майно.

ПРАВО

I. ПОПЕРЕДНІ ПИТАННЯ

48. Європейський суд зазначає, що перший заявник помер в ході розгляду справи відповідно до Конвенції, 12 березня 2016 року. Уряд просив Суд відхилити скаргу щодо першого заявника. 8 травня 2017 року представник заявників повідомив Суд про те, що спадкоємець першого заявника не бажає продовжувати провадження у суді та погодився з клопотанням Уряду. У світлі вищевикладеного, Суд приходить до висновку, що тією мірою, якою це стосується першого заявника, продовження розгляду заяви у значенні підпункту «с» § 1 статті 37 Конвенції більше не є обґрунтованим. Крім того, загалом відповідно до § 1 статті 37 Суд не знаходить особливих обставин, що стосуються дотримання прав людини,

визначених у Конвенції та Протоколах до неї, які вимагали б продовження розгляду цієї частини справи.

49. Враховуючи вищевикладене, видається доцільним виключити заяву зі списку щодо першого заявника.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

50. Другий і третій заявники («заявники») скаржилися на те, що держава не захистила їх від забруднення повітря, а також від шуму і електромагнітного випромінювання, що виходить від теплової електростанції, розташованої в безпосередній близькості від їхніх помешкань. Це призвело до серйозного забруднення навколишнього середовища та загрози їхньому здоров'ю, порушуючи статтю 8 Конвенції, у якій йдеться про:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

А. Доводи сторін

1. Уряд

51. Уряд зазначив, що, враховуючи часові межі дії Конвенції щодо Грузії і дату призупинення основної діяльності теплоелектростанції, період, протягом якого становище заявників підпадає під розгляд Судом, становив з 20 травня 1999 року по 2 лютого 2001 року. На думку Уряду, розглянутий період був коротким, і не було жодних доказів того, що протягом цього конкретного часу відбулося порушення прав заявників.

52. Уряд стверджував, що не існує причинно-наслідкового зв'язку між станом здоров'я заявників і передбачуваним забрудненням повітря, і що третя заявниця відмовилася пройти медичне обстеження, призначене національним судом, що унеможливило твердження про те, що діяльність підприємства мала будь-який прямиий вплив на її здоров'я.

53. Далі Уряд стверджував, що передбачуване втручання у права заявників, передбачені статтею 8 Конвенції, не було прямим втручанням органів влади, а було спричинене діяльністю приватної компанії, яка несла повну відповідальність за функціонування станції відповідно до Угоди про приватизацію від 6 квітня 2000 року.

54. Уряд далі стверджував, що в даному випадку не було протиправності дій на національному рівні. Він посилався на той факт, що відповідне

природоохоронне законодавство було прийнято пізніше, ніж почалося функціонування електростанції в 1939 році, і що відповідна нормативна база, включаючи зобов'язання представити дослідження з оцінки впливу на навколишнє середовище і отримати відповідний дозвіл, не була застосовна до станції до 1 січня 2009 року (див. пункт 45 вище).

55. Нарешті, посилаючись на відсутність буферної зони та можливий негативний вплив забруднення повітря на мешканців відповідного району, Уряд зазначив, що станція у цьому випадку функціонувала з 1939 року, тоді як будинок був побудований пізніше в 1952 році. Уряд заявив у зв'язку з цим, що, вирішивши оселитися в такому будинку добровільно, заявники допускали будь-які можливі ризики, пов'язані з цим підприємством, і, таким чином, були позбавлені можливості заявляти про порушення своїх прав, передбачених Конвенцією. Вони також стверджували, що раніше укладена невиконана мирова угода із заявниками, згідно з якою вони погодилися на безкоштовне постачання гарячої води, електрики та тепла у зв'язку з передбачуваними незручностями з боку факторів довкілля (див. пункт 16 вище), могла означати, що неприємності, на які вони скаржилися, не носили достатньо серйозного характеру.

2. Заявники

56. Заявники стверджували, що вони зазнали серйозного порушення своїх прав, передбачених статтею 8 Конвенції, у зв'язку з серйозним забрудненням навколишнього середовища в результаті роботи теплової електростанції, розташованої в безпосередній близькості від їхніх помешкань, і нездатністю держави регулювати небезпечну промислову діяльність. В обґрунтування своїх вимог вони посилалися на висновки експертів, замовлених національними судами (див. пункти 18–24 і 29–30 вище). Вони також стверджували, що третя заявниця не відмовлялася пройти медичний огляд, призначений судом першої інстанції, оскільки суд відбирав заявників для цього випадковим чином.

57. Заявники стверджували, що відсутність буферної зони між їхнім будинком у центрі міста, небезпечною промисловою діяльністю, що здійснюється на станції, і відсутність відповідного очисного обладнання для мінімізації впливу небезпечних викидів серйозно вплинули на їхнє здоров'я і благополуччя, що охороняються Конвенцією.

58. Крім того, на думку заявників, суд нижчої інстанції неправильно зосередив увагу на впливі забруднення повітря в умовах, коли станція припинила більшу частину своєї діяльності, незважаючи на те, що основна частина доводів позивачів стосувалася періоду активної діяльності станції до 2 лютого 2001 року.

59. Заявники також стверджували, що Верховний суд був несправедливим, встановивши, що вони погодилися з втручанням у їхні права,

вирішивши оселитися в будинку, який був побудований в 1952 році, після початку промислової діяльності станції в 1939 році. Вони стверджували, що будинок був побудований за радянських часів, коли будь-яке будівництво такого типу входило до виключної компетенції держави, і, в будь-якому випадку, вони дізналися про небезпеку, яку представляє станція, лише після того, як переїхали до цього будинку.

В. Прийнятність

60. Перш за все, Суд зазначає, що скарги заявників на порушення статті 8 Конвенції щодо рівня шуму та електромагнітного забруднення, які, як вважають, походять від станції, не були підтверджені жодною з відповідних експертиз, призначених національними судами (див. пункти 25–28 вище), і, відповідно, були відхилені як явно необґрунтовані. У зв'язку з цим Суд, зі свого боку, не вважає, що він в змозі зробити висновок з цього питання, і повторює, що він не може замінювати своїми власними висновками щодо фактів висновки національних судів, які краще підходять для оцінки наданих їм доказів (див. справа *Сисоева та інші проти Латвії* (*Sisojeva and Others v. Latvia*) (вилучення з реєстру [ВП], № 60654/00, §§ 89–90, ЄСПЛ 2007-I, і справа *Мюррей проти Сполученого Королівства* (*Murray v. the United Kingdom*), 28 жовтня 1994 А, № 300-А). Таким чином, Суд приходить до висновку, що ці скарги є явно необґрунтованими і повинні бути відхилені відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

61. Що стосується скарги за статтею 8 Конвенції, що стосується заявленої нездатності держави захистити заявників від забруднення повітря тепловою електростанцією, розташованою в безпосередній близькості від їхніх помешкань, Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 (а) Конвенції. Він також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона повинна бути визнана прийнятною.

С. Суть

1. Загальні принципи

62. Суд з самого початку нагадує, що стаття 8 порушується не кожен раз, коли відбувається забруднення навколишнього середовища. Конвенція не закріплює безпосередньо право на чисте та тихе природне середовище, але у випадках, коли людина безпосередньо та серйозно піддається негативному впливу від шуму чи іншого забруднення, може виникнути справа щодо дотримання статті 8 (див. *Геттон та інші проти Сполученого Королівства* (*Hatton and Others v. the United Kingdom*) [ВП], № 36022/97, § 96, ЄСПЛ 2003 VIII; *Кіртатос проти Греції* (*Kyrtatos v. Greece*), № 41666/98, § 52, ЄСПЛ 2003 VI; та *Фадеева проти Росії* (*Fadeyeva v. Russia*), № 55723/00,

§ 68, ЄСПЛ 2005-IV). Крім того, несприятливі наслідки забруднення повинні досягти певного мінімального рівня, якщо вони підпадають під дію статті 8 (див., серед іншого, справу *Лонес Остра проти Іспанії* (*López Ostra v. Spain*), 9 грудня 1994 р., § 51, Серія А, № 303-С). Оцінка цього мінімуму є відносною і залежить від усіх обставин справи, таких як інтенсивність і тривалість проблеми, а також її фізичні або психологічні наслідки. Не було б жодних обґрунтованих претензій за статтею 8, якби шкода, на яку було подано скаргу, була незначною порівняно з небезпеками для навколишнього середовища, притаманними життю в кожному сучасному місті (див. *Дземюк проти України* (*Dzemyuk v. Ukraine*), № 42488/02, § 78, 4 вересня 2014 р.). І навпаки, серйозне забруднення навколишнього середовища може вплинути на добробут людей і перешкодити їм насолоджуватися своїм житлом таким чином, що негативно впливає на їхнє приватне та сімейне життя, не створюючи, однак, серйозної загрози для їхнього здоров'я (див. *Лонес Остра* (*López Ostra*), згадане вище, § 51, і *Татар проти Румунії* (*Tătar v. Romania*), № 67021/01, § 85, 27 січня 2009 р.).

63. Суд зазначає, що часто неможливо кількісно оцінити наслідки серйозного промислового забруднення в кожному окремому випадку і відрізнити їх від впливу інших значущих факторів, таких як вік, професія або спосіб життя. Те саме стосується можливого погіршення якості життя, спричиненого промисловим забрудненням. «Якість життя» є суб'єктивною характеристикою, яка важко піддається точному визначенню (див. *Ледяєва і інші проти Росії* (*Ledyayeva and Others v. Russia*), №№ 53157/99, 53247/99, 53695/00 і 56850/00, § 90, 26 жовтня 2006 р., та *Дубецька та інші проти України* (*Dubetska and Others v. Ukraine*), № 30499/03, § 79, 10 лютого 2011 р.). З цього випливає, що, беручи до уваги пов'язані з цим труднощі з отриманням доказів, Суд буде брати до уваги в першу чергу, хоча і не виключно, висновки національних судів та інших компетентних органів при встановленні фактичних обставин справи. В якості основи для аналізу він може використовувати, серед іншого, індивідуальні рішення, прийняті органами влади щодо конкретної ситуації заявників, та екологічні дослідження, проведені на замовлення органів влади (див. *Дубецька та інші* (*Dubetska and Others*), згадану вище, § 107, з подальшими посиланнями). Однак Суд не може сліпо покладатися на рішення національних органів влади, особливо якщо вони явно суперечать один одному. У таких ситуаціях він повинен оцінити докази у всій їх повноті (див. справу *Ледяєва та інші проти Росії* (*Ledyayeva and Others v. Russia*), згадану вище, § 90).

64. Далі Суд зазначає, що стаття 8 не просто зобов'язує державу утримуватися від свавільного втручання: на додаток до цього переважно негативного зобов'язання можуть існувати позитивні зобов'язання,

властиві ефективній повазі до приватного чи сімейного життя (див. *Гуерра та інші проти Італії* (Guerra and Others v. Italy), 19 лютого 1998 р., § 58, *Звіти про судові рішення* 1998-I). Незалежно від того, чи розглядається це питання з точки зору позитивного обов'язку держави вживати розумних і належних заходів для забезпечення прав заявника відповідно до пункту 1 статті 8, або з точки зору «втручання державного органу», яке повинно бути виправдано відповідно до пункту 2 статті 8, застосовні принципи в цілому схожі. В обох контекстах необхідно враховувати справедливий баланс, який повинен бути досягнутий між конкуруючими інтересами окремої людини та суспільства загалом, і в обох контекстах держава користується певною свободою розсуду при визначенні кроків, які необхідно вжити для забезпечення дотримання Конвенції (див. *Геттон та інші* (Hatton and Others), цитовану вище, § 98, і *Лопес Остра* (López Ostra), цитовану вище, § 51).

2. Застосування вищевказаних принципів до цієї справи

(а) Застосованість статті 8

65. Суд бере до уваги, що в даному випадку Конвенція вступила в силу щодо Грузії 20 травня 1999 року. З цього випливає, що тільки період після цієї дати може бути прийнятий до уваги при оцінці характеру і масштабів передбачуваного втручання в приватне життя заявників. Далі зазначається, що розглянута теплова електростанція призупинила більшу частину своєї діяльності 2 лютого 2001 року. Суд вважає, що період трохи менше року і дев'яти місяців, протягом якого заявники піддавалися впливу передбачуваних шкідливих викидів станції, був достатнім для застосування статті 8 Конвенції.

66. Перш за все, Суд зазначає, що діяльність розглянутої теплової електростанції, як прямо визнано відповідними муніципальними органами, була віднесена до «першої категорії» відповідно до національного законодавства (див. пункт 15 вище), оскільки вона «могла за своїми масштабами, місцем розташування і суттю викликати серйозний негативний та незворотній вплив на навколишнє середовище, природні ресурси та здоров'я людини» (див. пункти 43–44 вище). Суд також враховує той факт, що станція, про яку йде мова, знаходилася в центрі міста та в безпосередній близькості від помешкань заявників, на відстані лише 4 метрів між станцією та будинком.

67. Щодо заявленого негативного впливу діяльності станції та пов'язаного з цим забруднення повітря на життя та здоров'я заявників, Суд зазначає, що експертні висновки, підготовлені на вимогу національних судових органів і підготовлених компетентними державними органами, однозначно підтвердили, що відсутність буферної зони між стан-

цією і будинком в поєднанні з відсутністю фільтрів або іншого очисного обладнання на димоходах станції, які б мінімізували потенційний негативний вплив небезпечних речовин, що викидаються в повітря, створили реальну загрозу для мешканців будинку (див. пункти 19 і 22 вище). Суд зазначає, що відповідно до ІОНС:

«Враховуючи той факт, що станція не має буферної зони і безпосередньо примикає до житлового будинку..., беручи до уваги напрямок вітру, в будинки потрапляє цілий букет викидів... що негативно позначається на жителях, що проживають на прилеглий території».

Крім того, був зроблений висновок про те, що концентрація токсичних речовин, що викидаються станцією, в два рази перевищувала норму (див. пункти 22–23 вище).

68. Крім того, в документі про технічну відповідність станції було виявлено недоліки, а саме: неправильно вказана висота димових труб станції, що призвело до помилкового зниження можливих показників забруднення (див. пункт 21 вище). Суд зазначає, що, за даними Інституту наукових досліджень санітарії та гігієни Міністерства праці, охорони здоров'я та соціальних справ, захворювання, потенційно спричинені тривалим впливом надмірних концентрацій у повітрі таких речовин, як SO_2 , CO , NO_2 , диму та вугільного пилу, включають захворювання шкіри та слизових оболонок, кон'юнктивіт, бронхіт, бронхолегеневі та інші легеневі захворювання, алергії, різні види серцево-судинних захворювань та низький рівень кисню в крові, що може призвести до інших серйозних порушень (див. пункт 24 вище).

69. Суд також бере до уваги висновки Центру судово-медичної експертизи Міністерства праці, охорони здоров'я та соціальних справ щодо стану здоров'я кількох заявників на національному рівні (див. пункти 29–30 вище). Згідно з висновком медичного огляду, відповідні особи, включаючи другого заявника, страждали багато в чому схожими станами здоров'я, такими як неврастенія і астенічний синдром. Експерти прийшли до висновку, що зазначені медичні стани могли бути викликані «тривалим і поєднаним впливом шкідливих факторів» (див. пункт 30 вище).

70. Що стосується стверджуваної відмови третьої заявниці від участі в медичному огляді (див. пункт 33 вище), то, на думку Суду, не можна заперечувати, що вона жила в тих же умовах, що і заявники, які брали участь в огляді, і піддавалася тим же несприятливим впливам навколишнього середовища і ризикам для здоров'я, які були спричинені діяльністю станції, і що вона брала участь у відповідних провадженнях на національному рівні до їх завершення. Далі Суд нагадує у зв'язку з цим, що, у будь-якому випадку, було встановлено, що стаття 8 застосовується до серйозного забруднення навколишнього середовища, що впливає на

добробут людей та заважає їм жити у своїх будинках таким чином, що негативно впливає на їхнє приватне та сімейне життя, не створюючи, однак, серйозної загрози для їхнього здоров'я (див. *Лонес Остра (López Ostra)*, цитовану вище, пункт 51).

71. На цій основі Суд приходить до висновку, що навіть якщо припустити, що забруднення повітря не завдало жодної кількісної шкоди здоров'ю заявників, воно, можливо, зробило їх більш вразливими до різних захворювань (див. пункти 30 і 68 вище). Більше того, не може бути сумнівів, що це негативно вплинуло на якість їхнього життя вдома (див. справу *Фадєєвої (Fadeyeva)*, цитовану вище, § 88). Таким чином, Суд приходить до висновку, що було втручання в права заявників, яке досягло достатнього ступеня серйозності, щоб підпадати під дію статті 8 Конвенції.

72. Нарешті, Суд вважає, що, незважаючи на добровільне заселення в будинок, побудований в 1952 році, тоді як теплова електростанція функціонувала з 1939 року, заявники, можливо, не змогли зробити усвідомлений вибір на той час або, можливо, навіть не змогли відмовитись від запропонованого житла державою за радянських часів (див. *Фадєєва (Fadeyeva)*, § 120, і *Ледяєва та інші (Ledyaeva and Others)*, § 97, обидві справи цитовані вище). Таким чином, не можна стверджувати, що заявники самі створили ситуацію, на яку була подана скарга, або були будь-яким чином відповідальні за неї. Мирова угода, яка не була виконана, укладена в рамках більш раннього етапу провадження (див. пункт 16 вище), також не може бути витлумачена на шкоду заявникам.

(b) Дотримання статті 8

73. Суд нагадує, що стаття 8 може застосовуватися у справах, пов'язаних з охороною навколишнього середовища, незалежно від того, чи спричинене забруднення безпосередньо державою, або коли відповідальність держави виникає через нездатність належним чином регулювати приватну промислову діяльність (див. справу *Гемтон та інші (Hatton and Others)*, згадану вище, § 98). Теплова електростанція в даному випадку спочатку належала державі і експлуатувалася нею до тих пір, поки вона не передала право власності приватній компанії в рамках Угоди про приватизацію, підписаної 6 квітня 2000 року. Однак Суд нагадує в цьому зв'язку, що незалежно від того, чи розглядається ця справа з точки зору позитивного обов'язку держави вживати розумних і належних заходів для забезпечення прав заявників відповідно до пункту 1 статті 8, або з точки зору втручання державного органу, яке повинно бути виправдано відповідно до пункту 2 статті 8, застосовні принципи в цілому аналогічні (див. пункт 64 вище). В обох контекстах необхідно враховувати справедливий баланс, який повинен бути досягнутий між конкуруючими інтересами окремої

особи та суспільства в цілому, і в обох контекстах держава користується певною свободою розсуду при визначенні кроків, які необхідно зробити для забезпечення дотримання Конвенції.

74. Суд зазначає, що, з одного боку, відповідна нормативна база, включаючи зобов'язання представити дослідження з оцінки впливу на навколишнє середовище і отримати відповідний дозвіл, не застосовувалася до діяльності станції до 1 січня 2009 року (див. пункт 45 вище). З іншого боку, діяльність розглянутої теплоелектростанції була потенційно небезпечною, що підтверджується чинним на той момент національним законодавством, що визначає таку діяльність як таку, яка «може за своїми масштабами, місцем розташування і суттю чинити серйозний негативний і необоротний вплив на навколишнє середовище, природні ресурси і здоров'я людини» (див. пункти 43–44 вище). Її небезпечний характер був додатково прямо підтверджений мерією Тбілісі (див. пункт 15 вище). Суд зазначає, що в розглянутий період така небезпечна промислова діяльність фактично залишалася в правовому вакуумі.

75. На цьому тлі Суд вважає, що суть справи полягає у фактичній відсутності нормативно-правової бази, що застосовується до небезпечної діяльності станції до і після її приватизації, а також у нездатності вирішити проблему пов'язаного з цим забруднення повітря, яке негативно вплинуло на права заявників, передбачені статтею 8 Конвенції. Зокрема, в контексті небезпечних видів діяльності, держави зобов'язані приймати нормативні акти, що враховують конкретні особливості розглянутої діяльності, особливо в тому, що стосується рівня потенційного ризику. Вони повинні регулювати ліцензування, організацію, експлуатацію, безпеку та нагляд за діяльністю та повинні зобов'язувати всіх зацікавлених осіб вживати практичних заходів для забезпечення ефективного захисту громадян, життю яких можуть загрозовувати властиві їм ризики (див. *Ді Сарно та інші проти Італії (Di Sarno and Others v. Italy)*, № 30765/08, § 106, 10 січня 2012 р., і *Tatar (Tătar)*, згадані вище, § 88). Суд зазначає у зв'язку з цим, що фактична відсутність будь-яких законодавчих та адміністративних рамок, що застосовуються до потенційно небезпечної діяльності станції в цій справі, дозволила їй працювати в безпосередній близькості від будинків заявників без необхідних запобіжних заходів, щоб уникнути або, принаймні, звести до мінімуму забруднення повітря та його негативний вплив на навколишнє середовище, здоров'я і благополуччя заявників, підтвержені експертизами, призначеними національними судами (див. пункти 18–24 і 29–30 вище).

76. Суд повторює, що в його завдання не входить визначення того, що саме слід було зробити в ситуації, що склалася, щоб більш ефективно

зменшити вплив діяльності станції на заявників. Однак до компетенції суду входить оцінка того, чи підійшов Уряд до вирішення проблеми з належною обачністю і врахував всі конкуруючі інтереси. У зв'язку з цим Суд нагадує, що на державі лежить обов'язок обґрунтування, із використанням детальних і достовірних даних, ситуації, в якій певні особи несуть важкий тягар від імені решти суспільства (див. справу *Фадеева (Fadeyeva)*, згадану вище, § 128). Розглядаючи цю справу з цієї точки зору, Суд зазначає, що Уряд не подав Суду жодних відповідних екологічних досліджень або документів, що інформують про його політику щодо станції та пов'язаного з нею забруднення повітря, яке впливало на заявників протягом відповідного періоду.

77. Суд далі зазначає, що ситуація, щодо якої було подано скаргу у цій справі, не була результатом раптового повороту подій, а представляла собою давню проблему, про яку відповідні органи, безумовно, були обізнані (див. пункт 13 вище). Проте, незважаючи на вимогу до станції встановити відповідне фільтруюче та очисне обладнання, щоб мінімізувати вплив токсичних речовин, що викидаються в повітря, на мешканців будинку, компетентні органи не вжили ефективних заходів контролю виконання цієї вимоги (див. пункт 14 вище). Крім того, заявлена бездіяльність заявників щодо прямого звернення до національних судів з проханням про вжиття різних заходів захисту щодо діяльності станції і пов'язаних з нею викидів (див. пункт 38 вище), на думку Суду, не звільняє національні судові органи від обов'язку розглянути скаргу, беручи до уваги позитивні зобов'язання держави за статтею 8 Конвенції і відповідним чином виправляючи ситуацію. Іншими словами, в той час як нормативно-правова база виявилася недосконалою в тому сенсі, що до діяльності станції практично не застосовувалися екологічні норми, оскільки вона почала свою роботу до прийняття відповідних правил, ситуація ще більше погіршувалася пасивним ставленням Уряду до виникаючого в результаті забруднення повітря, що виходить від станції, незважаючи на визнання дискомфорту, спричиненого факторами довкілля, який відчуває населення, що неодноразово піддавалося впливу (див. пункти 13–15 вище).

78. Беручи до уваги вищевикладене і незважаючи на свободу розсуду, що надається національним органам у справах, пов'язаних з екологічними питаннями, Суд вважає, що державі-відповідачу не вдалося досягти справедливого балансу між інтересами суспільства в забезпеченні функціонування теплової електростанції і ефективним використанням заявниками своїх прав, прав на повагу до свого житла і приватного життя. Відповідно, мало місце порушення статті 8 Конвенції.

III. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

79. Заявники скаржилися відповідно до статті 8 Конвенції на те, що їм було відмовлено в доступі до екологічної інформації. Суд зазначає, що ця скарга не була включена в первинну заяву, але була порушена в зауваженнях заявників від 26 листопада 2007 року, і посиляється на листування з відповідними органами починаючи з 26 вересня 2007 року, тобто більш ніж через два роки після подачі ними своєї заяви. Отже, Суд вважає, що ця скарга не була конкретизована або опрацьована досить завчасно, щоб сторони могли обмінятися зауваженнями з даного питання. Суд приходять до висновку, що, враховуючи обставини справи, недоцільно розглядати це питання окремо на даному етапі розгляду (див. *Нурай Шен проти Туреччини (Nuray Şen v. Turkey)* (№ 2), № 25354/94, § 200, 30 березня 2004 р.).

80. Заявники також стверджували, що фактичні обставини справи свідчать про порушення їхніх прав, що охороняються статтями 2, 3, 5, 6 і 17 Конвенції та статтею 1 Протоколу № 1 до Конвенції.

81. Однак, беручи до уваги обставини справи, заяви сторін і свої висновки відповідно до статті 8 Конвенції, Суд вважає, що він розглянув основні правові питання, підняті в цій заяві, і немає необхідності виносити окрему постанову щодо інших скарг (див., серед інших обґрунтувань, *Центр правових ресурсів від імені Валентина Кампеану проти Румунії (Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania)* [ВП], № 47848/08, § 156, ЄСПЛ 2014, і *Варнава та інші проти Туреччини (Varnava and Others v. Turkey)* [ВП], № 16064/90 і 8 інших, § 211, ЄСПЛ 2009).

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

82. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або Протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

А. Шкода

83. Другий і третій заявники вимагали по 10 000 євро кожен в якості відшкодування моральної шкоди.

84. Уряд заявив, що вимога була явно необґрунтованою та надмірною.

85. Суд визнає, що заявники зазнали страждань і розгубленості у зв'язку з порушенням їхніх прав, передбачених статтею 8 Конвенції. Моральна шкода, що виникла внаслідок цього, не була б належним чином компенсована простим встановленням факту порушення. Беручи до уваги обставини справи та проводячи оцінку на справедливій основі відповідно

до статті 41, Суд присуджує заявникам по 4500 євро кожному як відшкодування моральної шкоди.

В. Судові та інші витрати

86. Заявники також вимагали 2000 євро і 1550 фунтів стерлінгів (GBP — приблизно 1787 євро) за їх представництво в суді з боку пані С. Джапарідзе (див. пункт 5 вище) і пана П. Ліча. Ці дві суми були розбиті на кількість витрачених годин і погодинні ставки адвокатів — сорок годин у розмірі 50 євро для пані Джапарідзе і п'ятнадцять годин тридцять хвилин у розмірі 100 фунтів стерлінгів для пана Ліча. У переліку також були вказані дати і точні види наданих юридичних послуг. Не було подано жодної копії відповідних юридичних контрактів, рахунків-фактур, ваучерів чи будь-яких інших підтверджуючих фінансових документів.

87. Заявники також вимагали 384 євро та 700 фунтів стерлінгів за два висновки експертів, замовлені за власною ініціативою щодо національного законодавства та можливого впливу забруднення, що надходить від станції відповідно. Вони представили контракт, укладений з експертом на першу суму, і рахунок-фактуру на другу, підписаний представником Європейського центру захисту прав людини.

88. Заявники також вимагали 587 євро та 175 фунтів стерлінгів на оплату поштових, телефонних, перекладацьких та інших адміністративних витрат. На підтвердження цих вимог заявники подали тільки копію поштової квитанції, яка підтверджує, що 26 листопада 2007 року за відправку зауважень заявників за заявою разом з їх вимогами про справедливу сатисфакцію з Тбілісі в Страсбург, було виплачено 147 грузинських ларі (61 ларі — Євро)³. Вони подали квитанції за фотокопіювання на суму 116 ларі (48 євро) без будь-якої інформації, яка могла б пов'язати фотокопіювання з цією заявою.

89. Уряд стверджував, що заявлені витрати на юридичне представництво були завищені. Однак він визнав, що заявники неминуче понесли деякі судові витрати, і запропонував Суду присудити, відповідно до установлені судової практики, розумну суму. Що стосується претензій, що стосуються оплати за підготовку двох звітів, Уряд заявив, що вони не мають відношення до судового розгляду і, отже, були понесені без необхідності. Він також стверджував, що претензії, що стосуються різних адміністративних витрат, не були підкріплені доказами.

90. Суд повторює, що заявник має право на відшкодування судових витрат лише тією мірою, якою було доведено, що вони були фактично і за необхідності понесені та є кількісно обґрунтованими (див. *Яллог*

³ Курс обміну станом на 26 листопада 2007 р.

проти Німеччини (Jalloh v. Germany) [ВП], № 54810/00, § 133, Європейський центр захисту прав людини 2006-IX). Суд також нагадує, що за відсутності будь-яких додаткових фінансових документів, що підтверджують, що відповідна фінансова операція дійсно відбулася, прості запити адвокатів про виставлення рахунків, як правило, не можуть розглядатися як докази того, що заявлені судові витрати «фактично і за необхідності» були понесені самими заявниками (див. *Чанкотадзе проти Грузії (Tchankotadze v. Georgia)*, № 15256/05, § 134, 21 червня 2016 р.). Однак у цій справі Суд бере до уваги детальний та достовірний облік робочого часу, витраченого відповідними юристами з Асоціації молодих юристів Грузії та Європейського центру захисту прав людини, і далі зазначає, що в ряді грузинських справ було встановлено, що спільну роботу юристів з цих двох недержавних організацій в ході проваджень у Суді, не можна залишити без відшкодування, і що подібні докази роботи адвокатів були прийнятними доказами витрат, понесених представниками заявників (див. *Клаус і Юрій Кіладзе проти Грузії (Klaus and Iouri Kiladze v. Georgia)*, № 7975/06, §§ 91–94, від 2 лютого 2010 р., і *Цінцабадзе проти Грузії (Tsintsabadze v. Georgia)*, № 35403/06, § 105, 15 лютого 2011 р.). Таким чином, Суд вважає за доцільне присудити заявникам 2000 євро і 1550 фунтів стерлінгів (1787 Євро) на покриття їх представництва адвокатами.

91. Що стосується решти витрат, то, згідно з усталеною практикою Суду, заявник має право на відшкодування судових витрат тільки тією мірою, якою було доведено, що вони були фактично і за необхідності понесені і є розумними в кількісному відношенні. У цій справі, беручи до уваги наявні в його розпорядженні документи і вищевказані критерії, Суд вважає розумним присудити заявникам 61 євро за поштове відправлення їх зауважень до заяви разом з їх вимогами про справедливую сатисфакцію.

С. Пеня

92. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО,

1. *Приймає* рішення виключити дану заяву зі списку розглянутих справ тією мірою, якою це стосується скарг першого заявника;

2. *Оголошує* скаргу, що стосується нездатності держави захистити другого та третього заявників від забруднення повітря тепловою електростанцією, розташованою в безпосередній близькості від їхніх будинків, відповідно до статті 8 Конвенції, прийнятною, а решту скарги, що стосується цього Положення, непринятною;

3. *Постановляє*, що було допущено порушення статті 8 Конвенції;
4. *Постановляє*, що немає необхідності розглядати прийнятність і істотність інших скарг другого і третього заявників;
5. *Постановляє*,
 - (a) що упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити другому і третьому заявникам такі суми, що підлягають конвертації у валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
 - (i) 4500 євро (чотири тисячі п'ятсот євро) кожному, плюс будь-які податки, які можуть нараховуватися, в якості відшкодування моральної шкоди;
 - (ii) 3848 євро (три тисячі вісімсот сорок вісім євро) другому і третьому заявникам спільно, плюс будь-які податки, які можуть стягуватися з них, на покриття судових та інших витрат;
 - (b) що із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені вище суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
6. *Відхиляє* решту вимог другого і третього заявників щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 13 липня 2017 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Мілан Блашко
(Milan Blaško)
Заступник секретаря

Анжеліка Нусбергер
(Angelica Nußberger)
Голова

ДОДАТОК 27

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «КАРІН АНДЕРССОН ТА ІНШІ ПРОТИ ШВЕЦІЇ»
(CASE OF KARIN ANDERSSON AND OTHERS v. SWEDEN)**

(Заява № 29878/09)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

25 вересня 2014 року

Це рішення стане остаточним за обставин, викладених у пункті 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

Організація з безпеки та
співробітництва в ЄвропіGovernment of Canada
Gouvernement du Canada

*Переклад здійснено у рамках проекту «Гарантування дотримання прав людини при здійсненні правосуддя», що впроваджується Координатором проектів ОБСЕ в країні за фінансової підтримки уряду Канади
(джерело: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-156617>)*

У справі «Карін Андерссон та інші проти Швеції»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Марк Віллігер (Mark Villiger), *Голова*
Енн Пауер-Форде (Ann Power-Forde),
Ганна Юджківська (Ganna Yudkivska),
Вінсент Е. Де Гаetano (Vincent A. De Gaetano),
Андре Потоцький (André Potocki),
Гелена Єдерблом (Helena Jäderblom),
Алеш Пейхал (Aleš Pejchal), *судді,*

та Клаудія Вестердік (Claudia Westerdiek), *секретар секції,*
після обговорення в закритому судовому засіданні 2 вересня 2014 року постановляє таке рішення, ухвалене того самого дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу порушено за заявою (№ 29878/09) проти Королівства Швеція, поданою 4 червня 2009 року до Суду відповідно до статті 34 Конвенції

про захист прав людини і основоположних свобод (надалі — Конвенція) вісімнадцятьма громадянами Швеції, а саме пані Карін Андерссон (Karin Andersson), паном Пером Бернхардтсоном (Per Bernhardtson), пані Гуніллою Брінг (Gunilla Bring), паном Ульфом Беклундом (Ulf Bäcklund), паном Берндтом Ерікссоном (Berndt Eriksson), пані Каріною Гранберг (Carina Granberg), пані Агнетою Холмстрьом (Agneta Holmström), паном Густавом Херестолом (Gustaf Härestål), паном Бьорном Хейєром (Björn Höjer), пані Інгою-Брітт Хейєр (Inga-Britt Höjer), паном Крістером Йоханссоном (Christer Johansson), паном Куртом Ліндгреном (Curt Lindgren), паном Хоканом Олссоном (Håkan Olsson), паном Роджером Олссоном (Roger Olsson), паном Гьораном Остерманом (Göran Osterman), паном Ларсом Сьостедтом (Lars Sjöstedt), паном Крістером Скогом (Christer Skoog) та паном Олле Стенлундом (Olle Stenlund) (надалі — заявники).

2. Заявників представляв пан Й. Еббессон (J. Ebbesson), професор екологічного права, та пан Б. Росенгрєн (B. Rosengren), адвокат, які обидва практикують у Стокгольмі. Уряд Швеції (надалі — Уряд) представляв його уповноважений — пан А. Рьонквіст (A. Rönquist) з Міністерства закордонних справ.

3. Заявники стверджували, зокрема, що їм було відмовлено в ефективному доступі до правосуддя у зв'язку з прийнятими рішеннями щодо будівництва залізниці в порушення їхніх прав, гарантованих статтями 6 та 8 Конвенції.

4. 21 травня 2012 року заяву було доведено до відома Уряду.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявники володіють нерухомістю в околицях м. Умео (Umeå), поблизу територій мережі Natura 2000, європейської екологічної мережі природоохоронних зон, створеної відповідно до Директиви ЄС про охорону природних середовищ існування від 1992 року (див. детальнішу інформацію в пункті 33 нижче). Більшість із них проживають там (постійно або періодично).

A. Проведення щодо допустимості реалізації проекту будівництва залізниці

6. 15 жовтня 1999 року Національна залізнична адміністрація Швеції (*Banverket*; надалі — НЗА) звернулася до Уряду за дозволом відповідно до вимог Екологічного кодексу (*Miljöbalken*) на будівництво ділянки залізниці довжиною 10 км на землях водного фонду на півночі Швеції (як останньої секції залізниці під назвою *Botniabanan*, загальна довжина якої — 190 км). НЗА запропонувала кілька альтернативних відрізків за-

лізничного шляху, які усі були розташовані у межах визначеного «коридору», але рекомендувала один відрізок під назвою «альтернативний схід». Запропоноване будівництво залізниці зачіпало деякі ділянки, що входили або скоро мали увійти до складу мережі Natura 2000.

7. З матеріалів справи слідує, що шестеро з вісімнадцятьох заявників володіють будинками або земельними ділянками в межах зазначеного «коридору», а саме: пані Каріна Гранбер (Carina Granberg), пані Агнета Холмстрьом (Agneta Holmström), пан Густав Херестол (Gustaf Härestål), пан Бьорн Хейер (Björn Höjer), пані Інга-Брітт Хейер (Inga-Britt Höjer) та пан Крістер Ског (Christer Skoog). 7 січня 2011 року пан Ског передав право власності на своє нерухоме майно пані Гранберг. Нерухоме майно інших дванадцятьох заявників (будинки і земельні ділянки, що належать їм на праві власності, або будинки, які належать їм на праві власності, але розташовані на орендованих земельних ділянках) знаходиться поза межами «коридору». Їхні об'єкти нерухомого майна розташовані на різній відстані від «коридору» або спеціального відрізка залізничного шляху, зафіксованого в рамках судового провадження; будинки знаходяться на відстані 300–2500 метрів, а найближча земельна ділянка — на відстані близько 50 метрів від «коридору».

8. 12 червня 2003 року Уряд, заслухавши думку Європейської Комісії, задовольнив заяву на будівництво і дозволив будувати залізницю в межах запропонованого «коридору» за умови, зокрема, що НЗА прийме план будівництва залізниці до 1 липня 2009 року, а також спеціальний план реалізації необхідних компенсаційних природоохоронних заходів на територіях мережі Natura 2000. План компенсаційних заходів мав бути поданий Урядом до затвердження плану будівництва залізниці. Уряд зазначив, між іншим, що дозвіл на будівництво може бути виданий, незважаючи на його шкідливий вплив на навколишнє природне середовище на територіях мережі Natura 2000, якщо відсутні альтернативні рішення та якщо будівництво залізниці зумовлене суспільною необхідністю.

9. Ряд власників індивідуальних об'єктів нерухомості, у тому числі трое з вісімнадцятьох заявників у цій справі — пані Брінг (Bring), пан Беклунд (Bäcklund) та пан Остерман (Osterman) — подали до Верховного адміністративного суду (*Regeringsrätten*) заяву про судовий перегляд справи, в якій просили суд скасувати рішення Уряду. Власники нерухомості стверджували, що це рішення суперечило законодавству Швеції, а також застосованому законодавству Європейського Союзу, у тому числі Директиві ЄС про охорону природних середовищ існування. Вони аргументували свою позицію, по-перше, тим, що це рішення суперечило загальному правилу Екологічного кодексу щодо вибору ділянки для проведення будівництва та спорудження об'єктів, які можуть вплинути на здоров'я людей

чи на стан навколишнього природного середовища. За їхніми твердженнями, цей аспект має прямий і однозначний вплив на їхні цивільні права. Подруге, вони стверджували, що рішення Уряду порушувало норми законодавства Швеції щодо охорони природи у зв'язку з тим, що не було розглянуто відповідні альтернативні ділянки для будівництва залізниці.

10. 1 грудня 2004 року Верховний адміністративний суд відмовив у задоволенні заяв про судовий перегляд у зв'язку з відсутністю можливості встановити, кого слід вважати заінтересованою стороною на цій стадії планування будівництва залізниці. Точний маршрут залізниці неможливо встановити доти, доки не буде складено план будівництва залізниці. До того часу не можна сказати напевно, хто зазнає негативного впливу від цього будівництва настільки, щоб мати право подати позов, або до якої міри слід буде враховувати інтереси таких осіб. Зазначивши далі, що сторони, які вважатимуться такими, що зазнали достатнього впливу від будівництва майбутньої залізниці, матимуть право на судовий перегляд більш пізнього рішення щодо прийняття плану будівництва залізниці, суд відмовив заявникам у їхньому праві на звернення до суду (*locus standi*).

11. Один із суддів не погодився з цим, зазначивши, що суд повинен додатково розглянути питання щодо права кожного заявника на звернення до суду (*locus standi*), щоб переконатися в тому, що враховано інтереси кожної особи з огляду на обов'язковий характер рішення Уряду під час наступного провадження щодо прийняття плану будівництва залізниці.

В. Проведення щодо дозволів на будівництво залізниці і мостів

12. У 2003 і 2004 роках НЗА зверталася до Окружної адміністративної ради (*länsstyrelsen*) округу Вестерботтен за дозволом на будівництво залізниці на території, що входить до мережі Natura 2000, та до Екологічного суду (*miljödomstolen*) м. Умео за дозволами на будівництво двох мостів.

13. Окружна адміністративна рада видала дозвіл на будівництво залізниці рішенням від 14 жовтня 2004 року, яке пізніше було оскаржене до Екологічного суду.

14. Екологічним судом було ухвалено рішення про спільний розгляд справ. Рішеннями від 24 травня 2005 року та від 13 червня 2005 року, вважаючи себе зобов'язаним дотримуватися рішення Уряду від 12 червня 2003 року щодо допустимості реалізації проекту будівництва залізниці, суд вирішив задовольнити всі подані з боку НЗА заяви про видачу дозволів.

15. 15 червня 2006 року Апеляційний екологічний суд (*Miljööverdomstolen*) м. Стокгольма скасував рішення Екологічного суду і направив справу на новий розгляд до суду нижчої інстанції. Апеляційний суд встановив, що рішення Уряду не містило детального аналізу заходів, необхідних для ком-

пенсації шкоди, що може бути заподіяна навколишньому природному середовищу внаслідок будівництва залізниці, та що ці питання необхідно вирішувати одночасно з розглядом заяв про видачу дозволу на будівництво.

16. 26 квітня 2007 року Екологічний суд прийняв нове рішення, яким задовольнив подані з боку НЗА заяви на видачу дозволів. Суд вважав, що зобов'язаний дотримуватися рішення Уряду щодо допустимості реалізації проекту будівництва залізниці, а тому обмежився аналізом компенсаційних природоохоронних заходів, про які йшлося в рішенні Апеляційного екологічного суду.

17. Двоє заявників — пан Гранберг та пан Ског — оскаржили рішення Екологічного суду в частині, що стосувалася дозволу на будівництво залізниці. Усі заявники, окрім пана Остермана, оскаржили ту частину рішення, яка стосувалася дозволу на будівництво мостів.

18. Рішенням від 6 грудня 2007 року Апеляційний екологічний суд підтвердив обов'язковий характер рішення Уряду щодо допустимості реалізації проекту будівництва залізниці і погодив будівництво залізниці і мостів на деяких умовах, які було додано ним.

19. 9 травня 2008 року Верховний суд (*Högsta domstolen*) відмовив у дозволі на апеляцію, і таким чином рішення Апеляційного екологічного суду набуло законної сили.

С. Провадження щодо прийняття плану будівництва залізниці

20. 21 червня 2005 року НЗА прийняла план будівництва залізниці щодо спірної ділянки.

21. Дванадцяттеро заявників — усі, крім пані Холмстрьом (Holmström), пана Херестола (Härestål), пана Хейера (Höjer), пані Хейер (Höjer), пана Сьостедта (Sjöstedt) та пана Стенлунда (Stenlund) — оскаржили план будівництва залізниці до Уряду. Їхні скарги переважно стосувалися спеціального відрізка залізничного шляху, щодо якого вони, між іншим, стверджували про такі незручності, як шум і вібрація, які позначаються на користуванні ними своєю власністю.

22. У рішенні від 28 червня 2007 року Уряд послався на своє рішення від 12 червня 2003 року щодо допустимості проекту. Він дійшов висновку, що спеціальний відрізок, позначений у плані будівництва залізниці, знаходився в межах дозволеного «коридору», у зв'язку з чим він відхилив апеляційні скарги.

23. Усі заявники і кілька інших осіб звернулися до Верховного адміністративного суду з клопотанням про судовий перегляд та видачу наказу про скасування рішення Уряду. Вони стверджували, між іншим, що, незважаючи на те, що заплановане будівництво залізниці вплинуло на їхні цивільні права, суд не взяв до уваги і не вирішив питання щодо цих прав,

чим порушив положення Конвенції. Що стосується обраного маршруту залізниці вони також стверджували, що рішення Уряду суперечило положенням Екологічного кодексу та Директиві ЄС про охорону природних середовищ існування.

24. 10 грудня 2008 року Верховний адміністративний суд, провівши засідання у цій справі, відмовив у задоволенні клопотання, дійшовши висновку, що план будівництва залізниці відповідав рішенням Уряду від 12 червня 2003 року щодо допустимості реалізації проекту будівництва залізниці і що в рамках процедури прийняття цього плану в ньому не було виявлено жодних недоліків. Суд вважав, що питання щодо допустимості реалізації проекту будівництва залізниці належить до повноважень Уряду, який повинен враховувати суспільні інтереси, такі як природоохорону, промислову, економічну і регіональну політику. Рішення Уряду щодо допустимості реалізації проекту мало обов'язковий характер і повинно було враховуватися судами під час наступних проваджень у цих судах; водночас інші органи, відповідальні за прийняття рішень, не мали права розглядати питання, які були вирішені цим рішенням. Таким чином, у рамках проваджень щодо поданих з боку НЗА заяв на видачу дозволів на будівництво суди різних інстанцій могли ухвалювати рішення щодо умов та інших нюансів будівництва, але не щодо загальної допустимості реалізації проекту будівництва, оскільки її вже було санкціоновано рішенням Уряду. Аналогічним чином на третьому етапі процесу прийняття рішення — а саме під час прийняття плану будівництва залізниці — органи влади і суди були компетентні вирішувати лише питання щодо точного маршруту залізниці в межах ділянки, позначеної в рішенні Уряду. Уряд не був зобов'язаний переглядати своє рішення від 12 червня 2003 року щодо допустимості реалізації проекту будівництва та визначення «коридору», в межах якого проходить залізниця. Ці питання не могли розглядатися на третьому етапі процесу прийняття рішення. Крім того, Верховний адміністративний суд зазначив, що якщо маршрут будівництва залізниці зачіпає інтереси приватних осіб, судовий перегляд може бути дозволено у випадку подання відповідної заяви до суду під час провадження щодо рішення Уряду про допустимість реалізації проекту. Той факт, що 1 грудня 2004 року суд дійшов висновку, що жоден із заявників-приватних осіб не може вважатися таким, що має право на звернення до суду (*locus standi*) для оскарження рішення щодо допустимості реалізації проекту, не був тією підставою, з якої суд відмовився приєднати до розгляду правомірності прийняття плану будівництва питання щодо допустимості реалізації проекту чи його загального маршруту.

25. Одна з суддів не погодилася з цією думкою, вважаючи, що рішення Верховного адміністративного суду суперечило його рішенням від 1 грудня

2004 року. Вона, між іншим, зазначила, що прийняття плану будівництва залізниці — на відміну від дозволів на будівництво — мало безпосередні наслідки для особи, оскільки передбачало за собою право залізничної компанії експропріювати земельні ділянки на певних умовах. У зв'язку з цим суд у цій справі повинен був розглянути всі заперечення, подані скаржниками, у тому числі заяву про наявність кращих альтернативних ділянок для будівництва залізниці. Суддя, що не погодилася з рішенням інших суддів, вважала, що у своєму попередньому рішенні суд допускав можливість повного судового перегляду відповідних рішень.

D. Компенсаційні та інші вжиті заходи

26. Виходячи з міркувань сторін у цій справі, не менше десяти заявників (у тому числі сім заявників, які володіли будинками чи земельними ділянками, що були розташовані за межами «коридору») отримали певну форму компенсації внаслідок будівництва залізниці або за позбавлення права власності на земельні ділянки, або за зменшення житлової цінності чи ринкової вартості нерухомості. В одному випадку НЗА частково компенсувала витрати на заміну старих вікон на вікна з шумопоглинаючими властивостями. Інформація про те, чи вимагали такої компенсації інші заявники, відсутня. Неподалік від деяких об'єктів нерухомості, власники яких не отримали жодної компенсації, було споруджено шумозахисні акустичні екрани для забезпечення утримання рівня шуму від залізниці в межах допустимих норм.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПРАКТИКА

A. Планування будівництва залізниці

27. Планування будівництва залізниці регулюється Законом «Про будівництво залізничних шляхів» (*Lagen om byggande av järnväg*, 1995:1649). Крім того, під час планування та перегляду плану будівництва залізниці застосовуються загальні положення розділу 2–4 Екологічного кодексу (*Miljöbalken*), які, між іншим, передбачають, що для проведення будівництва та спорудження об'єктів необхідно обирати ділянки, які справляють найменший негативний вплив на здоров'я людей чи стан навколишнього природного середовища.

28. Процес планування будівництва залізниці складається з трьох стадій, в рамках яких передбачено поступову розробку контур-проекту до вироблення детального плану будівництва, причому результати попередньої стадії слугують відправною точкою для реалізації наступної стадії. При цьому необхідно враховувати інтереси приватних осіб, а також суспільні інтереси, такі як захист навколишнього природного середовища. Процес розпочинається з попереднього аналізу, в рамках якого проводиться

ідентифікація та вивчення можливих варіантів з метою визначення тих, які варто розглянути ретельніше. Підприємство, яке планує будувати залізницю, відповідно до вимог Екологічного кодексу зобов'язане провести консультації з відповідними окружними адміністративними радами, муніципалітетами та неприбутковими (громадськими) організаціями, метою діяльності яких є охорона природи та захист природоохоронних інтересів, а також тими категоріями осіб з громадськості, які можуть зазнати особливого негативного впливу від такого будівництва.

29. Якщо в рамках попереднього вивчення проекту будівництва буде виявлено необхідність аналізу альтернативних маршрутів, слід провести дослідження альтернативних маршрутів прокладання залізничних шляхів. Необхідно описати альтернативні маршрути та наслідки їх використання, щоб порівняти їх між собою, а також порівняти з альтернативним варіантом взагалі — не розширювати нові залізничні шляхи. В рамках дослідження альтернативних маршрутів прокладання залізничних шляхів необхідно провести консультації з відповідними окружними адміністративними радами, наглядовими органами та фізичними особами, які можуть зазнати особливого негативного впливу. Дослідження повинно охоплювати оцінку впливу на навколишнє природне середовище відповідно до вимог Екологічного кодексу. За результатами дослідження Національне транспортне управління (*Trafikverket*; до квітня 2010 року: НЗА) приймає рішення щодо коридору на місцевості, в межах якого дозволяється будівництво залізниці.

В. Оцінка допустимості з боку Уряду

30. Великі проекти будівництва залізниць також підлягають оцінці Урядом на предмет їх допустимості (розділ 17 Екологічного кодексу). Оцінка допустимості здійснюється на основі дослідження альтернативних маршрутів прокладання залізничних шляхів. Рішення Уряду не підлягає оскарженню, однак може підлягати судовому перегляду шляхом подання заяви до Верховного адміністративного суду.

31. Відповідно до підготовчих матеріалів до Екологічного кодексу рішення Уряду щодо питання допустимості є остаточним під час наступних переглядів. Це означає, що коли Уряд переглянув питання щодо допустимості будівництва, це питання не підлягає перегляду судами та органами влади (Законопроект Уряду 1997/98:45, частина 1, с. 436 і далі). В принципі оцінка Урядом проводиться на відносно ранній стадії процесу і переважно зосереджена на питанні допустимості діяльності. В рамках оцінки допустимості відповідно до Кодексу проводиться оцінка допустимості діяльності (див. там само, с. 440 і далі). За результатами перегляду допустимості будівництва залізниці Уряд видає дозвіл на будівництво залізниці в межах визначеного коридору.

С. Перегляд екологічними судами

32. Відповідно до розділу 11 Екологічного кодексу для проведення робіт на землях водного фонду необхідно отримати дозвіл. Термін «роботи на землях водного фонду» включає, між іншим, будівництво на землях водного фонду та забір води з водних об'єктів. Рішення щодо видачі дозволів приймається екологічним судом і може бути оскаржено до Апеляційного екологічного суду та Верховного суду. Апеляційні скарги можуть бути подані будь-якими особами, які отримали несприятливе рішення суду, або органами влади, комітетами муніципалітетів чи іншими органами, що мають право подавати скарги у встановленому порядку.

33. Директива ЄС про охорону природних середовищ існування (Директива Ради 92/43/ЄЕС від 21 травня 1992 року «Про охорону природних середовищ існування та дикої флори і фауни»), яка визначає порядок управління об'єктами мережі Natura 2000 та їх охорони, та Директива ЄС про збереження птахів (Директива Ради 79/409/ЄЕС від 2 квітня 1979 року «Про збереження диких птахів») були імплементовані в законодавство Швеції переважно у вигляді відповідних положень Екологічного кодексу та Постанови про захист територій у відповідності до Екологічного кодексу (*Förordningen om områdesskydd enligt miljöbalken m.m.*, 1998:1252).

34. Відповідно до статті 28а розділу 7 цього Кодексу дозвіл має бути отриманий для проведення діяльності або заходів, що можуть мати значний вплив на навколишнє природне середовище на ділянках мережі Natura 2000. Такий дозвіл може бути надано лише в тому випадку, якщо відповідна діяльність або захід не заподіють шкоди стану охоронюваних природних середовищ існування або не призведуть до порушення спокою охоронюваних видів, що може суттєво позначитися на їх охороні в цій зоні. Проте дозвіл може бути надано: 1) за відсутності альтернативних рішень; 2) у разі необхідності здійснення такої діяльності або заходу з імперативних причин нагальної суспільної потреби, та 3) у разі необхідності здійснення цих заходів з метою компенсації шкоди, заподіяної навколишньому природному середовищу, з тією метою, щоб забезпечити подальше досягнення мети захисту відповідної ділянки (стаття 29 розділу 7).

35. Якщо перегляд допустимості будівництва відповідно до статті 29 розділу 7 Кодексу стосується діяльності або заходу, які можуть мати негативний вплив на навколишнє природне середовище на території, де знаходяться пріоритетні види або пріоритетні типи природних середовищ, при перегляді можуть враховуватися лише такі причини, як 1) здоров'я людей; 2) громадська безпека; 3) нагальні інтереси захисту навколишнього природного середовища або 4) інші вагомні причини нагальної суспільної необхідності. Що стосується причин, зазначених у пункті 4,

Європейська Комісія повинна мати можливість висловити свою думку, перш ніж це питання буде вирішене.

36. Рішення щодо видачі дозволів відповідно до статті 28а розділу 7 Кодексу приймаються окружною адміністративною радою. Проте, якщо видача такого дозволу вимагається, між іншим, відповідно до розділу 11 Кодексу, рішення повинне бути прийняте органом, відповідальним за видачу дозволів, передбачених розділом 11. Рішення окружної адміністративної ради можуть бути оскаржені до Екологічного суду, а потім до вищої інстанції — Апеляційного екологічного суду і Верховного суду.

D. Перегляд плану будівництва залізниці Урядом

37. На третій стадії планування будівництва підприємством, яке планує будувати залізницю, розробляється план будівництва залізниці, відповідно до положень Закону «Про будівництво залізничних шляхів». План повинен містити детальну інформацію про місце розташування і проектне рішення щодо будівництва залізниці, а також інформацію про права на землю і спеціальні права, які залізниця повинна отримати для себе і для проведення будівельних робіт. План будівництва залізниці повинен містити оцінку впливу на навколишнє природне середовище. Крім того, необхідно провести консультації з власниками майна, чий інтерес зачіпає будівництво, відповідними муніципалітетами та окружними адміністративними радами, а також з іншими сторонами, які можуть мати істотний інтерес у цьому питанні. Далі Національне транспортне управління після проведення консультацій з окружною адміністративною радою повинно оцінити доцільність прийняття плану. Якщо план передбачає обов'язкове витребування у власність, між іншим, земельних ділянок або отримання спеціальних прав, Національне транспортне управління має окремо розглянути питання про те, чи є переваги, які передбачає цей план, важливішими за незручності, яких він завдає приватним особам. Рішення Національного транспортного управління про прийняття плану може бути оскаржене до Уряду. Рішення Уряду є остаточним. Однак допускається подання заяви про судовий перегляд цього рішення.

38. На підставі прийнятого плану будівництва залізниці залізнична будівельна компанія має право придбати необхідну земельну ділянку шляхом звернення до суду або через кадастрову процедуру. У випадках, пов'язаних з купівлею та виплатою компенсації, застосовується Закон «Про експропріацію» (*Expropriationslagen*, 1972:719).

E. Судовий перегляд і національна прецедентна практика

39. Закон «Про судовий перегляд деяких адміністративних рішень» 1988 року (*Lagen om rättsprövning av vissa förvaltningsbeslut*, 1988:205) було прийнято після того, як Європейський Суд в низці справ дійшов висновку, що

відсутність судового перегляду деяких адміністративних рішень порушувала пункт 1 статті 6 Конвенції. Його було замінено Законом «Про судовий перегляд деяких урядових рішень» 2006 року (*Lagen om rättsprövning av vissa regeringsbeslut*, 2006:304), який набрав чинності 1 липня 2006 року.

40. У 2004 році на час судового перегляду рішення Уряду про допустимість реалізації проекту діяв Закон 1988 року. Ним передбачалося, що особа, яка є стороною адміністративного провадження, яке розглядається Урядом або будь-яким іншим державним органом влади і стосується, між іншим, права на майно або відносин між приватними суб'єктами і державними органами, які стосуються особистих обставин відповідної особи чи економічних обставин, може за відсутності будь-яких інших засобів юридичного захисту звернутися до Верховного адміністративного суду як до суду першої і виключної інстанції для перегляду будь-яких рішень, пов'язаних зі здійсненням державних повноважень стосовно такої особи. Під час судового провадження, порушеного за Законом 1988 року, Верховний адміністративний суд розглянув питання про те, чи було оскаржуване рішення таким, що «суперечило будь-яким нормам права». Відповідно до підготовчих матеріалів (законопроект Уряду 1987/88:69, с. 23–24) під час перегляду справи по суті суд переважно вивчав питання права, але міг, якщо це було важливим для застосування права, також розглянути фактичні питання; він також мав розглянути, чи не було допущено процесуальних помилок, які могли вплинути на результат розгляду справи. Якщо Верховний адміністративний суд визнавав оскаржуване рішення незаконним, він мав його скасувати і у разі необхідності направити справу на новий розгляд до відповідного адміністративного органу.

41. У 2008 році, на час судового розгляду рішення Уряду щодо плану будівництва залізниці, застосовувався Закон 2006 року. Процесуальні механізми, передбачені цим Законом, по суті співпадають із зазначеними вище з деякими винятками. Наприклад, на відміну від Закону 1988 року Законом 2006 року скасована вимога про те, що особа повинна бути стороною попереднього провадження, щоб мати право подати заяву про судовий перегляд (законопроект Уряду 2005/06:56, с. 12). Отже, особа може подавати заяву про судовий перегляд рішень Уряду, якщо вони стосуються цивільних прав або зобов'язань цієї особи в розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції. Проте на практиці ця норма вже кілька років застосовується відповідно до національної судової практики (RÅ 1999 номер 27).

42. У своєму рішенні від 2011 року щодо рішення Уряду про допустимість реалізації проекту будівництва дороги у Стокгольмі Верховний адміністративний суд постановив, що, незважаючи на те, що на цій стадії неможливо встановити, які саме заявники (всі вони володіли на праві власності нерухомістю в межах запропонованого коридору)

зрештою зазнають впливу від будівництва дороги; питання про місце проходження дороги насправді було вирішене в рішенні Уряду і не підлягало перегляду в рамках будь-якого наступного провадження, порушеного щодо проекту будівництва дороги. Таким чином, на думку Верховного адміністративного суду, оскаржуване рішення передбачало оцінку цивільних прав або зобов'язань заявників в значенні пункту 1 статті 6 Конвенції, а значить — заявники вважалися наділеними правом на звернення до суду (*locus standi*) для судового перегляду рішення Уряду щодо допустимості реалізації проекту (HFD 2011 not. 26).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

43. Заявники скаржилися за статтею 6 Конвенції, стверджуючи, що їм було відмовлено в справедливому судовому розгляді питання щодо їхніх цивільних прав, оскільки їм було відмовлено в повному судовому перегляді рішення Уряду про видачу дозволу на будівництво залізниці, яка була розташована в межах або поблизу їхніх об'єктів нерухомості. Зазначене рішення справило значний вплив на майно заявників, а також на навколишнє природне середовище на території, про яку йдеться. Відповідні положення пункту 1 статті 6 Конвенції передбачають таке:

«Кожен має право на ... розгляд його справи ... незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру».

A. Прийнятність

1. Сумісність *ratione materiae*

44. Уряд-відповідач стверджував, що дія статті 6 Конвенції не поширюється на дванадцятьох заявників, які не мають будинків чи земельних ділянок у межах визначеного НЗА «коридору», де будувалася залізниця. Оскільки, як стверджував Уряд, їхні цивільні права не зазнали впливу, їхні скарги слід визнати неприйнятними у зв'язку з їх несумісністю *ratione materiae*.

45. Заявники не погодилися з цим запереченням Уряду. Вони стверджували, що в рамках провадження у зв'язку з прийняттям плану будівництва залізниці вони надали до Верховного адміністративного суду карти, на яких позначено місце розташування їхніх об'єктів нерухомого майна. Інша сторона — Уряд — не висловила жодних заперечень щодо цієї позиції заявників. Крім того, подана заявниками заява не була відхилена судом на тій підставі, що вони чи їхні об'єкти нерухомого майна не зазнали впливу від будівництва залізниці.

46. Суд, у першу чергу, зауважує, що заявники в рамках провадження в національних судах, а також у Суді скаржилися на будівництво залізниці і місце її розташування, посилаючись як на загальні природоохоронні аспекти, так і на свої особисті занепокоєння, такі як шумовий і вібраційний вплив, що позначається на користуванні ними своїм майном та на здоров'ї людей, особливо на їх власному здоров'ї, а також матимуть наслідком зменшення вартості їхнього майна. В той час, як суспільні інтереси, такі як шкода для навколишнього природного середовища в цілому, можуть вважатися вагомими підставами для подання скарг приватними особами відповідно до національного права, у цій справі Суд не може дійти висновку, що такі претензії стосуються «цивільних прав» заявників у значенні статті 6. Проте інші питання, порушені заявниками, зокрема вплив проекту будівництва залізниці на їхні будинки і земельні ділянки, дійсно стосуються їхніх «цивільних прав». До того ж існував справжній та важливий спір, який дійсно стосувався цих прав, і вирішальну роль у його вирішенні відігравали саме провадження в національних судах (див., наприклад, рішення у справі «Атанасоглу та інші проти Швейцарії» (*Athanassoglou and Others v. Switzerland*) [Велика Палата], № 27644/95, п. 43, ECHR 2000-IV).

47. Що стосується твердження Уряду про те, що дія статті 6 не поширюється на дванадцятьох заявників, які не мають будинків чи земельних ділянок у межах «коридору», Суд не вправі визначати, наскільки близько до «коридору» або самої залізниці повинні знаходитися об'єкти нерухомого майна приватних осіб для того, щоб можна було констатувати наявність негативного впливу на права власників цих об'єктів. Проте слід зазначити, що за винятком рішення Верховного адміністративного суду від 1 грудня 2004 року, який дійшов висновку, що на цій стадії провадження не можна сказати напевно, хто зазнає негативного впливу від будівництва залізниці, апеляційні скарги і клопотання заявників, з якими вони зверталися до національних органів влади, не було відхилено на тій підставі, що будівництво недостатньо впливало на їхні інтереси. До того ж принаймні десятеро заявників, із яких сім володіли будинками і земельними ділянками, що знаходилися поза межами «коридору», отримали певної форми компенсацію. Ніщо не свідчить про те, що будь-кому із заявників було відмовлено в задоволенні вимог про відшкодування шкоди. За цих обставин Суд вважає, що «цивільні права» заявників зазнали достатнього впливу для того, щоб їхні скарги могли підпадати під дію статті 6 Конвенції.

48. Таким чином, заперечення Уряду щодо сумісності *ratione materiae* скарг дванадцятьох заявників повинно бути відхилене.

2. Сумісність *ratione personae*

49. Крім того, Уряд стверджував, що заяву слід визнати неприйнятною у зв'язку з її несумісністю *ratione personae* в частині, що стосується скарг пана Йоханссона та пана Скога. Стосовно пана Йоханссона Уряд зазначив, що єдиний вплив, якого він зазнав, був пов'язаний з компенсаційними заходами стосовно земельної ділянки, що перебувала у власності об'єднання співвласників, членом якого він був. Уряд зазначив, що питання щодо прав та обов'язків, що впливають зі спільного володіння майном, належить до компетенції об'єднання, а не його окремих членів. Стосовно пана Скога Уряд послався на той факт, що в січні 2011 року він передав своє майно пані Гранберг.

50. Заявники зауважили, що на час подій, що розглядаються у цій справі, і в наступні роки пан Ског був власником майна, про яке йдеться.

51. Суд зазначає, що пан Йоханссон не тільки був співвласником одного об'єкта нерухомості, а й власником іншого, розташованого на спірній території (поза межами «коридору»; див. також пункт 7 вище), і що саме на цій підставі він вступив до об'єднання співвласників. Що стосується застосовуваності статті 6, виходить, що його ситуація нічим не відрізняється від ситуації інших заявників у справі (див. пункт 47 вище). Стосовно пана Скога слід підкреслити, що скарга заявників за статтею 6 стосується доступу до суду, однак це питання слід вирішувати з огляду на факти, що мали значення для справи на момент провадження в національних судах. Незважаючи на те, що в січні 2011 року майно пана Скога було передано у власність іншого заявника, він був власником цього майна на час провадження, а також на час подання цієї заяви. Отже, підстави для висновку про те, що пан Йоханссон чи пан Ског не можуть вважатися потерпілими в розумінні статті 34 Конвенції, відсутні.

52. Таким чином, заперечення Уряду щодо сумісності *ratione personae* скарг зазначених заявників повинне бути відхилене.

3. Вичерпання національних засобів юридичного захисту

53. Насамкінець Уряд стверджував, що всі заявники не вичерпали національних засобів юридичного захисту. Він звернув увагу на те, що лише троє заявників звернулися до Верховного адміністративного суду із заявами про судовий перегляд рішення про допустимість, прийнятого Урядом у 2003 році. До того ж рішення Екологічного суду від 2007 року, яким було погоджено будівництво залізниці і двох мостів, не було оскаржено одним заявником. Крім того, під час провадження щодо прийняття плану будівництва залізниці шестеро заявників не оскаржили рішення НЗА до Уряду.

54. Крім того, Уряд стверджував, що заявники мали і все ще мають можливість звернутися з позовом про відшкодування шкоди до шведських

судів або до Канцлера юстиції. Посилаючись на кілька рішень Верховного суду, ухвалених ним в останні роки, а також на рішення Канцлера про присудження відшкодування та висновки Європейського Суду, зокрема у справах «Ескілссон проти Швеції» (*Eskilsson v. Sweden*), (*dec.*), № 14628/08, рішення стосовно прийнятності від 24 січня 2012 року та «Ерікссон проти Швеції» (*Eriksson v. Sweden*), № 60437/08, рішення від 12 квітня 2012 року, Уряд зазначив, що законодавство Швеції передбачало засіб юридичного захисту у вигляді відшкодування матеріальної і моральної шкоди у зв'язку з будь-яким порушенням положень Конвенції, у тому числі порушень статті 6. Уряд зауважив, що строк позовної давності для пред'явлення до держави вимог про відшкодування шкоди, який становить десять років з моменту заподіяння шкоди, як передбачено статтю 2 Закону «Про строк позовної давності» (*Preskriptionslagen*, 1981:130), ще не сплив.

55. Заявники заперечували. Що стосується провадження стосовно допустимості Уряд зазначив, що, незважаючи на те, що лише троє заявників звернулися до Верховного адміністративного суду із заявою про перегляд рішення, їхню заяву було залишено без задоволення через невизначеність їхньої ситуації, оскільки суд дійшов висновку, що доти, доки не буде прийнято план будівництва залізниці, неможливо встановити, які саме власники майна зазнають впливу від цього проекту. Ніщо не свідчило про те, що результат розгляду справи був би іншим, якби таку заяву було подано всіма заявниками. Щодо розгляду, проведеного екологічними судами і Верховним судом, заявники стверджували, що ці провадження не надали ефективного засобу юридичного захисту для оскарження рішення Уряду від 2003 року щодо допустимості будівництва залізниці на визначеній ділянці, оскільки суди однозначно заявили, що вони зобов'язані дотримуватися цього рішення. Щодо провадження з питання прийняття плану будівництва залізниці заявники стверджували, що вагомим аргументом на користь вичерпання засобів юридичного захисту було те, що всі вони зверталися до Верховного адміністративного суду із заявою про перегляд рішення Уряду. Право звертатися із заявою про такий перегляд не залежало від того, чи був заявник активною стороною провадження до прийняття рішення Уряду.

56. Насамкінець — стосовно питання невичерпання засобів юридичного захисту у зв'язку з неподанням до національних судів позову про відшкодування шкоди заявники стверджували, що така процедура не надавала жодного засобу юридичного захисту, який би вирішував питання законності рішень Уряду щодо будівництва залізниці.

57. Суд повторно наголошує, що заявник повинен був скористатися доступним йому засобом юридичного захисту, який є достатнім для того, щоб виправити стверджені порушення. Якщо існує кілька потенційно

ефективних засобів юридичного захисту, для заявника зазвичай достатньо скористатися лише одним із них.

58. У цій справі кілька власників індивідуальної нерухомості, у тому числі троє заявників, звернулися до Верховного адміністративного суду із заявою про судовий перегляд рішення Уряду від 12 червня 2003 року, яким було надано дозвіл на будівництво залізниці, про яку йдеться. Зважаючи на те, що рішення Уряду про допустимість будівництва вважалося обов'язковим під час більш пізніх проваджень, що підтверджено судовими рішеннями, ухваленими стосовно дозволів на будівництво і прийняття плану будівництва залізниці, для незадоволених ситуацією власників нерухомості здається природним оскаржувати це рішення за допомогою єдиного доступного їм засобу, а саме — подання заяви про судовий перегляд. Проте Верховний адміністративний суд відмовив усім заявникам в задоволенні цієї заяви, не розглянувши її по суті. Ця відмова не була зумовлена тим, що суд вважав себе некомпетентним ухвалювати рішення щодо такої заяви або що ситуація індивідуальних власників майна була такою, що їх не можна було вважати обґрунтовано зацікавленими у судовому перегляді рішення Уряду. Насправді Верховний адміністративний суд вважав, що поки не буде складено план будівництва залізниці, не можна сказати напевно, хто зазнає негативного впливу від проекту будівництва залізниці настільки, щоб мати право подати позов. Інакше кажучи, було надто рано встановлювати осіб, які матимуть право подати позов щодо рішення Уряду. Суд додав, що право на судовий перегляд надаватиметься стосовно більш пізнього рішення про прийняття плану будівництва залізниці.

59. Зважаючи на рішення Верховного адміністративного суду про відмову в оскарженні рішення Уряду щодо допустимості будівництва, а також з огляду на підстави такої відмови, напрошується висновок, що у цій конкретній справі заява про судовий перегляд не була ефективним засобом юридичного захисту, принаймні на той час, про який йдеться. Ситуація б не змінилася, якби до цієї заяви приєдналися всі заявники. Те ж саме стосується наступного провадження щодо дозволів на будівництво. Незалежно від того, чи існувала в рамках цього провадження можливість оцінити вплив проекту будівництва на користування приватними будинками та іншими об'єктами нерухомості, очевидно, що екологічні суди вважали себе зобов'язаними дотримуватися рішення Уряду щодо допустимості будівництва і обмежилися аналізом більш загальних екологічних питань. З цих підстав заявників, які не долучилися до подання різних заяв і апеляційних скарг під час перших двох проваджень, можна вибачити за їхню бездіяльність.

60. Повертаючись до третьої стадії розгляду проекту будівництва залізниці в національних судах, а саме — до провадження щодо прийняття плану будівництва залізниці, шестеро заявників і справді не подавали жодних скарг до Уряду. Проте подання таких скарг не було обов'язковою передумовою для виникнення права вимагати судового перегляду на більш пізніх стадіях. Це впливає з того, що коли заявники подали заяву про судовий перегляд, Верховним адміністративним судом не було висловлено жодних заперечень щодо їхнього статусу як заявників. Жодному з них не було відмовлено в розгляді заяви у зв'язку з невичерпанням засобів юридичного захисту, що мають бути використані на попередніх стадіях провадження. Тому, зважаючи на те, що всі заявники брали участь у цьому провадженні щодо судового перегляду та з огляду на те, що Верховний адміністративний суд раніше в своєму рішенні від 1 грудня 2004 року зазначив, що зараз саме час для розгляду судом індивідуальних інтересів кожного заявника, всі заявники мають вважатися такими, що вичерпали всі потенційно ефективні національні засоби юридичного захисту, доступні їм у зв'язку з будівництвом залізниці.

61. Насамкінець щодо доводів Уряду про те, що заявники могли звернутися з позовами про відшкодування шкоди у зв'язку з порушенням положень Конвенції до шведських судів або до Канцлера юстиції, Суд в кількох справах вже зауважував, що формування національної судової практики відбувалося, починаючи з 2005 року, і дійшов висновку, що після прийняття Верховним судом рішення від 3 грудня 2009 року (NJA 2009 N 70) тепер існує доступний та ефективний засіб юридичного захисту, який має широке застосування та спроможний забезпечити виправлення стверджуваних порушень Конвенції (див. серед багатьох інших джерел посилання вище — рішення у справі «Ерікссон проти Швеції» (*Eriksson v. Sweden*), пп. 48–52, та рішення у справі «Марінковіч проти Швеції» (*Marinkovic v. Sweden*), (dec.), № 43570/10, п. 43, рішення стосовно прийнятності від 10 грудня 2013 року, та стосовно розвитку національної судової практики — останнє рішення, пп. 21–31). Проте цей засіб юридичного захисту, яким запроваджено загальний принцип права про те, що відшкодування у зв'язку з порушенням положень Конвенції може бути присуджено без безпосереднього посилання на норми шведського права, було запроваджено вже після подання цієї заяви 4 червня 2009 року. Оцінка того, чи вичерпано національні засоби юридичного захисту, завжди здійснюється з урахуванням дати подання заяви до Суду. При цьому постає питання, чи залишаються заявники зобов'язаними скористатися цим засобом юридичного захисту, щодо якого ще не сплив строк позовної давності. У виняткових випадках таке зобов'язання може існувати, зважаючи на конкретні обставини кожної справи (див., наприклад, рішення

у справі «Бруско проти Італії» (*Brusco v. Italy*), (dec.), № 69789/01, рішення стосовно прийнятності, ECHR 2001-IX, та «Андрій Георгієв проти Болгарії» (*Andrei Georgiev v. Bulgaria*), № 61507/00, п. 78, рішення від 26 липня 2007 року). У цьому відношенні слід зазначити, що розвиток національного законодавства в частині, що стосується цього питання, відбувався поступово і його відображено в судовій практиці без конкретного посилання на вид справ чи конкретну ситуацію що стосувалася заявників. До того ж різні провадження в національних судах у зв'язку з будівництвом залізниці, про яку йдеться, тривали впродовж дев'яти років — з 1999 по 2008 рік. За цих обставин було б нерозумно очікувати від заявників повторного звернення до національних судів чи до Канцлера юстиції з метою використання засобу юридичного захисту, який було запроваджено після подання цієї заяви. Таким чином, у цій справі не існує виняткових обставин, які б виправдовували відступ від загального правила про те, що питання вичерпання національних засобів юридичного захисту має оцінюватися з урахуванням часу подання заяви до Суду. Не було доведено, що на той час існувала практика присудження відшкодування збитків у зв'язку з порушенням положень Конвенції через відсутність доступу до суду. До того ж ще не було запроваджено засіб юридичного захисту у вигляді відшкодування шкоди, який би мав загальне застосування.

62. Таким чином, заперечення Уряду щодо вичерпання національних засобів юридичного захисту повинно бути відхилене.

63. Жодних інших підстав для визнання заяви непринятною не надано чи встановлено не було. Таким чином, заява повинна бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи заявників

64. Заявники стверджували, що, відмовивши заявникам у судовому перегляді рішення Уряду від 12 червня 2003 року про допустимість будівництва, шведські суди не забезпечили їм справедливий судовий розгляд щодо їхніх цивільних прав. Одразу після набрання чинності цим рішенням адміністративні органи влади і суди були зобов'язані його дотримуватися під час наступних судових розглядів і могли вирішувати лише питання, пов'язані з будівництвом та проектуванням залізниці. На думку заявників, єдиним ефективним способом вирішення питання щодо їхніх цивільних прав був судовий перегляд зазначеного рішення Верховним адміністративним судом. Проте така можливість була перекрита рішенням суду від 1 грудня 2004 року про відмову в задоволенні заяви про судовий перегляд стосовно більш пізнього провадження щодо плану будівництва залізниці та рішенням суду від 10 грудня 2008 року про

відмову в розгляді питань щодо місця розташування та впливу проекту будівництва під час провадження щодо плану будівництва залізниці.

2. Доводи Уряду

65. Уряд стверджував, що питання допустимості належить до повноважень Уряду, оскільки Уряд є більш компетентним в тому, що стосується перегляду загальних аспектів з урахуванням відносної важливості таких питань, як захист навколишнього середовища, політики зайнятості, регіональної політики тощо. Тому перегляд допустимості мав переважно політичний характер. Крім того, при вирішенні питань, пов'язаних з політикою містобудування і планування територій на регіональному рівні, де на першому місці стоять інтереси суспільства в цілому, держава має користуватися ширшою свободою розсуду, аніж коли мова йде виключно про цивільні права окремих осіб. До того ж ніщо не свідчило про те, що рішення про допустимість будівництва залізниці було свавільним або було прийнято з порушенням національного чи міжнародного законодавства, або що Уряд допустив фактичну або юридичну помилку. Уряд також стверджував, що було дотримано справедливий баланс між конкуруючими інтересами приватних осіб та суспільства в цілому.

66. До того ж Уряд заявив, що заявники мали чітку практичну можливість оскаржити дії, які вони вважали втручанням у свої права, під час різних проваджень щодо будівництва залізниці. Уряд стверджував, зокрема, що у цій справі було дотримано мінімальні гарантії щодо забезпечення справедливого балансу між інтересами заявників та інтересами суспільства: будівництву залізниці передувала процедура оцінки впливу на навколишнє природне середовище, оцінка вірогідності дотримання чинних природоохоронних норм та надання можливості зацікавленим сторонам, у тому числі заявникам у цій справі, висловити свої погляди з цього приводу.

67. Уряд також стверджував, що вимоги заявників, що стосувалися впливу на здоров'я людей, навколишнє природне середовище та пошук альтернативних ділянок для будівництва залізниці, насправді розглядалися в рамках провадження щодо прийняття плану будівництва залізниці, включаючи судовий перегляд Верховним адміністративним судом у 2008 році. Заявники також мали можливість звернутися до компетентних органів влади та судів для розгляду питання щодо стверджуваних незручностей, пов'язаних із будівництвом залізниці, у тому числі таких, як зменшення вартості житла та наявність шуму. Уряд також зазначив, що більшість заявників отримали компенсацію за шкоду, завдану зменшенням житлової цінності чи безповоротною втратою ринкової вартості, та що було вжито заходів для зменшення чи усунення несприятливого впливу

шуму. Заявники, які зазнали цього впливу, буді́мто ще мали можливість порушити справу про відшкодування шкоди.

3. Оцінка Суду

68. Від самого початку Суд визнає складність планування і будівництва інфраструктурних проєктів, таких як залізниця у цій справі, а також публічний та економічний інтерес, що виникає у цьому процесі. Вибір порядку регулювання будівництва залізниць є політичним рішенням, яке кожна договірна держава має приймати сама, зважаючи на притаманні саме їй демократичні процеси. Пункт 1 статті 6 не можна тлумачити як такий, що надає перевагу певній одній схемі над іншою. Що вимагає пункт 1 статті 6 — то це, щоб приватним особам було надано доступ до суду в будь-який час, коли у них виникають обґрунтовані скарги щодо незаконного втручання в здійснення ними одного з їхніх (цивільних) прав, визнаних національним законодавством (див. посилання вище «Атанасоглу та інші проти Швейцарії» (*Athanassoglou and Others v. Switzerland*) [Велика Палата], п. 54).

69. Повертаючись до обставин цієї справи, очевидно і безсумнівно те, що заявники мали цивільні права, принаймні право володіння своїм майном, на які вони послалися в рамках провадження в національних судах. Як зазначалося вище (пункт 58), рішення Уряду від 12 червня 2003 року про надання дозволу на будівництво залізниці в межах зазначеного «коридору» одразу після набрання ним чинності набуло обов'язкової сили по відношенню до наступних переглядів питання щодо будівництва залізниці. Таким чином, перегляд рішення Уряду Верховним адміністративним судом був би закономірним на часі для вирішення питання щодо прав власників місцевої нерухомості. Проте суд 1 грудня 2004 року відмовив заявникам у їхньому праві на звернення до суду (*locus standi*), зазначивши, що сторони, які зазнали значного впливу від будівництва майбутньої залізниці, мають право на судовий перегляд більш пізнього рішення Уряду щодо плану будівництва залізниці. Тим не менш, суди під час наступних проваджень, у тому числі Верховний адміністративний суд під час розгляду плану будівництва залізниці у 2008 році, дійшли висновку відповідно до чинних правил, що вони були зобов'язані дотримуватися рішення Уряду щодо допустимості будівництва і, відповідно, не розглядали будь-яких питань, які були визначені цим рішенням.

70. Дійсно, певні деталі проєкту будівництва залізниці могли бути вирішені в рамках наступного провадження і кілька заявників отримали певну компенсацію за заподіяний вплив внаслідок цього будівництва. Проте фактом залишається те, що заявники не мали змоги на будь-якій стадії провадження в національних органах влади домогтися судового перегляду

рішень органів влади, у тому числі питання про те, чи не порушувало місце розташування залізниці їхні права як власників майна. Таким чином, незважаючи на те, що Верховний адміністративний суд у 2008 році погодився зі статусом заявників як сторін процесу, вони не мали доступу до суду для вирішення питання щодо їхніх цивільних прав у цій справі.

Таким чином, у цьому відношенні було допущено порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

71. Посилаючись на ті самі факти та на висновки Суду у справі «Ташкин та інші проти Туреччини» (*Taşkın and Others v. Turkey*), № 46117/99, п. 119, ЕСНР 2004-Х, заявники заявили, що було також допущено порушення їхнього права на повагу до їхнього приватного і сімейного життя за статтею 8 Конвенції, оскільки ця стаття передбачала право «на оскарження до судів будь-якого рішення, дії чи бездіяльності, якщо вони вважають (вважали), що їхні інтереси або інші зауваження [не були] достатньо враховані у процесі прийняття рішення».

72. Уряд заперечував. Ним було подано попередні заперечення такого самого змісту, що й за статтею 6. Крім того, Уряд стверджував, що, навіть якби мало місце втручання в права заявників за статтею 8, не було доведено, що будівництво залізниці, про яку йдеться, мало на них такий негативний вплив, що було досягнуто мінімального рівня, необхідного для того, щоб застосовувати статтю 8 Конвенції.

73. Суд зазначає, що ця скарга по суті є аналогічною скарзі, розглянутій вище за статтею 6. Зважаючи на наявність такого зв'язку, ця скарга повинна бути визнана прийнятною. Проте з огляду на висновки Суду за статтею 6 Суд доходить висновку, що жодного окремого питання за статтею 8 не виникає.

III. ЗАСТОСОВУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

74. Стаття 41 Конвенції передбачає таке:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

А. Шкода

75. Заявники заявили, що не вимагають жодного іншого відшкодування, окрім відшкодування їхніх витрат на представництво інтересів у судах, адже вони подали свою заяву, керуючись принциповою позицією.

76. Таким чином, Суд не присуджує жодної суми відшкодування вищезазначеної шкоди.

В. Судові витрати

77. Заявники вимагали загалом 562 500 шведських крон (приблизно 61 000 євро) на відшкодування судових витрат, понесених під час провадження у Верховному адміністративному суді щодо плану будівництва залізниці та під час провадження в Європейському Суді. Ця сума включала адвокатський гонорар за 100 годин роботи пана Росенгрена (60 годин під час провадження в національному суді і 40 годин під час провадження у Суді) та витрати на 50 годин роботи пана Еббессона (20 годин під час провадження в національному суді та 30 годин під час провадження у Суді), ставка кожного з яких становила 3 750 шведських крон за годину роботи (приблизно 410 євро) включно з податком на додану вартість (ПДВ).

78. Уряд заявив, що вимоги про відшкодування витрат на оплату адвокатського гонорару, які виникли під час провадження у національному суді, є надмірними і не містять достатніх уточнень щодо конкретного часу, витраченого на кожну роботу. Уряд також зазначив, що пан Росенгрен представляв інтереси шістьох заявників, які не беруть участі у справі, що розглядається Судом. Крім того, заявлена погодинна ставка перевищувала розмір погодинної ставки гонорару юристів у Швеції, яка у 2013 році становила 1 552,50 шведських крон (включно з ПДВ). У сукупності Уряд допускав відшкодування витрат на провадження в національному суді на суму 62 125 шведських крон (приблизно 6 800 євро), що відповідало 30 годинам роботи пана Росенгрена та 10 годинам роботи пана Еббессона. Що стосується провадження у Європейському Суді Уряд також дійшов висновку, що ці вимоги є надмірними, зазначивши, що захисники обох сторін вже були ознайомлені з матеріалами справи, оскільки представляли інтереси заявників під час провадження в національному суді. Таким чином, сума відшкодування в рамках провадження в Європейському Суді не повинна перевищувати 54 375 шведських крон (приблизно 5 900 євро), що відповідає 20 годинам роботи пана Росенгрена та 15 годинам роботи пана Еббессона. Насамкінець Уряд заявив, що розмір відшкодування має бути зменшено у тому випадку, якщо Суд визнає порушення Конвенції лише стосовно частини скарг заявників.

79. Беручи до уваги практику Суду, заявник має право на відшкодування судових витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були необхідними і дійсно понесеними, а їх розмір був розумним по відношенню до обсягу послуг. У цій справі слід взяти до уваги той факт, що пан Росенгрен представляв також інтереси інших заявників під час провадження в національному суді, що значна частина клопотань заявників, особливо в рамках провадження в національному суді, стосувалася природоохоронних питань, які вважалися такими, що не стосуються «цивільних прав» заявників в розумінні статті 6 Конвенції, та що, хоча це і не так важливо,

скаргу за статтею 8 було визнано такою, що не піднімає жодного окремого питання. Провівши оцінку витрат у сукупності, Суд вважає розумним присудити загальну суму в розмірі 20 000 євро, включаючи ПДВ, на відшкодування судових витрат, понесених під час провадження в національному суді та під час провадження у Суді.

В. Пеня

80. Суд вважає за доцільне нараховувати пеню, виходячи з розміру граничної кредитної ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

НА ЦИХ ПІДСТАВАХ СУД ОДНОГОЛОСНО:

1. *Визнає* заяву прийнятною.
2. *Постановляє*, що було допущено порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.
3. *Постановляє*, що жодного окремого питання за статтею 8 Конвенції не виникає.
4. *Постановляє*
 - (а) що впродовж трьох місяців від дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити обом заявникам разом 20 000 євро (двадцять тисяч євро) на відшкодування судових витрат, разом із будь-якими податками, що можуть нараховуватись на цю суму; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
 - (б) що зі спливом зазначеного тримісячного строку і до повного розрахунку на зазначену суму нараховуватиметься простий відсоток у розмірі граничної кредитної ставки Європейського центрального банку, що діятиме в цей період, плюс три відсоткові пункти.
5. *Відхиляє* решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою і повідомлено письмово 25 вересня 2014 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія Вестердік
(Claudia Westerdiek)
Секретар

Марк Віллігер
(Mark Villiger)
Голова

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

ПЕРША СЕКЦІЯ

**СПРАВА КАПА ТА ІНШІ ПРОТИ ПОЛЬЩІ
(CASE OF KAPA AND OTHERS v. POLAND)**

(Заяви №№ 75031/13 та 3 інші)

РІШЕННЯ

Стаття 8. • Повага до житла • Справедливий баланс не дотриманий при перенаправленні маршруту для важкого транспорту на необладнану дорогу недалеко від будинків заявників, що створило для них серйозні незручності • Відсутність вчасної й адекватної реакції від національних органів влади на проблеми, з якими стикнулись місцеві мешканці

СТРАСБУРГ

14 жовтня 2021 р.

ОСТАТОЧНЕ

28/02/2022 р.

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі Капа та інші проти Польщі (Kapa and Others v. Poland)

Європейський суд з прав людини (Перша секція), засідаючи Палатою, до складу якої увійшли:

Ксенія Туркович (Ksenija Turković), Голова,

Петер Пачолай (Péter Paczolay),

Кшиштоф Войтичек (Krzysztof Wojtyczek),

Алена Полачкова (Alena Poláčková),

Джилберто Фелічі (Gilberto Felici),

Ерік Веннерстрьом (Erik Wennerström),

Іоанніс Ктістакіс (Ioannis Ktistakis), судді,

i Рената Дегенер (Renata Degener), Секретар секції,

беручи до уваги: заяви (№№ 75031/13, 75282/13, 75286/13 та 75292/13) проти Республіка Польща, подані до Суду відповідно до статті 34 Конвенції Про захист прав людини і основоположних свобод («Конвенція») 22 листопада 2013 року чотирма польськими громадянами, першою заявницею, пані Катажиною Капа, другим заявником, паном Яцеком Ющиком, третім заявником, паном Матеушем Ющиком, і четвертою заявницею, пані Барбарою Ющик («заявники»), як зазначено у доданій таблиці; рішення повідомити про заяви Уряд Польщі (далі — «Уряд»); зауваження сторін; після обговорення в закритому засіданні 21 вересня 2021 року, постановляє таке рішення, ухвалене того самого дня:

ВСТУП

1. У цій справі порушується питання за статтею 8 у зв'язку з тим, що органи державної влади впродовж більш ніж двох років спрямовували надзвичайно інтенсивний денний і нічний автомобільний рух необладнаною для таких цілей дорогою, яка проходить через центр міста в безпосередній близькості від будинку заявників. Це, за словами заявників, призвело до того, що вони потерпали від серйозних незручностей: шуму (що перевищував національні та міжнародні норми), вібрацій та вихлопних газів.

ФАКТИ

2. Перша заявниця народилася в 1984 році. Другий заявник народився 1958 року. Третій заявник народився в 1991 році, а четверта заявниця народилася в 1959 році. Заявники є родичами і проживають разом у селі Смолице. Їхні інтереси представляв пан Л. Бридак, адвокат, який практикує у Варшаві.

3. Уряд був представлений його Уповноваженими, пані Я. Хжановською, а потім паном Я. Собчаком, співробітниками Міністерства закордонних справ.

4. Факти у справі, встановлені національними судами під час цивільного провадження, описаного нижче, та подані сторонами, можна резюмувати так.

I. ПЕРЕДІСТОРІЯ СПРАВИ

5. З невстановленої дати сім'я заявника проживає в окремому будинку, розташованому в селі Смолице за адресою: вулиця Цегельняна, 11, за кілька метрів від дороги національного значення № 14 («дорога N14»).

6. Дорога N14 проходить паралельно вулиці заявників через центр сусіднього міста Стрикув, у якому проживає близько 3 500 осіб. Там, де дорога N14 проходить через Стрикув, вона відома як вулиця Варшавська.

7. У південній частині Стрикува, приблизно за 1 км від будинку заявників, автомагістраль А2 перетинає дорогу N14. Перехрестя цих двох доріг відоме як «розв'язка Стрикув II».

8. Автомагістраль А2 є частиною Другого європейського транспортного коридору, що з'єднує Ганновер, Берлін, Франкфурт, Познань, Варшаву, Брест, Мінськ і Москву. Вона проходить через усю центральну Польщу і є однією з найважливіших доріг у країні.

9. Польська частина автомагістралі, що має назву Автомагістраль Свободи (*Autostrada Wolności*), будувалася по ділянках протягом декількох років, з початку будівництва в 2001 році. Наразі вона складається з одинадцяти відрізків загальною протяжністю 475 км. Деякі відрізки автомагістралі є платними, інші — безкоштовні.

10. Один з відрізків автомагістралі проходить між Коніном і Стрикувом і має протяжність 103 км. Наразі на ньому функціонують три смуги руху. З 2006 року до середини 2011 року проїзд цим відрізком автомагістралі А2 був безкоштовним. Наразі плата за проїзд становить близько 2,50 євро (EUR).

11. Під час будівництва у 2006 році цей відрізок автомагістралі закінчувався на перехресті Стрикув II, і весь рух автомагістраллю було тимчасово перенаправлено безпосередньо на дорогу N14.

12. Стрикув перебуває під управлінням органів місцевої влади Лодзького воєводства.

13. У місцевому генеральному плані Стрикува 1994 року і в пізніших версіях цього плану передбачено проєкт автомагістралі з кільцевою дорогою навколо міста.

II. ПРОВАДЖЕННЯ, ЩО СТОСУЄТЬСЯ БУДІВНИЦТВА ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ВІДРІЗКУ АВТОМАГІСТРАЛІ А2 МІЖ НАСЕЛЕНИМИ ПУНКТАМИ КОНІН І СТРИКУВ

14. Перший етап дворівневої процедури будівництва автомагістралі А2 розпочався 25 серпня 1995 року, коли голова Центрального управління планування (*Centralny Urząd Planowania*) видав рішення, яке вказувало, де буде розташовуватися автомагістраль.

15. 13 лютого 1996 року Міністр довкілля ухвалив рішення про маршрут відповідного відрізка автомагістралі між містами Вжесьня (біля Коніна) і Стрикув.

16. Другий етап процедури, а саме адміністративну процедуру з питання розташування відповідного відрізка автомагістралі А2, було розпочато 18 квітня 1996 року.

17. 26 квітня 1996 року мер міста Стрикув висловив офіційне заперечення проти плану розміщення тимчасового кінцевого пункту автомагістралі А2 (майбутньої розв'язки Стрикув II) на території гміни Стрикув.

18. Серед іншого, мер запропонував два альтернативних місця для кінцевого пункту відрізка, а саме Лович, що належить до Лодзького воєводства, і Жирардув, що належить до Мазовецького воєводства. Мер стверджував, що рух по національній дорозі № 71 і регіональній дорозі № 712, що проходять через Стрикув, і так дуже інтенсивний. Перенаправлення автомагістралі через місто без створення альтернативного дорожнього сполучення може ускладнити місцевий дорожній рух і створити екологічні ризики.

19. 23 липня 1996 року воєвода Лодзького воєводства ухвалив, що відповідний відрізок автомагістралі А2 проходитиме через південну частину міста Стрикув.

20. З цією метою воєвода виклав перелік технічних умов, пов'язаних з проектом автомагістралі А2.

21. Зокрема, на етапі планування мали бути проведені такі заходи. Так звана «зона несприятливого впливу» мала бути визначена у світлі результатів розширеної і всебічної оцінки впливу на навколишнє середовище. Щодо проблемних територій мали бути проведені комплексні екологічні дослідження. Проект будівництва мав відображати результати цих досліджень. Житлові райони вздовж автомагістралі мали бути захищені від шуму за допомогою протишумових екранів та інших заходів. Ділянки вздовж автомагістралі мали бути обсажені зеленими насадженнями. На кожному етапі реалізації проекту власники нерухомості, яку зачіпає автомагістраль, мали бути захищені від тягара незручностей (шум, забруднення повітря і води), якщо вони були вищими за середній рівень.

22. Воєвода проінструктував інвестора, що відповідна заява на отримання дозволу на будівництво має супроводжуватися оцінкою результатів моніторингу місцевого шуму, а також розширеною оцінкою впливу на навколишнє середовище.

23. Воєвода усунувся від оцінки заперечення, висунутого мером Стрикува, оскільки, як він пояснив, у світлі відповідних положень Закону про платні автомагістралі, рішення про розміщення автомагістралі не може виходити за межі рішення, ухваленого начальником Центрального планового управління 25 серпня 1995 року, що стосувалося тільки відрізка автомагістралі в межах Лодзького воєводства. Воєвода дійшов висновку, що розвиток автомагістралі справді має бути організовано по відрізках. Очікування планування відрізка після Стрикува до затвердження місця розташування ділянки до Стрикува зробило б весь проект невігідним для інвестора.

24. У вищезгаданому рішенні від 23 липня 1996 року не розглядалося питання про перенаправлення руху автомагістраллю через дорогу N14.

25. Однак, у 2002 році було підготовлено низку звітів про оцінку впливу на навколишнє середовище. Ці документи не були представлені Суду.

26. Під час громадських консультацій щодо проекту будівництва автомагістралі одна асоціація із захисту довкілля подала низку заяв, а пізніше була прийнята як сторона в цьому адміністративному провадженні. Зокрема, асоціація просила провести дослідження для оцінки впливу автомагістралі на здоров'я населення. З цією метою вони просили провести моніторинг стану здоров'я мешканців, які проживають у радіусі 1 км від автомагістралі. Асоціація також попросила захистити окремих вразливих жителів від впливу майбутнього автомобільного руху.

27. 12 лютого 2003 року, враховуючи результати оцінки акустичного впливу автомагістралі на здоров'я населення, воєвода Лодзького воєводства видав указ. Таким чином, воєвода оголосив частину відрізка автомагістралі, розташовану безпосередньо перед Стрикувом, зоною з обмеженим рухом.

28. 26 березня 2003 року воєвода Лодзького воєводства затвердив проект будівництва інвестором відповідного відрізка автомагістралі A2 і видав Головному управлінню національних доріг і автомагістралей (*Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad*, далі «Управління доріг і автомагістралей») дозвіл на будівництво. Що стосується запиту екологічної асоціації про проведення моніторингу стану здоров'я населення, воєвода наголосив, що в законодавстві не існує жодних правових норм, які б регулювали такі дії. Загалом, на думку воєводи, проект пропонує рішення, що забезпечують захист довкілля.

29. У вищезазначеному рішенні не розглядалося питання про перенаправлення руху автомагістралю через дорогу N14.

30. 14 липня 2003 року Головний інспектор будівельного нагляду (*Główny Inspektor Nadzoru Budowlanego*) відхилив як несвоєчасну апеляцію, подану екологічною асоціацією на рішення про видачу дозволу на будівництво.

31. 25 липня 2006 р. Інспектор будівельного нагляду з Лодзького воєводства дозволив Управлінню доріг і автомагістралей використовувати цей відрізок автомагістралі. У цьому рішенні не розглядалося питання про перенаправлення руху автомагістралі через дорогу N14.

III. ПРОВАДЖЕННЯ, ЩО СТОСУЄТЬСЯ БУДІВНИЦТВА ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ВІДРІЗКУ АВТОМАГІСТРАЛІ A2 МІЖ НАСЕЛЕНИМИ ПУНКТАМИ КОНІН І СТРИКУВ

A. Хронологія подій і моніторинг дороги N14

32. 26 липня 2006 року Управління доріг і автомагістралей відкрило новий двосмуговий відрізок автомагістралі A2, що проходить між містами Конін і Стрикув (розв'язка Стрикув II).

33. Автомагістраль була безпосередньо з'єднана з дорогою N14, що веде на північ, до Варшави і Лодзю.

34. Після відкриття цього відрізка автомагістралі A2 рух у центрі Стрикува, особливо вантажного транспорту, значно збільшився.

35. Оцінка впливу, проведена у вересні 2006 року Варшавським інститутом охорони навколишнього середовища (*Instytut Ochrony Środowiska*), показала, що рівень шуму на дорозі N14 значно перевищує встановлені законом норми.

36. Мешканці Стрикува та околиць виступили з протестами і закликали владу терміново обмежити рух дорогою N14, особливо в нічний час.

37. У період з 2006 по 2017 рік заявники не подавали жодних скарг на шум, вібрацію або забруднення повітря до місцевих органів влади, відповідальних за охорону навколишнього середовища. Вони також не просили провести будь-яку спеціальну оцінку забруднення або шуму щодо їхньої власності.

38. Унаслідок протестів і скарг інших жителів Стрикува 10 серпня 2006 року Управління доріг і автомагістралей представило міській раді план прискореного будівництва кільцевої дороги, що з'єднує автомагістраль A2 з дорогою N14 поза межами міста. Як альтернативу було запропоновано продовжити автомагістраль A2 на 1,7 км за південну міську межу, щоб з'єднати її з прилеглою автомагістраллю A1.

39. У вересні 2006 року був проведений моніторинг шуму на приватне замовлення експертами Інституту охорони навколишнього середовища (*Instytut Ochrony Środowiska*). Їхній звіт було складено 15 січня 2007 року.

40. Згідно з цим звітом, за даними вимірювань у вересні 2006 року, середня кількість автомобілів, що проїжджають через Стрикув дорогою N14, становила 15 381 у денний час і 2 818 у нічний. Рівень шуму, виміряний у Стрикуві в той самий час, значно перевищував національні норми, які на той момент становили: 60 дБ вдень і 50 дБ вночі (див. пункт 108 нижче). Зокрема, рівні шуму в житлових районах перевищували норми на 9,9 дБ (L_{Aeq} — еквівалентний безперервний рівень звуку) та 12,7 дБ (L_{Aeq}) вдень і на 18,5 дБ (L_{Aeq}) та 21,3 дБ (L_{Aeq}) вночі.

41. Експерти зазначили, що основною причиною шуму є рух вантажного транспорту, який становить від 40 до 47% від усього трафіку в Стрикуві.

На їхню думку, така велика кількість вантажівок була вкрай незвичною для міського руху.

42. Експерти дійшли висновку, що з шумом не можна миритися в довгостроковій перспективі, навіть якщо припустити, що ситуація має тимчасовий характер. Вони рекомендували вжити жорстких заходів, щоб вивести значну частину вантажного транспорту за межі міста.

43. Також у 2006 році Головною інспекцією з охорони довкілля (*Główny Inspektorat Ochrony Środowiska*) був проведений моніторинг забруднення повітря і води. Зокрема, було встановлено, що середньорічна концентрація діоксиду сірки та діоксиду азоту (забруднюючих речовин, що сприяють кислотним відкладенням та евтрофікації, що, у свою чергу, може призвести до зміни якості ґрунту та води) на вулиці Варшавській становила $8,9 \text{ мкг/м}^3$ і $33,1 \text{ мкг/м}^3$ (мікрограмів на кубічний метр) відповідно. За шкалою від I до V річкові води в цьому районі отримали оцінку IV, «незадовільно». Вода в Стриківському колодязі була оцінена як II, «хороша якість».

44. У жовтні 2006 року було відремонтовано покриття вулиці Варшавської в Стрикуві.

45. У грудні 2006 року Управління доріг і автомагістралей реорганізувало автомагістраль A2, щоб зменшити незручності, пов'язані зі збільшенням трафіку в Стрикуві. Зокрема, альтернативні дороги на Варшаву були вказані користувачам автомагістралі за допомогою дорожніх знаків.

46. На думку одного з експертів, призначених Варшавським окружним судом (*Sąd Okręgowy*), вищеописані заходи дали змогу знизити рівень трафіку на дорозі N14 до рівня, який існував до 2006 року, але не усунули шум, який видавали вантажівки, особливо в нічний час (див. також пункт 78 нижче). Вимірювання, проведені експертом у вересні 2008 року, засвідчили, що дорога N14, як і раніше, схильна до інтенсивного і швидкого руху, що включає велику кількість вантажівок. На думку уряду, це може бути частково викликано розвитком промислових зон і зон обслуговування в Стрикуві.

47. Призначений судом експерт далі зазначив, що 31 серпня 2006 року проект, що стосується спеціальних обмежень і реорганізації руху (див. пункт 45 вище), було затверджено (органом, відповідальним за управління дорогами і мостами, *Biuro Zarządzania Drogami i Mostami*), незважаючи на його різні недоліки. Зокрема, всупереч чинному законодавству, проект не містив визначених карт, технічного опису (включно з характеристиками дороги та руху), термінів реалізації та імені розробника проекту. 15 вересня 2006 року проект було зареєстровано в Управлінні з будівництва автомагістралей (*Biuro Zarządzania Budową Autostrady*), щоб його можна було реалізувати, а дата реалізації була призначена на 1 жовтня 2006 року. Зважаючи на велику кількість дорожніх знаків, які необхідно було виготовити за індивідуальним замовленням, реорганізація руху була проведена в грудні 2006 року.

48. Управління доріг і автомагістралей вирішило відмовитися від встановлення протишумових екранів уздовж дороги N14, оскільки місця вздовж вулиці Варшавської було недостатньо, а доступ до численних

індивідуальних ділянок уздовж вулиці не можна було перекривати чи візуально ускладнювати.

49. Експлуатація автомагістралі призвела до створення різних логістичних центрів і великих складів у районах Смолице та Стрикув. Таким чином, на вулицях цих міст було зафіксовано загальне збільшення інтенсивності руху.

50. Згідно зі звітом, складеним 30 листопада 2010 року іншим експертом, призначеним Варшавським окружним судом, Управління доріг і автомагістралей не могло передбачити, який рівень трафіку в Стрикуві виникне в результаті експлуатації цього відрізка автомагістралі А2. Рух вантажівок був викликаний не тільки експлуатацією автомагістралі, а й іншими національними та регіональними дорогами в околицях Стрикув.

В. Порівняльна оцінка впливу на довкілля, проведена для автомагістралі А2 в районі розв'язки Стрикув II

51. У січні 2008 року був опублікований звіт про оцінку впливу на навколишнє середовище після будівництва частини автомагістралі А2 між Домб'є і Стрикувом (57 км до Стрикува).

52. У цьому документі наводиться нижчеказана відповідна інформація, що стосується району розв'язки Стрикув II.

53. Вимірювання, проведені в різних напрямках автомагістралі, виявили нижчеописану статистику руху.

54. 21 серпня 2007 року кількість легкових автомобілів на годину коливалася від 282 до 475 у період з 6 ранку до 10 вечора, і від 114 до 206 у період з 10 вечора до 6 ранку. Кількість вантажних автомобілів (таких як вантажівки або автобуси) на годину коливалася від 191 до 296 у період з 6 ранку до 10 вечора, і від 162 до 234 з 10 вечора до 6 ранку. Відсоток вантажних автомобілів у дорожньому русі досяг максимуму в 47,5% з 6 ранку до 10 вечора і в 64,4% з 10 вечора до 6 ранку. Загальна кількість автомобілів, порахованих за добу, становила 12 499.

55. 23 серпня 2007 року кількість легкових автомобілів на годину варіювалася від 220 до 416 з 6 ранку до 10 вечора, і від 94 до 190 з 10 вечора до 6 ранку. Кількість вантажних транспортних засобів (таких як вантажівки або автобуси) на годину коливалася від 195 до 302 з 6 ранку до 10 вечора, і від 175 до 230 — з 10 вечора до 6 ранку. Відсоток вантажних автомобілів у дорожньому русі досяг максимуму в 48,8% з 6 ранку до 10 вечора і в 66,9% з 10 вечора до 6 ранку. Загальна кількість автомобілів, порахованих за добу, становила 11 587.

56. Загалом, середня кількість транспортних засобів у районі розв'язки Стрикув II становила 11 244 з 6 ранку до 10 вечора і 3 006 з 10 вечора до 6 ранку, а загальна кількість транспортних засобів за добу становила 14 250. Майже 52% цього трафіку становили важкі автомобілі.

57. Вимірювання, проведені конкретно щодо розв'язки між автомагістраллю А2 і дорогою N14, виявили таку кількість транспортних засобів: 14 552 легкових автомобіля на добу; 5 934 вантажних автомобіля на добу; 12 718 легкових автомобілів між 6 ранку і 10 вечора; 4 320 вантажних автомобілів між 6 ранку і 10 вечора; загалом 17 038 транспортних засобів між 6 годиною ранку і 10 годиною вечора; 1 834 легкових транспортних засоби між 10 годиною вечора і 6 годиною ранку; 1 614 вантажних транспортних засобів між 10 годиною вечора і 6 годиною ранку; і загалом 3 448 транспортних засобів між 10 годиною вечора і 6 годиною ранку.

58. Середня швидкість становила 105 км/год для легкових автомобілів і 75 км/год для вантажних автомобілів.

59. Вимірювання рівня шуму, які проводилися переважно в сонячні дні в серпні 2007 року на відстані від 25 до 800 метрів від краю дороги та на висоті 4 метрів, показали, що шум коливався від 49,3 до 61,8 дБ удень і від 47,7 до 59,6 дБ уночі. Встановлені законом рівні шуму були перевищені вдень на трьох із вісімнадцяти вимірювальних станціях (на 1,8 дБ) і вночі на п'ятнадцяти з вісімнадцяти станцій (на 9,6 дБ). Під час моніторингу було неможливо відокремити шум, що походить від автомагістралі А2, від шуму, який продукують інші джерела, такі як місцева діяльність або місцеві дороги.

60. Середньорічні рівні забруднюючих речовин у повітрі за 2006 рік були такими: 16–20 мкг/м³ діоксиду азоту (встановлене законом обмеження в 40 мкг/м³ не було перевищено); 9–15 мкг/м³ діоксиду сірки (встановлене законом обмеження в 20 мкг/м³ не було перевищено); 16–18 мкг/м³ РМ₁₀ (встановлене законом обмеження в 40 мкг/м³ не було перевищено); 1,5–2,5 мкг/м³ бензо(а)пірену (встановлену законом межу в 5 мкг/м³ не було перевищено); і 0,05 мкг/м³ свинцю (встановлену законом межу в 0,5 мкг/м³ не було перевищено).

61. У звіті про оцінку впливу на навколишнє середовище за 2008 рік також зазначено, що на ділянці автомагістралі А2 між Коніном і Стрикувим було встановлено тридцять чотири протишумові екрани заввишки від 2,5 до 4,5 метрів і п'ять двометрових шумозахисних бар'єрів.

62. Цей відрізок автомагістралі було обладнано водонепроникними кюветами і пристроями, які частково очищали дорожній мул перед його відведенням.

63. Уздовж автомагістралі було висаджено дерева і чагарники для зниження рівня забруднення діоксидом азоту, який, як очікувалося, буде виділятися в результаті руху автомагістраллю. Автори звіту дійшли висновку, що, оскільки зелені насадження було висаджено зовсім нещодавно, вони ще не виконують свою фільтрувальну функцію.

С. Розробка розширення автомагістралі А2 між розв'язками Стрикув II і Стрикув I

64. У той час як велося будівництво ділянки автомагістралі між Коніном і розв'язкою Стрикув II, влада розробляла проєкт розширення автомагістралі на 1,7 км через південну околицю Стрикува, між розв'язками Стрикув II і Стрикув I.

65. Оцінка впливу на довкілля цієї частини автомагістралі А2 була завершена у вересні 2003 року. Після отримання низки дозволів, наприкінці 2006 року почалися роботи. Вони мали завершитися восени 2008 року. Потім роботи сповільнилися через відсутність державного фінансування або, на думку заявників, через наполегливе невикористання Управлінням доріг і автомагістралей коштів, виділених державою та Європейським Союзом на реалізацію проєкту.

66. 22 грудня 2008 року вищезгадане розширення автомагістралі А2 було відкрито для використання.

67. Як виявилось, розширення ефективно зменшило потік вантажних транспортних засобів на дорозі N14, особливо в районі, де розташований будинок заявників. Заявники підтвердили, що інтенсивність руху знизилася до прийняттого рівня.

D. Вплив експлуатації відрізка автомагістралі А2 на здоров'я людей

68. У приватно замовленому звіті, складеному психологами 15 вересня 2008 року, йшлося про те, що на життя людей, які живуть на вулиці Варшавській та прилеглих вулицях, дуже погано впливає збільшений рух на дорозі N14.

69. По-перше, вулицю Варшавську було дуже важко перейти.

70. По-друге, автомобілі видавали багато шуму і вихлопних газів, спричиняли вібрацію та інші незручності. Ці незручності тривали практично двадцять чотири години на добу. У результаті жителі не могли відкрити вікна, а їхнім будинкам було завдано шкоди. Жителі відчували серйозний стрес, викликаний шумом і (ще більш шкідливим) інфразвуком, що виходив від вантажівок та інших транспортних засобів з великими двигунами. Ситуацію також погіршувала висока концентрація вихлопних газів і вібрації.

71. На думку експертів, сильний і постійний шум може являти собою фактор біологічного стресу, що викликає фізіологічні зміни в організмі людини. Такий біологічний стрес спочатку викликає реакцію організму людини, а в разі сильного подразника (шум понад 60 дБ) може призвести до смерті. Триваліший вплив подразника спричиняв безсоння, хронічне виснаження і також призводив до смерті. Серед учених була широко поширена думка, що через особливо міцні нейронні зв'язки між слуховим

апаратом і мозком, постійний звуковий шум спричиняє не тільки втрату слуху, а й психічний дискомфорт, а також нервові зриви та порушення функцій внутрішніх органів і мозку, такі як кардіологічні захворювання, інсульт, задишка, запаморочення, підвищення артеріального тиску і ризик розвитку виразок. У дітей шум може викликати розлади уваги та гіперактивність, труднощі в навчанні, агресію, замкнутість, апатію, безсоння, енурез і нічні страхи. Діти, які живуть у шумному середовищі, також були схильні до падіння загального імунітету, алергії, артрозу, шкірних захворювань, виразок, нудоти, панічних атак, закривів або діареї. Серед симптомів у дорослих — проблеми з кровообігом і травленням, болі в спині, астма, алергія, випадання волосся, депресія, тютюнова й алко-гольна залежність, агресія, депресія і безпліддя.

72. Ультразвук, від якого здебільшого страждали жінки та молоді люди, спричиняв, зокрема, біль у вухах, порушення слуху та мови, болі в шлунку та серці, а також розлади дихання та вироблення гормонів.

73. Вібрації можуть призвести до розвитку так званого «вібраційного синдрому», який серйозно впливає на різні функції організму.

74. Експерти дійшли висновку, що життя мешканців вулиці Варшавської у Стрикуві було жахливим, і вони ризикували отримати серйозні психофізіологічні відхилення, захворювання і навіть потенційне скорочення тривалості життя. Усі жителі скаржилися на переривання сну через нестерпний шум, інфразвук і вібрації. У деяких із них розвинулися автоімунні захворювання, пов'язані зі стресом.

Е. Цивільне провадження проти Управління національних доріг і автомагістралей

75. 1 квітня 2009 року заявники подали цивільний позов проти Державного казначейства та Управління національних доріг і автомагістралей, вимагаючи компенсації за шкоду їхньому фізичному і психічному здоров'ю та порушення їхнього права на мирне і спокійне приватне і сімейне життя, житло і почуття безпеки (справа № XXVC 408/09). Вони вимагали 15 000 польських злотих (PLN — приблизно 3 750 євро) на особу як компенсацію.

76. 7 квітня 2009 року Варшавський окружний суд приєднав справу заявників до позову, поданого роком раніше таким собі Б.В., чий будинок розташовувався в безпосередній близькості від ділянки заявників, уздовж дороги N14. Цей позивач вимагав компенсації в розмірі 60 000 злотих (близько 15 000 євро). Б.В. також просив зобов'язати відповідача реорганізувати рух, заборонивши в'їзд 25-тонних автомобілів у місто Стрикув. 20 лютого 2009 року він відкликав цю вимогу.

77. 22 листопада 2011 року Варшавський окружний суд відхилив позов позивачів про компенсацію. Зважаючи на безпрецедентний характер позову, заявників не зобов'язали нести будь-які витрати з розгляду.

78. Окружний суд ґрунтував свої рішення на таких доказах: різних звітах експертів з транспортної техніки та акустики, включно зі звітом від 30 листопада 2010 року (описаний у пунктах 79–87 нижче), а також доводах позивачів і фахівців, які працювали у відповідний час в Управлінні доріг і автомагістралей. Суд відхилив звіт, підготовлений Головною інспекцією з охорони навколишнього середовища на підставі результатів моніторингу забруднення повітря в районі (див. пункт 43 вище). Суд визнав, що, хоча загальновідомо, що збільшення інтенсивності руху транспорту призводить до збільшення викидів вихлопних газів, точна причина забруднення повітря в цьому районі невідома. Суд також визнав недоцільним вивчати результати звіту про моніторинг шуму, замовленого позивачами (див. пункт 39 вище), або отримувати експертні висновки про вплив шуму на психічне здоров'я позивачів.

79. Звіт, складений 30 листопада 2010 року призначеним судом експертом з організації дорожнього руху, було підготовлено для відповіді на запитання про те, чи вжило Управління доріг і автомагістралей адекватні та достатні заходи щодо організації дорожнього руху в Стрикуві. У звіті містяться такі зауваження і висновки, у частині, застосовній до цієї справи.

80. Автомагістраль А2 і дорога N14 на той момент були кращим маршрутом для водіїв. Цей відрізок доріг був безплатним, а технічні характеристики цих доріг були кращими, ніж у альтернативних доріг, N2 і N72.

81. Інтенсивний рух на дорозі N14, імовірно, збережеться до: (i) відкриття наступної ділянки дороги, між розв'язками Стрикув II і Стрикув I частина, що мала з'єднати автомагістраль А2 з автомагістраллю А1, що проходить з півдня на північ, трохи на схід від Стрикува); (ii) введення спеціальних обмежень руху; або (iii) справляння плати за проїзд по відрізьку автомагістралі А2 між Коніном і Стрикувом.

82. За оцінками, трафік на дорозі N14 після приєднання до неї автомагістралі А2 збільшився на 35% порівняно з 2005 роком. Вантажний трафік на дорозі N14 сягнув свого піку 2006 року, склавши 23% від загального обсягу перевезень того року. Це на 13% більше, ніж у попередні роки.

83. Відповідно до місцевого генерального плану в Стрикуві та його околицях було відзначено розширення будівель комерційного призначення (зокрема, складів). Це, цілком ймовірно, призвело до збільшення інтенсивності руху вантажівок та інших транспортних засобів, що доставляють вантажі, дорогою N14.

84. Розширення автомагістралі, яке відкрилося 22 грудня 2008 року, було тимчасовою конструкцією та не відповідало технічним характерис-

тикам автомагістралі. Воно також не було еквівалентним кільцевій дорозі, яка, як спочатку планувалося, повинна була вивести транспорт із центру Стрикува. Призначений судом експерт дійшов висновку, що існує висока ймовірність того, що, незважаючи на функціонування цього розширення, вулиця Варшавська залишалася основним транзитним маршрутом для транспорту, що відхилявся від автомагістралі А2, зокрема й вантажівок. Ця дорога була найкоротшим шляхом з півдня на північ, а також єдиною дорогою, що веде до складів і великих комерційних будівель у Стрикуві. Крім того, розширення 2008 року мало тенденцію до перевантаженості від руху транспорту. Загалом, однак, експлуатація цього тимчасового розширення сприяла зниженню інтенсивності руху на вулиці Варшавській після грудня 2008 року.

85. Через інтенсивний рух у період з 2006 по грудень 2008 року жителі Стрикува могли зіткнутися з труднощами під час перетину вулиці Варшавської пішки та виїзді на неї зі своїх ділянок. Коли рух на цій дорозі був перевантажений, місцеве населення зазнавало впливу від високого рівня шуму і вихлопних газів автомобілів, що стояли у заторах. Такі випадки значно порушували місцевий рух автотранспорту. Також часто фіксувалися випадки агресії між учасниками дорожнього руху.

86. Загальний висновок експерта був таким.

Інтенсивність руху транспорту вулицею Варшавською у Стрикуві після 26 липня 2006 року неможливо було повністю передбачити до відкриття ділянки автомагістралі А2 від Коніна.

За винятком недоліків проекту 2006 року, що стосується спеціальних обмежень руху (див. пункт 44 вище), Управління доріг і автомагістралей сумлінно реагувало на проблему збільшення інтенсивності руху. Зокрема, відомство здійснювало: і) регулярний моніторинг руху; ii) спеціальну реорганізацію руху в грудні 2006 року, причому ідею цього заходу було презентовано за два тижні після початку експлуатації відрізка автомагістралі; та iii) планування і будівництво розширення автомагістралі через розв'язку Стрикув І у грудні 2008 року.

87. Через брак коштів Управління доріг і автомагістралей не змогло побудувати кільцеву дорогу навколо Стрикува, як це було передбачено місцевим генеральним планом. З урахуванням цього факту, експерт дійшов висновку, що продовження автомагістралі через розв'язку Стрикув І є ефективним розв'язанням проблеми в найкоротші терміни.

88. Окружний суд визнав, що право заявників на здоров'я і мирне володіння своїм житлом було порушено, оскільки шум у місцях їхнього проживання, спричинений рухом транспорту, перевищував встановлені законом норми. Однак суд зазначив, що органи влади швидко визнали наявність проблеми, на яку звернули увагу мешканці району, і вжили

спеціального заходу, відповідно до якого частину транспорту було перенаправлено до столиці іншими дорогами. Органи влади також оперативно підготували і почали реалізовувати план довгострокового рішення, а саме будівництво розширення дороги за межами Стрикува. Станом на грудень 2008 року ці заходи дозволили значно знизити інтенсивність руху в місті. Беручи до уваги ці міркування, суд дійшов висновку, що органи влади діяли відповідно до закону, а саме статті 20 Закону від 21 березня 1985 року про дороги загального користування (див. нижче), і тому не можуть бути притягнуті до відповідальності за порушення особистих прав заявників. Цей елемент відрізняє цю справу від рішення Верховного суду (*Sąd Najwyższy*) від 23 лютого 2001 року (II SKN 394/00, див. нижче), в якому було вирішено, що терпимість органів місцевої влади до рівня шуму, що перевищує національні норми, є незаконною і може являти собою порушення особистих прав. Нарешті, суд зазначив, що компенсація не може бути присуджена відповідно до статті 417 Цивільного кодексу, оскільки заявники не довели, що шкода, заподіяна їм унаслідок підвищеного транспортного потоку в період з 2006 року по грудень 2008 року, призвела до втрати їхньої працездатності.

89. 19 грудня 2012 року Варшавський апеляційний суд (*Sąd Apelacyjny*) відхилив апеляцію заявників, не стягуючи з них судові витрати.

90. Апеляційний суд використав таку аргументацію.

91. Будівництво автомагістралі A2 переслідувало законний загальний суспільний інтерес і привертало увагу засобів масової інформації. У зв'язку з цим було зрозуміло, що автомагістраль не могла бути просто перекрита перед наближенням до Стрикува, і що рух мав бути спрямований через місто. Збільшення інтенсивності руху справді завдавало незручностей жителям району, але це було єдине доступне рішення, яке було технічно обґрунтованим. Дорога N14 діяла і до будівництва автомагістралі, і «ніхто не обіцяв... що будівництво [автомагістралі] усуне або зменшить рух на цій дорозі». Той факт, що рух, особливо вантажного транспорту, збільшився, був зумовлений факторами, які не залежали від управління доріг та автомагістралей. Зокрема, цей орган не відповідав за вибір водіїв і не міг передбачити, який тип транспортних засобів використовуватиме дорогу N14 замість альтернативних доріг, які ведуть із міста Конін. Також неможливо було передбачити вплив автомобілів на забруднення повітря, а саме, скільки автомобілів, що проїжджають вулицею Варшавською, не будуть обладнані каталізатором або матимуть не працюючі вихлопні труби, а також яка буде їхня швидкість і як часто вони використовуватимуть гальма. Управління доріг і автомагістралей діяло відповідно до закону, оскільки вжило спочатку разові, а потім довгострокові заходи щодо зниження шкідливого впливу транспорту.

92. Рішення апеляційного суду було вручено заявникам 24 травня 2013 року. Заявники не могли подати касаційну скаргу, оскільки вартість їхнього позову була нижчою за встановлений законом поріг у 50 000 злотих (див. пункт 105 нижче). Як виявилось, касаційна скарга, подана Б. В., з яким вони були спільними позивачами, була відхилена на процесуальних підставах.

ВІДПОВІДНА ПРАВОВА БАЗА ТА ПРАКТИКА

I. ДЕЛІКТНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

93. Стаття 23 Цивільного кодексу, який набув чинності 1964 року, містить невичерпний перелік так званих «особистих прав». У цьому положенні зазначено:

«Персональні права людини, зокрема здоров'я, свобода, честь, свобода совісті, ім'я або псевдонім, зображення, таємниця листування, недоторканність житла, наукова або художня творчість, [а також] винаходи та вдосконалення, охороняються цивільним правом незалежно від захисту, передбаченого іншими правовими нормами».

94. Пункт 1 статті 24 Цивільного кодексу передбачає:

«Особа, особисті права якої перебувають під загрозою [порушення] третьою стороною, може домагатися судової заборони, якщо тільки діяльність [на яку подається скарга] не є незаконною. У разі порушення [зацікавлена особа] може також вимагати від сторони, відповідальної за порушення, вжити необхідних заходів для усунення наслідків [порушення]... Відповідно до принципів цього Кодексу [зацікавлена особа] може також вимагати грошової компенсації або може просити суд присудити адекватну суму на користь конкретного суспільного інтересу».

95. Стаття 144 Цивільного кодексу передбачає таке:

«При здійсненні своїх прав, власник нерухомого майна повинен утримуватися від дій, що можуть порушити володіння суміжним нерухомим майном понад середній ступінь, який визначається соціально-економічним призначенням нерухомого майна та місцевими умовам».

96. Згідно зі статтею 222 § 2 Цивільного кодексу:

«Власник має право вимагати відновлення свого законного становища і припинення порушень закону від особи, яка порушує його право власності інакше, ніж шляхом позбавлення власника фактичного контролю над цим майном».

97. Для скарг, передбачених статтею 222 Цивільного кодексу, якщо вони стосуються нерухомого майна, строк позовної давності не встановлений (стаття 223 Цивільного кодексу).

98. Згідно зі статтею 415 Цивільного кодексу, що передбачає деліктну відповідальність особи, яка зі своєї вини заподіяла шкоду іншій особі, зобов'язана відшкодувати цю шкоду.

99. Згідно зі статтею 448 Цивільного кодексу, особа, чії особисті права було порушено, може вимагати компенсації. Відповідна частина цього положення свідчить:

«Суд може присудити адекватну суму в якості матеріального відшкодування за нематеріальну шкоду, якої зазнала будь-яка особа, чії особисті права були порушені. В якості альтернативи зацікавлена особа, незалежно від звернення по будь-яку іншу допомогу, яка може бути необхідна для усунення наслідків порушення, може попросити суд присудити адекватну суму на користь конкретного суспільного інтересу ...»

100. Крім того, стаття 77 § 1 Конституції Польщі 1997 року, що набрала чинності 17 жовтня 1997 року, і стаття 417 Цивільного кодексу Польщі передбачають відповідальність держави в цивільному правопорушенні. Останнє положення передбачає таке:

«Державне казначейство або [залежно від обставин] орган місцевого самоврядування чи інша юридична особа, відповідальна за здійснення державної влади, несе відповідальність за будь-яку шкоду, заподіяну незаконними діями або бездіяльністю, пов'язаними зі здійсненням державної влади».

101. Пункт 2 статті 417¹ Цивільного кодексу передбачає таке:

«Якщо шкоду було заподіяно винесенням остаточної постанови або остаточного рішення, відшкодування такої шкоди може бути стягнуто після того, як незаконність [постанови або рішення] була встановлена в ході відповідного розгляду, за винятком випадків, коли законом передбачено інше».

102. Стаття 417² Цивільного кодексу передбачає таке:

«Якщо особі було заподіяно шкоду внаслідок законного здійснення державної влади, потерпілий вимагає повного або часткового відшкодування та компенсації за умови, що обставини, зокрема непрацездатність потерпілого або його важке матеріальне становище, вимагають [винесення рішення на] справедливій основі».

103. Пункт 1 статті 445 Цивільного кодексу, що застосовується у разі, якщо особа зазнає фізичної шкоди або розладу здоров'я внаслідок незаконної дії чи бездіяльності державного агента, передбачає таке:

«... [Суд] може присудити потерпілій особі адекватну суму в якості матеріального відшкодування за заподіяну шкоду».

104. 23 лютого 2001 року Верховний суд ухвалив рішення у справі про шумові правопорушення, що виникають унаслідок руху швидкісною

дорогою, яка перебуває у віданні муніципалітету (II SKN 394/00). Насамперед суд постановив, що зобов'язання органів місцевої влади в контексті охорони довкілля випливають безпосередньо із Закону від 31 січня 1980 року про охорону та формування довкілля (*Ustawa o ochronie i kształtowaniu środowiska*), який було скасовано 26 жовтня 2001 року. Таким чином, положення цього закону в поєднанні з відповідними положеннями цивільного законодавства є достатньою підставою для пред'явлення позовів цивільного характеру. По-друге, терпиме ставлення органів місцевої влади до рівня шуму, що перевищує національні норми, було незаконним і могло являти собою порушення особистих прав. Крім того, прагнення усунути наслідки порушення цих прав шляхом зведення протишумових екранів підпадає під дію статті 24 § 1 Цивільного кодексу.

II. КАСАЦІЙНЕ ОСКАРЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

105. Згідно з пунктом 1 статті 398² Цивільного кодексу, касаційна скарга не подається у справах, що стосуються майнових прав, і в яких сума позову становить менше 50 000 злотих.

III. ЕКОЛОГІЧНІ НОРМИ

A. Захист довкілля за Конституцією

106. Стаття 5 Конституції Польщі передбачає, що Польща забезпечує захист довкілля, керуючись принципом сталого розвитку. Інші відповідні конституційні положення свідчать:

Стаття 74

«1. Органи державної влади проводять політику, що забезпечує екологічну безпеку теперішнього і майбутніх поколінь.

2. Охорона довкілля є обов'язком органів державної влади.

3. Кожен має право на отримання інформації про якість стану довкілля та його охорону.

4. Органи державної влади підтримують діяльність громадян з охорони та поліпшення якості довкілля.»

Стаття 68 (4)

«Органи державної влади борються з епідемічними захворюваннями і запобігають негативним наслідкам для здоров'я, пов'язаним із погіршенням стану довкілля.»

B. Шум

107. Обов'язок щодо захисту довкілля від шуму викладений, визначений і додатково регулюється, зокрема, у статті 112, статті 2.2 (а),

статті 3.5 і статті 3.26 (а) Закону про охорону довкілля від 27 квітня 2001 року (*Prawo ochrony środowiska*, далі «Закон про охорону довкілля»), який є чинним від 1 січня 2002 року, та у Постанові Міністра довкілля щодо допустимих рівнів шуму в навколишньому середовищі (*Rozporządzenie w sprawie dopuszczalnych poziomów hałasu w środowisku*) у редакції від: 13 травня 1998 року, 29 липня 2004 року (діяла з 13 серпня 2004 року до 20 липня 2007 року) та 14 червня 2007 року (набрала чинності з 20 липня 2007 року), з подальшими змінами.

108. У версіях постанови 1998 і 2004 років передбачалося, що в районах, де мешкає кілька родин, таких як той, де мешкають заявники, допустимий рівень шуму від доріг становить 60 дБ(А) удень і 50 дБ(А) вночі. В останній редакції розглядуваної постанови ці параметри змінено на 65 дБ (L_{Aeq}) та 56 дБ (L_{Aeq}) відповідно.

109. Відповідно до Закону від 21 березня 1985 року про дороги загального користування (*Ustawa o drogach publicznych*), що набув чинності 1 жовтня 1985 року, управління дорогами загального користування та автомагістралями покладено на Міністра транспорту та Управління доріг і автомагістралей. Цей закон накладає на управління різні зобов'язання зокрема обов'язок запобігати несприятливим змінам довкілля, які можуть бути спричинені будівництвом або утриманням доріг (стаття 20(13)), і обов'язок обмежувати або припиняти дорожній рух у разі прямої загрози безпеці людей (стаття 20(14)). Крім того, під час планування будівництва дороги органи влади зобов'язані оцінити вплив проекту на безпеку дорожнього руху, включно, зокрема, з впливом на наявні дорожні мережі, а також на тип і обсяг дорожнього руху (розділ 24(i)(2)).

110. Польща також повинна виконувати Директиву 2002/49/ЄС Європейського парламенту та Європейської ради, що стосується оцінки та управління екологічним шумом, від 25 червня 2002 року («Директива про шум», транспонована у Польщі за допомогою поправки до Закону про охорону навколишнього середовища від 18 травня 2005 року). Директива встановлює показники шуму для цілей звітності, які в іншому не є юридично обов'язковими для всього ЄС значеннями або цілями щодо граничних рівнів шуму.

111. 17 травня 2017 року Європейська комісія надіслала Польщі офіційне повідомлення відповідно до статті 258 Договору про функціонування ЄС, закликавши її вжити заходів щодо довкіллевого шуму, а саме створити стратегічні карти шуму та плани дій, як того вимагають правила ЄС щодо зниження шумового забруднення в ЄС (№ 20172068). 18 лютого 2021 року Європейська комісія передала справу Польщі до Європейського суду у зв'язку з невиконанням країною своїх зобов'язань

за Директивою про шум. Передача справи супроводжувалася такими зауваженнями, у частині, застосовній до цієї справи:

«... ухвалення планів дій було необхідним для боротьби з шумом, який шкодить здоров'ю людини.

Національне законодавство Польщі не гарантує розробку планів дій, які вимагаються відповідно до Директиви, незалежно від того, чи перевищено граничні значення шуму в даному районі. Плани дій для 20 великих залізничних ділянок і 290 великих автомобільних ділянок досі відсутні, незважаючи на те, що термін ухвалення таких планів закінчився.

Також, національне законодавство не вимагає, щоб плани дій містили всі необхідні елементи, передбачені Директивою, зокрема, звіт про консультації з громадськістю, заходи щодо збереження тихих зон і довгострокову стратегію. Під час громадських консультацій щодо планів дій громадськість може перевірити і висловити свою думку щодо того, чи вживають органи влади адекватних заходів зі зниження рівня шуму там, де він може бути шкідливим, або щодо запобігання тому, щоб наявний рівень не став шкідливим. Ось чому необхідно не тільки ухвалювати плани дій, а й вимагати, щоб національне законодавство включало всі елементи в ці плани дій...»

Наразі ведеться судовий розгляд.

С. Забруднення повітря

112. Обов'язок забезпечувати найвищу якість повітря викладено та додатково регламентовано, зокрема, у статті 85 Закону про охорону довкілля та в постанові Міністра довкілля про допустимі рівні вмісту певних речовин у повітрі ... (*Rozporządzenie w sprawie dopuszczalnych poziomów niektórych substancji w powietrzu, alarmowych poziomów niektórych substancji w powietrzu oraz marginesów tolerancji dla dopuszczalnych poziomów niektórych substancji*) у редакції від 6 червня 2002 року (діяла з 12 липня 2002 року до 3 квітня 2008 року) та 3 березня 2008 року (діяла з 3 квітня 2008 року до 3 жовтня 2012 року).

113. Постанова передбачала, що на той період часу, із серпня 2006 року до грудня 2008 року, абсолютна норма середньорічної концентрації діоксиду сірки в повітрі становила 20 мкг/м³, а діоксиду азоту — 40 мкг/м³, з урахуванням допустимих відхилень. У 2006 році межа допуску була встановлена на рівні 8–20%, у 2007 році — 6–15%, а у 2008 році — 4–10%. Згідно із законодавством, такі рівні діоксиду азоту є прийнятними з огляду на необхідність захисту здоров'я людей.

114. Польща також повинна виконувати Директиву 2008/50/ЄС Європейського парламенту та Європейської ради від 21 травня 2008 року про

якість атмосферного повітря та більш чисте повітря для Європи (набрала чинності 11 червня 2008 року та була транспонована в Польщі за допомогою двох законів у 2009 і 2012 рр. і семи постанов у 2012 році). Ця директива встановлює цілі у сфері якості повітря, включно з економічно ефективними завданнями щодо поліпшення здоров'я людей і якості навколишнього середовища до 2020 року. Граничні значення для захисту здоров'я людини такі: для діоксиду сірки — 125 мкг/м³ протягом 24 годин, не більше ніж тричі за календарний рік; для діоксиду азоту — 40 мкг/м³ на календарний рік, станом на 1 січня 2010 року (з 50-% межею допустимості 19 липня 1999 року, яка знижується 1 січня 2001 року і далі кожні дванадцять місяців на рівні річних відсотків, щоб досягти 0% до 1 січня 2010 року; див. Додаток XI). Порогові значення для оповіщення та інформування такі: 500 мкг/м³ для діоксиду сірки та 400 мкг/м³ для діоксиду азоту (Додаток XII).

115. У попередній Директиві Ради 1999/30/ЕС, що стосується граничних значень, зокрема, для діоксиду сірки та діоксиду азоту в атмосферному повітрі («Перша дочірня директива», діяла з 19 липня 1999 року до 10 червня 2010 року, транспонована в Польщі, зокрема, за допомогою Закону про охорону довкілля 2001 року та Постанови про допустимі рівні вмісту деяких речовин у повітрі 2002 року), були встановлені однакові щоденні граничні значення та пороги попередження для обох забруднювачів (Додатки I і II). Відповідно до директиви, добове граничне значення діоксиду сірки для захисту здоров'я людини (125 мкг/м³) мало застосовуватися станом на 1 січня 2005 року.

116. Директива 2001/81/ЕС Європейського парламенту і Ради від 23 жовтня 2001 року про національні граничні значення викидів деяких атмосферних забруднювачів (набрала чинності 27 листопада 2001 року та була інкорпорована Польщею за допомогою низки законів і постанов) встановлює національні граничні значення викидів, зокрема, річних викидів діоксиду сірки та оксиду азоту, що мають бути досягнуті не пізніше 2010 року та підтримуватися з цього року (стаття 4). Ці граничні значення на календарний рік становлять 1397 кілотонн для діоксиду сірки та 879 кілотонн для оксиду азоту (Додаток I).

117. 25 лютого 2016 року Європейська комісія надіслала Польщі офіційне повідомлення відповідно до статті 258 Договору про функціонування ЄС, закликавши її вжити заходів для забезпечення гарної якості повітря і захисту здоров'я населення у зв'язку з порушенням граничних рівнів забруднення повітря діоксидом азоту відповідно до законодавства ЄС про якість атмосферного повітря (Директива 2008/50/ЕС) (№ 20162010). Наразі проводиться процедура щодо порушення законодавства ЄС.

ПРАВО

I. ОБ'ЄДНАННЯ ЗАЯВ

118. Зважаючи на схожий предмет заяв, Суд вважає за доцільне розглянути їх спільно в одному рішенні.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

119. Заявники скаржилися за статтею 8 Конвенції на те, що, спрямувавши інтенсивний рух з автомагістралі А2 через дорогу N14, органи влади порушили їхнє право на мирне здійснення своїх прав на повагу до приватного і сімейного життя та володіння своїм житлом, оскільки їхній будинок знаходився в безпосередній близькості від дороги.

120. Стаття 8 Конвенції зазначає таке:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.»

A. Прийнятність

121. Уряд висунув попереднє заперечення, стверджуючи, що справа є непринятною у зв'язку з невичерпанням внутрішніх засобів правового захисту, оскільки заявники не подали касаційну скаргу до Верховного суду. На думку Уряду, той факт, що касаційна скарга Б. В. не була розглянута по суті, не означає, що власна касаційна скарга заявників не мала б перспектив на успіх.

122. Заявники стверджували, що в їхніх справах касаційна скарга була не могла бути подана, оскільки вартість кожної з їхніх вимог була нижчою за встановлений законом поріг.

123. Суд зазначив, що в цьому цивільному процесі кожен заявник вимагав компенсації в розмірі 15 000 злотих (див. пункт 74 вище). Ця сума була нижчою за поріг, встановлений статтею 398² Цивільного кодексу (див. пункт 104 вище). З цього випливає, що касаційна скарга явно не була доступна жодному з цих заявників. За цих обставин аргумент Уряду, що стосується касаційної скарги, поданої Б. В., який вимагав компенсації в розмірі, що перевищував встановлену законом межу (див. пункт 75 вище), не має стосунку до цієї справи.

124. Тому, попереднє заперечення Уряду про невичерпання внутрішніх засобів правового захисту повинно бути відхилено.

125. Суд також зауважує, що скарга не є явно необґрунтованою або неприйнятною з будь-яких інших підстав, перелічених у статті 35 Конвенції. Отже, вона повинна бути визнана прийнятною.

В. Суть справи

1. Доводи сторін

(а) Заявники

126. Заявники скаржилися відповідно до статті 8 Конвенції на те, що, спрямувавши інтенсивний рух з автомагістралі А2 дорогою N14, яку не було обладнано для цих цілей, органи влади порушили їхнє право на мирне приватне та сімейне життя та володіння своїм житлом, оскільки їхній будинок був розташований у безпосередній близькості від дороги.

127. Заявники не ставили під сумнів політику розширення дорожньої мережі в Польщі. Однак вони стверджували, що будь-який такий розвиток має бути збалансованим і не повинен створювати надмірного тягаря для відповідних мешканців. Посилений рух на дорозі N14, особливо в нічний час, протягом кількох років заважав заявникам спокійно жити у своїх будинках і порушував їхній сон. Вібрація від дорожнього руху також призвела до появи тріщин у стінах багатьох будівель у Стрикуві.

128. Заявники стверджували, що порушення їхніх прав, передбачених статтею 8, було спричинене, по-перше, недбалим плануванням органами влади будівництва автомагістралі, під час якого не було враховано зобов'язання забезпечити захист прилеглих житлових районів.

129. У зв'язку з цим заявники стверджували, що органи влади вже стикалися з подібною ситуацією, коли відкривали іншу ділянку автомагістралі А2. Вони також стверджували, що відсутність належного планування була навмисною, оскільки органи влади хотіли скоротити витрати. При цьому початкова економія на інвестиціях не була виправдана, оскільки держава не стикалася з фінансовою кризою, та оскільки держава зрештою зазнала більших витрат унаслідок подальших досліджень заднім числом і реорганізації дорожнього руху.

130. На думку заявників, той факт, що проблема виникла через недоліки в початковому плануванні проекту, підтверджувався остаточним успіхом влади в значному скороченні руху вантажівок дорогою N14.

131. По-друге, заявники стверджували, що порушення їхніх прав було викликане неадекватною реакцією на виниклу ситуацію. По суті, заявники скаржилися на те, що органи влади не вжили своєчасних, адекватних і достатніх заходів для зниження інтенсивності руху. Зокрема, вони не створили якісні альтернативні дороги і не усунули інтенсивний нічний рух на дорозі N14.

(b) Уряд

132. Уряд визнав, що за обставин цієї справи незручності, заподіяні заявникам унаслідок експлуатації автомагістралі, досягли мінімального рівня серйозності і, таким чином, підпадають під дію статті 8 Конвенції.

133. При цьому, національні органи влади виконали свої позитивні зобов'язання, що випливають із цього положення.

134. Щодо планування автомагістралі Уряд стверджував, що органи влади досягли справедливого балансу між конкуруючими інтересами окремих заявників і суспільства в цілому.

135. Експлуатація автомагістралі А2 була законною і переслідувала важливий суспільний інтерес, а саме полегшення і прискорення внутрішніх автомобільних перевезень, а також забезпечення економічного і соціального розвитку країни.

136. Задовго до відкриття автомагістралі А2, дорога N14 була державною національною дорогою, що з'єднує великі міста. Її так звані проектні обмеження швидкості, які в забудованих районах становили 60 і 70 км, залишилися незмінними, коли на неї було перенаправлено рух з автомагістралі.

137. Рух по N14 після приєднання до неї автомагістралі був значною мірою непередбачуваним. Органи влади могли лише відстежувати ситуацію і реагувати на неї постфактум, що вони і робили.

138. Незручності, які довелося пережити заявникам, були лише тимчасовими і тривали лише два з половиною роки. Крім того, рівень шумового впливу було знижено через шість місяців після початку експлуатації автомагістралі, коли було реорганізовано дорожній рух до Варшави. У результаті цих заходів незручності, пов'язані з рухом, були усунені до грудня 2008 року. Таким чином, органи влади оперативно й адекватно відреагували на ситуацію в Стрикуві, про яку їм стало відомо не тільки зі скарг населення, а й у результаті власного моніторингу. Реакція органів влади на проблему дорожнього руху була позитивно оцінена експертом, призначеним судом під час цивільного провадження, порушеного заявниками.

139. Що стосується реагування на транспортну проблему, Уряд стверджував, що органи місцевої влади вжили всіх необхідних заходів, спрямованих на усунення незручностей, викликаних інтенсивним рухом у Стрикуві.

140. Ще в серпні 2006 року органи влади розробили план з'єднання автомагістралей А2 і А1 за межами Стрикува. Сполучна дорога (розширення на 1,7 км) була введена в експлуатацію 22 грудня 2008 року, а інтенсивність руху великовантажних автомобілів значно знизилася.

141. Також у серпні 2006 року Управління доріг і автомагістралей розробило план, спрямований на заохочення користувачів автомагістралей

об'їжджати Стрикув альтернативними дорогами, що ведуть до Варшави. Цей захід вводився в дію поетапно і став повноцінно діяти в грудні 2006 року. Цей захід дозволив знизити інтенсивність руху через Стрикув майже до рівня, що існував до відкриття автомагістралі А2.

142. У жовтні 2006 року було відремонтовано покриття частини дороги N14 (а саме вулиці Варшавської) у Стрикуві.

143. Уряд також заявив, що мешканці відповідного району, яких регулярно інформували про заходи з пом'якшення вищезгаданих наслідків, могли вільно подавати скарги та заяви щодо експлуатації автомагістралі або початкових інвестицій. Заявники не скористалися цією можливістю.

144. Уряд також зауважив, що збільшення інтенсивності руху в Стрикуві цілком могло бути спричинене не лише автомагістраллю А2, але й іншими факторами. Зокрема, гміна Стрикув, зручно розташована в Центральній Польщі, швидко розвивалася. У Стрикуві та прилеглому Смолице було побудовано кілька складів і логістичних центрів. У 2017 році Стрикув посів третє місце в списку найкращих районів, що розвиваються, в рамках місцевої програми сталого розвитку. У зв'язку з цим Уряд спирався на зауваження експерта, призначеного судом під час цивільного провадження, за участі заявників.

145. Уряд зауважив, що всі заходи з пом'якшення наслідків, вжиті органами влади, були оцінені як адекватні, розумні та оперативні. Заявники не довели, що органи влади в якийсь момент відмовилися вжити будь-яких конкретних заходів, які могли бути запропоновані відповідним населенням.

146. Уряд зауважив, що заявники не підтвердили наслідки заявлених правопорушень медичними довідками або незалежними звітами. Психологічний висновок, представлений до Суду, був замовлений заявниками і як такий не був неупередженим і був достовірним.

147. Нарешті, Уряд заявив, що процес ухвалення рішення відповідав вимогам Конвенції. Зокрема, заявники отримали справедливий і повністю змагальний розгляд їхньої цивільної справи.

2. Оцінка Суду

(а) Загальні принципи

148. Суд повторив, що стаття 8 Конвенції захищає право особи на повагу до її приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції. Під житлом зазвичай розуміється місце, фізично визначена територія, де протікає приватне та сімейне життя. Людина має право на повагу до свого помешкання, що означає не лише право на фізичну територію, а й на спокійне користування цією територією. Порушення права на повагу до житла не обмежуються конкретними або фізичними порушеннями, такими як

несанкціоноване проникнення до житла, а й охоплюють ті, які не є конкретними або фізичними, наприклад, шум, викиди, запахи або інші форми втручання. Серйозне порушення може призвести до порушення права особи на повагу до її житла, якщо воно перешкоджає їй користуватися зручностями свого житла (див. справу *Геттон та інші проти Сполученого Королівства* (*Hatton and Others v. the United Kingdom*) [ВП], № 36022/97, § 96, ЄСПЛ 2003-VIII).

149. Суд далі повторює, що, хоча в Конвенції не зазначено прямо про право на чисте і спокійне навколишнє середовище, коли людина безпосередньо та серйозно страждає від серйозної екологічної шкоди, такої як шум або інше забруднення, може виникнути питання за статтею 8 Конвенції (див. *Геттон та інші* (*Hatton and Others*), згадану вище, § 96; *Лонес Остра проти Іспанії* (*López Ostra v. Spain*), рішення від 9 грудня 1994 р., Серія А № 303-С; *Пауелл і Рейнер проти Сполученого Королівства* (*Powell and Rayner v. the United Kingdom*), рішення від 21 лютого 1990 р., Серія А № 172, р. 18, § 40; та *Фурлена проти Польщі* (*Furlepa v. Poland*) (ухв.), № 62101/00, 18 березня 2008 р.).

150. Хоча метою статті 8 є захист особи від довільного втручання з боку державних органів, це може припускати вжиття цими органами заходів, спрямованих на забезпечення поваги до приватного життя навіть у сфері відносин між окремими особами (див., зокрема, *Стаббінгс та інші проти Сполученого Королівства* (*Stubbings and Others v. the United Kingdom*), 22 жовтня 1996 р., § 62, *Звіти про рішення та ухвали 1996-IV*, та *Суругіу проти Румунії* (*Surugiu v. Romania*), № 48995/99, § 59, 20 квітня 2004 р.). Незалежно від того, чи аналізується справа з погляду позитивного обов'язку держави вжити розумних і належних заходів для забезпечення прав заявників відповідно до пункту 1 статті 8, чи з погляду втручання державного органу, що повинно бути виправдане відповідно до пункту 2, застосовні принципи загалом схожі. В обох випадках необхідно враховувати справедливий баланс, який має бути досягнутий між взаємовиключними інтересами окремої особи і суспільства в цілому. Більше того, навіть щодо позитивних зобов'язань, що впливають із першого параграфу статті 8, під час установаження необхідного балансу цілі, згадані в другому параграфі, можуть мати певне значення (див. *Геттон та інші* (*Hatton and Others*), згадану вище, § 98).

151. Якщо шумові чи інші правопорушення виходять за рамки звичайних труднощів життя із сусідами, вони можуть негативно вплинути на мирне володіння своїм житлом, незалежно від того, чи є вони наслідком дій приватних осіб, підприємницької діяльності або дій державних установ (див. *Апанасевич проти Польщі* (*Apanasewicz v. Poland*), № 6854/07, § 98, 3 травня 2011 р.; *Мілева та інші проти Болгарії* (*Mileva and*

Others v. Bulgaria), №№ 43449/02 та 21475/04, § 97, 25 листопада 2010 р.; та *Удовічіч проти Хорватії (Udovičić v. Croatia)*, № 27310/09, § 148–149, 159, 24 квітня 2014 р.).

152. Наостанок, Суд повторив, що Конвенція відіграє здебільшого допоміжну роль, і національні органи влади в принципі краще, ніж міжнародний суд, можуть оцінити місцеві потреби та умови (див. *Геттон та інші (Hatton and Others)*, згадану вище, § 97). Хоча первинна оцінка необхідності повинна проводитися національними органами влади, остаточна оцінка того, чи є обґрунтування, подане державою, доречним і достатнім, залишається предметом перегляду Суду (див. справу *Фадєєва (Fadeyeva)*, згадану вище, § 102, з подальшими посиланнями).

(b) Застосування вищезгаданих принципів у цій справі

153. Суд наголошує на висновку національних судів про те, що право заявників на здоров'я та мирне користування своїм житлом було порушене, оскільки шум у місцях їхнього проживання, спричинений рухом транспорту, перевищував встановлені законом норми (див. пункт 88). У світлі обставин справи, несприятливі наслідки забруднення (шум, вібрація та вихлопні гази), спричинені інтенсивним рухом на вулиці Варшавській, що вплинули на будинок заявників, досягли необхідного мінімального рівня, щоб підвести скарги заявників під дію статті 8 Конвенції, беручи до уваги їхню інтенсивність, тривалість, фізичний та психічний вплив (див. справу *Фадєєва (Fadeyeva)*, згадану вище, § 69).

154. Суд зазначає, що хоча заявники скаржилися на те, що інтенсивний дорожній рух, який сформувався після відкриття відрізка Конін-Стрикув автомагістралі А2, причинив правопорушення, вони не заперечували проти національної політики розвитку доріг або місцевої політики комерційного розвитку району (див. пункти 163 і 178 вище). Більше того, реалізація цієї політики, втілена в місцевому генеральному плані, мала супроводжуватися будівництвом кільцевої дороги навколо Стрикува (див. пункт 12 вище).

155. Натомість заявники скаржилися на те, що цієї проблеми можна було б уникнути, якби органи влади проявили старанність під час планування цього відрізка автомагістралі (див. пункт 164 вище). Більше того, подальші правопорушення можна було б звести до мінімуму, якби органи влади вчасно вжили адекватних і достатніх заходів щодо пом'якшення наслідків та адаптації (див. пункт 165 вище).

156. Що стосується першої частини скарги, Суд відхиляє аргумент заявників про те, що мала місце система поганого планування щодо відрізків автомагістралі А2, оскільки немає жодних доказів, які б підтверджували це твердження.

157. Тим не менш, Суд зазначив, що органи адміністративної влади, які відповідали за вибір місця розташування і технічні характеристики автомагістралі, не розглянули заперечення щодо місця тимчасового закінчення автомагістралі, подане в 1996 році мером міста Стрикув (див. пункти 16 і 22 вище). Мер сформулював чіткий і детальний прогноз щодо ризику того, що закінчення автомагістралі в точці, пізніше відомій як розв'язка Стрикув II, без будь-якого альтернативного дорожнього з'єднання призведе до надто інтенсивного і обтяжливого руху по вулиці Варшавській (див. пункт 17 вище).

158. Суд також бере до уваги той факт, що всі звіти про оцінку впливу на навколишнє середовище та адміністративні рішення, що були підготовлені під час оскаржуваного процесу прийняття адміністративних рішень та перебувають у розпорядженні Суду, стосувалися лише автомагістралі як такої й абсолютно не торкалися питання про перенаправлення руху дорогою N14 (див. пункти 23, 26, 28 і 30 вище).

159. Ще одним важливим елементом у цьому контексті є те, що органи влади вважали за краще зробити цю ділянку автомагістралі безплатною (див. пункт 9 вище), незважаючи на те, що це явно повинно було призвести до активнішого руху транспорту цією дорогою та дорогою N14, яка була коротшою та технічно кращою за будь-яку альтернативну національну або регіональну дорогу поблизу (див. пункти 79 і 80 вище).

160. Нарешті, Суд визнає, що жителі Стрикува постраждали не тільки від транзитного руху, а й від руху транспортних засобів, які обслуговують різні склади і логістичні центри (див. пункти 82, 83 і 178 вище). Однак немає даних, що дають змогу провести відмінність між цими двома потоками транспорту. Таким чином, Суд вважає розумним припустити, що транзитний транспорт становив значно більшу частину розглянутого руху, особливо руху у нічний час, тобто в неробочі години комерційних закладів, що розбудовувалися в районі Стрикува.

161. У світлі всіх цих міркувань, Суд не може погодитися з Урядом у тому, що рух по вулиці Варшавській був непередбачуваним (див. пункт 172 вище). Таким чином, Суд доходить висновку, що органи влади, які були попереджені про потенційну проблему в 1996 році, свідомо проігнорували її та продовжили розроблення проекту автомагістралі з цілковитою зневагою до благополуччя жителів Стрикува.

162. Суд наголошує, що для цілей цієї справи мирне проживання жителів Стрикува було поставлено під загрозу і в кінцевому підсумку зазнало негативного впливу не через будівництво автомагістралі як такої, а через проєкт перенаправлення руху автомагістраллю через центр їхнього міста. У зв'язку з цим слід відрізнити загальний інтерес у розвитку або будівництві автомагістралі відрізками (див. пункти 22 і 170 вище) від

загального інтересу в тому, щоб цей конкретний відрізок автомагістралі закінчувався на розв'язці Стрикув II, і єдиним варіантом було перенаправлення неконтрольованого руху автомагістралі по неадаптованій вулиці Варшавській.

163. Суд визнає, що мінімізація інвестиційних витрат є обґрунтованим загальним інтересом для будь-якого державного бюджету. Він також бере до уваги інформацію про те, що кільцева дорога навколо Стрикува не може бути побудована через брак коштів (див. пункт 86 вище). Однак Суд сумнівається в тому, що це є достатнім врівноважувальним фактором.

164. Суд тепер переходить до другої частини скарги заявників і перевіряє, чи відреагували органи влади швидко й адекватно на проблему інтенсивного руху, від якого стали страждати жителі Стрикува після відкриття відрізка автомагістралі 26 липня 2006 року.

165. Органи влади, які, з одного боку, проводили власний моніторинг, а з іншого боку, були попереджені про проблему зацікавленим населенням (див. пункти 34, 35 і 38 вище), не займали пасивну позицію.

166. Найперший план щодо пом'якшення ситуації був представлений у серпні 2006 року. План містив у собі два варіанти: кільцеву дорогу і розширення на 1,7 км, яке пізніше стала відоме як розв'язка Стрикув I (див. пункт 37 вище).

167. Однак реалізація цього плану супроводжувалася серйозними ускладненнями і затримками. Як уже пояснювалося, від варіанта з кільцевою дорогою довелося відмовитися (див. пункт 200 вище). Друге найкраще рішення, а саме, відкриття розширення автомагістралі до нової розв'язки, відбулося тільки два з половиною роки потому, 22 грудня 2008 року (див. пункт 65 вище).

168. Схоже, затримка, про яку йдеться, була пов'язана не з адміністративними процедурами (оцінка впливу на навколишнє середовище була проведена 2003 року, а дозволи були видані 2006 року), а з роботами (див. пункт 64 вище).

169. Продовження автомагістралі до розв'язки Стрикув I забезпечило пряме сполучення з автомагістраллю A1 і ефективно знизило інтенсивність руху на дорозі N14 до прийняттого рівня (див. пункт 66, вище).

170. В очікуванні вищезгаданого довгострокового рішення органи влади зробили серйозні, хоча і поспішні, спроби реорганізувати рух шляхом встановлення спеціальних знаків, що вказують водіям на те, що вони повинні здійснювати можливі об'їзди прилеглими національними і регіональними дорогами (див. пункти 44 і 46 вище). Для оцінки наслідків цього заходу, Суд може спиратися тільки на експертний висновок від 30 листопада 2010 року, який, схоже, суперечить сам собі, а також на доводи сторін. Таким чином, Суд дійшов висновку, що захід, ухвалений у грудні

2006 року, навіть якщо він мав певний позитивний ефект, не усунув інтенсивний і безперервний рух значної кількості вантажівок (див. пункти 45, 84 і 165 вище).

171. У жовтні 2006 року органи влади також ухвалили адаптаційний захід з оновлення покриття вулиці Варшавської (див. пункт 43 вище). Це, вочевидь, не призвело до позитивних змін (див. пункти 44, 59 і 70 вище). Схоже, що жодних інших заходів з адаптації (наприклад, антишумових екранів) у Стрикуві не було вжито.

172. Суд зазначає, що перед органами влади стояло складне завдання щодо пом'якшення проблеми дуже інтенсивного руху внаслідок зміни маршруту автомагістралі А2 по Варшавській вулиці. Крім того, у них був вельми обмежений вибір можливих заходів з адаптації. Тому Суд визнає, що органи влади доклали значних зусиль для вирішення проблеми. Це, однак, не змінює того факту, що ці зусилля залишилися значною мірою безрезультатними, оскільки поєднання автомагістралі А2 і дороги N14 з багатьох причин було кращим маршрутом для водіїв. У результаті держава поставила користувачів автотранспорту в привілейоване становище порівняно з жителями, на яких впливає рух.

173. Незважаючи на те, що цивільне провадження, у межах якого заявники намагалися одержати пост-фактум компенсацію за заподіяні незручності, не можна назвати несправедливим, усі викладені вище міркування є достатніми для того, щоб Суд дійшов висновку, що у цій справі не було дотримано справедливого балансу.

174. Загалом, перенаправлення інтенсивного руху через дорогу N14, яка не була обладнана для цієї мети і була дуже близько до будинків заявників, і відсутність своєчасної та адекватної реакції національних органів влади на проблему, яка зачіпала мешканців вулиці Варшавської, дає змогу Суду дійти висновку, що право заявників на мирне володіння своїм житлом було порушене у спосіб, який зачіпав їхні права, що захищаються статтею 8.

175. Відповідно, було порушення статті 8 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

176. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або Протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

А. Шкода

177. Кожен заявник вимагав 15 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

178. Уряд визнав цю вимогу надмірною.

179. Беручи до уваги причини, з яких Суд встановив порушення статті 8 Конвенції в цій справі, він вважає, що заявники повинні були зазнати моральної шкоди, яка не може бути відшкодована простим встановленням факту порушення. Ухвалюючи рішення на справедливій основі, Суд присуджує кожному заявнику по 10 000 євро як відшкодування моральної шкоди та відхиляє решту вимог.

В. Судові та інші витрати

180. Заявники також вимагали 5 000 євро на покриття судових та інших витрат. Жодних рахунків на підтвердження цих витрат не було надано.

181. Уряд стверджував, що заявники не виконали умови, передбачені усталеною практикою Суду.

182. Відповідно до усталеної практики Суду, заявник має право на відшкодування судових та інших витрат лише тією мірою, якою було доведено, що вони були фактично і за необхідності понесені та є кількісно обґрунтованими. У цій справі, зважаючи на вищезгадані критерії та відсутність документів, які б підтверджували витрати, понесені заявниками, Суд вважає розумним присудити суму в розмірі 750 євро за розгляд справи в Суді, плюс будь-який податок, що може стягуватися.

С. Пеня

183. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО,

1. *Приймає* рішення об'єднати заяви;

2. *Оголошує* заяви прийнятними;

3. *Постановляє*, що було допущено порушення статті 8 Конвенції;

4. *Постановляє*,

(а) що упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявникам такі суми, що підлягають конвертації у польські злоті (PLN) за курсом на день здійснення платежу:

(i) 10 000 євро (десять тисяч євро) кожному заявнику плюс будь-які податки, які можуть стягуватися, в якості відшкодування моральної шкоди;

(ii) 750 Євро (сімсот п'ятдесят євро) плюс будь-які податки, які можуть нараховуватися заявникам, на покриття судових та інших витрат;

(b) що із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені вище суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, до якої має бути додано три відсоткові пункти;

5. Відхиляє решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 14 жовтня 2021 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Рената Дегенер (Renata Degener)
Секретар секції

Ксенія Туркович (Ksenija Turković)
Голова

ДОДАТОК

Перелік справ

№	Заява №	Назва справи	Подано	Рік народження заявника	Представник
1.	75031/13	Капа проти Польщі	22/11/2013	Катажина КАПА 1984	Лукаш БРИДАК
2.	75282/13	Яцек Ющик проти Польщі	22/11/2013	Яцек ЮЩИК 1958	Лукаш БРИДАК
3.	75286/13	Матеуш Ющик проти Польщі	22/11/2013	Матеуш ЮЩИК 1991	Лукаш БРИДАК
4.	75292/13	Барбара Г. Ющик проти Польщі	22/11/2013	Барбара Галина ЮЩИК 1959	Лукаш БРИДАК

ДОДАТОК 29

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

ПЕРША СЕКЦІЯ

**СПРАВА ЛОКАСЦІЯ ТА ІНШІ ПРОТИ ІТАЛІЇ
(CASE OF LOCASCIA AND OTHERS v. ITALY)***(Заява № 35648/10)*

РІШЕННЯ

Стаття 8 • Позитивні зобов'язання • Тривала неспроможність національних органів влади забезпечити належні процеси збору, обробки та утилізації сміття протягом надзвичайного стану, що тривала більше п'ятнадцяти років, у зв'язку з кризою з управління відходами у регіоні Кампанія, де жили заявники • Заявники були більш вразливі до хворіб, оскільки проживали на території, де викидалась надмірна кількість сміття в порушення відповідних стандартів безпеки • Екологічна проблема негативно і достатньою мірою вплинула на приватне життя заявників протягом всього часу • Невжиття усіх необхідних заходів для забезпечення ефективного захисту права заявників на повагу до їх житла та приватного життя • Заявники не змогли надати доказів, що вони особисто постраждали від сильного впливу від забруднення відходами після завершення надзвичайного стану через недоліки в процесах обробки та видалення відходів

Стаття 8 • Позитивні зобов'язання • Неспроможність національних органів влади вжити усіх необхідних заходів для забезпечення ефективного захисту прав заявників на повагу до їх приватного життя через забруднення довкілля, спричинене полігоном для відходів, розташованим між муніципалітетами, де проживали заявники • Триваюча ситуація з забрудненням довкілля, що загрожувала здоров'ю заявників • Не забезпечено справедливий баланс між конкуруючими інтересами • Органи влади виконали свій обов'язок з інформування громадян, на яких може чинитися вплив, в тому числі заявників, про потенційні ризики, яким вони піддавалися, продовжуючи проживати у забрудненому регіоні

Стаття 13 (+ ст. 1 Прот. 1) • Ефективні засоби правового захисту
• Неможливість отримати повне відшкодування податків, сплачених на послуги зі збору, обробки та утилізації відходів в широких межах розсуду Договірної держави при формуванні та реалізації політики в сфері оподаткування • Явно необгрунтована

СТРАСБУРГ

19 жовтня 2023 р.

ОСТАТОЧНЕ

19/01/2024 р.

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі Локачія та інші проти Італії (Locascia and Others v. Italy)

Європейський суд з прав людини (Перша секція), засідаючи Палатою, до складу якої увійшли:

Марко Бошняк (Marko Bošnjak), *Голова*,

Алена Полачкова (Alena Poláčková),

Лятіф Гусейнов (Lətif Hüseynov),

Петер Пачолай (Péter Paczolay),

Джилберто Фелічі (Gilberto Felici),

Ерік Веннерстрьом (Erik Wennerström),

Рафаель Сабато (Raffaele Sabato), *судді*,

і Рената Дегенер (Renata Degener), *Секретар секції*,

беручи до уваги:

заяву (№ 35648/10) проти Республіки Італія, подану до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод («Конвенція») дев'ятнадцятьма громадянами Італії («заявники» — див. додаток) 23 червня 2010 року;

рішення повідомити Уряд Італії (далі — «Уряд») про скарги за статтями 2 і 8 Конвенції;

рішення надати пріоритет заяві (правило 41 Регламенту Суду);

зауваження сторін;

після обговорення в закритому засіданні 26 вересня 2023 року,

постановляє таке рішення, ухвалене того самого дня:

ВСТУП

1. Основними питаннями цієї справи є, чи (і) неефективне управління органами влади процесами збору, обробки та утилізації відходів у ре-

гіоні Кампанія та (ii) невжиття ними захисних заходів для мінімізації або усунення наслідків забруднення від полігону для відходів, розташованого між муніципалітетами Казерта та Сан-Нікола-ла-Страда, порушили права заявників, передбачені статтями 2 та 8 Конвенції.

ФАКТИ

2. Заявники, персональні дані яких наведені в додатку, проживають у муніципалітетах Казерта і Сан-Нікола-ла-Страда (Кампанія). Їх представляв пан А. Імпарато, адвокат, який практикує в Сан-Пріско.

3. Уряд спочатку був представлений колишнім уповноваженим, пані П. Аккардо, а потім уповноваженим, паном Л. Д'Аскія, адвокатом держави (*Avvocato dello Stato*).

4. Факти у справі можна резюмувати так.

I. УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ В КАМΠΑНІЇ ТА В МУНІЦИПАЛІТЕТАХ КАЗЕРТА І САН-НІКОЛА-ЛА-СТРАДА

A. 3 1994 року по 2009 рік

5. З 11 лютого 1994 року по 31 грудня 2009 року, відповідно до рішення прем'єр-міністра, в регіоні Кампанія діяв надзвичайний стан (*stato di emergenza*) через серйозні проблеми з утилізацією твердих побутових відходів.

6. З 11 лютого 1994 року по 23 травня 2008 року управління кризою було покладено на заступників комісарів, призначених прем'єр-міністром, яким допомагали помічники-комісари. Дев'ять високопоставлених чиновників, включно з чотирма президентами регіону Кампанія, які обіймали свої посади в цей період, і керівник департаменту планування при надзвичайних ситуаціях при канцелярії прем'єр-міністра, були призначені заступниками комісарів.

7. З 23 травня 2008 року по 31 грудня 2009 року управління кризою було покладено на підсекретаріат при канцелярії прем'єр-міністра під керівництвом керівника департаменту планування при надзвичайних ситуаціях.

8. Основні обставини, що стосуються утилізації відходів в Кампанії з 1994 по 2009 рік, описано в рішенні у справі *Ді Сарно та інші проти Італії (Di Sarno and Others v. Italy)* (№ 30765/08, §§ 10–18, 20–34 і 36–51, 10 січня 2012 р.).

9. Що стосується конкретно наслідків кризи з відходами для муніципалітетів Казерта і Сан-Нікола-ла-Страда, то в кількох розпорядженнях мера Казерти, виданих між 2 і 9 січня 2008 року, йшлося про «серйозну ситуацію», спричинену «величезними купами сміття, що накопичувалися на вулицях» після перерви у зборі відходів, яка розпочалася понад двадцять днів тому. У них також повідомлялось, що для

спалювання відходів було розпалено багаття, що призвело до викидів діоксинів. У них також стверджувалось, що накопичення «шокуючої кількості» (*mole impressionante*) відходів на вулицях ускладнює рух пішоходів і транспорту й спричиняє нестерпні запахи, які поширюються по всьому муніципалітету. У них повідомлялось, що вищеописана подія призвела до надзвичайної ситуації в галузі громадської охорони здоров'я та викликала значне занепокоєння і потенційну загрозу безпеці громадян. Для захисту здоров'я населення мер відклав відновлення діяльності освітніх закладів, включно з дошкільними закладами, школами та закладами вищої освіти, призупинив роботу кількох місцевих ринків і розпорядився вивести відходи з вулиць у тимчасові місця зберігання.

10. Що стосується муніципалітету Сан-Нікола-ла-Страда, то в кількох розпорядженнях, виданих у період із 6 квітня 2007 року по 12 травня 2008 року, мер муніципалітету посилався на те, що «перерва у зборі відходів, спричинена закриттям місць утилізації», і подальше накопичення відходів «на всіх дорогах загального користування» становить небезпеку для здоров'я населення. Він розпорядився тимчасово закрити дошкільний заклад і початкову школу, призупинити проведення щотижневого ярмарку в муніципалітеті і наказав прибрати відходи з вулиць у тимчасові місця зберігання.

В. З 2010 року по 2020 рік

11. Законодавчий декрет № 195 від 30 грудня 2009 року, перетворений з поправками у Закон № 26 від 26 лютого 2010 року, встановлював термінові заходи у зв'язку із закінченням надзвичайного стану. З 1 січня 2010 року управління відходами було покладено на президентів провінцій. Крім того, законодавчий декрет встановлював заходи, спрямовані на прискорення будівництва електростанцій, що працюють на паливі, отриманому з відходів (*combustibile derivato da rifiuti* — «RDF»), і забезпечення функціонування інших об'єктів із переробки та утилізації відходів.

12. Законодавчий декрет № 2 від 25 січня 2012 року, перетворений з поправками у Закон № 28 від 24 березня 2012 року, встановлював додаткові заходи, що стосуються будівництва та видачі дозволів на будівництво нових об'єктів з переробки та утилізації відходів. У ньому передбачалося, що Міністерство охорони довкілля повинно подавати щорічний звіт для інформування Парламенту про результати та проблеми в галузі управління відходами.

13. Законодавчий декрет № 136 від 10 грудня 2013 року, перетворений з поправками у Закон № 6 від 6 лютого 2014 року, встановлював термінові заходи, спрямовані, зокрема, на забезпечення продовольчої безпеки, а також на посилення охорони довкілля та прозорості тендерних процедур,

що стосуються моніторингу та рекультивації земель у Кампанії. У ньому передбачалося, що в регіоні Кампанія мають бути проведені дослідження, щоб картувати райони, яких торкнулося серйозне забруднення довкілля внаслідок незаконних розливів та утилізації відходів, зокрема шляхом спалювання (так звана «*Terra dei Fuochi*» («Земля пожеж»)).

14. Міністерська директива від 23 грудня 2013 року визначила межі зони «*Terra dei Fuochi*», перерахувавши п'ятдесят сім муніципалітетів у провінціях Неаполь і Казерта, яких зачепило це явище. До цього списку увійшов і муніципалітет Казерта.

15. У Міжміністерській директиві від 16 квітня 2014 року перераховані інші муніципалітети, що перебувають «під наглядом», зокрема муніципалітет Сан-Нікола-ла-Страда.

16. Постановою від 16 грудня 2016 року Регіональна рада Кампанії затвердила оновлення Регіонального плану управління побутовими відходами (*Piano Regionale per la Gestione dei Rifiuti Urbani della Regione Campania* — «PRGRU»), яке було опубліковано в регіональному Офіційному бюлетені (*Bollettino Ufficiale della Regione Campania* — «BURC») № 88/2016. PRGRU встановлює цільові показники роздільного збору, а також об'єкти з обробки та утилізації відходів у Кампанії. У ньому також було розроблено план екстрених дій з утилізації пресованих відходів (так звані «екотюки» — *ecoballe*), що зберігаються в регіоні.

17. Згідно із заявою Регіональної ради Кампанії від 6 липня 2020 року, станом на 24 червня 2019 року в регіоні все ще перебувало понад 4 млн тонн «екотюків». Регіональна рада планувала передати частину цих відходів на переробні підприємства, розташовані в інших регіонах Італії або за кордоном (приблизно третину від загального обсягу), а частину, що залишилася, переробити на двох нових заводах з переробки відходів у Кайвано і Джульяно в Кампанії (провінція Неаполь).

С. Постанови Суду справедливості Європейського Союзу

18. Короткий виклад рішень Суду справедливості Європейського Союзу («Суд ЄС») від 26 квітня 2007 р. і 4 березня 2010 р. подано в рішенні у справі *Ді Сарно та інші (Di Sarno and Others)* (згаданий вище, §§ 52–56).

19. 16 квітня і 10 грудня 2013 року Комісія порушила дві справи в Суді ЄС відповідно до Статті 260(2) Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС), стверджуючи, що Італія не вжила необхідних заходів для виконання вищезазначених рішень.

20. У рішенні від 2 грудня 2014 року (справа С-196/13) Суд ЄС оцінив заходи, вжиті Італією для виконання зобов'язань, що випливають із рішення Суду ЄС від 26 квітня 2007 року щодо існування в країні численних незаконних звалищ. Суд зазначив:

«Загальновідомо, що після закінчення... крайнього терміну [30 вересня 2009 року] роботи з очищення деяких об'єктів все ще тривали або не були розпочаті. Щодо інших об'єктів Республіка Італія не надала жодної інформації, яка дозволила б встановити дату проведення робіт з очищення, якщо такі проводилися.»

Суд ЄС також зазначив, що простого закриття зазначених полігонів недостатньо для виконання зобов'язання щодо забезпечення утилізації або видалення відходів без загрози для здоров'я людей і використання процесів або методів, які можуть завдати шкоди навколишньому середовищу.

21. У Рішенні від 16 липня 2015 року (справа С-653/13) Суд ЄС оцінив заходи, вжиті Італією для виконання зобов'язань, що випливають з його рішення від 4 березня 2010 року, яке стосувалося нездатності національних органів влади створити інтегровану та адекватну мережу об'єктів з утилізації відходів у регіоні Кампанія. Суд ЄС встановив, що станом на 15 січня 2012 року, що є датою відліку для оцінки факту невиконання зобов'язань, органи влади ще не визначили та не утилізували близько 6 мільйонів тонн «екотюків», і що для цього знадобиться близько п'ятнадцяти років з моменту створення необхідної інфраструктури. Крім того, Суд ЄС зазначив, що на ту саму дату в Кампанії не було достатньої кількості підприємств з необхідною потужністю для переробки побутових відходів. Так, за даними Комісії, у 2012 році 22% несортованих побутових відходів, вироблених у Кампанії (40%, якщо враховувати органічні відходи), відправлялось за межі регіону для переробки та утилізації. Суд ЄС дійшов висновку, що Італія не виконала зобов'язань, що випливають із рішення від 4 березня 2010 року, оскільки не вжила необхідних заходів для дотримання статей 4 і 5 Директиви 2006/12/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 5 квітня 2006 року про відходи.

D. Парламентська комісія з розслідування незаконної діяльності, пов'язаної з обігом відходів

22. Стислий опис висновків звітів парламентської комісії про розслідування незаконної діяльності, пов'язаної з обігом відходів, наведено у рішенні у справі *Ді Сарно та інші (Di Sarno and Others)* (згаданий вище, §§ 57–59).

23. У своєму звіті від 5 лютого 2013 року парламентська комісія заявила:

«У цей конкретний історичний момент проблема відходів у Кампанії вже не є регіональною проблемою... це національна проблема, яка наражає Італію на дуже серйозні санкції з боку інститутів Європейського Союзу... Проблема з екотюками, яка стосується 6 мільйонів тонн відходів у місцях зберігання, що мали бути тимчасовими, але в підсумку перетворилися на відкриті звалища, є символом того, наскільки некеріваними є проблеми відходів у регіоні. Неможливо точно оцінити

ступінь забруднення, яке потрапило в ґрунт, з ґрунту в харчові продукти, а з харчових продуктів в організм людини. Це шкода, яку не можна обрахувати, і яка вплине на майбутні покоління. Шкода докільню, на жаль, має здатність до посилення і прогресування наслідків впродовж найближчих років і досягне свого піку... через п'ятдесят років.»

Е. Наукові дослідження

24. У невстановлену дату Уряд Італії (Департамент цивільного захисту) звернувся до Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) з проханням провести дослідження впливу обігу відходів на здоров'я населення в провінціях Неаполь і Казерта. Результати першого етапу дослідження (*Studio pilota*), проведеного у співпраці з Інститутом охорони здоров'я Італії (ISS), Національною дослідницькою радою Італії (CNR), Регіональним агентством з охорони довкілля (далі — «ARPAC») та Регіональною епідеміологічною обсерваторією Кампанії (OER), були публічно презентовані в Неаполі у 2005 році та в Римі у 2007 році. Вони показали, що ризик смертності від пухлин шлунку, печінки, нирок, трахеї, бронхів і легень, плеври і сечового міхура, а також ризик вроджених вад розвитку серцево-судинної системи, сечостатевої системи та кінцівок був вищим у районі, який охоплює провінції Неаполь і Казерта, ніж у решті Кампанії. У цьому районі знаходиться більшість місць видалення відходів, а також безліч інших екологічних факторів, таких як інтенсивне сільське господарство, широкомасштабна промислова діяльність і дуже висока щільність населення.

25. У 2007 році на сайті Департаменту цивільного захисту були опубліковані результати другого етапу дослідження (*Correlazione tra rischio ambientale da rifiuti, mortalità e malformazioni congenite*). Вони показали, що район із найвищою смертністю від раку і вад розвитку був найбільше зачеплений незаконною утилізацією небезпечних відходів і неконтрольованим спалюванням твердих побутових відходів. На думку авторів дослідження, така кореляція дає змогу припустити, що процеси переробки відходів вплинули на ризик смертності, що спостерігався у Кампанії, однак на рівень смертності в цьому районі можуть впливати й інші фактори, в тому числі сімейний анамнез, харчування і звичка куріння.

II. ПОЛІГОН ДЛЯ ЗАХОРОНЕННЯ ВІДХОДІВ «ЛО УТТАРО»

А. Район Ло Уттаро до відновлення роботи полігону

26. У 1994 році заступник комісара наказав своєму технічному відділу провести інспекцію приватних заводів з видалення відходів, розташованих у провінції Казерта, щоб оцінити, зокрема, можливість їхнього використання для пом'якшення наслідків кризи з управління відходами.

27. Керівник технічного відділу проінспектував район Ло Уттаро, де відповідно до рішення № 1366 від 4 березня 1989 року Регіональної ради Кампанії з кінця 1980-х до початку 1990-х років компанія з обмеженою відповідальністю Ecologica Meridionale S.r.l. (далі — «Ecologica Meridionale») експлуатувала завод з видалення відходів.

28. 31 грудня 2001 року керівник технічного відділу подав звіт у підрозділ екологічних операцій карабінерів (*carabinieri*) Казерти, у якому йшлося, що район Ло Уттаро абсолютно непридатний для будівництва нового заводу з утилізації відходів. Згідно зі звітом, полігон, що експлуатується компанією Ecologica Meridionale, істотно відрізнявся від проекту, який було дозволено наприкінці 1980-х років, і не відповідав запобіжним заходам щодо захисту довкілля, викладеним у дозволі. Крім того, під час експлуатації на полігон надходила значно більша кількість відходів, ніж було дозволено. На думку експерта, район зазнав «надзвичайно серйозного забруднення навколишнього середовища», що призвело до «передбачуваної екологічної катастрофи».

29. 1 квітня 2005 року заступник комісара з надзвичайної рекультивациі земель та охорони вод у регіоні Кампанія (*Commissario di Governo per l'Emergenza Bonifiche e Tutela delle Acque nella Regione Campania delegato*) затвердив Регіональний план з рекультивациі забруднених ділянок у Кампанії (*Piano di Bonifica della Regione Campania*, далі «PRB») (Постанова № 49 від 1 квітня 2005 року), який включав у себе постійні заходи безпеки (*messa in sicurezza permanente*) на полігоні Ecologica Meridionale в районі Ло Уттаро.

В. Повторне відкриття полігону

30. 11 листопада 2006 року заступник комісара і представники провінції Казерта і муніципалітету Казерта підписали меморандум про взаєморозуміння, домовившись про відкриття нового заводу з видалення відходів у районі Ло Уттаро.

31. 12 січня 2007 року заступник комісара розпорядився про тимчасове зайняття відповідної ділянки і затвердив попередній проект робіт з її пристосування для видалення безпечних відходів (Постанова № 3 від 12 січня 2007 року).

32. 19 квітня 2007 року заступник комісара дозволив консорціуму ACSA CE 3 здійснювати видалення безпечних відходів на полігоні «Ло Уттаро» (Постанова № 103 від 19 квітня 2007 року).

33. 22 квітня 2007 року консорціум ACSA CE 3 розпочав експлуатацію полігону.

С. Цивільний процес в Окружному суді Неаполя

34. 20 червня 2007 року група жителів одного з кварталів Казерти (*Villaggio Saint Gobain*) подала термінову заяву відповідно до статті 700

Цивільного процесуального кодексу до Окружного суду Неаполя, вимагаючи припис на призупинення роботи об'єкту видалення відходів, який, за їхнім твердженням, становив безпосередню і непоправну небезпеку для їхнього здоров'я.

35. 19 липня 2007 року суддя Окружного суду Неаполя задовольнив клопотання і зобов'язав заступника комісара і консорціум ACSA CE 3 припинити роботу об'єкту з видалення відходів. Окружний суд визнав, що органи влади не вжили всіх необхідних заходів для того, щоб експлуатація полігону не завдавала шкоди здоров'ю населення. Не було проведено належної оцінки впливу на навколишнє середовище. Більше того, на той момент територія Ло Уттаро вже була забруднена, про що свідчать документи, які були в розпорядженні заступника комісара, а також той факт, що її було включено до PRB. На думку окружного суду, рішення про створення нового полігону в районі Ло Уттаро було продиктоване нагальною потребою знайти місце для видалення побутових відходів у провінції Казерта, без урахування потенційної шкоди здоров'ю людей.

36. 3 серпня 2007 року заступник комісара і консорціум ACSA CE 3 оскаржили постанову від 19 липня 2007 року до колегії окружного суду Неаполя.

37. Суд, в очікуванні результатів розгляду апеляції (*reclamo*), дозволив експлуатацію полігону і призначив експерта для оцінки, зокрема, того, чи заподіє його експлуатація шкоду здоров'ю людини.

38. У звіті, поданому 15 жовтня 2007 року, експерт встановив, що район Ло Уттаро становив небезпеку для здоров'я населення з 1990-х років, особливо в тому, що стосується ґрунтових вод, які вже були забруднені.

У звіті містився висновок про те, що рішення про перенесення нових обсягів відходів туди було неправомірним, оскільки, серед іншого:

- вибір місця було зроблено з порушенням чинних норм, а також мало місце суперечність фактичним даним, що містяться в документах, які були в розпорядженні заступника комісара;
- будь-які додаткові обсяги відходів, що потрапляють на об'єкт, посилять наявний ризик завдання шкоди навколишньому середовищу і здоров'ю населення та ускладнять будь-які майбутні роботи з відновлення.

39. 7 листопада 2007 року мер Казерти, взявши до уваги експертний висновок і потенційну небезпеку для довкілля та здоров'я населення, яку становила експлуатація заводу, розпорядився про його тимчасове закриття до завершення розгляду цивільної справи в окружному суді Неаполя.

40. 13 листопада 2007 року окружний суд Неаполя, засідаючи в повному складі, відхилив апеляцію.

41. Згідно з інформацією, наданою Урядом, яка не заперечується за явниками, після вищезазначеного тимчасового заходу, не було розпочато жодних інших розглядів у цивільних судах.

Д. Кримінальний розгляд в окружному суді Санта-Марія-Капуа-Ветере та накладення арешту на полігон «Ло Уттаро»

42. У невстановлену дату 2005 року прокурор районного суду Санта-Марія-Капуа-Ветере розпочав розслідування щодо керівництва заводу з видалення відходів в Ло Уттаро (RGNR 15618/05) за підозрою в тому, що воно, зокрема, неправомірно утилізувало небезпечні відходи і спричинило екологічну катастрофу.

43. 13 листопада 2007 року слідчий суддя (*giudice per le indagini preliminari*) того самого суду задовольнив клопотання прокурора про превентивний арешт полігону (слідчий суддя Санта-Марія-Капуа-Ветере, постанова № 12033/05).

44. Слідчий суддя встановив, що полігон використовували для видалення небезпечних відходів, порушуючи відповідні законодавчі положення та дозвіл на експлуатацію об'єкта з видалення відходів. Сертифікати були підроблені, щоб небезпечні відходи ставали безпечними відходами.

45. Крім того, у рішенні зазначалося, що, хоча лабораторні дослідження ґрунтових вод засвідчили, що вони забруднені, необхідних заходів безпеки не було вжито, порушуючи відповідні екологічні норми та план спостереження і контролю, викладений у дозволі на експлуатацію об'єкта з видалення відходів.

46. Слідчий суддя встановив, що, згідно зі звітами про перевірку начальника технічного відділу, який підпорядковується заступнику комісара, район Ло Уттаро був абсолютно непридатний для будівництва нового об'єкту з видалення відходів (див. пункт 28 вище). Інформація про розміри та умови території, подана на підтримку його повторного відкриття, була неправдивою. Крім того, на діючому об'єкті вже було розміщено кількість відходів, яка в 4,5 рази перевищувала початково дозволений обсяг.

47. Слідчий суддя також встановив, що роботи з адаптації ділянки до роботи нового заводу не гарантували збереження об'єкта і були недостатніми для усунення наявної екологічної шкоди.

48. Він дійшов висновку, що «немає жодних сумнівів у тому, що з явної екологічної небезпеки об'єкту випливає його суттєва й об'єктивна незаконність, навіть у надзвичайній ситуації», і розпорядився накласти на нього арешт, щоб запобігти продовженню його неправомірної експлуатації на шкоду навколишньому середовищу та здоров'ю населення.

49. Після передачі справи до окружного суду Неаполя (RG 26655/08) з міркувань юрисдикції частина справи, що стосується експлуатації у 2007

році полігону у Ло Уттаро, була передана назад до окружного суду Санта-Марія-Капуа-Ветере (RGNR 58582/08).

50. 14 березня 2016 року суд визнав виконавчого директора консорціуму ACSA CE 3 і заступника комісара, який відповідав за передачу відходів на полігон «Ло Уттаро», винними в незаконній торгівлі відходами відповідно до статті 260 Законодавчого декрету № 152 від 3 квітня 2006 року («Закон про охорону навколишнього середовища»). Виконавчого директора було також визнано винним у екологічній катастрофі за статтею 434 Кримінального кодексу, а розгляд за іншими пред'явленими йому обвинуваченнями (несанкціоноване поводження з відходами, фальсифікація та невиконання службових обов'язків) було припинено у зв'язку зі спливом строків давності. Звинувачення в фальсифікації, висунуті проти одного зі співробітників ARPAC, також були зняті у зв'язку зі спливом строків давності.

51. Згідно з рішенням суду, забруднення ґрунтових вод становило серйозну небезпеку для здоров'я населення, незалежно від того, чи було воно спричинене виключно роботою об'єкту з видалення відходів. Лабораторія, яка проводила аналізи в цьому районі, ще в травні 2007 року встановила, що ґрунтові води забруднені. Згідно з планом оперативного управління (*piano gestione operativa*), виконавчий директор мав призупинити роботу полігону і вжити заходів безпеки, а ARPAC мало контролювати роботу об'єкту з видалення відходів.

52. Окружний суд Санта-Марія-Капуа-Ветере засудив виконавчого директора до півтора року позбавлення волі, а заступника комісара — до восьми місяців позбавлення волі, наклавши на обох тимчасову заборону на обіймання державних посад і додаткові покарання за статтями 30, 32-bis і 32-ter Кримінального кодексу, які були скасовані. Він присудив відшкодування збитків цивільним сторонам і наказав провести рекультивацию території.

53. 9 лютого 2017 року Апеляційний суд Неаполя зняв усі звинувачення з виконавчого директора і заступника комісара у зв'язку зі спливом строків давності, але залишив чинними решту рішень суду нижчої інстанції, включно з постановами про відшкодування шкоди цивільним сторонам і про рекультивацию території.

54. Рішенням від 2 липня 2018 року Касаційний суд скасував рішення Апеляційного суду Неаполя і направив справу на новий розгляд. Він вказав, що, незважаючи на сплив строків давності, Апеляційний суд повинен був представити належні підстави для зняття звинувачення з обвинувачених по суті з тієї підстави, що вони явно не скоювали цього злочину, що факти ніколи не мали місця, або що факти не є злочином, або що вони не підпадають під дію кримінального закону, згідно з положеннями

статті 129 § 2 Кримінального процесуального кодексу. Крім того, Апеляційний суд не навів підстав для залишення без змін рішення про виплату компенсації цивільним сторонам та рекультивацію території.

55. Сторони не надали інформацію про результати передачі справи до Апеляційного суду Неаполя.

Е. Адміністративні заходи щодо гарантування безпеки і очищення полігону «Ло Уттаро»

56. 19 травня, 9 грудня й 11 грудня 2008 року ARPAC провело інспекції полігону. Агентство повідомило, що обсяг зібраного та утилізованого фільтрату все ще малий порівняно з кількістю відходів, що зберігаються на полігоні, і чинить значний тиск на весь полігон з ризиком порушення системи гідроізоляції. За даними ARPAC, полігон чинив негативний вплив на навколишнє середовище, оскільки призводив до неконтрольованих газоподібних викидів, накопичення і перевиробництва фільтрату. Викиди біогазу оцінювалися в мільйони кубометрів на рік, які, за відсутності установки з уловлювання, надходили безпосередньо в атмосферу. Було визнано за необхідне встановити, хоча б тимчасово, систему уловлювання та утилізації біогазу, виробленого на полігоні.

57. Відповідно до статті 11 Законодавчого декрету № 90 від 23 травня 2008 року, перетвореного з поправками на Закон № 123 від 14 липня 2008 року, Міністерство охорони довкілля повинне було підтримувати укладання угод із державними або приватними організаціями для здійснення заходів екологічної компенсації, спрямованих на подолання кризи у сфері утилізації відходів у Кампанії. Відповідно до цієї законодавчої бази 18 липня 2008 року Міністерство охорони довкілля та Регіональна рада Кампанії узгодили «Стратегічну програму екологічної компенсації в регіоні Кампанія», що включала рекультивацію полігону «Ло Уттаро».

58. 4 серпня 2009 року муніципалітет Казерти та Міністерство охорони довкілля підписали операційну угоду про заходи з очищення території Ло Уттаро.

59. PRB № 777 від 25 жовтня 2013 року, який був затверджений Регіональною радою та опублікований у BURC № 30/2013, передбачав дослідження території в муніципалітеті Казерта, Сан-Марко-Еванджеліста і Сан-Нікола-ла-Страда (відомої як *Великий район «Ло Уттаро»*), де стан довкілля був особливо несприятливим через велику кількість забруднених ділянок, включно зі полігонами, пунктами передачі та тимчасового зберігання відходів.

60. У період з червня 2013 року по грудень 2014 року компанія Sogesid S.p.A., що є підвідомчою організацією Міністерства охорони довкілля (далі «Sogesid»), провела перший етап екологічної характеристики території.

61. Згідно з результатами досліджень, підтвердженими ARPAC (звіт № 22/TF/14), територія була визнана забрудненою. Зокрема, ґрунтові води були значною мірою забруднені, в основному марганцем, нітритами, залізом, миш'яком і фторидами. Концентрація елементів у ґрунті не була достатньо високою, щоб вважати промислову зону забрудненою, за винятком складу тимчасового зберігання, де у двох пробах концентрація миш'яку перевищувала встановлену законом межу.

62. 11 квітня 2014 року ARPAC рекомендувало, зокрема:

- (i) провести другий етап екологічної оцінки території, зокрема шляхом тестування ширшої площі поверхні, щоб визначити масштаби забруднення;
- (ii) утриматися від використання ґрунтових вод, що надходять з району Ло Уттаро, для споживання людьми, у сільському господарстві та для розведення худоби; обмежити використання ґрунтових вод, які надходять у межах 500 метрів від цього периметру, дозволивши їхнє використання тільки після проведення аналітичних досліджень у відповідних свердловинах;
- (iii) вжиття термінових заходів безпеки щодо забруднення ґрунтових вод;
- (iv) термінове видалення та утилізація небезпечних відходів, виявлених на полігоні «Ло Уттаро», що містять азбест, і негайне вжиття заходів для запобігання можливого викиду цієї речовини в атмосферу.

63. На підставі результатів цих досліджень, 8 листопада 2013 року і 3 червня 2014 року мери міст Казерта і Сан-Нікола-ла-Страда заборонили використання ґрунтових вод зі свердловин, розташованих у районі Ло Уттаро.

64. На технічній нараді 21 травня 2014 року компанія Sogesid заявила, що не має повноважень для виконання надзвичайних заходів безпеки, рекомендованих ARPAC, особливо щодо забруднення ґрунтових вод, а також видалення та утилізації небезпечних відходів. Провінція Казерта заявила, що звернеться до компанії Gisec S.p.A. (далі «Gisec»), яка відповідає за управління об'єктом видалення відходів, з проханням виконати процес з видалення та утилізації небезпечних відходів. Муніципалітет Казерти зобов'язався направити запит до компетентного органу (*Comitato di Indirizzo e Controllo per la gestione dell'Accordo di Programma*), щоб Sogesid уповноважили розробити, у співпраці з ARPAC, техніко-економічне обґрунтування заходів безпеки, що мають бути вжиті у зв'язку із забрудненням ґрунтових вод. Компанія Sogesid погодилася підготувати техніко-економічне обґрунтування наприкінці другого етапу дослідження характеристик навколишнього середовища.

65. 6 червня 2014 року компанія Sogesid подала проект, що стосується другого етапу екологічної характеристики території, який був затверджений постановою № 45 Регіональної ради Кампанії від 13 червня 2014 року. У ній йшлося про те, що роботи мають бути розпочаті в терміновому порядку і завершені протягом дев'яноста днів, не враховуючи часу, необхідного для проведення тендерних процедур.

66. 14 січня 2015 року компанія Sogesid надіслала Регіональній раді Кампанії графік подальших робіт, інформуючи її про те, що роботи, пов'язані з другим етапом екологічної характеристики, розпочнуться до кінця січня 2015 року, і що після завершення цих робіт проект, який стосується постійної безпеки та рекультивациі, буде завершено.

67. 10 березня 2016 року ARPAC затвердило результати досліджень, проведених у рамках другого етапу екологічної оцінки території (звіт № 7/TF/16). Агентство підтвердило, що ґрунтові води були забруднені, зокрема, миш'яком, нікелем, сурмою, залізом, марганцем, ртуттю і фторидами.

68. 16 червня 2016 року в газеті *Il Mattino* з'явилася стаття про те, що компанія Gisec досі не видалила небезпечні відходи, що містять азбест, виявлені в районі Ло Уттаро у 2014 році.

69. 22 липня 2016 року та сама газета повідомила, що, хоча закриття полігону мало бути завершене до 13 березня 2017 року, подальші дослідження наразі припинено.

70. 24 квітня 2016 року Регіональна рада Кампанії та Канцелярія Прем'єр-міністра уклали Угоду про розвиток регіону Кампанія (*Patto per lo sviluppo della regione Campania*), що передбачала реалізацію заходів, викладених у PRB, включно з заходами безпеки щодо ґрунтових вод у Великому районі «Ло Уттаро».

71. У Постанові № 510 від 1 серпня 2017 року Регіональна рада Кампанії назвала безпеку ґрунтових вод у районі Ло Уттаро одним із заходів, що мають бути проведені спільно з Національним агентством з інвестицій та розвитку бізнесу (*Agenzia Nazionale per l'attrazione degli Investimenti e lo Sviluppo di Impresa S.p.A.* — «Invitalia»). Постанова описує рівень прогресу робіт із забезпечення безпеки на території Ло Уттаро як: «Планування не ведеться. результати досліджень деяких ділянок території наявні».

72. 12 лютого 2019 року на вимогу прокурора районного суду Санта-Марія-Капуа-Ветере у Великому районі «Ло Уттаро» було накладено арешт на дванадцять свердловин через забруднення важкими металами. Інформацію про такий превентивний захід було оприлюднено у прес релізі прокуратури.

73. Постановою № 57 від 28 червня 2019 року мер Казерти заборонив власникам свердловин, розташованих у районі Ло Уттаро, використовувати ґрунтові води для споживання людиною, зрошення, напування

худоби та промислового використання, а також ввів заборону на вирощування сільськогосподарських культур у цьому районі. Сverdловини, розташовані в радіусі 500 метрів від зони, можна було використовувати за умови підтвердження компетентними органами результатів досліджень, які б підтверджували, що вода безпечна.

74. За словами заявників, до березня 2020 року в районі Ло Уттаро не проводили жодних робіт із відновлення. Компанія Sogesid розробила проект щодо забезпечення безпеки, який не було реалізовано, та не було визначено терміни його виконання.

75. Згідно з інформацією, представленою Урядом в останніх зауваженнях, отриманих Судом (6 липня 2020 року), 18 березня 2019 року Invitalia оголосило тендер на забезпечення безпеки ґрунтових вод у Великому районі «Ло Уттаро», що все ще триває. Крім того, за даними Уряду, на цю дату здійснювалися заходи безпеки на території компанією Sogesid.

F. Висновки парламентської комісії з розслідування незаконної діяльності на полігоні «Ло Уттаро», пов'язаної з обігом відходів

76. У своєму звіті від 19 грудня 2007 року парламентська комісія зазначила, що рішення дозволити повторне відкриття полігону, незважаючи на те, що документи, які були у заступника комісара, явно свідчили про невідповідність території з екологічної точки зору, продемонструвало нездатність офісу заступника комісара читати свої власні документи (*incapacità della struttura commissariale a leggere le proprie stesse carte*). Крім того, ARPAC повідомляло про надзвичайні екологічні ситуації, пов'язані з реалізацією плану з недопустимими затримками. Органи, відповідальні за моніторинг, виявилися нездатними надати правдиву інформацію, на підставі якої можна було б обґрунтувати законодавчу й адміністративну політику.

77. У своєму звіті від 5 лютого 2013 року парламентська комісія повідомила, що під час експлуатації полігону у 2007 році на ньому захоронювалися небезпечні відходи, в порушення відповідних дозволів та екологічних норм. Комісія підтвердила, що факт забруднення території та незаконного управління був встановлений на підставі документів, які були в розпорядженні заступника комісара та інших компетентних органів, які, таким чином, не контролювали ситуацію і навіть завіряли неправдиву інформацію, щоб виправдати продовження експлуатації полігону.

ВІДПОВІДНА ПРАВОВА БАЗА

I. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

78. Стислий виклад відповідного національного законодавства, що регулює поводження з відходами, міститься у справі *Ді Сарно та інші (Di Sarno and Others)* (згаданій вище, §§ 65–67).

79. Стаття 844 Цивільного кодексу встановлює, що власник земельної ділянки не може попередити правопорушення з боку сусідньої ділянки, якщо вони не перевищують допустимого рівня.

80. Стаття 2043 Цивільного кодексу передбачає, що будь-яка протиправна дія, що заподіє шкоду іншій особі, тягне за собою цивільно-правову відповідальність винного.

81. Згідно зі статтею 700 Цивільного процесуального кодексу, будь-яка особа, яка має підстави побоюватися, що її правам може бути завдано неминучої і непоправної шкоди, може подати термінову заяву про видачу судового наказу, що забезпечує негайний захист її прав.

82. Згідно зі статтею 133 § 1 (p) і (s) Адміністративного процесуального кодексу, до виключної юрисдикції адміністративних судів належать такі питання:

- спори, пов'язані з будь-якими заходами, вжитими комісаром у всіх надзвичайних ситуаціях, і спори, що стосуються циклу управління відходами; юрисдикція адміністративних судів поширюється на конституційні права;
- спори, пов'язані з будь-якими заходами, вжитими всупереч положенням про шкоду довкіллю, а також з відсутністю реакції Міністерства охорони довкілля на запит щодо вжиття запобіжних, профілактичних або стримувальних заходів проти шкоди навколишньому середовищу та щодо компенсації шкоди, понесеної внаслідок затримки у вжитті таких заходів.

II. ЗАКОНОДАВСТВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ І МІЖНАРОДНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

83. Стислий виклад відповідних положень законодавства Європейського Союзу та міжнародного законодавства міститься у справі *Ді Сарно та інші (Di Sarno and Others)* (згаданій вище, §§ 71–76).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

84. Спираючись на статті 2 і 8 Конвенції, заявники доводили, що, не вживши необхідних заходів (i) для забезпечення належного функціонування служб збору, обробки та видалення відходів і (ii) для мінімізації або усунення наслідків забруднення від полігону «Ло Уттаро», Держава завдала серйозної шкоди навколишньому середовищу та поставила під загрозу їхнє життя та здоров'я, а також життя та здоров'я місцевого населення загалом. Крім того, вони стверджували, що накопичення великої кількості відходів уздовж доріг загального користування є незаконним втручанням у їхнє право на повагу до їхнього житла, а також приватного

та сімейного життя. Крім того, вони скаржилися на те, що органи влади не поінформували відповідних осіб про ризики, пов'язані з проживанням у районі, прилеглому до полігону «Ло Уттаро».

85. Уряд висловив незгоду.

86. Оскільки йому належить провідна роль щодо здійснення юридичної кваліфікації фактів у справі (див. *Гуерра та інші проти Італії (Guerra and Others v. Italy)*, 19 лютого 1998 р., § 44, Звіти про рішення та ухвали 1998-I), Суд вважає, з огляду на свою усталену практику щодо цього питання (див. *Лопес Остра проти Іспанії (López Ostra v. Spain)*, 9 грудня 1994 р., § 51, Серія А № 303-С; *Гуерра та інші (Guerra and Others)*, згадану вище, § 57; *Геттон та інші проти Сполученого Королівства (Hatton and Others v. the United Kingdom)* [ВП], № 36022/97, § 96, ЄСПЛ 2003-VIII; *Ді Сарно та інші (Di Sarno and Others)*, згадану вище, § 96; та *Корделла та інші проти Італії (Cordella and Others v. Italy)*, №№ 54414/13 та 54264/15, §§ 93–94, 24 січня 2019 р.), що скарги заявників мають бути розглянуті з точки зору права на повагу до житла та приватного життя, закріпленого у статті 8 Конвенції, відповідні положення якої передбачають таке:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.»

А. Прийнятність

87. Уряд висунув два заперечення про неприйнятність, стверджуючи, що заявники не мають статусу потерпілих, і що внутрішні засоби правового захисту не були вичерпані.

1. Статус заявників як потерпілих

88. У своїх додаткових зауваженнях Уряд заявив, що кілька заявників не мають статусу потерпілих, оскільки вони не проживають у муніципалітетах, що оточують полігон.

89. Заявники заперечили проти цього, посилаючись на сертифікати про проживання, які вони подали до Суду.

90. Суд не вбачає необхідності розглядати питання про те, чи позбавлений Уряд права висувати вищевказане заперечення, оскільки в будь-якому разі вважає, що воно стосується питання, яке належить до юрисдикції Суду, і яке Суд не позбавлений можливості розглянути за власною

ініціативою (див. *Бузаджі проти Республіки Молдова (Buzadji v. the Republic of Moldova)* [ВП], № 23755/07, § 70, 5 липня 2016 р., та *Сатакуннан Марккінаперссі Ой і Сатамедіа Ой проти Фінляндії (Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy v. Finland)* [ВП], № 931/13, § 93, 27 червня 2017 р.).

91. Суд зазначає, що Конвенція не наділяє окремих осіб правом на позов на захист суспільних інтересів (*actio popularis*) (див. *Перез проти Франції (Perez v. France)* [ВП], № 47287/99, § 70, ЄСПЛ 2004-I). Відповідно до усталеної прецедентної практики, вирішальним елементом, який має бути присутнім при визначенні того, чи за обставин справи забруднення довкілля значно вплинуло на одне з прав, що захищаються пунктом 1 статті 8, є наявність шкідливого впливу на приватну або сімейну сферу особи, а не просто загальне погіршення стану довкілля (див. *Ді Сарно та інші (Di Sarno and Others)*, згадану вище, § 80, та *Корделла та інші (Cordella and Others)*, згадану вище, § 101). Суд далі зазначає, що в низці справ, де він встановив, що стаття 8 може бути застосована, близькість будинків заявників до джерел забруднення була одним із чинників, взятих до уваги Судом (див. *Павлов та інші проти Росії (Pavlov and Others v. Russia)*, № 31612/09, §§ 63 — 71, 11 жовтня 2022 р.).

92. Суд зазначає, що заявники скаржилися на ситуацію, що зачіпає все населення Кампанії. В цьому контексті вони скаржилися на екологічну шкоду, спричинену неефективним управлінням органами влади процесами збору, переробки та утилізації відходів, і, зокрема, шкоду населенню, яке проживає в муніципалітетах Казерта і Сан-Нікола-ла-Страда, у зв'язку із забрудненням довкілля із прилеглого полігону «Ло Уттаро».

93. Суд зазначає, що документи, надані заявниками, свідчать про те, що Казерта і Сан-Нікола-ла-Страда постраждали від кризи у сфері управління відходами (*crisi dei rifiuti*), що тривала з 11 лютого 1994 року по 31 грудня 2009 року. Зокрема, у кількох розпорядженнях мера Казерти, виданих між 2 і 9 січня 2008 року, ідеться про «серйозну ситуацію», спричинену «величезними купами сміття, що накопичилися на вулицях» після перерви у зборі відходів, що розпочалася понад двадцять днів тому. У них йшлося про те, що ця подія призвела до надзвичайної ситуації в галузі громадської охорони здоров'я і викликала значне занепокоєння та потенційну загрозу безпеці громадян. Аналогічним чином, у кількох розпорядженнях, виданих у період з 6 квітня 2007 року до 12 травня 2008 року, мер Сан-Нікола-ла-Страда посилався на «перерву в зборі відходів, спричинену закриттям полігонів», та подальше накопичення відходів «на всіх громадських дорогах», яке становило небезпеку для здоров'я населення (див. пункти 9 і 10 вище).

94. Що стосується полігону «Ло Уттаро», документи, представлені сторонами, демонструють, зокрема, що з метою захисту здоров'я населення

органи місцевої влади були змушені неодноразово накладати на населення, яке проживає в Казертті та Сан-Нікола-ла-Страда, заборону на використання ґрунтових вод, узятих зі свердловин, розташованих у районах, що оточують полігон (див. пункти 63, 72 і 73 вище). За цих обставин Суд вважає, що екологічна шкода, на яку скаржилися заявники, які проживають у цих муніципалітетах, ймовірно, безпосередньо вплинула на їхній особисте благополуччя (див. *Di Sarno та інші (Di Sarno and Others)*, згадану вище, § 81).

95. Однак Суд зазначає, що заявники, зазначені під номерами 2–4, 7 і 15–18 у додатку, не надали доказів, які б підтверджували, що вони проживають у постраждалому районі. Таким чином, він вважає, що вони не змогли довести, що їх безпосередньо торкнулася ситуація, на яку вони скаржилися (див. *Корделла та інші (Cordella and Others)*, згадану вище, § 108).

96. Тому Суд приймає заперечення Уряду щодо заявників, зазначених під номерами 2–4, 7 і 15–18 у додатку, і відхиляє його щодо решти заявників. Будь-яка згадка про «заявників» надалі у цьому рішенні має розумітися як така, що стосується решти заявників.

97. Відповідно, стосовно заявників, зазначених під номерами 2–4, 7 і 15–18, ця скарга є несумісною *ratione personae* з положеннями Конвенції у значенні пункту 3 (а) статті 35 і має бути відхилена відповідно до пункту 4 статті 35.

2. Невичерпання внутрішніх засобів правового захисту

98. Уряд також стверджував, що заявники не вичерпали внутрішні засоби правового захисту.

99. По-перше, Уряд доводив, що у заявників була можливість подати термінову заяву відповідно до статті 700 Цивільного процесуального кодексу (див. пункт 81 вище). Уряд зазначив, що інші мешканці подавали заяву і домоглися судового наказу на підставі цього положення про негайне призупинення роботи полігону «Ло Уттаро».

100. Уряд також стверджував, що відповідно до статті 133 § 1 (р) Адміністративного процесуального кодексу (див. пункт 82 вище) заявники могли оскаржити розпорядження, видані органами влади в період надзвичайного стану, і, загалом, будь-яке рішення, прийняте щодо управління процесами збору, переробки та видалення відходів. У зв'язку з цим, заявники могли б домогтися від адміністративних судів скасування цих рішень, винесення постанов про захист їхнього здоров'я і приватного життя та присудження їм компенсації.

101. Крім того, відповідно до статті 133 § 1 (s) Адміністративного процесуального кодексу (див. пункт 82 вище) заявники могли оскаржити рішення, прийняті органами влади з порушенням положень про

екологічну шкоду, а також відсутність реакції Міністра охорони довкілля, землі та моря на їх запит щодо вжиття запобіжних, профілактичних або стримувальних заходів проти екологічної шкоди.

102. Заявники також могли подати позов про відшкодування шкоди до цивільних судів (див. пункт 80 вище).

103. У своїх додаткових зауваженнях Уряд також посилався на статтю 844 Цивільного кодексу (див. пункт 79 вище).

104. Заявники заперечили, стверджуючи, що внутрішні засоби правового захисту, які були в їхньому розпорядженні, не були адекватними та ефективними, як того вимагає пункт 1 статті 35 Конвенції, оскільки жоден з них не давав можливості розглянути сутність відповідних скарг щодо порушень Конвенції та надати належний правовий захист, особливо з огляду на тривалі та систематичні недоліки адміністративних органів влади в управлінні процесами збору, обробки й видалення відходів у Кампанії, а також істотну та невинуватиму затримку в запровадженні постійної системи безпеки щодо території та рекультивациі відходів на полігоні «Ло Уттаро».

105. Суд повторює, що основоположною характеристикою механізму захисту, встановленого Конвенцією, є те, що він є допоміжним щодо національних систем, що забезпечують захист прав людини. Він стосується нагляду за виконанням Договірними державами своїх зобов'язань за Конвенцією. Він не повинен перебирати на себе роль Договірних держав, обов'язок яких полягає в забезпеченні дотримання та захисту основоположних прав і свобод, закріплених у Конвенції, на національному рівні. Правило про вичерпання внутрішніх засобів правового захисту ґрунтується на припущенні — відображеному в статті 13 Конвенції, з якою воно має тісний зв'язок, — що стосовно стверджуваного порушення існує ефективний засіб правового захисту. Тому це правило є невід'ємною частиною функціонування цієї системи захисту (див. *Вучкович та інші проти Сербії (Vučković and Others v. Serbia)* (попереднє заперечення) [ВП], № 17153/11 та 29 інших, § 69, 25 березня 2014 р.).

106. Суд далі повторює, що відповідно до пункту 1 статті 35 Конвенції заявник повинен зазвичай вдаватися до засобів правового захисту, що є доступними та достатніми для відшкодування шкоди щодо заявлених порушень, у той час як Уряд, який стверджує про невичерпання, зобов'язаний переконати Суд, що засіб правового захисту був ефективним, доступним теоретично та на практиці у відповідний час, тобто, що він був якісним, спроможним забезпечити відшкодування шкоди стосовно скарг заявника та мав обґрунтовані перспективи успіху (див., серед іншого, *Акдивар та інші проти Туреччини (Akdivar and Others v. Turkey)*, 16 вересня 1996 р., §§ 66–68, *Звіти* 1996-IV).

107. Що стосується компенсаційних засобів захисту, Суд зазначає, що, з одного боку, вони теоретично могли б призвести до виплати компенсації відповідним особам, але не до вилучення відходів з доріг загального користування або рекультивації полігону «Лю Уттаро». Таким чином, вони могли б забезпечити лише часткове відшкодування екологічної шкоди, на яку скаржилися заявники. З іншого боку, навіть якщо припустити, що компенсація є адекватним засобом правового захисту від стверджуваних порушень Конвенції, Уряд не довів, що в заявників були б якісь шанси на успіх при використанні цього засобу правового захисту. Рішення на національному рівні, на які посилався Уряд (рішення Касаційного суду №№ 27187/2007 і 22116/14, а також рішення Конституційного суду №№ 140/2007 і 167/2011), стосувалися питання розподілу юрисдикції між звичайними та адміністративними судами в питаннях екологічної шкоди. Уряд не надав жодного прикладу щодо рішень цивільних або адміністративних судів, які б фактично присуджували компенсацію жителям районів, які постраждали від накопичення відходів або забруднення від полігону (див. *Ді Сарно та інші (Di Sarno and Others)*, згадану вище, § 87).

108. Тією мірою, якою Уряд посилався на можливість заявників звернутися до адміністративних судів із проханням скасувати конкретні рішення та до цивільних і адміністративних судів із вимогою зобов'язати органи влади вжити заходів для захисту їхнього здоров'я та приватного життя, навіть визнаючи, що ці засоби захисту теоретично могли би бути ефективними, він не зміг довести, що на практиці вони були би спроможними забезпечити відшкодування шкоди на підставі скарг заявників.

109. Що стосується засобів правового захисту в цивільних судах, Суд зазначає, що відповідно до статті 700 Цивільного процесуального кодексу, Окружний суд Неаполя ухвалив (у рішенні одного судді) і підтвердив (у повному складі) призупинення роботи об'єкту видалення відходів. Однак ці рішення не завадили подальшим викидам в атмосферу та потраплянню у ґрунтові води шкідливих речовин з відходів, що вже зберігалися на полігоні, як і не могли забезпечити безпеку та очищення відповідної території.

110. Що стосується засобів правового захисту в адміністративних судах, Суд зазначає, що Уряд спирався на два рішення Регіонального адміністративного суду Кампанії. Перше (№ 676/2012) зобов'язує Міністра охорони довкілля, землі та моря відповісти на запит заявників щодо вжиття запобіжних, профілактичних або стримувальних заходів щодо екологічної шкоди, ймовірно заподіяної полігоном, при тому розумінні, що органи влади мали лише надати обґрунтовану відповідь та мали вільний вибір, чи прийняти, чи відхилити запит. Друге рішення (№ 3373/2013) відхилило скаргу, подану на подальше рішення органів влади про відмову

в задоволенні запиту. Отже, жодне з цих рішень не наказувало владі вжити заходів щодо захисту здоров'я та приватного життя заявників (див. з відповідними змінами, *Di Sarno та інші (Di Sarno and Others)*, згадану вище, § 87).

111. Крім того, Суд зазначає, що в конкретних обставинах цієї справи (i) у Кампанії було оголошено надзвичайний стан для подолання структурної кризи, що понад п'ятнадцять років впливала на всю регіональну систему управління відходами (див. пункти 5 та 8 вище); та (ii) про забруднення від полігону «Ло Уттаро» органам влади було відомо щонайменше з 2001 року, і за кілька років після ухвалення рішення про проведення робіт з забезпеченням безпеки території, ці роботи все ще тривали без чітких термінів їхнього завершення (див. пункти 28 та 56–75 вище).

112. Беручи до уваги матеріали, представлені сторонами, Уряд не зміг переконати Суд у тому, що й цій справі цивільний або адміністративний засіб правового захисту міг би запропонувати обґрунтовані перспективи успіху.

113. З цього випливає, що попереднє заперечення Уряду щодо невичерпання внутрішніх засобів правового захисту має бути відхилене.

114. Суд також зауважує, що ці скарги не є явно необґрунтованими або неприйнятними з будь-яких інших підстав, перелічених у статті 35 Конвенції. Отже, вони повинні бути визнані прийнятними.

В. Суть справи

1. Доводи сторін

(а) Заявники

(i) Управління процесами збору, обробки та видалення відходів

115. Заявники доводили, що з 1994 по 2009 рік муніципалітети Казерта і Сан-Нікола-ла-Страда потерпали від наслідків регіональної кризи у сфері управління відходами. Відходи періодично накопичувалися на вулицях, видаючи нестерпний запах і приваблюючи бродячих собак, щурів і комах. Для спалювання відходів розпалювали неконтрольовані багаття, внаслідок чого виділялися діоксини. Заявники також посилалися на кілька досліджень щодо екологічної ситуації в провінціях Неаполь і Казерта (див. пункти 24 і 25 вище), щоб довести, що нездатність влади впоратися з кризою завдала шкоди навколишньому середовищу і поставила їхнє життя під загрозу. Крім того, накопичення великої кількості відходів уздовж доріг загального користування було незаконним втручанням у їхнє право на повагу до їхнього житла та приватного життя, перешкоджаючи вільному пересуванню і призводячи до тимчасового закриття шкіл і місцевих ринків.

116. Вони заявляли, що стверджуване порушення тривало і в період після скасування надзвичайного стану. Вони посилалися, зокрема, на висновки Суду ЄС (див. рішення С-653/13, згадане в пункті 21 вище).

(ii) Полігон для захоронення відходів «Ло Уттаро»

117. Заявники стверджували, що, незважаючи на те, що органам влади з 2001 року було відомо про те, що полігон «Ло Уттаро» становив серйозну екологічну небезпеку, у 2007 році заступник комісара дозволив повторно відкрити об'єкт захоронення відходів. Більше того, станом на березень 2020 року (коли Суд отримав останні зауваження від заявників) заходи безпеки та рекультивацію території так і не було проведено. Спираючись на висновки кримінальних судів і парламентської комісії, вони стверджували, що тривала незаконна експлуатація об'єкту видалення відходів і невжиття органами влади захисних заходів щодо мінімізації або усунення наслідків забруднення території завдали шкоди навколишньому середовищу і поставили під загрозу їхнє здоров'я. За їхніми словами, Держава-відповідач також не виконала свого зобов'язання щодо інформування населення про ризики, пов'язані з проживанням у районі, прилеглому до полігону.

(b) Уряд

(i) Управління процесами збору, обробки та утилізації відходів

118. Уряд визнав, що Суд уже оцінював ситуацію, на яку скаржилися заявники, в рішенні у справі *Ді Сарно та інші (Di Sarno and Others)* (згаданій вище), але стверджував, що після цього рішення управління процесами збору, переробки та утилізації відходів у Кампанії значно покращилося. Уряд посилався на низку законодавчих та адміністративних заходів, спрямованих на досягнення ефективнішого управління життєвим циклом відходів, розвиток селективного збору відходів, раціоналізацію та модернізацію наявної структури (див. пункти 11, 12, 16 і 17 вище). Що стосується наслідків кризи у сфері управління відходами для здоров'я, то Уряд заявив, що були вжиті відповідні законодавчі та адміністративні заходи щодо захисту довкілля та збереження якості харчових продуктів і сільськогосподарської продукції, а також щодо очищення забруднених ділянок (див. пункти 13–15 вище).

(ii) Полігон для захоронення відходів «Ло Уттаро»

119. Уряд доводив, що органи влади вжили адекватних заходів для мінімізації впливу на довкілля, спричиненого полігоном «Ло Уттаро». Насамперед, оскільки об'єкт видалення відходів припинив свою роботу в 2007 році, будь-яка шкода навколишньому середовищу обмежувалася викидами біогазу на низькому рівні. Крім того, ARPAC та інші компетентні

органи безперервно стежили за екологічною ситуацією в районі. Постійно велися роботи з забезпечення безпеки для навколишнього середовища. Тим часом, постанови органів судової та місцевої влади про заборону використання ґрунтових вод зі свердловин, розташованих у районі Ло Уттаро, гарантували ефективний захист здоров'я жителів.

2. Оцінка Суду

(а) Загальні принципи

120. Суд повторив, що сильне забруднення довкілля може вплинути на благополуччя людей і завадити їх мирному володінню житлом у спосіб, який негативно вплине на їхнє приватне та сімейне життя (див. *Лопес Остра (López Ostra)*, § 51; *Гуєрра та інші (Guerra and Others)*, § 60; і *Ді Сарно та інші (Di Sarno and Others)*, § 104, усі згадуються вище).

121. Суд далі зазначив, що несприятливі наслідки забруднення довкілля мають сягати певного мінімального рівня, щоб підпадати під дію статті 8. Оцінка цього мінімуму є відносною та залежить від усіх обставин справи, таких як інтенсивність і тривалість шкідливого впливу, а також його фізичні або психічні наслідки (див. *Корделла та інші (Cordella and Others)*, згадану вище, § 157).

122. Найчастіше неможливо кількісно оцінити наслідки серйозного промислового забруднення в кожному конкретному випадку і відокремити їх від впливу інших значущих чинників, таких як вік, професія або стиль життя. Те саме стосується можливого погіршення якості життя, спричиненого промисловим забрудненням. «Якість життя» — це суб'єктивна характеристика, яка навряд чи піддається точному визначенню (див. *Котов та інші проти Росії (Kotov and Others v. Russia)*, №№ 6142/18 та 12 інших, § 101, 11 жовтня 2022 р.). З цього випливає, що, беручи до уваги пов'язані з доказами труднощі, Суд враховуватиме насамперед, хоча й не виключно, висновки національних судів та інших компетентних органів під час встановлення фактичних обставин справи (див. *Джугелі та інші проти Грузії (Jugheli and Others v. Georgia)*, № 38342/05, § 63, 13 липня 2017 р.; *Корделла та інші (Cordella and Others)*, згадані вище, § 160; а також *Павлов та інші (Pavlov and Others)*, згадані вище, §§ 66–71).

123. Крім того, стаття 8 не просто зобов'язує Державу утримуватися від свавільного втручання: на додаток до цього переважно негативного зобов'язання можуть існувати позитивні зобов'язання, притаманні ефективній повазі до приватного або сімейного життя. У будь-якому разі, незалежно від того, чи аналізується це питання з погляду позитивного обов'язку держави вживати обґрунтованих і належних заходів для гарантування прав заявників за пунктом 1 статті 8, чи з погляду «втручання державного органу», що повинне бути обґрунтованим згідно з пунк-

том 2 статті 8, застосовні принципи загалом схожі (див. *Лонес Остра* (*López Ostra*), § 51; *Гуєрра та інші* (*Guerra and Others*), § 58; а також *Корделла та інші* (*Cordella and Others*), § 158, усі згадані вище).

124. У контексті, зокрема, небезпечних видів діяльності, Держави зобов'язані встановити правила, що враховують особливості цього виду діяльності, особливо щодо рівня потенційного ризику. Вони повинні регулювати ліцензування, запуск, експлуатацію, безпеку та нагляд за діяльністю і повинні зобов'язувати всіх зацікавлених осіб вживати практичних заходів для забезпечення ефективного захисту громадян, життя яких можуть загрожувати властиві такій діяльності ризики (див. з відповідним змінами, *Онер'їлдіз проти Туреччини* (*Öneryıldız v. Turkey*) [ВП], № 48939/99, § 90, ЄСПЛ 2004-ХІІ; *Ді Сарно та інші* (*Di Sarno and Others*), згадану вище, § 106; та *Корделла та інші* (*Cordella and Others*), згадану вище, § 159).

125. Що стосується процедурних зобов'язань за статтею 8, Суд повторює, що він надає особливого значення доступу громадськості до інформації, що дає їм змогу оцінити ризики, на які вони наражаються (див. *Гуєрра та інші* (*Guerra and Others*), § 60, і *Ді Сарно та інші* (*Di Sarno and Others*), § 107, обидві згадані вище). При оцінці дотримання права на доступ до інформації відповідно до статті 8, Суд може взяти до уваги зобов'язання, що випливають з інших відповідних міжнародних документів, таких як Оргуська конвенція, яку Італія ратифікувала. Стаття 5 § 1 (с) Оргуської конвенції, зокрема, вимагає від кожної Сторони забезпечити, щоб «у разі будь-якої неминучої загрози здоров'ю людини або навколишньому середовищу, спричиненої діяльністю людини або природними причинами, уся інформація, що може дати змогу громадськості вжити заходів для запобігання або пом'якшення шкоди, що виникає в результаті цієї загрози, та якою володіє орган державної влади, негайно та без зволікань розповсюджувалась серед представників громадськості, яких може стосуватись ця загроза» (див. пункт 83 вище та справу *Ді Сарно та інші*, згадану вище, §§ 76 і 107).

(b) Застосування вищезгаданих принципів у цій справі

(i) Управління процесами збору, обробки та утилізації відходів

(α) З 11 лютого 1994 року по 31 грудня 2009 року, закінчення надзвичайного стану

126. Суд уже зазначив (див. пункт 93 вище), що муніципалітети Казерта і Сан-Нікола-ла-Страда, де проживають заявники, були охоплені кризою у сфері управління відходами. Заявники скаржилися, що ця ситуація поставила під загрозу їхнє життя і здоров'я і була незаконним втручанням у їхнє право на повагу до їхнього житла та приватного життя.

127. Заявники не стверджували, що вони страждали від будь-яких патологій, пов'язаних із впливом відходів. Однак вони спиралися на кілька досліджень, присвячених екологічній ситуації в провінціях Неаполь і Казерта (див. пункти 24 і 25). Згідно з цими дослідженнями, проти висновків яких Уряд не заперечував, ризик смертності, пов'язаний з пухлинами та іншими захворюваннями, був вищим на території цих провінцій, які включали муніципалітети Казерта і Сан-Нікола-ла-Страда, ніж у решті Кампанії. Суд не бачить причин сумніватися в тому, що, як впливає з вищезгаданих досліджень, існував причинно-наслідковий зв'язок між впливом від переробки відходів та підвищеним ризиком розвитку таких патологій, як рак або вроджені вади розвитку, навіть якщо на рівень смертності на цій території могли впливати й інші фактори, такі як сімейний анамнез, харчування та звичка куріння.

128. Існування ризику для здоров'я людини внаслідок кризи у сфері управління відходами було визнано Судом ЄС. Розглядаючи ситуацію з видаленням відходів у Кампанії, Суд ЄС визнав, що накопичення великої кількості відходів уздовж доріг загального користування та в місцях тимчасового зберігання наражає здоров'я місцевих жителів на певну небезпеку (див. рішення С-297/08, згадане у справі *Ді Сарно та інші (Di Sarno and Others)*, згаданій вище, §§ 55–56).

129. Більше того, у своєму звіті від 5 лютого 2013 року парламентська комісія визнала, що, хоча неможливо точно оцінити ступінь впливу забруднення, спричиненого кризою у сфері управління відходами, на здоров'я людей, такі незліченні збитки мали місце, а також вони впливатимуть на майбутні покоління, досягнувши свого піку через п'ятдесят років (див. пункт 23 вище).

130. Суд вважає, що, хоча через відсутність медичних доказів не можна стверджувати, що забруднення внаслідок кризи у сфері управління відходами обов'язково завдало шкоди здоров'ю заявників, можна встановити, беручи до уваги офіційні звіти і наявні докази, що проживання в районі, який характеризується значним впливом відходів із порушенням чинних норм безпеки, зробило заявників уразливішими до різних захворювань (див. аналогічні міркування у справі *Котов та інші (Kotov and Others)*, згаданій вище, § 107).

131. Крім того, Суд також повторює, що сильне забруднення довкілля може вплинути на благополуччя людей таким чином, що негативно вплинути на їхнє приватне життя, не наражаючи, однак, на серйозну небезпеку їхнє здоров'я (див. *Лонес Остра (López Ostra)*, згадану вище, § 51). У цій справі заявники були змушені жити протягом декількох місяців у середовищі, забрудненому відходами, залишеними на вулицях, і відходами, розміщеними на тимчасових складах, терміново створених у зв'язку

з тривалою відсутністю достатніх потужностей з переробки та видалення відходів. З кінця 2007 року по травень 2008 року в муніципалітетах Казерта і Сан-Нікола-ла-Страда неодноразово переривалася робота служб зі збору відходів. Накопичення великої кількості відходів уздовж доріг загального користування змусило органи місцевої влади вжити надзвичайних заходів, включно з тимчасовим закриттям дошкільних закладів, шкіл, закладів вищої освіти і місцевих ринків, а також створенням тимчасових місць зберігання у муніципалітетах.

132. Навіть якщо припустити, що гостра фаза кризи тривала лише п'ять місяців — з кінця 2007 року по травень 2008 року (див. пункти 9 і 10 вище), — Суд вважає, що екологічні негативні впливи, яких заявники зазнавали під час свого повсякденного життя, негативно та достатньо впливали на їхнє приватне життя протягом усього періоду, який розглядається (див. *Гарді та Мейл проти Сполученого Королівства (Hardy and Maile v. the United Kingdom)*, № 31965/07, § 188, 14 лютого 2012 р., а також аналогічні міркування у справі *Котов та інші (Kotov and Others)*, згаданій вище, § 109, з подальшими посиланнями).

133. Суд також вважає, що з огляду на тривалу неспроможність органів влади Італії забезпечити належне функціонування служб збору, обробки та утилізації відходів, і незважаючи на залишені Державі-відповідачу межі розсуду, органи влади не виконали свого позитивного зобов'язання вжити всіх необхідних заходів для забезпечення ефективного захисту права заявників на повагу до їхнього житла та приватного життя (див. *Корделла та інші (Cordella and Others)*, згадану вище, § 173; і *Ді Сарно та інші (Di Sarno and Others)*, згадану вище, § 112).

134. Отже, у цьому стосунку було порушення статті 8 Конвенції за період з 11 лютого 1994 року по 31 грудня 2009 року.

(β) З 1 січня 2010 року, після закінчення надзвичайного стану

135. Що стосується періоду з 1 січня 2010 року, після закінчення надзвичайного стану, Суд зазначає, що документи, надані сторонами, проливають світло на низку недоліків в управлінні процесами з переробки та утилізації відходів у Кампанії. Незважаючи на законодавчі та політичні заходи, впроваджені з травня 2008 року, Суд ЄС (див. рішення С-653/13, згадане у пункті 21 вище) встановив, що 15 січня 2012 року органам влади все ще належало дослідити й утилізувати приблизно 6 мільйонів тонн «екотюків», і що на це знадобиться близько п'ятнадцяти років з моменту створення необхідної інфраструктури. У заяві Регіональної ради Кампанії від 6 липня 2020 року повідомляється, що станом на 24 червня 2019 року в регіоні все ще перебувало понад 4 мільйони тонн «екотюків» (пункт 17 вище).

136. Суд повторює, що до його компетенції не належить винесення рішення, керуючись абстрактними даними (*in abstracto*), щодо якості послуг зі збору, переробки та утилізації відходів у Кампанії або щодо адекватності інфраструктури з переробки та утилізації відходів, а встановлення *in concreto* того, який вплив мала ця діяльність на право заявників на повагу до їхнього житла та приватного життя відповідно до статті 8 Конвенції. У зв'язку з цим Суд зазначає, що заявники не продемонстрували, чи недоліки в управлінні процесами з переробки та утилізації відходів у Кампанії в період після закінчення надзвичайного стану мали безпосередній вплив та якою мірою на їхнє житло та приватне життя. Хоча наявність великої кількості «екотюків» свідчить про тривале загальне погіршення стану довкілля в Кампанії, саме по собі це не є достатньою підставою для встановлення того, що ця ситуація конкретно мала вплив на населення муніципалітетів Казерта і Сан-Нікола-ла-Страда, і відповідно, яким є ступінь втручання в право заявників на повагу до їхнього житла і приватного життя.

137. Дійшовши такого висновку, Суд зазначає, що претензії заявників стосуються саме неефективного управління з боку національних органів влади процесами збору, обробки та утилізації відходів і не включають у себе різні — хоча й пов'язані — явища, такі як загальна ситуація з незаконним захороненням та утилізацією відходів, відома як «*Terra dei fuochi*» (див. пункти 14 та 15 вище), що, відповідно, виходить за рамки цієї справи.

138. З урахуванням обсягу вимог, як встановлено вище, Суд не може дійти висновку, що заявники довели, що особисто постраждали від серйозного впливу забруднення відходами в період, починаючи з 1 січня 2010 року, після закінчення надзвичайного стану. Відповідно, у цій частині не було порушення статті 8.

(ii) Полігон для захоронення відходів «Ло Уттаро»

139. Заявники скаржилися на те, що органи влади не вжили необхідних заходів для захисту їхнього здоров'я та довкілля і не поінформували зацікавлених осіб про ризики, пов'язані з проживанням у районі, прилеглому до полігону «Ло Уттаро».

(α) Матеріальний аспект статті 8

140. Суд зазначає, що в його завдання не входить визначення того, що саме слід було зробити у цьому випадку, щоб розв'язати проблему і, потенційно, зменшити забруднення більш ефективним способом. Проте, до його компетенції, безумовно, входить оцінка того, чи підійшов Уряд до розв'язання проблеми з належною ретельністю і чи взяв до уваги всі конкуруючі інтереси. У зв'язку з цим Суд повторює, що на Державі лежить

відповідальність щодо обґрунтування, спираючись на докладні і надійні дані, ситуації, в якій певні особи несуть важкий тягар від імені решти суспільства. Розглядаючи цю справу з цього погляду, Суд відзначає такі моменти (див. *Фадєєва проти Росії* (*Fadeyeva v. Russia*), № 55723/00, § 128, ЄСПЛ 2005-IV, і *Корделла та інші* (*Cordella and Others*), згадану вище, § 161).

141. Документи, надані сторонами, свідчать про серйозне забруднення довкілля від полігону «Ло Уттаро» внаслідок приблизно двадцятирічного незаконного захоронення відходів. З кінця 1980-х років і до остаточного припинення роботи об'єкту в 2007 році полігон експлуатувався — в порушення відповідних законодавчих положень та адміністративних дозволів — поза межами кордонів кар'єру, перевищуючи його проекту потужність та при незаконному розміщенні небезпечних відходів. Принаймні з 2001 року органи влади знали, що полігон становить серйозну небезпеку для довкілля. Незважаючи на екологічну ситуацію в районі та його включення до РВР з 2005 року, заступник комісара дозволив відновити роботу об'єкту видалення відходів, створивши умови для погіршення екологічної шкоди. У доповідях парламентської комісії та висновках національних судів, починаючи з 2007 року, описано тривалу систему проблем в управлінні та моніторингу, а район Ло Уттаро визнано небезпечним для здоров'я населення, особливо щодо ґрунтових вод (див. пункти 34–40 і 76–77 вище).

142. Після накладення арешту на полігон кримінальними судами в листопаді 2007 року, інспекції, проведені ARPAC у 2008 році засвідчили, що полігон «Ло Уттаро», який на той час вже не діяв, продовжував завдавати екологічної шкоди ґрунтовим водам і атмосфері.

143. Суд зазначає, що, незважаючи на спроби органів влади забезпечити безпеку відповідної території, на дату останніх зауважень, отриманих Судом (6 липня 2020 року), розроблені проекти ще не було повністю впроваджено, і роботи не проводилися відповідно до чітких часових рамок. Насамперед, Суд зазначає, що, незважаючи на те, що забезпечення безпеки та відновлення території були запропоновані в рамковій угоді між Міністерством охорони довкілля та Регіональною радою Кампанії від 18 липня 2008 року та в подальшій операційній угоді між Міністерством охорони довкілля та муніципалітетом Казерти від 4 серпня 2009 року, реалізація першого етапу екологічної оцінки території відбулась лише у 2013–2014 роках.

144. Більше того, незважаючи на те, що 11 квітня 2014 року на підставі зібраних даних ARPAC рекомендувало вжити низку заходів, в тому числі (i) термінові заходи безпеки щодо забруднення ґрунтових вод і (ii) негайне вивезення та утилізація небезпечних відходів, які містять азбест, цих термінових заходів не було вжито (див. пункти 64–75 вище).

145. Суд далі зазначає, що другий етап екологічної оцінки, що був погоджений у червні 2014 року, і діяльність в рамках якого мала розпочатися одразу ж після затвердження та тривати не більше, ніж дев'яносто днів, ще не розпочався станом на 14 січня 2015 року. Його результати були підтверджені ARPAC тільки 10 березня 2016 року.

146. Що стосується постійних заходів безпеки щодо даної території, то в Постанові Регіональної ради Кампанії від 1 серпня 2017 року повідомляється, що необхідні заходи ще не були заплановані. Згідно з інформацією, наданою Урядом в останніх зауваженнях, отриманих Судом (6 липня 2020 року), роботи з забезпечення безпеки ґрунтових вод у Великому районі «Ло Уттаро» все ще тривали на цю дату без чітких часових рамок щодо їхнього завершення.

147. На підставі вищевикладеної інформації Суд зазначає, що просте закриття полігону не завадило подальшому завданню відходами шкоди навколишньому середовищу та загрозі здоров'ю людей (див. рішення Суду ЄС, С-196/13, згадане в пункті 21 вище). Більше того, процедура, спрямована на забезпечення безпеки й очищення території, виходячи з наданої інформації, була дещо неоднозначною (див., з відповідними змінами, справу *Cordella та інші (Cordella and Others)*, згадану вище, § 168). Тим часом, концентрація низки токсичних речовин у ґрунтових водах поблизу полігону призвела до того, що судові та адміністративні органи — неодноразово в період з 2013 року по 2019 рік — забороняли використання ґрунтових вод і накладали заборону на обробіток землі в цьому районі, зокрема й шляхом накладання арештів на свердловини (див. пункти 63, 72 і 73 вище).

148. Хоча Суд не може зробити висновок про те, якою мірою життя або здоров'ю заявників конкретно загрожувало забруднення від полігону «Ло Уттаро», Суд вважає, що документи, подані сторонами, свідчать про те, що ситуація із забрудненням довкілля в муніципалітетах Казерта і Сан-Нікола-ла-Страда була тривалою і загрожувала їхньому здоров'ю.

149. У світлі вищевикладеного Суд вважає, що національні органи влади не вжили всіх заходів, необхідних для забезпечення ефективного захисту права відповідних осіб на повагу до їхнього приватного життя.

150. Таким чином, справедливий баланс, який має бути досягнутий між, з одного боку, інтересами заявників у тому, щоб не страждати від серйозної екологічної шкоди, що може вплинути на їхнє благополуччя і приватне життя, та, з іншого боку, інтересами суспільства загалом, було порушено в цій справі.

151. Отже, було порушення статті 8 Конвенції в її матеріальному аспекті.

(β) *Процесуальний аспект статті 8*

152. Що стосується процесуального аспекту статті 8 і скарги на ймовірне ненадання інформації, яка дозволила б заявникам оцінити ризик, на який вони наражалися, Суд зазначає, що Департамент цивільного захисту опублікував дослідження щодо впливу на здоров'я обігу відходів у провінціях Неаполь і Казерта у 2005 і 2008 роках. Більше того, екологічна ситуація на полігоні «Ло Уттаро» була оприлюднена парламентською комісією в 2007 і 2013 роках. Інформація про результати випробувань, проведених у межах оцінки району Ло Уттаро, містилася в розпорядженнях мерів Казерти та Сан-Нікола-ла-Страда і в прес релізі прокурора Округного суду Санта-Марія-Капуа-а-Ветере в період з 2013 по 2019 рік. Відповідно, Суд вважає, що органи влади Італії виконали свій обов'язок щодо інформування відповідних осіб, включно із заявниками, про потенційні ризики, на які вони наражалися, продовжуючи жити в Казерті та Сан-Нікола-ла-Страда (див. *Ді Сарно та інші (Di Sarno and Others)*, § 113, і *Гуерра та інші (Guerra and Others)*, § 60, обидва згадані вище). Отже, у цьому стосунку не було порушення статті 8 Конвенції.

II. ІНШІ СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

А. Пункт 1 статті 6 і стаття 1 Протоколу № 1 до Конвенції у поєднанні зі статтею 13 Конвенції

153. Заявники також скаржилися на відсутність ефективних засобів правового захисту для отримання повного повернення податків, які вони сплатили за збір та утилізацію твердих побутових відходів. На їхню думку, неспроможність держави гарантувати належні послуги зі збору, обробки та утилізації відходів у Кампанії дає їм право на повну повернення податків, які вони сплатили у зв'язку з цими послугами. Вони спиралися на статті 6 і 13 Конвенції та статтю 1 Протоколу № 1 до Конвенції, які, тією мірою, якою це доречно, передбачають таке:

Стаття 6 § 1

«Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру...»

Стаття 1 Протоколу № 1

«Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів.»

Стаття 13

«Кожен, чії права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб правового захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.»

154. Що стосується пункту 1 статті 6, Суд повторює, що простий доказ того, що спір має матеріальний характер, сам по собі не є достатнім для застосування цього положення в його цивільному аспекті. Податкові питання, як і раніше, входять до основної частини прерогатив державних органів, при цьому публічний характер відносин між платником податків і суспільством залишається домінуючим. Таким чином, податкові спори виходять за рамки цивільних прав та обов'язків, незважаючи на матеріальні наслідки, які вони неминуче тягнуть для платника податків (див. *Феррадіні проти Італії (Ferrazzini v. Italy)* [ВП], № 44759/98, § 29, ЄСПЛ 2001-VII, і, нещодавню справу, *Vegotex International S. A. проти Бельгії (Vegotex International S. A. v. Belgium)* [ВП], № 49812/09, § 66, 3 листопада 2022 р.).

155. Відповідно, скарга за пунктом 1 статті 6 несумісна *ratione materiae* з положеннями Конвенції.

156. Що стосується скарги за статтею 1 Протоколу № 1, Суд повторює, що норма, яка міститься в другому абзаці, прямо залишає за Договірними державами право ухвалювати такі закони, які вони можуть вважати необхідними для забезпечення сплати податків.

157. Беручи до уваги доводи заявників про те, що відповідно до національного законодавства вони могли вимагати повернення до 60% від сплачених ними сум, хоча, на їхню думку, вони мали б мати право на повне повернення, Суд зазначає, що майновий інтерес в отриманні повного повернення цих сум як такий у національному законодавстві не існує. Тому ця скарга в принципі була б несумісна *ratione materiae* зі статтею 1 Протоколу № 1 (*Жигальов проти Росії (Zhigalev v. Russia)*, № 54891/00, § 131, 6 липня 2006 р.). Однак навіть якщо припустити, що це положення застосовуватиметься, скарга в будь-якому разі є неприйнятною як явно необґрунтована на тій підставі, що це питання відноситься до широких меж розсуду, якими користуються Договірні держави, коли йдеться про розробку та реалізацію політики в галузі оподаткування (див. *Стере*

та інші проти Румунії (*Stere and Others v. Romania*), № 25632/02, § 51, 23 лютого 2006 р., і «Булвес» АД проти Болгарії (*“Bulves” AD v. Bulgaria*), № 3991/03, § 63, 22 січня 2009 р.; див. також усталену практику, згадану в пункті 154 вище).

158. Отже, скарга за статтею 1 Протоколу № 1 є неприйнятною відповідно до пункту 3 (а) статті 35 Конвенції та має бути відхилена відповідно до пункту 4 статті 35 Конвенції.

159. Наостанок, Суд повторив, що стаття 13 не застосовується, якщо немає аргументованого позову (див. *Бальзамо проти Сан-Маріно* (*Balsamo v. San Marino*) №№ 20319/17 і 21414/17, § 77, 8 жовтня 2019 р. і наведену в ній усталену практику). Як було встановлено вище, скарги за пунктом 1 статті 6 та статтею 1 Протоколу № 1 були неприйнятними *ratione materiae* та явно необґрунтованими відповідно. Оскільки у заявників немає аргументованих вимог за Конвенцією, у цій справі стаття 13 не застосовна в поєднанні з вищезазначеними положеннями.

160. Відповідно, скарга за статтею 13 несумісна *ratione materiae* з положеннями Конвенції у значенні пункту 3 (а) статті 35 і має бути відхилена відповідно до пункту 4 статті 35.

В. Решта скарг

161. Посилаючись на статтю 14, а також статті 2 і 8 Конвенції, заявники скаржилися на те, що їм, як жителям регіону Кампанія, було надано нижчий рівень захисту вищезгаданих конвенційних прав, ніж особам, які проживають в інших місцях.

162. Суд зазначив, що скарга є безпідставною та не підкріплена жодними доказами й тому є явно необґрунтованою.

С. Висновок

163. Отже, інша частина заяви має бути відхилена як неприйнятна, відповідно до пунктів 3 (а) і 4 статті 35 Конвенції.

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

164. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або Протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

А. Шкода

165. Заявники вимагали 50 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди.

166. Уряд заперечив проти цих вимог.

167. За обставин цієї справи Суд вважає, що встановлення порушення саме собою становить достатню справедливу сатисфакцію моральної шкоди.

В. Судові та інші витрати

168. Заявники також вимагали 28 492,95 євро на покриття судових та інших витрат.

169. Уряд заперечив проти цих вимог.

170. Відповідно до усталеної практики Суду, заявник має право на відшкодування судових та інших витрат лише тією мірою, якою було доведено, що вони були фактично і за необхідності понесені та є кількісно обґрунтованими. У цій справі, зважаючи на вищезгадані критерії та відсутність документів, які б підтверджували витрати, понесені заявниками, Суд вважає розумним присудити заявникам спільно суму в розмірі 5 000 євро за розгляд справи в Суді, плюс будь-який податок, що може стягуватися з заявників.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО,

1. *Оголошує* заяву неприйнятною щодо заявників, зазначених під номерами 2–4, 7 і 15–18 у додатку;

2. *Оголошує* скарги решти заявників за статтею 8 Конвенції, прийнятими, а решту заяви неприйнятною;

3. *Постановляє*, що було порушення статті 8 Конвенції в частині управління процесами збору, обробки та утилізації відходів у період з 11 лютого 1994 року по 31 грудня 2009 року;

4. *Постановляє*, що не було порушення статті 8 Конвенції щодо управління процесами збору, обробки та утилізації відходів у період з 1 січня 2010 року;

5. *Постановляє*, що було порушення статті 8 Конвенції в її матеріальному аспекті щодо неспроможності органів влади Італії вжити необхідних заходів для захисту права заявників на приватне життя у зв'язку із забрудненням довкілля, спричиненим полігоном «Ло Уттаро»;

6. *Постановляє*, що не було порушення статті 8 Конвенції в її процесуальному аспекті щодо стверджуваного ненадання органами влади Італії заявникам інформації про забруднення довкілля, спричинене полігоном «Ло Уттаро»;

7. *Постановляє*, що встановлення факту порушення саме собою є достатньо справедливою сатисфакцією за будь-яку моральну шкоду, якої зазнали заявники.

8. Постановляє,

- (a) що упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявникам, спільно, 5 000 євро (п'ять тисяч євро) плюс будь-які податки, які можуть з них стягуватися, на покриття судових та інших витрат;
- (b) що із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені вище суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, до якої має бути додано три відсоткові пункти;

9. Відхиляє решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 19 жовтня 2023 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Рената Дегенер (Renata Degener)
Секретар секції

Марко Бошняк (Marko Bošnjak)
Голова

ДОДАТОК
Список заявників:

№	Ім'я та прізвище заявника	Рік народження	Місце проживання
1.	Лоредана ЛОКАЧІЯ (Loredana LOCASCIA)	1972	Сан-Нікола-ла-Страда
2.	Гвідо АНТУОНО (Guido ANTUONO)	1951	Казерта
3.	Тіціана АНТУОНО (Tiziana ANTUONO)	1949	Казерта
4.	Лаура БАЛДЕЛЛІ (Laura BALDELLI)	1945	Казерта
5.	Маріано ДЕ МАТТЕІС (Mariano DE MATTEIS)	1947	Сан-Нікола-ла-Страда
6.	Анна Марія ДІ ЛІЛЛО (Anna Maria DI LILLO)	1947	Сан-Нікола-ла-Страда
7.	Роза ГВЕРР'ЕРО (Rosa GUERRIERO)	1947	Казерта
8.	Альфредо ІМПАРАТО (Alfredo IMPARATO)	1971	Сан-Нікола-ла-Страда
9.	Вінченцо ЛАВОРЕТАНО (Vincenzo LAVORETANO)	1953	Сан-Нікола-ла-Страда
10.	Ренато ЛОКАЧІЯ (Renato LOCASCIA)	1947	Казерта
11.	Даніеле ОРЛАНДО (Daniele ORLANDO)	1982	Сан-Нікола-ла-Страда
12.	Франческо Антоніо ОРЛАНДО (Francesco Antonio ORLANDO)	1943	Сан-Нікола-ла-Страда
13.	Мікеле ОРЛАНДО (Michele ORLANDO)	1972	Сан-Нікола-ла-Страда
14.	Вінченцо ОРЛАНДО (Vincenzo ORLANDO)	1982	Сан-Нікола-ла-Страда

Продовження додатка

№	Ім'я та прізвище заявника	Рік народження	Місце проживання
15.	Чінція ПАНАРО (Cinzia PANARO)	1955	Казерта
16.	Джузеппе ПЕТРЕЛЛА (Giuseppe PETRELLA)	1943	Казерта
17.	Паскале ПЕТРЕЛЛА (Pasquale PETRELLA)	1941	Казерта
18.	Франческо СКОЛАСТИКО (Francesco SCOLASTICO)	1948	Казерта
19.	Доменіко ТАГЛІАФ'ЕРРО (Domenico TAGLIAFIERRO)	1970	Казерта

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

ТРЕТЯ СЕКЦІЯ

**СПРАВА СОЛЯНИК ПРОТИ РОСІЇ
(SOLYANIK v. RUSSIA)**

(Заява № 47987/15)

РІШЕННЯ

Стаття 8. • Приватне життя і житло • Триваюче незаконне використання владою кладовища поблизу власності заявника, що створює загрозу для навколишнього середовища • Серйозне порушення національних санітарних норм і незрозуміла затримка у виконавчому провадженні, що продовжує незаконність

СТРАСБУРГ

10 травня 2022 р.

ОСТАТОЧНЕ

10/08/2022 р.

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі Солянік проти Росії (Solyanik v. Russia)

Європейський суд з прав людини (Третя секція), засідаючи Палатою, до складу якої увійшли:

Жорж Раварані (Georges Ravarani), Голова,

Марія Елосегі (María Elósegui),

Даріан Павлі (Darian Pavli),

Аня Зайберт-Фор (Anja Seibert-Fohr),

Пеєтер Роосма (Peeter Roosma),

Андреас Цюнд (Andreas Zünd),

Михайло Лобов (Mikhail Lobov), судді,

i Мілан Блашко (Milan Blaško), Секретар секції,

беручи до уваги:

заяву (№ 47987/15) проти Російської Федерації, подану до Суду відповідно до статті 34 Конвенції Про захист прав людини і основоположних свобод («Конвенція») громадянином Росії Володимиром Владиславовичем Соляніком («Заявник») 22 вересня 2015 року;

рішення повідомити Уряд Російської Федерації (далі — «Уряд») про скаргу, що стосується використання кладовища, імовірно, з порушенням санітарних правил, і оголосити неприйнятною іншу частину заяви;

зауваження сторін;

після обговорення в закритому засіданні 5 квітня 2022 року,

постановляє таке рішення, ухвалене того ж дня:

ВСТУП

1. Основне питання в цій справі полягає в тому, чи порушує тривале використання кладовища, яке не було оточене санітарно-захисною зоною і розташоване в безпосередній близькості від власності заявника, його право на повагу приватного життя і житла статтю 8 Конвенції.

ФАКТИ

2. Заявник, пан Володимир Владиславович Солянік, є громадянином Росії, 1967 року народження, який проживає у Владивостоці. Його інтереси в суді представляє пані Тамара Гаврилівна Акулібаба, юрист, яка практикує у Владивостоці.

3. Спочатку Уряд представляв пан М. Гальперін, колишній уповноважений Російської Федерації при Європейському суді з прав людини, а потім пан М. Виноградов, його наступник на цій посаді.

4. Обставини справи можна резюмувати так.

I. ПОПЕРЕДНЯ ІНФОРМАЦІЯ

5. Заявник є власником приватного будинку і прилеглої до нього земельної ділянки; половину будинку і половину земельної ділянки він успадкував в 1983 році, інша частина була передана йому в 2007 році. Будинок і земельна ділянка розташовані поруч з кладовищем («Лісове кладовище») у Владивостоці, яке діє з 1946 року. Заявник набирає воду (для пиття та інших побутових потреб) з колодязя, розташованого на його ділянці, і цей колодязь є його єдиним джерелом питної води.

6. 2 липня 1991 року влада виділила ділянку землі площею 89 гектарів для розширення Лісового кладовища. На той час поховання на кладовищі здійснював муніципальний підрозділ «спеціалізованих служб», який у 2010 році був об'єднаний з міським крематорієм; у 2010 році ці два підприємства були офіційно реорганізовані як міська похоронна служба («Муніципальна похоронна служба»).

7. 1 листопада 1995 року, отримавши скарги від місцевих жителів, голова міської адміністрації Владивостоку (далі — «Міська адміністрація») видав постанову № 1206, що наказує закрити кладовище «Лісове» і припинити проведення там поховань, оскільки було встановлено, що поховання на цьому кладовищі заборонено, була досягнута максимальна місткість, і що будь-які подальші поховання в його межах, як вони були на той момент, суперечитимуть санітарним нормам.

8. 24 листопада 2009 року Регіональне управління із захисту прав споживачів («Управление Роспотребнадзора по Приморскому Краю» — «Регіональне УЗПС») розпорядилося взяти проби колодязної води і ґрунту на ділянці заявника для підготовки експертного гігієнічного та епідеміологічного висновку. У підсумковому експертному висновку від 8 грудня 2009 року вказувалося, що (i) якість води в колодязі не відповідала необхідним стандартам для питної води через аномальний вміст в ньому патогенних бактерій, і (ii) концентрація хлоридів в ґрунті на 25% перевищувала допустиму межу. У звіті кладовище було названо можливим джерелом забруднення.

9. 23 квітня 2010 року заявник та інші особи, які проживають на тій самій вулиці (яка проходила вздовж межі кладовища), подали скаргу до Регіонального УЗПС на те, що, незважаючи на видання Постанови № 1206, поховання відновилося; вони просили вжити заходів щодо цих незаконних дій з боку муніципальної похоронної служби. Вони вказали, що поховання проводилися на кладовищі щонайменше в період з травня 2009 року по квітень 2010 року, і надали у якості доказів фотографії останніх поховань.

10. 23 липня 2010 року міська адміністрація видала Постанову № 830, якою Постанова № 1206 про закриття кладовища (див. пункт 7 вище) була скасована як така, що втратила чинність.

11. 13 червня 2012 року свіжі зразки ґрунту і ґрунтових вод, відібрані з ділянки заявника, були досліджені судово-медичними експертами за постановою Ленінського районного суду Владивостоку. Експерти встановили, що хімічні, бактеріологічні та паразитологічні показники ґрунту перевищують норми безпеки до «надзвичайно небезпечного ступеню», і що діяльність муніципальної похоронної служби може призвести до забруднення ґрунту і поставити під загрозу життя і здоров'я людей, які проживають на цій землі. Аналіз води з колодязя не виявив ніяких відхилень від норми.

12. Листами від 13 серпня 2013 року, 10 лютого 2014 року та 31 березня 2015 року регіональна прокуратура повідомила заявника та одного з його сусідів про те, що муніципальна похоронна служба отримала догану за те, що не подала пропозиції про розмежування санітарно-захисної зони

навколо Лісового кладовища, і що з цього приводу Регіональне УЗПС ініціювала провадження відповідно до Кодексу про адміністративні правопорушення.

II. НАЦІОНАЛЬНІ ПРОВАДЖЕННЯ

13. Заявник подав скаргу до Ленінського районного суду м. Владивосток, вимагаючи, щоб суд зобов'язав муніципальну похоронну службу та міську адміністрацію припинити проведення поховань на кладовищі. 22 квітня 2013 року суд відхилив скаргу заявника, встановивши, що відповідні положення національного законодавства порушені не були.

14. 25 квітня 2013 року Приморське бюро судових експертиз (ООО *Приморское бюро судебных экспертиз*) — приватна компанія — провело обстеження земельної ділянки заявника на його прохання. Згідно з результатами обстеження, зовнішня межа кладовища (яка змістилася після того, як площа кладовища почала розширюватися в 2009 році) була розташована (згідно зі стандартами, встановленими відповідними нормативними актами) занадто близько до будинку заявника (77,1 метра) і до ділянки землі, яка належала заявнику (67,7 метра), що означало, що і будинок, і ділянка перебували в межах передбачуваної санітарно-захисної зони в порушення діючих санітарно-гігієнічних норм. Було встановлено, що поховання забруднили ґрунтові води та ґрунт, що прилягають до кладовища, що могло призвести до масових спалахів інфекційних захворювань. Крім того, експерти встановили, що планування кладовища було нахилене вниз до колодязя на земельній ділянці заявника, і, таким чином, представляло загрозу життю і здоров'ю заявника та осіб, які проживали з ним в одному будинку.

15. Після розгляду апеляції, поданої заявником, 16 жовтня 2013 року Приморський крайовий суд скасував рішення Ленінського районного суду Владивостоку від 22 квітня 2013 року і зобов'язав відповідачів припинити проведення (в порушення правил, що стосуються санітарно-захисних зон) поховань на Лісовому кладовищі. Він постановив, зокрема, що висновки експертів від 13 червня 2012 року і 25 квітня 2013 року (див. пункти 11 і 14 вище) показали, що поховання проводилися з порушенням відповідних санітарних норм, що створювало загрозу життю і здоров'ю заявника та інших людей, які проживали з ним в будинку. Муніципальна похоронна служба та міська адміністрація подали апеляцію.

16. 30 липня 2014 року Приморський крайовий суд (який діє як апеляційний суд) переглянув справу заявника. Було встановлено, що при розширенні кладовища навколо нього повинна була бути створена 500-метрова санітарно-захисна зона, як того вимагають санітарні правила 2007 року (див. пункт 23 нижче), але це так і не було зроблено.

Суд також постановив, що за певних умов розмір санітарно-захисної зони може бути зменшений. Крім того, суд скасував судове рішення від 22 квітня 2013 року і зобов'язав міську адміністрацію і муніципальну похоронну службу підготувати до 31 грудня 2014 року плани, що ілюструють і обґрунтовують пропоновану демаркацію санітарно-захисної зони навколо кладовища. Суд відхилив прохання заявника про припинення поховань.

17. Після подачі апеляції заявником, рішення Приморського крайового суду від 30 липня 2014 року було залишено в силі 2 жовтня 2014 року тим же судом і 25 березня 2015 року Верховним судом Росії.

18. 5 липня 2017 року заявник поінформував ЄСПЛ про те, що санітарно-захисна зона навколо кладовища не була встановлена.

ВІДПОВІДНА ПРАВОВА БАЗА

I. НАЦІОНАЛЬНІ НОРМАТИВНІ АКТИ

А. Федеральний закон № 8-ФЗ від 12 січня 1996 р. «Про поховання та похоронну справу»

19. Законодавство, що регулює поховання і похоронну справу, складається з (i) Федерального закону № 8-ФЗ та (ii) інших законів і підзаконних актів, прийнятих відповідно до нього (§ 1 статті 2).

20. Розмір земельної ділянки, виділеної для використання в якості кладовища, розраховується відповідно до кількості жителів відповідного міста (або іншого населеного пункту), але в будь-якому випадку він не може перевищувати 40 гектарів (§ 5 статті 16).

21. Управління кладовищами регулюється санітарними та екологічними нормами, прийнятими муніципальними органами (§ 1 статті 17).

В. Федеральний закон № 52-ФЗ від 30 березня 1999 р. «Про санітарно-епідеміологічне благополуччя населення»

22. Вода, що отримується з джерел у міських або приміських житлових районах і використовується для пиття та інших особистих цілей, не повинна мати негативного хімічного, біологічного та фізичного впливу на людину (стаття 18). Питна вода за своєю якістю не повинна містити епідеміологічних і радіоактивних маркерів, а вміст хімічних речовин в ній має бути на безпечному рівні. Вона повинна мати прийнятні органолептичні характеристики (стаття 19).

23. Концентрація в міських і приміських ґрунтах хімічних речовин, біологічних субстанцій, а також біологічних і мікробіологічних організмів, потенційно небезпечних для людини, не повинна перевищувати гранично допустимих рівнів, встановлених відповідними санітарними правилами (стаття 21).

С. Санітарно-епідеміологічні правила, що стосуються санітарно-захисних зон, введені в дію Постановою Головного санітарного лікаря № 74 від 25 вересня 2007 року («Санітарно-епідеміологічні правила 2007 року»)

24. Кожне підприємство, що забруднює навколишнє середовище, (об'єкти, що є джерелом впливу на середовище проживання і здоров'я людини) повинно створити «санітарно-захисну зону» навколо своїх приміщень — буферну зону, що відокремлює джерела забруднення від житлових районів, яка служить для мінімізації негативних наслідків забруднення та забезпечення безпеки сусіднього населення під час нормальної роботи відповідного підприємства, що забруднює навколишнє середовище (правила 1.2 і 2.1).

25. Фактичний розмір даної санітарно-захисної зони буде визначено на підставі пропозиції, яка повинна містити, зокрема, обґрунтування її розміру з даними про рівні забруднення атмосфери, виміряних на даній ділянці і навколо неї, а також інші відповідні дані (правило 4.1).

26. Розмір санітарно-захисної зони навколо кладовища визначається або змінюється наказом Головного санітарного лікаря Росії на підставі (i) попередніх висновків, зроблених регіональним відділенням Управління із захисту прав споживачів; (ii) відповідних санітарно-епідеміологічних висновків, правил; (iii) експертного екологічного звіту, наданого акредитованою організацією, яка має право на проведення таких робіт; та (iv) оцінкою ризиків для здоров'я (правило 4.2).

27. Головний санітарний лікар може зменшити розмір санітарно-захисної зони за певних умов (правило 4.5).

28. Житлові будинки, включаючи приватні будинки, не можуть бути розташовані в межах санітарно-захисної зони (правило 5.1).

29. Навколо кладовища, загальна площа якого становить 20–40 гектарів, повинна бути створена санітарно-захисна зона протяжністю 500 метрів. Загальна площа кладовища не повинна перевищувати 40 гектарів (Правило 7.1.12 § 5, «Клас II. Санітарно-захисна зона — 500 метрів»).

Д. Правила (№ 2.1.2882-11), що регулюють діяльність кладовищ і місць поховання, які набули чинності відповідно до Постанови № 84 від 28 червня 2011 року, виданої Головним санітарним лікарем (чинні на той час і до 1 березня 2021 року)

30. Вимоги, що висуваються муніципальними органами до будівництва, утримання та адміністрування кладовищ, повинні відповідати стандартам, викладеним в Правилах, що регулюють діяльність кладовищ і місць поховання (правило 1.3).

31. Земля, на якій розташоване кладовище, повинна мати ухил в сторону від будь-якого довколишнього житлового району і будь-яких поверхневих і підземних джерел води, використовуваних місцевими жителями в побутових цілях (правило 2.4).

32. Відстань між кладовищами, де людські останки поміщаються в могили або гробниці, і житловими будівлями визначається відповідними правилами, що стосуються санітарно-захисних зон (правило 2.5).

33. Санітарно-захисна зона кладовища повинна бути спочатку продумана і офіційно розмежована, а потім засаджена рослинністю; вона повинна мати прохід, що забезпечує доступ для транспорту та інших відповідних цілей (правило 2.9).

Е. Підготовлений Міністерством економічного розвитку звіт від 17 січня 2013 р. про труднощі, з якими стикаються власники бізнесу та інші організації при дотриманні Санітарних правил 2007 р.

34. У звіті йде мова про те, що згідно з даними, отриманими Міністерством економічного розвитку в ході публічних консультацій з власниками бізнесу та іншими організаціями, процес створення санітарно-захисної зони, тобто підготовка планів, що ілюструють і обґрунтовують пропонувану демаркацію зони, оцінка будь-яких ризиків для здоров'я, залучення експертів для вивчення проекту, включаючи проведення необхідних вимірювань, доопрацювання проекту і отримання остаточного схвалення проекту Головним санітарним лікарем, тривав в середньому три роки (пункт 1.4).

35. У звіті також зазначається, що Міністерство економічного розвитку встановило, що з жовтня 2010 року санітарні норми 2007 року вважаються (при суворому тлумаченні) застосовними лише до новостворених підприємств, що забруднюють навколишнє середовище. Однак деякі з його положень, тим не менше, застосовувались до вже існуючих підприємств, і судова практика в цьому відношенні була суперечливою: деякі суди постановили, що навколо існуючих підприємств, що забруднюють навколишнє середовище, не потрібно створювати санітарно-захисну зону, в той час як інші суди виносили інші рішення.

II. МУНІЦИПАЛЬНІ НОРМАТИВНІ АКТИ

36. Правило 14.4 Правил містобудування Владивостока 2011 року (*Нормативы градостроительного проектирования Владивостокского городского округа, утвержденного постановлением главы г. Владивостока от 10 февраля 2011 № 111*) — чинні на той час і до 8 квітня 2020 р. (коли вони були скасовані після прийняття нових правил 30 січня 2020 р.) — передбачало, зокрема, що розширення кладовищ повинно було здійснюватися

відповідно до відповідних нормативних актів та технічних вимог, послання на які наведені в Додатку 5 до Правил містобудування (включаючи посилання на Санітарні правила 2007 року). Нові правила, прийняті в 2020 році (*Местные нормативы градостроительного проектирования Владивостокского городского округа, утверждённые 30 января 2020 Правительством Приморского Края*) обмежують площу кладовища 40 гектарами і посилаються на Містобудівні правила 2017 року, які передбачають, що відстань між будівлями і кладовищами має становити 500, 300 або 100 метрів, залежно від розміру кладовища.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

37. Заявник скаржився на те, що постійне використання кладовища біля його будинку спричинило забруднення ґрунту на його земельній ділянці та забруднення його єдиного джерела питної води, що унеможливило нормальне користування своїм будинком та його зручностями та негативно вплинуло на його життя та добробут сім'ї, фізичне і психічне здоров'я в порушення статті 8 Конвенції, у якій зазначається:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.»

A. Прийнятність

38. Уряд заперечив проти прийнятності скарги в цілому, стверджуючи, що вона повинна бути відхилена відповідно до § 3 (а) статті 35 Конвенції, але не надав жодних конкретних аргументів в цьому відношенні, за винятком твердження про те, що жодного втручання в права заявника не мало місця. Заявник не подав жодних заперечень ні щодо заперечення Уряду, ні щодо прийнятності його скарги.

39. Тією мірою, як можна зрозуміти Уряд, що стверджував, що скарга заявника була несумісною з *ratione materiae* з положеннями статті 8, Суд повинен спочатку встановити, чи застосовується стаття 8 у цій справі та чи має Суд юрисдикцію *ratione materiae* для розгляду відповідної скарги по суті (див. *Денісов проти України (Denisov v. Ukraine)* [ВП], № 76639/11, § 93, 25 вересня 2018 р.).

40. У попередніх справах, що стосуються екологічних порушень, Суд постановив, що для того, щоб заявник міг підняти питання відповідно до статті 8, втручання, на яке скаржиться заявник, повинно безпосередньо зачіпати його будинок, сім'ю або приватне життя і повинно досягати певного мінімального рівня. Оцінка цього мінімуму є відносною і залежить від усіх обставин справи (таких як інтенсивність та тривалість порушення, про яке йде мова) та її фізичних чи психічних наслідків. Слід також враховувати загальний контекст навколишнього середовища. Не буде аргументованих скарг щодо статті 8, якщо шкода, на яку подано скаргу, була незначною порівняно з екологічними небезпеками, притаманними життю в кожному сучасному місті (див. *Пауелл і Райнер проти Сполученого Королівства* (*Powell and Rayner v. the United Kingdom*), 21 лютого 1990 р., § 40, Серія А, № 172; *Гуерра та інші проти Італії* (*Guerra and Others v. Italy*), 19 лютого 1998 р., § 57, *Протоколи судових рішень* 1998-I; і *Фадеева проти Росії* (*Fadeyeva v. Russia*), № 55723/00, §§ 69–70, ЄСПЛ 2005 IV). Суд нагадує, що поняття «приватне життя» є широким терміном, що не піддається вичерпному визначенню. Воно охоплює, зокрема, фізичну і психологічну недоторканність людини (див. *Отгон проти Республіки Молдова* (*Otgon v. the Republic of Moldova*), № 22743/07, § 15, 25 жовтня 2016 р., з подальшими посиланнями).

41. У цій справі немає прямих доказів того, що здоров'ю заявника було завдано будь-якої фактичної шкоди. Однак Суд нагадує, що серйозне забруднення навколишнього середовища може вплинути на добробут людей і перешкодити їм користуватися своїм житлом таким чином, що негативно вплине на їхнє приватне та сімейне життя, не створюючи, однак, серйозної загрози для їхнього здоров'я (див. *Лопес Остра проти Іспанії* (*López Ostra v. Spain*), рішення від 9 грудня 1994 р., Серія А, № 303-С, с. 54, § 51). Отже, Суд повинен встановити, чи були потенційні ризики для заявника, пов'язані з використанням кладовища в безпосередній близькості від його будинку, досить тісно пов'язані з приватним життям і житлом заявника, щоб вплинути на його «якість життя» і привести до застосування вимог статті 8 Конвенції (див. *Дземюк проти України* (*Dzemyuk v. Ukraine*), № 42488/02, § 82, 4 вересня 2014 р.).

42. Суд зазначає, по-перше, що кладовище поступово розширювалося в напрямку будинку заявника. Зокрема, у квітні 2013 року, коли судово-медичний експерт офіційно виміряв, імовірно, вперше, відстань між володіннями заявника та найближчою точкою кладовища, вона становила близько 70 метрів (див. пункт 14 вище); до 2019 року цей розрив, як повідомляється, скоротився до 34 метрів (див. пункт 46 нижче), скоротившись, таким чином, майже вдвічі за шість років. Таким чином, щонайменше з 2013 року будинок заявника знаходився в передбачуваній

санітарно-захисній зоні кладовища, що прямо заборонено відповідними нормативними актами (див. пункти 14, 28 і 29 вище).

43. По-друге, Суд зазначає, що експертні висновки, представлені заявником, підтверджують існування небезпечних екологічних ризиків для майна заявника. Так, згідно з вищезгаданим експертним висновком за 2009 рік, підготовленим регіональним УЗПС, вода в колодязі, що знаходиться на території власності заявника, була забруднена великою кількістю патогенних бактерій, а концентрація хлоридів в ґрунті перевищувала максимально допустимі рівні вмісту шкідливих речовин, встановлені законом (див. пункти 8, 22 і 23 вище). У зв'язку з цим важливо відзначити, що колодязь є єдиним найближчим джерелом води для заявника (див. пункт 2 вище). Крім того, у вищезгаданому звіті від 13 червня 2012 р. зазначалося, що ґрунт на земельній ділянці, що належить заявнику, був забруднений до «надзвичайно небезпечного ступеню» (через наявність у ньому надмірної кількості хімічних речовин, патогенних бактерій та паразитів), і що кладовище могло бути джерелом цього забруднення, і що воно могло мати шкідливий вплив на життя і здоров'я людей, які проживають на земельній ділянці заявника (див. пункт 11 вище). У вищезгаданому звіті від 25 квітня 2013 року зазначалося, що будинок заявника знаходився занадто близько до кладовища, в порушення відповідних правил, і що кладовище могло бути джерелом забруднення майна заявника. Суд зазначає, що протоколи від 13 червня 2012 року та 25 квітня 2013 року були прийняті Приморським крайовим судом як доказ того, що заявник зазнав впливу несприятливих екологічних факторів (див. пункт 15 вище).

44. Таким чином, аналогічно справі *Дземюка (Dzemyuk)* (згаданій вище, §§ 80–83), у якій Суд встановив, що мало місце втручання в права заявника, передбачені статтею 8 Конвенції, у зв'язку із забрудненням його земельної ділянки та колодязя, спричиненим експлуатацією кладовища в безпосередній близькості до його будинку, у цій справі були представлені докази, що підтверджують думку про те, що майно заявника, на якому розташований його будинок, було забруднене, а розташоване неподалік Лісове кладовище було названо національними органами влади та судово-медичними експертами можливим джерелом цього забруднення (див. пункти 8, 11, 14, 15 і 43 вище).

45. Тоді як межа кладовища поступово наближалася до володінь заявника, порушуючи національні правила, і що національні органи влади та судово-медичні експерти встановили, що ґрунт на ділянці заявника був забруднений до «надзвичайно небезпечного ступеня» (див. пункти 11, 14, 42 та 43 вище) та беручи до уваги інші вищезазначені фактори (див. пункт 44 вище), Суд приходять до висновку, що тривале використання Лісового кладовища муніципальною похоронною службою із явним порушенням

вказаних норм щодо охорони навколишнього середовища, в безпосередній близькості до будинку заявника, і його подальший вплив на «якість життя» заявника досягли мінімального рівня, необхідного статтею 8. Суд вважає, що мало місце втручання в право заявника на повагу його житла, приватного і сімейного життя, і що це втручання досягло достатнього ступеня серйозності, щоб привести до застосування статті 8 Конвенції (див. справу *Дземюк (Dzemyuk)*, згадану вище, §§ 83–84). Таким чином, Суд постановляє, що стаття 8 застосовується у цій справі та що вона має юрисдикцію *ratione materiae* для розгляду скарги заявника відповідно до статті 8 щодо заявленої екологічної шкоди. Крім того, Суд постановляє, що скарга не є явно необґрунтованою або неприйнятною з будь-яких інших підстав, перелічених у статті 35 Конвенції. Отже, вона повинна бути визнана прийнятною.

В. Суть справи

1. Доводи сторін

(а) Доводи заявника

46. Заявник стверджував, що, згідно з рішенням Апеляційного суду, розробка планів, що обґрунтовують створення санітарно-захисної зони, повинна була бути завершена до 31 грудня 2014 року, проте виконавче провадження (тобто провадження щодо виконання судового рішення, що наказує створення такої зони) фактично тільки почалося 27 травня 2019 року, після того як Суд повідомив Уряд про його заяву. Крім того, він стверджував, що кладовище продовжувало проводити поховання, що відстань між кладовищем та його будинком становила 34 метри, і що останнім часом не проводився моніторинг забруднення ґрунту через те, що санітарно-захисна зона (в межах якої повинні були проводитися ці вимірювання) не була визначена.

47. Крім того, заявник стверджував, що відповідні санітарні правила забороняють розміщення будинків в межах санітарно-захисних зон, проте його будинок був розташований на відстані тридцять чотири метри від кладовища, і, відповідно, потрапляв у межі заявленої санітарно-захисної зони навколо кладовища. Він не міг ні використовувати свою земельну ділянку для садівництва, ні брати воду з колодязя для пиття та інших цілей, бо боявся отруїтися.

48. Заявник також стверджував, що він і його дружина страждали від безсоння і головного болю і відчували емоційний стрес, викликаний проведенням поховань поруч з їхнім будинком. Деревя, що росли між кладовищем та будинком заявника, були зрубані, що означало, що кладовище було добре видно з будинку заявника. Його онуки боялися відвідувати його, бо він «по суті почав жити на кладовищі». На думку заявника,

Уряд не надав жодних законних аргументів на обґрунтування використання кладовища способом, що суперечить існуючим правилам.

(b) Доводи Уряду

49. Уряд повідомив, що (i) було підготовлено технічне завдання, що містить технічні специфікації та вимоги для створення санітарно-захисної зони; (ii) муніципальній службі похоронної справи (спільно з інженерами-містобудівниками) було наказано провести до 1 грудня 2019 року перевірку території Лісового кладовища і встановити, чи розташовані які-небудь житлові будівлі в межах заявленої санітарно-захисної зони навколо кладовища, і (iii) рішення міської адміністрації про те, щоб: Департаменту дорожнього господарства та містобудування було доручено оголосити до кінця 2019 року онлайн-тендер на виконання завдання щодо визначення розміру санітарно-захисної зони навколо кладовища. Відповідно, Уряд стверджував, що оскільки виконавче провадження розглядалося, права заявника, передбачені статтею 8, не були порушені.

2. Оцінка Суду

50. У цій справі заявник стверджував, що держава несе пряму відповідальність за продовження незаконного використання Лісового кладовища біля свого будинку та за незручності з боку оточуючого середовища, яких він зазнав. Беручи до уваги висновок Суду про застосовність статті 8 Конвенції (див. пункт 45 вище) і беручи до уваги той факт, що не заперечується той факт, що дії або бездіяльність муніципального підприємства приписуються Державі (див. *Єршова проти Росії (Yershova v. Russia)* 1387/04, §§ 54–62, 8 квітня 2010 р.), Суд вважає, що використання кладовища муніципальною похоронною службою безпосередньо порушило права заявника, передбачені статтею 8 Конвенції (див. справу *Дземюк (Dzemyuk)*, згадану вище, § 90). Тому, необхідно визначити, чи було це втручання виправданим відповідно до пункту 2 статті 8, тобто чи відповідало воно закону, переслідувало законну мету, і чи було воно необхідним в демократичному суспільстві.

51. Що стосується дотримання вимог національного законодавства, Суд зазначає таке. У 1995 році Лісове кладовище було закрито для поховання людей відповідно до наказу голови Міської адміністрації № 1206 як таке що вичерпало місткість для поховань (див. пункт 7 вище). У 1996 році був прийнятий Федеральний закон, який обмежував площу, зайняту кладовищами, максимальним розміром 40 га — стандарт, який також був встановлений у Санітарних правилах 2007 року (див. пункти 20 і 29 вище). Тим не менше, з матеріалів справи випливає (і це не заперечується Урядом), що поховання на Лісовому кладовищі відновилися в 2009 році

в порушення Наказу № 1206 (який забороняв будь-які подальші поховання на кладовищі і який все ще діяв в той час (див. пункти 7, 9 і пункт 10 вище). Крім того, Уряд не надав жодних пояснень щодо того, яким чином розширення кладовища (яке незаконно почалося в 2009 році і тривало після прийняття Наказу № 1206, який був скасований у липні 2010 р.) відповідало максимальній площі кладовищ у 40 га, встановленій Федеральним законом «Про поховання» 1996 р. та Санітарними правилами 2007 р. (Див. пункти 20, 21, 29, 30 та 36 вище). Згідно з вищезазначеним висновком експерта, Лісове кладовище знаходилося під ухилом у бік колодязя, розташованого на території власності заявника, і було названо можливим джерелом забруднення його власності в порушення відповідних нормативних актів (див. пункти 14, 22, 23 і 31 вище).

52. Крім того, згідно з відповідним національним законодавством, кладовища вважаються «підприємствами, що забруднюють навколишнє середовище», і як такі вони повинні бути оточені санітарно-захисною зоною (див. пункти 24 і 29 вище). У 2013–2015 роках регіональне УЗПС висло щонайменше три приписи муніципальній похоронній службі за те, що вона не створила 500-метрову санітарно-захисну зону навколо кладовища відповідно до Санітарних правил 2007 року (див. пункт 12 вище); однак, схоже, ці приписи були проігноровані. Цілком можливо, що муніципальна похоронна служба та міська адміністрація визнали себе звільненими від дотримання Санітарних правил 2007 року через неоднозначні формулювання, що містяться в цих правилах, та труднощі з їх тлумаченням (див. пункт 35 вище). Однак, Суд зазначає, що в 2014 році Приморський крайовий суд зобов'язав муніципальну похоронну службу і міську адміністрацію підготувати пропозицію, в якій були б визначені і обґрунтовані розміри санітарно-захисної зони навколо Лісового кладовища, щоб забезпечити відповідність його діяльності Санітарним нормам 2007 року, чим вказав, що ці Санітарні правила мають прямо застосовуватися міською адміністрацією та її похоронною службою під час експлуатації Лісового кладовища (див. пункт 16 вище). ЄСПЛ нагадує, що тлумачення та застосування національного законодавства в першу чергу належить до компетенції національних органів влади, зокрема судів (див. *Радомілія та інші проти Хорватії (Radomilja and Others v. Croatia)* [ВП], № 37685/10 та 22768/12, § 149, 20 березня 2018 р.), і ЄСПЛ не має особливих підстав ставити під сумнів висновки Приморського крайового суду у цій справі щодо обов'язкового застосування Санітарних правил 2007 р.

53. Незважаючи на те, що робота з визначення меж санітарно-захисної зони та обґрунтування її розмірів навколо кладовища повинна була бути завершена до кінця 2014 року, до 5 липня 2017 року в цьому відношенні не було досягнуто жодного прогресу (див. пункт 18 вище), і процес роз-

гляду пропозицій вступив лише в саму ранню стадію до кінця 2019 року (див. пункт 49 вище); Суду не було представлено розумного пояснення цієї затримки у виконавчому провадженні. На відміну від цього, згідно з дослідженням, проведеним Міністерством економічного розвитку Росії, компаніям потрібно в середньому три роки, щоб виконати всі кроки, передбачені Санітарними правилами 2007 року, які необхідні для визначення остаточного розміру санітарно-захисної зони навколо забруднюючого підприємства (див. пункти 25, пункти 26 і 34 вище). Однак, у цій справі, без будь-якої очевидної чи переконливої причини влада не доклала зусиль для виконання вищезазначеного судового рішення, і їм знадобилося майже п'ять років після винесення цього рішення лише для того, щоб розпочати процес розробки зазначеного проєкту. Тим часом, поховання продовжували відбуватися в порушення національних санітарних норм, і заявнику доводилося жити на своїй забрудненій ділянці землі. Суд також зазначає, що Уряд не надав жодної інформації про те, чи було можливо вжити інших заходів під час розгляду виконавчого провадження, такі як тимчасове переселення заявника або проведення робіт по знезараженню його майна, щоб компенсувати наслідки відсутності санітарно-захисної зони. Суд нагадує, що він усвідомлює труднощі та затримки, з якими зазвичай стикаються органи влади при пошуку та виділенні відповідних технічних та матеріально-технічних ресурсів та забезпеченні необхідного фінансування проєктів громадських робіт, подібних до тих, що розглядаються у цій справі (див. *Євгеній Дмитрієв проти Росії* (*Yevgeniy Dmitriyev v. Russia*), № 17840/06, § 55, 1 грудня 2020 р.). Однак Суд вважає, що використання Лісового кладовища, що було кричущим порушенням відповідних національних санітарних норм — поряд з незрозумілою затримкою у виконавчому провадженні, яка продовжила незаконність дій органів влади, — позбавило заявника ефективного захисту його прав, передбачених статтею 8 Конвенції.

54. З цього випливає, що втручання, про яке йде мова, не «відповідало закону»; одного цього висновку достатньо для того, щоб Суд постановив, що мало місце порушення статті 8 Конвенції, не розглядаючи питання про те, чи переслідувало воно також «законну мету», чи було «необхідним для цілей демократичного суспільства» (див. справу *Фадєєвої* (*Fadeyeva*), згадану вище, § 95, та справу *М. М. проти Нідерландів* (*M. M. v. the Netherlands*), № 39339/98, §§ 45–46, 8 квітня 2003 р.).

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

55. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або Протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони

передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію.»

А. Шкода

56. Заявник вимагав 1 500 000 російських рублів (близько 17 000 євро) в якості відшкодування моральної шкоди.

57. Уряд визнав цю вимогу надмірною і необґрунтованою.

58. Суд вважає, що вплив, який екологічна шкода чинила на право заявника на повагу до його приватного життя і його житла, не можуть бути компенсовані простим встановленням факту порушення; проте сума, яку вимагав заявник, є надмірною. Проводячи свою оцінку на справедливій основі та беручи до уваги серйозний вплив, який незаконне та тривале використання кладовища органами влади міста вчиняло на права заявника, передбачені статтею 8, Суд присуджує заявнику 7500 євро як відшкодування моральної шкоди, а також будь-які податки, які можуть стягуватися з цієї суми.

В. Судові та інші витрати

59. Заявник також вимагав 1 400 000 рублів (близько 16 000 євро) за юридичне представництво в національних судах і ЄСПЛ, які повинні були бути перераховані на банківський рахунок його представника, і 115 103 рублі (близько 1 300 євро) в якості оплати послуг експертів (див. пункт 14 вище) і покриття поштових витрат, які повинні були бути виплачені на його власний банківський рахунок.

60. Уряд стверджував, що витрати, понесені заявником в ході національного розгляду, не мали відношення до розгляду його скарги в суді, його вимога про оплату послуг експерта не була підкріплена відповідними документами, а відправка його заяви і матеріалів справи міжнародною кур'єрською службою була невиправданими витратами.

61. Згідно з прецедентною практикою ЄСПЛ, заявник має право на відшкодування судових витрат лише тією мірою, якою було доведено, що вони були понесені фактично і за необхідності і є розумними в кількісному відношенні (див *Мерабішвілі проти Грузії (Merabishvili v. Georgia)* [ВП], № 72508/13, § 370, 28 листопада 2017 р.). У цій справі, беручи до уваги наявні в його розпорядженні документи і вищевказані критерії, Суд вважає розумним присудити суму в розмірі 6000 євро в якості покриття витрат на юридичне представництво заявника у національних провадженнях і в Суді, а також будь-яких податків, які можуть стягуватися, які повинні бути виплачені безпосередньо на банківський рахунок представника заявника, і 1300 євро в якості оплати послуг експертів і покриття поштових витрат, плюс будь-які податки, які можуть нараховуватися, які повинні бути виплачені на рахунок заявника.

С. Пеня

62. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО,

1. *Оголошує* скаргу за статтею 8, що стосується використання кладовища в порушення санітарних норм, прийнятною;

2. *Постановляє*, що було допущено порушення статті 8 Конвенції;

3. *Постановляє*,

(а) що упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявнику такі суми, що підлягають конвертації у валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:

(i) 7 500 євро (сім тисяч п'ятсот євро) плюс будь-які податки, які можуть стягуватися, в якості відшкодування моральної шкоди;

(ii) 6 000 Євро (шість тисяч євро) плюс будь-які податки, які можуть нараховуватися заявнику, за юридичне представництво в національних провадженнях і в Суді, що підлягають сплаті безпосередньо на рахунок представника заявника пані Тамари Гаврилівни Акулібаба; і 1300 євро (одна тисяча триста євро) на оплату послуг експертів і покриття поштових витрат, плюс будь-які податки, які можуть нараховуватися, що підлягають сплаті на рахунок заявника;

(b) що із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені вище суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, до якої має бути додано три відсоткові пункти;

4. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 10 травня 2022 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Мілан Блашко (Milan Blaško)
Секретар секції

Жорж Раварані (Georges Ravarani)
Голова

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

ЧЕТВЕРТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА ФОНД НЕРУХОМОСТІ СТЕНБЕРГЕН ТА ІНШІ
ПРОТИ НІДЕРЛАНДІВ (CASE OF STICHTING LANDGOED
STEENBERGEN AND OTHERS v. THE NETHERLANDS)**

(Заява № 19732/17)

РІШЕННЯ

Стаття 6, пункт 1 (цивільне право) • Доступ до суду • Адекватне інформування лише засобами електронного зв'язку про адміністративне рішення (проект), яке потенційно впливає на треті сторони • Узгоджена система, що встановлює справедливий баланс між конкуруючими інтересами • Велика кількість домашніх Інтернет-користувачів • Попередньо існуюча практика, кодифікована у національному законодавстві, повідомлена громадськості • Чітка, практична і ефективна можливість коментувати і оскаржувати (проект) рішення • Межі розсуду не перевищені

СТРАСБУРГ

16 лютого 2021 р.

ОСТАТОЧНЕ

31/05/2021 р.

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі Фонд нерухомості Стенберген та інші проти Нідерландів (Stichting Landgoed Steenbergen and Others v. the Netherlands)

Європейський суд з прав людини (Четверта секція), засідаючи Палатою, до складу якої увійшли:

Йонко Грозев (Yonko Grozev), Голова,

Фарис Вегабовіч (Faris Vehabović),

Юлія Антоанелла Моток (Iulia Antoanella Motoc),
Габріеле Куцско-Штадльмаєр (Gabriele Kucsko-Stadlmayer),
Пере Пастор Віланова (Pere Pastor Vilanova),
Йолієн Шуккінг (Jolien Schukking),
Ана Марія Герра Мартінс (Ana Maria Guerra Martins), судді,

і Андреа Тамієтті (Andrea Tamietti), Секретар секції,
беручи до уваги:

заяву (№ 19732/17) проти Королівства Нідерландів, подану до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод («Конвенція») Фондом нерухомості Стенберген і трьома громадянами Нідерландів, пані Герміне Софією Марією ван Вен, паном Вальтером Генрікусом Франсікусом Венделом і паном Андреасом Боттема («заявники») 2 березня 2017 року;

рішення повідомити Уряд Нідерландів (далі — «Уряд») про скарги за статтями 6, 8 і 13 Конвенції та оголосити неприйнятною решту заяви;

зауваження, подані Урядом-відповідачем, і зауваження у відповідь, подані заявниками;

коментарі, подані третьою стороною — *Асоціацією з попередження та вивчення злочинів, зловживань і недбалості в сфері передових обчислень і комунікацій (Asociación para la Prevención y Estudios de Delitos, Abusos y Negligencias en Informática y Comunicaciones Avanzadas) (APEDANICA)*, яка отримала дозвіл від Голови секції на залучення до справи;

після обговорення в закритому засіданні 19 січня 2021 року,
постановляє таке рішення, ухвалене того ж дня:

ВСТУП

1. Заява стосується публікації, здійсненої лише електронними засобами, повідомлення про рішення про продовження годин роботи мотокросової траси, розташованої в безпосередній близькості від приміщень і землі заявників. Заявники, які послали на статті 6, 8 і 13 Конвенції, не бачили повідомлення та подали скаргу щодо рішення вже після спливу терміну позовної давності. Скарга була визнана неприйнятною, оскільки була подана після завершення строків для оскарження. Основне питання — чи було непропорційно обмежено право заявників на доступ до суду, передбачене п. 1 статті 6 Конвенції.

ФАКТИ

2. Заявники — фізичні особи, що народилися у 1963, 1962 і 1961 роках відповідно і проживають у Вапенвелді. У заявника — фонду, адреса їхньої реєстрації — у Вапенвелді, і він є власником нерухомості, розміщеної за цією адресою, де працює навчальний центр. Заявників представив пан Р. С. Вертгейм, адвокат, який практикує у Зволле.

3. Уряд був представлений його Уповноваженим, паном Б. Копманом, співробітником Міністерства закордонних справ.

4. Факти у справі, подані сторонами, можна узагальнити так.

5. Село Вапенвелд, де живуть заявники — фізичні особи, і де розташована нерухомість заявника-фонду, є частиною муніципалітету Герде у провінції Гелдерланд.

6. Мотокросова траса, яку експлуатує асоціація мотокросу («асоціація»), розташована у Герде, в безпосередній близькості від приміщень і землі заявників. З 19 травня 1987 року асоціація працювала на підставі дозволу, виданого Виконавчою адміністрацією (*Gedeputeerde Staten*) Провінції Гелдерланд, за яким мотокросовій трасі дозволялось працювати з 13.00 год. до 19.00 год. по середам і суботам, а з квітня по жовтень — ще по наступним двом дням тижня з 14.00 год. до 19.00 год.

7. Приміщення асоціації мотокросу та заявників (частково) розміщені в межах так званої території Natura 2000 (спеціальна охоронювана територія, визначена відповідно до Директиви ЄС про оселища). Заявники скаржились, що вони чують кросові мотоцикли зі своїх приміщень і земельних ділянок.

8. 27 вересня 2013 року асоціація звернулась до Провінції Гелдерланд з проханням про видачу нового дозволу відповідно до Закону про збереження природи від 1998 року, що дозволив би їй розширити свою діяльність, з більшою кількістю кросових мотоциклів та продовженням годин роботи.

9. 4 грудня 2013 року Виконавча адміністрація провінції опублікувала повідомлення на своєму вебсайті про намір видати запитуваний дозвіл і про те, що проект рішення та відповідні документи можна переглянути протягом періоду з 9 грудня 2013 року по 20 січня 2014 року у приміщенні провінційної адміністрації або на її вебсайті. Зацікавлені сторони у значенні статті 1:2(1) Закону про загальне адміністративне право (див. пункт 17 нижче) мали можливість подати свої зауваження до проекту рішення, або в письмовій, або усній формі, до 20 січня 2014 року, а більше інформації з цього питання було подано наприкінці самого проекту рішення.

У тексті проекту рішення зазначалось, що оскаржити фактичне рішення буде можливо лише, якщо заявник вже подавав свої зауваження до проекту рішення, і є зацікавленою стороною.

10. Не отримавши зауважень, Виконавча адміністрація провінції видала дозвіл 27 січня 2014 року. Вона опублікувала повідомлення про своє рішення на вебсайті провінції, вказавши, що рішення та відповідні документи можна буде переглянути у період з 30 січня по 13 березня 2014 року у приміщенні провінційної адміністрації або на вищезгаданому вебсайті. Зацікавлені сторони могли оскаржити рішення до 13 березня 2014

року, а більше інформації з цього питання було подано наприкінці самого рішення. У тексті рішення також зазначалось, що розділ 3.4 Закону про загальне адміністративне право (див. пункт 18 нижче) був визнаний як застосовний до запиту асоціації на видачу нового дозволу.

11. Заявники вперше дізнались про рішення щодо видачі нового дозволу 4 листопада 2014 року. 12 листопада 2014 року вони подали скаргу на це рішення до Відділення адміністративної юрисдикції Державної ради (*Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State* — «Відділення адміністративної юрисдикції»). Вони зазначали, що незрозумілим є, чи повідомлення про проект рішення та рішення взагалі фактично публікувались. Окрім цього, вони стверджували, що той факт, що вони подали скаргу після спливу строків оскарження, і що вони не подали жодних зауважень до проекту рішення, має поважні причини, оскільки публікація повідомлення на вебсайті провінційного уряду не може вважатися публікацією у «інший допустимий спосіб», як того вимагає стаття 3:12(1) Закону про загальне адміністративне право (див. пункт 19 нижче). Від громадян Нідерландів не можна очікувати, і вони можуть не мати можливості моніторити усі вебсайти усіх місцевих і регіональних органів адміністративної влади. За цих підстав заявники стверджували, що їхнє право на доступ до суду за статтею 6 Конвенції було порушено.

12. У провадженні за скаргою представники Виконавчої адміністрації провінції стверджували, що повідомлення як про проект рішення, так і про рішення публікувались правильно. Було представлено два скріншоти з архівного вебсайту, які показували повідомлення про проект рішення та про рішення. Виконавча адміністрація провінції також стверджувала, що повідомлення були у відповідності з положеннями Закону про загальне адміністративне право та Постанови про електронні повідомлення провінції Гелдерланд від 2012 року («Постанова про електронні повідомлення» — див. пункти 23–25 нижче), які чітко передбачали публікації у електронному вигляді. Більше того, зважаючи на доступність Інтернету, Виконавча адміністрація провінції не вбачала порушення статті 6 Конвенції.

13. Відділення адміністративної юрисдикції завершило провадження по оскарженню прийняттям рішення від 7 серпня 2016 року (ECLI:NL:RVS:2016:2421). У рішенні згадувалось попереднє судове рішення, в якому йшлося про те, що повідомлення про проект рішення через Інтернет може являтися допустимим способом повідомлення, але що застосовні положення Закону про загальне адміністративне право вимагали, щоб повідомлення про проект рішення також подавалися хоча б одним неелектронним способом, якщо нормативне положення не передбачає інше (див. пункт 22 нижче). Аргумент заявників про те, що електронне повідомлення не є допустимим способом повідомлення,

не дав підстав Відділенню адміністративної юрисдикції до перегляду своєї усталеної практики.

14. Більше того, Відділення адміністративної юрисдикції вважало, що його усталена практика не суперечить статті 6 Конвенції. Посилаючись на усталену практику Суду (див. справу *Ашингдейн проти Сполученого Королівства* (*Ashingdane v. the United Kingdom*), 28 травня 1985 р., Серія А № 93), Відділення адміністративної юрисдикції зазначило, що стаття 6 не передбачає абсолютного права доступу до суду, і що Держава має певні межі розсуду при встановленні положень, які обмежують доступ до суду тією мірою, наскільки такі обмеження не впливають на саму суть права доступу до суду, переслідують законну мету і відповідають вимозі пропорційності. Відділення адміністративної юрисдикції визнало, що спосіб повідомлення про рішення міг за певних обставин обмежити доступ до суду такою мірою, що могла б бути невідповідною статті 6; наприклад, якби повідомлення про рішення було здійснено у цілковито неадекватний спосіб, в результаті чого зацікавлена сторона не могла б звернутись до суду в межах дозволеного строку чи взагалі. Відділення адміністративної юрисдикції встановило, що така ситуація не виникла у випадку, коли повідомлення про рішення було здійснено виключно засобами електронного зв'язку, а отже неможливо стверджувати, що суть права доступу до суду було порушено. Дозволивши повідомлення про рішення виключно засобами електронного зв'язку, законодавець намагався сприяти легшій та швидшій комунікації між громадянами та органами адміністративної влади. Обґрунтуванням такої позиції є те, що така електронна комунікація може значною мірою сприяти досягненню мети отримати доступніше і більш функціональне адміністрування, що є законною метою.

15. Відділення адміністративної юрисдикції встановило, що аргумент заявників не надавав підстав, щоб стверджувати, що вимога пропорційності не була дотримана, коли повідомлення про рішення здійснювалось виключно електронними засобами. Отже, не вбачалося причин щоб вважати, що можливість здійснення повідомлень виключно засобами електронного зв'язку, як така суперечила статті 6.

16. Наостанок, Відділення адміністративної юрисдикції зазначило, що Положення про електронні повідомлення (див. пункти 12 вище і 23–25 нижче) вступило в силу до затвердження оспорюваного рішення. Отже, існувало нормативне положення, що передбачало здійснення повідомлень про рішення виключно електронними засобами. З цієї причини, Відділення адміністративної юрисдикції вважало, що в принципі не було неприйнятним те, що повідомлення про рішення було опубліковане лише на вебсайті провінції Гелдерланд. Більше того, заявники не надали обґрунтованих доказів щодо того, що архівний вебсайт, що використовувався

Виконавчою адміністрації провінції та іншими органами адміністративної влади, був ненадійним, чи що він не забезпечував належного огляду повідомлень, які були попередньо опубліковані на вебсайті провінції. Відділення адміністративної юрисдикції вважало достатньо доведеним факт, що повідомлення як про проект рішення, так і про рішення були опубліковані на згаданому вебсайті. Тому, раціонально вважати, що заявники з власної вини не подали жодних зауважень до проекту рішення і подали свою скаргу із запізненням. Тому, скарга була визнана неприйнятною.

ВІДПОВІДНА ПРАВОВА БАЗА ТА ПРАКТИКА

17. Стаття 1:2(1) Закону про загальне адміністративне право визначає «зацікавлені сторони» як осіб (в тому числі юридичних осіб), чий інтерес зазнає безпосереднього впливу від рішення. Такий інтерес повинен бути власним інтересом особи, а не ідеалістичним чи загальним інтересом; він також повинен бути об'єктивно визначеним, актуальним і персональним. «Рішення», як згадується вище, — це письмове рішення, прийняте органом адміністративної влади, що являє собою нормативний акт, що регулюється публічним правом (стаття 1:3(1) Закону про загальне адміністративне право).

18. Правила, які регулюють публікацію проектів рішень і рішень, викладені у розділі 3 Закону про загальне адміністративне право. Підрозділ 3.4 цього Закону, який передбачає публічну участь у процесі прийняття рішень адміністративними органами, застосовується до процесу підготовки рішень, якщо це визначено законодавством або вирішено органом адміністративної влади, якого це стосується.

19. Стаття 3:11(1) Закону про загальне адміністративне право, викладена у підрозділі 3.4, передбачає, що орган адміністративної влади повинен винести проект рішення на розгляд широкого загалу, разом з відповідними документами, раціонально необхідними для оцінки цього проекту. У статті 3:12(1) підрозділу 3.4 викладено спосіб, у який винесення на розгляд інформується широкому загалу. Статтею передбачено, що перед таким винесенням, орган адміністративної влади повинен повідомити про проект рішення у одній або більше тижневих газет, або у безкоштовних місцевих виданнях, або у інший прийнятний спосіб. Слід зазначити лише суть проекту рішення. Відповідно до статті 3:15(1) підрозділу 3.4 зацікавлені сторони у значенні статті 1:2(1) (див. пункт 17 вище) можуть подавати свої зауваження до проекту рішення адміністративному органу влади в письмовій або усній формі. Зацікавлена сторона, яка не подала своїх зауважень до проекту рішення, якщо таке неподання сталося раціонально з її власної вини, не може оскаржити в суді саме рішення (стаття 6:13 Закону про загальне адміністративне право).

20. Стаття 42(3) Закону про збереження природи від 1998 року, яка стоується способу, у який слід повідомляти широкому загалу про рішення, що приймається за цим Законом, викладена так:

«Орган, уповноважений на видачу дозволу відповідно до статей 16 і 19, повинен опублікувати повідомлення про рішення щодо видачі, внесення змін чи скасування дозволу у одній або більше тижневих газет, або у безкоштовних місцевих виданнях, або у інший прийнятний спосіб. Слід зазначати лише суть проєкту рішення.»

21. Повідомлення про (проєкт) рішення — це комунікація у значенні статті 2:14 Закону про загальне адміністративне право, відповідно до історії редагування цього положення. Перший пункт положення передбачає, що орган адміністративної влади повинен здійснювати комунікацію, адресовану одній чи більше конкретних осіб електронними засобами електронного зв'язку за адресами, які вони зазначили як контактні для таких цілей. Що стосується комунікації, адресованої не конкретній особі або особам, стаття 2:14(2) передбачає, що, якщо інше не передбачене законом, вона не повинна здійснюватися виключно засобами електронного зв'язку.

22. У рішенні від 15 серпня 2012 року (ECLI:NL:RVS:2012:BX4676), Відділення адміністративної юрисдикції постановило, що повідомлення про проєкт рішення через Інтернет являло собою прийнятний спосіб повідомлення у значенні статті 3:12(1) Закону про загальне адміністративне право. Проте, зі статті 2:14(2) цього Закону випливає, що про проєкти рішень слід також повідомляти принаймні одним неелектронним способом, якщо не є чинним нормативне положення, що передбачає інше.

23. На пропозицію Виконавчої адміністрації провінції, 26 вересня 2012 року Рада провінції Гелдерланд прийняла Постанову про електронні повідомлення з метою встановлення нормативної бази для практики, що існувала з 1 жовтня 2011 року, щодо публікації повідомлень про рішення, прийняті адміністрацією провінції Гелдерланд, виключно електронними засобами. У пояснювальній записці до пропозиції зазначалось, окрім іншого, що громадськість було поінформовано про цей новий метод публікації повідомлень шляхом розміщення різних оголошень у місцевих газетах у другій половині 2011 року. Зважаючи на рівень володіння комп'ютерами у Нідерландах, у пояснювальній записці резюмувалось, що охоплення електронною публікацією буде очікувано більшим у порівнянні з традиційною публікацією у паперовій формі у безкоштовних місцевих газетах. На практиці, повідомлення електронними засобами означало, що повідомлення, адресовані не конкретній особі або особам, будуть розміщуватись на розгляд в Інтернеті, наприклад, на вебсайті провінції Гелдерланд.

24. Повідомлення про прийняття Постанови про електронні повідомлення, а також текст Постанови, було опубліковано у Бюлетні провінції Гелдерланд (*Provinciaal blad van Gelderland*) 27 вересня 2012 року. Повідомлення про це прийняття також публікувалось в Офіційній газеті (*Staatscourant*) 10 жовтня 2012 року. У цій публікації вказувалось, що текст Постанови можна знайти на вебсайті провінції Гелдерланд, і що ця Постанова встановлює нормативну базу для практики, яка діяла з 1 жовтня 2011 року, щодо публікації повідомлень, що стосуються процесу прийняття рішень у провінції, виключно електронними засобами, без здійснення публікацій в місцевих газетах.

25. Стаття 2(1) Постанови про електронні повідомлення дозволяє публікувати повідомлення про оголошення, заяви, проекти рішень і рішення виключно електронними засобами.

26. Відповідно до статті 6:11 Закону про загальне адміністративне право, заперечення чи оскарження, подані після спливу строків позовної давності, встановлених для таких цілей, не визнаються неприйнятними з цієї причини, якщо неможливо раціонально встановити, що строки були пропущені з вини особи, яка подає оскарження.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

27. Заявники скаржилися, що публікація повідомлень як про проект рішення, так і про саме рішення Виконавчої адміністрації провінції виключно електронними засобами порушила їхнє право на доступ до суду, передбачене пунктом 1 статті 6 Конвенції, в якому у відповідній частині зазначено, що:

«Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи ... судом..., який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру...»

A. Прийнятність

28. У своїх доводах, Уряд визнав застосовність статті 6 Конвенції, оскільки результати національного провадження мали вплив на права заявників цивільного характеру, а саме їхні права, що походять з майнових прав.

29. Заявники підтримували твердження, що їхні права цивільного характеру були порушені, оскільки рішення погіршило якість їх життя, зокрема в результаті шумового забруднення. Рішення також знизило вартість їх майна, а отже мало для них матеріальні наслідки. Також вони стверджували, що було порушено їх право на здорове навколишнє природне середовище.

30. Суд вважає, що вимоги заявників щодо загальної шкоди довікілью не стосуються їх «прав цивільного характеру» у значенні статті 6 Конвенції. Проте, інші питання, підняті заявниками, зокрема, вплив розширення діяльності мотокросової траси на їх приміщення та землю, стосуються їх «прав цивільного характеру». Окрім цього, національне провадження, порушене заявниками, стосувалось рішення органів влади щодо видачі дозволу на розширення такої діяльності і мало вагомий вплив на ці права (див. *Карін Андерссон та інші проти Швеції (Karin Andersson and Others v. Sweden)*, № 29878/09, § 46, 25 вересня 2014 р.). Уряд не заперечив проти цього. Окрім цього, неможливо стверджувати, що вищевказаний вплив на їхні приміщення та землю був лише віддалений (див. виходячи з протилежного, *Атанасоглу та інші проти Швейцарії (Athanasoglou and Others v. Switzerland)* [ВП], № 27644/95, §§ 43 і 46–55, 6 квітня 2000 р.).

31. Зваживши на вищевикладені зауваження, Суд вважає, що стаття 6 застосовується до цієї справи у частині, що стосується «цивільних прав».

32. Суд також зауважує, що ця скарга не є явно необґрунтованою чи неприйнятною з будь-яких інших підстав, перелічених у статті 35 Конвенції. Отже, вона повинна бути визнана прийнятною.

В. Суть справи

1. Доводи сторін

(а) Заявники

33. Заявники доводили, що вони не знали про рішення щодо продовження годин роботи мотокросової траси, були позбавлені можливості вчасно оскаржити його у національних судах. Вони стверджували, що публікацією повідомлення виключно електронними засобами було порушено суть права на оскарження, оскільки не всі громадяни мали доступ до комп'ютера чи до Інтернету. Електронна публікація не мала такого ж охоплення, як би мала друкована публікація. Від громадян, які мали доступ до Інтернету, не можна було очікувати, що вони на постійній основі будуть моніторити усі урядові вебсайти. Заявники вказували, що громадяни мусили активно шукати електронні повідомлення, чого не відбувалося з повідомленнями, опублікованими у місцевих і національних газетах.

34. Окрім цього, заявники доводили, що нідерландська система електронних публікацій повідомлень була дуже непрозорою та довільною, і що підстава в законодавстві для електронної публікації була недостатньо чіткою. У цьому стосунку, вони вказували, що Постановою про електронні повідомлення (див. пункти 23–25 вище) не визначено, де повинні публікуватись електронні повідомлення, і не уточнювалось, чи Виконавча адміністрація провінції вибере цей метод публікації для усіх своїх (проектів) рішень. Заявники також доводили, що вони надали скріншоти на

підтвердження того, що повідомлення про проект рішення та саме рішення були опубліковані не на вебсайті провінції Гелдерланд, як стверджував Уряд, а не зовсім іншому вебсайті.

35. Заявники також стверджували, що обмеження їхнього права на доступ до суду не служило законній меті. Електронна публікація повідомлень зробила Уряд менш доступним для громадян, а отже мала протилежний ефект у порівнянні з початковим задумом.

36. Наостанок, заявники стверджували, що загалом не було пропорційності між повним припиненням публікацій повідомлень у паперовій формі та метою, яку переслідував Уряд. Замість припинення практики розміщення повідомлень у місцевих чи національних газетах, засоби меншого охоплення були представлені як для сприяння легшій та швидшій комунікації між громадянами та органами адміністративної влади. У конкретних обставинах цієї справи обмеження також було непропорційним.

(b) Уряд

37. Уряд стверджував, що право на доступ до суду не було обмежене, оскільки правила, які регулювали процедуру, що застосовувалась до методів правового захисту, були спрямовані на забезпечення належного відправлення правосуддя та дотримання принципу правової визначеності. Відповідно до чинних правових рамок, повідомлення як про проект, так і про остаточне рішення були опубліковані на вебсайті провінції та містили відповідну інформацію, зокрема, щодо можливостей подання зауважень і подачі оскарження. Зважаючи на високий рівень володіння комп'ютерами та доступу до Інтернету у Нідерландах — у 2013 році за даними національного управління статистики, Нідерландська статистика (*Centraal Bureau voor de Statistiek*), 92,8% громадян віком більше 12 років мали доступ до Інтернету — електронна публікація могла охопити набагато більше читачів, ніж публікація у місцевій чи національній газеті або на дошках для офіційних оголошень. Хоча і справді Інтернет не забезпечував 100% охоплення, теж саме стосується і місцевих газет чи повідомлень, розміщених в установах провінції.

38. Навіть якщо публікування повідомлень виключно в Інтернеті вважати обмеженням права на доступ до суду, такий спосіб публікації не порушує самої суті права, з причин, викладених у попередньому пункті. Також, така публікація переслідувала законну мету, оскільки забезпечувала легшу та швидшу комунікацію між громадянами та органами адміністративної влади. У цьому контексті Уряд дотримувався думки, що електронна комунікація між громадянами та органами адміністративної влади може значною мірою посприяти забезпеченню доступнішого та ефективнішого врядування. Окрім цього, електронна публікація відповідає вимозі щодо

пропорційності, як загалом, так і у цій справі. В той час як вона не відрізняється від інших способів публікації в тому, що завжди є ризик, що інформацію помітять не всі, або помітять невчасно, електронна публікація насправді пропонувала конкретні переваги, оскільки надала громадянам доступ до повідомлень у будь-який час і майже з будь-якого місця. Люди, які не мали доступу до Інтернету вдома, могли отримати такий доступ у публічних місцях, наприклад, у провінційних чи міських установах або бібліотеках.

39. Що стосується цієї справи, Уряд доводив, що це було передбачуваним для заявників, що повідомлення про рішення Виконавчої адміністрації провінції будуть публікуватись включно в Інтернеті. Починаючи з 2011 року Провінція Гелдерланд використовувала виключно електронні публікації для повідомлень про рішення, і цей новий метод публікації був доведений до відома широкого загалу. Повідомлення про прийняття Постанови про електронні повідомлення було опубліковано в Офіційній газеті та у Бюлетні провінції Гелдерланд (див. пункт 24 вище). Уряд також пояснив, що до 2016 року усі публікації розміщувались на вебсайті провінції Гелдерланд. Що стосується заявника-фонду, Уряд зазначив, що він не може вважатися потерпілою стороною без доступу до Інтернету, і що для того, щоб бути обізнаним про рішення, які впливають на територію його місцезнаходження, йому було достатньо моніторити електронні публікації повідомлень, розміщені муніципалітетом Герде, провінцією Гелдерланд і Департаментом зі захисту від паводків (*waterschap*).

40. Наостанок, Уряд описав низку подальших напрацювань у Нідерландах. Починаючи з 2016 року, усі повідомлення публікуються на національному урядовому вебсайті, де розміщується інформація про послуги для населення та підприємств, офіційні публікації, а також національне, місцеве і регіональне законодавство. Вебсайт також пропонує сервіс сповіщень про діяльність органів адміністративної влади, на який громадяни можуть підписатись.

(с) Третя сторона

41. Третя сторона, APEDANICA — неурядова організація, заснована у Мадриді у 1992 році, що має за мету поліпшення життя громадян по всій Європі та на Американських континентах, стосовно їх відносин з інформаційними та комунікаційними технологіями, а також захист громадян від небезпек, пов'язаних з неправильним використанням таких технологій, — зазначила, що діджиталізація, в принципі, поліпшила участь громадян у процесі прийняття рішень. Проте, на думку цієї НУО, результати щодо електронної участі громадян Нідерландів у процесах прийняття рішень були незадовільними. У цьому контексті APEDANICA

звернула увагу на той факт, що, хоча не всі громадяни у Нідерландах мали доступ до Інтернету, і не були законодавчо зобов'язані мати такий доступ, Уряд публікував законодавчо зобов'язальні рішення в Інтернеті, не використовуючи паралельно інші неелектронні способи.

2. Оцінка Суду

(а) Загальні принципи

42. Відповідні принципи щодо права на доступ до суду — тобто право ініціювати провадження у судах з питань цивільного характеру — викладені у справі *Найт-Ліман проти Швейцарії* (*Nait-Liman v. Switzerland*) ([ВП], № 51357/07, §§ 112–16, 15 березня 2018 р.).

43. Суд встановив, що право на доступ до суду відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції передбачає право на отримання адекватного повідомлення про адміністративні та судові рішення, що особливо важливо у справах, де оскарження можна подавати у встановлені строки (див., з відповідними змінами, *Шілд проти Словенії* (*Šild v. Slovenia*) (ухв.), № 59284/08, § 30, 17 вересня 2013 р.).

44. Проте, відповідно до усталеної практики Суду, право на доступ до суду може підлягати обмеженням; вони дозволені у передбачуваний спосіб, оскільки право на доступ вже за своєю природою вимагає регулювання з боку Держави, яка може застосовувати певні межі розсуду з цього приводу. Проте, такі обмеження не повинні обмежувати доступ особи у такий спосіб або такою мірою, що порушувалась би сама суть права. Окрім цього, обмеження не відповідатиме пункту 1 статті 6 Конвенції, якщо воно не переслідує законну мету, і якщо немає розумних пропорційних зв'язків між застосованими засобами та метою, яка має бути досягнута (див. *Найт-Ліман* (*Nait-Liman*), згадану вище, §§ 114–15). Суд також встановив, що право на доступ до суду порушується, якщо правила не служать меті правової визначеності та належного відправлення правосуддя, а створюють певну перешкоду, що не дозволяє позивачу, щоб його справа була розглянута по суті компетентним судом (див. *Зубач проти Хорватії* (*Zubac v. Croatia*) [ВП], № 40160/12, § 98, 5 квітня 2018 р.).

45. Завдання Суду полягає не в абстрактному огляді відповідного законодавства та практики, а у визначенні, чи спосіб, в який законодавство та практика були застосовані до заявника або вплинули на заявника, призвів до відмови у доступі до суду за обставин справи (див., серед інших джерел, *Заводнік проти Словенії* (*Zavodnik v. Slovenia*), № 53723/13, § 74, 21 травня 2015 р.). Роль Суду у таких справах, як ця, полягає у встановленні, чи заявники могли покладатись на послідовну систему, що забезпечує справедливий баланс між інтересами органів влади та самих заявників. Суд повинен переконатися, що заявники мали чітку, практичну

і ефективну можливість оскаржити відповідний адміністративний акт (див. *ЖефFRE проти Франції (Geffre v. France)* (ухв.), № 51307/99, ЄСПЛ 2003-I (витяги), а також *Лей Компані Лімітед проти Мальти (Lay Company Limited v. Malta)*, № 30633/11, § 56, 23 липня 2013 р.).

(b) Застосування вищезгаданих принципів у цій справі

46. Суд зауважує, що повідомлення як про намір Виконавчої адміністрації провінції видати новий дозвіл асоціації мотокросу, так і саме рішення про це було опубліковане виключно електронними засобами. Зацікавлені сторони у значенні статті 1:2(1) Закону про загальне адміністративне право (див. пункт 17 вище) мали можливість оскаржити це рішення за умови, що вони спершу подали свої зауваження до проекту рішення (див. пункт 19 вище). Як подання зауважень, так і оскарження були обмежені в часі (див. пункти 9–10 вище).

47. Хоча це не завдання Суду встановлювати спосіб, в який повинні публікуватись повідомлення щодо питань такого типу, з вищезгаданих принципів випливає, що у випадку оскарження рішення органу адміністративної влади, яке може бути на шкоду третіх сторін, що зазнають безпосереднього впливу, повинна діяти система, що дозволить цим сторонам вчасно дізнатися про таке рішення. Цим вимагається, щоб рішення чи відповідна інформація про нього були доступними у попередньо встановлений спосіб оприлюднення, який є легко доступним для всіх третіх сторін, що потенційно зазнають безпосереднього впливу. За умови, що існують достатні запобіжники для досягнення такої доступності, питання вибору системи оповіщення виключно електронними засобами в принципі підпадає під межі розсуду Держави.

48. Повертаючись до фактів цієї справи, Суд встановив, що, по перше, використання Виконавчою адміністрацією провінції електронних засобів для публікації повідомлень було достатньо послідовним і чітким, щоб дозволити третім сторонам дізнаватись про рішення, що потенційно можуть безпосередньо на них вплинути. Отже, на той час, нормативне положення — стаття 2(1) Постанови про електронні повідомлення — забезпечувало можливість повідомлення про рішення (проекти рішень) Виконавчої адміністрації провінції виключно електронними засобами (див. пункт 25 вище). Повідомлення про прийняття Постанови публікувалось в Офіційній газеті, а текст Постанови було опубліковано у Бюлетні провінції Гелдерланд, а також на вебсайті провінції (див. пункт 24 вище). Окрім цього, Постанова про електронні повідомлення закріпила практику, яка діяла з 1 жовтня 2011 року, а широкий загал було інформовано про це з допомогою оголошень у місцевих газетах того періоду (див. пункт 23 вище).

49. Також зазначається, що у тексті Постанови про електронні повідомлення чітко не зазначалось, де саме будуть публікуватись повідомлення

онлайн; проте, у пояснювальній записці до Постанови зазначалось, що повідомлення можуть публікуватись на вебсайті провінції Гелдерланд (див. пункт 23 вище), і, відповідно до доводів Уряду (див. пункт 39 вище) повідомлення такого типу справді публікувались на цьому вебсайті до 2016 року. Хоча заявники піддавали сумніву, як на національному рівні, так і в Суді, чи повідомлення про проект рішення та саме рішення публікувались на вебсайті провінції (див. пункти 11 і 34 вище), Суд зауважує, що Відділення адміністративної юрисдикції встановило, у світлі аргументів і поданих до них доказів, що повідомлення таки були опубліковані на цьому вебсайті (див. пункт 16 вище). У цьому зв'язку Суд повторює, що відповідно до статті 19 Конвенції, його єдиним обов'язком є забезпечення дотримання зобов'язань, взятих на себе Договірними сторонами Конвенції. Зокрема, не є функцією ЄСПЛ робота з помилками в фактах, нібито допущених національним судом або зміна своєю власною оцінкою оцінку національних судів, якщо і в міру того, поки вони не порушують права та свободи, захищені Конвенцією. Відповідно, Суд не може піддавати сумніву оцінку національних судів з цього питання, якщо немає чітких доказів явного беззаконня, яке не вбачається у цій справі (див., серед багатьох інших джерел, *Сисоева та інші проти Ламбії* (*Sisojeva and Others v. Latvia*) (вилучення з реєстру) [ВП], № 60654/00, § 89, ЄСПЛ 2007-I, а також *Кононов проти Латвії* (*Kononov v. Latvia*) [ВП], № 36376/04, § 189, ЄСПЛ 2010).

50. Суд приймає доводи Уряду, що електронна комунікація між органами адміністративної влади та громадянами може посприяти забезпеченню доступнішого та більш функціонального адміністрування (див. пункт 38 вище). Суд повинен впевнитися, чи, зважаючи на факти справи, було досягнуто справедливого балансу між, з однієї сторони, загальними інтересами суспільства, щоб мати сучасніше та ефективніше адміністрування, та, з іншої сторони, — інтересами заявників.

51. Суд зауважує, що, відповідно до законодавства Нідерландів, повідомлення, адресовані конкретним особам можуть публікуватись виключно електронними засобами лише, якщо ці особи зазначили, що до них можна звертатись у такий спосіб (див. статтю 2 (14)(1), згадану у пункті 21 вище). Зважаючи на те, що рішення органів адміністративної влади можуть також потенційно стосуватись значного числа зацікавлених осіб, яких, ймовірно неможливо буде ідентифікувати заздалегідь, Суд погоджується з Урядом, що електронне повідомлення про рішення органів адміністративної влади електронними засобами може дати можливість значному відсотку широкого загалу ознайомитись з такими рішеннями. У цьому стосунку Суд зазначає, що законодавство Нідерландів визначає, що обмеження публікації повідомлень, які не адресовані

конкретним особам, виключно електронними засобами дозволене лише, якщо для цього існує нормативна база (див. статтю 2 (14)(2), також згадану у пункті 21 вище).

52. Суд вважає, що, тим не менше, слід мати на увазі, що практика повідомлення громадськості виключно електронними засобами про рішення, які потенційно можуть мати вплив на громадян, і які громадяни можуть мати бажання опротестувати чи оскаржувати, має в собі ризик недосягнення до громадян, які не мають доступу до Інтернету, або які не володіють навичками роботи з комп'ютером. Проте, не можна залишити без уваги той факт, що у 2013 році рівень охоплення Інтернетом у Нідерландах був високим, так як понад 92 відсотки громадян віком більше 12 років мали до нього доступ (див. пункт 37 вище). Більше того, заявники у цій справі не стверджували, що самі вони не мали доступу до комп'ютера чи до Інтернету, чи що вони не володіють навичками роботи з комп'ютером, і що вони, з тих чи інших причин, не могли знайти рішення (проекти рішень) онлайн (див., на противагу, справу *Заводнік (Zavodnik)*, згадану вище, § 79). За цих обставин, Суд не переконав аргумент заявників про те, що публікація повідомлень про проект рішення та саме рішення у безкоштовній місцевій газеті краще б забезпечила охоплення сторін, що потенційно зазнали впливу, ніж публікація на вебсайті провінції Гелдерланд (див. пункт 33 вище). У цьому контексті Суд ще раз зазначає, що повідомлення такого типу вже публікувались виключно електронними засобами, починаючи з 1 жовтня 2011 року, і про цю практику повідомлялось у місцевих газетах на час її запровадження (див. пункт 23 вище). Той факт, що це оголошення очевидно пройшло повз увагу заявників, підтримує аргумент Уряду про те, що публікації у місцевих газетах також не є надійним методом охоплення кожної сторони, яка потенційно може зазнавати впливу (див. пункт 37 вище). Суд вважає, що не є нереалістичним очікувати від заявників, щоб вони періодично переглядали вебсайт провінції на предмет появи (проектів) рішень, які можуть мати на них вплив (див., з відповідним змінами та виходячи з протилежного, справу *Заводнік (Zavodnik)*, згадану вище, § 80).

53. Отже, у цій справі Суд є переконаний, що система електронних публікацій, яку використовувала Виконавча адміністрація провінції, являла собою послідовну систему, що забезпечувала справедливий баланс між інтересами суспільства загалом та заявників. Заявники не надали жодних аргументів, які б дозволили Суду прийти до висновку, що вони не отримали чіткої, практичної та ефективної можливості подати свої зауваження до проекту рішення та оскаржити рішення Виконавчої адміністрації провінції. У світлі всіх обставин справи та визначених гарантій, Суд встановив, що національні органи влади не перевищили межі

розсуду, передбачені для Держави відповідно до Конвенції (див. пункт 47 вище), і що заявники не зазнали непропорційного обмеження їх права на доступ до суду.

54. Відповідно, не було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

55. Заявники скаржилися, що публікація повідомлень виключно засобами електронного зв'язку була порушенням статті 8 Конвенції, яка зазначає:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.»

56. Уряд доводив, що заявники не виконали вимогу щодо вичерпання внутрішніх засобів правового захисту, оскільки вони не подали жодних зауважень до проекту рішення і подали скаргу на рішення після спливу строків давності. Уряд стверджував, що для дотримання вимог пункту 1 статті 35 Конвенції заявник повинен дотримуватись застосовних правил і процедур, передбачених національним законодавством.

57. Заявники стверджували, що під час національного розгляду вони опосередковано спирались на положення статті 8, і, відповідно, вичерпали внутрішні засоби правового захисту.

58. Суд вважає, що немає необхідності вивчати, чи стаття 8 Конвенції застосовується до цієї справи, оскільки ця скарга у будь-якому випадку є неприйнятною з таких причин.

59. Суд повторює, що відповідно до статті 35 Конвенції Суд може розглядати заяви лише після вичерпання усіх внутрішніх засобів правового захисту (див., щодо згадок про загальні принципи у цьому аспекті, *Вучкович та інші проти Сербії (Vučković and Others v. Serbia)* [ВП] (попереднє заперечення), №№ 17153/11 та 29 інших, §§ 69–77, 25 квітня 2014 р.). Відповідно до послідовної усталеної практики Суду, ця умова не є виконаною, якщо засіб правового захисту визнано неприйнятним у зв'язку з недотриманням формальної вимоги (див. *Барбара Вішневська проти Польщі (Barbara Wiśniewska v. Poland)*, № 9072/02, § 76, 29 листопада 2011 р., а також *Бен Салах Адракі і Дхайм проти Іспанії (Ben Salah Adraqui and Dhaim v. Spain)* (ухв.), № 45023/98, 27 квітня 2000 р.).

60. Суд зауважує, що скарга заявників до Відділення адміністративної юрисдикції була визнана неприйнятною, оскільки була подана після

спливу строків позовної давності (див. пункт 16 вище). Отже, заявники не дотримались формальних вимог для використання відповідного засобу правового захисту щодо їх скарги за статтею 8, яку вони потім подали до Суду. Відповідно, заперечення Уряду про невичерпання внутрішніх засобів правового захисту слід прийняти.

61. Це означає, що ця частина заяви повинна бути відхилена як неприйнятна відповідно до пунктів 1 і 4 статті 35 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

62. Наостанок, заявники скаржилися, що по відношенню до їх скарги за статтею 6, у них не було ефективного засобу правового захисту у значенні статті 13 Конвенції, яка зазначає:

«Кожен, чії права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб правового захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.»

63. Суд повторює, що якщо заявлене право є цивільним правом, то пункт 1 статті 6 є *lex specialis* відносно статті 13, при цьому вимоги статті 13 поглинаються вимогами пункту 1 статті 6 (див., серед інших джерел, *Бритиш-Американ Тобакко Кампані Лтд проти Нідерландів (British-American Tobacco Company Ltd v. The Netherlands)*, 20 листопада 1995 р., § 89, серія А № 331, а також *Бергер-Кралл та інші проти Словенії (Berger-Krall and Others v. Slovenia)*, № 14717/04, § 327, 12 червня 2014 р.). Відповідно, немає необхідності розглядати окремо прийнятність і суть скарги відповідно до статті 13.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО,

1. Оголошує скаргу щодо права на доступ до суду прийнятною, а скаргу за статтею 8 Конвенції непринятною;

2. Постановляє, що не було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції;

3. Постановляє, що немає необхідності окремо розглядати прийнятність і суть скарги заявників за статтею 13 Конвенції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 16 лютого 2021 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Андреа Таміетті (Andrea Tamietti)
Секретар секції

Йонко Грозев (Yonko Grozev)
Голова

ДОДАТОК 32

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

ДРУГА СЕКЦІЯ

РІШЕННЯ

*Заява № 44837/07***СПРАВА ЕРОЛ ЧІЧЕК ТА ІНШІ ПРОТИ ТУРЕЧЧИНИ
(EROL ÇİÇEK AND OTHERS v. TURKEY)**

Європейський суд з прав людини (Друга секція), засідаючи 4 лютого 2020 року, Палатою до складу якої увійшли:

Роберт Спано (Robert Spano), *Голова*,

Марко Бошняк (Marko Bošnjak),

Валеріу Гріцо (Valeriu Grițco),

Івана Єліч (Ivana Jelić),

Арнфінн Бордсен (Arnfinn Bårdsen),

Саадет Юксель (Saadet Yüksel),

Пеетер Роосма (Peeter Roosma), *судді*,

а також Хасан Бакірчі (Hasan Bakırcı), *заступник Секретаря секції*,

беручи до уваги вищевказану заяву, подану 14 вересня 2007 року,

беручи до уваги зауваження, подані Урядом-відповідачем, та зауваження у відповідь, подані заявниками,

обговоривши, постановляє таке рішення:

ФАКТИ

Список заявників наведено в додатку. Їхні інтереси представляли перший заявник і О. Білдік (Ö. Bildik), юристи, які практикують у Бурсі.

Уряд Туреччини («Уряд») представляв його Агент.

А. Обставини справи

1. Факти у справі, представлені сторонами і які можна побачити з документів, представлених у справі, можна резюмувати таким чином.

2. Заявники проживають в провінції Бурса, в місті Орхангазі. Під час описуваних подій в околицях їхнього міста діяв завод з виробництва вапна з кар'єром («Завод»). За словами заявників, відстань від Заводу до

їхніх будинків становила 500 метрів, тоді як, за даними Уряду, ця відстань становила 980 метрів.

3. 28 липня 2006 року заявники Ерол Чічек (Erol Çiçek) та Сердар Ата (Serdar Ata) («перші два заявники») та їх представник, пані О. Білдік (Ö. Bildik) підписали петицію, адресовану адміністрації губернатора Бурси, яка закликала закрити Завод через викиди в атмосферу токсичних речовин, які, за словами заявників, були віднесені вітром до їхнього міста, що призвело до забруднення повітря. Вони також стверджували, що Завод працював без необхідних дозволів і ліцензій, що він не проходив оцінку впливу на навколишнє середовище, і у нього відсутня санітарна буферна зона. Вони також стверджували, що Завод через його токсичну активність повинен був бути віднесений до першої категорії антисанітарних об'єктів (*birinci sınıf gayri-Sihhi müessesesi*) і як такий повинен бути закритий відповідно до положень про негігієнічні об'єкти. У зв'язку з цим вони посилалися на розділ 22 цих правил, який передбачає, що антисанітарні об'єкти першої категорії, що працюють без випробувального терміну або звичайного дозволу, будуть закриті.

4. 11 вересня 2006 року адміністрація губернатора Бурси надіслала відповідь заявникам, в якій повідомила, що були вжиті заходи для перевірки якості повітря поблизу Заводу відповідно до Положення про контроль за забрудненням повітря промисловими об'єктами («Правила про забруднення повітря»), і що вони проведуть оцінку якості повітря поблизу Заводу і оцінять ситуацію, що склалася, після отримання результатів цих замірів.

5. 20 жовтня 2006 року перші два заявники подали позов до Адміністративного суду Бурси, оскаржуючи відповідь адміністрації губернатора Бурси від 11 вересня 2006 року, яка, на їхню думку, була неявною відмовою у закритті Заводу.

6. Під час судового розгляду Адміністративний суд Бурси звернувся до адміністрації губернатора Бурси з проханням пояснити та підтвердити офіційними документами, чи має Завод необхідні дозволи, ліцензії та звіти про оцінку, щоб він міг законно працювати. Він також додав, що якщо у Заводу не було ліцензії на експлуатацію, адміністрація повинна була б пояснити, чому вона вирішила, що розгляд клопотання заявників залежав тільки від результатів перевірки забруднення повітря. Зрештою, він попросив адміністрацію повідомити, чи було підприємство віднесено до категорії антисанітарних об'єктів, і якщо так, то до якої категорії.

7. 22 січня 2007 року адміністративний суд Бурси постановив, що дії, вжиті адміністрацією губернатора Бурси у зв'язку зі скаргами заявників, не відповідають закону, головним чином тому, що адміністрація губернатора Бурси не перевірила, чи працює Завод відповідно до необхід-

них дозволів і ліцензій, а обмежилася зверненням до керівництва Заводу з проханням підготувати звіт про якість повітря і не проводила подальших перевірок. Тому, Адміністративний суд Бурси постановив незаконною відповідь губернатора Бурси від 11 вересня 2006 року. Цей суд не виніс жодного рішення щодо клопотання заявників про закриття Заводу. Рішення Адміністративного суду Бурси показує, що Завод з виробництва вапна і заповнювачів почав функціонувати в 1989 році, і що 14 травня 2003 року адміністрація губернатора Бурси прийняла рішення про те, що Завод не повинен проходити оцінку впливу на навколишнє середовище у зв'язку з планованими роботами на кальцитовому кар'єрі. 17 лютого 2006 року Завод подав заяву до Міністерства навколишнього середовища з метою отримання дозволу на викиди, подавши технічний звіт про викиди, який був підготовлений відповідно до вимог законодавства про забруднення повітря. Адміністративний суд Бурси додав, що адміністрація не змогла довести, що цей дозвіл було отримано. Потім було зазначено, що Завод мав дозвіл на виробництво вапна та експлуатацію вапнякового кар'єру, але адміністрація не повідомила, чи його також класифікували як антисанітарні об'єкти. Зрештою, суд зазначив, що у відповідь на клопотання заявників від 8 вересня 2006 року адміністрація звернулася до Заводу з проханням представити оновлений звіт про якість повітря відповідно до вимог законодавства про забруднення повітря. У відповідь Завод лише надав адміністрації звіт про перевірку якості повітря від 22 листопада 2005 року, в якому говорилося, що проводити заново заміри не потрібно.

8. Виносячи рішення на користь заявників, адміністративний суд Бурси навів такі докази:

«Відповідно до Положення про контроль за забрудненням повітря, що виходить від промислових об'єктів, для того, щоб встановити, чи завдає об'єкт — незалежно від того, чи потрібен дозвіл на його експлуатацію чи ні — шкоди навколишньому середовищу, відповідні адміністративні органи повинні вимагати від об'єкта отримання звіту про викиди від експерта, який призначається відповідним адміністративним органом для оцінки рівнів викидів, вироблених підприємством, або впливу таких викидів на якість повітря. Крім того, відповідний адміністративний орган повинен за допомогою призначеного експерта перевірити, чи здійснюють підприємства, на діяльність яких видано відповідний дозвіл, свою діяльність відповідно до правил і приписів, викладених у цій постанові. Такі підприємства повинні мати дозвіл на викиди і працювати в рамках нормативних вимог щодо викидів. Діяльність тих підприємств, які не мають дозволу на викиди, або які мають дозвіл, але здійснюють свою діяльність в порушення

своїх конкретних зобов'язань по викидах, повинна бути припинена, щоб можна було вжити необхідних заходів безпеки.

У цій справі порядок дій, якого повинна була дотримуватись адміністрація губернатора Бурси відповідно до запиту позивачів, полягав у тому, щоб спочатку встановити, чи є у підприємства необхідні дозволи і ліцензія на експлуатацію. Якщо буде виявлено, що вони відсутні, адміністрації губернатора Бурси потрібно буде звернутися до адміністративного департаменту відповідного міністерства, щоб вони могли вжити необхідних заходів щодо Заводу. З іншого боку, якби Завод мав необхідні дозволи та ліцензію на експлуатацію, адміністрація губернатора Бурси повинна була б за допомогою призначеного експерта встановити, чи шкодить його діяльність навколишньому середовищу та здоров'ю громадян. У цьому випадку, якщо буде встановлено шкоду, роботу Заводу потрібно буде призупинити, щоб компанія могла привести свою діяльність у відповідність до вимог законодавства про охорону навколишнього середовища. Іншими словами, адміністрація губернатора Бурси повинна була спочатку встановити, чи працює Завод законно, маючи всі необхідні дозволи та ліцензію на експлуатацію; і якщо це так, і лише тоді адміністрація губернатора могла б перейти до визначення того, чи завдав завод шкоди навколишньому середовищу, та вжити необхідних адміністративних заходів. З огляду на це, адміністрація губернатора Бурси обмежилася тим, що звернулася до підприємства з проханням надати звіт про якість повітря, і відповіла позивачам, що оцінить його дії на основі результатів цього звіту. Беручи до уваги вищезазначене, а також той факт, що Завод навіть не подав останнього звіту про якість повітря, а також не було проведено жодних інших перевірок, крім перевірки дозволу на викиди, відповідь адміністрації губернатора Бурси від 11 вересня 2006 року не відповідала закону.»

9. Рішення адміністративного суду Бурси, яке могло бути оскаржене, було оскаржене лише адміністрацією губернатора Бурси. 19 січня 2009 року Вищий адміністративний суд відхилив цю апеляцію, постановивши, що рішення Адміністративного суду Бурси було прийнято відповідно до закону та процедури.

В. Зміни, що відбулися після подачі заяви

10. У 2010 році, на невизначену дату, Завод припинив виробництво вапна та експлуатацію кар'єру та переїхав до міста Геделек, яке знаходиться приблизно в 11 кілометрах від попереднього місця розташування. Було прийнято рішення про те, що проведення оцінки впливу на навколишнє середовище не потрібне в зв'язку з планованою діяльністю компанії на

новому місці. У своїх зауваженнях Уряд представив екологічний дозвіл, виданий новому Заводу, дійсний з 22 листопада 2016 року по 22 листопада 2021 року, за умови дотримання граничних значень викидів, встановлених в Правилах про забруднення повітря, оновлених 3 липня 2009 року.

С. Відповідне національне законодавство

11. Опис відповідного закону, що стосується права на життя в здоровому середовищі та обов'язку національних органів влади виконувати судові рішення, можна знайти у справі *Окай та інші проти Туреччини (Okuy and Others v. Turkey)* (№ 36220/97, §§ 46, 50 і 57–59, ЄСПЛ 2005-VII).

СКАРГИ

Заявники скаржилися на те, що їхнє здоров'я постраждало, а їхні будинки та середовище проживання зазнали збитків внаслідок роботи Заводу поблизу їхніх будинків, і що адміністративні органи не виконали рішення Адміністративного суду Бурси від 22 січня 2007 року. Вони стверджували, що Завод повинен був бути закритий після судового рішення. Вони посилалися на статті 6, 8 і 13 Конвенції.

ПРАВО

А. Попередні питання

12. Суд зазначає, що в той час, коли Уряду було надіслано повідомлення про подання заяви, додаток зі списком заявників не було надіслано сторонам через технічну помилку. Видається, що лише перший та другий заявники були згадані за їх повними іменами, а представник заявників згадувався як заявник та як представник заявників. Проте, бланк заяви із зазначенням повноважень інших заявників був направлений Уряду.

13. У своїх зауваженнях Уряд піднімав це питання і заперечував проти статусу заявника для кого-небудь, крім першого заявника.

14. Заявники у своїй відповіді Уряду стверджували, що всі заявники, включаючи їх представника, подали свою заяву як заявники, що було видно з форми заяви, а також з формулярів повноважень, які вони додали до своєї заяви.

15. Суд зазначає, що коли заявники подавали свою скаргу до Суду, вони подали єдину форму заяви, в якій лише перший заявник був вказаний як заявник. На відміну від цього, в частині заяви, що містить виклад фактів, в декількох місцях було зроблено посилання на «всіх заявників». Сама заява була підписана першим заявником і пані О. Білдік (Ö. Bildik), яка була вказана в якості представника. Суд далі зазначає, що до заяви був доданий бланк повноважень інших двадцяти одного заявника, в якому кожен заявник уповноважував першого заявника і пані О. Білдік (Ö. Bildik)

представляти їх інтереси у зв'язку із заявою, поданою до Суду 14 вересня 2007 року. Однак ні в формі заяви, ні в доданих до неї додатках пані О. Білдік (Ö. Bildik) ніде не згадувалася в якості заявника. Навпаки, вона підписала форму та додатки лише як представник.

16. Беручи до уваги посилання на «всіх заявників» у формі заявки і чітке посилання на дату подачі заявки, на яку інші двадцять один заявники вказали в своїх документах про повноваження бути представленими першим заявником і пані О. Білдік (Ö. Bildik), Суд вважає, що заява була подана всіма двадцятьма двома заявниками. Хоча Суд шкодує про допущену ним технічну помилку, копія форми заяви і додатків, які були направлені Уряду, досить переконливо свідчать про те, що заяву було подано двадцятьма двома заявниками. Таким чином, заперечення Уряду проти їх статусу заявників має бути відхилено. Щодо того, чи можна вважати, що О. Білдік (Ö. Bildik) подала заяву з наміром самій стати заявницею, Суд зазначає, що у формі заяви або додатках, які були до неї додані, немає ніяких явних або неявно виражених вказівок на її намір стати заявницею. Тому суд вважає, що вона подала заяву без наміру самій стати заявницею.

В. Скарга відповідно до статті 8 Конвенції

1. Аргументи сторін

17. Уряд висунув ряд заперечень проти прийнятності скарги. Він стверджував, що скарги заявників були несумісні *ratione materiae* з Конвенцією, відзначаючи, зокрема, що для того, щоб забруднення навколишнього середовища або інші порушення підпадали під дію статті 8 Конвенції, вони повинні були досягти мінімального рівня тяжкості, який був би більш серйозним, ніж екологічні ризики, властиві життю у місті. Вони відзначили, що на національному рівні не було отримано жодних даних про передбачуване забруднення навколишнього середовища в результаті діяльності Заводу. У зв'язку з цим вони стверджували, що рішення від 14 травня 2003 року про те, що Завод не вимагає проведення оцінки впливу на навколишнє середовище (див. пункт 7 вище), не було скасовано або навіть оскаржено. По-друге, посилаючись на висновки, що містяться в рішенні Адміністративного суду Бурси від 22 січня 2007 року, вони стверджували, що національний суд не зробив жодних висновків щодо будь-якого втручання у право заявників на повагу до їхнього сімейного чи приватного життя чи їхнього житла.

Уряд також оскаржив статус заявників як потерпілих через закриття Заводу незабаром після того, як рішення Адміністративного суду Бурси набрало законної сили.

Зрештою, Уряд стверджував, що заявники, крім перших двох заявників, не підписували первісну петицію, надіслану до адміністрації губер-

натора Бурси, і вони також не були учасниками провадження в Адміністративному суді Бурси (див. пункти 3 і 5 вище). Уряд стверджував, що ці заявники вперше подали свої скарги до Європейського суду, не надавши можливості національним органам влади врегулювати справу.

18. Заявники стверджували, що через викиди Заводу, вони підпадали під дію небезпечних і токсичних парів протягом семи років, що загрожувало їх здоров'ю. Вони також стверджували, що якість їхнього життя погіршувалася через різкий запах в результаті роботи вапняного заводу. Заявники, не посилаючись на конкретний експертний звіт або будь-які інші докази, які були доступні на момент подій, посилалися в цілому на наукові дослідження, опубліковані в Інтернеті, що стосуються небезпечного впливу нафтового коксу, бурого вугілля і спалювання відпрацьованих автомобільних шин при виробництві вапна. Нарешті, заявники не спростовували заперечення Уряду щодо невичерпання внутрішніх засобів правового захисту щодо заявників, відмінних від перших двох заявників.

2. Оцінка суду

(а) Щодо прийнятності скарги, поданої заявниками, відмінними від перших двох заявників

19. Суд нагадує, що механізм захисту, встановлений Конвенцією, є допоміжним по відношенню до національних систем захисту прав людини. Держави звільнені від відповідальності перед міжнародним органом за свої дії до того, як у них з'явиться можливість врегулювати ситуацію в рамках своєї власної правової системи (див. *Чірагов та інші проти Вірменії (Chiragov and Others v. Armenia)* [ВП], № 13216/05, § 115, ЄСПЛ 2015). Правило вичерпання внутрішніх засобів правового захисту вимагає, щоб скарги, призначені для подальшої подачі в Страсбург, були подані до відповідного національного органу, принаймні, по суті і відповідно до формальних вимог і строків, встановлених національним законодавством, і, крім того, щоб будь-які процесуальні засоби, які могли б запобігти порушенню Конвенції, були прийняті (див. *Вучкович та інші проти Сербії (Vučković and Others v. Serbia)* (попереднє заперечення) [ВП], №№ 17153/11 та 29 інших, § 72, 25 березня 2014 р.). Якщо скарга, подана до ЄСПЛ, не була подана, ні прямо, ні по суті, до національних судів, коли вона могла бути подана із використанням засобів правового захисту, доступних заявнику, національна правова система була позбавлена можливості розглянути питання, пов'язане із дотриманням Конвенції, передбачене правилом про вичерпання внутрішніх засобів правового захисту (див. *Азінас проти Кіпру (Azinas v. Cyprus)* [ВП], № 56679/00, § 38, ЄСПЛ 2004-III).

20. Суд зазначає, що відповідні заявники не стверджували, що в розглянутий період вони не могли долучитися до адміністративного розгляду

в Адміністративному суді Бурси або подати окрему скаргу, пов'язану із даною скаргою про порушення Конвенції. Вони також не стверджували, що національне законодавство не передбачає ефективних засобів правового захисту по відношенню до їхніх скарг. З цього випливає, що заперечення Уряду про те, що заявники, крім перших двох, не вичерпали внутрішні засоби правового захисту, має бути підтримано.

Отже, Суд постановляє, що ця скарга, в частині, де вона подана заявниками, відмінними від перших двох заявників, повинна бути визнана неприйнятною.

(b) Щодо прийнятності скарги, поданої першими двома заявниками

21. Суд не вважає за необхідне розглядати всі підстави неприйнятності, висунуті Урядом, оскільки він зазначає, що скарга в тій частині, де вона подана першими двома заявниками, є неприйнятною з наступних підстав.

22. Суд з самого початку нагадує, що стаття 8 не застосовується кожного разу, коли відбувається забруднення навколишнього середовища. Конвенція не передбачає чітко права на чисте та спокійне навколишнє середовище, але коли людина безпосередньо і серйозно потерпає від шуму чи іншого забруднення, може виникнути підстава для застосування статті 8 (див. *Геттон та інші проти Сполученого Королівства (Hatton and Others v. the United Kingdom)* [ВП], № 36022/97, § 96, ЄСПЛ 2003-VIII; *Кіртатос проти Греції (Kyrtatos v. Greece)*, № 41666/98, § 52, ЄСПЛ 2003-VI; та *Фадеева проти Росії (Fadeyeva v. Russia)*, № 55723/00, § 68, ЄСПЛ 2005-IV). Окрім цього, негативні наслідки забруднення повинні досягти певного мінімального рівня, щоб підпадати під дію статті 8 (див., серед іншого, справу *Лонес Остра проти Іспанії (López Ostra v. Spain)*, 9 грудня 1994 р., § 51, Серія А, № 303-С). Оцінка цього мінімуму є відносною і залежить від усіх обставин справи, таких як інтенсивність і тривалість впливу, а також його фізичні або психологічні наслідки. Не було б аргументованих скарг на підставі статті 8, якби шкода, на яку було подано скаргу, була незначною порівняно з екологічними небезпеками, притаманними життю в кожному сучасному місті (див. справу *Фадеевої (Fadeyeva)*, цитовану вище, § 69). І навпаки, серйозне забруднення навколишнього середовища може вплинути на добробут людей і перешкодити їм насолоджуватися своїм житлом таким чином, що негативно вплине на їхнє приватне та сімейне життя, не створюючи, однак, серйозної загрози для їхнього здоров'я (див. *Лонес Остра (López Ostra)*, згадане вище, § 51, і *Татар проти Румунії (Tătar v. Romania)*, № 67021/01, § 85, 27 січня 2009 р.).

23. Таким чином, Суд дійшов висновку, що стаття 8 застосовується, зокрема, за таких обставин. У справі *Лонес Остра проти Іспанії (López Ostra v. Spain)* (згаданій вище) заявник роками жив лише за 12 метрів від

Заводу з переробки відходів, який видавав запахи, шум і пари, включаючи викиди сірководню, які перевищували допустиму межу і які могли загрожувати здоров'ю тих, хто жив поблизу. У справі *Гуерра та інші проти Італії* (*Guerra and Others v. Italy*) (19 лютого 1998 р., *Протоколи судових рішень* 1998-I) усі заявники проживали в селі, розташованому приблизно 1 км від заводу, який був віднесений до категорії особливо небезпечних; під час виробничого циклу було вироблено велику кількість займистого газу та інших токсичних речовин, і сталася аварія, в результаті якої був викид кількох тонн токсичних газів, що призвело до гострого отруєння миш'яком ста п'ятдесяти людей, і місцеві експерти заявили, що це пов'язано з географічним розташуванням Заводу. Викиди з нього в атмосферу часто прямували в бік міста, де проживали заявники. У справі, що стосується шахти, де золото видобувалося шляхом вилуговування ціанідом натрію, і яка знаходилася на відстані від 300 до 900 метрів від будинків більшості заявників, Суд постановив, що стаття 8 підлягає застосуванню, беручи до уваги висновки національних судів, які базувались на оцінці впливу на навколишнє середовище, що показала, що експлуатація шахти призвела до широкомасштабного погіршення стану навколишнього середовища та вплинула на заявників (див. *Ташкін та інші проти Туреччини* (*Taşkın and Others v. Turkey*), № 46117/99, § 112, ЄСПЛ 2004-х).

24. Подібним чином, у справі *Фадєєва проти Росії* (*Fadeyeva v. Russia*) (згаданій вище) заявниця проживала в 450 метрах від металургійного заводу (найбільшого металургійного заводу в Росії), в межах визначеної території, в якій токсичне забруднення, викликане виробництвом сталі, було надмірним, а максимальні концентрації забруднюючих речовин поблизу будинку заявниці часто у десять разів перевищували середньорічні концентрації, які і без того перевищували безпечні рівні.

Аналогічно, у справі *Джакомеллі проти Італії* (*Giacomelli v. Italy*) (№ 59909/00, 2 листопада 2006 р.) заявниця проживала за 30 метрів від заводу, що використовується для зберігання та переробки «спеціальних відходів», включаючи «детоксикацію» небезпечних відходів, процес, що включає обробку спеціальних промислових відходів з використанням хімічних речовин. Міністерство навколишнього середовища визнало, що експлуатація заводу не відповідає екологічним нормам і представляє особливий ризик для здоров'я місцевих жителів.

25. У такому ж ключі, у справі *Бачіла проти Румунії* (*Băcilă V. Romania*) (№ 19234/04, 30 березня 2010 р.) заявник проживав у Копша-Міке (Сорша Місă), недалеко від заводу, яким керувала компанія Sometra, один з найбільших у Європі виробників свинцю та цинку і на той час найбільший роботодавець у місті. Завод викидав в атмосферу значну кількість діоксиду сірки і пилу, що містив важкі метали, головним чином свинець

і кадмій. Аналізи, проведені державними і приватними організаціями, показали, що важкі метали можуть міститися в міських водних шляхах, повітрі, ґрунті і рослинності в кількості, яка в двадцять разів перевищує максимально допустиму. Рівень захворюваності, особливо респіраторних захворювань, у Копша-Міке був у сім разів вищим, ніж у решті країни. Суд дійшов висновку, що влада не змогла встановити справедливий баланс між суспільними інтересами у підтримці економічної діяльності найбільшого роботодавця в місті та ефективним здійсненням заявницею права на повагу до її житла, приватного та сімейного життя.

26. Нещодавно у справі, що стосується теплоелектростанції, яка працювала в безпосередній близькості до будинків заявників, Суд визнав статтю 8 застосовною, незважаючи на той факт, що національні суди не встановили причинно-наслідкового зв'язку між забрудненням повітря, що виходить від теплоелектростанції, і станом здоров'я заявників (див. справу *Джугелі та інші проти Грузії (Jugheli and Others v. Georgia)*, № 38342/05, 13 липня 2017 р.). Суд зазначив у зв'язку з цим, що для порушення справи відповідно до статті 8 Конвенції не потрібно доказів заподіяння відчутної шкоди здоров'ю заявників, оскільки було очевидно, що вплив забруднення повітря, принаймні, зробить їх більш вразливими до різних захворювань і, безсумнівно, негативно позначиться на якості їхнього життя. Прийшовши до такого висновку, Суд взяв до уваги висновки експертиз, замовлених національними судовими органами та підготовлених компетентними державними органами, які недвозначно підтвердили, що відсутність буферної зони між станцією і будинком в поєднанні з відсутністю фільтрів або іншого очисного обладнання на димоходах станції, які б мінімізували потенційний негативний вплив небезпечних речовин, що викидаються в повітря, створили реальну загрозу для мешканців будинку.

27. На противагу, у низці справ Суд визнав статтю 8 незастосовною, оскільки погіршення стану навколишнього середовища, про яке заявляли заявники, не було достатньо серйозним, щоб досягти граничних значень, встановлених у справах, що стосуються екологічних проблем. Наприклад, у справі, що стосується знищення болота, що прилягає до майна заявників, Суд встановив, що заявники не надали переконливих аргументів, які свідчать про те, що передбачувана шкода птахам та іншим охоронюваним видам, що мешкають на болоті, була такого характеру, що безпосередньо негативно впливала на їхні права, передбачені статтею 8. Суд зазначив, що ключовим елементом, який повинен бути присутнім при визначенні того, чи вплинуло забруднення навколишнього середовища в даному конкретному випадку на одне з прав, гарантованих цим положенням, була наявність шкідливого впливу на приватне життя або сімейну

сферу людини, а не просто загальне погіршення стану навколишнього середовища (див. справу *Kipmatoc (Kyrtatos)*, цитовану вище, §§ 52 та 53).

28. У справі, що стосується забруднення внаслідок впровадження програми рекультивациі хвостосховища колишньої мідної шахти та її потенційних наслідків для навколишнього середовища та здоров'я заявника та його сім'ї, Суд визнав статтю 8 незастосовною, беручи до уваги, серед іншого, той факт, що заявник не міг свідчити про те, що ступінь проблем у його будинку та навколо нього був таким, що суттєво вплинули на якість його особистого чи сімейного життя (див. *Іван Атанасов проти Болгарії (Ivan Atanasov v. Bulgaria)*, № 12853/03 від 2 грудня 2010 р.). Хоча існування ризиків для здоров'я, пов'язаних з впровадженням програми рекультивациі, було підтверджено деякими експертними висновками на національному рівні, Суд у цій справі не був переконаний в тому, що мав місце шкідливий вплив на приватну або сімейну сферу, захищену статтею 8 Конвенції, враховуючи, що в цій справі не було жодних наслідків для здоров'я, не було представлено доказів будь-якого прямого впливу оспорюваного забруднення на заявника або його сім'ю (там само, §§ 76–78).

29. Вищезазначені справи чітко показують, що питання про те, чи може забруднення розглядатися як негативний вплив на права заявника відповідно до статті 8 Конвенції, залежить від конкретних обставин та наявних доказів. Істотне питання полягає в тому, чи зміг заявник довести, що мало місце фактичне втручання в його приватне життя, і, по-друге, чи був досягнутий мінімальний рівень серйозності (там само, § 70). Простого твердження про те, що промислова діяльність здійснювалася нелегально через відсутність одного або декількох необхідних дозволів або ліцензій, недостатньо для обґрунтування твердження про те, що відбулося втручання в права заявників, передбачені статтею 8 (див., з відповідними змінами, справа *Івана Атанасова (Ivan Atanasov)*, згадана вище, § 75, і справи, цитовані у рішенні у цій справі).

30. Повертаючись до даної справи, Суд, таким чином, повинен визначити, чи було передбачуване забруднення навколишнього середовища досить серйозним, щоб достатньою мірою негативно вплинути на сімейне і приватне життя перших двох заявників і на можливість користуватися своїм житлом. Суд з самого початку зазначає, що на підставі матеріалів справи він не може встановити ступінь забруднення повітря, ймовірно спричиненого За заводом протягом відповідного періоду часу. Суд також зазначає, що заявники не надали жодної конкретної інформації про роботу Заводу, але в цілому послалися на наукові дослідження, які були опубліковані в Інтернеті щодо небезпечного впливу нафтового коксу, бурого вугілля і спалювання відпрацьованих автомобільних шин при виробництві вапна (див. пункт 18 вище). Далі Суд зазначає, що заявники

не надали висновків медичних чи екологічних експертиз, що стосуються їхньої ситуації, або будь-яких інших доказів забруднення повітря чи проблем, які, як вважають, спричинені роботою Заводу. Крім того, жодна зі сторін не надала Суду достовірних даних з даного питання, таких як характер викидів, вироблених підприємством, перевищення ними безпечних рівнів, встановлених чинними нормативними актами, або рівні забруднення повітря в місті заявників. Справді, побоювання заявників щодо роботи Заводу були доведені до відома національних органів влади, і їх подальша відповідь була визнана Адміністративним судом Бурси неадекватною щодо кроків та процедури, яких слід було дотримуватися; однак цей висновок був зроблений суворо на основі національного природоохоронного законодавства і не містив оцінки того, чи постраждали заявники від передбачуваного забруднення навколишнього середовища і заподіяних заводом незручностей.

31. Суд бере до уваги рішення, винесене Адміністративним судом Бурси, особливо той факт, що він не розглядав спір по суті, як заявники просили, тобто прохання заявників про закриття Заводу через забруднення повітря і незручності, викликані різкими запахами. У зв'язку з цим Суд зазначає, що Адміністративний суд Бурси не виніс рішення щодо того, чи спричинив завод забруднення навколишнього середовища, або чи його діяльність будь-яким чином погіршувала якість життя заявників. Він також не встановив, чи порушував завод нормативні вимоги. Цей суд не використовував жодних експертних висновків, відкритих слухань щодо встановлення фактів чи інших процесуальних засобів для належного встановлення фактів щодо спору. Замість цього національний суд знову поклав цю відповідальність на адміністрацію, не виносячи рішення за клопотанням заявників про закриття Заводу. Так, заявники не змогли прояснити це питання, подавши апеляцію до Вищого адміністративного суду на рішення Адміністративного суду Бурси на тій підставі, що їх позовні вимоги щодо закриття Заводу не були розглянуті Адміністративним судом. Фактично, заявники стверджували, що рішення Адміністративного суду Бурси слід тлумачити як зобов'язання до адміністрації закрити завод. Однак ЄСПЛ не може погодитися із заявниками з цього питання в світлі мотивування Адміністративного суду Бурси і відсутності будь-якої подібної вимоги в резолютивній частині рішення національного суду.

32. Підводячи підсумок, за відсутності доказів будь-якого прямого впливу на заявників або якість їх життя, Суд не переконаний в тому, що незручності, щодо яких скаржаться заявники, досягли межі втручання в приватне життя заявників (див. аналогічний висновок у справі *Марчіу та інші проти Румунії (Marchiș and Others V. Romania)* (ріш.), № 38197/03, §§ 38–39, 28 червня 2011 р.).

33. Таким чином, Суд не переконаний в тому, що стаття 8 Конвенції має застосовуватися до обставин цієї справи. Відповідно, ця скарга, в тій частині, яка подана першими двома заявниками, є явно необґрунтованою і повинна бути відхилена відповідно до §§ 3 (а) та 4 статті 35 Конвенції.

С. Скарга на невиконання рішень національних судів

34. Заявники скаржилися, посилаючись на статті 6 і 13 Конвенції, на невиконання рішення Адміністративного суду Бурси від 22 січня 2007 року, шляхом вчинення дій національними органами влади по негайному закриттю підприємства. Вони стверджували, що невиконання рішень національних судів у екологічних спорах є системною проблемою в Туреччині.

35. Уряд стверджував, що відповідно до Закону № 6384 була створена компенсаційна комісія для розгляду заяв, що стосуються, зокрема, невиконання судових рішень. Він стверджував, що заявники не вичерпали внутрішні засоби правового захисту, оскільки вони не подавали до цієї комісії жодних заяв з проханням про компенсацію. Вони також стверджували, що рішення Адміністративного суду Бурси не може бути витлумачено як таке, що вимагає від влади закрити Завод. Воно лише вимагало від влади зробити необхідні кроки щодо інспекції Заводу; однак через перенесення Заводу незабаром після того, як це рішення стало остаточним, реалізувати його де-факто виявилось неможливим.

36. Заявники заперечили проти аргументів Уряду, зазначивши, серед іншого, що засіб правового захисту, передбачений Законом № 6384, не був доступний на момент подачі ними скарги до ЄСПЛ. Вони також не погодились з тлумаченням Урядом рішення національного суду. Хоча вони не оскаржували закриття Заводу в 2010 році, вони стверджували, що протягом трьох років влада не виконувала рішення Адміністративного суду Бурси.

37. Суд нагадує, що особа не може скаржитися на порушення своїх прав в ході судового розгляду, учасником якого вона не була. З цього випливає, що ця скарга, оскільки вона була подана заявниками, відмінними від перших двох заявників, несумісна *ratione personae* з положеннями Конвенції за змістом § 3 статті 35 і повинна бути відхилена відповідно до § 4 статті 35.

38. Що стосується перших двох заявників, Суд зазначає, що вони скаржилися на те, що Завод продовжував функціонувати до 2010 року, незважаючи на рішення Адміністративного суду Бурси від 22 січня 2007 року, що вимагає його закриття. Суд посилається на свої висновки відповідно до статті 8 Конвенції у цій справі про те, що рішення національного суду не могло означати, що адміністрація була змушена закрити Завод (див. пункт 30 вище). У зв'язку з цим скарга заявників на невиконання рішення національного суду є явно необґрунтованою. Як би там не було, заявники

отримали позитивне рішення у своїй справі, яке вимагало від адміністрації вжити певних заходів для перевірки Заводу та проведення необхідних замірів відповідно до рішення Адміністративного суду Бурси. Також зазначається, що адміністрація не виконала це зобов'язання у встановлені терміни (див. справу *Окяй та інші (Okuy and Others)*, згадану вище, § 50). Таким чином, тією мірою, якою скарга заявників стосується передбачуваного загального невиконання владою рішення Адміністративного суду Бурси, Суд тепер розгляне питання про те, чи можна було очікувати, що заявники скористаються внутрішнім засобом правового захисту, на який посилається Уряд.

39. Європейський суд зазначає, що, як зазначив Уряд, в Туреччині було створено новий внутрішній засіб правового захисту після застосування процедури винесення пілотного судового рішення у справі *Юммухан Каплан проти Туреччини (Ümmühan Kaplan v. Turkey)* (№ 24240/07, 20 березня 2012 р.). Згодом, у своєму рішенні у справі *Деміроглу проти Туреччини (Demiroğlu v. Turkey)* ((ріш.), № 56125/10, 4 червня 2013 р.), Суд визнав заяву неприйнятною на тій підставі, що заявники не вичерпали внутрішні засоби правового захисту, тобто не скористалися новим засобом правового захисту. При цьому Суд, зокрема, визнав, що цей новий засіб правового захисту апіорі доступний і здатний забезпечити розумну перспективу відшкодування збитків у зв'язку зі скаргами на невиконання владою судових рішень.

40. Далі Суд зазначає, що у своєму рішенні у справі *Юммухан Каплан (Ümmühan Kaplan)* (цитованому вище, § 77) він підкреслив, що, тим не менше, Суд може розглядати заяви такого роду відповідно до своєї звичайної процедури, коли повідомлення про це вже було надіслано Уряду. Таким чином, Суд зробив це у випадку, коли він не був переконаний, що компенсаційний засіб забезпечить виправлення ситуації, що триває (див *Генч і Демірган проти Туреччини (Genç and Demirgan v. Turkey)* [Комітет], №№ 34327/06 і 45165/06, § 41, 10 жовтня 2017 р, у зв'язку з невиконанням остаточного і зобов'язального судового рішення, що наказує адміністрації припинити експлуатацію золотого рудника). Однак, за конкретних обставин цієї справи Суд зазначає, що виконання рішення Адміністративного суду Бурси об'єктивно неможливе, враховуючи той факт, що Завод припинив свою діяльність у 2010 році та переїхав в інше місце. З цієї причини Суд вважає, що компенсаційна комісія може забезпечити відшкодування збитків у відповідь на скарги заявників, і тому заперечення Уряду щодо невичерпання внутрішніх засобів правового захисту має бути підтримане.

41. Беручи до уваги вищевикладене, Суд приходить до висновку, що дана частина заяви, в частині поданій першими двома заявниками,

повинна бути відхилена відповідно до §§ 1 і 4 статті 35 Конвенції у зв'язку з невичерпанням внутрішніх засобів правового захисту.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

Оголошує заяву неприйнятною.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 27 лютого 2020 року.

Хасан Бакірчі (Hasan Bakırcı)
Заступник Секретаря секції

Роберт Спано (Robert Spano)
Голова

ДОДАТОК

№	Ім'я та прізвище заявника	Дата народження	Місце проживання
1.	Ерол ЧІЧЕК (Erol ÇİÇEK)	02/01/1963	Бурса
2.	Седат АТА (Sedat ATA)	10/12/1964	Бурса
3.	Якуп БАШАРАН (Yakup BAŞARAN)	30/05/1957	Бурса
4.	Айхан БІЛДІК (Ayhan BİLDİK)	08/01/1955	Бурса
5.	Февзі ЧАВУШ (Fevzi ÇAVUŞ)	10/02/1966	Бурса
6.	Мехмет ЧЕТІН (Mehmet ÇETİN)	27/05/1961	Бурса
7.	Ергюль ЧІЧЕК (Ergül ÇİÇEK)	19/07/1964	Бурса
8.	Фікрет ГЮНАЙ (Fikret GÜNAY)	01/05/1957	Бурса
9.	Ібрахім ГЮНАЙ (İbrahim GÜNAY)	09/03/1976	Бурса
10.	Кенан КАЯ (Kenan KAYA)	10/03/1982	Бурса
11.	Кубілай КЮЧЮКРЕХЛІВАН (Kubilay KÜÇÜKREHLİVAN)	28/09/1982	Бурса
12.	Бахтіяр ОНГУН (Bahtiyar ONGUN)	08/04/1981	Бурса
13.	Мехмет ОНГУН (Mehmet ONGUN)	12/11/1978	Бурса
14.	Рейхан ОЗКАН (Reyhan ÖZKAN)	28/01/1977	Бурса
15.	Седат СЕВІНЧ (Sedat SEVİNÇ)	07/03/1981	Бурса
16.	Мустафа СІР (Mustafa SIR)	01/03/1966	Бурса
17.	Хасан ТАЛАН (Hasan TALAN)	12/07/1978	Бурса
18.	Метін УСЛУ (Metin USLU)	10/05/1966	Бурса
19.	Емель УЙСАЛ (Emel UYSAL)	10/05/1984	Бурса
20.	Ердінч ЯЛАМАОГЛУ (Erdinç YALAMAOĞLU)	28/02/1956	Бурса
21.	Халіль ЯЛАМАОГЛУ (Halil YALAMAOĞLU)	17/09/1957	Бурса
22.	Мехмет ЯЛАМАОГЛУ (Mehmet YALAMAOĞLU)	03/08/1965	Бурса

ДОДАТОК 33

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

УХВАЛА

*Заява № 52499/11***ІНІТА ВЕЦБАШТИКА ТА ІНШІ ПРОТИ ЛАТВІЇ
(INITA VECVAŠTIKA AND OTHERS v. LATVIA)**

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи 19 листопада 2019 року Палатою, до складу якої увійшли:

Габріеле Куцско-Штадльмаєр (Gabriele Kucsko-Stadlmayer), *Голова*,
Йонко Грозєв (Yonko Grozev),

Ладо Чантурія (Lado Chanturia), *судді*

а також Мілан Блашко (Milan Blaško), *заступник Секретаря секції*,

беручи до уваги вищевказану заяву, подану 18 серпня 2011 року,
беручи до уваги зауваження, подані Урядом-відповідачем, і зауваження у відповідь, подані заявниками,

обговоривши, постановляє таке рішення:

ФАКТИ

1. Імена та прізвища заявників, роки народження, місця проживання та назви об'єктів нерухомості вказані в додатку. Всі заявники є громадянами Латвії, за винятком пані Вадейкіте, яка є громадянкою Литви. Їх інтереси в Суді представляла пані І. Нікульцева, адвокат, яка практикує в Ризі. Уряд Латвії («Уряд») представляла його уповноважена особа пані К. Ліце.

2. 7 січня 2013 року скарги заявників за пунктом 1 статті 6 та статтею 8 Конвенції були доведені до відома Уряду. Після повідомлення, надісланого відповідно до пункту 1 статті 36 Конвенції та пункту 1(а) правила 44, Уряд Литви не висловив бажання скористатися своїм правом вступити в цю справу.

А. Обставини справи

3. Обставини справи, представлені сторонами, можуть бути коротко викладені так.

4. Заявники є або були власниками землі або будинку (перша, третя, четверта, п'ятий, шоста, восьма, десятий, дванадцятий, п'ятнадцята, шістнадцята, сімнадцятий і вісімнадцята заявники) або проживають (друга, шостий, дев'ятий, одинадцята, тринадцята, чотирнадцятий і дев'ятнадцятий заявники) у волості Дуніка, в даний час знаходиться на території муніципалітету Руцава. Дунікська волость розташована на заході Латвії, приблизно в 12–30 км від узбережжя Балтійського моря; вона межує з Литвою.

5. 5 липня 2013 року представниця заявників повідомила Суд про смерть четвертої, дев'ятого та дванадцятого заявників у 2013, 2013 та 2011 роках відповідно. Вона також повідомила Суд про те, що їхні законні спадкоємці (п'ятий і шостий, десятий і одинадцята заявники відповідно) хотіли б продовжити процес від імені своїх померлих родичів.

1. Генеральне територіальне планування

6. У період з 28 липня 2004 року по 10 листопада 2006 року волостна рада Дуніки прийняла кілька рішень щодо генерального територіального планування волості Дуніка. 9 листопада 2005 року Державне бюро з охорони навколишнього середовища (*Vides pārraudzības valsts birojs*) прийняло рішення не проводити стратегічну екологічну оцінку, оскільки Генеральний територіальний план був розроблений відповідно до Генерального територіального плану Ліепайського району. 10 листопада 2006 року було затверджено Генеральний територіальний план та видано відповідні муніципальні нормативні акти. Ніякий з перерахованих вище документів не передбачали будь-якого зонування, пов'язаного з вітроенергетикою у волості Дуніка.

7. 22 березня 2007 року волостна рада Дуніки затвердила новий генеральний територіальний план. У волості Дуніка вперше була створена вітроенергетична зона, що заходила за межі нерухомого майна заявників і прилеглих до них володінь.

8. 21 червня 2007 року Дунікська волостна рада затвердила остаточний Генеральний територіальний план і видала постанову № 3 (*Liepājas rajona Dunikas pagasta teritoriālais plānojums*). Зона вітроенергетики, що займає близько 35% території волості, була включена до територіального плану. Власність заявників і сусідні об'єкти були включені в цю зону, яка була визнана придатною для будівництва вітрових електростанцій. Будівництво вітрових електростанцій було дозволено в цій зоні за умови, що це відповідало національному законодавству; всі документи, пов'язані з проектом, повинні були бути схвалені відповідними природоохоронними органами.

9. В результаті адміністративно-територіальної реформи, проведеної в 2009 році, волость Дуніка була включена до складу муніципалітету Руцава; новоствореним муніципалітетом керувала муніципальна рада

Руцави, яка 3 листопада 2009 року видала постанову № 27 та затвердила Генеральний територіальний план муніципалітету Руцава (*Rucavas novada teritorijas plānojums*), до якого також входила волость Дуніка.

2. Детальне територіальне планування

(а) щодо майна першої заявниці

10. 22 грудня 2008 року волостна рада Дуніки приступила до детального планування території для об'єктів нерухомості під назвою «Шукі» і «Скрандас», суміжні до ділянки першої заявниці «Калвайті», де мала бути розташована певна кількість вітрових турбін. Навколо кожної вітрової турбіни повинна була бути захисна зона (*aizsargjosla*), щоб запобігти будь-якій шкоді, яка могла бути заподіяна на цій ділянці. Як видається, захисна зона поширювалася на землю, що належить першій заявниці.

11. 9 березня 2009 року перший проєкт детального територіального плану цих об'єктів був представлений для громадського обговорення.

12. Влітку та восени 2009 року перша заявниця кілька разів зверталася до органів муніципальної влади з різними запитамися щодо конкретного розташування вітрових турбін, захисних зон навколо них, процесу консультацій з громадськістю та інших внутрішніх процедур. Її пропозиції були розглянуті: деякі з них були враховані (щодо захисних зон навколо вітрових турбін), а інші були відхилені.

13. 1 липня 2009 року муніципальна рада Руцави зібралася вперше. Відповідно до національного законодавства, новостворені муніципальні ради повинні були протягом трьох місяців перезатвердити генеральні і детальні територіальні плани своїх територій. До цього моменту діяли генеральні і детальні територіальні плани, видані раніше.

14. 17 грудня 2009 року муніципальна рада Руцави затвердила остаточний детальний територіальний план об'єктів нерухомості «Шукі» і «Скрандас» і видала постанову № 41. Планувалося встановити три вітрові турбіни, кожна загальною висотою 149 метрів і потужністю 2 МВт.

(b) щодо інших об'єктів нерухомості (всієї сукупності вітрових електростанцій)

15. У невказану дату 2009 року у волості Дуніка було розпочато процес складання детальних територіальних планів для сорока однієї вітрової турбіни максимальною висотою 149 метрів кожна. За словами заявників, тільки тоді вони дізналися про плани розвитку вітроенергетики в їхньому муніципалітеті.

16. 19 березня 2009 року відбулися перші громадські консультації щодо детального територіального плану вітрових електростанцій у волості Дуніка. Через місяць відбулося ще одне засідання. Деякі із заявників у цій справі були присутні на цих засіданнях.

17. 3 вересня 2009 року Державне бюро з охорони навколишнього середовища вирішило не проводити оцінку впливу на навколишнє середовище щодо розміщення сорока однієї вітрової турбіни у волості Дуніка. Було відзначено, що турбіни будуть встановлені на відносно великій території, на двадцяти дев'яти об'єктах нерухомості; вони не будуть розташовані в особливо охоронюваних територіях (найближчі території Natura 2000 знаходяться на відстані від одного до трьох кілометрів). Найближчі індивідуальні будинки будуть знаходитися приблизно в 400–600 метрах від вітрових турбін.

18. Немає інформації про затвердження чи будь-які судові процеси, пов'язані з детальними територіальними планами щодо інших об'єктів нерухомості, що прилягають до будинків або об'єктів нерухомості заявників.

3. Проведення у Конституційному суді

19. Зазначені заявники подали дві індивідуальні конституційні скарги до Конституційного Суду (*Satversmes tiesa*). Перша заявниця в своїй індивідуальній скарзі вказала, що муніципальна постанова № 41 (див. пункт 14 вище) не відповідає Конституції; всі заявники в своїй спільній індивідуальній конституційній скарзі вказали, що муніципальна постанова № 27 (див. пункт 9 вище) не відповідає Конституції. Зокрема, вони посилалися на права, закріплені в Конституції: «право на власність» (стаття 105) і «право на належне навколишнє середовище» (стаття 115) (див. пункти 46–47 нижче).

20. 1 і 16 липня 2010 року відповідно Конституційний суд порушив справу з посиланням на статтю 16(1)(3) Закону про Конституційний Суд (див. пункт 49 нижче). Відповідно до цього Положення, Конституційний суд мав компетенцію перевіряти, чи відповідають муніципальні постанови Конституції. 23 вересня 2010 року провадження за обома індивідуальними конституційними скаргами було об'єднано.

21. У невизначену дату заявники були проінформовані про те, що справа буде розглянута за письмовою процедурою.

22. 24 лютого 2011 року Конституційний суд виніс своє рішення у справі № 2010-48-03.

23. Аналіз Конституційним Судом статті 115 Конституції можна підсумувати так.

24. Держава повинна забезпечити право кожної людини, включаючи майбутні покоління, на життя в належному навколишньому середовищі шляхом надання інформації, а також збереження і поліпшення стану навколишнього середовища. План з розвитку вітроенергетики був спрямований на виконання позитивних зобов'язань держави відповідно до статті 115 Конституції, а саме на забезпечення соціального благополуччя

і належного навколишнього середовища. Муніципальні органи мали право на свій розсуд визначати необхідність спорудження вітроелектростанції на своїй території.

25. Що стосується дотримання принципу перестороги, Конституційний суд встановив, що муніципальні органи мали інформацію про вплив вітрових турбін на здоров'я людини і навколишнє середовище. Вони змогли врахувати цю інформацію при плануванні конкретних місць розміщення вітрових турбін таким чином, щоб вони не становили загрози для здоров'я людини і навколишнього середовища. У Конституційному суді не заперечувалось, що вітрові турбіни впливають на птахів і кажанів, що їх присутність має естетичний вплив на ландшафт, і що їх робота викликає шум, затінення та мерехтіння тіней. Сторони судового розгляду по-різному оцінювали ступінь цього впливу і, зокрема, вплив на здоров'я людини.

26. Конституційний суд продовжив розгляд різних аспектів впливу вітрових електростанцій. Суд постановив, що: (i) вплив на птахів і кажанів не був таким, щоб порушувати принцип сталого розвитку; (ii) негативний вплив на флору і фауну не був встановлений; (iii) органи муніципальної влади взяли до уваги вплив на ландшафт, оскільки не планувалося розміщувати вітрові турбіни ближче, ніж в 500 метрах від житлових будинків.

27. Що стосується широко обговорюваного питання про вплив на життя та здоров'я людини, Конституційний суд зазначив, що експлуатація вітрових турбін, як правило, не пов'язана з небезпечними викидами, стічними водами чи хімічними речовинами, що потрапляють у ґрунт або з іншими відходами. Ризики та потенційні несприятливі наслідки існують лише в безпосередній близькості від вітрових турбін. Тому було важливо чітко визначити їх місце розташування. Оспорюваний генеральний територіальний план не містив жодної конкретної інформації про місцезнаходження, загальну кількість, висоту або потужність вітрових турбін. Отже, така інформація повинна була бути представлена в детальному територіальному плані. Конституційний суд дійшов висновку, що оспорюваний генеральний територіальний план не порушував зобов'язання держави щодо захисту життя і здоров'я людей за умови, що місце розташування кожної конкретної вітрової турбіни було зазначено на детальному територіальному плані відповідно до чинних вимог законодавства. Крім того, аргумент першої заявниці про те, що розташування вітрових турбін, визначене детальним територіальним планом, представляло загрозу для життя і здоров'я людей, був відхилений як необґрунтований.

28. Крім того, було визнано, що шум є одним з найбільш несприятливих впливів вітрових турбін. Однак Конституційний суд не аналізував допустимий рівень шуму у справі, яку він розглядав, оскільки це питання мало розглядатися з посиланням на Закон про забруднення

навколишнього середовища та основні нормативні акти. Було зроблено посилання на статтю 14 цього Закону, яка передбачає, що діяльність, що призводить до забруднення не може бути розпочата, якщо були або можуть бути перевищені відповідні норми, що стосуються якості навколишнього середовища. У будь-якому випадку, експлуатація вітрових турбін була б заборонена, якби рівень шуму перевищував ці межі. Водночас Конституційний суд посилався на допустиму межу в 40 дБ для шуму в нічний час і зазначив, що детальний територіальний план був прийнятий на основі оцінки того, що шум, створюваний вітровими турбінами при швидкості вітру 10 м/сек, не перевищить 39 дБ у будинку першої заявниці. Конституційний суд дійшов висновку, що генеральний і детальний територіальні плани сумісні із правом людини покладатися на вищевикладене, що «допустимі рівні шуму не будуть перевищені».

29. У Конституційному суді не оскаржувався той факт, що одним з негативних наслідків роботи вітрових турбін були також тіні і мерехтіння, створювані ними. Конституційний суд посилався на внутрішню судову практику інших країн і дійшов висновку, що ці наслідки були незначними, якщо вітрові турбіни розташовані на відстані від житлового будинку щонайменше втричі більший від висоти вітрової турбіни. Відповідно до детального територіального плану будинок першої заявниці знаходився на допустимій відстані.

30. Держава зобов'язана створити нормативно-правову базу для запобігання ризиків, пов'язаних з експлуатацією вітрових турбін (падіння крижаних утворень, зіткнення з літаючими об'єктами, такими як птахи, повітряні кулі, парашутисти або невеликі літаки, та інші нещасні випадки). У Латвії така база була закладена в Законі про захисні зони. Відповідно до статті 32¹(2) цього Закону, захисна зона навколо вітроелектростанції повинна була бути в 1,5 рази більшою за максимальну висоту вітрової турбіни. Різні національні органи влади по-різному трактували порядок розрахунку ширини захисної зони. Основна мета захисної зони полягала в забезпеченні безпеки людей і навколишнього середовища, а також збереженні відповідної інфраструктури. Зокрема, в такому районі було заборонено будувати житлові будинки, створювати центри дозвілля або організовувати публічні заходи. Що стосується захисних зон, то оскаржувані плани відповідали Закону про захисні зони та статті 115 Конституції.

31. Вплив вітрових турбін на благополуччя людей повинен оцінюватися відповідно до статті 105 Конституції, а також з урахуванням процедурного аспекту статті 115, а саме права на участь у процесі прийняття рішень, що можуть мати вплив на навколишнє середовище. Конституційний суд розглянув лише стверджуване втручання у майнові права за-

явників, які були власниками нерухомості у волості Дуніка. Він визнав, що будівництво вітрових турбін могло вплинути на майнові права заявників. Зокрема, щодо володіння своїм майном у найбільш вигідний спосіб — без зміни ландшафту, тіні і шуму, створюваних вітровими турбінами. Таким чином, вітрові турбіни, розташовані на сусідніх ділянках, можуть призвести до порушення прав власності заявників.

32. Конституційний суд постановив, що непроведення стратегічної екологічної оцінки може розглядатися як суттєве процесуальне порушення, що робить весь територіальний план незаконним.

33. Щодо генерального територіального плану, Конституційний суд продовжив розгляд питання про те, чи мали органи муніципальної влади у 2007 році: (i) право включати зону вітроенергетики до нового плану (див. пункт 7 вище), та (ii) чи розглядали вони необхідність проведення стратегічної екологічної оцінки. Конституційний суд постановив, що органи муніципальної влади могли б включити цю зону, але вони повинні були запросити висновок Державного бюро з охорони навколишнього середовища про необхідність проведення стратегічної екологічної оцінки. У той час, як з точки зору матеріального права органи муніципальної влади могли затвердити Генеральний територіальний план без стратегічної екологічної оцінки, з точки зору процесуального права вони повинні були отримати висновок Державного бюро з охорони навколишнього середовища щодо цього. Останнє стверджувало у Конституційному суді, що наполягало б на стратегічній екологічній оцінці, якби органи муніципальної влади повідомили його про це в 2007 році. Як би там не було, у 2009–2010 роках Державне бюро з охорони навколишнього середовища провело низку початкових оцінок впливу на навколишнє середовище щодо деяких з двадцяти трьох детальних територіальних планів; його висновок полягав у тому, що оцінку впливу на навколишнє середовище проводити не потрібно (одне з таких рішень було згадано в пункті 17 вище). Більше того, хоча органи муніципальної влади поінформували відповідні органи про нещодавно прийнятий генеральний територіальний план, профільне міністерство не виявило жодних процедурних порушень. На момент прийняття Конституційним судом свого рішення, деякі питання вже були розглянуті в ході процедури первісної оцінки, і відповідні органи не виявили будь-яких серйозних проблем, які могли б становити загрозу для навколишнього середовища. Таким чином, Конституційний суд дійшов висновку, що зазначене процесуальне порушення більше не може розглядатися як достатньо серйозне, щоб вплинути на законність генерального територіального плану.

34. Конституційний суд не знайшов порушень у процесі громадських консультацій щодо генерального територіального плану. В ідеальній

ситуації, органи муніципальної влади могли б уникнути непотрібної напруженості, надавши власникам об'єктивну інформацію про позитивні та негативні аспекти вітрових турбін на ранніх стадіях процесу громадських консультацій. Однак той факт, що вони не виконали свою функцію найкращим чином, не може розглядатися як суттєве процесуальне порушення. Конституційний суд постановив, що генеральний територіальний план був законним.

35. Щодо детального територіального плану, Конституційний суд зазначив, що було проведено початкову оцінку впливу на навколишнє середовище. Необхідності в стратегічній оцінці не було. Вивчивши подані матеріали, Конституційний суд не виявив порушень у процесі громадських консультацій. Ніщо не вказувало на те, що перша заявниця не була б почута, або що її думка не була б оцінена. Конституційний суд також зазначив, що захисна зона навколо вітрової турбіни, зазначена в детальному плані, не обтяжувала власність першої заявниці. Метою її конституційної скарги було запобігання можливому порушенню її основоположних прав. Предметом розгляду в Конституційному суді не було визначення широти захисної зони і, отже, стверджуваного втручання у майнові права першої заявниці.

36. Конституційний суд дійшов висновку, що оспорювані генеральний і детальний територіальні плани були прийняті відповідно до Закону. Він встановив, що обмеження основного права на власність має законну мету, а саме захист прав інших осіб та забезпечення соціального благополуччя. Що стосується пропорційності, Конституційний суд відхилив аргумент заявників про те, що альтернативним варіантом могло б бути розміщення вітрових турбін не ближче, ніж в 2 км від їх власності. Таке рішення, як правило, завадило б усім іншим власникам використовувати свою нерухомість для виробництва енергії вітру і, отже, не дозволило б досягти законної мети так само ефективно, як оспорювані територіальні плани.

37. Конституційний суд взяв до уваги той факт, що більш точні деталі оспорюваного генерального територіального плану були наведені в детальних територіальних планах, які могли передбачати розміщення вітрових турбін на достатній відстані від існуючих житлових будинків, а також той факт, що оспорюваний детальний територіальний план передбачав розміщення вітрових турбін на достатній відстані від будинку першої заявниці. Таким чином, суд постановив, що обмеження прав власності заявників були менш істотними, ніж суспільна вигода, яку можна було отримати від досягнення законної мети і розвитку вітроелектростанції в рамках конкретного проекту. Отже, ці обмеження були пропорційними.

38. На закінчення Конституційний суд постановив, що генеральний і детальний територіальні плани волості Дуніка тією мірою, якою вони стосуються зонування вітроенергетики, відповідають статтям 105 і 115 Конституції.

4. Наступні події

39. 31 березня 2010 року відповідний орган видав дозвіл на будівництво № 47-2010 на спорудження трьох вітрових турбін на території «Скрандас», суміжній з власністю першої заявниці «Калваїті», і затвердив відповідний технічний план.

40. Перша заявниця оскаржила виданий дозвіл. Спершу вона звернулася до муніципальної ради Руцави. Потім вона подала скаргу до адміністративного районного суду.

41. 9 травня 2011 року адміністративний районний суд припинив провадження у справі на тій підставі, що 14 березня 2011 року управління з планування вже оголосило технологічний план і дозвіл недійсними, оскільки вони не відповідали захисним зонам, включеним в детальний територіальний план.

42. 8 червня 2011 року управління з планування видало ще один дозвіл на будівництво № 103-11 на будівництво однієї вітрової турбіни на «Скрандас»; він був дійсним протягом двох років. Перша заявниця оскаржила цей дозвіл у муніципальній раді Руцави. Потім вона подала скаргу до адміністративного районного суду. Згодом національні суди трьох інстанцій розглянули та відхилили її скаргу.

43. 24 серпня 2011 року Комісія з комунальних послуг змінила та поновила ліцензію, видану на виробництво енергії, компанії, яка займалася розробкою проекту. Компанії було дано час до 13 липня 2016 року, щоб почати виробництво енергії.

44. У невизначену дату компанія, що розробляла проект, представила нову пропозицію про будівництво меншої кількості, але більш потужних вітрових турбін (з потужністю кожної турбіни до 3 МВт). Відносно тридцяти однієї вітрової турбіни була розпочата процедура оцінки впливу на навколишнє середовище. Зрештою, 21 листопада 2014 року Державне бюро з охорони навколишнього середовища видало свої висновки про те, що планована діяльність є неприпустимою. Ці висновки були дійсні до 21 листопада 2017 року. Відповідно, пропозиція про більш потужні вітрові турбіни прийнята не була.

45. На момент останнього обміну зауваженнями між сторонами, поблизу будинків або власності заявників не було встановлено жодної вітрової турбіни. Видається, у 2013 році було видано новий генеральний територіальний план муніципалітету Руцава, що охоплює період

планування з 2013 по 2025 рік. Новий план передбачав суворіші умови для будівництва вітрових електростанцій і дозволяв розміщувати їх лише в районах, де були затверджені детальні територіальні плани та видані відповідні дозволи на будівництво.

Б. Відповідне національне законодавство та практика

1. Конституція

46. Стаття 105 Конституції передбачає:

«Кожна людина має право на власність. Власність не може бути використана в цілях, що суперечать інтересам суспільства. Права власності можуть бути обмежені тільки в порядку, передбаченому законом. Примусове позбавлення власності в інтересах суспільства допускається тільки у виняткових випадках, на підставі спеціального закону і в обмін на справедливу компенсацію.»

47. Стаття 115 Конституції передбачає:

«Держава захищає право кожної людини жити в адекватному середовищі, надаючи інформацію про стан навколишнього середовища та піклуючись про збереження та покращення стану навколишнього середовища.»

2. Територіальне планування

48. Правова основа територіального планування в Латвії була закладена в Законі про територіальне планування, який діяв з 26 червня 2002 року по 1 грудня 2011 року. З того часу набув чинності новий закон — Закон про планування просторового розвитку. На відміну від старого закону, новий Закон про планування просторового розвитку передбачає, що детальні територіальні плани підлягають судовому перегляду адміністративними судами (стаття 30). Однак генеральні територіальні плани все ще підлягають розгляду Конституційним судом. Перш ніж подати індивідуальну конституційну скаргу, особа повинна подати заяву до відповідного міністерства (стаття 27).

3. Закон про Конституційний суд

49. Стаття 16(1)(3) Закону про Конституційний суд передбачає, що Конституційний суд компетентний розглядати справи про відповідність інших правових актів правовим нормам (актам) вищої юридичної сили. З 1 січня 2010 року до Закону про Конституційний суд було включено нову статтю. Вона передбачає, що заява про порушення конституційного провадження може бути подана у зв'язку з територіальним плануванням на муніципальному рівні (включаючи детальні територіальні плани) протягом шести місяців з дня набрання чинності відповідною муніципаль-

ною постановою та відповідно до процедури, викладеної в новому Законі про планування просторового розвитку (стаття 19³(2)).

4. Практика Конституційного суду

50. 24 лютого 2011 року Конституційний суд виніс рішення у справі № 2010-48-03, яка була подана цими заявниками (див. пункти 19 та наступні вище).

СКАРГИ

51. Всі заявники скаржилися за пунктом 1 статті 6 Конвенції на порушення їх права на доступ до суду для оскарження генерального і детального територіальних планів, які дозволяли будівництво вітрових електростанцій у волості Дуніка.

52. Заявники також скаржилися на порушення їхніх прав за статтею 8 Конвенції, у зв'язку з тим фактом, що Держава дозволила будівництво вітрових електростанцій поблизу їхніх будинків у волості Дуніка (якою володіла перша група заявників, і де проживала друга група заявників).

53. Перша група заявників посилалася на статтю 1 Протоколу № 1 до Конвенції і стверджувала, що комерційна діяльність вітрових електростанцій, яка була дозволена генеральним територіальним планом, а також установка вітрових турбін на прилеглих землях, яка була дозволена детальними територіальними планами, порушували їх майнові права.

54. Нарешті, перша група заявників стверджувала, що у них не було ефективного засобу правового захисту, гарантованого статтею 13 Конвенції в поєднанні зі статтею 1 Протоколу № 1 до Конвенції, для подачі скарги на порушення їх майнових прав.

ПРАВО

А. Попередні питання

55. Уряд заперечив проти права родичів померлих заявників продовжувати судовий розгляд від імені четвертої, дев'ятого та дванадцятого заявників.

56. Суд вважає, що немає необхідності виносити рішення з питання про місцезнаходження родичів померлих заявників, оскільки заява в будь-якому випадку є неприйнятною з таких причин.

В. Стверджуване порушення пункту 1 статті 6 Конвенції

57. Заявники скаржилися на порушення їх права на доступ до суду для оскарження генерального і детального територіальних планів, які дозволяли будівництво вітрових електростанцій у волості Дуніка. Єдиним місцем проведення засідання був Конституційний суд, але він не міг

вважатися «трибуналом» у значенні пункту 1 статті 6 Конвенції. Вони не змогли взяти особисту участь; публічні слухання в Конституційному суді не проводилися. Їхня справа була розглянута відповідно до письмової процедури. Найголовніше, Конституційний суд є допоміжним механізмом захисту прав людини, а його юрисдикція обмежується розглядом конституційності правових положень. Він не може приймати рішення з інших питань, таких як, наприклад, присудження компенсації за порушення прав людини.

58. Заявники посилалися на пункт 1 статті 6 Конвенції, який у своїй відповідній частині стверджує, що:

«Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи ... судом ..., який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру ...»

59. Уряд заперечив проти цього аргументу.

1. Доводи сторін

60. Уряд заперечив проти застосовності пункту 1 статті 6 до розгляду справи в Конституційному суді (вони посилалися на справи *Бентем проти Нідерландів* (*Benthem v. the Netherlands*), 23 жовтня 1985 р., §§ 32–36, Серія А № 97; *Рош проти Сполученого Королівства* (*Roche v. the United Kingdom*), № 32555/96, §§ 116–26, ЄСПЛ 2005-X; і *Рінгейзен проти Австрії* (*Ringeisen v. Austria*), 16 липня 1971 р., § 94, Серія А № 13).

61. Більш конкретно, що стосується заперечень заявників проти генерального та детального територіальних планів, що дозволяють будівництво вітрових електростанцій у волості Дуніка, Уряд стверджував, що ні Конституція, ні Конвенція не надають матеріального права заперечувати проти їх будівництва. Таким чином, оспоруване право не має підґрунтя у національному законодавстві. Що стосується критики заявниками процесу прийняття рішень, то вона була пов'язана не з реалізацією їх матеріальних «цивільних прав», а скоріше з їх процесуальними правами; таким чином, в національному законодавстві також не було підґрунтя для таких прав. Щодо стверджуваного негативного впливу вітрових турбін на здоров'я та благополуччя заявників, Уряд зробив аналогію зі справою *Бальмер-Шафрот та інші проти Швейцарії* (*Balmer-Schafroth and Others v. Switzerland*) (26 серпня 1997 р., *Звіти про рішення та ухвали* 1997-IV). У зв'язку з цим вони стверджували, що результат розгляду справи в Конституційному суді не був безпосередньо вирішальним для заявників, а права, про які вони заявляли, були занадто несуттєвими і віддаленими.

62. Уряд також вважав, що заявники не можуть розглядатися як постраждалі у цій справі, оскільки вони не подали клопотання про проведення усного слухання в Конституційному суді.

63. Заявники, зі свого боку, стверджували, що суперечка в цій справі стосувалася їх цивільних прав — права на повагу приватного життя і житла, а також їх права на мирне володіння майном. Втручання в їхні права безпосередньо впливало з оспорюваного генерального територіального плану. Вони стверджували, що спір, про який йдеться, був серйозним та справжнім, і що він мав безпосереднє вирішальне значення для їхніх цивільних прав. Враховуючи, що рішення Конституційного суду і тлумачення законодавства, що міститься в ньому, є обов'язковими для виконання всіма національними органами влади, включаючи суди, будь-які рішення, прийняті національними органами влади, не можуть суперечити рішенням Конституційного суду. На думку заявників, їхні права мають юридичну основу в національному законодавстві (вони посилалися на Закон про територіальне планування та Закон про Конституційний суд, див. пункти 48–49 вище) та міжнародному праві (вони посилалися, серед іншого, на Конвенцію про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля).

64. Заявники визнали, що вони не зверталися до Конституційного суду з проханням про проведення слухання справи, але вказали, що національне законодавство не передбачає такої можливості.

2. Оцінка Суду

65. Суд нагадує, що судовий розгляд підпадає під дію пункту 1 статті 6, навіть якщо воно проводиться в Конституційному суді, де його результат має вирішальне значення для цивільних прав і обов'язків. Більш загально, для застосування пункту 1 статті 6 у його «цивільно-правовій» частині необхідний спір («оскарження» у французькому тексті) щодо «права», про яке можна стверджувати, принаймні на спірних підставах, що воно визнається відповідно до національного законодавства, незалежно від того, чи воно охороняється Конвенцією. Спір повинен бути справжнім і серйозним; він може стосуватись не тільки фактичного існування права, але і його обсягу та способу його реалізації; і, нарешті, результат судового розгляду повинен мати безпосереднє вирішальне значення для розглянутого права, натомість несуттєвих зв'язків або віддалених наслідків недостатньо для застосування пункту 1 статті 6 (див. *Мейманіс проти Латвії* (*Meimanis v. Latvia*), № 70597/11, §§ 42–43, 21 липня 2015 р., з подальшими посиланнями). І, нарешті, право, щодо якого звертаються до суду, має носити «цивільний» характер.

66. Суд зазначає, що конституційні скарги, подані цими заявниками, стосувалися генерального і детального територіальних планів, які дозволяли будувати вітрові електростанції у волості Дуніка. Під час розгляду

справи в Конституційному суді заявники посилалися на «право власності» та «право на належне навколишнє середовище» (див. пункт 19 вище). Конституційний суд розглянув питання про відповідність генерального і детального територіальних планів саме тим правам людини, які закріплені в статтях 105 і 115 Конституції (див. пункти 23–38 вище).

67. У цій справі Суд не вважає за необхідне визначати, чи мали права, на які посилалися заявники, «цивільний» характер, або чи мав місце справжній і серйозний «спір», оскільки в будь-якому випадку третій критерій для застосування пункту 1 статті 6 Конвенції не виконується. У зв'язку з цим Суд повторює, що він повинен бути переконаний в тому, що розгляд в Конституційному суді мав безпосереднє вирішальне значення для розглянутих прав заявників.

68. У цьому аспекті, Уряд приділив особливу увагу справі *Бальмер-Шафрот та інші (Balmer-Schafroth and Others)*, в якій заявники оскаржували продовження терміну дії ліцензії атомної електростанції. Суд встановив, що пункт 1 статті 6 не застосовувався до провадження у цій справі, оскільки заявники «не довели прямого зв'язку між умовами експлуатації електростанції, які були ними оскаржені, і своїм правом на захист своєї фізичної недоторканності, оскільки вони не довели, що експлуатація електростанції піддала їх особисто небезпеці, яка була не тільки серйозною, але і специфічною і, перш за все, неминучою» (див. справу *Бальмер-Шафрот та інші (Balmer-Schafroth and Others)*, згадану вище, § 40). Пізніше, у справі *Атанасоглу та інші проти Швейцарії (Athanasoglou and Others v. Switzerland)* ([ВП], № 27644/95, §§ 46–55, ЄСПЛ 2000-IV), Суд повністю підтримав цю позицію.

69. Суд вважає це заперечення обґрунтованим. Конституційний суд у цій справі постановив, що загалом експлуатація вітрових турбін не була пов'язана з викидом будь-яких небезпечних речовин або шкідливим впливом на здоров'я людини. Було встановлено, що можливі несприятливі наслідки спостерігаються лише на певній, відносно невеликій відстані від вітрових турбін. Однак у генеральному територіальному плані не було вказано конкретне розташування вітрових турбін у волості Дуніка; отже, такі місця повинні були бути вказані у детальних територіальних планах з урахуванням застосовних вимог законодавства (див. пункти 27 і 37 вище). Тільки перша заявниця оскаржила в Конституційному суді детальний територіальний план щодо об'єктів, які знаходилися по сусідству з її власністю (див. пункт 19 вище). У зв'язку з цим Конституційний суд встановив, що майно першої заявниці знаходилося поза захисною зоною, встановленою навколо запланованої вітрової турбіни, і, таким чином, не було встановлено, що перша заявниця постраждає від порушення її прав людини (див. пункт 35 вище). Що стосується шуму, що надходить від

вітрових турбін, Конституційний суд встановив, що експлуатація вітрових турбін у будь-якому випадку не буде дозволена, якщо рівень шуму перевищить допустимі межі, встановлені законом (див. пункт 28 вище). Ніщо в доказах, представлених в ході судового розгляду, не дозволяє Суду поставити під сумнів висновки Конституційного суду Латвії.

70. Суд приходить до висновку, що заявники в цій справі не змогли довести, що прийняття генерального і детального територіальних планів, що дозволяють будівництво вітрових турбін на достатній відстані від їх власності або будинків, як це було встановлено Конституційним судом (див. пункт 37 вище), піддало їх особисто серйозній і конкретній небезпеці, і що існував прямий зв'язок між розглядом справи у Конституційному суді та правами, на які посилаються ці заявники (на відміну від справи *Бурса Баросу Башканлиги та інші проти Туреччини (Bursa Barosu Başkanlığı and Others v. Turkey)*, № 25680/05, §§ 75 і 127, 19 червня 2018 р.). Отже, вплив на їхні права не був встановлений з такою мірою ймовірності, щоб визначити, що результат розгляду в Конституційному суді їхньої справи був безпосередньо вирішальним у значенні усталеної практики Суду.

71. Відповідно, пункт 1 статті 6 Конвенції не підлягає застосуванню до процедури розгляду цієї справи в Конституційному суді. Отже, скарга заявників несумісна *ratione materiae* з положеннями Конвенції у значенні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції і повинна бути відхилена відповідно до пункту 4 статті 35.

С. Стверджуване порушення статті 8 Конвенції

72. Заявники також скаржилися на порушення їхніх прав, передбачених статтею 8 Конвенції у зв'язку з тим фактом, що Держава дозволила будівництво вітроелектростанції поблизу їхніх будинків у волості Дуніка, якими володіла перша група заявників, і де проживала друга група заявників (див. пункт 4 вище). У зв'язку з цим заявники заявили, що вітрові турбіни створюють високий рівень шуму і спричиняють інші незручності (вібрації, низькочастотний звук, затінення і мерехтіння тіней), що впливають на їхнє здоров'я і благополуччя. Вони також стверджували, що Договірні держави несуть позитивні зобов'язання, невід'ємно пов'язані з правом на повагою до приватного життя відповідно до Конвенції. Заявники посилалися на Оргуську Конвенцію та право жити в навколишньому середовищі, сприятливому для здоров'я та добробуту.

73. Стаття 8 передбачає:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із

законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.»

74. Уряд заперечив проти цього аргументу.

1. Доводи сторін

75. Уряд вважав, що заявники не можуть претендувати на статус «потерпілих» від порушення їхніх прав за статтею 8 Конвенції, оскільки не було встановлено жодної вітрової турбіни. Це не мало жодного впливу на здоров'я і благополуччя заявників або на їх право на повагу до їх приватного життя і житла. Уряд вважав їх скаргу чисто теоретичною. Вона стосувалася лише можливого впливу вітрових турбін (заявники посилалися на справу *Моннат проти Швейцарії* (*Monnat v. Switzerland*), № 73604/01, §§ 31–32, ЄСПЛ 2006-X). Уряд також стверджував, що не було жодних дій з боку Держави, які мали б причинно-наслідковий зв'язок зі стверджуваним негативним впливом на заявників. Не було завдано жодної шкоди, на яку заявники могли б скаржитися, і не було негативних наслідків забруднення навколишнього середовища, яке б досягло мінімального рівня тяжкості, щодо будинків заявників, і, отже, не було обґрунтованих претензій за статтею 8 Конвенції (він посилався на справу *Лопес Остра проти Іспанії* (*López Ostra v. Spain*), 9 грудня 1994 р., § 51, Серія А № 303-С; *Кіртатос проти Греції* (*Kyrtatos v. Greece*), № 41666/98, § 52, ЄСПЛ 2003-VI (витяги); *Геттон та інші проти Сполученого Королівства* (*Hatton and Others v. the United Kingdom*) [ВП], № 36022/97, § 118, ЄСПЛ 2003 VIII; та *Фадєєва проти Росії* (*Fadeyeva v. Russia*), № 55723/00, § 69, ЄСПЛ 2005-IV).

76. Заявники стверджували, що відповідно до усталеної практики Суду, навіть якщо вони насправді не постраждали, їх можна вважати «потерпілими», якщо вони надали обґрунтовані та переконливі докази ймовірності того, що порушення, що зачіпає їх особисто, може відбутися (вони посилалися на справу *Senator Lines GmbH проти Австрії, Бельгії, Данії, Фінляндії, Франції, Німеччини, Греції, Ірландії, Італії, Люксембургу, Нідерландів, Португалії, Іспанії, Швеції та Сполученого Королівства* (*Senator Lines GmbH v. Austria, Belgium, Denmark, Finland, France, Germany, Greece, Ireland, Italy, Luxembourg, the Netherlands, Portugal, Spain, Sweden and the United Kingdom*) (ухв.), № 56672/00, ЄСПЛ 2004-IV; *Segi та Gestoras Pro-Amnistía проти Австрії, Бельгії, Данії, Фінляндії, Франції, Німеччини, Греції, Ірландії, Італії, Люксембургу, Нідерландів, Португалії, Іспанії, Швеції та Сполученого Королівства* (*Segi and Gestoras Pro-Amnistía v. Austria, Belgium, Denmark, Finland, France, Germany, Greece, Ireland, Italy, Luxembourg, the Netherlands, Portugal, Spain, Sweden and the United Kingdom*) (ухв.), №№ 6422/02 і 9916/02,

ЄСПЛ 2002-V; *Християнська федерація Свідків Єгови Франції проти Франції* (*Fédération chrétienne des témoins de Jéhovah de France v. France*) (ухв.), № 53430/99, ЄСПЛ 2001-XI; та *Таура та інші проти Франції* (*Tauira and Others v. France*), № 28204/95, рішення Комісії від 4 грудня 1995 р., Рішення та звіти (DR 83-b, с. 112). Вони вказували, що генеральний та детальний територіальні плани дозволяють будівництво вітрових електростанцій у волості Дуніка, і що немає законних підстав забороняти їх подальше будівництво (наприклад, шляхом відмови у видачі дозволу на будівництво); відповідні дозволи вже були видані, і компанія отримала ліцензію на виробництво електрики. Вони не погодились з урядом, що вплив у цьому випадку був «суто теоретичним» і «можливим»; вони вважали його прямим і серйозним.

2. Оцінка Суду

77. Суд нагадує, що в Конвенції прямо не закріплено право на чисте і тихе навколишнє середовище, але в тих випадках, коли людина безпосередньо і серйозно страждає від шуму або іншого забруднення, може виникнути спір щодо дотримання статті 8 (див. справу *Геттон та інші* (*Hatton and Others*), згадану вище, § 96). Зокрема, стаття 8 Конвенції застосовується до серйозного забруднення навколишнього середовища, яке може вплинути на добробут людей та перешкодити їм жити у своїх будинках таким чином, що негативно вплине на їхнє приватне та сімейне життя, навіть без серйозної загрози їхньому здоров'ю (див. *Ташкін та інші проти Туреччини* (*Taşkin and others v. Turkey*), № 46117/99, § 113, ЄСПЛ 2004-X).

78. Однак стаття 8 не просто зобов'язує Державу утримуватися від свавільного втручання: крім цього переважно негативного зобов'язання, можуть існувати позитивні зобов'язання, властиві ефективній повазі до приватного чи сімейного життя та житла. У будь-якому випадку, незалежно від того, чи розглядається це питання з точки зору позитивного обов'язку Держави вживати розумних та належних заходів для забезпечення прав заявника відповідно до пункту 1 статті 8, або з точки зору «втручання органу державної влади», яке має бути обґрунтоване відповідно до пункту 2, застосовні принципи, як правило, подібні (див. *Ді Сарно та інші проти Італії* (*Di Sarno and Others v. Italy*), № 30765/08, § 105, від 10 січня 2012 р.).

79. На відміну від переважної більшості справ, розглянутих Судом у зв'язку з екологічними питаннями, які стосуються фактичних та існуючих проблем, Суд зазначає, що скарга заявників у цій справі стосується передбачуваних проблем, пов'язаних з експлуатацією вітрових турбін, які ще не були встановлені (див. пункт 45 вище). Основним аргументом заявників у цьому стосунку було те, що їхня участь у процесі прийняття рішень щодо генерального та детального територіальних

планів була вирішальною, оскільки в іншому випадку вони не змогли б ефективно протистояти будь-якому подальшому будівництву (див. пункт 76 вище). Однак Суд не може погодитися з цим аргументом з таких причин.

80. Усі заявники у цій справі подали спільну конституційну скаргу, яка була спрямована проти генерального територіального плану, що дозволяє будівництво вітрових електростанцій у волості Дуніка. Лише перша заявниця оскаржила в Конституційному суді детальний територіальний план в межах об'єктів нерухомості, які примикали до її власності (див. пункт 19 вище). Потім вона розпочала подальші провадження в адміністративних судах, щоб оскаржити дозвіл на будівництво, виданий для встановлення конкретної вітрової турбіни (див. пункти 40–42 вище).

81. Конституційний суд встановив, що розташування вітрових турбін повинно бути зазначено в детальних територіальних планах, що власність першої заявниці розміщувалась поза захисною зоною, встановленою навколо запланованої вітрової турбіни, і що експлуатація вітрової турбіни у будь-якому випадку не була б дозволена, якби рівні шуму перевищували допустимі межі, встановлені законом (див. пункт 69 вище з подальшими посиланнями). Хоча необхідні дозволи на будівництво деяких вітрових турбін були видані (див. пункти 42 і 76 вище), у матеріалах справи немає інформації про те, чи всі дозволи все ще дійсні на сьогоднішній день — принаймні один з них був анульований (див. пункт 41 вище). Незрозуміло, чи було відкладено будівництво вітропарку у волості Дуніка через незавершений судовий розгляд (див. пункт 42 вище), анульовані або протерміновані дозволи на будівництво (див. пункт 41 вище) або через те, що проект будівництва вітроелектростанції у волості Дуніка був залишений, змінений або іншим чином зірваний (див. пункт 44 вище).

82. Заявники не змогли надати жодних доказів того, що експлуатація вітрових турбін поблизу їхніх володінь або будинків у волості Дуніка безпосередньо та серйозно вплине на них з необхідним ступенем ймовірності. Суд вважає, що простої згадки про деякі несприятливі наслідки, що виникають в результаті експлуатації вітрових турбін в цілому, в цьому відношенні недостатньо.

83. За таких обставин Суд не має в своєму розпорядженні розумних і переконливих доказів того, що в результаті затвердження генерального та детального територіальних планів, які дозволили побудувати вітрові електростанції у волості Дуніка, існував ризик створення загрози для приватного і сімейного життя заявників.

84. Таким чином, Суд приймає заперечення Уряду про те, що не було встановлено, що на заявників чинився б безпосередній та серйозний вплив через обставини цієї справи. Відповідно, скарга заявників за статтею 8

Конвенції несумісна *ratione materiae* з положеннями Конвенції у значенні підпункту «а» пункту 3 статті 35 і повинна бути відхилена відповідно до пункту 4 статті 35.

D. Стверджуване порушення статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції

85. Перша група заявників (див. пункт 4 вище) також стверджувала про порушення їх прав власності у зв'язку з тим, що була дозволена комерційна діяльність вітрової електростанції і розміщення вітрових турбін на сусідніх ділянках. Вони стверджували, що вартість їхньої нерухомості значно знизилася, і що вони не можуть легко продати або здати її в оренду. Їхні існуючі або майбутні бізнес-плани (наприклад, сільський туризм, тваринництво, сільське господарство чи бджільництво) були зруйновані.

86. Суд нагадує, що стаття 1 Протоколу № 1 не гарантує права користуватися своїм майном у приємному середовищі. При цьому, серйозна незручність може серйозно вплинути на вартість нерухомого майна і, таким чином, призвести до часткової експропріації (див. *Галев та інші проти Болгарії (Galev and Others v. Bulgaria)* (ухв.), № 18324/04, 29 вересня 2009 р., з подальшими посиланнями).

87. Однак, заявники у цій справі не представили жодних доказів того, що на ціни на житло в цілому або на вартість їх нерухомості, зокрема, негативно вплинули генеральний та детальний територіальні плани, що дозволили спорудження вітроелектростанцій у волості Дуніка (див. *Галев та інші (Galev and Others)*, згадану вище; *Ешворт і інші проти Сполученого Королівства (Ashworth and Others v. the United Kingdom)* (ухв.), № 39561/98, 20 січня 2004 р.; та *Іван Атанасов проти Болгарії (Ivan Atanasov v. Bulgaria)*, № 12853/03, § 83, 2 грудня 2010 р.). Вони також не надали жодних доказів, які б свідчили про розмір збитків, нібито понесених їх бізнесами в результаті затвердження генерального та детального територіальних планів, які дозволили спорудження вітрових електростанцій у волості Дуніка (див. *Іван Атанасов (Ivan Atanasov)*, там само).

88. Тому, Суд вважає скаргу заявників за статтею 1 Протоколу № 1 до Конвенції необґрунтованою. Відповідно, вона є явно необґрунтованою і повинна бути відхилена відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

E. Стверджуване порушення статті 13 Конвенції у поєднанні зі статтею 1 Протоколу № 1 до Конвенції

89. Наостанок, перша група заявників (див. пункт 4 вище), посилаючись на статтю 13 Конвенції в поєднанні зі статтею 1 Протоколу № 1 до Конвенції, стверджувала, що у них не було ефективного засобу правового захисту для подачі скарги на порушення їх майнових прав.

90. Суд нагадує, що скарга може бути подана відповідно до статті 13 лише через «спірну» матеріальний вимогу по суті (див. *Бойл і Райс проти Сполученого Королівства (Boyle and Rice v. the United Kingdom)*, 27 квітня 1988 р., § 52, Серія А № 131). Суд дійшов висновку, що скарга заявників на порушення статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції є явно необґрунтованою. Суд приходить до висновку, що цю вимогу не можна назвати «спірною» у значенні усталеної практики Конвенції.

91. З цього випливає, що ця частина заяви також є явно необґрунтованою і повинна бути відхилена відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

Оголошує заяву неприйнятною.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 12 грудня 2019 року.

Мілан Блашко
(Milan Blaško)

Заступник Секретаря секції

Габріеле Куцско-Штадльмаєр
(Gabriele Kucsko-Stadlmayer)

Голова

	Ім'я та прізвище	Рік народження	Місце проживання	Майно
1.	Ініта ВЕЦБАШТІКА (Inita VECVAŠTIKA)	1964	Дуніка	Kalvaiti
2.	Вілма ДОБЕЛЕ (Vilma DOBELE)	1944	Дуніка	Mežāres
3.	Крістіне ПРЕЙСА (Kristīne PREISA)	1981	Лієпая	Preisi, Mežāres
4.	Вілма ВАРНА (Vilma VARNA)	1952	Дуніка	Saulstari, Kretuli

	Ім'я та прізвище	Рік народження	Місце проживання	Майно
5.	Ілмарс ВАРНА (Ilmars VARNA)	1955	Дуніка	Saulstari, Cinkusi
6.	Армандс ВАРНА (Armands VARNA)	1979	Дуніка	Saulstari
7.	Анна СЕДОЛА (Anna SEDOLA)	1929	Дуніка	Sedoli
8.	Сандра БЕНЮШЕ (Sandra BEŅUŠE)	1965	Дуніка	Dzirkaļi
9.	Мікеліс СІКЛІС (Miķelis SĪKLIS)	1926	Дуніка	Jurķi
10.	Ілгварс СІКЛІС (Ilgvars SĪKLIS)	1963	Дуніка	Jurķi, Kaijas
11.	Сподра Мудіте КУНДЗІНЯ (Spodra Mudīte KUNDZIŅA)	1943	Дуніка	Iesalnieki
12.	Яніс КУНДЗІНЬШ (Jānis KUNDZIŅŠ)	1922	Дуніка	Iesalnieki
13.	Індра ВАДЕЙКІТЕ (Indra VADEIĶĪTE)	1982	Дуніка	Iesalnieki
14.	Марекс МІХАЙЛОВС (Mareks MIHAILOVS)	1972	Дуніка	Iesalnieki
15.	Аусма Ліна БАЛОДЕ (Ausma Līna BALODE)	1940	Дуніка	Brīvkalni
16.	Ірма Алвіне КАПІЛІНСКА (Irma Alvīne KAPILINSKA)	1942	Дуніка	Gauri
17.	Яніс КУМА (Jānis KŪMA)	1951	Дуніка	Mazarāji
18.	Марта МАМЕ (Marta MAME)	1949	Дуніка	Skalbes
19.	Гатіс МАМІС (Gatis MAMIS)	1975	Дуніка	Skalbes

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА ДІМІТАР ЙОРДАНОВ ПРОТИ БОЛГАРІЇ
(CASE OF DIMITAR YORDANOV v. BULGARIA)**

(Заява № 3401/09)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

6 вересня 2018 р.

ОСТАТОЧНЕ

06.12.2018 р.

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі Дімітар Йорданов проти Болгарії (Dimitar Yordanov v. Bulgaria)

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи Палатою, до складу якої увійшли:

Анжеліка Нусбергер (Angelica Nußberger), Голова,

Андре Потоцкі (André Potocki),

Ерік Мьосе (Erik Møse),

Йонко Грозев (Yonko Grozev),

Шіфра О'Лірі (Síofra O'Leary),

Габріеле Куцско-Штадльмаєр (Gabriele Kucsko-Stadlmayer),

Лятіф Гусейнов (Lətif Hüseynov), судді,

- i Мілан Блашко (Milan Blaško), *заступник Секретаря секції*, після обговорення в закритому засіданні 10 липня 2018 року постановляє таке рішення, ухвалене того самого дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа була порушена за заявою (№ 3401/09) проти Республіки Болгарія, поданою до Суду на підставі статті 34 Конвенції про захист прав

людини і основоположних свобод («Конвенція») громадянином Болгарії паном Дімітаром Павловим Йордановим («заявник») 17 грудня 2008 року.

2. Заявника представляла пані Н. Седефова, юрист, практикуючий в м. Софія. Уряд Болгарії («Уряд») представляли його представники, пані М. Коцева і пані М. Дімітрова, з Міністерства юстиції.

3. Заявник, зокрема, стверджував, що держава несе відповідальність за шкоду, заподіяну його майну, на його думку, внаслідок незаконного видобутку корисних копалин у безпосередній близькості, і що національні суди неправомірно відхилили його позов про відшкодування збитків, пов'язаних з цією шкодою.

4. 15 вересня 2016 року вищезазначені скарги були передані уряду, а решта скарги була оголошена неприйнятною відповідно до пункту 3 правила 54 Регламенту Суду.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився в 1939 році і проживає в м. Софія.

6. Заявнику належить половина земельної ділянки в селі Големо-Бучино, недалеко від міста Перник. Він також володів половиною будинку, що стояв на ділянці, в якому він жив до 1997 року, і половиною двох менших будівель, сараєм і загоном. Цих будівель більше не існує.

7. У невизначену дату, наприкінці 1980-х або на початку 1990-х років, Держава прийняла рішення про розробку відкритого вугільної шахти поблизу села. Рішенням від 8 травня 1990 року місцевий мер провів вилучення для цієї мети близько дев'яноста об'єктів нерухомості в цьому районі, включаючи землю та будівлі заявника.

8. У рішенні про вилучення було зазначено, що заявник повинен отримати в якості компенсації іншу земельну ділянку в селі. Заявник отримав додатково грошову суму (сторони не представили рішення мера про додаткову компенсацію). Більшість власників, що залишилися, отримали або грошову компенсацію, або квартири в місті Перник. Оскільки заявнику не було надано іншу земельну ділянку у встановлений законом термін в один рік, 21 серпня 1992 року він зажадав скасувати вилучення, на що він мав право відповідно до статті 102 Закону про власність (див. пункт 24 нижче). Ще одна особа, якій в якості компенсації повинна була бути надана земельна ділянка, також звернулася з клопотанням про скасування вилучення свого майна. У рішенні від 2 жовтня 1992 р. губернатор Перницької області скасував два вилучення, зазначивши, що земельні ділянки, які повинні були бути надані в якості компенсації, не були надані «через неможливість місцевої влади надати такі ділянки». Крім того, в рішенні вказувалося, що власники повинні були повернути додатково

отриману ними грошову компенсацію. 22 грудня 1993 року заявник повернув цю компенсацію.

9. Заявник залишався у своєму будинку. У наступні роки шахта наближалася до будинку у зв'язку з його поступовим розширенням. Видобуток вугілля відбувався за допомогою вибухових робіт, що, за словами заявника, щодня стрясає будинок. У невстановлені дати на стінах будинку з'явилися тріщини, а сарай і загін для худоби розвалилися. На початку 1997 року сім'я заявника виїхала з дому, вважаючи, що залишатися в ньому занадто небезпечно.

10. Згодом заявник звернувся до вуглевидобувного підприємства, намагаючись отримати компенсацію, але переговори не досягли успіху. На той час вугільною шахтою керувала компанія, яка повністю належала державі. У 2005 році вона була приватизована.

11. У 2001 році заявник ініціював деліктний позов проти компанії, що експлуатує кар'єр, вимагаючи компенсації за шкоду, заподіяну його майну.

12. Перницький обласний суд («обласний суд»), який розглядав справу в першій інстанції, заслухав свідка, сусіда заявника, який заявив під час судового засідання 13 грудня 2001 р., що стіни будинку заявника були покриті тріщинами, що його стан продовжував погіршуватися, і що сарай розвалився три або чотири роки раніше. Він вважав, що будинок добре побудований, і пояснив, що після первинного пошкодження заявник намагався його відремонтувати. 7 березня 2002 року обласний суд заслухав іншого свідка, який заявив, що більша частина шкоди будинку заявника була заподіяна трьома або чотирма роками раніше.

13. Обласний суд призначив експерта, який встановив, що будинок був побудований в період з 1948 по 1950 рік, коли ще не було вимог до сейсмостійкості. На момент складання експертного висновку будинок був непридатний для проживання, так як його стіни були прогнуті і покриті тріщинами, ширина яких іноді досягала 20–35 см. Відстань між будинком і периферією вугільної шахти становила близько 160–180 метрів. Це означало, що будинок знаходився в так званій «санітарній зоні», що складається з ділянки землі в радіусі 500 метрів від краю шахти, в межах якої законом заборонялося будь-яке житло. «Зона безпеки» шахти, в межах якої при проведенні вибухових робіт не повинно було перебувати сторонніх осіб, мала радіус 600 метрів. Експерт підтвердив свої висновки на судовому засіданні 24 січня 2002 року.

14. Рішенням від 27 червня 2003 року обласний суд відхилив позов заявника. Він визнав встановленим, що майну заявника було завдано серйозної шкоди, і що цей збиток збігся за часом з початком вибухових робіт в межах вугільної шахти. Проте, суд прийшов до висновку, що заявник не довів наявність причинно-наслідкового зв'язку між шкодою

і вибухами. У цьому відношенні він покладався на свідчення, дані двома сусідами, але, на думку обласного суду, за допомогою свідчень було неможливо встановити, що стало причиною шкоди майну. Тягар доведення такої обставини лежав на заявнику, а інша сторона стверджувала, що шкода була заподіяна через спосіб будівництва його будинку.

15. Заявник подав апеляцію. В Апеляційному суді м. Софії («Апеляційний суд») він викликав додаткового свідка, який заявив під час слухання 2 лютого 2004 року, що багато будинків у цьому районі вже обвалилися, і що всі інші будинки по сусідству із заявником мали тріщини.

16. 25 червня 2004 року Апеляційний суд залишив у силі рішення обласного суду, підтвердивши його обґрунтованість. Суд постановив, що, хоча показання свідків можуть встановити масштаби та терміни заподіяння шкоди майну заявника, вони не можуть довести причинно-наслідковий зв'язок між цією шкодою та вибуховими роботами на шахті.

17. Заявник подав касаційну скаргу. У постанові від 5 квітня 2006 року Верховний касаційний суд скасував рішення Апеляційного суду і направив справу на новий розгляд. Він вважав, що суди нижчої інстанції належним чином не врахували той факт, що шахта діяла в забороненій зоні поблизу будинку заявника, оскільки будинок знаходився як у «санітарній зоні», так і в «зоні безпеки» навколо шахти. Суди нижчої інстанції повинні були розглянути цей факт у світлі свідчень свідків, які «встановили обставину», що збиток майну заявника був заподіяний в результаті вибухових робіт. Необхідно також оцінити відповідність компанії, яка експлуатує шахту, іншим законодавчим вимогам, наприклад, щодо охорони навколишнього середовища.

18. Після того, як справу було передано на новий розгляд, Апеляційний суд призначив нову експертизу. Експерт зазначив, що через те, що минулого багато часу, і через знищення деяких документів було неможливо визначити точну відстань між будинком заявника і ділянкою, де в 1997 році проводились вибухові роботи. Однак було зрозуміло, що будинок знаходився в межах «санітарної зони» навколо шахти. Експерт також зазначив, що вибухи проводились кваліфікованими робітниками відповідно до Правил внутрішнього розпорядку шахти.

19. Апеляційний суд заслухав додаткового свідка заявника, який заявив під час судового засідання 23 листопада 2006 року, що багато будинків у селі обвалилися, і що, на його думку, це сталося через вибухи на шахті. Він додав, що вибухи відбувалися щодня, що вони викликали «землетруси», і що в результаті руйнувалися будинки. Перші тріщини на будинку заявника з'явилися ще до того, як шахта почала експлуатуватись поблизу його будинку. Свідок не знав про будь-які зсуви в цьому районі.

20. Рішенням від 2 квітня 2007 року Апеляційний суд знову залишив у силі рішення обласного суду від 27 червня 2003 року, відхиливши позов заявника. Суд визнав «безперечним» той факт, що співробітники шахти діяли в порушення закону, проводячи вибухи в забороненій зоні поблизу житлових будинків, в тому числі в той час, коли, за словами заявника, почалося пошкодження його майна. Проте, на підставі представлених матеріалів заявник не довів причинно-наслідковий зв'язок між роботою шахти і шкодою, заподіяною його майну. Апеляційний суд висловився у зв'язку з цим так:

«Причинно-наслідковий зв'язок ... не може бути встановлений — він повинен бути повністю доведений позивачем. У справі не було доведено, що будинок позивача, побудований в 1950-х роках, було пошкоджено саме через вибухові роботи на шахті. Заявник не довів, що житловий будинок та допоміжні споруди, враховуючи [їх] конструкцію, [використовувані] матеріали та час [їх] будівництва, не були б пошкоджені або пошкоджені в такій мірі, якби проводились вибухи на шахті. Не було доведено, чи і якою мірою стан будівель, описаний експертом [заслуханим в обласному суді], спричинений нормальним зносом, беручи до уваги рік [їх побудови] та спосіб [їх] зведення, а також відсутність будь-якого технічного обслуговування з боку власника після вилучення в 1990 році.»

21. Після повторного звернення заявника в остаточному рішенні від 3 липня 2008 року Верховний касаційний суд підтримав рішення Апеляційного суду, підтвердивши його висновки. Він, зокрема, вказав, що експертний висновок, поданий Апеляційному суду (див. пункт 18 вище), лише встановив, що майно заявника знаходилося в «санітарній зоні» навколо шахти, але «цього було недостатньо для доведення існування причинно-наслідкового зв'язку між шкодою ... і незаконними діями співробітників компанії-відповідача».

22. Тим часом, будинок заявника зруйнувався і більше не існує. Майно було покинуто.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. Вилучення для суспільних потреб відповідно до Закону про власність

23. Стаття 101 Закону про власність, в тогочасній редакції, дозволяла вилучення приватної власності для «особливо важливих державних потреб», які не могли бути задоволені іншим чином.

24. У Розділі 102 додатково зазначено, що власник отримує компенсацію за рахунок іншого майна або грошовими коштами, і що органи влади

можуть отримати у власність вилучене майно лише після надання належної компенсації. Якщо така компенсація не була надана протягом одного року після набрання чинності рішенням про вилучення, власник може вимагати скасування вилучення. У 1996 році Стаття 102 Закону про власність була замінена іншим законодавством.

В. Вимоги до охорони праці та техніки безпеки, що пред'являються до промислових підприємств

25. Постанова № 7 від 25 травня 1992 року про вимоги в галузі охорони здоров'я і техніки безпеки в житлових районах, прийняте Міністром охорони здоров'я на виконання Закону про громадську охорону здоров'я (див. пункт 27 нижче), передбачав створення «санітарних зон» навколо промислових об'єктів, які представляли небезпеку для навколишнього середовища. Ширина таких зон повинна була становити від 50 до 3000 метрів, залежно від конкретних характеристик кожного об'єкта, і будівництво непромислових будівель всередині цих зон було заборонено. Якщо такі будівлі вже існували, власники об'єктів, на які поширювалася вимога про «санітарну зону», були зобов'язані обмежити будь-яку шкідливу діяльність «до встановлених законом рівнів» до кінця 1997 року; в іншому випадку вони були зобов'язані закрити відповідну споруду або перенести її в інший район. Ця постанова залишалася чинною до 2011 року.

26. Крім того, в документі, названому «Правила безпеки при проведенні вибухових робіт», затвердженому 28 грудня 1996 року Міністром праці та соціальної допомоги, передбачені «зони безпеки» навколо місць проведення вибухових робіт, в межах яких не допускається присутність сторонніх осіб під час проведення будь-яких вибухових робіт.

27. Закон про громадську охорону здоров'я 1973 року, що діяв до 2005 року, а потім Закон про охорону здоров'я регулюють функціонування та повноваження органів охорони здоров'я. Крім іншого, ці органи мають право проводити перевірки та інспектування, а за необхідності припиняти функціонування промислових об'єктів або установок, що працюють з порушенням правил охорони здоров'я, і накладати адміністративні покарання.

ПРАВО

І. СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 ТА СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ ТА СТАТТІ 1 ПРОТОКОЛУ №1 ДО КОНВЕНЦІЇ

28. Заявник скаржився, посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції, на те, яким чином національний суд прийняв рішення за його позовом до компанії, що експлуатує вугільну шахту. Крім того, він скаржився, посилаючись на статтю 8 Конвенції, на порушення його права на житло.

Зрештою, він скаржився за статтею 1 Протоколу № 1 до Конвенції на те, що він був позбавлений можливості «вільно користуватися» своїм майном.

29. У пункті 1 статті 6, тією мірою, якою це може бути застосовано, говориться:

«Кожен має право на справедливий ... розгляд ... судом, ... який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру ...»

Стаття 8 Конвенції та Стаття 1 Протоколу № 1 говорять таке:

Стаття 8

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.»

Стаття 1 Протоколу № 1

«Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів.»

А. Аргументи сторін

1. Уряд

30. Уряд зазначив, що скарга за пунктом 1 статті 6 Конвенції була пов'язана з результатом розгляду справи цивільним судом, і стверджував, що вона носила характер розгляду в четвертій інстанції.

31. За статтею 8 Конвенції Уряд заперечив твердження заявника про те, що будинок у Големо-Бучино був його «житлом», зазначивши, що після 1997 року він там не жив.

32. Що стосується скарги за статтею 1 Протоколу № 1 до Конвенції, Уряд вказав, що якби заявник вважав, що працівники вугільної шахти поводитися з вибуховими речовинами в порушення відповідних правил, він міг би зажадати порушення кримінальної справи проти них з цього приводу.

33. Уряд стверджував, що Держава не може нести відповідальність за шкоду, заподіяну майну заявника, оскільки він не довів, що це було викликано будь-якими діями державних органів. Заявник також не довів, що шкода, про яку йде мова, дійсно була результатом експлуатації шахти, і, враховуючи це, не можна було очікувати, що Держава здійснить заходи для запобігання «подій, причина яких невідома або не може бути розумно передбачена». Більш того, від Держави не можна було вимагати закриття шахти, підприємства, що має «вирішальне економічне значення», з тієї єдиної причини, що «громадянин за своєю вільною волею вирішив продовжувати жити в безпосередній близькості від неї».

34. Уряд стверджував, що відповідальність Держави обмежувалася забезпеченням ефективності судового розгляду між приватними сторонами. В ході такого розгляду заявник не зміг обґрунтувати свою вимогу, і, таким чином, позов був відхилений «у зв'язку з об'єктивними обставинами справи». У будь-якому випадку, на початку 1990-х років Держава вилучила майно заявника і запропонувала йому компенсацію.

2. Заявник

35. Заявник повторив, що його права були порушені. Він зазначив, що Уряд не заперечував той факт, що шахта експлуатувалася в забороненій зоні поблизу його власності, що також було визнано національними судами.

36. За статтею 6 Конвенції заявник стверджував, що національні суди прийшли до неправильного висновку в ході розпочатого ним розгляду справи про деліктні зобов'язання, встановивши, що він не довів причинно-наслідковий зв'язок між експлуатацією шахти і шкодою, заподіяною його майну. На його думку, цей причинно-наслідковий зв'язок був чітко встановлений свідками та експертами, заслуханими судами. Заявник додав, що до того, як йому довелося покинути будинок, він відремонтував і утримував його в належному стані, і що він був добре побудований.

37. Щодо його скарги на порушення статті 8 Конвенції та питання про те, чи стосується справа його «житла», заявник зазначив, що він мав «сильний емоційний зв'язок» з будинком у Големо-Бучино, де він виріс і де він жив переважно зі своєю сім'єю до 1997 року. Він покинув будинок не з власної волі, а був змушений зробити це після того, як жити в ньому стало небезпечно. Незаконне пошкодження будинку, яке зробило його непридатним для проживання, означало, що було порушено статтю 8 Конвенції.

38. Відповідно до статті 1 Протоколу № 1 Конвенції, що стосується аргументу Уряду про те, що він міг би вимагати кримінального переслідування працівників вугільної шахти (див. пункт 32 вище), заявник вважав, що таке кримінальне переслідування не могло забезпечити

відшкодування, яке він шукав, і в будь-якому випадку він скористався іншим засобом правового захисту, вимагаючи відшкодування шкоди.

39. Заявник вказав, що вибухові роботи за своєю суттю небезпечні, і що тому Держава встановила правила безпеки. У разі, якщо поруч з будинком велись роботи на вугільній шахті, Держава вимагала створити захисну «санітарну зону», але, незважаючи на те, що його будинок залишався в межах такої зони, шахті було дозволено продовжувати працювати. Заявник стверджував, що після скасування вилучення його майна, Держава була змушена втрутитися, щоб здійснити контроль і заборонити незаконну діяльність. Заявник також зазначив, що його прохання про скасування вилучення його майна в 1990 році було мотивовано тим, що держава не надала належну йому компенсацію у встановлений законом термін. Він не був зобов'язаний чекати цієї компенсації протягом невідзначеного періоду часу.

В. Оцінка Суду

1. Прийнятність

(а) Стаття 8 Конвенції

40. Заявник скаржився на порушення його права на повагу до житла (див. пункт 28 вище).

41. Відповідно до пункту 1 статті 35 Конвенції Суд може розглядати справу тільки в тому випадку, якщо вона була передана йому протягом шести місяців з дати прийняття остаточного рішення. Основною метою цього правила є підтримка правової визначеності шляхом, зокрема, забезпечення того, щоб справи, що викликають питання відповідно до Конвенції, розглядалися в розумні терміни. Крім того, це правило полегшує встановлення фактів у справі, оскільки з часом будь-який об'єктивний розгляд порушених питань стає проблематичним (див. *Сабрі Гюнеш проти Туреччини (Sabri Güneş v. Turkey)* [ВП], № 27396/06, § 39, від 29 червня 2012 р.).

42. Як також зазначав Уряд (див. пункт 31 вище), будинок в Големобучино, який є предметом цієї скарги, перестав бути будинком заявника в 1997 році, коли він виїхав з нього, вважаючи його занадто небезпечним для проживання (див. пункт 9 вище). Провадження у справі про деліктні зобов'язання, розпочате заявником згодом, не було спрямоване на повернення будинку або надання йому можливості повернутися туди, і не було жодних інших дій щодо його права на повагу до його житла. З цих причин Суд вважає, що стосовно скарги заявника за статтею 8 шестимісячний термін, передбачений пунктом 1 статті 35 Конвенції, розпочався в 1997 році, коли він виїхав зі свого будинку.

43. Ця скарга, подана в грудні 2008 року (див. пункт 1 вище), таким чином, була подана несвоєчасно і повинна бути відхилена відповідно до пунктів 1 і 4 статті 35 Конвенції.

(b) Решта заяви

44. Щодо скарги за статтею 1 Протоколу № 1 до Конвенції, Уряд, очевидно, висунув заперечення щодо невичерпання національних засобів правового захисту, оскільки заявив, що заявник не домагався кримінального переслідування працівників вугільної шахти, які, можливо, поводитися з вибуховими речовинами, порушуючи відповідні правила (див. пункт 32 вище). Проте, Уряд не довів, що розглянутий засіб правового захисту міг би забезпечити заявнику будь-яке адекватне відшкодування збитків, дозволивши йому повернутися до свого будинку або отримати компенсацію, і, таким чином, ЄСПЛ відхиляє це заперечення.

45. Крім того, Суд приходить до висновку, що скарги за пунктом 1 статті 6 Конвенції та статтею 1 Протоколу № 1 не є явно необґрунтованими у значенні пункту 3 (а) статті 35 Конвенції або неприйнятними з будь-яких інших підстав. Тому, вони повинні бути визнані прийнятними.

2. *Суть*

(а) Пункт 1 статті 6 Конвенції

46. Заявник стверджував, що національні суди прийняли неправильне рішення у справі про деліктні зобов'язання, порушеній ним проти компанії, що експлуатувала вугільну шахту, зокрема, заявивши, що не було доведено наявності причинно-наслідкового зв'язку між вибухами на вугільній шахті і шкодою, заподіяною його майну (див. пункт 36 вище).

47. Суд неодноразово заявляв, що він не повинен розглядати фактичні або правові помилки, які нібито допущені національними судами, оскільки він не є судом четвертої інстанції, і що він не повинен переглядати висновки національних судів, за умови, що вони засновані на розумній оцінці доказів (див. *Гарсія Руїс проти Іспанії (García Ruiz v. Spain)* [ВП], № 30544/96, § 28, ЄСПЛ 1999-I, і *Centro Europa 7 S.r.l. та Ді Стефано проти Італії (Centro Europa 7 S.r.l. and Di Stefano v. Italy)* [ВП], № 38433/09, § 197, ЄСПЛ 2012). Таким чином, такі питання, як значення, надане національними судами певним доказам або висновкам або оцінкам, поданим їм на розгляд, зазвичай не входять до компетенції Суду (див. *Бочан проти України (Bochan v. Ukraine)* (№ 2) ([ВП], № 22251/08, § 61, ЄСПЛ 2015, і *Морейра Феррейра проти Португалії (Moreira Ferreira v. Portugal)* (№ 2) [ВП], № 19867/12, § 83, ЄСПЛ 2017 (витяги)).

48. Однак ЄСПЛ може провести нову оцінку доказів, якщо рішення, прийняті національними судами, можуть розглядатися як довільні або явно необґрунтовані (див. *Ходорковський і Лебедєв проти Росії (Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia)*, №№ 11082/06 та 13772/05, §§ 803 4, 25 липня 2013 р., та *Парафія греко-католицької церкви в м. Лупені та інші проти Румунії (Lupeni Greek Catholic Parish and Others v. Romania)* [ВП], № 76943/11, § 90,

ЄСПЛ 2016 (витяги)). Так, наприклад, у справі *Дюлоран проти Франції* (*Dulaurans v. France*) (№ 34553/97, §§ 36–38, 21 березня 2000 р.), суд визнав порушення права на справедливий судовий розгляд, оскільки єдиною причиною, з якої Касаційний суд Франції прийняв оспорюване рішення про відхилення касаційної скарги заявника як неприйнятної, була «явна помилка в оцінці». У справі *Анджелкович проти Сербії* (*Anđelković v. Serbia*) (№ 1401/08, § 27, 9 квітня 2013 р.), Суд також встановив, що рішення національного суду, яке в принципі не мало юридичного підґрунтя в національному законодавстві і не встановлювало ніякого зв'язку між фактами, чинним законодавством і результатами судового розгляду, було довільним. У справі *Бочан* (*Bochan*) (№ 2) (згаданій вище, §§ 63–65) Верховний суд настільки «грубо неправильно витлумачив» юридичний текст (попереднє рішення ЄСПЛ), що його обґрунтування не могло розглядатися просто як інше прочитання цього тексту, але було «вкрай довільним» або тягло за собою «відмову в правосудді». У справі *Кармель Саліба проти Мальти* (*Carmel Saliba v. Malta*) (№ 24221/13, §§ 69–79, 29 листопада 2016 р.), ЄСПЛ критикував національні суди за те, що вони поклалися на суперечливі свідчення одного свідка та не змогли належним чином прокоментувати решту доказів; у поєднанні з іншими менш суттєвими вадами цивільного судочинства це означало, що судовий розгляд не був справедливим.

49. У даній справі національні суди призначили експертів і заслухали свідків, колишніх сусідів заявника, і на підставі цих доказів прийшли до висновку, що будинок заявника та інші будівлі в його дворі були серйозно пошкоджені і прийшли в непридатність. Крім того, вони встановили, що вибухи на вугільній шахті по сусідству проводились з порушенням закону (хоча кваліфікованими працівниками та відповідно до внутрішніх правил шахти), у тому числі в той час, коли, за словами заявника, що почала завдаватися шкода його майну (див. пункти 14 і 20 вище).

50. Також було встановлено, що коли вибухи проводились найближче до майна заявника, це відбувалось у межах 160–180 метрів від нього (див. пункт 13 вище). Однак, хоча заявник на жодному етапі не вказав, коли почалися гірничі роботи, на які він скаржився, вбачається, що це сталося десь на початку 1990-х років (див. пункт 7 вище). З іншого боку, експертні висновки, на які спиралися національні суди, були складені лише в 2001-02 та 2006-07 роках, оскільки заявник чекав до 2001 року, щоб подати свій цивільний позов. У цих експертних висновках було встановлено, що неможливо сказати, чи відповідає шойно згадана відстань відстані в 1997 році, коли шкода, заподіяна будинку заявника, стала настільки значною, що йому довелося виїхати (див. пункти 13 і 18 вище).

51. Суд вважає, що, на відміну від справ, згаданих у пункті 48 вище, ця справа не стосується «явної помилки в оцінці» з боку національних судів, або «грубого неправильного тлумачення» відповідних обставин, або аргументації, що ігнорує основну частину представлених доказів, або неспроможності пов'язати між собою встановлені факти, чинне законодавство і результати судового розгляду. Ця справа стосується оцінки національними судами вимог заявника в тому вигляді, в якому вони були ним викладені, і в світлі представлених доказів. Суди обговорили та взяли до уваги висновки призначених ними експертів та показання свідків, висунутих заявником, та дали власну оцінку їх доказової цінності, зазначивши, зокрема, що показань свідків було недостатньо для доведення причинно-наслідкового зв'язку, про який заявник заявляв (див. пункти 14, 16 та 20–21 вище).

52. Після того, як справа була повернута Верховним касаційним судом на новий розгляд (див. пункт 17 вище), Апеляційний суд виконав свої вказівки щодо взяття до уваги незаконності вибухових робіт, що проводилися на шахті, і чітко обговорив цей аспект, але, тим не менш, в цілому, прийшов до висновку, що причинно-наслідковий зв'язок між цими вибухами і шкодою, заподіяною будинку заявника, залишився недоведеним (див. пункт 20 вище). Як зазначалося, з плином часу і через знищення деяких документів виявилось неможливим визначити відстань між будинком заявника та ділянкою, де проводились вибухові роботи в 1997 році — того року, коли він полишив своє майно. Хоча було встановлено, що майну було завдано шкоди, причину або причини цієї шкоди або ступінь, до якого гірничі роботи завдали шкоди, і коли саме, встановити не вдалося.

53. Вищевказаний висновок був підтверджений, коли справа надійшла до Верховного касаційного суду вдруге (див. пункт 21 вище).

54. Скарга заявника за пунктом 1 статті 6 Конвенції, таким чином, стосується значення, що надається національними судами представленим доказам, зокрема показаннями свідків, і їх оцінкою поставлених перед ними питань. Як згадувалося вище (див. пункт 47), в компетенцію Суду зазвичай не входить розгляд таких питань.

55. З урахуванням вищевикладеного, ЄСПЛ не може зробити висновок про те, що рішення національних судів, зокрема і оспорюваний заявником висновок про наявність причинно-наслідкового зв'язку між вибуховими роботами на шахті та шкодою, заподіяною його майну, досягли порогу довільності і явної нерозумності, описаних в пункті 48 вище, або були рівносильними «відмові у правосудді». Відповідно, у заявника дійсно був «справедливий судовий розгляд» у його справі, як того вимагає пункт 1 статті 6 Конвенції.

56. Отже, це положення не було порушено.

(b) Стаття 1 Протоколу № 1

57. Заявнику належала половина земельної ділянки та будівель, розташованих у селі Големо-Бучино (див. пункт 6 вище). Відповідно, Суд вважає, що у нього було «майно» за змістом статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції.

58. У невизначену дату, наприкінці 1980-х або на початку 1990-х років, Держава прийняла рішення про розробку вугільної шахти поблизу села заявника. Процедура вилучення численних об'єктів нерухомості в районі майбутньої шахти, включаючи будинок та землю заявника, була розпочата в 1990 році (див. пункт 7 вище). Однак, щодо майна заявника процедура не була проведена, оскільки вилучення було скасоване на запит заявника після того, як йому так і не було надано частину призначеної йому компенсації, а саме іншу земельну ділянку в селі (див. пункт 8 вище). Хоча, як уже згадувалося, саме заявник домагався скасування рішення про вилучення (там само), Суд вважає, що його не можна звинувачувати в провалі процедури вилучення. Він чекав на отримання іншої земельної ділянки в селі більше двох років, з травня 1990 року по серпень 1992 року, і Уряд не довів, що органи влади мали намір виконати свої юридичні зобов'язання в рамках процедури вилучення, що така ділянка дійсно могла бути надана заявнику.

59. Заявник та його сім'я залишились у будинку, тоді як біля нього почалися роботи на шахті (див. пункт 9 вище). Не було оскаржено — і це було підтверджено національними судами під час розгляду справи про деліктні зобов'язання, ініційованої заявником, — що шахта, де вугілля видобувалося за допомогою вибухових робіт, являла собою екологічну небезпеку, і що вимоги щодо охорони здоров'я та техніки безпеки, що містяться в постанові Міністра охорони здоров'я № 7 від 25 травня 1992 року, зокрема, про облаштування «санітарних зон» навколо непромислових будівель, таких як житлові будинки (див. пункт 25 вище) були дотримані. Необхідна в цьому випадку «санітарна зона» мала ширину 500 метрів. Однак шахта поступово розширювалася, і найменша відстань становила 160–180 метрів від будинку заявника.

60. У відповідний час шахтою керувала компанія, яка повністю належала Державі (див. пункт 10 вище). Для ЄСПЛ той факт, що ця компанія була окремою юридичною особою відповідно до національного законодавства (див., наприклад, *Лева та інші проти Болгарії (Lieva and Others v. Bulgaria)*, № 17705/05, § 36, від 3 лютого 2015 р.), не може бути вирішальним для виключення прямої відповідальності Держави відповідно до Конвенції (див. *Лісейцева і Маслов проти Росії (Liseyitseva and Maslov v. Russia)*, №№ 39483/05 та 40527/10, § 188, 9 жовтня 2014 р. та *Алішич та інші проти Боснії і Герцеговини, Хорватії, Сербії, Словенії та колишньої Югославської Республіки Македонія (Ališić and Others v. Bosnia and Herzegovina,*

Croatia, Serbia, Slovenia and the former Yugoslav Republic of Macedonia) [ВП], № 60642/08, § 114, ЄСПЛ 2014). Сторони не надали жодної інформації про ступінь державного нагляду та контролю за компанією на відповідний момент. Важливо відзначити, що компанія не займалася звичайною комерційною діяльністю, а працювала в суворо регульованій сфері, підкоряючись вимогам щодо охорони навколишнього середовища і охорони здоров'я і техніки безпеки (див., з відповідними змінами, *Михайленки та інші проти України (Mykhaylenky and Others v. Ukraine)*, №№ 35091/02 і ще 9, § 45, ЄСПЛ 2004-XII). Важливо також, що рішення про розробку шахти було прийнято Державою, яка також вилучила численні об'єкти приватної власності в цьому районі, щоб забезпечити його функціонування, відповідно до законодавства, що стосується «особливо важливих державних потреб» (див. пункти 7 і 24 вище). Всі перераховані вище фактори свідчать про те, що компанія була засобом здійснення державної діяльності і що, відповідно, Держава повинна нести відповідальність за свої дії або бездіяльність, що піднімають питання дотримання Конвенції.

61. Беручи до уваги викладені вище міркування, Суд вважає, що органи влади через невдале вилучення майна заявника і роботу вугільної шахти під ефективним контролем Держави, були відповідальні за те, що майно заявника залишалось в зоні екологічної небезпеки, а саме через щоденні вибухи у безпосередній близькості від будинку заявника. Ця ситуація, яка призвела до того, що заявник відмовився від своєї власності в 1997 році (див. пункт 9 вище), рівнозначна втручанню держави в його «власність» у значенні статті 1 Протоколу № 1.

62. Таке втручання не може розглядатися ні як позбавлення власності, ні як контроль за використанням у значенні першого і другого пунктів статті 1 Протоколу № 1. Однак, у значенні першого речення цього положення, воно може вважатися втручанням в мирне володіння майном (див., з відповідними змінами, справа *Лоїзиду проти Туреччини (Loizidou v. Turkey)*, 18 грудня 1996 р., § 63, *Звіти про судові рішення 1996-VI*).

63. Перша і найважливіша вимога статті 1 Протоколу № 1 полягає в тому, що будь-яке втручання державних органів у мирне володіння майном має бути законним (див., наприклад, *Бейелер проти Італії (Beyeler v. Italy)* [ВП], № 33202/96, § 108, ЄСПЛ 2000-I). Це означає, в першу чергу, дотримання вимог національного законодавства (див. *Ятρίдіс проти Греції (Iatridis v. Greece)* [ВП], № 31107/96, §§ 58–62, ЄСПЛ 1999-II).

64. У цій справі національне законодавство вимагало облаштування захисних «санітарних зон» навколо промислових об'єктів, що становлять небезпеку для навколишнього середовища, на території яких не могло бути житлових будинків (див. пункт 25 вище). Що стосується, зокрема, вугільної шахти поблизу села заявника, то необхідна буферна

зона становила 500 метрів завширшки. Незважаючи на це, шахта експлуатувалася з проведенням щоденних вибухових робіт набагато ближче, найближча відстань становила 160–180 метрів (див. пункти 13 і 19 вище).

65. В ході судового розгляду справи про деліктні зобов'язання, ініційованої заявником, Апеляційний суд заявив, що проведення вибухових робіт на шахті в такій близькості від житлових будинків, було «беззаперечним» порушенням національного законодавства (див. пункт 20 вище). Це означає, що втручання в мирне володіння майном заявника, як воно визначено вище, явно порушувало законодавство Болгарії, також не було законним для цілей аналізу за статтею 1 Протоколу № 1. Цей висновок робить непотрібним встановлення того, чи був досягнутий справедливий баланс між суспільними інтересами і вимогами захисту прав заявника (див. справу *Ympidic (Iatridis)*, згадану вище, § 62).

66. Отже, мало місце порушення статті 1 Протоколу № 1.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

67. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або Протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

A. Шкода

68. Що стосується відшкодування матеріальної шкоди, заявник вимагав 9 040,70 болгарських левів (BGN — еквівалент 4 622,51 євро) в якості компенсації вартості його частки майна в Големо-Бучино плюс пеня. Він надав звіти про оцінку, підготовлені експертами. Він зазначив, що в результаті дій Держави, на яку була подана скарга, його будинок і допоміжні споруди зруйнувалися і прийшли в непридатність. В якості відшкодування моральної шкоди заявник вимагав 9 000 євро.

69. Уряд заперечив проти цих вимог.

70. Суд вважає обґрунтованим присудження заявнику компенсації за порушення його майнових прав внаслідок впливу на його майно екологічної небезпеки. Крім того, суд вважає за доцільне призначити одноразову виплату, що покриває будь-яку матеріальну та моральну шкоду. Беручи до уваги всі обставини справи, включаючи вартість майна заявника, зазначену ним самим (див. пункт 68 вище), Суд встановлює цю суму в розмірі 8 000 євро.

B. Судові та інші витрати

71. На судові витрати заявник вимагав 2800 болгарських левів (еквівалент 1431 євро) як оплату за послуги його законного представника, екс-

пертні оцінки, подані для обґрунтування його вимоги про матеріальну шкоду (див. пункт 68 вище), та переклад. На підтвердження своєї вимоги він надав відповідні квитанції і договір з перекладачем.

72. Заявник також вимагав відшкодування витрат, понесених ним в ході внутрішнього розгляду у справі про цивільне правопорушення, загалом на суму 961,30 болгарських левів (еквівалент 491 євро). Вони включали судові витрати та вартість експертного висновку. На підтвердження цієї вимоги заявник подав відповідні квитанції.

73. Уряд заперечив проти цих вимог.

74. Відповідно до усталеної практики Суду, заявник має право на відшкодування судових та інших витрат лише тією мірою, якою було доведено, що вони були фактично і за необхідності понесені та є кількісно обґрунтованими. У цій справі, беручи до уваги наявні в його розпорядженні документи і вищевказані критерії, Суд задовольняє позов щодо судових та інших витрат в повному обсязі. Що стосується вимоги про відшкодування витрат, понесених в ході національного розгляду у справі про деліктні зобов'язання, Суд зазначає, що, порушуючи це провадження, заявник прагнув отримати компенсацію за порушення своїх майнових прав. Таким чином, загальна сума, присуджена за цим пунктом, становить 1922 євро.

С. Пеня

75. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО,

1. *Оголошує* скаргу за статтею 8 Конвенції неприйнятною, а решту заяви прийнятною;

2. *Постановляє*, що не було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції;

3. *Постановляє*, що було допущено порушення статті 1 Протоколу № 1;

4. *Постановляє*,

(а) що упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявнику такі суми, що підлягають конвертації у болгарські леви за курсом на день здійснення платежу:

(і) 8000 євро (вісім тисяч євро) плюс будь-які податки, які можуть нараховуватися, в якості відшкодування матеріальної та моральної шкоди;

- (ii) 1 922 Євро (одна тисяча дев'ятсот двадцять два євро), плюс будь-які податки, які можуть нараховуватися заявнику, на покриття судових та інших витрат;
- (b) що із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені вище суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
5. Відхиляє решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 6 вересня 2018 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Мілан Блашко
(Milan Blaško)
Заступник Секретаря

Анжеліка Нусбергер
(Angelika Nußberger)
Голова

**Рішення ЄСПЛ проти України
(офіційний переклад)**

ДОДАТОК 35

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА «ДУБЕЦЬКА ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ»

(Заява № 30499/03)

РІШЕННЯ

*(В текст було внесено зміни 2 травня та 18 жовтня 2011 року
відповідно до правила 81 Регламенту Суду)*

СТРАСБУРГ

10 лютого 2011 року

ОСТАТОЧНЕ

10/05/2011

Офіційний переклад

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним правкам.

У справі «Дубецька та інші проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Пеер Лоренцен (Peer Lorenzen), *Голова,*

Карел Юнгвірт (Karel Jungwiert),

Марк Віллігер (Mark Villiger),

Мириана Лазарова-Трайковська (Mirjana Lazarova Trajkovska),

Здравка Калайджиева (Zdravka Kalaydjieva),

Ганна Юдківська (Ganna Yudkivska),

Ангеліка Нусбергер (Angelika Nusberger), *судді,*

а також Клаудія Вестердік (Claudia Westerdiek), *Секретар секції,*

після обговорення за зачиненими дверима 18 січня 2011 року, виносить таке рішення, ухвалене у той же день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 30499/03), поданою проти України до Суду 4 вересня 2003 року на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) одинадцятьма громадянами України: пані Ганною Павлівною Дубецькою, яка народилася у 1927 році, пані Ольгою Григорівною Дубецькою, яка народилася у 1958 році, паном Ярославом Васильовичем Дубецьким, який народився у 1957 році, паном Ігорем Володимировичем Найдою, який народився у 1958 році, пані Мирославою Василівною Найдою¹, яка народилася у 1960 році, паном Аркадієм Васильовичем Гаврилюком, який народився у 1932 році, пані Ганною Петрівною Гаврилюк, яка народилася у 1939 році, пані Алою Аркадіївною Ваків, яка народилася у 1957 році, пані Марією Ярославівною Ваків, яка народилася у 1982 році, паном Ярославом Йосиповичем Ваківом, який народився у 1955 році, та паном Юрієм Ярославовичем Ваківом, який народився у 1979 році.

2. Заявників представляла пані Я. Остапик, юрист, яка практикує у м. Львові. Уряд України (далі — Уряд) був представлений його Уповноваженим — паном Ю. Зайцевим.

3. Заявники стверджували, що органи державної влади не захистили їхнє житло, приватне та сімейне життя від надмірного забруднення, спричиненого діяльністю двох державних промислових підприємств.

4. 15 жовтня 2008 року Голова п'ятої секції вирішив повідомити про заяву Уряд. Також Суд вирішив розглядати одночасно питання щодо суті та прийнятності заяви (пункт 1 статті 29).

5. У невизначений день після направлення справи Уряду пан Аркадій Гаврилюк помер. 18 вересня 2009 року представник заявників звернулася до Суду з заявою про виключення його скарг з розгляду.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

6. Заявники є громадянами України і проживають у присілку Вільшина, Львівська область.

A. Попередня інформація

7. Перші п'ять заявників є членами численної родини, яка проживає у будинку, що належить першому заявнику (будинок родини Дубецьких-Найда). Цей будинок був побудований родиною у 1933 році.

¹ 18 жовтня було внесено зміни, текст був такий: «Мирослава Ярославівна Найда».

8. Інші заявники є членами численної родини, що проживає у будинку, збудованому шостим заявником (будинок родини Гаврилюк-Ваків). Цей будинок він побудував у 1959 році. Не зрозуміло, чи був у 1959 році виданий дозвіл на будівництво цього будинку. Пізніше будинок було офіційно зареєстровано, про що свідчить свідоцтво на право власності, видане у 1988 році.

9. Будинки заявників знаходяться у присілку Вільшина, що адміністративно є частиною села Сілець Сокальського району Львівської області. Це село знаходиться у Червоноградському кам'яновугільному басейні.

10. У 1955 році державою було розпочато будівництво, а в 1960 році було введено в експлуатацію шахту № 8 «Великомостівська», породний відвал якої знаходиться за 100 м від будинку родини Дубецьких-Найда. У 2001 році цю шахту було перейменовано на шахту «Візейська» ДХП «Львіввугілля» (далі — шахта). У липні 2005 року було прийнято рішення про ліквідацію шахти як неприбуткової. План ліквідації шахти все ще виконується.

11. У 1979 році поблизу присілка державою було введено в експлуатацію Центральну збагачувальну фабрику «Червоноградська» (далі — фабрика), керівництво якою спершу здійснювалося Державним підприємством «Укрзахідвугілля». У 2001 році фабрику було передано в оренду ЗАТ «Львівсистеменерго». Потім правонаступником ЗАТ «Львівсистеменерго» стало ВАТ «Львівська вугільна компанія». У 2007 році було прийнято рішення дозволити приватизацію фабрики. Не зрозуміло, чи приватизовано вже фабрику.

12. Внаслідок діяльності фабрики утворився 60-метровий породний відвал, який знаходиться на відстані 430 м від будинку родини Дубецьких-Найда та на відстані 420 м від будинку родини Гаврилюк-Ваків. Цей породний відвал не підлягав приватизації і залишився у власності держави.

В. Екологічна ситуація у присілку Вільшина

1. Загальні дані стосовно забруднення навколишнього середовища, спричиненого діяльністю фабрики та шахти

13. Відповідно до низки досліджень, проведених державними та недержавними організаціями, діяльність фабрики та шахти мала негативний вплив на навколишнє середовище.

14. Зокрема, у 1989 році Виконавчий комітет Сокальської районної ради (далі — Сокальський виконавчий комітет) зазначив, що породні відвали шахти та фабрики спричинили тривалий витік ґрунтових вод, результатом чого стало затоплення певних територій.

15. Згідно з оцінкою, наданою Державним комітетом України по геології та використанню надр разом з Державним геологічним підприємством «Західукргеологія», фабрика була головним забруднювачем ґрунтових вод, зокрема, через потрапляння до вод інфільтрату з породного відвалу. У своїй оцінці автори, зокрема, дійшли висновку, що:

«Весь комплекс вуглевидобутку, що діє в районі понад 40 років, негативно впливає на довкілля: створені породні відвали шахт та центральної збагачувальної фабрики, з яких в атмосферу і ґрунти розсіюється пил з вмістом токсичних компонентів, ... системи водовідливу шахт з утворенням ставів-накопичувачів ... центральної збагачувальної фабрики є джерелами забруднення поверхневих та підземних вод...

... породи териконів вміщують комплекс токсичних важких металів, вилуговування яких зумовлює забруднення ними ґрунтів, поверхневих і підземних вод...

Дуже серйозним забруднювачем довкілля є стави-накопичувачі шахтних вод ... і шламосховищ центральної збагачувальної фабрики ..., що при найменшому порушенні ізоляції зумовлює забруднення поверхневих і підземних вод...

Загальна площа просідань становить близько 70 квадратних метрів², ... найбільші глибини просадок (до 3,5 метрів) відповідають ділянкам відробки з найбільшою ... потужністю ... відроблених пластів...

Під час спорудження водовідводів... було пробурено глибокі свердловини, що дісталися до цих [мінералізованих] вод. Все це неминуче вплинуло на здоров'я людей, які проживають у цій місцевості, а особливо дітей...

Надзвичайно високий рівень забруднення ... виявлено в присілку Вільшина, недалеко від відвалів центральної збагачувальної фабрики і шахти № 8, в колодязях пана Т. та пана Дубецького. Можемо засвідчити, що сам вигляд цієї води не дає підстави вважати її придатною для будь-якого використання. Людей з цієї місцевості необхідно забезпечити більш якісною питною водою, або переселити в інший район...»

16. У 2001 році схожі висновки були представлені у виданні Львівського національного університету імені Івана Франка.

17. 20 квітня 2000 року Червоноградська міська санітарно-епідеміологічна служба (далі — санітарна служба) зареєструвала перевищення гранично допустимої концентрації пилу у 5,2 рази, а концентрації сажі — у 1,2 рази у пробах повітря, що були відібрані на відстані 500 метрів від труби фабрики.

² 2 травня 2011 року було внесено зміни, текст був такий: «70 квадратних метрів».

18. 1 серпня 2000 року санітарна служба відібрала проби води у колодязях присілка Вільшина і виявила, що вони не відповідали безпечним нормативам. Зокрема, граничнодопустима концентрація нітратів була перевищена у 3–5 разів, концентрація заліза — у 5–10 разів, а концентрація марганцю — у 9–11 разів.

19. У листі до заявників від 16 серпня 2002 року Міністерство екології та природних ресурсів визнало, що вуглевидобувна діяльність була головним предметом занепокоєння в контексті стану навколишнього середовища у всьому Червоноградському регіоні. Вона спричиняла просідання ґрунтів та затоплення. Важкі метали з пустої породи проникли в ґрунти та ґрунтові води. Рівень забруднення ґрунтів важкими металами у десять разів перевищував допустимі норми концентрації, особливо це стосувалося селища Силець через діяльність фабрики та шахти.

20. 28 травня 2003 року керівництво фабрики та Червоноградська гірничо-технічна інспекція з нагляду у вугільній промисловості зареєструвала інфільтрацію води з підніжжя породного відвалу фабрики з боку присілка Вільшина. Вони зазначали, що вода витікала з-під відвалу і збиралась у солоне озеро коричневатого кольору площею в один гектар.

21. У 2004 році Державне підприємство «Західукргеологія» опублікувало дослідження під назвою «Гідрогеологічне заключення стану підземних вод району села Межиріччя та присілка Вільшина Сокальського району Львівської області», відповідно до якого геологічний склад цієї території містив водоносні горизонти. У дослідженні також зазначено, що навіть до початку вуглевидобувних робіт верхні водоносні горизонти були забруднені натрієм та його хімічними сполуками, а також залізом у долинах річок. Однак, вуглевидобуток призвів до додаткового забруднення підземних вод, особливо їхнього верхнього горизонту.

22. 14 червня 2004 року Головний державний санітарний лікар Львівської області зауважив, що показники пилу і сажі у зразках повітря, відібраних на відстані 350 метрів від фабрики, перевищували гранично допустиму концентрацію, та зазначив, що начальника котельні фабрики було притягнуто до адміністративної відповідальності.

23. У вересні 2005 року д-р Марк Черняк з Всесвітнього екологічно-правового альянсу у своєму звіті зазначив, що концентрація сажі у зразках повітря, відібраних у присілку Вільшина, була у 1,5 рази вищою за максимальну концентрацію, що допускається за національними стандартами. Вода в колодязі була забруднена ртуттю та кадмієм, концентрація яких перевищувала національні безпечні норми у 25 і 4 рази відповідно. Згідно зі звітом, жителі присілка наражались на високий ризик захворювання на рак та хвороби дихальних шляхів і нирок.

2. Позиція заявників щодо шкоди, якої вони зазнали через виробничу діяльність шахти та фабрики

24. По-перше, заявники стверджували, що їх будинки було пошкоджено внаслідок просідання ґрунтів, спричиненого вуглевидобувною діяльністю, що 1 січня 1999 року було підтверджено директором шахти згідно з інформацією, наданою заявниками. Як стверджували заявники, шахта обіцяла оплатити ремонт їхніх будинків, але цього так ніколи і не було зроблено.

25. По-друге, заявники заявляли, що вони постійно страждали від нестачі питної води. Вони стверджували, що до 2009 року присілок не мав доступу до центрального водопостачання. Використання води з місцевого колодязя та струмка для прання і приготування їжі спричиняло появу зуду та кишкових інфекцій. Заявники надали три фотографії води, яка є біля їхнього будинку. На першій фотографії під назвою «вода в колодязі присілка Вільшина» поблизу колодязя зображено відро з водою жовтогарячого кольору. На другій фотографії під назвою «потічок поруч із садибою» зображено маленький струмок яскраво-жовтогарячого кольору. На третій фотографії під назвою «Пригнічення рослинності інфільтратом з породного відвалу шахти Центрально-збагачувальної фабрики» зображено коричневате озеро з багатьма пеньками та кількома мертвими кущами посередині озера.

26. Далі заявники стверджували, що з 2003 року ЗАТ «Львівсистем-енерго» за власні кошти вантажівкою та трактором здійснювало постачання питної води у присілок. Однак, ця вода не надавалась у достатній кількості. На доказ цього твердження заявники надали фотографію з зображенням п'яти великих ємкостей з водою, яку було названо «тижневий запас води».

27. Далі заявники стверджували, що постачання води не завжди було регулярним. На підтвердження своїх аргументів вони надали листи Сокальської районної адміністрації від 9 липня 2002 року та 7 березня 2006 року, в яких визнавались нещодавні проблеми у постачанні питної води.

28. По-третє, заявники стверджували, що деякі з них набули хронічних захворювань у зв'язку з діяльністю фабрики, особливо із забрудненням повітря. Вони надали медичні довідки, в яких зазначається, що Ольга Дубецька та Алла Ваків страждають на хронічний бронхіт та емфізему, а Ганні Гаврилюк поставили діагноз карцинома.

29. По-четверте, заявники стверджували, що їх страждання через екологічні фактори впливали на спілкування між членами родини. Зокрема, нестача чистої води для миття спричинила, за їх словами, труднощі у стосунках подружжя. Молодші члени родини прагнули відселитися від старших у пошуку кращих умов для своїх підростаючих дітей.

30. Однак, заявники не переїхали. Вони стверджували, що не могли продати свої будинки, розташовані на забрудненій території, або знайти інші джерела фінансування переїзду у безпечніші райони без підтримки держави. На підтвердження цього вони надали лист від приватного ріелторського підприємства С., датований вереснем 2009 року, в якому зазначалось:

«оскільки у присілку Вільшина... протягом останніх десяти років не існувало попиту на житлові приміщення через знаходження присілка на техногенно забрудненій території та просідання ґрунтів на його території, ... не виявляється можливим визначити ринкову вартість будинку».

С. Адміністративні рішення щодо шкідливого впливу діяльності фабрики та шахти

1. Рішення, направлені на покращення екологічної ситуації у регіоні

31. У листопаді 1995 року санітарно-епідеміологічна служба (далі — СЕС) зобов'язала фабрику розробити проект санітарно-захисної зони.

32. 5 червня 1996 року СЕС встановила, що фабрика не виконала її припис, та постановила зупинити роботу фабрики. Незважаючи на це, фабрика, як повідомлялося, продовжила свою діяльність, при цьому жодних стягнень у зв'язку з цим на її керівництво накладено не було.

33. 7 квітня 2000 року та 12 червня 2000 року Державна комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій (далі — Державна комісія з техногенно-екологічної безпеки) приписала запровадити низку заходів для покращення водопостачання та зменшення виробничого забруднення ґрунту поблизу фабрики.

34. 14 квітня 2003 року Львівська обласна державна адміністрація зазначила, що загальна екологічна ситуація не покращилася з часу рішення Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки від 7 квітня 2000 року, оскільки з державного бюджету не було виділено коштів для вжиття відповідних заходів.

35. 27 січня 2004 року СЕС у своїй постанові встановила, що шахта не виконала її припис від 4 грудня 2003 року щодо розробки проекту санітарно-захисної зони, та постановила тимчасово заборонити експлуатацію шахти. Однак шахта продовжила свою діяльність.

36. 13 липня 2005 року Інститут гігієни та медичної екології ім. О.М. Марзєєва АМН України дослідив проект санітарно-захисної зони. Автори висновку визнали, що фабрика забруднювала повітря двоокисом азоту, окисом вуглецю, сірковим ангідридом та пилом. Однак вони зазначили, що відповідно до їх досліджень зразки навколишнього повітря, відібрані на відстані більш ніж 300 метрів від фабрики,

не були надмірно забруднені. Проект передбачав здійснення низки заходів, направлених на покращення гідроізоляції породного відвалу, а також зменшення його висоти до 50 метрів. Автори дійшли висновку, що з огляду на такі заходи можливе встановлення для всієї фабрики 300-метрової загальної санітарно-захисної зони.

37. Пізніше того ж року Міністерство охорони здоров'я погодило проект інституту ім. Марзєєва із застереженнями, що висота породного відвалу буде зменшена до серпня 2008 року.

38. 29 квітня 2009 року СЕС оштрафувала директора фабрики за невиконання заходів проекту санітарно-захисної зони.

2. Рішення стосовно переселення заявників

39. 20 грудня 1994 року Сокальський виконавчий комітет зауважив, що вісімнадцять будинків, включно з будинками заявників, знаходились в межах 500 метрів санітарно-захисної зони породного відвалу фабрики, що порушувало застосовні на той час норми. Він дозволив виробничому об'єднанню «Укрзахіддугілля» відселити мешканців і знести їх будинки. Далі Комітет зобов'язав директора виробничого об'єднання забезпечити заявників житлом до грудня 1996 року. Це рішення не було виконане.

40. У 1995 році Сокальський виконавчий комітет доповнив своє рішення та дозволив мешканцям залишити за собою свої колишні будинки після переселення для відпочинку та садівництва.

41. 7 квітня 2000 року Державна комісія з питань техногенно-екологічної безпеки зазначила, що вісімнадцять сімей жили в межах санітарно-захисної зони фабрики, та зобов'язала Міністерство палива та енергетики за участю місцевих органів виконавчої влади здійснити відселення цих сімей у 2000–2001 роках. Прізвищ цих сімей не було зазначено.

42. У грудні 2000 року та у 2001 році заявники зверталися до Міністерства палива та енергетики із запитом стосовно того, коли їх переселять, та не отримали відповідей.

43. У 2001 році Львівська обласна державна адміністрація включила у свій річний план дій переселення вісімнадцяти сімей (без зазначення прізвищ) з санітарно-захисної зони фабрики, вказавши державний бюджет як джерело фінансування та посилаючись на постанову Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки від 7 квітня 2000 року.

44. 12 червня 2002 року Державна комісія з питань техногенно-екологічної безпеки зазначила, що її постанову від 7 квітня 2000 року не було виконано, і зобов'язала Сокальську районну державну адміністрацію, Сілецьку сільську раду та фабрику спільно забезпечити переселення сімей з санітарно-захисної зони породного відвалу фабрики до кінця 2003 року.

45. У червні 2002 року заявники разом з жителями іншого села звернулися до Президента України зі скаргою на невиконання рішень стосовно їх переселення. Адміністрація Президента перенаправила їхню скаргу на розгляд до Львівської обласної державної адміністрації та Міністерства екології та природних ресурсів.

46. 16 серпня 2002 року у відповідь на їх скаргу Міністерство екології та природних ресурсів проінформувало мешканців присілку Вільшина про те, що воно звернулося до Кабінету Міністрів з пропозицією забезпечити негайне відселення мешканців з санітарно-захисної зони фабрики відповідно до постанови Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки від 7 квітня 2000 року.

47. 14 квітня 2003 року Львівська обласна державна адміністрація поінформувала заявників про те, що вона повторно надіслала лист Прем'єр-міністру та Міністерству палива та енергетики стосовно забезпечення фінансування для виконання постанови від 7 квітня 2000 року.

Д. Цивільні позови стосовно переселення заявників

1. Провадження, ініційоване родиною Дубецьких-Найда

48. 23 липня 2002 року родина Дубецьких-Найда подала цивільний позов до місцевого суду м. Червонограда (далі — суд першої інстанції), вимагаючи зобов'язати фабрику переселити їх з санітарно-захисної зони. Пізніше Державне підприємство «Львіввугілля» було залучено як співвідповідача.

49. Перше судове засідання у справі було призначено на 28 жовтня 2003 року. Наступні засідання призначалися на 12 листопада та 18 грудня 2003 року, 26 та 30 квітня, 18 травня, 18 та 30 червня, 19 липня та 22 грудня 2004 року, а також на 25 листопада, 6, 20 та 26 грудня 2005 року. Чотири рази судові засідання переносилися через відсутність відповідача або через клопотання відповідача про перенесення судового засідання.

50. 26 грудня 2005 року суд першої інстанції встановив, що позивачі проживали у санітарно-захисній зоні шахти, та зобов'язав Державне підприємство «Львіввугілля», якому вона належала, переселити їх. У подальшому суд відхилив позови заявників до фабрики, встановивши, що їх будинок знаходився поза її 300-метровою санітарно-захисною зоною.

51. Це рішення не оскаржувалось і набрало законної сили.

52. 3 травня 2006 року Державна виконавча служба у м. Червонограді Львівської області (далі — державна виконавча служба) відкрила виконавче провадження.

53. 19 червня 2006 року державна виконавча служба оштрафувала директора шахти за невиконання рішення суду. Останній оскаржив відповідну постанову державної виконавчої служби.

54. 26 червня 2006 року директор поінформував державну виконавчу службу про те, що шахта не могла виконати рішення, вона не мала у своєму розпорядженні доступних житлових приміщень та не здійснювала будівництва житла, оскільки не отримала відповідних коштів з державного бюджету.

55. До сьогоднішнього дня рішення залишається невиконаним.

2. Провадження, ініційоване родиною Гаврилюк-Ваків

56. 23 липня 2002 року родина Гаврилюк-Ваків, як і родина Дубецьких-Найда, подала цивільний позов до суду першої інстанції, вимагаючи відселення за межі санітарно-захисної зони фабрики.

57. Потім фабрику було замінено на ЗАТ «Львівсистеменерго» і залучено як відповідача у справі.

58. Перше судове засідання було призначено на 29 вересня 2003 року. Наступні судові засідання були призначені на 6, 17 та 30 жовтня 2003 року та на 15 і 30 квітня, 18 травня, 18 та 21 червня 2004 року.

59. 21 червня 2004 року суд першої інстанції відхилив позов заявників. Зокрема суд зазначив, що хоча проект санітарно-захисної зони фабрики все ще узгоджувався, були наявні наукові дослідження, які виправдовували 300-метрову санітарно-захисну зону. Оскільки будинок позивачів знаходився поза її межами, відповідач не був зобов'язаний їх переселяти. Більш того, відповідач не мав коштів для надання заявникам нового житла. Суд визнав рішення, винесене у 1994 році щодо переселення заявників, невідповідним та не коментував наступних рішень з цього питання.

60. 20 липня 2004 року заявники подали апеляційну скаргу. Вони наполягали, зокрема, на тому, що законодавством передбачено, що фактична концентрація шкідливих речовин за межами санітарно-захисної зони повинна відповідати застосовним безпечним нормативам. У їх випадку фактичний рівень забруднення за межами зони перевищував такі нормативи, про що свідчила низка досліджень, які вказували на діяльність фабрики як на основне джерело забруднення. Більше того, рішення Сокальського виконавчого комітету від 1994 року не могло вважатися невідповідним, оскільки формально воно залишалося чинним.

61. 28 березня 2005 року апеляційний суд Львівської області залишив без змін рішення суду першої інстанції та погодився з його обґрунтуванням. У відповідь на доводи заявників щодо реального рівня забруднення у місці їхнього проживання суд зазначив, що присілок забезпечувався привізною водою і що у будь-якому випадку, хоча закон і передбачав покарання для забруднювачів, він не накладав на них загальне зобов'язання відселяти людей.

62. 23 квітня 2005 року заявники подали касаційну скаргу з питань права, посилаючись, в основному, на ті ж аргументи, що були в їхній попередній скарзі.

63. 17 вересня 2007 року апеляційний суд Хмельницької області відхилив касаційну скаргу заявників.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. Конституція України

64. У відповідних положеннях Конституції зазначено таке:

Стаття 16

«Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи — катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави».

Стаття 50

«Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди...»

B. Закон України «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» від 7 грудня 1990 року (втратив чинність 21 травня 1997 року)

65. Відповідно до статті 57 Закону приватні та державні підприємства відповідно до законодавства несуть відповідальність за невиконання рішень органів самоврядування (включно з виконавчими комітетами районних рад).

66. В наступних законодавчих актах стосовно місцевого самоврядування такий орган як виконавчий комітет районної ради не вказується.

C. Закон України «Про відходи» від 5 березня 1998 року

67. У відповідних положення Закону «Про відходи» зазначено:

Стаття 9. Суб'єкти права власності на відходи

«Держава є власником відходів, що утворюються на об'єктах державної власності. ...Від імені держави управління відходами, що є державною власністю, здійснюється Кабінетом Міністрів України...»

D. Закон України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу» від 23 червня 2005 року

68. Цей Закон впроваджував новий механізм виплати та погашення боргів підприємств за енергоносії. Він також запровадив реєстр

підприємств паливно-енергетичного комплексу, які беруть участь у процедурі погашення заборгованості. Перебування підприємства у цьому реєстрі призупиняє будь-які виконавчі провадження проти нього; національні суди також зобов'язані відхилити будь-які заяви щодо відкриття провадження щодо банкрутства або ліквідації такого підприємства.

Е. Наказ Міністерства охорони здоров'я № 173 від 19 червня 1996 року «Про затвердження Державних санітарних правил планування та забудови населених пунктів»

69. У відповідних положеннях наказу Міністерства охорони здоров'я зазначено:

«5.4. Промислові, сільськогосподарські та інші об'єкти, що є джерелами забруднення навколишнього середовища хімічними, фізичними та біологічними факторами, при неможливості створення безвідходних технологій повинні відокремлюватись від житлової забудови санітарно-захисними зонами.

...

На зовнішній межі санітарно-захисної зони, зверненої до житлової забудови, концентрації та рівні шкідливих факторів не повинні перевищувати їх гігієнічні нормативи (гранично допустимі концентрації, граничнодопустимі рівні)...

5.5

У тих випадках, коли розрахунками не підтверджується розмір нормативної санітарно-захисної зони або неможлива її організація в конкретних умовах, необхідно приймати рішення про зміну технології виробництва, що передбачає зниження викидів шкідливих речовин в атмосферу, його перепрофілювання чи закриття».

Додаток № 4. Санітарна класифікація підприємств, виробництв та споруд і розміри санітарно-захисних зон для них

«...

Санітарно-захисна зона у 500 метрів [повинна бути у таких підприємств]:

5. Породні відвали вугільних шахт, що експлуатуються; недіючі породні відвали висотою більше 30 метрів, що піддаються горінню; недіючі породні відвали висотою більше 50 метрів, що не схильні до горіння.

Санітарно-захисна зона 300 метрів [повинна бути у таких підприємств]:

...

5. ... збагачувальні фабрики з мокрим процесом збагачення.

6. ... недіючі породні відвали вугільних шахт (висотою менше 50 метрів), що не схильні до горіння».

ПРАВО

I. МЕЖІ СПРАВИ

70. 18 вересня 2009 року представник заявників проінформувала Суд про те, що пан Аркадій Гаврилюк помер. Далі вона звернулася з клопотанням про виключення його скарг з розгляду.

71. Суд вважає, що за відсутності спадкоємців, які висловлюють бажання підтримувати заяву від імені пана Аркадія Гаврилюка, у справі немає особливих обставин, що зачіпають повагу до прав людини, визначених Конвенцією, та що вимагають подальшого розгляду заяви *in fine* за пунктом 1 статті 37 Конвенції (див., наприклад, рішення у справі «Пухігова проти Росії» (*Pukhigova v. Russia*), заява № 15440/05, пп. 106–107, від 2 липня 2009 року, та рішення щодо прийнятності у справі «Горанда проти Румунії» (*Goranda v. Romania*), заява № 38090/03, від 25 травня 2010 року).

72. З огляду на вищевказане, слід вилучити скарги, подані паном Аркадієм Гаврилюком, зі списку справ.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

73. Заявники скаржились на те, що органи державної влади не змогли захистити їх житло, приватне та сімейне життя від надмірного забруднення двома державними промисловими підприємствами. Вони посилалися на статтю 8 Конвенції, у якій зазначено таке:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

A. Прийнятність

1. Позиції сторін

(a) Уряд

74. Уряд зауважив, що заява була непринятною *ratione temporis* в тій мірі, в якій вона стосується фактів, що мали місце до 11 вересня 1997 року — дати набрання Конвенцією чинності для України.

75. Далі Уряд стверджував, що члени родини Гаврилюк-Ваків не можуть стверджувати, що вони є жертвами будь-яких порушень статті 8, оскільки у 1959 році вони незаконно побудували свій будинок на землі, яка офіційно була передана їм лише через рік. Більше того,

порушуючи чинне на той час законодавство, ця родина ніколи не просила дозволу у керівництва шахти на побудову свого будинку на землі над шахтою. Оскільки родина Гаврилюк-Ваків свідомо побудувала свій будинок на землі, де велась промислова розробка, і, діючи таким чином, порушила застосовне законодавство, її члени не могли скаржитися на те, що держава не виконувала своїх зобов'язань щодо поваги до їхніх прав за статтею 8 в період їх проживання у цьому будинку. Таким чином, їхні скарги були неприйнятними *ratione personae*.

76. Уряд також стверджував, що скарги родини Гаврилюк-Ваків були явно необґрунтованими, оскільки їхня родина проживала поза межами визначених санітарно-захисних зон як шахти, так і фабрики, а її позов про переселення було відхилено компетентним судом в результаті змагального провадження. Тому заявники не подали обґрунтованої скарги за Конвенцією.

77. Насамкінець, Уряд стверджував, що жоден із заявників не вичерпав доступних національних засобів юридичного захисту. Зокрема, заявники ніколи не вимагали ані від шахти, ані від фабрики відшкодування шкоди, якої вони, як заявляється, зазнали через виробничу діяльність цих підприємств.

(b) Заявники

78. Заявники не погодились. Вони зазначили, що, хоча ситуація, на яку вони скаржились, почалась до набрання Конвенцією чинності для України, вона не змінилась після цього і триває й досі. Зокрема, рішення Сокальського виконавчого комітету про їх відселення не було скасовано і воно було чинним станом на дату набрання чинності Конвенцією. Таким чином, компетентні органи влади несли відповідальність за його невиконання, а також за невиконання постанови Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки щодо переселення заявників та рішення суду першої інстанції, винесеного на користь родини Дубецьких-Найда. Крім того, держава несе відповідальність за невиконання проектів санітарно-захисних зон шахти та фабрики, що призвело до погіршення екологічної ситуації в регіоні, де проживають заявники.

79. Далі заявники стверджували, що родина Гаврилюк-Ваків побудувала свій будинок законно на належним чином відведеній для цього землі, а у 1960 році їм було надано додаткову ділянку землі для садівництва. Твердження Уряду про те, що вони повинні були отримати дозвіл на будівництво будинку від керівництва шахти, не ґрунтується на законодавстві. Також на той час, коли Конвенція набрала чинності для України, їхній будинок був належним чином зареєстрований органами влади, про що свідчить свідоцтво на право власності, надане ними Суду.

80. Далі заявники стверджували, що той факт, що суд першої інстанції відхилив позов родини Гаврилюк-Ваків щодо переселення, не робить їх заяву явно необґрунтованою, враховуючи фактичний надмірний рівень забруднення навколо їхнього будинку. Відхиляючи їх позов про переселення, суди ґрунтувались на покращенні екологічного становища, що очікувався після виконання проекту санітарно-захисної зони фабрики. Оскільки проект не було реалізовано, страждання цієї групи заявників від надмірного забруднення продовжувались і, відповідно, їхня скарга не була явно необґрунтованою.

81. Зрештою заявники стверджували, що належним чином вичерпали усі національні засоби юридичного захисту, оскільки вони звернулися зі своїми скаргами до національних судів і послалися на екологічне забруднення, обґрунтовуючи свої вимоги щодо переселення.

2. Оцінка Суду

82. У тій мірі, в якій Уряд стверджував часткову неприйнятність заяви як такої, що лежить поза межами часової юрисдикції Суду, Суд вважає себе неповноважним *ratione temporis* розглядати дії та бездіяльність держави стосовно ситуації заявників до набрання Конвенцією чинності для України (11 вересня 1997 року). Однак він повноважний розглядати скарги заявників, які стосуються періоду після цієї дати (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Фадеева проти Росії» (*Fadeyeva v. Russia*), заява № 55723/00, п. 82, ECHR 2005-IV).

83. Стосовно тверджень Уряду про те, що скарги, подані родиною Гаврилюк-Ваків, є несумісними з вимогою Конвенції *ratione personae*, Суд зазначає, що стаття 8 Конвенції застосовується незалежно від того, чи законно був побудований або зайнятий будинок заявника (див., серед багатьох інших судових рішень, рішення у справі «Прокопович проти Росії» (*Prokorovich v. Russia*), заява № 58255/00, п. 36, ECHR 2004-XI (витяги)). Більше того, незалежно від того, був відповідний будинок законно побудований чи був узаконений після того, як родина поселилася у ньому, станом на 11 вересня 1997 року, коли Конвенція набрала чинності для України, родина Гаврилюк-Ваків займала його законно. Цей факт сторонами не оспорується. З огляду на вказане вище, заперечення Уряду повинно бути відхилено.

84. Щодо тверджень Уряду про те, що скарги родини Гаврилюк-Ваків були явно необґрунтованими, оскільки їхній позов щодо переселення був відхилений у рамках національного провадження, Суд погоджується з тим, що він не може замінювати рішення національних судів своїми і його повноваження щодо аналізу дотримання національного законодавства

є обмеженими (див., серед багатьох інших судових рішень, рішення у справі «Сливенко проти Латвії» (Slivenko v. Latvia) [ВП], заява № 48321/99, п. 105, ECHR 2003-X, та рішення у справі «Пауліч проти Хорватії» (Paulić v. Croatia), заява № 3572/06, п. 39, від 22 жовтня 2009 року). Однак функцією Суду є здійснення оцінки обґрунтування, наданого національними судами, з точки зору Конвенції (див. рішення у справі «Сливенко проти Латвії» (Slivenko v. Latvia), що наводилось вище). Більше того, Суд зазначає, що скарга родини Гаврилюк-Ваків не обмежується стверджуваною несправедливістю рішень, якими було відхилено їхній позов про переселення. Вона стосується загальної неспроможності держави виправити ситуацію, в якій вони страждали від негативного впливу забруднення у цій місцевості. Таким чином, заперечення Уряду має бути відхилено.

85. Насамкінець, стосовно заперечення Уряду щодо невичерпання національних засобів захисту Суд зазначає, що Уряд не надав жодних прикладів національної судової практики, де б у ситуації, подібній до ситуації заявників, позов особи до промислового підприємства, що забруднює навколишнє середовище, було б задоволено. Більше того, обидві родини заявників у цій справі вирішили вичерпати національні засоби захисту стосовно їх вимоги щодо переселення з цієї місцевості, що постійно зазнавала забруднення. Одна родина отримала рішення щодо переселення, яке, однак, лишається невиконаним, оскільки шахта-боржник не має на це бюджетних коштів, а позов іншої родини було відхилено на підставі того, що вони проживали за межами встановленої санітарно-захисної зони. З огляду на вищевказане Суд має сумніви стосовно шансів на успіх заявників в провадженні щодо відшкодування.

86. Однак, навіть припускаючи, що таке відшкодування могло б бути їм присуджене за забруднення в минулому та виплачене в належний час, Суд зазначає, що заявники скаржаться на забруднення, що триває і скорочення якого у майбутньому вимагає певного системного вирішення. Не зрозуміло, як компенсаторний засіб, запропонований Урядом, стосувався б цього питання. У цьому зв'язку Суд відхиляє зауваження щодо невичерпання засобів захисту.

87. Насамкінець, Суд зазначає, що заява порушує серйозні питання факту і права за Конвенцією, визначення яких вимагає розгляду справи по суті. Таким чином, заява не може бути оголошена явно необґрунтованою у значенні пункту 3 (а) статті 35 Конвенції. Ніяких інших підстав для оголошення її неприйнятною також встановлено не було. Тому Суд оголошує заяву прийнятною.

В. Суть

1. Застосовність статті 8 Конвенції

(а) Позичії сторін

(і) Заявники

88. Заявники стверджували, що вони страждали від серйозного втручання держави у їх права, гарантовані статтею 8 Конвенції, в зв'язку з забрудненням навколишнього середовища, причиненого шахтою та фабрикою, що належать державі (зокрема, їх породними відвалами), а також в зв'язку з неспроможністю держави дотриматись своїх позитивних зобов'язань щодо регулювання шкідливої промислової діяльності.

89. Далі заявники зазначили, що вони збудували свої теперішні будинки законно і до того, як їм могло стати відомо, що ця територія буде входити до нормативно встановленої промислової санітарно-захисної зони та буде екологічно небезпечною.

90. Потім заявники стверджували, що проект Уряду, що затверджував 300-метрову санітарно-захисну зону, був спірним, оскільки експлуатація породного відвалу вимагала 500-метрової санітарно-захисної зони. Проект, про який йдеться, не був погоджений Головним державним санітарним лікарем України, доки в ньому не було передбачено заходів для зменшення висоти породного відвалу до 50 метрів та його гідроізоляції, що досі не було зроблено. Отже, заявники вважають, що вони продовжують проживати у санітарно-захисній зоні породного відвалу, визначеній з наукової точки зору.

91. Далі заявники стверджували, що не лише їх будинки розташовувались в межах зони, офіційно визнаної законодавством неприйнятною для проживання, але й були суттєві докази того, що фактичні рівні забруднення повітря, води та ґрунту поблизу їхніх будинків були небезпечними та такими, що могли підвищити схильність заявників до пов'язаних із забрудненням захворювань. У цьому зв'язку вони посилалися на різноманітні урядові та неурядові дослідження, про які зазначається у пунктах 13–23 вище.

92. Крім того, заявники зазначили, що інші ризики полягали у затопленні прилеглих територій та просіданні ґрунтів, спричинених вуглеводобувною діяльністю. Вони стверджували, що через велику кількість утворених в процесі вуглеводобувної діяльності підземних пустот ці ризики залишатимуться, навіть якщо вуглеводобувну діяльність буде припинено.

93. У той же час, заявники не могли переселитися без підтримки держави, оскільки через промислове забруднення попиту на нерухоме майно у їхньому присілку не було і вони не могли знайти інших джерел фінансування для переселення.

94. Врешті, заявники зазначили, що, протягом багатьох років і на сьогоднішній день залишаючись власником її породного відвалу, а також власником шахти, держава була повністю інформована та відповідальна за шкоду, спричинену їх щоденною виробничою діяльністю, що тривала протягом значного періоду часу. Тому вона несла відповідальність за статтею 8 Конвенції в контексті вжиття належних заходів для полегшення тягаря, що несли заявники.

(ii) Уряд

95. Уряд не оспорував, що він мав зобов'язання за Конвенцією вирішувати екологічні проблеми, пов'язані з діяльністю шахти та фабрики.

96. З іншого боку, Уряд заперечив проти позиції заявників щодо шкоди, якої вони зазнали внаслідок стверджуваного забруднення. Зокрема, Уряд зазначив, що рівень забруднення, який утворився внаслідок діяльності фабрики, взагалі був безпечним за межами 300-метрової санітарно-захисної зони, що підтверджувалось багатьма дослідженнями. З огляду на ці дослідження 300-метрова санітарно-захисна зона навколо фабрики була погоджена відповідними органами державної влади у 2005 році. Будинки заявників, що знаходяться у 430 та 420 метрах від фабрики, були, відповідно, у безпеці незалежно від того, чи був офіційно впроваджений проект чи ні. Хоча в деяких випадках можливо й мали місце збільшені викиди, вони відразу ж відслідковувались і в належний час вживались заходи для їх зменшення, про що свідчать, наприклад, стягнення, накладені на керівництво фабрики (див. пункти 32 та 35 вище).

97. Далі Уряд зазначив, що, хоча родина Дубецьких-Найда й проживала в межах санітарно-захисної зони породного відвалу шахти, вона, як і родина Гаврилук-Ваків, яка проживала за межами санітарно-захисної зони як фабрики, так і шахти, не змогла обґрунтувати будь-яку реальну шкоду, якої вона зазнала внаслідок мешкання поблизу обох промислових підприємств.

98. Стосовно тверджень заявників щодо хронічних захворювань, на які страждають деякі з них, такі захворювання також можуть бути пов'язані з їх трудовою діяльністю та іншими факторами.

99. Щодо просідання ґрунтів та затоплення Уряд посилався на геологічні дослідження, які визначили, що гірська місцевість, в якій проживали заявники, має водоносні горизонти піску під поверхнею, які мають здатність до плавучості. Ґрунтуючись на цих дослідженнях, Уряд стверджував, що поза розумним сумнівом не може бути доведено, що ґрунти просіли в результаті вуглевидобувної діяльності, а не в результаті природних геологічних процесів.

100. Стосовно скарг заявників на якість води Уряд зазначив, що різноманітні дослідження, включно з дослідженням ДП «Західукргео-

логія» (див. пункт 15 вище), науково довели, що хімічний склад та чистота ґрунтових вод в регіоні була природно не придатною для використання у домашньому господарстві, за винятком випадків, коли свердловина пробурювалась значно глибше, ніж це було зроблено у домашніх господарствах заявників. Крім того, колодязі заявників не були оснащені необхідними фільтрами та трубами. Більше того, заявників забезпечували привізною водою. Нарешті, не в 2009 році, як стверджували заявники (див. пункт 25 вище), а в 2007 році в присілку було введено в експлуатацію централізований водопровід.

101. Що стосується рішень органів влади про переселення заявників, то вони були спрямовані на попередження, а не на усунення ситуації. Рішення, винесене Сокальським виконавчим комітетом, до 1997 року втратило свою чинність внаслідок зміни економічних обставин. Рішення, що розглядається, було винесено, коли очікувалось розширення фабрики, що потребувало встановлення навколо неї 500-метрової санітарно-захисної зони. Якби таку зону було встановлено, будинки заявників знаходилися б у її межах, що призвело б до застосовності до них положень закону, які вимагали їхнього відселення незалежно від реального рівня забруднення. Однак станом на 1997 рік стало зрозуміло, що розширення санітарно-захисної зони не потрібне, і рішення від 1994 року автоматично втратило чинність.

102. Більше того, у 1995 році Сокальський виконавчий комітет змінив своє рішення про переселення. За клопотаннями жителів, які підлягали переселенню, виконавчий комітет постановив, що не було необхідності зносити їх колишні будинки, які вони могли використовувати з метою відпочинку та садівництва. Кілька сімей, яким виділили житло у 2000–2003 роках, оскільки вони проживали в межах 300-метрової санітарно-захисної зони, насправді продовжували використовувати свої колишні будинки протягом тривалого періоду часу та відмовлялись їх залишати.

103. На думку Уряду, цей факт свідчив про те, що вимоги заявників про переселення насправді ґрунтувались не на реальних рівнях забруднення. Висновку про те, що переселення родини Гаврилюк-Ваків не було необхідним, так само обґрунтовано дійшли й національні суди. Що стосується родини Дубецьких-Найда, зобов'язання їх переселити ґрунтувалось на положеннях законодавства та не мало стосунку до будь-якої оцінки реальної чи потенціальної шкоди. У будь-якому випадку обидві родини могли вільно звернутися до органів державної влади з вимогою включити їх до списку тих, хто потребує соціального житла, чого вони ніколи не зробили.

104. Загалом, заявники не довели, що виробнича діяльність як шахти, так і фабрики порушила їхні права в тій мірі, яка призвела б до відповідальності держави за статтею 8 Конвенції.

(b) Оцінка Суду

(i) Практика Суду

105. Посилаючись на свою судову практику, Суд зазначає, що ні стаття 8, ні будь-які інші положення Конвенції не гарантують права на охорону природного екологічного середовища як такого (див. рішення у справі «Кіртатос проти Греції» (*Kyrtatos v. Greece*), заява № 41666/98, пункт 52, ECHR 2003-VI). Також жодного питання не виникне, якщо оскаржувана шкода є незначною у порівнянні з небезпекою навколишнього середовища, притаманною життю в кожному сучасному місті. Однак, може мати місце небезпідставна скарга за статтею 8 там, де екологічна небезпека досягає такого серйозного рівня, що призводить до суттєвого перешкодження здатності заявника користуватися своїм житлом, мати приватне чи сімейне життя. Оцінка такого мінімального рівня є відносною і залежить від усіх обставин справи, таких як інтенсивність та тривалість шкідливого впливу та його фізичний чи психологічний вплив на здоров'я або якість життя особи (див., з-поміж інших джерел, рішення у справі «Фадеева проти Росії» (*Fadeyeva v. Russia*), згадане вище, пункти 68–69).

106. Немає сумніву, що промислове забруднення може негативно вплинути на здоров'я суспільства в цілому і погіршувати якість життя особи, проте часто неможливо визначити у кількісному вираженні його вплив у кожному окремому випадку. Що стосується, наприклад, погіршення здоров'я, то важко вирізнити вплив екологічних ризиків від впливу інших відповідних факторів, таких як вік, професія або особистий спосіб життя. «Якість життя», в свою чергу, є суб'єктивною характеристикою, яка тяжко піддається точному визначенню (див. рішення у справі «Ледяєва та інші проти Росії» (*Ledyayeva and Others v. Russia*), заяви №№ 53157/99, 53247/99, 53695/00 та 56850/00, пункт 90, від 26 жовтня 2006 року).

107. Беручи до уваги труднощі доведення, Суд головним чином розглядатиме висновки національних судів та інших компетентних органів для встановлення фактичних обставин справи (див. рішення у справі «Баклі проти Сполученого Королівства» (*Buckley v. the United Kingdom*) від 25 вересня 1996 року, *Reports of Judgments and Decisions 1996-IV*, сторінки 1291–93, пункти 74–77). Як базу для аналізу Суд може, наприклад, використовувати положення національного законодавства, що визначають небезпечні рівні забруднення (див., з-поміж інших джерел, рішення у справі «Фадеева проти Росії» (*Fadeyeva v. Russia*), згадане вище, пункт 87), та екологічні дослідження, здійснені компетентними органами (див. рішення у справі «Ташкін та інші проти Туреччини» (*Taskin and Others v. Turkey*), пункти 113 та 120, № 46117/99, ECHR 2004-X). Особливу увагу Суд приділятиме окремим рішенням, винесеним органами

влади щодо конкретної ситуації заявника; таких як зобов'язання позбавити підприємство-забруднювача дозволу на виробничу діяльність (див. рішення у справі «Ташкін та інші проти Туреччини» (Taskin and Others v. Turkey), згадане вище, пункт 112) або відселити мешканця із забрудненої території (див. рішення у справі «Фадеева проти Росії» (Fadeyeva v. Russia), згадане вище, пункт 86). Однак Суд не може сліпо покладатися на рішення національних органів влади, особливо коли вони явно несумісні або суперечать одне одному. У такій ситуації Суд повинен оцінювати докази у їх цілісності (див. рішення у справі «Ледяева та інші проти Росії» (Ledyayeva and Others v. Russia), згадане вище, пункт 90). Іншими джерелами доказів для розгляду на додаток до викладеного заявником перебігу подій будуть, наприклад, його медичні довідки (див. рішення щодо прийнятності у справі «Ларс та Астрід Фегерськьольд проти Швеції» (Lars and Astrid Fagerskiold v. Sweden), заява № 37664/04, від 26 лютого 2008 року), а також відповідні звіти, заяви або дослідження, здійснені приватними установами (див. рішення у справі «Фадеева проти Росії» (Fadeyeva v. Russia), згадане вище, пункт 85).

108. Крім того, з метою визначення того, чи несе держава відповідальність за статтею 8 Конвенції, Суд повинен визначити, чи була ситуація результатом раптового та несподіваного повороту подій або, навпаки, існувала давно і була добре відома державним органам влади (див. рішення «Фадеева проти Росії» (Fadeyeva v. Russia), згадане вище, пункти 90–91); чи була держава або чи мала вона бути обізнаною, що небезпека або шкідливий вплив зачіпали приватне життя заявника (див. рішення у справі «Лопес Остра проти Іспанії» (Lopez Ostra v. Spain) від 9 грудня 1994 року, пункти 52–53, Series A по. 303 C), і до якої міри заявник сприяв створенню цієї ситуації для себе і був в стані виправити її без надмірних витрат (див. рішення у справі «Ледяева та інші проти Росії» (Ledyayeva and Others v. Russia), згадане вище, пункт 97).

(ii) Оцінка фактів справи

109. Суд повторює, що ця справа стосується твердження заявників про негативний вплив на їх права за статтею 8 у зв'язку з промисловим забрудненням, яке спричинили два державних підприємства — вуглевидобувна шахта «Візейська» та Червоноградська вуглезбагачувальна фабрика (зокрема, її породний відвал висотою 60 метрів).

110. Твердження заявників стосуються, в першу чергу, погіршення їх здоров'я через забруднення води, повітря та ґрунту токсичними речовинами, концентрація яких перевищує граничні норми. Крім того, ці твердження також стосуються погіршення якості життя з огляду на шкоду, завдану будинкам просіданням ґрунтів, та постійними труднощами

у доступі до чистої води, що негативно впливало на щоденне життя заявників та на стосунки між членами родини.

111. В оцінці того, до якої міри забруднення, щодо якого скаржаться, впливало на здоров'я заявників, Суд погоджується з Урядом, що немає доказів, які б дозволили встановити у цій справі шкоду, яку можна визначити у кількісному вираженні. Однак Суд вважає, що проживання в місцевості, забруднення якої явно перевищує безпечні нормативи, наражало заявників на підвищений ризик для здоров'я.

112. Стосовно якості життя заявників Суд звертає увагу на надані заявниками фотографії води та їх точку зору щодо щоденного життя та спілкування (див. пункти 24–30 вище), які явно зазнали впливу через екологічні фактори.

113. Суд зазначає, що, як це було зазначено Урядом, у справі заявників різні природні фактори можуть впливати на якість води та спричинити просідання ґрунтів (див., наприклад, пункт 21 вище). Більше того, видається, що на цей час питання доступу до чистої води уже вирішено нещодавнім впровадженням централізованого водопроводу. У той же час справа містить достатньо доказів того, що виробнича діяльність шахти та фабрики (зокрема, їх породні відвали), принаймні певною мірою, сприяли вищезазначеним проблемам протягом багатьох років.

114. Ця міра не видається зовсім незначною, зокрема, оскільки згідно національного законодавства житлові будинки не можуть знаходитись в межах санітарно-захисних зон шахт та породних відвалів, які а priori вважаються екологічно небезпечними. Видається, що відповідно до Державних санітарних правил «безпечна відстань» від породного відвалу, висота якого перевищує 50 метрів, становить 500 метрів (див. пункт 69 вище). Будинок родини Дубецьких-Найда розташований на відстані 100 метрів від породного відвалу шахти і на відстані 430 метрів від породного відвалу фабрики. Будинок родини Гаврилюк-Ваків, в свою чергу, знаходиться на відстані 420 метрів від породного відвалу фабрики.

115. Погоджуючись з Урядом стосовно того, що встановлені нормативи не обов'язково відображають реальні рівні забруднення, якого зазнавали заявники, Суд зазначає, що у цій справі заявники надали значну кількість даних на доказ того, що неодноразово була зареєстрована фактична надмірність забруднюючих речовин в межах цих відстаней від виробничих підприємств, що розглядаються (див. пункти 17–18 та 22–23 вище).

116. При вирішенні питання, чи була шкода (або ризик шкоди), якої зазнали заявники у цій справі, такою, що робить застосовними гарантії статті 8, Суд також бере до уваги той факт, що в різні періоди органи влади розглядали питання переселення заявників. Необхідність переселення

родини Дубецьких-Найда було нарешті підтверджено остаточним рішенням, винесеним судом першої інстанції 26 грудня 2005 року.

117. Стосовно родини Гаврилюк-Ваків 21 червня 2004 року той же суд вирішив, що немає необхідності у їх переселенні. Однак, у своїх висновках судові органи спиралися на припущення, що фабрика незабаром впровадить заходи, передбачені у проекті санітарно-захисної зони. Ці заходи включали гідроізоляцію породного відвалу та зменшення його висоти до 50 метрів (у випадку чого, як зазначали заявники, за національним законодавством навколо породного відвалу встановлювалася б 300-метрова санітарно-захисна зона). Відповідно до матеріалів справи ці заходи так і не було впроваджено.

118. Таким чином, видається, що протягом періоду, що перевищує дванадцять років з моменту набрання Конвенцією чинності для України, заявники постійно проживали на території, яка як згідно з законодавчими положеннями, так і згідно з експериментальними дослідженнями була небезпечною для мешкання через забруднення води і повітря та просідання ґрунтів, що було результатом виробничої діяльності двох державних промислових підприємств.

119. За цих обставин Суд вважає, що шкідливий екологічний вплив, що оскаржується, досяг того серйозного рівня небезпечності, який необхідний для того, щоб скарга підпадала під дію статті 8 Конвенції.

120. Досліджуючи те, в якій мірі держава мала перед заявниками зобов'язання за цим положенням, Суд повторює, що ця справа стосується забруднення, спричиненого щоденною виробничою діяльністю державної шахти «Візейська» та Червоноградської вуглезбагачувальної фабрики, яка належала державі щонайменше до 2007 року; її породний відвал залишається у власності держави досьогодні. Держава мала б бути і насправді була повністю обізнана щодо екологічного впливу, що здійснювала діяльність цих підприємств, оскільки це були єдині великі промислові підприємства поблизу домашніх господарств заявників.

121. Далі Суд зазначає, що заявники побудували свої теперішні будинки до того, як підприємства було введено в експлуатацію, і задовго до того, коли можна було визначити фактичний вплив їх діяльності на навколишнє середовище.

122. Суд також зауважує, що, як зазначив Уряд, в принципі, заявники є вільними переїхати в якесь інше місце. Однак, з огляду на підтвержені аргументи заявників стосовно відсутності попиту на їх будинки, що знаходяться поблизу головних промислових підприємств-забруднювачів, Суд доходить висновку, що виправити ситуацію заявників без підтримки держави може бути складним завданням. Більше того, Суд вважає, що заявники обґрунтовано поклалися на державу, якій належали обидва

підприємства-забруднювачі, у питанні підтримки їх переселення, оскільки це їм було обіцяно ще а 1994 році. Стосовно аргументу Уряду про те, що заявники могли б звернутися з вимогою про надання їм соціального житла, на думку Суду, Уряд не надав належних доказів того, що загальна вимога такого роду могла б бути більш ефективною, ніж інші спроби заявників отримати державне житло, особливо з огляду на той факт, що єдиною формальною підставою для їх вимоги переселення було забруднення навколишнього середовища.

123. На думку Суду, поєднання всіх цих факторів демонструє достатньо сильний зв'язок між забруднюючими викидами та державою, щоб постало питання відповідальності держави за статтею 8 Конвенції.

124. Залишається визначити, чи дотримала держава, забезпечуючи права заявників, справедливий баланс між конкуруючими інтересами заявників і суспільства загалом, як цього вимагає пункт 2 статті 8.

2. Виправдання за пунктом 2 статті 8 Конвенції

(а) *Позиції сторін*

(i) *Заявники*

125. Заявники стверджували, що держава, вирішуючи їх екологічні проблеми, не дотримала справедливого балансу між їхніми інтересами та інтересами суспільства.

126. Зокрема, протягом більш ніж дванадцяти років з моменту набрання Конвенцією чинності для України органи влади не змогли ані взяти під контроль рівні забруднення, ані переселити заявників до безпечнішої місцевості.

127. Хоча в різний час було вжито певних заходів для полегшення труднощів заявників, вони не були послідовними та достатніми для того, щоб змінити загальну ситуацію заявників, а також вживались із недопустимими затримками.

128. Зокрема, лише у 2009 році присілок було забезпечено централізованим водопроводом. До того часу питна вода, яка взагалі була недоступною до 2003 року, привозилась у невеликих кількостях вантажівками та тракторами з нерегулярними інтервалами взимку, іноді тривалістю в кілька місяців. Кілька разів державні органи намагалися покарати керівництво шахти та фабрики за незабезпечення безпечніших рівнів забруднення, але ці покарання були незначними або залишались невиконаними (наприклад, постанова про зупинення виробничої діяльності шахти) і це не призвело до наступних позитивних змін ситуації.

129. Далі заявники зауважили, що стосовно їх переселення рішення від 1994 року у цій частині ніколи офіційно не скасовувалось, залишалось чинним і було підтверджено Державною комісією з питань техногенно-

екологічної безпеки. Наступні судові рішення, що ігнорували його, були, відповідно, незаконними. Більше того, вирішуючи, що заявники більше не житимуть у межах санітарно-захисної зони фабрики, судові органи влади поклалися на її майбутній проект санітарно-захисної зони, що передбачав вжиття низки заходів з метою забезпечення дійсно безпечного проживання поза 300-метровою зоною, включно зі зменшення висоти породного відвалу до 50 метрів та його гідроізоляції. Однак, оскільки заходів проекту не було вжито, заявники продовжують проживати в екологічно небезпечній місцевості.

130. Більше того, будинок родини Дубецьких-Найда також знаходився в межах санітарно-захисної зони шахти, що було підтверджено судовими органами у їх остаточному та обов'язковому рішенні від 26 грудня 2005 року, яке зобов'язувало переселити цю родину.

131. Крім того, мали місце значні затримки розгляду вимог заявників національними судовими органами. Багато разів суд першої інстанції не інформував заявників про дати судових засідань у справі або необгрунтовано відкладав їх через відсутність відповідача.

132. Нарешті, хоча родина Дубецьких-Найда й змогла отримати рішення про відселення, його ефективність була зведена нанівець, оскільки наразі протягом близько п'яти років воно не виконується. Перспективи його виконання у передбачуваному майбутньому є малоімовірними з огляду, зокрема, на набрання чинності Законом України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу», який унеможливує стягнення боргу з шахти «Візейська».

133. Загалом, заявники зазначили, що державні органи влади не діяли сумлінно і своєчасно при вирішенні їх проблем, спричинених забрудненням від діяльності шахти та фабрики.

(ii) Уряд

134. Уряд не погодився. Він зазначив, що зробив все від нього залежне для того, щоб люди, які проживають поблизу шахти та фабрики, промислове виробництво яких було, як відомо, пов'язане з певними екологічними ризиками, зазнавали найменшого впливу від таких ризиків.

135. Зокрема, держава впровадила нормативно-правове регулювання для діяльності промислових підприємств — забруднювачів навколишнього середовища, включно зі встановленням безпечних рівнів для викидів забруднюючих речовин та санітарно-захисних зон. Вона здійснювала постійний нагляд за дотриманням шахтою та фабрикою безпечних норм забруднення та у випадку недотримання цих норм негайно накладала стягнення на керівництво та вирішувала проблеми. У результаті

цього на відстані 300 метрів від фабрики рівні забруднення були фактично в межах, що офіційно визнані безпечними. Цей факт, підтверджений ретельним дослідницьким моніторингом, дозволив науково обґрунтувати проект 300-метрової санітарно-захисної зони навколо фабрики. Проект для шахти теж було розроблено, однак, з огляду на фактичну ліквідацію шахти не було необхідності погоджувати або впроваджувати його.

136. Стосовно вимог заявників щодо переселення Уряд зауважив, що жодна з родин в дійсності не зазнавала шкоди або ризику шкоди від забруднення, що вимагали б їх переселення. Що стосується постанови від 1994 року, яка втратила чинність до 1997 року з огляду на економічні труднощі, що призвели до скорочення виробництва фабрики замість очікуваного зростання, то ніколи за весь період з моменту набрання Конвенцією чинності для України та до сьогоднішнього дня держава не несла відповідальності за переселення родини Гаврилюк-Ваків, оскільки ця сім'я жила поза межами обох санітарно-захисних зон.

137. Стосовно родини Дубецьких-Найда держава була зобов'язана на визначених судом першої інстанції підставах переселити її згідно з рішенням від 26 грудня 2005 року. Хоча зобов'язання держави виконати це рішення ніколи не оспорювалися, затримки у його виконанні мали місце в зв'язку з важкими фінансовими проблемами як шахти-боржника, так і вугледобувного сектору в цілому. Шахта була неприбутковою та заборгувала значні суми різним кредиторам, включаючи заборгованість по заробітній платі своїм співробітникам. Вона не могла виплатити свої борги і підлягала ліквідації. Намагаючись знайти вирішення для загальнодержавної критичної ситуації у вугільному та енергетичному секторах держава була вимушена прийняти Закон «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу», який призупиняв виплату боргів підприємствами цієї галузі або реструктуризовував їх. Хоча незрозуміло, коли було б виконано рішення, але кошти шукались і забезпечення родини житлом було включено в список заходів, передбачених у ході ліквідації підприємства.

138. У будь-якому випадку обом родинам заявників було забезпечено судовий розгляд їхніх скарг щодо переселення. Що стосується скарг заявників, що судове провадження було тривалим, затримки мали місце у зв'язку із складністю предмета та пошуком незаперечних доказів, необхідних для обґрунтування вмотивованого та справедливого рішення. Крім того, інколи розгляд справи переносився у зв'язку з неявками заявників.

139. Загалом, держава, яка зіткнулась зі складним завданням дотримання балансу між екологічними та економічними проблемами, що стосувались діяльності шахти та фабрики, належним чином розглянула інтереси заявників та суспільства при їх вирішенні.

(b) Оцінка Суду

(i) Практика Суду

140. Суд повторює, що принципи, які застосовуються до оцінки відповідальності держави за статтею 8 Конвенції в екологічних справах, загалом схожі незалежно від того, чи розглядається справа з точки зору прямого втручання чи позитивного обов'язку регулювати приватну діяльність (див. рішення у справі «Хеттон та інші проти Сполученого Королівства» (*Hatton and Others v. the United Kingdom*) [ВП], заява № 36022/97, пункт 98, ECHR 2003-VIII, та рішення у справі «Фадеева проти Росії» (*Fadeyeva v. Russia*), згадане вище, пункти 89 та 94).

141. У справах, що стосуються екологічних питань, державі мають надаватися широкі межі розсуду та можливість вибору між різними способами та засобами дотримання своїх зобов'язань. Основне питання Суду полягає в тому, чи вдалось державі дотримати справедливого балансу між конкуруючими інтересами осіб, що зазнали впливу, та суспільства в цілому (див. рішення у справі «Хеттон та інші проти Сполученого Королівства» (*Hatton and Others v. the United Kingdom*), згадане вище, пункти 100, 119 та 123). При здійсненні такої оцінки у контексті конкретної справи повинні аналізуватися всі фактори, включно з національними правовими питаннями (див. там же пункт 120, а також рішення у справі «Фадеева проти Росії» (*Fadeyeva v. Russia*), згадане вище, пункти 96–97).

142. Коли скарги стосуються політики держави щодо промислових підприємств-забруднювачів, як у цій справі, Суд може розглянути суть відповідних рішень та дійти висновку, що мала місце явна помилка. Однак, складність питань, що стосуються екологічної політики, призводить до того, що роль Суду головним чином є субсидіарною. В першу чергу він повинен визначити, чи був процес прийняття рішення справедливим, і лише за виняткових обставин він може перейти цю межу та переглянути матеріально-правові висновки національних органів влади (див. рішення у справі «Фадеева проти Росії» (*Fadeyeva v. Russia*), згадане вище, пункт 105).

143. Досконально вивчаючи процедури, що розглядаються, Суд розгляне, чи здійснили органи влади достатні дослідження, щоб оцінити ризик потенційно небезпечної діяльності (див. рішення у справі «Хеттон та інші проти Сполученого Королівства» (*Hatton and Others v. the United Kingdom*), згадане вище, пункт 128, та рішення у справі «Джакомеллі проти Італії» (*Giacomelli v. Italy*), заява № 59909/00, пункт 86, ECHR 2006-XII), чи розробили вони адекватну політику *vis-e-vis* підприємств-забруднювачів на підставі доступної інформації, та чи було вжито всіх необхідних заходів для своєчасної реалізації цієї політики (див. рішення у справі «Ледяєва та інші проти Росії» (*Ledyayeva and Others v. Russia*), згадане вище,

пункт 104, та рішення у справі «Джакомеллі проти Італії» (Giacomelli v. Italy), згадане вище, пункти 92–93, ECHR 2006-...). Суд також дослідить, в якій мірі особи, яких торкнулася ця політика, могли впливати на процес винесення рішення, включно з доступом до відповідної інформації та можливості дієво оскаржувати рішення органів влади (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Герра та інші проти Італії» (Guerra and Others v. Italy), від 19 лютого 1998 року, Reports 1998-I, сторінка 228, пункт 60, рішення у справі «Хеттон та інші проти Сполученого Королівства» (Hatton and Others v. the United Kingdom), згадане вище, пункт 127, та рішення у справі «Ташкін та інші проти Туреччини» (Taskin and Others v. Turkey), згадане вище, пункт 119).

144. Оскільки призначення Конвенції захищати реальні права людини, а не ілюзорні, справедливий баланс між різними інтересами, що розглядаються, може бути порушено не тільки тоді, коли відсутні положення для захисту гарантованих прав, а й коли їх не дотримуються належним чином (див. рішення у справі «Морено Гомес проти Іспанії» (Moreno Gomez v. Spain), заява № 4143/02, пункти 56 та 61, ECHR 2004-X). Процедурні гарантії, доступні заявнику, можуть бути визнані недієвими, а держава — відповідальною за Конвенцією, якщо процедура прийняття рішень є необґрунтовано тривалою або якщо прийняте рішення в результаті протягом значного періоду залишається невиконаним (див. рішення у справі «Ташкін та інші проти Туреччини» (Taskin and Others v. Turkey), згадане вище, пункти 124–125).

145. Загалом, держава, використовуючи детальні та точні дані, повинна виправдати ситуацію, коли окремі особи несуть тяжкий тягар від імені решти суспільства (див. рішення у справі «Фадеева проти Росії» (Fadeyeva v. Russia), згадане вище, пункт 128).

(ii) Оцінка фактів цієї справи

146. Суд зазначає, що органи влади розглядали та спланували низку заходів, спрямованих на мінімізацію шкідливого впливу виробничої діяльності шахти та фабрики на господарства заявників. Необхідно зазначити, що якість нормативно-правових положень стосовно промислового забруднення не оспорується сторонами у цій справі. Далі, як стверджував Уряд, органи влади весь час здійснювали нагляд за реальними рівнями забруднення та розробляли різні заходи для їх мінімізації, включно із накладенням стягнень на керівництво шахти та фабрики та в кінцевому підсумку розробкою проекту санітарно-захисної зони фабрики. Крім того, заявникам пообіцяли відшкодувати шкоду, якої вони зазнали через просідання ґрунтів, а також за державні кошти поставлялась вода. Централізований водопровід було побудовано не пізніше 2009 року, що повинно було полегшити тягар заявників, пов'язаний з доступом до питної води, —

основне питання, що порушувалось у цій заяві. Нарешті, як вже згадувалось вище, органи влади багато разів розглядали питання переселення заявників як спосіб ефективного вирішення їх екологічних труднощів.

147. Незважаючи на спроби, більше дванадцяти років державні органи влади не змогли ефективно вирішити особисту ситуацію заявників, яка протягом цього періоду залишалась практично однаковою.

148. Зазначається, що станом на дату набрання Конвенцією чинності (11 вересня 1997 року) заявники проживали поблизу двох головних промислових підприємств-забруднювачів, які негативно і суттєво впливали на їх повсякденне життя. Видається, що з метою виконання своїх зобов'язань за Конвенцією державні органи влади, до сфери діяльності яких належали ці підприємства-забруднювачі, розглядали два варіанти здійснення своєї політики відносно ситуації заявників — або сприяти їх переселенню на безпечнішу територію, або якимось чином зменшити вплив забруднення.

149. Ще у 1994 році, до набрання Конвенцією чинності, Сокальський виконавчий комітет обрав переселення. Проте, у наступний період Уряд не діяв із належною швидкістю та послідовністю та не забезпечив необхідних ресурсів для виконання цього рішення. Хоча відповідно до зауважень Уряду рішення від 1994 року втратило свою чинність до 1997 року в зв'язку із зменшенням виробничої діяльності фабрики, заявників ніколи офіційно про це не інформували, вже не кажучи про положення законодавства, на підставі яких рішення, що розглядається, могло б автоматично втратити свою чинність, особливо за відсутності нового проекту санітарно-захисної зони. Більше того, видається, що в квітні 2000 року рішення від 1994 року було підтримано рішенням Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки, відповідно до якого необхідно було звернутись за державним фінансуванням для переселення вісімнадцяти сімей з території санітарно-захисної зони фабрики. Хоча прізвища цих сімей не були перераховані, але їх кількість — вісімнадцять — залишалась такою ж, як і в рішенні від 1994 року. Тому Суд вважає, що заявники могли обґрунтовано очікувати, що вони серед цих сімей. Лише 21 червня 2004 року для родини Гаврилюк-Ваків і 26 грудня 2005 року для родини Дубецьких-Найда було офіційно оголошено, що вони проживають за межами майбутньої санітарно-захисної зони фабрики та не мають права на переселення за рахунок коштів держави. Лише 26 грудня 2005 року державні органи визнали свій обов'язок за національним законодавством переселити родину Дубецьких-Найда з санітарно-захисної зони породного відвалу шахти. Судові провадження, що тривали близько трьох з половиною років в суді однієї інстанції для родини Дубецьких-Найда та трохи більше п'яти років в судах трьох інстанцій для родини Гаврилюк-Ваків,

мали певні затримки, зокрема, через значні перерви між судовими засіданнями. Далі рішення, винесене на користь родини Дубецьких-Найда, не змінило ситуації, оскільки протягом наступних п'яти років та до сьогодні це рішення не було профінансоване. Відповідно Суд зазначає, що протягом більш ніж дванадцяти років з моменту набрання Конвенцією чинності і до сьогоднішнього дня майже нічого не було зроблено, щоб допомогти заявникам переїхати до безпечнішої території.

150. Суд вважає, що, коли йдеться про широкі межі розсуду, надані державам в контексті їх екологічних зобов'язань за статтю 8 Конвенції, встановлення загального права заявника на безоплатне нове житло за рахунок держави було б перебільшенням (див. рішення у справі «Фадеева проти Росії» (*Fadeyeva v. Russia*), згадане вище, пункт 133). Скарги заявників за статтю 8 також могли бути вирішені належним розв'язанням екологічних проблем.

151. У той же час, підхід Уряду до вирішення проблеми забруднення у цій справі також вирізнявся затримками та неналежним виконанням. Основним заходом, розробленим Урядом у цьому відношенні протягом періоду, що розглядається, була розробка науково обґрунтованих проєктів санітарно-захисних зон шахти та фабрики. Цей захід, як видається, був обов'язковим відповідно до чинного законодавства, оскільки у різний час різні органи охорони здоров'я накладали стягнення на керівництво підприємств аж до зупинення їх ліцензій на виробничу діяльність (див. пункти 32 та 35 вище). Однак, як видається, припис щодо зупинення діяльності так і не було виконано, і ні шахта, ні фабрика до сьогодні не впровадили чинний проєкт санітарно-захисних зон.

152. Через вісім років після набрання Конвенцією чинності, тобто у 2005 році, фабрика мала такий проєкт. Відхиляючи позови заявників до фабрики щодо їх переселення, судові органи влади підкреслили, що права заявників будуть належним чином захищені цим проєктом, зокрема, з огляду на зменшення висоти породного відвалу та його гідроізоляції. Однак, ці заходи, що були передбачені проєктом як необхідні для того, щоб зробити виробничу діяльність фабрики безпечною для місцевості поза санітарно-захисною зоною, не були вжиті більш, ніж протягом наступних п'яти років (див. пункт 38 вище). Видається, що щонайменше до введення в експлуатацію водопроводу у 2009 році мали місце затримки у постачанні питної води до присілка, які спричинили значні труднощі для заявників. Отже, заявників не було належним чином захищено від екологічних ризиків, що виникли через виробничу діяльність фабрики.

153. Стосовно шахти Суд зазначає, що у 2005 році почався процес ліквідації, а розробка проєкту санітарно-захисної зони так і не була закінчена. Невідомо, чи дійсно шахта зупинила свою діяльність станом на теперішній час. Однак, видається, що заявники продовжують зазнавати впливу

через її наявність, зокрема, оскільки їм не відшкодували шкоду, завдану просіданням ґрунтів. Крім того, родина Дубецьких-Найда проживає на відстані 100 метрів від породного відвалу шахти, який потребує екологічного контролю незалежно від того, чи функціонує ще шахта чи ні.

154. Загалом вбачається, що протягом всього періоду, що розглядається, як шахта, так і фабрика здійснювали діяльність не у відповідності з застосовними положеннями національного екологічного законодавства та Уряд не зміг ані сприяти переселенню заявників, ані забезпечити функціонуючу політику, щоб захистити їх від екологічних ризиків, пов'язаних з постійним проживанням у безпосередній близькості до вказаних промислових підприємств.

155. Суд вважає, що вирішувати екологічні проблеми, пов'язані з функціонуванням двох головних промислових підприємств-забруднювачів, які, вочевидь, з самого початку працювали з порушеннями і викидали відходи протягом більш ніж п'ятидесяти років, було складним завданням, яке вимагало часу та значних ресурсів, і особливо в контексті низької прибутковості цих підприємств та загальнодержавних труднощів в економіці, на які посилався Уряд. В той же час Суд відзначає, що ці промислові підприємства знаходились в сільськогосподарській місцевості і заявники належали до дуже малої групи людей (не більше двох дюжин сімей), які проживали поблизу і зазнавали найбільшого впливу від забруднення. За цих обставин Уряд не зміг надати достатнє пояснення своєї неспроможності ані відселити заявників, ані знайти якісь інші шляхи ефективного вирішення їх індивідуального тягаря протягом більш ніж дванадцяти років.

156. Отже, у цій справі було порушено статтю 8 Конвенції.

III. ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

157. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

A. Шкода

1. Матеріальна шкода

158. Заявники вимагали 28 000 євро відшкодування матеріальної шкоди. Вони стверджували, що ця сума відповідає купівельній вартості двох схожих будинків (кожній родині заявників по одному будинку) у незабрудненій місцевості поблизу. Вони стверджували, що мають право на ці суми відшкодування, оскільки їх будинки втратили ринкову вартість і не могли бути продані через своє непривабливе місцезнаходження.

159. Уряд зазначив, що ці вимоги були надмірними та необґрунтованими.

160. Розглядаючи вимогу заявників щодо відшкодування матеріальної шкоди, Суд зазначив, що порушення, на яке скаржаться заявники, має триваючий характер. Протягом всього періоду, що розглядається, заявники проживали у своїх будинках і ніколи їх не позбавлялись. Хоча протягом цього періоду їхнє приватне життя зазнавало негативного впливу від виробничої діяльності двох промислових підприємств, ніщо не вказує на те, що вони понесли будь-які витрати у зв'язку з цим. Отже, заявники не змогли обґрунтувати будь-які матеріальні втрати.

161. Щодо тверджень заявників про втрату їх будинками ринкової вартості Суд повторює, що ця заява була подана та розглянута за статтею 8 Конвенції, а не за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, яка захищає майнові права. Отже, немає причинно-наслідкового зв'язку між встановленим порушенням та стверджуваною втратою ринкової вартості.

162. Стосовно майбутніх заходів, яких слід вжити Уряду для виконання рішення Суду про порушення статті 8 Конвенції у цій справі, Суд повторює, що не підлягає сумніву зобов'язання держави виконати остаточне рішення, винесене на користь родини Дубецьких-Найда. Що стосується родини Гаврилюк-Ваків, то їхнє переселення до екологічно безпечнішої місцевості є лише одним із можливих рішень. У будь-якому випадку відповідно до статті 41 Конвенції, визнавши порушення статті 8 у цій справі, Суд встановив зобов'язання Уряду вжити належних заходів для виправлення індивідуальної ситуації заявників.

2. Моральна шкода

163. Крім того, родина Дубецьких-Найда вимагала 32 000 євро, а родина Гаврилюк-Ваків — 33 000 євро відшкодування моральної шкоди. Заявники стверджували, що ці суми є відшкодуванням за їх фізичні страждання, що мали місце в зв'язку з проживанням на екологічно небезпечній території, а також психологічне виснаження через зруйнування їх повсякденного життя, складнощі в міжособистісному спілкуванні та розчарування через тривалі безуспішні спроби домогтися від органів влади виправлення ситуації.

164. Уряд зазначив, що заявникам не слід присуджувати жодного відшкодування.

165. Суд готовий визнати, що тривалий вплив промислового забруднення на заявників спричинив їм багато незручностей, психологічне виснаження та навіть певну міру фізичних страждань і вони можуть почуватися розчарованими через реакцію органів влади на їх труднощі — це зрозуміло з підстав, ґрунтуючись на яких Суд визнав порушення статті 8. Враховуючи різні відповідні фактори, включно з тривалістю ситуації, яка оскаржується, і здійснюючи свою оцінку на засадах справедливості, Суд

присуджує заявникам в повному обсязі ті суми відшкодування моральної шкоди, яких вони вимагали.

В. Судові витрати

166. Заявники не заявили жодних вимог щодо компенсації судових витрат. Відповідно Суд нічого не присуджує.

С. Пеня

167. Суд вважає за доцільне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Постановляє* викреслити заяву зі списку справ в частині, що стосується скарги пана Аркадія Гаврилюка.

2. *Оголошує* заяву прийнятною стосовно всіх інших заявників.

3. *Постановляє*, що у цій справі мало місце порушення статті 8 Конвенції.

4. *Постановляє*, що:

(a) протягом трьох місяців з дня, коли рішення набуде статусу остаточного відповідно до п. 2 ст. 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити:

(i) першому, другому, третьому, четвертому та п'ятому заявнику солідарно 32 000 (тридцять дві тисячі) євро;

(ii) шостому, восьмому, дев'ятому, десятому та одинадцятому заявнику солідарно 33 000 (тридцять три тисячі) євро, які мають бути конвертовані у національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу, плюс будь-який податок, який може бути стягнуто з цих сум;

(b) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до повного розрахунку на вищезазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (simple interest) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, плюс три відсоткові пункти.

5. *Відхиляє* решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено у письмовій формі 10 лютого 2011 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
Секретар

Пеер ЛОРЕНЦЕН
Голова

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА «ДЗЕМЮК ПРОТИ УКРАЇНИ»

(Заява № 42488/02)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

4 вересня 2014 року

ОСТАТОЧНЕ

04/12/2014

Офіційний переклад

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Дземюк проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Марк Віллігер (Mark Villiger), Голова,
Ангеліка Нуссбергер (Angelika Nußberger),
Бошт'ян М. Зупанчіч (Boštjan M. Zupančič),
Енн Пауер-Форд (Ann Power-Forde),
Ганна Юдківська (Ganna Yudkivska),
Хелена Єдерблом (Helena Jäderblom),
Алеш Пейхал (Aleš Pejchal), судді,

та Клаудія Вестердік (Claudia Westerdiek), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 1 липня 2014 року поста-
новляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 42488/02), яку 16 жовтня 2002 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянин України п. Сергій Михайлович Дземюк (далі — заявник).

2. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений, на той час — п. Назар Кульчицький.

3. Заявник скаржився за статтями 6 та 8 Конвенції на порушення його права на повагу до його житла та приватного життя у зв'язку з облаштуванням біля його житла кладовища та невиконання органами влади судового рішення, яким облаштування кладовища поблизу його будинку було заборонено.

4. 24 березня 2005 року Голова другої секції вирішив повідомити про заяву Уряд.

5. 1 квітня 2006 року цю справу було передано на розгляд новоствореної п'ятої секції (пункт 1 правила 25 та пункт 1 правила 52 Регламенту Суду).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

6. Заявник народився у 1961 році та проживає у селі Татарів, що становить частину міста-курорта Яремче Івано-Франківської області України.

A. Події, що передували справі

7. Заявник володіє будинком та прилеглою земельною ділянкою у с. Татарів, яке розташоване у гірському районі та у зв'язку з цим має статус гірського населеного пункту. Воно також відоме як курорт для «зеленого туризму» у карпатському регіоні і розташоване на берегах річки Прут.

8. 10 лютого 2000 року Татарівська сільська рада (далі — Татарівська рада), розглянувши чотири ділянки, на яких можна було облаштувати нове кладовище, обрала земельну ділянку, яка до цього була зайнята гаражами, що належали компанії під назвою Ворохтянський лісокомбінат (далі — ділянка ВЛ), оскільки вона не була зайнята, була розташована у селі, і на спорудження кладовища можна було не витратити багато коштів.

9. Ділянка ВЛ знаходиться біля будинку заявника (детальніше див. пункти 14 та 33), в якому він тоді проживав разом зі своєю родиною. На відстані 30 та 70 метрів від ділянки ВЛ протікають дві річки. Питна вода для Татарова надходить з криниць, що живляться ґрунтовими водами; у селі немає системи централізованого водопостачання, а криниці — не захищені.

10. 24 травня 2000 року Всеукраїнське бюро розслідувань з екологічної безпеки, надзвичайних ситуацій та боротьби з наркоманією повідомило Голову Яремчанської міської ради (далі — Яремчанська рада), що облаштування кладовища на ділянці ВЛ може призвести до забруднення річки та криниць, розташованих на прилеглих ділянках землі, трупною отрутою, що переноситиметься потоками ґрунтових вод.

11. Кладовище було відкрито Яремчанською радою для використання у серпні 2000 року. Управління кладовищем здійснювалося Яремчанською радою.

12. 6 лютого 2001 року Яремчанська міська санітарно-епідеміологічна станція дійшла висновку, що кладовище не можна було споруджувати на ділянці ВЛ з огляду на її близьке розташування до житлових будинків та ризик забруднення навколишнього середовища трупною отрутою.

13. 20 серпня 2002 року обласна санітарно-епідеміологічна станція Міністерства охорони здоров'я України відмовила у погодженні генерального плану забудови с. Татарів. Зокрема, вона стверджувала, що кладовище не може знаходитись у запропонованій зоні, оскільки відстань від нього до приватних будинків не відповідає нормам та стандартам санітарно-захисної зони.

14. 30 серпня 2002 року та 20 січня 2003 року Інститут гігієни та медичної екології імені О.М. Марзєєва, що є частиною Національної академії медичних наук України, повідомив заявника та Яремчанську раду про те, що для кладовища слід знайти інше місце розташування. Згідно з висновком інституту облаштування кладовища на ділянці ВЛ порушуватиме вимоги законодавства щодо охорони здоров'я і погіршить умови проживання мешканців прилеглих будинків. Зокрема, кладовище розташовуватиметься менше ніж за 300 метрів від найближчих житлових будинків, які знаходяться за 38 метрів від краю кладовища (що не дозволяє створити належну санітарно-захисну зону). Це може призвести до забруднення ґрунтових вод, що використовуються мешканцями прилеглих домоволодінь в якості питної води, і сусідніх річок побічними продуктами розкладу людських трупів. У висновку також було зазначено, що санітарно-захисна зона також призначена для зменшення психологічного навантаження на мешканців прилеглих будинків.

15. Заявник стверджує, що з 2002 року до теперішнього часу він лікується від підвищеного артеріального тиску та різних серцевих хвороб. На підтвердження цього він додав свої лікарняні листи і медичні довідки, а також аналогічні документи своєї дружини за 2002–2006 роки. Він також надав Суду свідоцтво про смерть двох своїх сусідів, Р.Г. та Д.Б., які також проживали поблизу забороненого кладовища та померли у віці 68 та 43 років відповідно.

16. 17 вересня 2002 року прокуратура Івано-Франківської області повідомила заявника про те, що вона не могла втручатися у питання щодо несанкціонованих поховань, що відбуваються на ділянці ВЛ: вказане питання входить до компетенції місцевих органів влади, зокрема, Яремчанської ради, яка відповідає за управління та утримання кладовища.

17. 22 квітня 2003 року виконавчий комітет Яремчанської ради повідомив обласну державну адміністрацію про те, що Татарівська сільрада розглядала можливість переселення заявника. Його двічі запрошували для обговорення пропозиції щодо переселення його родини до іншої частини селища, але не отримали жодної відповіді.

18. 5 травня 2003 року обласне управління містобудування та архітектури (далі — управління містобудування) повідомило Яремчанську та Татарівську ради про те, що земельна ділянка біля будинку заявника не придатна для облаштування кладовища, оскільки вона не забезпечувала створення 300-метрової санітарно-захисної зони для захисту житлових будинків та 50-метрової водоохоронної зони для захисту річки Прутець.

19. 18 травня 2003 року Татарівська рада, серед іншого, вирішила, що відповідні місцеві органи влади були готові розглянути можливість придбання будинку або квартири для заявника або виплати йому компенсації у разі його відмови від проживання поруч з кладовищем.

20. 21 квітня 2004 року питання щодо місця розташування кладовища розглядалося представниками управління містобудування та архітектури, управління комунально-житлового господарства облдержадміністрації, обласної санітарно-епідеміологічної станції та обласного управління земельних ресурсів. Вони рекомендували Голові Татарівської ради для спорудження кладовища використати іншу земельну ділянку на околиці села Вентарівка.

21. 22 червня 2005 року обласна державна адміністрація повідомила заявника про те, що єдиним шляхом врегулювання питання є його переселення. Облдержадміністрація просила його погодитися на таке переселення. Вона також підтвердила, що Яремчанська рада пропонує або придбати заявникові будинок, або виділити йому еквівалентну ділянку землі та кошти, необхідні для будівництва іншого будинку.

22. 18 липня 2005 року Голова Яремчанської ради запропонував заявникові повідомити органи влади про те, чи бажає його родина переселитися та на яких умовах.

23. У відповідь заявник просив надати йому більше інформації щодо цієї пропозиції, а саме деталі конкретної земельної ділянки, будинку та коштів, що надаватимуться.

24. У відповідь на прохання заявника повідомити йому конкретну інформацію щодо пропозиції Голова Яремчанської ради листом від 27 липня 2005 року запропонував заявнику особисто обговорити пропозицію з метою досягнення можливого компромісу.

25. 15 серпня 2005 року Голова Татарівської ради звернувся до Українського державного науково-дослідного інституту проектування міст імені Ю. М. Білоконя (Діпромiсто (далі — інститут)) з проханням розробки пропозицій щодо місця розташування у селі кладовища.

26. 21 грудня 2005 року інститут повідомив заявника, що до його компетенції не належить вирішення питань щодо місця розташування кладовища. Він також зазначив, що генеральним планом забудови території села Татарів для спорудження кладовища пропонувалася ділянка

в урочищі Чертіж. Проте відповідне рішення мали прийняти місцева рада та санітарно-епідеміологічна станція. Серед іншого заявникові було повідомлено, що до інституту лист Татарівської ради від 15 серпня 2005 року з приводу надання пропозицій щодо можливих місць для облаштування кладовища не надходив (див. пункт 25).

27. Листом від 6 березня 2006 року, адресованим заявнику та Голові Татарівської ради, управління містобудування зазначило, що воно неодноразово пропонувало Татарівській раді використати для облаштування кладовища територію під назвою Вентерівка. Проте з невідомих причин рада не прийняла цю пропозицію. Управління також повідомило заявника, що виділення земельної ділянки під кладовище належить до компетенції Татарівської ради.

28. З серпня 2006 року до червня 2008 року заявник та члени його родини, які проживали разом з ним, неодноразово зверталися до Татарівської ради із заявами про надання їм земельної ділянки для будівництва житлового будинку, тому що вони відчували, що проживання поблизу кладовища є нестерпним. Татарівська рада відмовляла у задоволенні цих заяв у зв'язку з відсутністю вільного фонду земельних ділянок.

29. За результатами дослідження питної води із криниці заявника, що проводилося Яремчанською міською санітарно-епідеміологічною станцією 21 серпня 2008 року та 7 липня 2009 року, було встановлено, що токсикологічні, хімічні та органолептичні показники води відповідають державним стандартам (перевірка показника вмісту *E. coli* (кишкової палички) не проводилася). Було зроблено висновок, що вода може використовуватися для господарсько-побутових потреб.

30. 23 серпня 2008 року та 6 липня 2009 року Яремчанська міська санітарно-епідеміологічна інспекція провела бактеріологічний аналіз води з тієї самої криниці. Було встановлено, на відміну від результатів досліджень, проведених 21 серпня 2008 року та 7 липня 2009 року (див. пункт 29), що вміст бактерій *E. coli* у воді становив 2380, тоді як нормальний показник становить 10 (див. пункт 72), та зроблено висновок, що вода не може використовуватися для господарсько-побутових потреб. Було також рекомендовано проводити дезінфекцію води. Причину забруднення води встановлено не було, і для цього потрібно було б проводити додаткову експертизу.

31. 14 грудня 2009 року у відповідь на запит Уряду Яремчанська міська санітарно-епідеміологічна станція зробила висновок, що показник, отриманий за результатами бактеріологічного аналізу, що вказував на забруднення води, не мав жодного зв'язку з місцем розташування кладовища, а міг бути зумовленим іншими джерелами.

32. 15 грудня 2009 року обласна санітарно-епідеміологічна станція повідомила заявника про те, що причини бактеріологічного забруднення

водопостачання можна було встановити на основі висновку гідрогеологічної служби щодо того, чи існував якийсь зв'язок між водоносним горизонтом для питного водопостачання та джерелами забруднення. У листі санітарно-епідеміологічної станції також зазначалося, що згідно з аналізами води, взятими з різних частин селища, показник *E. coli* перевищував допустимі показники, встановлені законодавством, якими передбачається, що у питній воді показник для *E. coli* повинен бути нульовим або меншим за 1 на 100 см⁻³ (див. пункт 72 щодо державних стандартів питної води), проте показник *E. coli* коливався від 23 до 2380.

33. Будинок та криниця заявника розташовані приблизно за 38 метрів від найближчої межі кладовища.

34. Листами Татарівської ради, виконавчого комітету Яремчанської міської ради та Івано-Франківської обласної державної адміністрації від 10, 15 та 16 грудня 2009 року органи влади повідомили Урядового уповноваженого, що заявник не проявив жодного інтересу до свого переселення.

В. Провадження щодо Татарівської ради

35. 10 серпня 2000 року Верховинський районний суд Івано-Франківської області, розглянувши позов заявника до Татарівської ради, постановив, що рішення ради про розміщення кладовища на ділянці ВЛ є незаконним.

36. Наприкінці серпня 2000 року мешканці Татарова провели перше поховання на кладовищі.

37. 1 грудня 2000 року Яремчанський міський суд в іншому провадженні встановив, що Татарівська рада порушила передбачений порядок виділення земельної ділянки для кладовища, а саме не отримала висновок санітарно-епідеміологічної експертизи, та зобов'язав Татарівську раду заборонити поховання на ділянці ВЛ.

38. 24 грудня 2000 року мешканців Татарова було повідомлено про рішення суду щодо припинення використання ділянки ВЛ в якості кладовища. Проте поховання на ділянці продовжувалися.

39. 29 грудня 2000 року Татарівська рада заборонила поховання на ділянці ВЛ. 2 лютого 2001 року державна виконавча служба закінчила виконавче провадження у справі на підставі повного виконання рішення Тетерівською радою.

40. 2 березня 2001 року Татарівська рада повторно прийняла рішення, що ділянка ВЛ може використовуватися для нового сільського кладовища. 26 березня 2001 року заявник подав до Яремчанського міського суду новий позов щодо цього рішення.

41. Тим часом 22 серпня 2001 року обласна санітарно-епідеміологічна станція повідомила суддю Яремчанського міського суду, на розгляд

якому було передано позов від 26 березня 2001 року (див. пункт 40), що ділянка кладовища не відповідає державним санітарним правилам планування та забудови населених пунктів. Зокрема, місце розташування не відповідало вимозі щодо дотримання санітарно-захисної зони між кладовищем та найближчими житловими будинками.

42. 16 жовтня 2001 року Яремчанський суд визнав рішення Татарівської ради від 2 березня 2001 року незаконним. 17 квітня 2002 року Верховний Суд України залишив це рішення без змін.

43. 25 грудня 2001 року Татарівська рада скасувала своє рішення від 2 березня 2001 року на підставі рішення суду від 16 жовтня 2001 року.

44. 3 липня 2003 року Татарівська рада затвердила новий генеральний план забудови території села. Планом знову було передбачено використання ділянки ВЛ в якості кладовища.

45. 22 липня 2003 року заявник знову звернувся до суду з позовом до Татарівської ради, вимагаючи визнання незаконним затвердження нового генерального плану забудови території села у частині місцезнаходження кладовища. Він також вимагав відшкодування моральної шкоди, компенсації судових витрат та витрат на правову допомогу.

46. 22 серпня 2003 року Верховинський районний суд Івано-Франківської області ухвалив зобов'язати Татарівську раду довести до відома мешканців села, що поховання на необлаштованому в законному порядку кладовищі біля будинку заявника були заборонені.

47. До цього часу на ділянці ВЛ було здійснено до сімдесяти поховань. Відстань між будинком заявника та деякими з могил становило менше 120 метрів.

48. Голова Татарівської ради у суді стверджувала, що в селі немає іншої зони, придатної для кладовища. Вона також стверджувала, що твердження заявника про можливе забруднення водопостачання є необґрунтованим, оскільки ґрунтові води течуть у напрямку від його домоволодіння.

49. 26 грудня 2003 року Верховинський районний суд Івано-Франківської області задовольнив позов заявника та визнав новий генеральний план забудови території села незаконним у частині місця розташування кладовища. Суд постановив, що ділянка ВЛ є непридатною для використання в якості кладовища. Зокрема, облаштування кладовища на ділянці ВЛ порушувало положення законодавства щодо охорони здоров'я, що вимагають створення: (а) санітарно-захисної зони завширшки 300 метрів, що відділяє житлову зону від фактора ризику; та (б) водоохоронної зони завширшки 50 метрів, що відділяє джерела водопостачання від фактора ризику. Суд зауважив, що ці відстані не можна зменшувати, і зобов'язав

Татарівську раду закрити кладовище та сплатити заявникові 25000 грн¹ відшкодування моральної шкоди та 609,45 грн² компенсації судових та інших витрат.

50. 28 травня 2004 року апеляційний суд Івано-Франківської області (далі — апеляційний суд) частково залишив рішення від 26 грудня 2003 року без змін. Зокрема, суд скасував рішення суду першої інстанції в частині відшкодування заявнику моральної шкоди, а також зменшив присуджену компенсацію судових та інших витрат до 151 грн³.

51. 9 жовтня 2006 року Верховний Суд України залишив ухвалу від 28 травня 2004 року без змін.

С. Виконавче провадження

52. 18 червня 2004 року Верховинський районний суд Івано-Франківської області видав два виконавчих листи, якими Татарівську раду було зобов'язано оголосити новий генеральний план забудови села незаконним та закрити кладовище.

53. 7 липня 2004 року державна виконавча служба відкрила виконавче провадження у справі.

54. 3 липня 2004 року до лютого 2005 року державна виконавча служба неодноразово накладала штрафи на Татарівську раду за її відмову виконати рішення від 26 грудня 2003 року.

55. 3 березня 2005 року державна виконавча служба закінчила виконавче провадження, стверджуючи, що неможливо виконати рішення без залучення Татарівської ради, депутати якої не ухвалили відповідного рішення на підставі рішення суду від 26 грудня 2003 року.

56. У березні 2005 року заявник звернувся до Верховинського районного суду Івано-Франківської області із заявою про зміну порядку виконання рішення суду від 26 грудня 2003 року. Зокрема, він вимагав зобов'язати Голову Татарівської ради виконати рішення суду.

57. 17 жовтня 2005 року Верховинський районний суд Івано-Франківської області відмовив у задоволенні заяви заявника. Суд вважав, що Голова діяла лише як представник Татарівської ради — відповідача у справі. Голова не була стороною провадження. 6 грудня 2005 року апеляційний суд залишив ухвалу від 17 жовтня 2005 року без змін.

58. У серпні 2005 року заявник оскаржив до Верховинського районного суду Івано-Франківської області стверджену бездіяльність Голови Татарівської ради щодо виконання судового рішення від 26 грудня 2003 року.

¹ 3869 євро.

² 94 євро.

³ 24 євро.

59. 8 листопада 2005 року Верховинський районний суд Івано-Франківської області не встановив ознак протиправності в діях Голови та відмовив у задоволенні позову заявника. 12 січня 2006 року апеляційний суд залишив цю постанову без змін.

60. 16 серпня 2006 року Татарівська рада повторно відмовила у визнанні нового генерального плану забудови села незаконним та закритті кладовища.

61. 28 серпня 2006 року державна виконавча служба повідомила заявника про те, що виконавче провадження не підлягає відновленню.

62. Заявник також безуспішно вимагав порушення кримінального провадження щодо Голови Татарівської ради через її стверджуване невиконання судового рішення від 26 грудня 2003 року.

Д. Провадження щодо приватних осіб

63. 7 травня 2002 року Яремчанський міський суд, розглянувши заяву заявника, відмовив у порушенні кримінальної справи щодо приватної особи, К. М., за використання ділянки ВЛ для поховання. 16 липня 2002 року та 21 січня 2003 року апеляційний суд та Верховний Суд України відповідно залишили це рішення без змін.

64. 3 жовтня 2002 року Яремчанський міський суд двома окремими рішеннями за необґрунтованістю відмовив у задоволенні позовів заявника та його сусіда, Д. Б., поданих до К. М. та Ф. Г. (приватних осіб) щодо відшкодування моральної шкоди у зв'язку з незаконним використанням землі біля їхніх будинків у цілях проведення поховання. Суд не встановив порушення відповідачами прав заявника.

65. 24 грудня 2002 року рішення були залишені без змін (двома окремими ухвалами) апеляційним судом, а потім 15 вересня 2005 року та 15 лютого 2006 року — Верховним Судом України.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПРАКТИКА

А. Конституція України від 26 червня 1996 року

66. У відповідних положеннях Конституції зазначено таке:

Стаття 16

«Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи — катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави.»

Стаття 50

«Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди ...»

В. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 року

67. Відповідними витягами з Закону передбачено таке:

Стаття 15. Вимоги до проектування, будівництва, розробки, виготовлення і використання нових засобів виробництва та технологій «Підприємства, установи, організації та громадяни при ... плануванні та забудові населених пунктів ... зобов'язані дотримувати вимог санітарного законодавства ...

Планування і забудова населених пунктів ... повинна передусім передбачати створення найбільш сприятливих умов для життя, а також для збереження і зміцнення здоров'я громадян».

Стаття 18. Вимоги до господарсько-питного водопостачання і місць водокористування

«Органи державної виконавчої влади, місцевого і регіонального самоврядування зобов'язані забезпечити жителів міст та інших населених пунктів питною водою, кількість та якість якої повинні відповідати вимогам санітарних норм і державного стандарту ...

...

Для водопроводів господарсько-питного водопостачання, їх джерел встановлюються зони санітарної охорони із спеціальним режимом».

С. Закон України «Про поховання та похоронну справу» від 10 липня 2003 року

68. Згідно з відповідними положеннями цього Закону державні стандарти, пов'язані з плануванням і забудовою місць поховання, складаються з державних містобудівних та екологічних стандартів (стаття 5 Закону). За статтею 8 Закону органи місцевого самоврядування вирішують питання про відведення земельних ділянок, будівництво, діяльність та управління кладовищами. Відповідно до статті 12 Закону поховання може проводитися за зверненнями до голови сільської ради або відповідної ритуальної служби. Згідно зі статтею 23 Закону виконавчі органи сільських, селищних та міських рад забезпечують планування та впорядкування територій місць поховання згідно з генеральними планами забудови відповідних населених пунктів та з дотриманням обов'язкових містобудівних, екологічних та санітарно-гігієнічних вимог.

Д. Закон України «Про питну воду та питне водопостачання» від 10 січня 2002 року

69. Закон України «Про питну воду та питне водопостачання» від 10 січня 2002 року (див. нижче відповідні витяги з Закону) встановлює нормативну базу стосовно санітарно-гігієнічних стандартів питної води та водопостачання. Зокрема, статті 27–30 цього Закону встановлюють

стандарти у сфері питної води та її постачання, обов'язкові до виконання державними органами влади. Згідно зі статтею 28 Закону ці стандарти встановлюються Кабінетом Міністрів України та контролюються Головним державним санітарним лікарем України, який очолює Державну санітарно-епідеміологічну службу України. Відповідні витяги із Закону передбачають таке:

Стаття 13. Повноваження органів місцевого самоврядування у сфері питної води та питного водопостачання

«До повноважень органів місцевого самоврядування у сфері питної води та питного водопостачання належать:

затвердження з урахуванням вимог законодавства у сфері питної води та питного водопостачання проектів містобудівних програм, генеральних планів забудови населених пунктів, іншої містобудівної документації;

...»

Стаття 22. Права та обов'язки споживачів питної води

«Споживачі питної води мають право на: забезпечення питною водою, якість якої відповідає державним стандартам...».

Стаття 36. Обмеження господарської та іншої діяльності в зонах санітарної охорони

«...

Забороняється розміщення, будівництво, введення в дію, експлуатація та реконструкція підприємств, споруд та інших об'єктів, на яких не забезпечено в повному обсязі дотримання всіх вимог і виконання заходів, передбачених у проектах зон санітарної охорони, проектах на будівництво та реконструкцію, інших проектах

...

У межах другого поясу зони санітарної охорони забороняється: розміщення кладовищ ... та інших сільськогосподарських об'єктів, що створюють загрозу мікробного забруднення води ...».

Е. Державні санітарні правила та норми «Гігієнічні вимоги щодо облаштування і утримання кладовищ в населених пунктах України» (ДСанПіН) від 1 липня 1999 року

70. Відповідними витягами передбачено таке:

1. Загальні положення

«...

1.2. ДСанПіН є нормативним документом, обов'язковим для виконання посадовими особами та громадянами. ...».

3. Гігієнічні вимоги до облаштування кладовищ

«3.2. Місцезнаходження кладовищної ділянки та її розміри передбачаються генеральним планом розвитку населеного пункту; відведення земельної ділянки під кладовище, проекти улаштування нових кладовищ, розширення і реконструкції діючих підлягають погодженню з місцевими установами державної санітарно-епідеміологічної служби.

...

3.5. ... Санітарно-захисна зона від території кладовища традиційного поховання і крематорію до житлових і громадських будівель, зон відпочинку, а також колективних садів та городів повинна бути не меншою 300 м...

У санітарно-захисних зонах не можна допускати розміщення:

– житлових будинків з придомовими територіями, гуртожитків, готелів, будинків для приїжджих.»

Е. Відповідні національні стандарти, пов'язані з питною водою, облаштуванням кладовищ та водоохоронними зонами

71. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 18 грудня 1998 року № 2024 «Про правовий режим зон санітарної охорони водних об'єктів» у межах другого поясу зони санітарної охорони водних об'єктів заборонено розміщення кладовищ та інших об'єктів, що створюють загрозу забруднення води мікроорганізмами.

72. Згідно з Додатком 1 до Державних санітарних норм та правил «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною», затверджених Міністерством охорони здоров'я України (ДСанПіН 2.2.4.-171-10) 12 травня 2010 року, питна вода, щоб вважатися безпечною для споживання людиною, не повинна містити слідів *E. coli*. Ці норми замінили Державні санітарні правила і норми «Влаштування та утримання колодязів і каптажів джерел, що використовуються для децентралізованого господарсько-питного водопостачання», затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України № 384 від 23 грудня 1996 року. Державні санітарні правила і норми 1996 року встановлювали, що вміст бактерій групи кишкової палички (*E. coli*) в 1 куб. дм або «Індекс ВГКП» не повинен перевищувати 10. Згідно з цим стандартом вміст коліфагів, тобто бактеріофагів, що заражає *E. coli*, має дорівнювати «нулю».

ПРАВО

І. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

73. Заявник скаржився на порушення статті 8 Конвенції. Зокрема, він стверджував, що облаштування кладовища біля його будинку призвело до забруднення джерел постачання його питною водою та водою, що використовувалася для цілей приватного садівництва, що перешкоджало

йому користуватися у звичайному порядку своїм житлом та благами, зокрема ґрунтом власної земельної ділянки, та негативно вплинуло на фізичний та психологічний стан його та його родини.

У тексті статті 8 зазначено таке:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла. ...

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.».

А. Прийнятність

74. Уряд не заперечував проти прийнятності цієї скарги. Суд зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з будь-яких інших підстав. Тому вона має бути визнана прийнятною.

В. Застосовність статті 8 Конвенції

1. Доводи сторін провадження

75. Уряд стверджував, що не було доказів якого-небудь негативного впливу облаштування та використання відповідного кладовища на стан здоров'я заявника. Проте Уряд погоджувався з тим, що заявник міг зазнати певних страждань у результаті облаштування кладовища на прилеглій до його будинку земельній ділянці.

76. Заявник наполягав на своїх скаргах, стверджуючи, що тривале використання кладовища зробило його житло фактично непридатним для проживання, а його земельну ділянку — непридатною для використання. Заявник доводив, що він не міг використовувати ані свою земельну ділянку для садівництва, ані криницю на своїй ділянці — для питної води через побоювання отруїтися. Заявник також доводив, що спокій його та його родини постійно порушувався похоронами, які проводилися біля його будинку.

2. Оцінка Суду

77. Як Суд зазначав у низці своїх рішень, скарги за статтею 8 Конвенції подавалися у різних випадках, коли висловлювалося занепокоєння щодо довілля (див., серед багатьох інших джерел, рішення у справі «Фадеева проти Росії» (Fadeyeva v. Russia), заява № 55723/00, п. 68, ECHR 2005-IV). Проте для того, щоб порушити питання за статтею 8 Конвенції, втручання, щодо якого скаржиться заявник, має безпосередньо впливати на його

житло, приватне або сімейне життя та має досягти певного мінімального рівня, щоб скарги підпадали під дію статті 8 Конвенції (див. рішення від 9 грудня 1994 року у справі «Лопес Остра проти Іспанії» (*Lopez Ostra v. Spain*), п. 51, Series A № 303-C, та вищенаведене рішення у справі «Фадеева проти Росії» (*Fadeyeva v. Russia*), пп. 69–70). Тому для рішення першочерговим є те, чи може забруднення довкілля, на яке скаржитися заявник, вважатися таким, що достатньо негативно впливає на користування зручностями його житла та якість його приватного і родинного життя (див. рішення від 2 грудня 2010 року у справі «Іван Атанасов проти Болгарії» (*Ivan Atanasov v. Bulgaria*), заява № 12853/03, п. 66). У зв'язку з цим Суд у рішенні від 10 лютого 2011 року у справі «Дубецька та інші проти України» (*Dubetska and Others v. Ukraine*), заява № 30499/03, пп. 110 та 113) встановив, що забруднення води є одним з чинників, які впливають на стан здоров'я заявників, а отже — на їх можливість користуватися своїм житлом, вести приватне та сімейне життя.

78. Оцінка такого мінімального рівня є відносною та залежить від усіх обставин справи, таких як інтенсивність і тривалість шкідливого впливу та його фізичні чи психологічні наслідки. Також має братися до уваги загальний контекст довкілля. Суд нещодавно нагадував, що не може бути небезпідставної скарги за статтею 8 Конвенції, якщо шкода, стосовно якої подаються скарги, є незначною у порівнянні з екологічними ризиками, притаманними життю в кожному сучасному місті (див. рішення від 14 лютого 2012 року у справі «Харді та Мейл проти Сполученого Королівства» (*Hardy and Maile v. the United Kingdom*), заява № 31965/07, п. 188).

79. Що стосується погіршення стану здоров'я, то важко відрізнити вплив екологічних ризиків від впливу інших відповідних факторів, таких як вік, професія або особистий спосіб життя. Також що стосується загального контексту довкілля, то немає сумнівів в тому, що сильне забруднення води та ґрунту може негативно вплинути на громадське здоров'я загалом та погіршити якість життя особи, але його фактичний вплив у кожному окремому випадку неможливо визначити у кількісному вираженні; «якість життя», власне, є суб'єктивною характеристикою, яка не піддається точному визначенню (див., *mutatis mutandis*, рішення від 26 жовтня 2006 року у справі «Ледяєва та інші проти Росії» (*Ledyayeva and Others v. Russia*), заяви №№ 53157/99, 53247/99, 53695/00 та 56850/00, п. 90).

80. Беручи до уваги труднощі доведення, Суд головним чином розглядатиме висновки національних судів та інших компетентних органів щодо встановлення фактичних обставин справи. В якості бази для аналізу Суд може використовувати, наприклад, положення національного законодавства, що визначають небезпечні рівні забруднення, та екологічні дослідження, здійснені компетентними органами. Особливу увагу Суд

приділятиме індивідуальним рішенням органів влади щодо конкретної ситуації заявника, таким як зобов'язання позбавити підприємство-забруднювача дозволу на виробничу діяльність або відселити мешканця із забрудненої території. Однак Суд не може сліпо покладатися на рішення національних органів влади, особливо коли вони явно непослідовні або суперечать одне одному. У такій ситуації Суд повинен оцінювати докази в їх сукупності. Іншими джерелами доказів, окрім викладеного заявником перебігу подій, будуть, наприклад, його медичні довідки, а також відповідні звіти, заяви або дослідження, здійснені приватними установами (див. вищенаведене рішення у справі «Дубецька та інші проти України» (*Dubetska and Others v. Ukraine*), п. 107, із подальшими посиланнями),

81. Суд повторює, що статтю 8 Конвенції було визнано застосовною, якщо небезпечний вплив, якому ймовірно піддавалися відповідні особи, був достатньо пов'язаним з приватним та сімейним життям у розумінні статті 8 Конвенції (див. вищенаведене рішення у справі «Харді та Мейл проти Сполученого Королівства» (*Hardy and Maile v. the United Kingdom*), п. 189). У цій справі Суд визнав, що потенційні загрози для довкілля, спричинені облаштуванням та роботою двох терміналів для скрапленого природного газу (далі — СПГ термінали) були достатньо тісно пов'язані з приватним життям та житлом заявника у розумінні статті 8 Конвенції, а тому стали підставою для застосування цього положення (див. вищенаведене рішення у справі «Харді та Мейл проти Сполученого Королівства» (*Hardy and Maile v. the United Kingdom*), п. 192).

82. Щодо цієї справи Суд погоджується з тим, що заявник та його родина могли зазнати негативного впливу відповідного забруднення води. Проте за відсутності прямих доказів фактичної шкоди здоров'ю заявника Суд повинен встановити, чи потенційні загрози довкіллю, спричинені місцем розташування кладовища, були пов'язані з приватним життям та житлом заявника такою мірою, щоб негативно вплинути на «якість його життя» та привести у дію застосування вимог статті 8 Конвенції (див. пункти 78–81).

83. Суд зазначає, що національне законодавство з охорони здоров'я чітко забороняє розміщення кладовища занадто близько до житлових будинків та джерел води (див. пункти 67–72). Як видається, найближча межа кладовища розташована за 38 метрів від будинку заявника (див. пункт 33). Це не можна вважати незначною невідповідністю, а радше — серйозним порушенням національних норм, зважаючи на те, що фактична відстань є трохи більшою за одну десяту мінімальної відстані, дозволеної такими нормами. Більше того, кладовище є безперервним джерелом можливої небезпеки, а завдана цим потенційна шкода не є такою, яку можна легко виправити або попередити. Такі загрози довкіллю неодноразово визнава-

лися органами влади, зокрема, шляхом заборони використання незаконного кладовища для поховання та пропозиції щодо переселення заявника (див. пункти 20–25 та 49). Суд також зазначає, що національні органи влади встановили, що облаштування кладовища у вищезазначеному місці поставило заявника під загрозу забруднення ґрунту та джерел питної води і води для поливу через виділення з трупів, які розкладаються, такої речовини як трупна отрута (див. пункт 10). Суд звертає особливу увагу на той факт, що у селі Татарів немає централізованого водопостачання і мешканці села використовують власні криниці (див. пункт 9). Також видається, що високий рівень *E. coli*, виявлений у питній воді з криниці заявника, був набагато вищим за допустимий рівень і міг бути спричинений кладовищем (див. пункти 12, 18 та 30), хоча технічні звіти не дійшли остаточного або одностайного висновку щодо дійсного джерела забруднення *E. coli* (див. пункт 31). У будь-якому разі, високий рівень *E. coli*, незалежно від джерела походження, разом з явним та чітким порушенням норм санітарної безпеки, підтвердили наявність загроз для довкілля, зокрема, серйозного забруднення води, на які наражався заявник.

84. За таких обставин — Суд доходить висновку, що облаштування та використання кладовища так близько від будинку заявника разом з наступним впливом на довкілля та «якість життя» заявника досягло мінімального рівня, що вимагається статтею 8 Конвенції, та становило втручання у право заявника на повагу до його житла та приватного і сімейного життя. Суд також вважає, що потенційно шкідливе втручання досягло достатнього рівня серйозності для застосування статті 8 Конвенції.

С. Дотримання статті 8 Конвенції

1. Доводи сторін провадження

85. Уряд стверджував, що кладовище було побудовано в інтересах мешканців села Татарів, оскільки у гірському районі біля села абсолютно не було жодного іншого місця, яке могло використовуватися як кладовище. Уряд також стверджував, що хоча кладовище було побудовано з порушенням санітарного законодавства, тобто без відповідної санітарно-захисної зони, що вимагалася законодавством, органи влади доклали усіх можливих зусиль для заборони поховання та забезпечення заявника можливістю переселитися — навіть незважаючи на те, що зобов'язання щодо переселення законодавством передбачено не було. За твердженнями Уряду, заявник постійно відмовлявся від таких пропозицій. Для підтвердження цього Уряд надав листи Татарівської ради та Івано-Франківської обласної державної адміністрації від 10, 15 та 16 грудня 2009 року, в яких муніципальні органи стверджували, що заявника не цікавило переселення (див. пункт 34). Уряд погодився з тим, що облаштування кладовища на ділянці ВЛ поклало на державу позитивний обов'язок за статтею 8 Конвенції.

86. Заявник підтримав свої скарги та стверджував, що рішення про облаштування кладовища по сусідству з його будинком було ухвалене з порушенням національних норм, а заходи, вжиті органами влади України для виправлення ситуації, були недостатніми та неадекватними. Зокрема, він стверджував, що органи влади нічого не зробили для закриття незаконно облаштованого кладовища, не забезпечили припинення поховань та не виправили ситуацію, запропонувавши йому будь-яку альтернативу. Заявник стверджував, що він не мав куди переїжджати і не мав достатньо грошей для будівництва нового будинку. Він зазначав, що, незважаючи на відповідний запит, органи влади не зробили йому жодної детальної та конкретної пропозиції щодо переселення.

2. Оцінка Суду

87. Хоча мета статті 8 Конвенції головним чином полягає у захисті особи від свавільного втручання державних органів, вона може включати в себе вжиття органами заходів для забезпечення поваги до приватного життя та житла (див., з подальшими посиланнями, рішення у справі «Морено Гомес проти Іспанії» (*Moreno Gomez v. Spain*), заява № 4143/02, п. 55, ECHR 2004-X).

88. Забруднення довкілля може вплинути на добробут осіб та такою мірою перешкоджати їм користуватися своїм житлом, що негативно вплине на їхнє приватне та сімейне життя, при цьому серйозно не загрожуючи їхньому здоров'ю. Суд зазначає, що скарги на екологічну шкоду у цій справі власне не пов'язані з причетністю держави до промислового забруднення (див., у контексті серйозного промислового забруднення, вищенаведене рішення у справі «Дубецька та інші проти України» (*Dubetska and Others v. Ukraine*), п. 73). Проте ці скарги стосуються тверджень про небезпеку для здоров'я, спричинену рішенням органу влади про розміщення кладовища лише за 38 метрів від житла заявника у порушення національних норм, а також незабезпеченням державою дотримання національних екологічних стандартів. Скарги також стосуються неврегулювання державою діяльності муніципалітетів відповідно до таких стандартів. У такій ситуації завдання Суду полягає в оцінці того, чи вжила держава усіх необхідних заходів для забезпечення захисту прав заявника за статтею 8 Конвенції. При здійсненні такої оцінки у контексті конкретної справи повинні аналізуватися всі чинники, включно з дотриманням національних екологічних норм та виконанням судових рішень (див., *mutatis mutandis*, вищенаведене рішення у справі «Дубецька та інші проти України» (*Dubetska and Others v. Ukraine*), п. 141). Зокрема, якщо існують національні екологічні норми, їх недотримання може становити порушення статті 8 Конвенції (див. вищенаведене рішення у справі «Морено Гомес проти Іспанії» (*Moreno Gomez v. Spain*), пп. 56 та 61).

89. Більше того, принципи, які застосовуються до оцінки відповідальності держави за статтею 8 Конвенції в екологічних справах, загалом схожі незалежно від того, чи має справа розглядатися з точки зору позитивного обов'язку держави щодо вжиття належних та відповідних заходів для гарантування прав заявника за пунктом 1 статті 8 Конвенції або у контексті виправданого відповідно до пункту 2 статті 8 Конвенції «втручання органів державної влади». Більше того, процесуальні гарантії, доступні заявникові згідно зі статтею 8 Конвенції, можуть стати недовірливими, а державу може бути визнано відповідальною за Конвенцією, якщо судові рішення, яким органи влади зобов'язано діяти певним чином в екологічних питаннях, ігнорується органами влади або залишається невиконаним протягом значного періоду часу (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Ташкін та інші проти Туреччини» (*Taskin and Others v. Turkey*), заява № 46117/99, пп. 124–125, ECHR 2004-X).

90. З огляду на твердження заявника щодо прямої відповідальності Уряду за розміщення кладовища безпосередньо біля його будинку та забруднення внаслідок цього, Суд розглядатиме цей випадок в якості прямого втручання у права заявника за статтею 8 Конвенції (див. пункт 84).

91. Що стосується оцінки дотримання вимоги щодо законності за статтею 8 Конвенції у поєднанні з вимогами щодо дотримання положень національного законодавства, Суд зазначає таке:

(i) рішення Татарівської ради про розміщення кладовища на земельній ділянці ВЛ було прийнято з порушенням Державних санітарних правил та норм, зокрема вимоги щодо 300-метрової «санітарно-захисної зони» (див. пункти 71 та 72). У порушення Законів України «Про поховання та похоронну справу» (див. пункт 68) та «Про питну воду та питне водопостачання» не було законно затверджено генерального плану забудови села. Зокрема статтями 27–30 останнього Закону встановлено обов'язкові санітарно-гігієнічні стандарти питної води та питного водопостачання, якими передбачена відсутність у питній воді вмісту *E. coli* (див. пункт 72);

(ii) про незаконність розміщення кладовища та недотримання вимог щодо санітарно-захисної та водоохоронної зони неодноразово повідомляли санітарно-епідеміологічні органи, і це принаймні шість разів визнавали у своїх рішеннях національні суди (див. пункти 12–14, 18, 35, 37, 42, 46 та 49–51);

(iii) національні органи влади, які несуть відповідальність за управління та обслуговування кладовища згідно з національним законодавством, не забезпечили належним чином виконання рішення, ухваленого 26 грудня 2003 року Верховинським районним судом Івано-Франківської області, яке було залишене без змін апеляційним судом та Верховним

Судом України, та згідно з яким Татарівську раду було зобов'язано закрити кладовище (див. пункт 49). Це рішення й досі залишається невиконаним (див. пункт 61), а депутати Татарівської ради неодноразово відмовлялися ухвалити рішення на виконання цього рішення суду;

(iv) національні органи влади продовжували порушувати національні екологічні норми, не виконувати судові рішення, що набрали законної сили та були обов'язковими для виконання і якими підтверджувалося, що органи влади діяли незаконно, а також рішення від 26 грудня 2003 року, яке підтверджувало, що кладовище має бути закрито.

92. Суд зазначає, що Уряд не оскаржував того, що кладовище було побудовано та використовувалося з порушенням національних норм (пункт 85). Суд також добре розуміє труднощі та можливі витрати при врегулюванні екологічних питань, пов'язаних із забрудненням води у гірських районах. Водночас Суд зазначає, що розміщення та використання кладовища були незаконними у багатьох аспектах: екологічні норми було порушено; висновки органів влади у сфері охорони довкілля було проігноровано; рішення суду, які набрали законної сили і підлягали виконанню, не виконувалися, і не було вжито заходів у зв'язку із зумовленими забрудненням води загрозами здоров'ю та довкіллю (див. пункт 91). Суд вважає, що втручання у право заявника на повагу до його житла та приватного і сімейного життя не було здійснено «згідно із законом» у розумінні статті 8 Конвенції. Отже, у цій справі було порушення цього положення. З огляду на свої висновки щодо незаконності дій органів влади Суд вважає, що немає необхідності розглядати питання щодо решти аспектів стверджуваного порушення статті 8 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

93. Заявник скаржився, що невиконання національними органами та приватними особами судового рішення, що набрало законної сили і яким заборонялося використовувати для проведення поховань розташовану біля його будинку ділянку ВЛ, становило порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

94. Уряд заперечив проти цього аргументу.

95. Суд вважає, що ця скарга пов'язана з вищерозглянутими скаргами, а тому також має бути визнана прийнятною. Зважаючи на висновок щодо статті 8 Конвенції (див. пункт 92), Суд не вважає необхідності окремо розглядати це питання за пунктом 1 статті 6 Конвенції (див., *mutatis mutandis*, рішення у справах «В. проти Сполученого Королівства» (*W. v. the United Kingdom*), від 8 липня 1987 року, п. 84, Series A № 121, та «Михайлова проти Болгарії» (*Mihailova v. Bulgaria*), заява № 35978/02, п. 107, від 12 січня 2006 року).

III. ІНШІ СКАРГИ

96. Заявник скаржився за пунктом 1 статті 6 Конвенції, що провадження з приводу його спору з Татарівською сільською радою було несправедливим та надмірно тривалим.

97. З огляду на наявні у нього документи Суд вважає, що скарги заявника не виявляють жодних порушень прав і свобод, гарантованих Конвенцією та протоколами до неї.

98. Із цього випливає, що ця частина заяви має бути визнана неприйнятною як явно необґрунтована відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

99. Статтею 41 Конвенції передбачено:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

А. Шкода

100. Заявник вимагав 1000000 грн (163125 євро) відшкодування моральної шкоди.

101. Уряд заперечив проти цієї вимоги.

102. Суд зазначає, що внаслідок встановленого порушення заявник зазнав моральної шкоди. Здійснюючи оцінку на засадах справедливості, як цього вимагає стаття 41 Конвенції, Суд присуджує заявникові 6000 євро відшкодування моральної шкоди.

В. Судові та інші витрати

103. Заявник не подав жодних вимог щодо компенсації судових та інших витрат. Відповідно Суд не присуджує у зв'язку з цим нічого.

С. Пеня

104. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятними скарги на порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з тривалим невиконанням судового рішення від 26 грудня 2003 року та на порушення статті 8 Конвенції, а решту скарг у заяві — неприйнятними.

2. *Постановляє*, що було порушення статті 8 Конвенції.
3. *Постановляє*, що немає необхідності окремо розглядати скарги за пунктом 1 статті 6 Конвенції.
4. *Постановляє*, що:
 - (a) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має сплатити заявникові 6000 (шість тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та додаткову суму будь-яких податків, що можуть нараховуватися; ця сума має бути конвертована у національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу;
 - (b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначену вище суму нараховуватиметься простий відсоток (simple interest) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, що діятиме в цей період, до якої має бути додано три відсоткові пункти.
5. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 4 вересня 2014 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
Секретар

Марк ВІЛЛІГЕР
Голова

ДОДАТОК 37

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА «ГРИМКОВСЬКА ПРОТИ УКРАЇНИ»*(Заява № 38182/03)*

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

21 липня 2011 року

ОСТАТОЧНЕ

21/10/2011

Офіційний переклад

Це рішення стало остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Воно може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Гримковська проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція) (далі — Суд), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Дін Шпільманн (Dean Spielmann), *Голова*,

Елізабет Фура (Elisabet Fura),

Боштьян М. Зупанчич (Bostjan M. Zupancic),

Ізабель Берро-Лефевр (Isabelle Berro-Lefevre),

Енн Пауер (Ann Power),

Ганна Юдківська (Ganna Yudkivska),

Ангеліка Нусбергер (Angelika Nusberger), *судді*,та Клаудія Вестердік (Claudia Westerdiek), *Секретар секції*,

після наради за зачиненими дверима 28 червня 2011 року постановляє таке рішення, яке було ухвалено того ж дня.

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 38182/03), поданою проти України до Суду на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянкою України Кларою

Василівною Грищенко. Її першу заяву було підготовлено 20 жовтня 2003 року та надіслано поштою 21 жовтня 2003 року.

2. 22 грудня 2003 року пані Грищенко повідомила Суд, що вона не має наміру бути заявницею у цій справі. Натомість вона виявила бажання представляти інтереси своєї дочки Наталії Миколаївни Гримковської (далі — заявниця). Вона також подала підписану заявницею довіреність, видану на її ім'я.

3. 28 червня 2004 року Суд отримав нову заяву без дати за підписом заявниці, в якій як представника було вказано пані Грищенко.

4. Уряд України (далі — Уряд) представляла його Уповноважений — В. Лутковська.

5. В обох заявах стверджувалося, що житло, приватне та сімейне життя заявниці зазнали значної шкоди через функціонування магістральної дороги, а національні суди свавільно відмовили у задоволенні її вимог, які стосувалися цієї проблеми, не давши відповіді на її головні доводи.

6. 23 листопада 2004 року Голова другої секції вирішив повідомити Уряд про заяву. Також було вирішено розглядати питання прийнятності та суті заяви одночасно (пункт 1 статті 29). Згодом справу було направлено до новосформованої п'ятої секції (пункт 1 правила 25 і пункт 1 правила 52 Регламенту Суду).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

7. Заявниця народилася в 1966 році і живе в м. Краснодоні.

A. Вплив функціонування магістральної дороги М04 на житло, приватне та сімейне життя заявниці

8. Заявниця є власницею будинку по вул. Ч. у м. Краснодоні, де вона проживає з батьками та неповнолітнім сином Д. Г.

9. Відповідно до пояснень Уряду з 1983 року вулиця Ч. була частиною радянської міжреспубліканської автомагістралі від м. Кишинєва (Молдова) до м. Волгограда (Російська Федерація). У 1998 році (після розпаду СРСР) органи влади України здійснили інвентаризацію доріг і класифікували частину магістральної дороги, що проходила через вулицю заявниці, як магістральну дорогу М04 Київ–Луганськ–Ізварине.

10. Заявниця стверджувала, що до інвентаризації 1998 року магістральна дорога Кишинів–Волгоград ніколи не проходила через вулицю Ч. До цього вона проходила через вулицю П. у м. Краснодоні. Вулиця Ч., яка є лише 6 метрів завширшки, межує з приватними будинками та садами і є цілком непридатною для забезпечення транзитного руху автотранспорту через місто. Вона не має дренажної системи, тротуарів і відповідного по-

криття, здатного витримувати важкий вантажний автотранспорт, і з самого початку планувалася як виключно житлова вулиця. У 1998 році під час інвентаризації Управлінням архітектури та містобудування Виконавчого комітету Краснодонської міської ради вперше було ухвалено рішення, що магістральна дорога М04 повинна проходити через вулицю Ч. На підтвердження цього заявниця надала копію листа, який було направлено зазначеним управлінням 9 жовтня 1998 року на адресу Луганського дорожнього проектно-пошукового управління «Дорпроект» і в якому повідомлялось, що управління дало згоду на проходження магістральної дороги М04 через низку вулиць у м. Краснодоні, включно з вулицею Ч.

11. Заявниця повідомила, що через зміни у русі транспорту її будинок зрештою став фактично непридатним для життя. Він зазнавав значної шкоди від вібрації та шуму, які створювали кілька сотень вантажних автомобілів, що проїжджали щогодини. Крім того, за цей час значною мірою підвищився рівень забруднення повітря, а в невідповідному покритті дороги утворилися численні вибоїни. Проїжджаючи цими вибоїнами, автотранспорт здійснював додаткові викиди газів і здіймав хмари пилу. Намагаючись відремонтувати дорогу, дорожні служби почали заповнювати вибоїни дешевими матеріалами, такими як відпрацьована порода з найближчих шахт, яка мала високий рівень вмісту важких металів.

12. 15 травня 2002 року у відповідь на скарги мешканців вулиці Державна санітарно-епідеміологічна служба в Луганській області здійснила заміри рівня забруднення повітря біля кількох будинків по вул. Ч., включно з будинком заявниці. Протягом тестової 1 години було зареєстровано 129 автомобілів, що проїхали по вулиці, з яких 71 (55 %) допустив перевищення граничнодопустимого рівня вмісту шкідливих речовин (двоокису азоту, окису вуглецю, граничних вуглеводнів, свинцю, міді тощо). Крім того, було встановлено, що вміст міді та свинцю у піднятому в повітря пилу перевищив санітарну норму в 23 та 7,5 рази відповідно. Експертна група також засвідчила, що дорожнє покриття було пошкоджене.

13. Як доказ пошкодження будинку заявниця надала акт від 31 травня 2002 року, підписаний членами комісії у складі депутата міської ради, голови квартального комітету та приватної особи. Члени комісії засвідчили, що вони перевірили стан будинку і виявили, що він пошкоджений. Зокрема, фундамент був тріснутий, а стіни — вкриті вугільним пилом, який, як стверджувалось, використовували для залатування вибоїн під час поточного ремонту дороги і який згодом був піднятий в повітря автотранспортом. Комісія також відзначила, що дорожнє покриття поруч із будинком заявниці було дуже пошкоджене, що посилювало вібрацію від проїжджаючого автотранспорту, спричиняло вібрацію

меблів у будинку заявниці та призводило до того, що зі стелі та стін час від часу відпадала штукатурка.

14. Як докази заподіяння шкоди здоров'ю заявниці надала медичні довідки, які підтверджують, що її батько, мати та неповнолітній син мають численні хвороби. Батьку заявниці, 1939 року народження, зокрема, було поставлено діагноз: хронічний ерозійний гастродуоденіт, хронічний бронхіт, пневмонічний фіброз, атеросклероз, гіпертонія, кардіосклероз та інші захворювання, що в сукупності в квітні 2001 року призвели до встановлення йому 2 групи інвалідності.

15. Також було встановлено, що мати заявниці (пані Грищенко), 1946 року народження, хворіла, зокрема, на виразку, хронічний бронхіт, легеневу недостатність, ішемічну хворобу серця, деформуючий остеоартроз, остеохондроз та інші захворювання.

16. Неповнолітній син заявниці Д. Г., 1994 року народження, з 1997 року почав часто хворіти на респіраторні захворювання. У 1998 році у нього було діагностовано вторинний імунodefіцитний стан, неревматичний кардит і дискінезію жовчовивідних шляхів. У 2000 році Д. Г. було поставлено діагноз: гіперзбуджуваність і гіперактивність. Під час стаціонарного лікування в листопаді 2002 року у Д. Г. було виявлено надмірний вміст міді та свинцю в крові та сечі, а також діагностовано хронічне отруєння солями важких металів, хронічний токсичний гепатит і токсичний енцефаліт.

17. 12 липня 2003 року Краснодонська дитяча лікарня рекомендувала сину заявниці змінити місце проживання. У висновку, зокрема, зазначено:

«Враховуючи, що дитина з народження проживає в екологічно забрудненому районі (значне забруднення повітря та ґрунту солями важких металів, сульфідним ангідридом, граничними та неграничними вуглеводнями), необхідна зміна його місця проживання».

В. Адміністративні рішення стосовно шкоди, спричиненої функціонуванням магістральної дороги М04

18. Пані Грищенко неодноразово від імені сім'ї зверталася в різні державні органи (включаючи Президента України, Державну санітарно-епідеміологічну службу, міські органи влади та органи прокуратури) зі скаргами на те, що дорога М04 є джерелом неприпустимого рівня шкоди та забруднення навколишнього середовища. Згідно з матеріалами справи, перші скарги вона подала не пізніше 2000 року. З різних підстав аналогічні скарги було подано також особисто та колективно іншими мешканцями вулиці Ч. Із матеріалів справи незрозуміло, які заходи, якщо вони мали місце, органи влади вживали у відповідь на вказані скарги до травня 2002 року.

19. 28 травня 2002 року після дослідження рівня забруднення повітря, здійсненого 15 травня 2002 року (згаданого у п. 12), головний санітарний

лікар Луганської області дав вказівку міському голові м. Краснодона розглянути питання щодо припинення транзитного руху автотранспорту по вулиці Ч. та проведення капітального ремонту дорожнього покриття на цій вулиці. У своїй постанові він зазначив, що об'їзний проїзд по вулиці Ч. було передбачено як тимчасовий захід і що активний дорожній рух зруйнував покриття дороги. Далі він зазначив, що рівень забруднення атмосферного повітря на вулиці Ч. є таким, що порушує Закон України «Про охорону атмосферного повітря», і що таке забруднення повітря може мати шкідливий вплив на здоров'я мешканців.

20. У невстановлену дату пані Грищенко звернулася до прокуратури м. Краснодона зі скаргою на забруднення атмосферного повітря і вимагала порушення кримінальної справи за цим фактом.

21. 13 червня 2002 року прокуратура м. Краснодона відмовила у задоволенні її вимог, мотивуючи це рішення тим, що, хоча факт надмірного забруднення атмосферного повітря був безспірним, не було причинно-наслідкового зв'язку між ним та будь-якими кримінально-караними діями будь-якої посадової особи. Також не було виявлено ознак того, що рішення про використання вулиці Ч. як об'їзної дороги було незаконним. Щодо ремонту дороги прокуратура внесла припис виконавчому комітету Краснодонської міської ради (далі — Виконавчий комітет) усунути порушення законодавства про охорону навколишнього середовища. Прокуратура додатково повідомила пані Грищенко, що згідно з наявною інформацією ремонтні роботи було заплановано на червень 2002 року.

22. 16 червня 2002 року вулицю Ч. було закрито для подальшого руху автомобільного транспорту.

23. 2 липня 2002 року прокуратура Луганської області повідомила пані Грищенко, що 18 червня 2002 року Виконавчий комітет прийняв рішення про проведення ремонтних робіт на вулиці Ч.

24. 24 жовтня 2002 року начальник Краснодонського міського відділу внутрішніх справ рекомендував міській владі відшукати кошти для ремонту дорожнього покриття вулиць Ч. та Л.

25. 1 липня 2003 року Служба автодоріг у Луганській області Державної служби автомобільних доріг України направила лист міському голові м. Краснодона, яким підтвердила, що частина автодороги М04 в області не була достатньо пристосована для забезпечення підвищеного руху автотранспорту та що існувала нагальна потреба у спорудженні об'їзних доріг, які б оминали населені пункти, у тому числі м. Краснодон. Однак через недостатнє фінансування ці роботи не було виконано, і Служба автодоріг у Луганській області звернулася до вищестоящої організації з проханням вирішити цю ситуацію. Далі вона висловила пропозицію, щоб міська влада реконструювала міську частину автодороги за

рахунок отриманих від автомобільного збору коштів, які знаходились на рахунках міського казначейства.

26. 6 червня 2006 року Управління житлово-комунального господарства повідомило Виконавчий комітет, що ремонт покриття дороги по вулиці Ч. включено в План розвитку міста на 2006 рік. Однак фінансування для проведення робіт не було отримано. Далі управління зазначало, що м. Краснодон не має альтернативних доріг, які б відповідали вимогам об'їзної дороги, і що використання з цієї метою вулиці Ч., яка для цього не пристосована, призвело до значного погіршення її покриття.

27. 27 червня 2006 року Головний державний санітарний лікар Луганської області підтвердив у своєму листі, що рух автотранспорту по вулиці Ч. не здійснюється, вулицю перекрито бетонними блоками та іншими спорудами.

28. 24 листопада 2010 року заявниця повідомила Суд без надання будь-яких підтверджуючих матеріалів, що використання вулиці Ч. як магістральної дороги було відновлено без проведення будь-якого ґрунтового ремонту.

С. Цивільний позов до Виконавчого комітету Краснодонської міської ради

29. У 2001 році пані Грищенко звернулась до суду з позовом в інтересах заявниці з вимогою зобов'язати Виконавчий комітет Краснодонської міської ради надати сім'ї інше житло та стягнути 5000 гривень відшкодування за шкоду, завдану їхньому будинку і здоров'ю функціонуванням магістральної дороги М04.

30. Під час провадження суд дослідив документи, представлені заявницею, та заслухав посадових осіб міських органів з питань архітектури, житлово-комунального господарства, автодоріг, а також працівників ДАІ. Головний архітектор м. Краснодона заявив, що вулиця Ч. є завширшки сім метрів, вона не має дренажної системи або тротуарів, оскільки не було фінансування для їх облаштування. Представник Управління житлово-комунального господарства визнав, що обслуговування вулиці Ч. частково перебувало у віданні його управління і мало фінансуватися «Укравтодором» і за рахунок автомобільного збору. Оскільки фінансування не надходило, то вулицю належним чином не ремонтували. Він також висловив думку, що до пошкодження будинку заявниці швидше призвели недоліки споруди, а не функціонування магістральної дороги. Представник Служби автомобільних доріг заявив, що вулиця Ч., як частина автомобільної дороги міжнародного значення, перебувала в спільному управлінні цієї служби та «Укравтодору». Крім того, представник ДАІ вказав, що протягом кількох попередніх років не було скарг щодо автопригод по вулиці Ч. і що двічі на рік органи ДАІ перевіряли стан дороги.

31. 18 січня 2002 року Краснодонський міський суд відмовив у задоволенні позову пані Грищенко. Повний текст мотивувальної частини рішення викладений наступним чином:

«У суді встановлено, що по вулиці Ч. у м. Краснодоні проходить автомагістральна дорога загальнодержавного значення М04 Київ–Луганськ–Ізварине.

Позивачка не надала суду доказів того, що з вини виконкому ця дорога експлуатується з порушенням технічних вимог, що встановлені для цієї категорії доріг. Позивачка не вказала, які саме норми порушено.

Крім того, позивачка не надала доказів того, що саме з вини Краснодонського міськвиконкому порушено її законні права, а саме: її будинок руйнується, вона та її сім'я страждають від різноманітних захворювань, що спричиняють моральні страждання.

На підставі вищевикладеного, суд вважає за необхідне відмовити у задоволенні позову за безпідставністю».

32. Пані Грищенко подала апеляцію. Посилаючись, головним чином, на статтю 50 Конституції України та Закон України «Про охорону атмосферного повітря», вона зазначала, зокрема, що суд першої інстанції, акцентуючи увагу на питанні ремонту дороги, відхилився від предмета її позову. Фактично вона не вимагала зобов'язати відремонтувати вулицю, натомість вона вимагала переселення, оскільки, на її думку, вулиця, насамперед, була повністю непридатною для забезпечення функціонування магістральної дороги. Відповідач був винним не тільки в тому, що дозволив транзитний рух автотранспорту, але і в нездатності організувати систематичний контроль з боку органів ДАІ, природоохоронних і санітарних служб задля забезпечення безпеки і заходів, спрямованих на захист навколишнього середовища від забруднення. Позивачка стверджувала, що свідки надали неточну інформацію. Зокрема, по вулиці Ч. мали місце численні автодорожні пригоди, що підтверджувала долучена до матеріалів справи відповідь органів ДАІ на одну зі скарг жителів із цього питання. Пані Грищенко також скаржилась на те, що суд відмовився викликати посадових осіб екологічної та санітарно-епідеміологічної служб для надання повної інформації про екологічний стан навколо дороги і, таким чином, не забезпечив їй та її сім'ї право доступу до інформації про стан навколишнього середовища.

33. 10 червня 2002 року апеляційний суд Луганської області відмовив у задоволенні апеляційної скарги. Повний текст мотивувальної частини ухвали є таким:

«Відмовляючи у задоволенні позовних вимог Гримковської Н. Н., суд правомірно дійшов висновку про те, що автодорога М04 Київ–Луганськ–Ізварине закріплена на праві повного господарського

відання за корпорацією «Укравтодор»,... а не за виконавчим комітетом. Краснодонської міської ради.

Позивачка не надала суду будь-яких доказів того, що відповідач завдав їй моральної шкоди, та не вказала правових підстав для відшкодування моральної шкоди та заміни домоволодіння. <...>»

34. 8 липня 2002 року пані Грищенко подала касаційну скаргу. Вона вказала, що, на її погляд, Виконавчий комітет Краснодонської міської ради був належним відповідачем. На підтвердження цього вона надала лист Служби автодоріг у Луганській області від 6 червня 2002 року, яким їй було повідомлено про те, що вулиця Ч. не перебуває на балансі служби та є в сфері управління міської влади. Далі вона стверджувала, що суд взагалі не дослідив, чи було законним і обґрунтованим прийняття в жовтні 1998 року Управлінням архітектури та містобудування м. Краснодона рішення про дозвіл транзитного руху автотранспорту через вулицю Ч. Вона вважала, що воно було незаконним, оскільки перетворило вулицю завширшки 6 метрів на магістральну дорогу загальнодержавного значення, особливо, беручи до уваги те, що надалі міська влада не організувала належний екологічний контроль та управління дорогою. Крім того, пані Грищенко послалась на те, що перші заміри рівня забруднення повітря було зроблено лише в травні 2002 року після численних скарг мешканців вулиці.

35. 21 липня 2003 року Верховний Суд України не знайшов підстав для передачі справи на розгляд складу судової палати.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. Конституція України від 28 червня 1996 року

36. Відповідні положення Конституції передбачають таке:

Стаття 16

«Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи — катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави».

Стаття 50

«Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. <...>»

B. Закон України від 16 жовтня 1992 року № 2707-ХІІ «Про охорону атмосферного повітря»

37. Відповідні положення вищезазначеного Закону у редакції, чинній протягом періоду, який має відношення до справи, передбачають таке:

Стаття 12. Обмеження, тимчасова заборона (зупинення) або припинення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря і впливу фізичних та біологічних факторів на його стан

«Господарська чи інші види діяльності, пов'язані з порушенням умов і вимог до викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря і рівнів впливу фізичних та біологічних факторів на його стан, передбачених дозволами, може бути обмежена, тимчасово заборонена (зупинена) або припинена відповідно до законодавства».

Стаття 13. Регулювання рівнів впливу фізичних та біологічних факторів на стан атмосферного повітря

«...»

«...» Місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та громадяни — суб'єкти підприємницької діяльності зобов'язані вживати необхідних заходів до запобігання та недопущення перевищення встановлених рівнів впливу фізичних та біологічних факторів на стан атмосферного повітря і здоров'я людини».

Стаття 17. Заходи щодо відвернення і зменшення забруднення атмосферного повітря викидами транспортних та інших пересувних засобів і установок та впливу їх фізичних факторів

«З метою відвернення і зменшення забруднення атмосферного повітря транспортними та іншими пересувними засобами і установками та впливу пов'язаних з ними фізичних факторів здійснюються:

- розроблення та виконання комплексу заходів щодо зниження викидів, знешкодження шкідливих речовин і зменшення фізичного впливу під час проектування, виробництва, експлуатації та ремонту транспортних та інших пересувних засобів і установок;
- переведення транспортних та інших пересувних засобів і установок на менш токсичні види палива;
- раціональне планування та забудова населених пунктів з дотриманням нормативно визначеної відстані до транспортних шляхів;
- виведення з густонаселених житлових кварталів за межі міста транспортних підприємств, вантажного транзитного автомобільного транспорту;
- обмеження в'їзду автомобільного транспорту та інших транспортних засобів та установок у сельбищні, курортні, лікувально-оздоровчі, рекреаційні та природно-заповідні зони, місця масового відпочинку та туризму;
- поліпшення стану утримання транспортних шляхів і вуличного покриття;

- впровадження в містах автоматизованих систем регулювання дорожнього руху;
- удосконалення технологій транспортування і зберігання палива, забезпечення постійного контролю за якістю палива на нафтопереробних підприємствах та автозаправних станціях;
- впровадження та вдосконалення діяльності контрольно-регулювальних і діагностичних пунктів та комплексних систем перевірки нормативів екологічної безпеки транспортних та інших пересувних засобів і установок.

Проектування, виробництво та експлуатація транспортних та інших пересувних засобів і установок, вміст забруднюючих речовин у відпрацьованих газах яких перевищує нормативи або рівні впливу фізичних факторів, забороняються».

Стаття 21. Відвернення і зниження шуму

«З метою відвернення, зниження і досягнення безпечних рівнів виробничих та інших шумів повинні забезпечуватися:

<...>

Удосконалення конструкцій транспортних та інших пересувних засобів і установок та умов їх експлуатації, а також утримання в належному стані залізничних і трамвайних колій, автомобільних шляхів, вуличного покриття;

Розміщення підприємств, транспортних магістралей, аеродромів та інших об'єктів з джерелами шуму під час планування і будови населених пунктів відповідно до встановлених законодавством санітарно-гігієнічних вимог, будівельних норм та карт шуму;

<...>

Організаційні заходи для відвернення і зниження виробничих, комунальних, побутових і транспортних шумів, включаючи запровадження раціональних схем і режимів руху транспорту та інших пересувних засобів і установок у межах населених пунктів. <...>»

С. Державні будівельні норми України, ДБН В.2.3-4-2000 (від 2000 року), затверджені Наказом Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України

38. Відповідне положення вищезазначеного акту в редакції, чинній протягом періоду, який має відношення до справи, передбачає:

«При проектуванні нових та реконструкції існуючих автомобільних доріг державного значення їх траси прокладають, як правило, в обхід існуючих населених пунктів».

III. ВІДПОВІДНІ МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ

39. Орхуська Конвенція (Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, ЕСЕ/СЕР/43) була прийнята 25 червня 1998 року Європейською економічною комісією ООН і набрала чинності 30 жовтня 2001 року. Україна ратифікувала Конвенцію 6 липня 1999 року.

Орхуська Конвенція застосовується у таких сферах:

- розвиток доступу громадськості до інформації, якою володіють державні органи, зокрема шляхом забезпечення прозорого та доступного розповсюдження важливої інформації;
- сприяння участі громадськості у прийнятті рішень з питань, що стосуються впливу на навколишнє середовище. Зокрема, передбачено забезпечення участі громадськості вже на ранньому етапі процедури прийняття таких рішень, «коли є всі можливості для розгляду різних варіантів і коли участь громадськості може бути найефективнішою». Результати участі громадськості мають бути враховані при прийнятті остаточного рішення, яке також має бути оприлюднено;
- створення умов для доступу до судів з приводу законодавства щодо охорони навколишнього середовища та доступу до інформації.

40. 27 червня 2003 року Парламентська асамблея Ради Європи прийняла Рекомендацію 1614 (2003) про навколишнє середовище та права людини. У відповідному положенні цієї рекомендації передбачено таке:

«9.9. Асамблея рекомендує Урядам країн-членів:

i. забезпечити належний захист життя, здоров'я, сімейного та приватного життя, фізичної недоторканості і приватної власності осіб відповідно до статей 2, 3 та 8 Європейської конвенції про права людини та статті 1 Додаткового протоколу до неї, також звертаючи особливу увагу на необхідність охорони навколишнього середовища;

ii. визнати в національному законодавстві, бажано на конституційному рівні, право людини на здоров'я, життєздатне та належне навколишнє середовище, що включає об'єктивний обов'язок держав захищати навколишнє середовище;

iii. гарантувати процесуальні права осіб на доступ до інформації, участі громадськості у прийнятті рішень і доступ до правосуддя з питань охорони навколишнього середовища, передбачених Орхуською Конвенцією;

<...>»

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

41. Заявниця скаржилась, що, спрямувавши магістральну дорогу М04 по її вулиці, яка не була пристосована для цього, та не забезпечивши належний контроль за екологічним станом дороги та управління нею, органи влади м. Краснодона порушили її право на користування своїм житлом, а також право на приватне та сімейне життя. Вона послалась у зв'язку з цим на статтю 8 Конвенції, яка передбачає таке:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

A. Прийнятність

42. Уряд зазначив, що у нього виникло питання з приводу особи заявниці, а саме: кого у цій справі потрібно вважати заявницею — Клару Грищенко чи Наталію Гримковську.

43. Далі Уряд стверджував, що якщо заява подана Наталією Гримковською, вона має бути відхилена у зв'язку з невідповідністю положенням Конвенції *ratione personae*. Зокрема, він зауважив, що Наталія Гримковська не може вважатись потерпілою внаслідок порушення статті 8, оскільки вона не була стороною у відповідній цивільній справі, яка розглядалася на національному рівні. В іншому разі її скарга має бути оголошена непринятною через невичерпання всіх національних засобів юридичного захисту. У будь-якому випадку скаргу подано з порушенням шестимісячного строку, встановленого Конвенцією, тому що заява за підписом Наталії Гримковської не містить дати, а датою її реєстрації в Суді є 28 червня 2004 року, тоді як остаточне рішення, прийняте на національному рівні у цивільній справі пані Грищенко, датоване 21 липня 2003 року.

44. Уряд також стверджував, що якщо пані Грищенко є належним заявником, скаргу потрібно визнати непринятною з підстав невичерпання національних засобів юридичного захисту. Вона звернулась до суду з позовом до Виконавчого комітету, який був неналежним відповідачем. Пані Грищенко ніколи не зверталась із позовом до Державної служби автомобільних доріг України («Укравтодору»), яка відповідно до висновків національних судів була відповідальною за утримання магістральної дороги М04.

45. Заявниця не погодилась. Вона зазначила, що заява стосувалась інтересів всієї її сім'ї. Однак вона хотіла бути заявницею, оскільки була власником будинку. Крім того, саме від свого імені пані Грищенко звернулася до національного суду з позовом про відшкодування шкоди та переселення. Далі заявниця стверджувала, що вона не була зобов'язана подавати позов до «Укравтодору», оскільки, на її думку, Виконавчий комітет був відповідальний за утримання вулиці Ч. Також саме Виконавчим комітетом було дозволено транзитний рух по вулиці Ч. Крім того, він не організував належний контроль цієї частини дороги державтоінспекцією або екологічними та санітарними службами з метою забезпечення заходів з безпеки та запобігання забрудненню. Таким чином, суть її скарги за статтею 8 Конвенції було належним чином викладено у національних судах.

46. Суд зазначає, що заявниця проживає по вулиці Ч. і надала значну кількість інформації про її особисті страждання внаслідок визначення вулиці частиною магістральної дороги загальнодержавного значення. Таким чином, її скарга не може вважатись несумісною *ratione personae* з положеннями Конвенції. Отже, заперечення Уряду щодо статусу заявниці як потерпілої має бути відхилено.

47. Суд далі звертає увагу, що судові органи, зокрема апеляційний суд Луганської області, розглядали цивільний позов пані Грищенко як поданий від імені заявниці (див. п. 33 вище). Отже, перше заперечення Уряду щодо невичерпання всіх національних засобів юридичного захисту також має бути відхилено.

48. Щодо доводів Уряду, що заяву було подано після закінчення шестимісячного строку, Суд зазначає, що 22 грудня 2003 року пані Грищенко вперше повідомила Суд про свій намір діяти від імені своєї дочки у конвенційному провадженні та надала відповідну довіреність, підписану заявницею. Вказана дата знаходиться в межах шестимісячного строку віддати ухвалення 21 липня 2003 року остаточного рішення в цивільному провадженні на національному рівні. Суд вважає, що за таких обставин той факт, що першу заяву (складену 20 і відправлену поштою 21 жовтня 2003 року) підписала пані Грищенко і що згодом заявниця особисто підписала нову заяву з тими ж скаргами, яку Суд отримав 28 червня 2004 року, не може тлумачитись проти неї. Таким чином, Суд відхиляє заперечення Уряду стосовно недотримання шестимісячного строку.

49. Нарешті, щодо другого заперечення Уряду стосовно невичерпання всіх можливих засобів захисту, зокрема, стосовно того, що цивільний позов мав бути поданий до «Укравтодору», та беручи до уваги матеріали справи (див. пункти 21, 24–26 та 30 вище), Суд вважає, що доводи заявниці щодо відповідальності Виконавчого комітету за утримання вулиці Ч. були небезпідставними. Більш важливим, однак, є те, що предмет

заяви до Суду стосується, головним чином, не ремонтних робіт по вулиці Ч., а радше відповідності Конвенції: (i) дозволу міської влади на визначення вулиці частиною магістральної дороги; (ii) її стверджуваної бездіяльності щодо впровадження заходів з охорони довкілля, спрямованих на забезпечення функціонування автодороги у відповідності з чинним законодавством. Уряд не пояснив, яким чином такі питання могли бути вирішені у провадженні з розгляду позову до «Укравтодору». Отже, це заперечення має бути відхилено.

50. Взагалі Суд вважає, що заява у цій частині не є явно необґрунтованою у значенні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також вказує, що заява не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Таким чином, вона має бути оголошена прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

(а) Заявниця

51. Заявниця стверджувала, що прийняте в 1998 році рішення про визначення вулиці Ч. частиною магістральної дороги було незаконним і свавільним, оскільки об'їзні автодороги державного значення мають бути прокладені за межами населених пунктів. Враховуючи те, що станом на жовтень 1998 року, коли влада реалізовувала програму інвентаризації доріг, належної об'їзної дороги не було, органам влади слід було спрямувати автомобільну дорогу М04 по вулиці П., яка раніше була ділянкою магістральної дороги Кишинів–Волгоград. Рішення спрямувати об'їзну дорогу через населену вулицю завширшки 6 метрів із приватними будинками, розташованими за 4–5 метрів від дороги, було свавільним.

52. Крім того, ухваливши це рішення, міська влада взагалі не вжила заходів, спрямованих на забезпечення регулярного контролю за станом вулиці з боку органів ДАІ, а також заходів з охорони довкілля з метою зменшення рівня забруднення повітря, спричиненого транзитним вантажним автотранспортом. Забруднення повітря та інші шкідливі фактори не перевірялись протягом декількох років підряд, і лише після численних скарг мешканців вулиці в травні 2002 року було здійснено аналіз рівня забруднення повітря та прийнято рішення про зупинення руху. Крім того, щоб домогтися виконання цього рішення, мешканці вулиці повинні були вдатися до масових акцій протесту. У будь-якому випадку, хоча рух було зупинено, не було здійснено жодних заходів з ремонту пошкодженого дорожнього покриття або очищення ґрунту.

53. У результаті будинок заявниці було пошкоджено, а здоров'я членів її сім'ї зазнало непоправної шкоди. Вони мали отримати відшкодування заподіяної шкоди від Виконавчого комітету. Однак національні суди

свавільно відмовили у задоволенні її позову з цього питання, відмовившись належним чином розглянути її головні доводи.

(b) Уряд

54. Уряд заперечив проти цієї точки зору.

55. Він стверджував, насамперед, що у справі було недостатньо доказів того, що страждання заявниці досягли того рівня, який призводить до застосовності статті 8 Конвенції. Пошкодження будинку від вібрації було підтверджено групою осіб, які не були компетентними для надання таких висновків. З іншого боку, компетентний представник управління житлово-комунального господарства під час судового розгляду висловив думку, що будинок імовірноше дав тріщини одразу після спорудження. У справі також відсутні належні докази причинно-наслідкового зв'язку між функціонуванням магістральної дороги та захворюваннями членів сім'ї заявниці. Уряд також заперечував без надання доказів достовірність медичних довідок, виданих міською лікарнею, вказуючи, що їх підготувала сестра заявниці. Крім того, у цьому місці були інші джерела забруднення повітря, такі як відвали породи, які утворювались у результаті вугледобувної діяльності та горіли. Взагалі значна частина України потерпає від різних екологічних проблем і немає ознак, які б свідчили, що екологічне навантаження, від якого потерпала сім'я заявниці, було в якійсь мірі більшим, ніж навантаження решти населення.

56. Уряд також стверджував, що, навіть якщо припустити, що він мав будь-які зобов'язання перед заявницею на підставі статті 8 Конвенції, ним було вжито всіх необхідних заходів, щоб забезпечити справедливий баланс між її інтересами та інтересами суспільства. По-перше, транзитний проїзд автотранспорту здійснювався по вулиці Ч. з 1983 року. У 1998 році статус вулиці як частини магістральної дороги було лише підтверджено під час проведення програми інвентаризації доріг. Таким чином, Уряд не повинен нести відповідальність за рішення скерувати рух автомобілів через вулицю Ч. По-друге, після набрання чинності Конвенцією органи влади розглядали можливість будівництва нової об'їзної дороги, яка б оминала населені вулиці. Однак вони не мали іншої можливості, ніж використовувати існуючу дорогу до виділення необхідного фінансування, оскільки її закриття могло спричинити суттєву шкоду економічному добробуту країни. Всупереч твердженням заявниці, експлуатація дороги не суперечила чинному законодавству, оскільки пункт 1.9 Державних будівельних норм України рекомендував, але не вимагав, щоб магістралі державного значення були прокладені в обхід населених пунктів.

57. Уряд також доводив, що до забруднення повітря, на яке скаржилася заявниця, призвела експлуатація дороги не органами держави,

а радше автомобілями, які належали різним власникам. Тому це забруднення не може розцінюватись як втручання держави у права заявниці, гарантовані статтею 8. Виходячи з того, що держава мала позитивний обов'язок відреагувати на це забруднення, вона це зробила шляхом запровадження законодавчих норм, якими було встановлено граничні рівні забруднення навколишнього середовища та систему контролю за їх дотриманням. Коли органам державної влади стало відомо, що дорога не функціонувала як передбачалось, вони швидко відреагували, закривши її для транзитного автотранспорту 16 червня 2002 року більше, ніж за рік до звернення заявниці до Суду.

2. Оцінка Суду

58. Посилаючись на свою усталену практику (див., серед інших джерел, рішення від 9 грудня 1994 року в справі «Лопез Остра проти Іспанії» (Lopez Ostra v. Spain), Series A, № 303-C; та від 10 грудня 2011 року в справі «Дубецька та інші проти України» (Dubetska and Others v. Ukraine), заява № 30499/03, пункти 105–108), Суд повторює, що, якщо (як у цій справі) справа стосується екологічної небезпеки, небезпідставна скарга за статтею 8 може виникнути лише тоді, коли відповідна загроза сягає такого рівня, що призводить до значного погіршення здатності заявника користуватись своїм житлом, мати приватне та сімейне життя. Оцінка такого мінімального рівня є відносною і залежить від усіх обставин справи, таких як інтенсивність і тривалість шкідливого впливу та його фізичний і психологічний наслідок для здоров'я людини та якості її життя.

59. Відповідно до цих принципів Суд спочатку повинен розглянути, чи була шкода, завдана заявниці внаслідок функціонування магістральної дороги М04, починаючи з жовтня 1998 року, достатньо серйозною для порушення питання за статтею 8 Конвенції. Суд звертає увагу, що скарги заявниці стосуються, головним чином, рівня шуму, пошкодження її будинку від вібрації та її страждань у зв'язку з погіршенням здоров'я її батьків і неповнолітнього сина через забруднення повітря та ґрунту.

60. Суд вважає, що у справі недостатньо доказів, щоб підтвердити всі твердження заявниці «поза розумним сумнівом». Зокрема, рівень шуму та його вплив на приватне та сімейне життя заявниці ніколи не досліджувались (див. а contrario рішення від 9 листопада 2010 року в справі «Диш проти Угорщини» (Deés v. Hungary), заява № 2345/06, п. 23). Твердження про те, що руйнування будинку спричинено вібрацією, поставлене Урядом під сумнів з посиланням на свідчення компетентного представника державного органу і ніколи не підтверджувалось незалежними експертами. У тій мірі, в якій здоров'я батьків заявниці може підпадати під поняття її сімейного життя відповідно до статті 8, матеріали справи містять

медичні документи, відповідно до яких вони мають численні захворювання. Однак на підставі цих доказів неможливо визначити, в якій мірі ці захворювання були спричинені або прогресували внаслідок функціонування магістральної дороги. Що стосується здоров'я неповнолітнього сина заявниці, то вбачається, що він мав імунодефіцит ще до жовтня 1998 року і що, на думку його лікаря, він проживав в «екологічно забрудненому районі» від народження, тобто з 1994 року (див. п. 17 вище).

61. Одночасно Суд зазначає, що відповідно до офіційного дослідження, проведеного 15 травня 2002 року (див. п. 12 вище), покриття дороги біля будинку заявниці було дуже пошкодженим і понад сто автомобілів проїхало повз нього протягом однієї години. За таких обставин цілком можливо, що заявницю регулярно турбували, принаймні певною мірою, шум і вібрація. Крім того, було встановлено, що більша частина автотранспорту здійснювала шкідливі викиди у розмірах, що перевищували допустимі граничні норми. Рівень забруднення повітря та ґрунту, встановлений органами санітарно-епідеміологічної служби, свідчив про необхідність припинити використання дороги, щоб уникнути загрози шкідливого впливу на здоров'я місцевих мешканців (див. п. 19 вище). Викиди автомобілів містили мідь і свинець, надмірний вміст яких також було виявлено в ґрунті біля будинку заявниці. Беручи до уваги ці дані, Суд вважає, що є істотним той факт, що сину заявниці в 2002 році було поставлено діагноз: хронічне отруєння солями свинцю та міді. Суд вказує, що Уряд не надав жодних доказів, які б спростовували достовірність і правильність цього діагнозу, та не запропонував будь-якого прийняттого альтернативного пояснення стосовно виникнення цього отруєння, щоб спростувати твердження заявниці, що отруєння було безпосередньо пов'язане з функціонуванням автомобільної дороги.

62. Враховуючи вищезазначене, Суд вважає, що сукупний вплив шуму, вібрації, забруднених повітря та ґрунту, спричинений магістральною дорогою М04, значною мірою не дав заявниці можливості користуватися правами, гарантованими статтею 8 Конвенції. Таким чином, стаття 8 є застосовною у цій справі.

63. З огляду на зазначене, Суд розгляне у світлі принципів, викладених у його практиці (див., серед інших джерел, вищезазначене рішення в справі «Дубецька проти України», пункти 140–145), чи надав Уряд достатні докази, щоб виправдати ту ситуацію, за якої заявниця несла значний тягар від імені решти громади.

64. Насамперед, Суд зазначає, що, як стверджує Уряд, 16 червня 2002 року через місяць після дослідження санітарно-епідеміологічної служби рух транзитного транспорту по вулиці Ч. було припинено. З огляду на відсутність конкретних даних, зокрема, текстів відповідних рішень

місцевих органів влади (якщо вони були), які б підтверджували твердження заявниці про те, що це рішення фактично було виконане пізніше та що рух через деякий час було відновлено, Суд виходитиме з припущення, що рух транзитного транспорту було зупинено з тієї дати, яку вказав Уряд (див., *mutatis mutandis*, ухвалу щодо прийнятності від 16 жовтня 2007 року в справі «Вінокуров проти Російської Федерації та України» (*Vinokurov v. Russia and Ukraine*), заява № 2937/04). Отже, необхідно зазначити, що питання шуму, вібрацій, забруднення повітря та ґрунту, пов'язані з функціонуванням магістральної дороги, було вирішено. Однак необхідно дослідити, чи повинні державні органи все ж нести відповідальність за негативний вплив функціонування магістральної дороги у період з жовтня 1998 року до червня 2002 року.

65. Визначаючи це, Суд усвідомлює складність завдань держави в питаннях утримання інфраструктури, наприклад, такого, що розглядається, де вжиття заходів може вимагати значних часу та ресурсів. Пам'ятаючи про свою субсидіарну роль відповідно до Конвенції, у багатьох справах Суд підкреслював, що держави повинні мати значну свободу розсуду в складній сфері екологічної політики (див., наприклад, рішення в справі «Хаттон та інші проти Сполученого Королівства» (*Hatton and Others v. the United Kingdom*) [ВП], заява № 36022/97, п. 100, ECHR 2003-VIII). Незважаючи на те, що органи влади Договірних держав все більшою мірою беруть на себе відповідальність за зменшення та регулювання забруднення навколишнього середовища, стаття 8 не може тлумачитись як така, що вимагає від них забезпечення кожній особі житла, яке б відповідало конкретним екологічним стандартам (див. ухвалу щодо прийнятності від 9 листопада 2004 року в справі «Вард проти Сполученого Королівства» (*Ward v. the United Kingdom*), заява № 31888/03). Відповідно до цих міркувань, Суд вважає, що він зайде занадто далеко, якщо покладе на Уряд відповідальність за сам лише факт дозволу руху транзитного транспорту через населену вулицю міста або визнає загальне право заявниці на безкоштовне нове житло за рахунок держави. Тим більше, заявниця у цій справі не стверджувала, що вартість її будинку зменшилась із жовтня 1998 року або що вона не мала можливості продати його та переїхати без допомоги держави (див., а *contrario*, рішення у справі «Фадеева проти Російської Федерації» (*Fadeyeva v. Russia*), заява № 55723/00, п. 121, ECHR 2005-IV).

66. Тоді як Суд не вбачає доцільності перегляду суті рішення Уряду дозволити використання вулиці Ч. у якості транзитної дороги, все ж, розглядаючи процесуальний аспект відповідної політики, Суд не переконаний, що в справі було дотримано мінімальні гарантії, спрямовані на забезпечення справедливого балансу між інтересами заявниці та інтересами суспільства.

67. Суд зазначає, по-перше, що Уряд не надав підтвердження того, що перед ухваленням у 1998 році рішення про скерування автомобільної дороги М04 через вулицю Ч. було підготовлено відповідне техніко-економічне обґрунтування, яке б надавало оцінку можливості дотримання встановлених екологічних норм та можливість зацікавленим сторонам, включаючи мешканців вулиці Ч., представити свої думки (дивись, а *contra*ho, зазначене вище рішення в справі «Хаттон проти Сполученого Королівства», п. 128). Навпаки, суть цього рішення та адекватність пом'якшуючих заходів видаються досить сумнівними, зокрема, беручи до уваги розходження між Урядом і заявницею щодо того, чи прийняте в 1998 році рішення стосувалося скерування руху транспорту з вулиці П. на вулицю Ч. чи лише підтвердження вже існуючого статусу вулиці Ч. як транзитної дороги. Однак Суд вважає, що, навіть якщо вулиця Ч. використовувалась як транзитна дорога до інвентаризації 1998 року, органи державної влади повинні були забезпечити мінімальні процедурні гарантії при її проведенні. Ні рішення національних судів, ні зауваження Уряду не містять доказів того, що такі гарантії, зокрема доступ громадськості до інформації про стан навколишнього середовища та прийняття рішень у період розробки проекту з інвентаризації, існували.

68. По-друге, Суд вважає, що принаймні з часу проведення інвентаризації доріг у 1998 році влада також була відповідальною за впровадження належної політики зі зменшення шкідливого впливу магістралі на закріплені у статті 8 права жителів вулиці Ч. (див., *mutatis mutandis*, зазначене вище рішення в справі «Фадеева проти Російської Федерації», пункти 127–131). Як вбачається, міська влада вжила певних заходів, спрямованих на регулювання екологічного стану вулиці (див. п. 30 вище). Однак ані оцінки, зазначені національними судами в своїх рішеннях, ані пояснення Уряду не містять достатніх деталей, які б давали можливість Суду зробити висновок, що це регулювання було ефективним і суттєвим до 15 травня 2002 року, коли було встановлено критичний рівень забруднення повітря. Як вбачається з наявних матеріалів, це дослідження було проведено лише у відповідь на неодноразові скарги мешканців вулиці Ч., які відповідно до матеріалів справи почали надходити принаймні з 2000 року.

69. По-третє, наголошуючи на важливості участі громадськості у прийнятті рішень з екологічних питань як процесуальної гарантії забезпечення прав, закріплених у статті 8 Конвенції, Суд підкреслює, що істотним елементом цієї гарантії є можливість для особи оскаржити в незалежному органі рішення, дії або бездіяльність державних органів, що впливають на її права в цій сфері (див. зазначене вище рішення в справі «Дубецька та інші проти України», п. 143). Суд також зазначає, що 30 жовтня 2001 року для України набрала чинності Орхуська Конвенція,

яка стосується доступу до інформації, участі громадськості в процесі прийняття рішень та доступу до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (див. п. 39 вище). Тим часом у цій справі не доведено, що заявниці було надано реальну можливість оскаржити у національних судах заходи органів державної влади щодо магістральної дороги М04 у період з жовтня 1998 року до червня 2002 року.

70. Суд зазначає, що заявниця формально намагалась зробити це через пані Грищенко, яка подала цивільний позов до Виконавчого комітету. Як вбачається з короткої мотивувальної частини ухвали апеляційного суду Луганської області стосовно відмови у задоволенні вимог заявниці (див. п. 33 вище), суд обмежився розглядом лише тих питань, які дозволили йому дійти висновку, що відповідач взагалі не був відповідальним за утримання та ремонт вулиці Ч. Суд вказує, що численні документи у матеріалах справи чітко вказують на те, що така відповідальність — у будь-якому випадку до певної міри — дійсно існувала (див. пункти 24–26, 30 та 34 вище), тоді як у мотивувальній частині ухвали суду немає жодного посилання на докази, які б підтверджували його висновок про протилежне.

71. Однак до відання якого б органу не належало утримання дорожнього покриття та іншого облаштування на вулиці Ч., Суд вважає більш важливим те, що мотивувальні частини судових рішень не містять прямої відповіді на головні доводи заявниці, на підставі яких вона вимагала встановити відповідальність Виконавчого комітету. Зокрема, хоча суд першої інстанції заслухав кількох свідків щодо деяких аспектів екологічної політики міської влади, ні його рішення, ні рішення вищих судів не містять чіткої оцінки того, чому вони дійшли висновку, що ця політика достатньо захищала права заявниці. Так само без обґрунтування було відхилено твердження про те, що рішення відповідача, прийняте у жовтні 1998 року, було незаконним і свавільним, а з матеріалів справи незрозуміло, чи цей аспект позову заявниці взагалі досліджувався в ході судового розгляду. Суд вважає, що доводи заявниці про незаконність та свавільність зазначеного рішення та адекватності екологічної політики міської влади відносно вулиці Ч. були надзвичайно важливими для вирішення, чи забезпечили дії відповідача справедливий баланс між правами заявниці, гарантованими статтею 8, та інтересами суспільства. За відсутності в текстах рішень національних судів обґрунтування відхилення цих доводів, Суд не може зробити висновок, що заявниця мала реальну можливість викласти свої погляди в незалежному органі.

72. У цілому, Суд надає значення таким аспектам. По-перше, Уряд не довів, що перед ухваленням рішення про визначення вулиці Ч. частиною магістральної дороги М04 було підготовлено відповідне техніко-екологічне

обґрунтування, а після цього впроваджено розумну політику природо-користування. По-друге, Уряд не довів, що заявниця мала реальну можливість брати участь у прийнятті відповідних рішень, включаючи можливість оскарження дій міської влади у незалежному органі. Пам'ятаючи про ці два фактори та Орхуську Конвенцію (див. п. 39), Суд не може зробити висновок, що у цій справі було досягнуто справедливого балансу

73. Таким чином, було порушення статті 8 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 ТА СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ

74. Заявниця додатково скаржилась на підставі пункту 1 статті 6 та статті 13 Конвенції, що судовий розгляд її справи був несправедливим. Зокрема вона заявляла, що суди не вказали достатніх підстав для відмови у задоволенні її вимог. Суд вважає, що ця скарга підпадає під дію лише пункту 1 статті 6 Конвенції (див. рішення в справі «Кудла проти Польщі» (*Kudla v. Poland*) [ВП], заява № 30210/96, п. 146, ЕСЧР 2000-XI). Цей пункт у відповідній частині передбачає:

«Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. <...>»

75. Уряд заперечив це твердження.

76. Суд вказує, що ця скарга пов'язана зі скаргою заявниці, поданою на підставі статті 8 Конвенції, а тому її так само потрібно оголосити прийнятною.

77. Він також повторює, що, незважаючи на різницю в характері інтересів, які захищаються статтями 6 та 8 Конвенції, що може вимагати окремого розгляду скарг, пред'явлених на підставі цих положень, у цій справі, беручи до уваги висновки Суду за статтею 8 (див. пункти 69–71 вище) щодо відсутності обґрунтування рішень національних судів, Суд вважає, що немає необхідності перевіряти ті ж факти ще й за статтею 6 (див., *mutatis mutandis*, рішення від 7 грудня 2006 року в справі «Хант проти України» (*Hunt v. Ukraine*), заява № 31111/04, п. 66).

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

78. Стаття 41 Конвенції проголошує:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

А. Шкода

79. Заявниця вимагала 10000 євро в якості справедливої сатисфакції за стверджену шкоду її будинку, в якому вона проживає зараз, та 20000 євро для придбання нового будинку. Далі вона вимагала 100000 євро відшкодування шкоди, завданої її здоров'ю, та психологічні страждання.

80. Уряд стверджував, що ці вимоги були необґрунтованими.

81. Беручи до уваги підстави, з яких Суд встановив порушення статті 8 Конвенції у цій справі, Суд вважає, що заявниця повинна була зазнати моральної шкоди, яку не може бути відшкодовано шляхом самої лише констатації порушення. Здійснюючи оцінку на засадах справедливості, Суд присуджує заявниці 10000 євро відшкодування моральної шкоди та відмовляє у задоволенні решти її вимог, вважаючи їх недоведеними.

В. Судові витрати

82. Заявниця також вимагала 500 євро відшкодування судових витрат, яких вона зазнала під час розгляду її справи у національних судах. Вона не надала будь-яких підтверджуючих документів.

83. Уряд стверджував, що ця вимога була необґрунтованою.

84. Згідно з практикою Суду заявниця має право на відшкодування судових витрат лише тоді, коли доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір — обґрунтованим. У цій справі за відсутності будь-яких підтверджуючих документів, а також пояснень щодо виду витрат, що включені до заявленої суми, Суд відхиляє цю вимогу.

С. Пеня

85. Суд вважає належним призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною.
2. *Постановляє*, що було порушення статті 8 Конвенції.
3. *Постановляє*, що немає потреби окремо розглядати скарги, подані на підставі пункту 1 статті 6 та статті 13 Конвенції.
4. *Постановляє*, що:
 - (а) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявниці 10000 євро (десять тисяч євро) відшкодування моральної шкоди з урахуванням будь-якого податку, який може бути стягнуто, що мають бути конвертовані в українські гривні за курсом на день здійснення платежу;

(b) після закінчення зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток (simple interest) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, плюс три відсоткових пункти.

5. Відхиляє решту вимог заявниці щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою та повідомлено письмово 21 липня 2011 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
Секретар

Дін ШПІЛЬМАНН
Голова

Навчальне видання

Є. Алексеєва

О. Мелень-Забрамна

**ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ
З ПРАВ ЛЮДИНИ ДЛЯ ЗАХИСТУ
ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ТА ДОВКІЛЛЯ**

ПОСІБНИК

Видання друге

Переклад *Ганни Хомечко*

Редакція *Олени Кравченко*

Відповідальна за випуск *Єлизавета Алексеєва*

Комп'ютерна верстка *Маріанни Кук*

Видавництво «Компанія «Манускрипт»»

вул. Руська, 16/3, м. Львів, 79008,

тел.: (032) 235-60-00

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 3628 від 19. 11. 2009 р.

ISBN 978-617-8364-22-9

9 786178 364229

